JEAN GIRAUDOUX

ROMANE

ROMANUL SECOLULUI XX

JEAN GIRAUDOUX

ROMANE

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ • BUCUREȘTI • 1969

Coperta de I. Bardòcs

Jean Giraudoux
SUZANNE ET LE PACIFIQUE
(c) by Editions Grasset 1939

JULIETTE AU PAYS DES HOMMES
(c) Editions Bernard Grasset, 1955
(Livre de poche)

CHOIX DES ÉLUES
(c) Editions Bernard Grasset, 1939

Prefață

După ce am recitit cele trei romane reunite în acest volum, am stat să mă întreb cîtă dreptate au cei ce îl consideră pe Jean Giraudoux un romancier avînd contingențe cu scriitorii secolului XX, și cîtă dreptate au cei care stabilesc filiații între autorul Suzanei și simboliști, impresioniști, ba chiar — aruncînd punți peste veacuri — între Giraudoux și autorii romanelor cavalerești medievale.

Balanța oscila căci pe cele două talere, se adunaseră, din 1909 și pînă azi, argumente diferite ca pondere și ca număr. Pe talerul „Giraudoux contemporan cu Gide, Proust, Joyce" atîrna greu faptul că în romanele lui Giraudoux acțiunea — nodul central al romanelor tradiționale — este pulverizată, precum și faptul că eroii săi sînt caracterizați nu prin fapte, ci prin dorința de a „evada" din lumea în care trăiesc. Pe talerul „Giraudoux moștenitor al unei vechi și complexe tradiții literare" se îngrămădeau numeroase argumente contradictorii.

Thibaudet declarase în 1919 — și de atunci afirmațiile sale fuseseră reluate de majoritatea criticilor — că proza lui Giraudoux s-a născut din muzica lui Debussy și din variațiile pe aceeași temă pe care le constituie seriile de catedrale și de lacuri cu nuferi din tablourile semnate de Claude Monet, socotindu-l pe Giraudoux, prin intermediul pictorilor și compozitorilor impresioniști, drept un descendent al poeților din școala simbolistă. Același critic spunea că Giraudoux a scris romanele pe care nu avusese răgazul să le compună poetul Jules Laforgue și de atunci s-a vorbit

mereu de melancolia discretă, de umorul și de fantezia lui Giraudoux. René Lalou stabilea analogii între procedeele folosite în proza giraudouciană și cele utilizate de pictorii „pointiliști" și, deoarece Debussy trecea printr-o eclipsă în 1941, compara fluiditatea frazelor lui Giraudoux cu cea a muzicii eternului și purului Mozart. Chris Marker, pe bază de citate, arăta în 1962 că atît defectele, cît și calitățile lui Giraudoux, sînt cele ale poeților medievali, al căror scop era de a descoperi, sub aparențele ce le ascund, esențele tuturor lucrurilor. Mai înțelept, André Maurois pomenea de marii maeștri ai lui Giraudoux, Racine și La Fontaine, arătînd în ce măsură discipolul își însușise învățămintele marilor săi înaintași, iar lucidul André Gide, străduindu-se să nu se lase furat de farmecul pe care l-a exercitat și asupra lui „magicianul Giraudoux" lansa epitetul de „prețios", epitet apucat în grabă de toți detractorii romancierului-poet, și lipit cu grijă ca o etichetă pe tot ce avea să mai scrie Giraudoux, eseuri, romane sau piese de teatru.

Balanța oscila.

În timp ce așteptam ca talerele să rămînă într-o poziție stabilă, alături de mine, pe plajă, doi copii așezau, după criterii numai de ei știute, în trei grămezi, niște crengi cenușii și contorsionate, eșuate printre scoici. Cu gîndul la Giraudoux și la numeroșii săi exegeți, înregistrasem fără de voie gesturile minuțioase ale celor doi băiețași, desele lor nedumeriri, precum și hotărîrile îndelung cumpănite care îi determinau să mute o creangă dintr-o grămadă în alta, cînd următorul schimb de replici m-a făcut să-mi ațintesc privirile asupra lor :

„Cu ce literă seamănă antena asta de televizor ?" a întrebat, alegînd dintr-una din grămezi o creangă, băiețelul cel mic pe tovarășul său de joacă.

„Cu litera T" a răspuns prompt băiatul inițiat în codurile convenționale folosite de „oamenii mari".

Am privit îndelung creanga uscată a cărei scoarță netedă căpătase reflexe sidefii și am constatat cu uimire că metafora era riguros exactă. Creanga semăna cu o antenă de televizor și, evident, cu litera T.

În vreme ce eu încercam să mă apropii de Giraudoux evocînd seriile de scriitori, pictori sau compozitori care l-au precedat sau l-au urmat, după cum mă silisem să-mi explic, imaginînd naufragii sau furtuni, prezența crengilor sidefii pe o plajă fără copaci, cei doi copii făcuseră ordine în micul univers pe care începuseră

să pună stăpînire, stabilind analogii neașteptate, dar exacte, izbutind să integreze astfel obiectul ciudat venit de cine știe unde în lumea pe care o cunoșteau, lume alcătuită din blocuri geometrice cu acoperișuri zburlite de zeci de antene de televizor.

Metafora ivită spontan pe buzele băiețașului, insolită la prima vedere, era perfect explicabilă prin apartenența citadină a creatorului ei pentru care tot ceea ce fusese gîndit, elaborat, proiectat, uzinat, era firesc, iar tot ceea ce fusese plămădit de soare, ploi și vînturi, bizar.

Metaforele lui Giraudoux au încetat să-mi apară alambicate și prețioase, transformîndu-se în formule necesare pentru a traduce într-o limbă curentă mesajele cifrate recepționate de poetul-romancier de la trimișii săi în lumea lacurilor, florilor și a păsărilor, formule necesare pentru a face cunoscut celor ce trec grăbiți pe străzile străfulgerate de reclame luminoase ale marilor orașe, ceea ce se petrece dincolo de incinta conglomeratelor umane, în lumea pe care oamenii o uită, dar care există, lume ce ascultă de soare, musoni și tornade.

Mesagerii, sau mai bine zis mesagerele lui Giraudoux — căci pentru aceste misiuni delicate sînt preferate femeile și mai ales fetele tinere — trebuie să cunoască cel puțin două limbi : franceza extrem de nuanțată a șefului lor și graiurile speciale pe care le folosesc frunzele, gîzele, veverițele, fluturii și peștii. Mai mult decît atît, ele trebuie să fie oricînd gata să părăsească starea lor civilă și socială, ba chiar regnul căruia îi aparțin și să treacă în regnul vegetal, geologic sau mitologic, identificîndu-se cu florile, izvoarele sau ondinele, pentru a surprinde anumite secrete șoptite pe țărmul Pacificului, în grădinile publice sau în muzeele arheologice.

Nu am știi să spunem exact dacă cele alese, pe nume Suzanne, Juliette și Edmée, s-au prezentat la un concurs la care probele neeliminatorii constau din descifrarea partiturilor semnate de Liszt sau Brahms și din redactarea unor teze despre procedeul repetiției în opera lui André Gide, teză prezentată de Edmée[1] sau despre adevărata personalitate a eroului goethean, Werther, teză prezentată de Suzanne[2]. dar proba eliminatorie a constat

[1] Jean Giraudoux, *Choix des Élues*, Grasset, Paris, 1939, p. 32.

[2] Jean Giraudoux, *Suzanne et le Pacifique*, Emile-Paul Frères, Paris, 1921, p. 217.

desigur, pentru fiecare din candidate, din trierea elementelor ce contribuie într-adevăr la sporirea fericirii oamenilor pe acest pămînt din maldărul enorm de elemente eteroclite prezentate și acceptate în mod convențional ca atare.

Giraudoux, care declară că este „redactorul primului jurnal în care se dau știri precise, nu despre oameni, imuabili prin definiție, ci despre tot ceea ce este efemer raportat la ei, adică anotimpuri, sentimente și demnitatea de natură extra-umană a universului", așteaptă în Franța comunicatele tinerelor sale corespondente de presă.[1]

Suzanne va transmite știri dintr-o insulă din Pacific, Juliette va pătrunde în cetățile zidite chiar în inima Parisului unde se vorbesc limbaje speciale (laboratoare, institute arheologice, culisele teatrelor și cabinetele de lucru ale scriitorilor ocupați cu elaborarea „monologului interior"), iar Edmée va prospecta o banală grădină publică din Los Angeles unde, în pauza de la prînz, vin să mănînce un sandvici, funcționarii ce lucrează în blocurile din apropiere.

Prima trimisă este Suzanne, care sub pretext că este singura supraviețuitoare dintr-un naufragiu, se va instala într-o insulă pustie din Pacific. Nu se știe prin ce sistem, telepatie, scrisori nefrancate și neexpediate, sau pești zburători, — căci atît Giraudoux cît și eroinele sale se simt acasă în cele mai neverosimile situații — Suzanne informează redacția despre raporturile ei cu indigenii, respectiv fauna și flora insulei.

Văzînd că Suzanne nu face parte din speța lui Robinson Crusoe, cel care se apropia de copaci pentru a-i doborî și de animale pentru a le vîna, indigenii o primesc pe tînăra fată venită din Franța, cum nu se poate mai amabil. Păsările au grijă să lase zilnic pe scaeți destul puf pentru culcușul Suzannei, bananierii îi oferă fructele lor înclinîndu-se, iar cocotierii lasă anume să cadă nucile lor pe vîrfuri de stalagmită pentru ca noua venită să le găsească gata sparte. Pînă și soarele, pentru a fi pe placul Suzannei, se transformă din astru îndepărtat și neîndurător, „într-o bucătăreasă ce trebăluiește pe după ferigi și frunze de palmieri"[2].

[1] Jean Girardoux, *Juliette au pays des hommes*, Bernard Grasset, 1955, p. 144.

[2] J. Giraudoux, *Suzanne et le Pacifique*, ed. cit., p. 82.

Naufragiata găsește deci pe insulă tot ce îi trebuie pentru a-și potoli foamea și setea, pene, mărgean și perle pentru a-și acoperi trupul și cea mai fină pudră, pudră de scoici, pentru a se farda și a apare cum se cuvine în fața indigenilor.

Identificarea locuitorilor insulei îi va produce însă oarecari dificultăți, căci la liceul din Bellac, orășelul din Franța unde a învățat Suzanne, nu s-a predat fauna și flora ecuatorială. „Nu mi-a venit greu să recunosc cocotierii și pasărea paradisului, dar asta a fost tot, notează Suzanne. Voi folosi deci cam alandala pentru a vă vorbi despre plante, toate cuvintele exotice : paletuvieri, mandragore, mancemilieri, pe scurt toate cunoștințele de botanică pe care le-am căpătat asistînd la spectacole de operă... și, pentru ca decorul să pară mai bine situat, cele trei sau patru nume pe care le reții după ce ai citit relatarea unei călătorii în Guineea și de care te slujești pentru a-ți porecli tovarășii de joacă : ptemoromps, gurah Morandi și Mucuna". [1]

Cum era de așteptat nici o antilopă, nici o pasăre, nici o libelulă nu răspunde cînd Suzanne rostește aceste nume, dar toată fauna și flora insulei se vor îmbulzi în jurul tinerei fete, cînd acesteia îi trece prin minte să le dea să înțeleagă că, citind fabulele lui La Fontaine, știe despre ele o sumedenie de lucruri : că sînt gingașe, orgolioase, poznașe, că nu spun întotdeauna adevărul și că le place orice aduce a mistificare sau a vrăjitorie. Văzîndu-se înțelese, toate plantele se vor grăbi să-i dezvăluie Suzannei tainele lor.

„Eram asaltată de ambițiile lor. Le înțelegeam instinctiv. Un foșnet printre orhideele violete, chiar la răsăritul soarelui, îmi indica dorința lor de a deveni zeitățile razei roșii.

O licărire deasupra florii soarelui, năzuința acesteia de a deveni zeița razei verzi. Un vaiet al pădurii care se tînguia, se căina aproape cu voce omenească, îmi arăta că pădurea vrea să devină zeița Tăcerii." [2]

Suzanne va trebui să lupte împotriva ispitei de a deveni stăpîna lor supremă, conferind un loc într-un nou Olimp locuitorilor anonimi ai insulei și va izbîndi, aducîndu-și la timp aminte că mandatul ei va expira într-o bună zi și că se va întoarce în patrie, în Europa, în Franța.

[1] *Op. cit.*, p. 94.
[2] *Op. cit.*, p. 117.

„Sentimentul ierarhiei se dovedește a fi întotdeauna mai puternic într-un suflet latin, constată Suzanne. Mi-au trecut deodată prin fața ochilor imaginile acelor oameni din Europa pe care îi simțeam adevărații mei stăpîni, taxatoarele din tramvaie care îți dau indicații greșite, făcîndu-te să te rătăcești, agenții de circulație care te martirizează, birjarii care te închid în cutii urît mirositoare, taxiurile, stațiile de autobuze, platformele unde nu fusesem și unde nu voi fi la întoarcere decît o sclavă care plătește ; amintirea tuturor acestor oameni și a tuturor acestor lucruri mă înveselea și îmi tăia orice poftă de a deveni, chiar pe ascuns, o zeiță".[1]

Suzanne va ieși biruitoare din această luptă, după cum va învinge folosind împotriva singurătății, drept talisman, numele a trei poeți francezi, despre care nu știe bine dacă mai trăiesc sau nu, dar de a căror soartă se simte responsabilă : Mallarmé, Claudel, Rimbaud.

Marea victorie a Suzannei va consta însă după război din „reclădirea insulei și reconstruirea propriei sale gîndiri la scară umană"[2], căci primul război mondial în toată grozăvia lui, va pătrunde și în insula din Pacific, prin cadavrele a șaptesprezece marinari, unii englezi, alții germani.

Suzanne și-a îndeplinit cu cinste misiunea încredințată de Giraudoux, aceea „de a juca rolul unei femei franceze singură într-o insulă din Pacific".[3] S-a ferit cu grijă de a impune indigenilor alte moravuri, nu i-a exploatat, nu i-a transformat în sclavi, nu a căzut în ispita de a se înscăuna pe tronul oferit de indigenii doritori să capete mult rîvnitele titluri de noblețe mitologice — driade, fauni sau nimfe — ci s-a mulțumit să lase, ca amintire a trecerii ei pe insulă, numele a trei mari poeți francezi.

În tot timpul șederii sale în insulă tînăra venită din Franța a dovedit indigenilor că oamenii merită să fie desemnați prin epitetul „uman".

Cea de a doua mesageră a lui Giraudoux, pe nume Edmée, nu va naufragia într-o insulă îndepărtată, ci va pleca într-o zi la plimbare și nu se va mai întoarce în căminul ei burghez pentru că a primit, într-o grădină publică din Los Angeles, misiunea de a fi prezentă ori de cîte ori peisajele banale, lucrurile banale, oamenii banali îi dau întîlnire.

[1] Op. cit., p. 121—122.
[2] Op. cit., p. 203.
[3] Op. cit., p. 128.

Edmée nu pare de loc, la prima vedere, hărăzită, a fi vreodată altceva decît soția lui Pierre, eternul premiant la toate examenele, concursurile și testele inventate de oameni de la Aristot și pînă la Freud, altceva decît mama lui Jacques — duplicatul tatălui său — și a fetiței de opt ani ce nu pare zămislită din unirea unui bărbat cu o femeie, Claudie cea pură, încăpățînată și vicleană ca apa sau focul.

Fetița știe că atunci cînd maică-sa, îmbrăcată în cea mai elegantă rochie și păstrîndu-și inelele pe degete, dispare în bucătărie pentru a îndeplini „acele munci umile ziua, dar nobile noaptea, rînduirea borcanelor în dulapuri, curățirea chiuvetei de spălat vasele, așezarea pe categorii a tăcîmurilor din serviciul de zile mari" [1], Edmée se antrenează pentru misiunea ce îi va fi încredințată într-o bună zi și anume aceea de a opune frumuseții convenționale, frumusețea absolută, sentimentelor pe care s-a așezat cenușa obișnuinței, sentimentele spontane, minciunii, adevărul. Claudie știe că Pierre și Jacques nu sînt singurii care să aibă nevoie de dragostea femeii cu mîini purificatoare, ci că toate obiectele neînsemnate, umile, șterse, terne, anonime din lumea întreagă, au nevoie să fie curățate, lustruite și așezate de Edmée în adevăratul lor loc pentru ca astfel să poată să spună ce au de spus: pace, libertate, seninătate, duioșie.

Într-o zi Claudie o roagă pe maică-sa să o ducă în grădina publică din Washington Square. Edmée nu face nici o obiecție, căci dorințele, aversiunile, capriciile fetiței au fost întotdeauna socotite de mamă drept indicațiile precise date de acul unei busole și într-adevăr, pătrunzînd în parc, Edmée constată că se află „în primul apartament pe gustul ei." [2]

„Nu încăpea nici un fel de îndoială. Se afla în singura parcelă de pămînt care îi aparținea numai ei. Unicul sentiment pe care i-l inspirau aceste flori publice, municipale, naționale, era un sentiment ciudat de posesie... pe care nu-l simțise decît pe vremea cînd copiii se aflau încă în pîntecele ei". [3]

Pierre al cărui îndreptar în viață sînt preceptele ce se pot găsi și analiza în tratatele de logică, matematică, istorie, geologie, arheologie, botanică și critică de artă, bănuiește că soția sa îl înșela de mult cu o serie întreagă de obiecte de uz casnic, cu o

[1] Jean Giraudoux, *Choix des Elues*, ed. cit., p. 19—20.
[2] *Op. cit.*, p. 74.
[3] *Op. cit.*, p. 62—63.

serie întreagă de copaci, cu o serie întreagă de statui și ca atare pornește pe urmele fugarei pentru a afla ce anume a sedus-o pe Edmée în parcul din mijlocul orașului. Pierre își dă seama că soția lui nu se îndrăgostise de nici un obiect care să aibă meritul de a fi aparținut vreunui personaj celebru, de nici o plantă ridicată la rangul de simbol, ca trandafirul sau crinul, de nici o statuie demnă de a rivaliza cu cele din catedrala din Chartres, de nici un monument care să aibă dimensiunile perfecte ale Parthenonului, ci de bănci de rînd, de flori de rînd, de statui ridicate unor cetățeni celebri doar la nivel municipal.

Oare Edmée să fi fugit de acasă pentru a se adăposti în grădina din Washington Square tocmai fiindcă acolo se putea trăi fără ca să ți se reamintească la tot pasul de cei care au creat sau gîndit în mod exemplar ? se întreabă Pierre. Și împreună cu Pierre, cititorul se întreabă : Ce este Edmée ? O călugăriță fără religie sau un artist care nu posedă nici un mijloc pentru a comunica celorlalți mesajele pe care le primește fără încetare din partea drumeagurilor ce nu au fost niciodată imortalizate în romane sau în tablouri, din partea monumentelor nesemnalate în ghidurile turistice ? Problema rămîne nerezolvată. Fapt cert este că Edmée are harul de a face să strălucească în ochii celor din jurul ei bucuriile simple, la îndemîna tuturor, cerul cu miliardele sale de stele, apa în care te poți scălda, hrana cea de toate zilele, petalele și stofele purpurii și mîngîietoare, muzica și binecuvîntatul somn.

În scurtul popas pe care îl va face la Hollywood, Edmée va izbuti să schimbe — temporar — concepția regizorilor de filme și operatorii nu vor mai filma în primul plan balconul Julietei, ci dragostea însăși.

Într-o bună zi mandatul încredințat marei preotese ce sacrifică contingențele pentru a pune în lumină esențe inefabile expiră. Claudie, spiridușul plămădit dintr-un aliaj de metale nobile, magnetul care atrăgea pașii maică-si spre toate acele tărmuri îndepărtate unde nu răsunase niciodată cuvîntul „convenție", dă semne că nu mai poate respira aerul rarefiat pe care îl emană Edmée și se transformă într-o femeie ce urăște și iubește cu patimă ca toate femeile.

Edmée rămîne singură printre oamenii care vor uita curînd lecția pe care le-o predase, căci vor continua să-și petreacă vacanța în preajma monumentelor celebre pentru a putea spune la întoarcere cît de „frumoase" sînt Piramidele, care i-au plictisit de moarte, sau madonele lui Botticelli, calificate „in petto" drept

„insipide", singură printre producătorii de filme oricînd gata să adauge Americii cascade de la Niagara și Marele Canion și să imagineze un happy-end pentru Hamlet.

Rămasă fără busola-Claudie, Edmée începe să uite că simfoniile, tablourile, poemele și romanele sînt destinate să introducă pe oameni în lumea pură a sentimentelor anonime și ne mai știind să asculte, să privească, să scandeze și să citească, caută să înțeleagă „cum"? și „de ce"? au fost create operele care o încîntă. Din receptorul cel mai sensibil, Edmée se transformă în critic avizat și ca atare caută datele biografice și portretele celor ce au dat omenirii opere ca *În căutarea Timpului Pierdut* sau *Fata și Moartea*, în enciclopedii și tratate. Edmée va pierde contactul cu romancierii, compozitorii, poeții și pictorii, „alte ființe decît cele ce se manifestă în societate prin anumite obiceiuri și vicii"[1] și va face cunoștință cu Marcel Proust și Franz Schubert, bieți oameni celebri, supuși patimilor, greșelii și morții.

Edmée se va întoarce acasă și, lipsită de har, va deveni din nou soția raționalistului Pierre.

Soră bună cu Suzanne și Edmée este Juliette, tînăra fată care — ne spune în treacăt Giraudoux — a împlinit de curînd douăzeci de mii de ani. Amănuntul nu este lipsit de importanță, căci ne poate da oarecare indicații și asupra vîrstei surorii ei mai mari, Suzanne, și asupra mezinei, Edmée, a căror eternă tinerețe devine în sfîrșit explicabilă prin trecerea a cîtorva milenii, tuștrele fiind zămislite din aventurile intelectuale și sentimentale pe care le-a avut Giraudoux cu tot ce s-a sculptat, zugrăvit, zidit, compus și gîndit mai frumos de cînd e lumea lume.

Juliette va primi misiunea de a umaniza ființele bizare — tot atît de bizare ca lianele, orhideele și meduzele din Pacific — care au încălcat legile firii, claustrîndu-se în laboratoare, arhive sau turnuri de fildeș.

Juliette, fecioara cu fața neîntinată de nici o urmă de fard, dar cu sufletul pudrat de praful fin lăsat de douăzeci de mii de ani de civilizație, va avea funcția de catalizator, precipitînd reacțiile biologilor, arheologilor, orgolioșilor, balerinilor și scriitorilor, ale tuturor celor care nu mai știu să se înduioșeze, să rîdă din toată inima sau să plîngă.

[1] Marcel Proust, *Contre Sainte-Beuve*, N.R.F., Collection Idées, Paris, 1954, p. 157

În prezența Juliettei, domnul Daudinat nu va uita că el este cel căruia omenirea îi datorează introducerea pasiunilor în seninul Olimp și va alerga desigur și după plecarea Juliettei, în cele patru colțuri ale lumii, pentru a descoperi statui care să demonstreze „că Junonei îi era teamă de gîdilat, că Jupiter avea momente cînd se îndoia de puterea lui și că lui Mercur i se făcea dor de țară" [1] dar își va aduce aminte și de soția sa care murise dînd naștere unicului lor copil, mort și el, și pe obrajii celebrului arheolog lacrimile vor curge șiroaie... pînă la ivirea primei probleme de ordin arheologic ce se prezintă sub forma unui vas sasanid din epoca Sapor.

În citadela literară, apariția Juliettei va stîrni serioase îndoieli în conștiința romancierului realist Lemançon, cel care își petrecuse viața cufundat în dicționare căutînd termenii potriviți pentru a descrie tot ce se află și tot ce se petrece în univers, căci nu găsește cuvîntul „just" care ar putea s-o definească pe noua vizitatoare sosită la el pentru a afla „Ce este viața ? Ce este dragostea ? Ce este moartea ?". Căutînd să se sustragă acestor întrebări naive și inactuale, Lemançon caută să aducă vorba despre problema care preocupă întreaga lume a literelor și anume aceea a „monologului interior", dar în prezența Juliettei monologul interior, calchiat după cele ale lui James Joyce, se transformă în dialog, un dialog lipsit de orice termen tehnic, dialog alcătuit numai din „cuvintele cele mai banale, adică cele mai rituale" [2], cele prin care de secole, toți oamenii își deschid sufletele.

La sfîrșitul fantasticei sale călătorii „în lumea oamenilor" Juliette, ignorînd gradele de rudenie, sună în chip de vizitatoare anonimă, chiar la ușa lui Jean Giraudoux. Evident că scriitorul, cu tactul și politețea ce-l caracterizează, nu-i va aminti Juliettei că el este cel ce a născut-o și a scăldat-o în fîntîna veșnicei purități, pentru ca astfel să-și poată îndeplini misiunea, ci se va comporta întocmai ca celelalte personaje întîlnite de Juliette, adică îi va mărturisi tinerei fete unele taine pe care nu le spusese încă nimănui. Și cele mai adînci taine ale lui Giraudoux nu sînt cele ale omului, ci cele ale poetului...

Giraudoux nu-i va vorbi Juliettei de victoriile sale repurtate ca student (premiant al Școalei Normale din Paris), de decora-

[1] Jean Giraudoux, *Juliette au pays des hommes*, ed. cit., p. 81.
[2] Op. cit., p. 121.

țiile obținute pe front, de cursurile ținute la universitatea din Harvard, de notele diplomatice trimise în calitate de inspector al posturilor consulare, de femeile iubite... ci de lupta sa cu epitetele, care țîșneau mereu, parcă anume inventate pentru el, pînă și din „dîra lăsată pe apă de vaporașele din Meudon". [1]

Luptă grea și îndelungată căci viclenele epitete, ce păreau să fi acceptat repudierea lor, invadează din nou frazele lui Giraudoux, transformîndu-se în metafore și silindu-l pe poet să devină operatorul „unei centrale telefonice ce leagă direct cuvintele unele de altele prin circuite electrice". [2]

Giraudoux uită să-i spună Juliettei că a căzut adeseori în ispita de a folosi conjuncția „și", așa cum au făcut înaintea lui Flaubert și Marcel Proust (care a detectat acest procedeu la Flaubert), și anume nu pentru a lega noțiuni aparținînd aceleiași sfere semantice sau categorii gramaticale, ci pentru a marca o discontinuitate în frază, silind astfel cititorul să părăsească potecile bătute pentru a apuca pe ciudate scurtături, fapt dovedit de numeroase exemple, din care ne vom mărgini să-l citățm pe cel care se referă la Gérard, logodnicul părăsit temporar de Juliette.

„Piciorul lui era atacat de un gîdilat delicios, sau mai bine zis de o eczemă incomparabilă, sau și mai bine zis, de o rîie încîntătoare — și Gérard se trăgea din Guizot". [3]

Scriitorul omite să-i mărturisească Juliettei că marele său ideal a fost Jean Racine, cumplitul și purul Racine, care a știut să vorbească despre marile pustiiri lăsate în urma lor de pasiuni eterne utilizînd numai treizeci de mii de cuvinte, și că marea sa înțelepciune a constat din hotărîrea de a se resemna să fie Jean Giraudoux, poetul imponderabilelor alterări produse de sentimente efemere, pentru zugrăvirea cărora, paleta sa va trebui să se încarce cu zeci de mii de epitete de toate culorile curcubeului și de zeci de mii de metafore, unele limpezi ca diamantul, altele tulburate de ape crepusculare, ca opalul, metafore ce se succed într-un ritm atît de rapid încît cititorul, uluit, păstrează de cele mai multe ori numai senzația unei imense jerbe țîșnită din focuri de artificii. Giraudoux nu știe încă în 1924, cînd se destăinuiește Juliettei, că în 1928 va avea loc întîlnirea sa cu Louis Jouvet,

[1] *Op. cit.*, p. 137.
[2] *Op. cit.*, p. 138.
[3] *Op. cit.*, p. 6.

întîlnire providențială căci strînsa colaborare cu actorul și regizorul inteligent și cultivat care a fost Louis Jouvet avea să purifice stilul lui Giraudoux de avalanșa de epitete și de pletora de metafore împotriva cărora în zadar luptase singur cînd personajele sale românești puteau vorbi pe zeci de pagini nefiind obligate să se supună regulilor stricte ale dialogului scenic.

Dar dacă epitetele și metaforele se vor împuțina, structura lor va rămîne aceeași, căci asemenea băiețașului care numea creanga adusă de valuri sau de vînturi „antenă de televizor", Giraudoux, copilul născut și crescut printre urmele lăsate în inima Europei de toți cei care prin munca lor au contribuit la organizarea vieții și gîndirii pe acest pămînt, de toți cei care au trudit la înălțarea unor temple frumuseții materiale sau spirituale, „noul" va fi alcătuit din păduri seculare, din lacuri a căror formă nu s-a schimbat de mii de ani, din obiceiurile iepurașilor, gîzelor și florilor.

„Sînt un mic Mesia pentru lucrurile și animalele mărunte. Utilizez anumite cuvinte, chiar și anumite adjective, așa cum le folosea Adam. Sînt un mic Mesia pentru trei sau patru fraze"[1] declară Giraudoux Juliettei, fiind convins că cele trei sau patru fraze le-a spus despre grădinile publice, petele de soare, animalele plăpînde sau despre acele fecioare-vestale sau fecioare cu mîini purificatoare, care au menirea să preschimbe într-o insolită feerie viața de toate zilele.

Juliette este însă de față și în prezența ei Giraudoux, asemenea arheologilor, biologilor, balerinilor, vizitați înainte, va da la iveală adevărata sa natură, rostind „rugăciunea de pe Turnul Eiffel". „Iată deci sub ochii mei cele cinci mii de hectare din lume unde s-a gîndit, s-a vorbit și s-a scris cel mai mult. Răspîntia planetei, care s-a dovedit a fi cea mai liberă, cea mai elegantă și cea mai puțin ipocrită. Acest aer fără greutate, acest vid ce se cască sub mine reprezintă stratificările acumulate ale spiritului, ale bunului gust. Astfel toate diminuările și mutilările suferite de oameni, aici mai mult decît oriunde aiurea, neexceptînd nici Atena, nici Babilonul, se datorează luptei cu urîțenia, cu tirania și cu materia. Toate accidentele de muncă sînt aici accidente de gîndire. Există mai multe temeiuri în acest loc decît în altele

[1] *Op. cit.*, p. 143.

pentru a crede că spinările încovoiate şi zbîrciturile ce brăzdează feţele acestor burghezi şi meşteşugari să fi fost dobîndite prin lectura, tipărirea sau legarea volumelor semnate de Descartes sau Pascal... Iată hectarul unde contemplarea pînzelor lui Watteau a dat naştere celor mai multe riduri în jurul pleoapelor. Iată hectarul unde au fost căpătate cele mai multe varice, ducînd la poştă colete ce conţineau opere de Corneille, Racine sau Victor Hugo". [1]

Citind acest cucernic elogiu al cetăţii ce simbolizează, în ochii fiului său credincios, virtuţile pe care le-a pus mai presus de toate, omenia, raţiunea, demnitatea, cinstea şi bunul gust, credem că Jean Giraudoux va rămîne nu prin acele pagini în care magia artei sale transformă uneori cosmosul într-o bizară şi fragilă jucărie. ci prin prinosul de laudă adus Franţei de romancierul-poet, care considera că „naivitatea în ceea ce priveşte inteligenţa constituie un păcat dar că naivitatea devine virtute atunci cînd este vorba de sentimente" cum spune atît de frumos P. H. Simon [2], vorbind despre acest ciudat scriitor pe care criticii actuali au renunţat să-l încadreze în vreun curent literar căci lui Jean Giraudoux — contemporan cu Gide, Sartre şi Camus — i-a fost dat să privească oamenii, oraşele, pădurile, lacurile şi gîzele cu ochii uluiţi ai unui copil şi în acelaşi timp să judece tot ce se întîmplă în lume cu o luciditate niciodată dezminţită.

Dacă în preajma celui de al doilea război mondial şi în anii ce i-au urmat, Giraudoux trece printr-o eclipsă — majoritatea criticilor refuzînd să vadă în operele sale altceva decît un somptuos joc de artificii — tot mai numeroşi sînt astăzi cei care, recitind operele „magicianului", descoperă sub orbitoarele cascade de metafore gîndirea înţeleaptă a unui umanist care crede că viaţa merită să fie trăită şi că oamenii vor ieşi într-o zi biruitori din lupta împotriva minciunii, a impilării şi a nedreptăţii, sub orice formă s-ar manifesta ele pe acest pămînt atît de iubit de Jean Giraudoux.

IRINA ELIADE

[1] *Op. cit.*, pp. 132—133.

[2] P. H. Simon, *Histoire de la Littérature Française au XX-ième siècle*, Armand Collin, Paris, 1967, Tome II, p. 54.

Tabel cronologic

1882 — La Bellac, un orăşel din Haute-Vienne, despre care ni se spune astăzi în dicţionar că „posedă o catedrală din secolul al XII-lea şi că este patria lui Jean Giraudoux", se naşte în casa funcţionarului Léger Giraudoux şi a soţiei sale Anne, născută Lacoste, un copil care va primi numele de Hippolyte-Jean.
1893 — După terminarea şcolii primare în oraşul natal, Jean Giraudoux intră la liceul din Châteauroux ; în 1900 îşi continuă studiile la liceul Lakanal din Paris.

În această perioadă Franţa este zguduită de afacerea Dreyfuss care are numeroase ecouri în creaţia literară a vremii (E. Zola, A. France, Ch. Péguy).

1903—1905 — Giraudoux urmează cursurile Şcolii Normale din Paris, reuşind primul la examenul de absolvire.

Pe plan ştiinţific Pierre şi Marie Curie obţin premiul Nobel pentru lucrările lor (1903). Einstein publică prima sa „Teorie asupra relativităţii".

1905—1907 — După terminarea studiilor universitare, Jean Giraudoux este profesor la o curte princiară din Germania, apoi lector la Universitatea din Harvard.
1909 — La doi ani după întoarcerea din Statele Unite, Giraudoux îşi publică primul roman intitulat *Les Provinciales*, care reţine atenţia scriitorului André Gide (articol publicat în 1909 şi inserat ulterior în volumul *Nouveaux Prétextes*).
1910—1914 — În urma unui concurs, Jean Giraudoux este numit viceconsul şi, pînă la începutul primului război mondial, tînărul scriitor va activa în cadrul Ministerului de Externe, publicînd o singură carte intitulată *L'Ecole des Indifférents* (1911).

În această perioadă apar următoarele opere semnificative : Rainer Maria Rilke : Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge *(1910), Marcel Proust :* Du côté de chez Swann *(1913), Apollinaire :* Alcools *(1913).*

1914 — Sergentul Jean Giraudoux este rănit şi citat prin ordin de zi al regimentului.

1915 — Rănit pentru a doua oară pe frontul din Dardanele, locotenentul Jean Giraudoux este citat prin ordin de zi al armatei și primește Legiunea de onoare.

1916 — În calitate de instructor militar, Jean Giraudoux pleacă în Portugalia și apoi în Statele Unite.

1917—1918 — Apariția volumului de amintiri din război intitulat: *Lectures pour une ombre*, despre care André Gide notează în *Jurnalul* său: „Citim cu voce tare *Întoarcerea din Alsacia* de Giraudoux și primele pagini ne încîntă. Pînă la urmă ne-am simțit totuși oarecum jenați văzînd că aceste evenimente patetice sînt zugrăvite cu penelul unui miniaturist", semnalînd printre primii stilul prețios al lui Giraudoux.

1919 — După ce se căsătorise în 1918, Giraudoux își reia activitatea la Quai d'Orsay. Văd lumina tiparului următoarele opere: *Elpénor* (o scurtă epopee eroi-comică în care se narează războiul troian văzut prin prisma unui soldat de rînd); *Amico America* (volum în care narează impresiile sale despre noul continent).

În același an criticul Albert Thibaudet publică articolul intitulat: *Autour de Giraudoux*, inserat ulterior în volumul *Reflexions sur le roman*, care începe astfel: „Cărțile domnului Jean Giraudoux neliniștesc pe unii cititori, îi pasionează pe alții, dau naștere la discuții, zămislesc prietenii și devin încetul cu încetul zidurile, bolțile, statuile și sfinții unei bisericuțe", atestînd prin aceste rînduri interesul suscitat de operele giraudouciene, mai cu seamă în rîndurile intelectualilor.

1920 — Apare volumul *Adorable Clio* (amintiri din război).

1920 — Paul Valéry: *Le cimetière marin*

Primul manifest dadaist.

1920—1927 — Apar următoarele opere ale lui Giraudoux: *Suzanne et le Pacifique* (1921); *Siegfried et le Limousin* (1922), roman care va fi ulterior adaptat pentru scenă; *Juliette au pays des hommes* (1924); *Bella* (1926), roman inspirat din realitate și în care Giraudoux își manifestă fidelitatea pentru protectorul său Philippe Berthelot; *Simon le Pathétique* (1926), versiunea definitivă a romanului publicat pentru prima oară în 1918, *Églantine* (1927).

În această perioadă apar următoarele opere care vor influența metamorfoza romanului în secolul XX: James Joyce: Ulysses *(1922), Manifestul școlii suprarealiste (1924), André Gide:* Les Faux-Monnayeurs *(1925).*

1928 — Întîlnirea lui Jean Giraudoux cu actorul Louis Jouvet, care va deveni prietenul și sfătuitorul scriitorului.

1928—1939 — Giraudoux scrie o serie de piese pentru Compania Jouvet, revenind incidental la narațiune (*Aventures de Jérôme Barding* 1930, și *Combat avec l'Ange*, 1934). Piesele dramaturgului Jean Giraudoux sînt prezentate publicului parizian de Jouvet și se succed în următoarea ordine: ***Siegfried*** — adaptarea romanului *Siegfried et le Limousin* (1928); ***Amphytrion 38*** — piesă inspirată din mitologia greacă în care umorul, fantezia, situațiile paradoxale și anacronismele folosite în mod deliberat fac să strălucească mesajul profund al autorului (1929); ***Judith*** — piesă inspirată din Vechiul Testament (1931); *Intermezzo* — piesă în care Giraudoux revelează poezia vieții cotidiene (1933); ***Tessa*** — adaptare după romanul scriitoarei engleze M. Kennedy (1934); *Supplément au voyage de Cook* (1935); *La Guerre de Troie n'aura pas lieu* — piesă ce se bucură de un mare succes, convingătoare pledoarie împotriva războiului (1935); *Electre* — tragedie în care Giraudoux tratează subiectul antic într-o lumină nouă, punînd în evidență conflictul dintre Electra care dorește să se facă „dreptate absolută" și regele Egist care dorește să facă dreptate ținînd seama de contingențe. (Metafora utilizată de Giraudoux pentru a desemna eriniile va fi preluată de Jean-Paul Sartre care-și va intitula piesa ce tratează același subiect *Les Mouches*), (1937).

1938 — Publică piesa *Cantique des Cantiques* și un studiu despre La Fontaine intitulat *Les cinq tentations de La Fontaine*. În calitate de inspector al consulatelor colindă lumea și ține o serie de conferințe intitulate: *La Française et la France*, publicate ulterior în volum.

Deși piesele sale de teatru, interpretate de actori iluștri fac săli pline, o serie de cititori se detașează de Giraudoux, căutînd răspunsuri la întrebările ce-i frămîntă în unele opere ce apar în această perioadă și care sînt profund ancorate în realitatea istorică și socială.

1931 — A. de Saint-Exupéry: Vol de Nuit.

1933 — A. Malraux: La condition humaine.

1933 — F. Kafka: Procesul *(traducere în limba franceză).*

Pierre de Boisdeffre spune: „Giraudoux își dădea desigur seama că avea puține contingențe cu realitatea, deoarece el însuși afirmă în volumul intitulat *Littérature* (poate cea mai frumoasă

din cărțile sale) că acea cultură căreia nu i se putea împotrivi îl izola de popor chiar în clipa în care căuta să se apropie de el *(Histoire vivante de la littérature d'aujourd'hui).*

1939 — Jean Giraudoux publică trei opere : piesa de teatru intitulată *Ondine* (inspirată din basmul lui La Motte Fouqué), *Pleins Pouvoirs* (operă cu caracter politic) și revine la genul romanesc scriind *Choix des Élues.*

1940 — În prima perioadă a celui de al doilea război mondial (1939—1940) Jean Giraudoux este ministru al Informațiilor, post pe care îl părăsește după armistițiu, retrăgindu-se de pe arena politică.

1941—1944 — În timpul anilor atît de dureroși pentru Giraudoux, cînd Franța era ocupată de naziști, scriitorul locuiește la Cusset unde lucrează la volumul *Littérature* (1941), la piesele *L'Apollon de Bellac* (reprezentată pentru prima oară la Rio de Janeiro în 1942), *Sodome et Gomorrhe* (reprezentată în 1943) și la piesele reprezentate postum *La Folle de Chaillot* (1945) și *Pour Lucrèce* (1953).

Tot postum vor apărea două opere cu caracter politic *Sans Pouvoirs* (1946) și *De Pleins Pouvoirs à Sans Pouvoirs* (1950).

Jean Giraudoux moare în împrejurări rămase necunoscute la 31 ianuarie 1944 la Paris, fără a fi avut fericirea de a vedea Franța eliberată de trupele naziste.

I. E.

Suzana şi Pacificul

În româneşte de
Aurel Stoicanu

Capitolul I

Era cu toate acestea una din acele zile în care nu se întîmplă nimic, în care, aidoma găinilor, cînd s-a pornit pe ploaie, simţind că pînă seara viaţa va fi monotonă, astrele, ocupate de obicei s-o facă variată, ies fără treabă şi umblă prin vecini. Erau de toate în cer. Era soarele ; învăluită în nori era şi luna. Noapte, dimineaţă, totul era servit pe aceleaşi feţe de masă strălucitoare. Vîntul de la miazăzi cădea peste cel de la răsărit, perpendicular, şi adieri de la nord-vest-sud-est te dezmierdau în unghi drept. Clopotele sunau : cînd limba lovea partea dinspre răsărit, care se şi încălzise puţin, sunetul era ceva mai duios. Toată lumea ieşea la poartă, îşi expunea umbra la soare. Poştaşul mergea în zigzag de la un trotuar la celălalt ; părea îmbătat de timpul frumos, strada nu-i era destul de largă. Nu se grăbea de loc ; privea cum se desface fiecare plic şi cum fiecare ştire trece din umbra secretului la lumina orbitoare. Apoi îmi făcu din mînă acele semne interzise totuşi la poştă de la Morse încoace, flutură spre mine o scrisoare pe care văzui un timbru australian...

Am roşit...

Pentru că roşesc totdeauna cînd mi se vorbeşte de o ţară străină...

Aveam optsprezece ani. Eram fericită. Locuiam cu tutorele meu într-o casă prelungă, ale cărei uşi cu geamuri dădeau toate spre oraş, iar ferestrele priveau toate spre un ţinut cu rîuleţe şi coline, cu cîmpuri şi plantaţii de castani, ca nişte petice..., pentru că era un pămînt care fusese mult lucrat, era Limousinul. În zilele de tîrg n-aveam decît să-mi răsucesc scaunul, ca să nu mai văd piaţa şi să regăsesc, pustiită de turmele sale, cîmpia. Luasem obiceiul să fac această mişcare cu orice prilej, căutîndu-i fiecărui trecător, preotului, subprefectului, contraponderea sa de vid şi de linişte între coline ; iar pentru a schimba împărăţia sunetelor, nu-mi era cu mult mai greu : trebuia doar să mă mut la altă fereastră. În partea dinspre stradă, copii jucîndu-se de-a trenul, un fonograf, vînzători de ziare, şi iezi şi raţe duse la bucătării, care scoteau ţipete din ce în ce mai metalice pe măsură ce deveneau strigătele lor de moarte. În partea dinspre munte, adevăratul tren, mugete, behăituri, pe care iarna le ghiceai dinainte după aburul din jurul boturilor. Acolo cinam vara, pe o terasă. Era uneori în săptămîna cînd florile de salcîm înmiresmau aerul, şi noi le mîncam în clătite ; în care ciocîrliile străpungeau cerul, iar noi le mîncam în pateuri ; alteori în ziua în care secara devine cu totul aurie şi cînd îşi serbează ziua de triumf — unică — asupra grîului : noi mîncam scovergi de secară. O împuşcătură în crîng : treceau becaţele, ajungînd într-o zi — îmi explica tutorele meu, pentru a mă face să roşesc — pînă în Africa centrală. O păstoriţă bocănea din saboţi lovindu-i unul de altul : era, acum douăzeci de ani, sperietoare împotriva lupilor ; acum slujea la speriat vulpile, peste douăzeci de ani nu va mai servi decît contra dihorilor. Apoi soarele apunea, pieziş, nevrînd să rănească bătrînul meu ţinut decît la suprafaţă. Îl vedeai un minut, pe jumătate adăpostit după o colină ca un actor. Ar fi fost de-ajuns să-l aplauzi, ca să se întoarcă. Dar totul rămînea tăcut... Luminate din spate, toate crengile şi cele mai mici rămurele păreau că se ridică, toţi arborii păreau că se predau... Îi linişteai... Schiţai fără voie un gest, pentru a-i linişti... O pasăre mare zbura foarte sus, ea singură luminată încă în această lume ; erai emoţionat văzînd-o, ca şi cînd la păsări n-ar fi specii care zboară sus, ci un erete solitar şi totdeauna luminos... Un braco-

nier colo — jos prindea raci, iar felinarul său urma pîrîul. Vîntul se pornea, ridica poalele prizonierilor noştri stejari, prizonierilor noştri arini negri, dîndu-le tuturora culoarea sălciilor. Surîdeai urmărind focul acela, care sîcîia apa, aerul acela, care sîcîia pămîntul, cele patru elemente adormite şi în joc domol. Primei stele îi ofeream obrazul nostru ca o danie, pentru a ne trage puţin înapoi la a doua. Un ţipăt de păsări răpitoare nocturne se ridica din Muntele Blond : era marea buhă a Cevenilor, cea mai mare, îmi spunea tutorele meu, după cea din Anzi. Se ridica o lună rotundă, rotundă, de pe care fuseseră alungaţi toţi norii, care părea uneori că se întoarce de-a-ndărătelea, ca pentru a cîrmi ceea ce domnişoara numea carul nopţii, o lună despre care ar fi fost de ajuns să se spună că seamănă cu cea din Batavia, ca să ne facă să plîngem, pe mine şi semenele mele... O auzeai în cameră pe Maria, făcînd paturile la ultima ei vizită... Deodată pe stradă se aprindeau felinarele cu gaz şi carul nopţii se întorcea într-adevăr, alungînd liliecii... Acesta era momentul cînd suna şi cînd îmi veneau prietenele.

Vă voi vorbi despre statura lor, despre culoarea lor. Împingîndu-le pe toate trei dinaintea mea poate că, în sfîrşit, aş putea începe povestirea aceasta. Vă voi vorbi despre lungimea părului lor, despre măsurile lor. Îndată ce aştern în faţa mea o foaie albă, două persoane diferite se desprind, precum sub un felinar de gaz umbrele noastre, dar din mine nu rămîne nimic. Atît de mult timp, într-o recluziune şi singurătate fără pereche, de nevoie sau în joacă, a trebuit să-mi las inima, voinţa, pînă şi trupul să mă domine şi să mă înspăimînte, parcă ar fi fost ale unei fiinţe mai mari şi mai puternice, şi dimpotrivă, de atîtea ori a trebuit să-mi înăbuş gesturile unui copil de leagăn, să prind cu greu din nou în sinea-mi tot ce e mai mărunt ca judecată, mai vegetal ca suflet, încît atunci cînd vreau să-mi istorisesc aventura, nu am de ales decît între o imagine gigantică şi alta minusculă. În zadar mă aşez în faţa oglinzii, ca toate scriitoarele, pentru a nu-mi părea mie însămi nici prea stranie nici prea familiară ; în zadar mă străduiesc să scriu o primă frază, o primă amintire, luată la întîmplare, s-a sfîrşit : această persoană refractară din mine mai degrabă îmi lasă, cînd trag de ea, mîna sau

brațul ei întreg, în vreme ce fraza mea rămîne singură. Însă azi voi plimba prin fața ei, pentru a o îmblînzi, mica ceată a prietenelor mele, și dacă îndată ce le voi fi descris voi vorbi despre mine, va fi poate cu putință să zăriți în adevărata sa dimensiune — doi centrimetri mai puțin decît Julieta, două numere mai mult decît Victoria — un suflet de care, în celelalte capitole, nu mă voi mai îngriji să-l amplific sau să-l comprim.

Victoria avea șaptesprezece la gleznă, treizeci la pulpă. Se născuse în aceeași zi cu mine. Viața noastră era, de optsprezece ani încoace, un fel de mic meci și fiecare se silea să-l cîștige, ajungînd cu o secundă mai devreme la masă sau cu zece centimetri mai înainte în grădină. Dar n-o întreceam decît la fugă. În ce privește fumul, păsările, ea le vedea cînd pentru noi erau încă invizibile. Cît despre amintiri, ținea minte întîmplări din primul ei an de viață, încît își înspăimînta părinții. Noaptea recunoștea satul unui țăran după mersul lui, pe care-l găsea diferit, după comună. Ar fi fost de ajuns cîteva ființe cu simțuri atît de pătrunzătoare, pentru ca Franța să aibă exact populația necesară și ca nimic, nici măcar munca aușelului sau a cîrtiței, să nu scape controlului omenesc. Astfel, cînd îți făcea urări de ziua ta, aveai impresia că ești în minutul aniversar precis al nașterii tale. Cînd spunea : „Ai dreptate !“ simțeai că într-adevăr te inundau mica iluminare și ușoara stare plăcută care constituiau judecata dreaptă. La ea orice lucru, orice trăsătură își redobîndeau valoarea și rostul : avea sprîncene stufoase care împiedecau de-a binelea apa, cînd ploua, să-i curgă de pe frunte în ochi. Sprîncenele se uneau : și nasul îi era adăpostit ! Genele îi apărau bine ochii de praf și se îmbucau ca dinții unui pieptene cînd descurcă părul, dacă se prindea în ele vreun fir de paie. Avea păr lung, așa încît o îmbrăca, și era castaniu auriu, așa încît, o dată învești mîntată, o făcea invizibilă. Degetu-i arătător oscila totdeauna ca o busolă, iar cînd o vedeai pîndind un iepure, așezată pe vine gata să sară, înțelegeai de ce genunchii bărbaților și femeilor se îndoaie înlăuntru și nu în afară.

Julieta Lartigue era încă și mai vioaie, dar cu reacții mai puțin prompte. Ochii îi străluceau cînd îi era foame.

Îi lăsa gura apă cînd se cumpărau parfumuri, iar cînd se vorbea de Dumnezeu îi fremătau nările. Avea o mulțime de reflexe, toate false ; dădea palme în săptămîna mare, întindea mîna pentru a ști dacă-i frumos afară, iar cînd vreo geană îi aluneca pe obraz, o culegea și o rontăia. Cînd vedea un animal, scotea totdeauna strigătul unui animal diferit, iar cînd o auzeai cîntînd, erai liniștit : însemna că-i e somn. Uneori se farda minuțios, cînd mergeam... să ne scăldăm în iaz. Vorbea în fraze gemene, contradictorii : prima începea cu cuvîntul „fiziceşte" iar cealaltă cu „moraliceşte" :

— Fiziceşte, e foarte rău, zicea ea. Moraliceşte e perfect. Senzual, e serioasă. Moral, e uşuratică.

Și cu privire la ea însăși făcea, încă din copilărie, această distincție. O îndelungată meditație în cursul unei carantine o tăiase astfel, la nouă ani, în două, și noi ne obișnuisem s-o chemăm fie cu pronumele, fie cu numele ei de familie, după cum era vorba de Julieta fizică sau de contrariul ei eterat. Ea nu se înșela :

— Tu ce crezi, Julieta ?

Julieta credea că pielea ei, cînd o freci, miroase a mort.

— Ei, Lartigue, tu ce crezi ?

Pentru că o luam prin surprindere, ca să-și iasă din rolul ei. Dar Lartigue, în toiul acestei emoții, și chiar sub greutatea noastră — căci ne năpusteam peste ea — credea tocmai că sufletul e nemuritor.

Așa încît trimeteam asupră-i tot ce ne părea că ține de un regn prea fizic : crabi, raci, păianjeni sau tot ce depășea morala noastră: incest, asasinat, tsaoism[1], lăsîndu-i grija să încerce hotarele sufletului nostru. Trecea astfel cu grație o dată sau de două ori pe minut, de la neant la harul suprem. Uitam să spun că mîna ei stîngă era totdeauna rece, cea dreaptă caldă... Dintre noi toate ea cîntărea cel mai puțin, dar pe ea o chemam totuși repede, la fiecare emoție, la fiecare asfințit de soare, cum pui un gram într-un talger pentru a anula în celălalt greutatea unui plic spre a cîntări exact.

[1] Curent religios foarte răspîndit în China veche.

Maria-Severa e moartă acum. Era condamnată, fusesem prevenite că va muri subit. Ochii noştri au supravegheat-o zece ani de zile fără răgaz, şi n-am fi putut spune îndeajuns cît de puţine tresăriri sau reverberări pe faţa unei prietene sînt dintr-acelea despre care ai putea jura că nu preced moartea. Fiecare din dorinţele ei era pentru noi ultima ei dorinţă ; ne grăbeam să i-o îndeplinim şi astfel o făcusem autoritară. Uneori părea că ne cedează, dar îndată ce rostea răspunsul, redevenea voluntară...

— Nu vei mai căpăta îngheţată, Maria-Severa.

— Nu, nu voi mai căpăta... Vreau...

Devenea tăcută şi stingherită îndată ce conversaţia noastră de eleve de pension atingea un nivel mai ridicat, fie că vorbeam de patrie, de căsătorii secrete, fie de suplicii chinezeşti, ca şi cum ar fi avut în legătură cu toate acestea o experienţă apăsătoare. A murit la mine, în camera mea, şi toată săptămîna aceea am dormit la ea, în patul ei, regăsind la deşteptare toate hainele ei, mobila, săpunul ei, tristă că sălăşluiam chiar în trupul ei. Julieta şi Victoria mă evitau : aveam parfumul ei. A murit lent, sigur, mistuită ca acei care se devotează şi poartă asupra lor o capsulă de radiu, şi despre ea, care era totdeauna leneşă, şi o egoistă, ne-a rămas aceeaşi amintire ca şi cînd s-ar fi devotat unei cauze mari. Voia să fie preferată de fiecare din noi, şi o lăsa pe fiecare să creadă că şi ea o preferă. În ziua morţii eram adunate toate în jurul ei :

— Ce fericire să mori — atît a spus — în faţa aceleia pe care o iubeşti !

Ghiceai că nu avea în minte pluralul.

— Tu nu mori, Maria-Severa !

— Nu, nu mor.. Mor.

Verii noştri şi guvernantele ne învăţau ce e viaţa. Ne învăţau să spunem plimbărilor noastre raite, morţii cîrna şi să întrebuinţăm cît mai mult cu putinţă expresia „Slavă Domnului". Ni se dădea poate o noţiune falsă despre lume. Nu vreau să citez aici decît lucrurile de care eram sigure, dovedite prin verificare. Ni se spunea că în America prostituatele fură bărbaţii, rămîn pure, dar sînt în fond hoaţe ; că în Franţa, dimpotrivă, hoaţele preferă să se fure între ele, pentru că se îndrăgostesc de victimele clorformizate. Ni se spunea că suedezele sînt nişte vulcani

de zăpadă, niște focuri de gheață în Suedia lor înmănușată cu licheni. Că ucrainiencele imită scrisul a douăzeci de bărbați pe care-i doresc, își scriu lor însele douăzeci de cereri în căsătorie, le refuză prin douăzeci de răspunsuri motivate și umblă sfidătoare prin lume. Că americanii, ca și studenții lor, care nu vin să-nvețe la Paris decît arhitectura, vin să copieze nu știu ce arhitectură a fericirii din inima franțuzoaicelor, iar pe urmă pleacă în galop s-o realizeze la Minneapolis, în sînul unor fete uriașe, pe care mai totdeauna le cheamă Watson. Nu ne lăsau să ignorăm nimic despre Turchestan, unde sultanul, dușman al omizilor și al păduchilor de frunze, e precedat în grădina sa de trei fetițe care le strivesc între degete, despre șahul Persiei, în trecere prin Paris, unde vindea Persia Angliei, care voia în schimb, sub numele ei de domnul Teheran, să-i fure domnului Sanchez y Toledo pe cea mai frumoasă dansatoare de la Operă. Siciit de șoaptele noastre, tutorele meu ne citea din *Débats* vești din Arabia, unde femeile se căsătoresc la zece ani — vom tăcea, o dată ? —, unde la șaptesprezece ani sînt diforme — un cuvînt, un cuvînt mai mult și eram toate bătrîne ! Despre Monte-Carlo, unde ducesa Coupeau își pune un lornion de presbită pentru a miza, apoi unul de mioapă pentru a urmări bila, pe care o puteai zări învîrtindu-se strălucitoare, oricît de departe era, „slavă Domnului", în ochiul prințesei Kohn. Aflam că în metroul din Paris o femeie cinstită poate totuși, cu imaginea ei reflectată în geam, totdeauna vie din cauza subteranului, să surîdă tînărului din față — numai cu imaginea ei, dar se arată severă și disprețuitoare cînd îl privește ea însăși. Și, cu toate imaginile noastre, nu uitam să aruncăm surîsuri sau promisiuni viitorului, căsătoriei, cu o pudoare afectată, dure însă, dacă ne privea în față cu adevărat. Prea puțin orientale, noi ne certam pentru o bucățică de rahat, cum te-ai certa pentru o prăjitură, trăgînd-o fiecare spre ea. Uneori bătrîni generali, afectînd o paternitate desăvîrșită, ne luau de mijloc și ne trăgeau de cozi, clătinîndu-ne capul, fără a reuși să ne clatine ochii, pe care îi țineam implacabili ca două discuri. Aveam o profesoară de pian jalnică, dar bună la inimă, astfel încît chemam pe furiș din Limoges un profesor de la conservator ; aveam un bă-

trîn duhovnic surd, așa că o dată pe lună mergeam să ne spovedim suplimentar la un canonic din Saint-Martial; dar amîndoi erau mulțumiți de noi — progresele noastre la pian și cumințenia îi surprindeau pe cei din Bellac — și încîntați de ei înșiși. Aveam veri ursuzi, cu fețe pline de coșuri, brăzdate de briciuri minuite fără experiență, însă în fiecare joi, la Limoges, locotenenți de husari necunoscuți, veri fermecători ai altor fete, ne urmăreau. Așa încît viața și sufletul ne apăreau de pe atuncea duble. Toate acele lucruri care vor deveni mai tîrziu armele noastre ajungeau pînă la noi pe canalele cele mai tainice: balsamul Salva într-o falsă carte, crema de frumusețe ascunsă într-o turtă dulce, pudra de orez a Împăratului Chinei într-un buzunar de manșon, ca instrumentele alcătuite din diverse fragmente cu care prizonierii taie zăbrelele. Apoi, cu aceste produse secrete ne zmîngăleam obrajii, ni le întindeam pe față și le plimbam cu nevinovăție pe Promenada Cocoșului ; cu părul ticsit de ace aurite invizibile, din care cădea cîteodată unul jos, fără să catadicsim a-l observa, lăsînd pe o bătrînă guvernantă să-l ridice, cum procedează o regină cu un amant neîndeminatic ; cu panglici roz sau negre ieșind deodată din mînecile noastre, de care era poate deajuns să se tragă, pentru a ne deschide ca niște cutii cu drageuri. Aveam pijamale, pe care le îmbrăcam la miezul nopții ; ne trezeam înaintea zorilor pentru a le înlocui cu cămășuțele noastre și niciodată n-am fost surprinse cînd ne metamorfozam. Descoperisem, după cincisprezece ani de spionaj și de experiență, că de la ora trei și douăzeci la patru și zece oboseala vieții se făcea simțită la cei mai mari din familie și că supravegherea lor slăbea. Începînd cu ora trei și douăzeci și una de minute noi respiram dintr-o fiolă cu eter, fumam dintr-o țigară parfumată cu ambră, destupam o sticlă de Célestins pentru a vedea dacă într-adevăr apa e cea care are cel mai mult gustul lacrimilor, ardeam ibex la candelă pentru a avea mirosul exact al opiului, iar cînd, la patru și unsprezece, sosea cea mai neîncrezătoare dintre persoanele obosite, nu găsea decît uși deschise, două ferestre deschise și un parfum de vrăjitoare...

Astfel, în fiecare după-amiază, aruncam toate patru în mijlocul nostru anii noștri răzleți, și una avea dreptul

să ia din acest tot mai mult decît îi revenea — şi devenea îngrijată, alta mai puţin decît partea ei — şi devenea copilul nostru. Ne simţeam ca un corp plin, cu simţuri abia brăzdate în el, şi în care demonii nu puteau pătrunde, cum nu poate pătrunde ploaia într-o ureche. Ne-ar fi fost foarte uşor, cu această Victorie, aşa de aproape, prin memorie, de existenţa ei anterioară, cu această Marie-Severa, aşa de învecinată cu moartea, să facem din prezentul nostru un teren încă mai redus şi mai patetic decît acel podium pe care norvegiene şi rusoaice boxează cu viaţa. Dar noi eram franţuzoaice. La Bellac însă te laşi condus de foame şi sete, de oboseală şi somn — singurele maree ale cîmpiilor — şi de tot ce împrăştie şi adună o familie în jurul casei sau fermei sale. Firul care uneşte cele două mese, perdeaua pe care o tragi seara, totul funcţiona de minune. Noi nu căutam, ca snobii de la Paris, destinul sau politica în vorbele portarilor. Nu trişam în anecdote, pentru a da lumii un aspect de nebunie sau de neghiobie, nu întîlneam pe vărul lui Kipling în ziua în care pronunţau numele acestuia, fabricantul nostru de sicrie nu se numea Courteline. Aveam ochi fără fund dublu, o inimă ovală şi care niciodată nu se punea de-a curmezişul ; cît despre cei care le par parizienilor fiinţe stranii, marii duci ruşi care îşi iau prînzul bătînd la tobă, americanele care-şi rad capul ca să poarte o perucă de tul, noi le priveam pe toate ca pe nişte anomalii, care ne stîrneau mila. Nu era vorba nici de fatalitate, nici de blestem divin asupra verilor sau rudelor noastre, iar cînd plecau la vînătoare, între două potîrnichi, una însemnată de Dumnezeu şi cealaltă potîrniche simplă, eram sigure că puşca lor se va întoarce irezistibil spre puiul de potîrniche.

Oraşul nostru era aşezat pe şoseaua naţională Paris-Toulouse, domeniile noastre cele mai îndepărtate se întindeau cîteva leghe mai la sud, iar între bornele 405 şi 420, atingînd acest punct suprem în caz de timp frumos stabil, gustam viaţa — aşa i se spunea şi la Bellac — în plenitudinea ei. Nu ne întorceam niciodată din grădini, atît de pline vîrf ne erau coşurile, fără să ni se poată găsi urma la coacăzele negre, la zmeură, la căpşuni, iar aceia dintre ciini, cărora le plăceau mai mult fructele decît

larvele, preferau să vină în urma noastră, nu a plugurilor. Noaptea se auzeau prin fereastra deschisă, după anotimp, căderi moi sau dure : cădeau caisele sau nucile. Uneori, vara, părinții noștri dormeau la moșie și după cină ne întorceam singure. Întîi cuminți, pe drumul de gresie, pe care răsunau tocurile noastre, apoi prin cîmpii, cu pantofii în mînă, pe urmă, în sfîrșit, în picioarele goale, chiar prin pîrîu. Mergeam pe înnoptat, fără să lăsăm urme. La nivelul cîmpurilor de grîu negre, cu totul roșii și negre, soarele era încă destul de mare pentru ca să poată încadra în el unul din capetele noastre sau, întreagă, pe aceea dintre noi care se îndepărta puțin. Ne jucam de-a v-ați ascunselea, uitam să desemnăm pe cea care trebuie să caute, și fiecare rămînea întinsă, fără să scoată un cuvînt, fără un gest, curînd uitată de ea însăși. Cea dintîi prepeliță chema, semnalele păsărilor erau acum valabile și pentru noi, porneam din nou. Se-nnopta. Lauda timpului frumos n-o mai cîntau greerii ci trecuse deodată în seama broaștelor. Un țăran bătrîn ne saluta și-și atrăgea patru saluturi foarte răspicate. Julieta se sprijinea de brațul meu, în fața umbrei, dacă nu cumva era Lartigue, în fața necunoscutului, care să se sprijine de tăcerea mea. Victoria vedea prima bufniță ; în momentul în care noi o zăream în sfîrșit, ea îi auzea zborul ; cînd îl auzeam și noi, ea respira — era pentru noi un mister — mirosul ei de furnică ; iar din cariere caolinul aluneca încetișor ca nisipul unei clepsidre.

— Viața !

Ce nu ne promite viața, cînd din înaltul unei coline, la distanță egală de părinți și de bunicii adormiți, vezi deodată, toate aprinse, ca la postul telefonic, palpitînd, miile de becuri electrice din Bellac, care cer toate să le vorbești. Ne chemau și clopote, după sistemul vechi, din toate cutele cîmpului și ale munților în care oamenii pot dormi și se pot odihni cel mai bine. Fiecare plop tremurător, fiecare pîrîu curgător, fiecare porumbel întîrziat se oferea el însuși și se amplifica în noi ca o metaforă. Singurul moment în care îndrăzneam să privim în față — prin noapte, ca prin ochelari negri cînd te uiți fix la soare — destinul nostru, fericirea noastră, toate acele mici focuri de jos și toate acele mici focuri de sus păreau numai scli-

pirile acestuia. Stăteam cu coatele rezemate de foişor. Tăceam. Uneori se auzea o trosnitură într-o livadă : era o creangă de prun, prea încărcată, care se rupea, erau o sută de tinere fructe destinate morţii. Citeodată izbucnea un strigăt într-o brazdă : era un chiţcan de pădure prins de cucuvaie. O stea cădea. Toate aceste mici mîngîieri ale unei morţi puerile, sau ale unei morţi antice şi perimate, măgulеau inima noastră şi îi dădeau timp de un minut nemurirea. Înapoia noastră se aduna brusc tot trecutul lumii, iar noi ne propteam de balustradă — slab baraj — pentru a-l opri. Cea mai mică privire a noastră reţinea în ea tot ce fiinţa poate distila din aventurile omeneşti. În noi se mişcau toţi germenii vieţii noastre viitoare, toţi probabili, toţi contrarii, toţi de dorit : moartea noastră apropiată, imediată, dar înlănţuită de moartea noastră îndepărtată, de eternitatea noastră. Inima noastră mereu calmă şi inima noastră mereu agitată, una lîngă alta, se suprapuneau ca figurile perechilor regale pe medalii. Soţii noştri, amanţii noştri, jucîndu-se liniştit cu gelozia noastră feroce, cu încrederea noastră oarbă ; acele călătorii în Borneo, acele furtuni delicioase, acele frumoase naufragii, dar şi acea şedere fericită, constantă, în Bellac unde ne născusem. Străinul acela brun şi drag, căruia îi porunceam, neînduplecate ; dar şi acel francez blond şi puţin morocănos, în jachetă lungă, alături de care trăiam, pătimaşe, cuprinse de o falsă teamă. Şi acele mărturisiri din salon celui care nu vrea să înţeleagă, şi acea fugă de cel care ne urmăreşte, şi acea hotărîre de a ne lăsa pradă tuturora — şi nimănuia ; şi acea sete de modestie, de discreţie, şi toate acele milioane, şi acele orgii, şi acele onoruri, toate se agitau în noi, avînd dimensiunea amintirilor vechi de un an. Sprijinite una de alta, ridicîndu-ne una peste alta pentru a aspira noaptea, ne lăsam hrănite de un dulce monstru negru. Cu gura deschisă, dar mute, cu ochii măriţi, dar fără luciri. La atîta umbră, la atîta strălucire, singurul nostru răspuns — de altfel demn, căci venea de la Tobolsk — era marele diamant al Mariei-Severa.

O vulpe care mînca boabele unui ienupăr ne înfricoşa. Coboram din nou spre oraş, cu paşi mari, bărbăteşti. Imaginea micii vulpi, care mînca mai departe, ne liniştea iarăşi.

În jurul fiecărei case gaiardele [1], daliile, floarea soarelui și creasta cocoșului îngrămădite păreau c-au fost izgonite pentru a purifica aerul celui care dormea. Luna plină, cu un nor în locul unde îi vedeam uneori ochii, își da aerul enigmatic al unei luni mascate. Mergeam de-a lungul cimitirului despuiat și luminos. Într-un colț zăceau lopețile, cazmalele, brancardele groparilor, proptite toate, și în altul, ca un buchet, trei chiparoși, fusele Parcelor din Bellac, cărora le făcea vînt miezul nopții. Florile de heliotrop, drepte, îmbălsămau aerul disprețuind luna, convinse că și ziua nu ascultau decît de ele însele. La primul cot al străzii trupul nostru, pătruns și pînă atunci de limpezime, nimerea sub un bec electric : ni se părea atunci că becul ne luminează deodată și sufletul. Apoi veneau case de-ale prietenilor, în care cunoșteam așezarea fiecărui pat, locul fiecărui ins care dormea, iar noi zgîriam obloanele cînd știam că stau cu capul aproape de ele. Una cîte una tovarășele mă părăseau, parcă ar fi fost niște dubluri ale mele, atinse una după alta de vîntul miezului nopții. Mă urcam în camera mea în grabă, urmărită de aproape de nu știu ce metamorfoză. Arborii tremurau. Se și făcuse miezul nopții. Se auzea afară ca un foșnet de file mari cînd le întorci ; eu îmi pronunțam numele tare pentru a parafa pagina proaspătă : pronumele, dar mai ales numele de familie, mai fragil la fete decît pronumele. Acea toaletă de noapte pe care o faci în fața unei oglinzi, eu o isprăveam în fața ferestrei, fără să mă văd : cu dinții strînși de teamă, și pentru că țineam între ei un ac de cap, cu capul aplecat cu tandrețe, și pentru a nu-mi încurca părul desfăcut. Lăsam jaluzelele deschise. Adormeam, cu mici insule de frig pe față sau pe brațe, în locurile pe care le lovea luna ; și deodată, exact în aceleași locuri mi-era cald. Deschideam ochii : dormisem opt ore, era soarele !

Atunci — și povestea mea are aerul de a nu se isprăvi niciodată și de fapt ea nu se isprăvea de loc — atunci, departe în timpul zilei de acea viață stranie, în care ne angajasem în secret, afectînd dispreț pentru ea și pentru Verlaine, și pentru Loti ; înlocuind, pe durata zilei,

[1] Mari plante ornamentale.

cuvîntul mătasă, din limbajul nostru de noapte, cu acela de bumbac, cuvîntul smaragd cu acela de ametist, flirtam cu viaţa mediocră a oraşului ca şi cu un tînăr văr. Micile oraşe nu sînt oglinzi deformante. Virtuţile, mişcările universului nu se reflectau în Bellac decît ordonate şi aşa de vizibile, că erau inofensive. Ianuarie era totdeauna rece, august totdeauna torid, fiecare vecin nu avea în acelaşi timp decît o singură calitate sau un singur viciu ; şi noi învăţam să cunoaştem lumea cum trebuie, silabisind-o, pe anotimpuri şi sentimente separate. Fiecare din aceste case, bine tencuite, era o notă pe portativul străzii, zgîrcenie, deşertăciune, lăcomie : nici diezi, nici bemoli, nici lacom-zgîrcit, nici vanitos-modest. Insensibile, izbeam din toate puterile în fiecare, amuzîndu-ne, ca la pianul nostru în ziua cînd cîntam bucata în care încrucişezi mîinile, cu vizite alternate, de la zgîrcit la risipitor, de la pizmaş la cel mulţumit... Era 14 Iulie, la fereastră dimineaţa drapele care fac în acelaşi timp zgomot de ploaie şi zgomot de foc, şi caii de lemn, care se-nvîrtesc în jurul arborelui libertăţii... Era tîrgul şi somnul tulburat de mugete, de nechezături tăiate scurt, ca şi cum ţăranul înăbuşea cu mîinile gura calului ori a boului, tropăituri : schimbul de fiecare lună al animalelor către muncă şi moarte. Era sfînta Hortensia, era 15 august, umflate de soare şi sonore ca nişte capele în care nu se mai slujeşte. Era moartea doamnei Parpon, şi bărbatul ei care fluiera într-una, începînd în fiecare minut un fluierat maşinal şi oprindu-se de la prima notă, făcînd în tot timpul primei săptămîni de doliu acelaşi zgomot ca un broscoi seara ; era un faliment şi falitul declarat, care ieri îndepărta cu piciorul ciinele meu culcat pe trotuar, iar acum se apleca pentru a-l mîngîia şi a-l ocoli. Era un incendiu care mistuia holul hotelului, se vedeau globurile de sticlă reflectînd o clipă flăcările, apoi explodînd, şi palmierii din ghivece deodată calcinaţi, dezamăgiţi pînă la capăt de un atare climat. Dar de toate acestea, şi de ruină, şi de sărbătoarea naţională, şi de focul însuşi noi ne apropiam fără să suferim, cu un obraz de *mica* roz, pe care cei doi bătrîni generali îl atingeau cîteodată cu vîrful arătătorului, dînd din cap. Fratele regelui Portugaliei trecea prin Limousin într-un rădvan tras de douăsprezece catîrce ; cîntărea două

sute de kilograme ; ducele de Palmella, tovarășul său, o sută treizeci. Dar pentru noi nu era o deziluzie : viitorul nostru începea dincolo de acest regat, ai cărui regi de azi sînt semnele extreme. Noi mergeam ; părinții tînărului Merle ne obligau să-i atingem genele, pe care acesta tocmai și le tăiase cu foarfeca, ai fi zis două perii de dinți. Iacob Lartigue ne transmitea versurile pe care micul poet bibliotecar ni le dedica neostenit, mici versuri încovoiate, fără rimă, în care schimba numai adjectivele pentru fiecare dintre noi, ca și cum ar fi pescuit păstrăvi. Din fereastra sa în care citea *Odiseea,* atribuită lui Homer (pentru că el contesta totdeauna existența autorilor) și *Adolphe* atribuit lui Constant, domnul de Lardois, de cînd credea că ne dovedise nemurirea sufletului prin cauzele finale, surîdea rochiilor noastre muritoare și ne trimitea mii de semne dictate de prietenie, cauza finală a amorului. La marginea terasei găseam pe doamna Blédé, pudrată toată, cu brațele goale fardate, întinsă la soare, și moale și slabă ca o pîine înainte de-a fi pusă în cuptor. Se încrucișau cei doi medici : cel tînăr, care era chemat pentru bătrîni, cel bătrîn, care era chemat pentru tineri : nici unul n-a avut vreodată un client de vîrsta sa. Domnul de Lalautie, care jurase să nu-și mai cheltuiască averea pe chibrituri, trecea brusc strada cu pași mari, în mînă cu o hîrtie în flăcări, pe care o vîrîse în mașina de gătit a sorei lui, care locuia în față, pentru a-și aprinde gazul. Venea iarna, și într-o bună dimineață pămîntul negru era ciupit de puncte albe, ca un ou de nagît. Venea toamna, și cutele brune, pe care țăranii îndrăgostiți de pămînt le ștergeau cu grapele, și viile, pe care le frămîntau cu mîna. Vara, primăvara. Mergeam vărsînd uneori lacrimi nesimțitoare, arzîndu-ne inima cu fiare roșii reci de tot, și singura noastră suferință era în două locuri, mai degrabă mici, cu care atingeam pămîntul : picioarele cam obosite în iulie, picioarele înghețate de tot în decembrie.

Dar în ziua aceea poștașul îmi dădu într-adevăr o scrisoare din Australia. Cîștigasem călătoria în jurul pămîntului oferită de *Sydney* [1] *Daily* cîștigătoarei concursu-

[1] Corect : Sidney.

lui său pentru cea mai bună maximă despre plictiseală. „Dacă un bărbat se plictisește", scrisesem eu la Sydney, „stîrniți-l ; dacă o femeie se plictisește, rețineți-o !" În schimbul unui sfat atît de folositor pentru ea, Australia mă chema, și în ciuda tutorelui meu, am plecat. Mă însoțea domnișoara. Am plecat din Bellac cu un tren de noapte ; dacă aș fi lăsat să ardă gazul, ca Philéas Fogg [1], l-aș fi putut vedea din gară. Poate că o călătorie într-o singură țară mi-ar fi întristat prietenele, dar ele se gîndeau că fiecare pas departe de ele mă aducea înapoi, iar cînd vagonul se opri, mă împinseră, mă urcară fără a plînge prea mult, ca și cum m-ar fi ridicat, simplu, la înălțimea la care viteza pămîntului nu te mai duce cu ea și ar fi venit mîine la aceeași oră, lacome de știri, să mă desprindă cînd trec.

[1] Personaj din romanele lui Jules Verne, care uitase gazul aprins cînd a plecat în călătoria sa în jurul pămîntului.

Capitolul II

O dată trecută La Chapelle-Saint-Ursin, stația terminus a celei mai mari călătorii a ei, tot ce vedea domnișoara era nou. În vagon, ca intr-o căruță țărănească, simțea cele mai mici urcușuri, cele mai mici coborîșuri. La plopii din Vierzon, la hamalii din Aubrais, găsea acele puternice particularități, pe care ceilalți exploratori nu le mai observă decît cel mult la boababi și la metișii birmani. S-a aplecat la viaductul din Orléans pentru a-și vedea chipul în apă. Femeile din Étampes detestau corsetele, aveau sîni frumoși. Bărbații din Juvisy salutau de fiecare dată cînd vorbeau și își puneau pălăria în cap prea corect. Voia să coboare în fiecare gară, ca într-o escală. De altfel se arătă plină de atenții față de călătorii care se instalau sau care plecau : le împingea valiza, îi apăra de soare, le oferea lapte îndoit cu apă, ca și cum pentru ea, ființele acestea, tineri sau bătrîni, nu numai că erau noi, dar abia se născuseră.

A ținut să rămînă o lună la Paris, ca să-și prindă solid, cu ajutorul specialiștilor, în vederea furtunilor, tot ce era fragil la ea sau se clătina : doi sau trei dinți, o broșă care se încheia rău. Și-a procurat ochelari cadrilați pentru eventualitatea taifunurilor. În fiecare dimineață părăseam împreună hotelul nostru din bulevardul Raspail, unde nu ne întorceam decît seara (și astfel pe portar nu-l costa,

pentru amîndouă, decît exact două saluturi pe zi). Pe marele pod, unde — politeţe supremă a Parisului — taxa este încasată de un orb, treceam Sena aruncînd la dreapta o privire spre Notre-Dame, spre regalitate, la stînga spre Trocadero, spre Republică ; mergeam spre Concorde de-a lungul balustradei Tuileriilor, întinsă în faţa grădinii ca un etalon al tuturor promenadelor, cu balustradele ei ca nişte centimetri, şi, cu pasul nostru astfel etalonat, ea mă părăsea, fugind pentru întreaga zi spre o stradă, spre o singură stradă, strada Pape-Carpentier, unde găsise din întîmplare un dentist şi apoi, cu premeditare, pe toţi ceilalţi furnizori ai ei. În fiecare seară revenea cu cîte un membru reparat şi o tîrguială, o pălărie de diftină roşie cînd i-a pilit caninul, un evantai de mătase creaţă verde cînd i-a îndreptat unghia de la degetul piciorului, astfel încît s-a văzut în oglindă complet nouă şi catifelată şi strălucitoare în ziua în care artiştii străzii Pape-Carpentier au eliberat-o de imperfecţiunile ei ascunse. La cină îi ascultam observaţiile, cam aceleaşi ca la Bellac, pentru că îşi păstrase la Paris auzul unei provinciale : sunase clopotul pentru mort la Saint-Germain ; trăsnise în strada Danton ; giruetele primăriei arondismentului al VII-lea erau blocate, trebuia să mergi pînă la Panteon ca să ştii cum suflă vîntul. Uneori îi aţineau calea caporali de marină în concediu, pentru a-i vinde bibelouri. Cumpărase o păpuşă japoneză, ca s-o ducă în Japonia, pentru a o lăsa acolo fără îndoială, cum ar fi dat drumul unei păsări, iar de la dentist deţinea mii de informaţii hotărîtoare pentru călătoria noastră : siamezele au dinţii roşii, anamiţii cu dinţi lăcuiţi în negru nu sînt anamiţi, ci tonkinezi. Pretexte pentru a-mi vorbi de logodnicul ei de-al doilea, care în dimineaţa plecării în Indochina îi spusese — ultimele cuvinte, adio suprem, o adora, bietul de el : „Erai proastă şi rea, iată că acum te şi urîţeşti !"

Eu, care nu cunoşteam Parisul, priveam fără pasiune şi cu demnitate, aşa cum se cuvine unui punct de plecare, acest oraş care pentru toate fiinţele constituie un punct de sosire, şi unde oamenii de pe tot globul dînd în sfîrşit drumul valizelor, ca nişte saltimbanci la circ, se simt pentru prima dată liberi şi uşori. Timiditatea, care înde-

părtează pe tineri de oamenii mari, mă-ndepărta pe mine de monumentele celebre. Arcul acesta de Triumf, pe care americanii şi-l pun în faţa sufletului ca pe un binoclu pentru a vedea prin el Franţa, eu îmi întorceam capul de la el, îmi plăcea miopia mea. Arcul acesta al Caruselului, abandonat în picioare ca o lectică orientală în deşert, — eu îi lăsam pe suedezi şi pe danezi să caute în jurul lui osemintele animalului care-l adusese, apoi care murise acolo. Iritarea aceea, decepţia pe care o încerci într-o pădure pietrificată, eu o resimţeam şi în faţa tuturor acestor pietre care personificau glorii, aici rigide, dar a căror umbră la Bellac unduia încă şi palpita : coloana Vendôme, acea a Bastiliei, Capela expiatoare. În acest Luvru, în aceste tablouri la care fetele de pension vin să-şi contemple imaginea supremă în Cleopatra sau Iudita — fiind acoperite cu sticlă —, eu îmi contemplam mai ales chipul în costum de călătorie, iar esteţii scandinavi nu înţelegeau de ce îmi ajustam bluza şi îmi strîngeam cordonul în faţa unei Antiope goale. Canalele acelea veneţiene, privirile acelea lombarde — care vin spre tine totdeauna din faţă şi se revarsă fără oprire în sufletul tău, jgheaburi dintr-un ţinut încărcat de nori — călăii aceia care se aranjează în aşa fel, încît taie o rază de soare exact înaintea capului sfîntului, eu îi priveam, dar fără a insista, ca pe nişte cărţi poştale dintr-o ţară pe care într-o zi o voi vedea eu însămi. Sau — toate aceste tablouri atîrnate unul lîngă altul îmi stimulau fericirea, în general, după cum afişele gărilor îţi stîrnesc dorul de călătorie. Ori împodobeau pentru mine această săptămînă de despărţire. Deodată, numai la ideea lui Rubens mă înveseleam, ca pasagerul care vede, cînd vaporul din Le Havre trece de dig, o normandă voluminoasă alergînd pe chei. Înaintea lui Rembrandt mă simţeam subit recunoscătoare, la ideea unui mare suflet devotat oamenilor, ca acela care vede, cînd se ridică ancora pentru Indii, un mic funcţionar bărbos salvînd un copil din mare. Sau eram de asemenea fericită, ca şi cînd Delacroix era cel care avea biletul meu, Manet cel care îmi înregistrase bagajele ; iar ideea lui Watteau sau Chardin se fixa pe valiza sau pe trusa mea de voiaj... Dar atît... Inima însă, pe care o lansează spre cer marele bulevard Champs-Élysées — ţinut de cele

patru colțuri ca o pătură, cehii cel puțin o certifică — era liniștită în mine. Roată fără crestături, nu o mișcau crenelurile de la Cluny, fețele statuilor lui Rodin. Reveneam încet pe bulevardul Raspail în susul Senei ; cît despre mulțimea din gări, egipteni, australieni, japonezi care ajungeau atît de anevoios la acest peron de pe care porneam noi, departe de a dori să-i cunosc, mi se părea că mă duc în nu știu ce dublură miraculoasă a anostelor lor țări, necunoscute mai cu seamă lor înșile.

După-amiaza mergeam la Chatou, la Joinville. Luam tramvaie — răpăind mai tare ca hidroplanele — care nu părăseau Sena decît pentru a ajunge la Marne sau Oise și care mă aduceau înapoi în fiecare seară la Alma, la Concorde, în inima Parisului și la nivelul apei. Pînă la poarta Clichy, Ivry, Vincennes, rămîneam în colțul meu, neîncrezătoare. Dar îndată ce zidul Parisului nu mai era înapoia mea decît un biet cauciuc plesnit în douăzeci de locuri, în care ar fi trebuit să sufli încă mult timp pentru a-l face rotund și tare ; îndată ce erau strigate de taxatoare numele acelor oameni mari care opresc, cu excluderea tuturor celorlalte nume, în mod brusc, tramvaiele la periferii : Lakanal, Carnot, Zola ; o dată ce depășeam grilajul cimitirului de cîini, prin care vezi doamne în vîrstă, cu blănuri de păr vegetal, cu etole *boa* din pene de palmier, cu pantofi de piele de banane — teribile pentru vegetale — plivind morminte îngrozitor de inegale, alternînd papagali cu elefanți și ogarce ; o dată străbătute toate acele spații necrezut de deschise, în care se comit totuși toate crimele, unde simți amestecîndu-se undele telegrafiei fără fir — ca într-o gară de mărfuri pentru vid și impalpabil, în care meridianele își fac macazurile — și toate acele navluri fără corp care, îngrămădite în pachete invizibile, caută Parisul ; odată depășite de automobile cu volanul ținut de un parvenit gras cu inele de aur, cu cele două degete mici ridicate, cum fac cocotele cînd beau : marile panouri — reclame care strălucesc sau pier în cîmpurile din margine, după cum marca lor se îmbogățește sau dă faliment ; un pîrîu, într-o depresiune, aducînd pe un singur curent spre cîrciuma de mahala o tufă de mărăcini, mai mîndru decît Mississippi ; la limita zonei pe care n-o mai ating vinurile ordinare, triste orașe în

care se face săpun, toate parfumate, fără arbori, fără tufișuri, și în care singurele păsări sînt canari scăpați din colivii ; o dată depășit șirul de mici vile așa de noi încît strigînd tare pronumele înscris pe placa lor de marmoră, Mado, Nadina sau Coleta, chemi la fereastră pe femeia locuind acolo sau, în fața Vilei Hortensiilor, vezi într-o oală de gresie sau de onix, în mijlocul grădinii, îndrăgit ca o fîntînă arteziană, un răsad de hortensie, nașul ; atunci, cînd drumul o cotește drept spre răsărit și cînd ulmii, panourile Benedictinei, înclinați de vîntul de nord, se apleacă deodată toți spre tine ; cînd el urcă din nou spre nord și cînd în mranițele din față luminate de soare scînteiază toate cioburile, toate cutiile de sardele ; cînd o ceată de fetițe (aceleași care își gustă lacrimile de cînd li s-a spus că sînt sărate) se năpustesc înapoia trenurilor, de cînd li s-a spus că șinele devin fierbinți, și le pipăie ; atunci cînd fluviul — pe care remorcherul cu panglică roșie îl taie exact în centru, pentru ca mersul apei să roadă în mod egal cele două maluri — tăia șesul la întîmplare, ca să-mi roadă la întîmplare inima ; și cînd coborau spre el în depărtare zuavii din Rosny, cei care pot înota cel mai bine, mărșăluind cel mai iute ; și cînd un rîu, mai demn ca Orenocul, îi aducea pe unde irizate de benzină, coji de lămîie, un canoe verde și roșu numit *Yupinskoff ;* și cînd, deodată, cum drumul intra în faleze, se zărea, aplecat peste salcîmi, din creasta povîrnișului, ultimul șir de spice de grîu ale unui cîmp mare, spicele de grîu cele mai aproape de oraș ; atunci — și deoarece fetele receptează și înțeleg tot ce înconjură pasiunile și prietenia fără să vrea să înțeleagă pasiunile, prietenia — eu înțelegeam toate acestea, închideam ochii, simțeam înlăuntru, sărate, lacrimile, fără a înțelege Parisul !

Uneori zăream, reclamă a naturii, o altă fată. Îi surîdeam, îi făceam semne. Ea-mi răspundea de acolo, dînd din cap, agitîndu-și mîinile, cu gesturi de surdomut, prin care aceștia se destăinuiesc, limbajul fiindu-le atît de gol. Uneori sta nemișcată și încadrată de fereastră sau ușă, ca unul din acele semne care indicau odinioară, fără știrea proprietarilor, că acolo totul trebuia jefuit sau respectat ; sau aplecate și hrănind amîndouă un botgros ; ori altele, trimițîndu-mi suflarea fără s-o aspire pînă la

fund, ca fumătorii înrăiți fumul, abia gîndindu-se să respire, condamnați să moară la prima uitare ; una care-mi semăna, la care fiecare privire, fiecare mișcare nu se explica decît printr-o sinceritate încăpățînată ; una care-mi semăna tot pe atît, ale cărei gesturi nu se explicau decît printr-o fățărnicie fără margini ; și altele care-mi surîdeau cu înțeles, în așa fel încît mă simțeam totodată complice într-o conjurație și lipsită de parola de trecere. Dar într-o zi observai că eram urmărită eu însămi.

Mă urmărea un tînăr. Dacă voia secretul fetelor, o nimerise bine. În fiecare dimineață mă aștepta aproape de hotel, în fața unui magazin de preparate anatomice, în vitrină, cu plămîni lăcuiți, ficați de ceară, capete pe jumătate tăiate, dar care exhala un miros de pîine proaspătă, pentru că la subsol era un malaxor. Dedesubtul scheletelor se vedea brutarul alb-alb, incolor și gras, fantomă bine hrănită. Îndată ce treceam, celălalt mă urma la distanță, de acum încolo indiferent la oameni și membrele lor, la globurile lor oculare, la mușchii rotulei lor, dar mîngîind pisicile și cîinii, și, totdeauna, la ușa unei cafenele, o mare cățea terra-nova așa de afectuoasă că se lungea la pămînt în întîmpinarea mîngîierilor. Curînd îndrăzni să ia tramvaiele mele pînă la stația lor terminus, inspectă tampoanele de la capătul liniei care le opresc la Bonneuil sau la Créteil, revenind cu mine pe bancheta din față, de deasupra șinei care nu era a mea, atît de aproape și atît de departe de mine ca o viață de o viață paralelă, supus acelorași edicte ale poliției omnibuzelor pe care le citea fără încetare, acelorași toane ale taxatorilor, avînd uneori dintre o sută de mii de numere de bilete numărul care urma tocmai după al meu... ; dar, atîta timp cît șinele noastre nu aveau să se întretaie, nici nu-mi închipuiam că ar putea să-mi adreseze cuvîntul. Uneori îl priveam fix, și îi transmiteam rece o privire, ca unui afiș al tarifelor extra-urbane ; cîteodată își întorcea ochii cu afectare spre un punct din cîmpie ; eram sigură atunci că, dacă-l imitam, aș fi văzut vreun eleșteu sau vreo vilă ciudată. Uneori se întorcea cu tot corpul ; însemna că-mi arată ceva mai mult încă, un castel, o ruină ; alteori își punea un lornion, insista : aveam impresia că-mi orienta capul, ca vizitiul bunicii cînd ședeam pe capră lîngă el,

spre clopotnițe sau spre biserici. Atunci rezistam și jertfeam libertății mele priveliștea unui donjon sau a unei catedrale. Apoi — doar trebuie să te amuzi ! —mă jucam cu el de-a jocul nostru de la pension, care consta în a te ocupa de ființele cele mai indiferente folosind cuvintele și gradațiile pasiunii. Eram satisfăcută cînd îl vedeam repezit de vreun controlor pentru că și-a rontăit biletul, după ce-l îndoise în patru și apoi îl răsucise ; eram încîntată să-i văd chipul în geam — în ciuda istoriilor pe care mi le povesteau la Bellac — comportîndu-se față de chipul meu cu încă și mai multă considerație decît față de mine însămi ; eram dezolată și fără putere văzîndu-l că n-are nici mustață nici barbă ; eram nebună și delirantă că era forțat de controlor să plătească din nou. În fond toate acestea mi-erau indiferente și, întoarsă la Paris, îl părăseam, fără să mă mai gîndesc la el, între pîinea proaspătă și cadavre ; puțin vexată totuși de a fi urmărită nu pentru mine însămi, ci, ca un prepelicar, pentru nu știu ce vînat cu care simțeam că-i e plină tolba cînd vameșii îl interogau la porți. De altfel, într-o dimineață, nu mai apăru ; a doua zi nici atît ; în fond, eram satisfăcută că sînt în sfîrșit singură ; eram încîntată să simt două hățuri slăbite în jurul gîtului ; eram fericită să mă așez sfîrșită de puteri pe marginea adăpătoarei de la Marly fără să dau în apă peste chipul unui străin ; eram nebună și delirantă pentru că adulmecasem o prietenie de bărbat, și o pierdusem pentru totdeauna. În fond îl regretam puțin, și, lipsită de spectatorul meu, ca marii jucători de tenis sau pelotă bască de îndată ce nu mai au public, jucam prost cu Parisul : luam o mașină în locul celeilalte, trebuia să schimb la jumătatea drumului ; prindeam cu mai puțină siguranță tramvaiele spre Triel sau spre Pavilioane. Într-o zi am căzut. Mă surprinsei în căutarea cuiva care m-ar fi căutat. Într-o după amiază l-am zărit șezînd într-o grădină ; el nu mă vedea ; își trecuse amîndouă mîinile la spatele barei băncii ; o viespe îl ataca fără încetare. La cea mai mică tresărire ar fi fost înțepat. Doborîi viespea și o zdrobii. Apoi m-am îndepărtat, cu o ardoare care m-a făcut să omor o a doua viespe, care nu l-ar fi amenințat niciodată, o urechelniță, pe pămînt totuși și departe de orice ureche și am rupt ramura joasă a unui arbore foarte putin veni-

nos, a unui tei. Apoi — ce rişti cînd pleci peste cincisprezece zile să faci înconjurul lumii ? — pentru prima dată, de altfel cu mult mai de departe decît voiam s-o fac cu globul, făcui înconjurul unui bărbat ; mîhnită de a nu fi fost crescută cu el de la vîrsta de doi ani, dezolată de a nu-mi putea aminti precis culoarea părului său, consternată de a nu avea o oglindă ca să-i trimit un cerc de soare, disperată de a nu fi logodnica lui, femeia lui. Eram foarte fericită, atît de fericită că eram liberă şi că nu-l voi cunoaşte niciodată !

Deodată, fără ca totuşi ochii mei să se fi întors de la el şi, ca dedublat într-un sfert de secundă prin această atenţie pe care i-o acordam în sfîrşit, îl văzui în picioare şi aproape de o fată. El vorbea ; ea nu răspundea, dubletă prea recentă încă pentru a avea o părere. După cum soarele se voala sau se descoperea, ea îşi deschidea umbrela şi o închidea din nou ca pentru a-şi păstra echilibrul pe care fiecare cuvînt al tînărului părea că-l ameninţă. Nu aş putea descrie niciodată un chip, pentru că nu ştiu — ca atunci cînd faci altuia semnul crucii sau cravata — cu ce mişcare trebuie să începi ; dar ea avea tipul grec cu un nas cîrn, păr blond, o gură rotundă ; era simplă avînd tot ce supraîncarcă : mici funde de-a lungul fiecărei cusături, catarame de aur la pantofi, paneraşe la rochie ; avea un cap şi mîini care păreau indecent de goale, cu toată duzina de peruzele mari de la degete, colierul, pieptenii împodobiţi cu peruzele, şi cerceii cu peruzele. Se ghicea că era o erupţie subită la ea de pietre albastre, că se acoperise în ziua aceea cu ele dintr-o dragoste neaşteptată pentru ele, şi că era o dovadă nu de prost gust, ci de curaj. Ea-i spunea tînărului Simon şi-l săruta, cu mici săruturi pe furiş — pe care el nu avea aerul să le observe — şi fără ca ea să-şi părăsească înfăţişarea nobilă şi ironică. Îi semăna puţin. Aveam în faţa mea un spectacol simplu, o întîlnire de familie, logodnici, veri ; sau, groaznic de complicat, un adulter, un incest. Printre gratiile grădinii priveam acest monstru, fără ca vreunul din sentimentele pregătite în mine pentru ziua întîlnirii cu el să-mi fi putut sluji, ca de altfel nici pentru primul leu pe care l-am văzut. Îi priveam pieziş, puţin ruşinată totuşi — ca acei provinciali care se încredinţează unui bancher pari-

zian — de a plasa deodată asupra acestui grup necunoscut tot devotamentul economisit bănuț cu bănuț la Bellac în paguba inimilor limousine ; și curînd, ca și cum ar fi fost pe acolo un al patrulea spectator, al cărui ochi, mai puternic decît al meu, trebuia să-i dea tînărului două dublete în loc de una, mă dusei spre el, și el mă privi venind, surîzînd, fără pic de uimire, ca acei cărora universul obișnuiește să le furnizeze prietene și taxiuri. Satisfăcut de mine sau de el, mă primi în acea grădină publică așa cum ai primi un copil care vine spre alt grup să se joace de-a libertatea, fățărnicia, francheța. Eu, satisfăcută totodată și nemulțumită că profilul meu cel frumos era spre partea ei și nu a lui, am avut stupiditatea să-ntreb de bulevardul Gambetta.

— Ce bine se nimerește, zise el, mergem tot acolo. Ați dat peste două persoane care o porniseră spre bulevardul Gambetta. Veniți. Mașina noastră e aici.

El mă luă cu el. Prietena lui Ana ne urma, dar am văzut, cînd s-a urcat în mașină, că nu mai avea cercei și nici inele. Se auzeau în rochia ei mici pîrîituri care erau izbituri de peruzele.

Cînd au aflat de plecarea mea, Ana și Simon au vrut să-mi facă într-o seară cunoștință cu prietenii lor călători. Văzui sosind, la intervale lungi sau scurte, și ca și cînd ar fi fost chiar sosirea la o cursă în jurul pămîntului : un tînăr foarte blond, durduliu, cu pielea crăpată de vînturile Chinei, dar tot trandafiriu, care era ducele de Sarignon, o bătrînă actriță israelită de la Teatrul francez, care vorbea cu accent englezesc și pe care o numeau Ceorella, un explorator în vîrstă, care se distingea în toate țările prin caninii săi, dubli, singurul care părea să fi tras un profit de la natură în călătoriile lui, pentru că avea perle în urechi, un lanț de mărgean, butoni din dinți de cîine molos și fotografii de laponi în buzunare, prințesa Maria Belliard, totdeauna atît de curioasă și uimită de ce spuneau ceilalți, încît te întrebai pe ce drum o fi putut umbla în jurul lumii pentru a evita în același timp Siberia și Indiile, Brazilia și Statele Unite, pricepîndu-se totuși puțin la istmuri, Suez, Singapore, Panama, și știind numele președintelui companiei care o primise la intrarea

fiecărui canal — precum şi un mare personaj slab profilat pe un prieten rotofei : erau Toulet şi Curnonsky.

Exploratorul se năpusti asupra stridiilor. Nimic mai dureros, declară el, decît foamea de stridii în centrul Tibetului ! Se vedea că va inventa o anecdotă pentru fiecare fel de mîncare. Însă Toulet prinsese ură pe el, de la primul său cuvînt ; îl opri la supă, tocmai înaintea descrierii supei nupţiale a chirghizilor (servită totdeauna fierbinte, dar în afara cortului şi care se preface, din pricina temperaturii, în băutură răcoritoare) şi îl expuse ocării publice. Îi dovedi, în ciuda spuselor sale, punînd pe *maître d'hôtel* să-i aducă un dicţionar, că e mai mare Canada decît Statele Unite ; apoi, cerînd cameristei emisfere, că faimoasa călătorie a exploratorului prin Siberia, Alaska şi Hudson nu atingea ca număr de kilometri nici sfertul călătoriei pe la ecuator. Cum celălalt se apăra, Toulet ştiu să-i reamintească acru că el îşi dedicase istorisirea lui Soleillet, şi făcu aluzii delicate la un alt Soleillet, care tocmai asasinase o fetiţă, prefăcîndu-se că îi confundă. Cum celălalt tot insista, Toulet îi arătă limpede că el nu ignora că motivul care îl împinsese pe bietul om la călătorii erau purtările proaste ale nevestei sale ; cînd exploratorul pronunţa numele de Perm, Irkutsk sau Vancouver, el îl privea cu o mutră totodată furioasă şi dispreţuitoare, ca şi cînd acest bărbat cu barbă albă îşi mărturisea fără să roşească peripeţiile nefericirilor sale conjugale ; la cuvîntul sanie se indignă cum n-a făcut-o niciodată vreun prelat auzind numindu-se cel mai vulgar obiect de toaletă ; la cuvîntul pemmican [1] roşi, şi cu cît nefericitul se încăpăţîna mai mult să ne istorisească trecerea sa din Asia în America, pe uscat, pe un ger de şaizeci de grade, cu atît mai vîrtos chipul lui Toulet lăsa să se creadă că ne îndruga o nedemnă şi nepoliticoasă istorie cu femei. Astfel încît tranziţia îi păru naturală lui Curnonsky şi el ne mimă cîntecul de dragoste al nevestelor din Labuan, cînd amantul vrea să plece cu tramvaiul la Borneo, iar bărbaţii îl reţin cu flori.

[1] Carne uscată (l. engl.).

Era 14 iulie. Toată lumea se urcă pe acoperiș pentru focul de artificii. Așezați în șezlonguri pe terasa de tablă ca pe o chilă de vapor răsturnat, toți acești francezi scăpați din Pacific văzură trăgîndu-se cel mai frumos semnal pe care vreun căpitan l-a făcut vreodată să țîșnească din naufragiul său... Toulet îl făcu pe explorator să-și stingă țigara, spunînd că lumina îl jena și că tulbura obscuritatea dintre focurile de artificii... În jurul Institutului, al Luvrului, rampele de gaz indicau adevărata arhitectură, adevăratul schelet al acestor palate... Colierul de foc al Ceorellei, inelele ei scînteietoare, păreau de asemenea să corespundă nu știu căror oase în cercuri sau oase scurte de tot și rotunde, diferite de ale noastre ; iar cînd auzea un strigăt în mulțime, ea fremăta, pretindea că bățul rachetei căzuse desigur pe un craniu, că-l străpunsese poate, dacă a căzut vertical, numărînd după fiecare detunătură, cum faci pentru trăsnete și liniștindu-se la cifra douăzeci. Maria Belliard, adeptă a drogurilor, își înclina curioasă nasul mic spre ducele de Sarignon, care nu merita atîta onoare — pur și simplu își spălase stiloul cu eter — și care ne vorbea, punîndu-și la contribuție știința sa despre riturile chineze și distanțele franceze, după cum deveneam roșii, albi sau verzi (nu existau decît aceste trei culori, chiar pentru 14 iulie, pentru că artificiile erau italiene), cu o voce și cu atenții diferite. Îl ascultam pe Toulet descriind cerul sau focurile cu nume de culori pe care nu le cunoșteam, aventurină, itera, latil ; cu o voce așa de tandră și insinuantă încît părea că-mi sulemenește ochii cu ele. Erau unii care vorbeau cînd se înălța racheta, alții care vorbeau cînd exploda. Ceorella în picioare de frică, bătînd secundele tare ca un orologiu de țară, iar exploratorul scoțînd un mic strigăt, unul singur, tocmai în clipa exploziei. Hăituit de Toulet, nu găsise refugiu decît în această secundă de lumină.

Toulet era acum aproape de mine, Curnonsky stînd în dreapta, așa cum stătuse în tot timpul călătoriei lor în jurul lumii, puțin aplecat, părînd să caute cu ochii săi miopi o semnătură în colțul drept al tuturor lucrurilor și al tuturor spectacolelor, Toulet necedîndu-i niciodată locul central — semnătura piramidelor, a boababilor... Cu acea mînă crudă, care lansase languste de mii de piaștri

— una după alta — caracatiţelor din acvariul de la Malacca, pentru a vedea carapacea devorată de ventuze pînă la fund înălţîndu-se din nou goală cu viteza unei ghiulele. Toulet urmărea, mistuită de noapte, fiecare rachetă. Mă simţeam mulţumită alături de el. Cînd vorbeşti zece minute cu Toulet, maestru orologier al sufletelor, mereu aplecat ca asupra unui angrenaj, simţi că mergi perfect timp de douăzeci şi patru de ore ; nu mai comiţi pleonasme, solecisme, nu te mai supui la false silogisme ; eram puţin tulburată doar de ochii lui care-mi cercetau faţa luminată, reparator cum era şi de cadrane solare ! Mă întrebă de provincia mea şi atunci se apucă să-mi povestească despre Limousin ca şi cum ar fi fost nu ţinutul din care plecam, ci ţinta mea — un îndepărtat eden. Fiecare cuvînt pe care-l spuneam despre Bellac, Fursac, Chateauponsac, el îl lua drept nu ştiu ce compliment pe care i-l făceam lui însuşi, salutînd la numele de Eymoutiers, roşind (de astă dată de plăcere) la cuvîntul Crozant — sau ca în faţa unei revelaţii, sărutîndu-mi mîna la cuvîntul Rochechouart, încheietura mîinii la cuvîntul Ambazac, astfel că nu mai îndrăzneam să-i vorbesc de satele mele favorite. Amuzîndu-mă cu acel joc din copilărie, care consta în a adăuga fiecăruia din răspunsurile mele, dar încet de tot, o mărturisire celui care-mi vorbea şi-mi plăcea, eu îi revelai că între toate colinele, bătrînul meu Toulet, nu e gresie şi lavă, cum pretinde Reclus, ci mici lacuri — şi lui i se lărgea gura de plăcere, ca acela care descoperă că bomboana pe care o credea de nuga este plină cu lichior ; că stîncile Blond, Toulet cu mîini frumoase, emit tînguiri toamna, şi el îmi mulţumea, ca şi cum ar fi învăţat de la mine nu cuvîntul Muntele Blond, ci cuvîntul tînguire, cuvîntul toamnă ; că păstoriţele, adorabile Toulet, pentru a goni lupii îşi scot saboţii şi-i bocănesc unul de altul, iar el părea uşurat, ca şi cum avea să profite îndată de reţetă, cum va ajunge aproape de Saint-Augustin, parohia sa. Apoi, aşa cum o modistă din Paris îţi ia o pălărie din Limoges, o mototoleşte şi ţi-o pune iar în cap ca o pălărie cu totul nouă, el îmi restitui un ţinut elegant, pe care abia dacă îl recunoşteam. În fiecare din tîrgurile mele mediocre el găsea chip să găzduiască un om mare ; această provincie, pe care i-o des-

crisesem cu atîta mîndrie (acum eram încurcată), luminată electric pînă la fermele arendate şi cocinele de porci, el o lumină dintr-o dată, cu geniu ; în Limoges îl găzdui pe Renoir, mă obligă să descopăr că bunicii mei se căsătoriseră pe cînd el picta acolo pe porţelan ; că serviciile lor de cafea şi de masă fuseseră cu siguranţă decorate de Renoir ; chiar în Bellac, mi-l plasă pe La Fontaine, care iubise o tînără văduvă, foarte probabil, zicea el, străbunică a mea ; în Nessines, pe englezul Young şi daneza Yversen prietena lui Chopin, care iubise acolo un tînăr burghez, blond şi el, fără nici o îndoială bunicul meu ; astfel încît în ochii lui ajunsei, în scurtă vreme, singura urmaşă a celui mai mare poet al Franţei şi a celei mai frumoase romantice a Europei, şi mă trată ca atare. Ţinea ochii închişi, pentru că focul de artificii îl sîcîia acum. Eu, eu vedeam sori învîrtindu-se de la stînga la dreapta, luni învîrtindu-se de la dreapta la stînga, pe Henric al IV-lea călare ca un fier de călcat pe Sena perfect netedă. Îmi vorbea, dintr-o lumină tot aşa de îndepărtată ca aceea din care vorbesc bătrînii unui copil ; după o tăcere, spunînd lucruri bune despre Bertrand de Born, trubadurul limousin, aprobîndu-l la urma urmei de a nu fi făcut decît o metaforă în întreaga sa operă ; după o alta, spunînd tot ce se poate zice mai afectuos, mai sensibil şi echitabil despre caolin şi despre pasta semi-dură ; după o alta, adevărul etern despre somoni, castane, şi eu eram vag fericită şi calmă, balansată molatec în ţinutul meu ca într-un leagăn.

Torţe aprinse urmau acum Sena ; Parisul era atacat de un fals incendiu, acoperit de un fum adevărat, iar umbrele monumentelor sale se mistuiau una cîte una. Micul Sarignon mă luase de braţ şi îmi spunea, nu ştiu de ce, toate lucrurile cu care consolezi pe regii abdicaţi (cu excepţia regilor Franţei), că numai Parisul e frumos — Paris şi Versailles ; — Paris, Versailles şi Marly ; nu se mai putea opri : Paris, Versailles, Marly, Saint-Cloud. Apoi totul se întunecă, precum în teatrele mari în care se schimbă decorul fără să se lase cortina, şi, cu zgomotul apelor năvalnice, sub presiunea nopţii celei mai opace, ţîşniră toate artificiile finale, fîntîni izbucnind din punctele cele mai petrificate ale Parisului, din lucrările în ipsos din Montmartre, din pavajul de pe Pont-Neuf, din marmura din

Père-Lachaise. Atîtea fulgere luxoase, atîtea fulgere artificiale răscoleau imperceptibil în mine — dar cel puţin răscoleau — tot ce putea trezi un singur şi adevărat fulger în timp de furtună la Bellac : acele dorinţe, dragă Sarignon, acel minim de dorinţe, dorinţe de a douăzecea moarte, de un al treilea sex, de a o mia viaţă. Cu bătrînul explorator în spatele nostru, care împletea pe furiş părul Ceorellei, cum fac ştrengarii cu coamele mînzelor ; cu Simon şi Ana care-mi surîdeau, cînd roşii, sau verzi, cînd albaştri, cu stările diferite ale prieteniei ; între Maria Belliard, despre care se spunea că e cam mincinoasă, care-mi murmura : „Te detest", care răspîndea un miros de „O zi de altădată", parfum care la ea devenea promiţător, şi micul duce, care de data aceasta îmi dădea cu o singură lacrimă adevărată într-un singur ochi toate acele sfaturi practice pe care le dai regilor cînd preiau puterea, că numai frumuseţea e frumoasă, numai adevărul e adevărat ; cu Curnonski căutînd cu lornionul în colţ, la dreapta, semnătura acestei nopţi ; cu toate acele case de pe malul apei, care-şi purtau toţi locatarii în unghiul terasei celei mai înalte, ca şi cum ar sta gata să plonjeze şi să se descotorosească de ei pentru totdeauna ; cu femei strigînd la noi din stradă cum strigi de la ferestre celor de pe pămînt în timpul adevăratelor incendii ; cu Toulet aproape de mine ca Asmodeu [1], eu aşteptam nu ştiu ce cunoaştere subită şi infernală a Parisului, şi într-adevăr el ridică braţul, şi... Vai ! noaptea reveni ; nu se mai auzeau decît lătrăturile unui cîine, ca la ţară, şi toţi astronomii se şi grăbeau spre lunetele lor pentru a le întoarce către un cer aşa de straşnic zguduit.

Toată lumea m-a însoţit, pentru că plecam din Saint-Nazaire a doua zi, şi am auzit deschizînd fereastra, pe Toulet, care lovea din toate puterile, cu bastonul său de merişor în bastonul de rinocer al exploratorului, pentru a-mi spune un ultim adio şi a speria lupul.

[1] **Personaj din *Diavolul şchiop* de Lessage, care dezvelea acoperişurile caselor, pentru a vedea ce se petrece înlăuntru.**

Capitolul III

Era duminică. Schimbîndu-şi zeii, echipaje de pe nave mergeau să asculte liturghia în biserici, iar orăşenii în pacheboturi. Mă îmbarcai. Erau între vasul meu şi chei doi metri de ocean incompresibil şi doi metri de lumină între extrema mare şi orizont. Călători reîntorşi din Damasc, care plecau în Oceania, priveau cu emoţie, simbol al vieţii rătăcitoare, pescăruşi care nu părăsiseră niciodată Saint-Nazaire. Soarele strălucea. Scînteile mari şi steagurile dublate pentru ziua sfîntă băteau aerul, şi simţeai cum se dublează epitetul fiecărui element şi de asemenea al fiecărei fiinţe, acelaşi epitet : vaporul era alb-alb, marea albastră-albastră. Singură, părăsită în doc, printre bagajele ei, o femeiuşcă frumoasă, în loc să fie brună-brună, era brună-roz. Îi propusei hamalul meu, eliberat de marele meu cufăr şi care, văzînd micile sacoşe, îşi şi apropia braţele ca un compas !

— Sora mea Sofia caută un hamal, răspunse ea.

Hrănit cu geamantane de piele frumoasă, vaporul tresărea şi scotea mici şuierături. Propusei să trimit după Sofia.

— S-a dus soţul meu Naki, răspunse ea.

Aşadar mai aşteptai. Apoi am propus să trimit după Naki.

— S-a dus Riko, cumnatul meu. Avem un bilet de la subprefect pentru cabina de pe punte, pe care a obținut-o o dată vărul meu Papo...

La cuvîntul de Papo nu mai rezistai, fui înhățată, această grecoaică mică mă prinse în ruajul fără sfîrșit al rubedeniilor sale ; întrebai dacă Papo plecase departe.

— Papo mergea la Rancagua din Chile s-o întîlnească pe Maria, mătușa mea. Ea locuiește acum la Lima.

— Îi place acolo ?

În felul acesta noua mea prietenă, cu un cuvînt te obliga, într-o secundă, să ceri, cu riscul de a fi nepoliticos, știri despre o văduvă de judecător din Lima, despre un farmacist din Monastir. Trebui deci să ascult ultima scrisoare a mătușii Maria, în care își povestea călătoria ei în Anzi și se extazia că văzuse o întreagă turmă de lama, care dormise în zăpadă, răsărind din ea cu capetele lor înalte, pe care mai curînd le atinge trăsnetul decît omul. Unchiul Lili fotografiase stînca de unde au pornit cei trei frați incași, al căror tată...

Căci pentru Neneța totul se reducea, în istorie sau în prezent, la chestiuni de familie, iar printre pescărușii care zburau în jurul nostru ea deosebi tatăl, mama, puii. Între vapoarele care veneau și ieșeau, ea părea că-și închipuie fenomene naturale ca zămislirea și nașterea. Apoi frumosul Naki sosi, de două ori mai înalt și mai gras decît ea și care o umbrea ca un zid, cu un suflet bun, la care de asemenea simțeai scînteile dublate în această frumoasă duminică : el era liniștit-liniștit, era puternic. Dar nevasta lui, Neneța, femeia lui, tovarășa lui, continua să fie blîndă, aspră... Ocărî în treacăt pe Riko, îl sărută de cincisprezece ori pe gură, sări în navă, „verișoara noastră cea grasă" al cărei nume îl pronunța totdeauna întreg, *Amelia-Cecilia-Rochambeau,* pentru că nu dădea diminutive de prietenie sau de dragoste decît numelor bărbătești. Un nor mare o pornise înainte spre larg, ca într-o mică întrecere pe jos între prieteni, pentru a controla sosirea.

Am regăsit-o pe Neneța, o oră mai tîrziu, sprijinită cu coatele de bastingaj, urmărind cum oamenii își luau rămas bun, nesimțitoare la despărțirile care păreau sfîșietoare, mișcată și zdrobită înaintea celor care-și strîngeau simplu

mîna, pentru că ea distingea fără să se-nşele vreodată lacrimile filiale, frăţeşti sau numai avunculare [1], interogîndu-mă şi pe mine şi pe *steward* cu o frază totuşi simplă, însă care poruncea nu ştiu ce răspuns poetic, ca acela al *sorei Ana* [2].

— Au cine sînt sutele acestea de călători fără bagaj, care se urcă în celălalt vapor ?

— Sînt ocnaşii care pleacă în Guyana.

Era într-adevăr un şir de ocnaşi, doi cîte doi. O bucată de scrisoare ruptă zăcea aruncată jos : toţi se busculau puţin şi îşi încetineau paşii, pentru a încerca s-o citească.

— Cine-i tipa ceea de doamnă aşa de frumoasă şi îndrăzneaţă ?

— E signora Subercaseaux, din Bahia, care călătoreşte cu maimuţele ei. Singura care a obţinut cimpanzei născuţi în cuşcă. La naşterea celui din urmă pui au chemat pe cei de la cinematograf...

Acum plecam. Cum îmi umflasem prea puternic pieptul sorbind aerul acesta nou, şi cum respiram, simţii că solul nou se mişcă. Vaporul reda pămîntului, ca pe o ultimă ancoră, pe soţia comandantului şi se întorcea cu mici zmucituri ca un cal pe care-l înşeuezi. În loc să sune ca de obicei pentru prînzul de plecare, chelnerul suna, pentru că era duminică, pentru liturghie. Unii, flămînzi, se înşelară şi ajunseră surprinşi, lăsîndu-le gura apă, în faţa lui Dumnezeu. Era o slujbă adevărată, făcută în sala de mese de un lazarist care se-ntorcea în Peru şi avea cu el, favoare specială pentru ordinul său, vasele sfinte. Naki refuza să meargă ; Neneţa îl ocăra, afirma că sufletul e nemuritor ; apoi, dezolată de a nu fi văzut dolmenul din piaţa Saint-Nazaire, dispreţuind ultimele plantaţii, ultima biserică, mulţimea gătită de sărbătoare, nu mai căuta decît să întrezărească piatra cea mai uzată şi cea mai posomorită din Europa. Vecinii, văzînd-o aşa de tristă şi de agitată, o compătimeau, nebănuind că se desparte numai de un dolmen pe care nu-l cunoştea. Dar ultima din vrăbiile venite să ciugulească pe punte, îşi şi lua zborul...

[1] De unchiu (de la latinescul *avunculus*).

[2] Personaj dintr-un cîntec popular francez.

— Amor !... zicea Neneța.

Doi bucătari întîrziați, beți, mergeau pe dig, făcînd semne și strîmbături spre vas. Copiii îi imitau, împleticindu-se. Din locul nostru oamenii rămași pe pămînt păreau nebuni cu toții, păreau că păşesc pe o eroare. Noi, noi ne și legănam pe singurul adevăr. La tribord se ridica în mijlocul mării un val mare, singuratic, frate cu dolmenul.

— Amor !... zicea Neneța.

Era cuvîntul cu care răspundea tuturor atențiilor naturii, peștilor zburători, păsărilor plutitoare. Am întrebat-o pentru ce întrebuințează acest cuvînt : nu era un tic, însemna că se gîndea cu adevărat, mi-a răspuns ea, la ceva ca Amorul... Cel puțin, mulțumită acestei mici grecoaice, am plecat într-o altă lume ca într-o navigație de-a lungul coastei, cu nevinovăție, din Franța, pe care căutam s-o văd întreagă, ca pe o insulă...

Plecam. Toți pasagerii care nu cred într-un Dumnezeu prea răzbunător și care lipsiseră de la liturghie, puteau vedea Europa dispărînd. Noi mergeam de-a lungul ei, foarte departe, escortați pe dreapta de vaporul ocnașilor, sinistru, pentru că părea gol, și deodată (era desigur pauza) colcăind de capete, și pe care-l simțeai escortat el însuși, la tribord, la aceeași exactă distanță, de vasul care ducea înseși crimele. Primele alunițe făcute de scînteile de la coș străluceau deja pe fața celor două pasagere în tricou care se plimbau la braț și la obrazul și părul cărora ne uitam, din fotoliu, ca să vedem dacă-i frig sau dacă bate vîntul. Frumosul Naki ne reținea șezlonguri pe punte și toți și toate soseau, cu pături sau blănuri de culoarea pe care ar fi ales-o de-ar fi fost animale, violet cu dungi brune sau gri stropit cu pete trandafirii, disputîndu-și locurile în care vederea oceanului întreg nu era împiedicată de un fir de metal sau de un capăt de sfoară ; bieți necunoscători încîntați să găsească liber un spațiu superb pe care experiența a zece ani îl revelase chelnerilor ca de nelocuit, întrunind, nu se știe de ce, toate neajunsurile : căldură, frig, mirosuri triste din toate continentele.

Domnișoara învăța dintr-o carte termenii navali, pe care o puneam să-i recite în fiecare seară, și studia harta cerului pentru cazul cînd, într-un naufragiu, prin moartea tuturor celor mai calificați, i-ar reveni ei comanda corăbiei.

Căpitanul circula, cu capul înşurubat spre dreapta ca un instrument de observat astre, şi privea grupurile cu un ochi care intimida, însă care căuta doar jucătorii de poker. Toate acele mici fire de rudenie pe care Neneţa le legase, fără să-şi dea seama, între mine şi fiecare din lucrurile franceze, clopotniţe, tramvaie, începeau să mă apese puţin. De pe acum mai departe de acest pămînt pe care-l atingeam cu privirea decît de pămîntul american, simţeam toţi arborii noştri din Europa — cei mai stufoşi vizibili încă — orînduindu-ni-se în memorie după mărime, stejar, ulm, plop, mesteacăn şi aşijderea toate acele sentimente care cresc pe pămînt în desiş, dragoste, prietenie, orgoliu ; iar dintre animalele franceze cele mai mari erau de asemenea cele care ne însoţeau cel mai departe în gînd, tauri, cai şi boi, cu capul ridicat pentru noi deasupra acestei ape din care ele nu beau. Mai îndepărtaţi de ieri decît chiar la adînci bătrîneţe, ne întristaserăm. Începuse jocul dintre călătorii necunoscuţi, pe această punte ca o tablă de şah, fiecare înaintînd, după convenţia impusă de mare, cu paşi mici, ca un simplu pion sau prin salturi ca regina sau pieziş ca un cal. Pioni magnetizaţi, Neneţa şi cu mine alergam una spre alta şi ne izbeam de ne durea.

Vîntul de la apus a suflat două zile şi vaporul a făcut virajul Europei rău înclinat. Uneori se cufunda subit, se ridica iar, şi domnişoara lansa cîrmaciului o privire ca aceea cu care pedepseşti în automobil pe şoferul care n-a prevăzut spinarea unui măgar. Ajunsesem din urmă încă în prima zi marele nor plecat cu două ore înaintea noastră şi care în fiecare seară culegea soarele nostru în vata lui. Aproape de fotoliul domnişoarei un fotoliu gol, părăsit de un bolnav, primea pe toţi călătorii cărora le place să-şi schimbe locul şi deodată noaptea se iveau din el necunoscuţi ; cînd Sofia Mayer, din München, care se ducea să-şi întîlnească logodnicul, inventator din Bogota, îmbrăcată tot timpul în rochii albastre, cu fulare, cu ciorapi albastru-deschis, adesea invizibilă la bastingaj, care studia gramatica ţărilor de-a lungul cărora mergea vaporul, pe cea franceză pînă la o cută a mării, care o făcu să ia gramatica spaniolă, asigurîndu-se că în caz de naufragiu nu va vorbi salvatorilor ei cu greşeli ; uneori scuturată de un tremur, care trebuia să corespundă tainic vreunui freamăt

de invenție la logodnicul ei ; cînd domnul Chotard, din Valparaiso, cu cravata prinsă de o perlă neagră care-i rămăsese în mînă dintr-un colier al Tahirirei, fiica lui Pomaré, de care se agățase căzînd de pe o verandă în ziua cînd i-a adus mamei acesteia, acum cincizeci și nouă de ani, perechea de ghetuțe galbene pe care le trimitea ca dar împărăteasa Eugenia ; cînd senora Subercaseaux cu poveștile ei cu maimuțe, și Kikina, cimpanzeea ei, soră a acelei Lirila, care găsise în capela parcului ochelarii negri ai părintelui Antonio și-i pusese, sfărîmase o statuie nouă din Lourdes și murise nebună în aceeași seară cînd a revenit noaptea, mai neagră încă decît ochelarii, spre edificarea sclavilor haciendei [1] ; cînd un norvegian mare, roșcovan, acela care culesese cu șalupa lui mînată de-un motor cu petrol un pavilion al spitalului pe piloți din Colon, care, desprins, mergea în derivă — și despre care Naki pretindea că e îndrăgostit de nevastă-sa.

— N-are dreptul ? întreba Neneța. Și tu, pentru ce m-ai ales dintre toate jucătoarele de tenis din Delos ?

Sufletul meu creștea hrănit de această sare, de această odihnă. Toate sentimentele mele din Franța se toropeau, — și, dimpotrivă, se agitau în mine, dar încă foarte mărunte, dorințe subite și limitate, aceea de a salva o tînără grecoaică dintr-un naufragiu, de a obliga o müncheneză să-și pună o bluză roșie... Uneori toți pasagerii se năpusteau la un bord, pentru că un mic vapor negru, ca un șobolan într-un telescop, se așezase între soarele care apunea și noi. Uneori venea o boare de eucalipt, fusese prevăzută de departe după nasul celor două femei în tricou, iar Sofia Mayer căuta gramatica portugheză. La tribord, în locul ocnașilor, a celor care și-au ucis fata, au jefuit catedrala, nu mai erau decît mici bărci de pescari fără cazier judiciar, cărbunari englezi respectuoși față de episcopi. Căpitanul trecea și iar trecea, împărțind călătorilor mai aleși fraze aproape de neînțeles, pentru că avea mania să uite, vorbind, acele adverbe sau prepoziții pe care le uităm uneori scriind : *pentru, cu, la...*

[1] Fermă (în America de sud).

— S-au certat o pălărie, zicea el — Venisem un cîine... Îl aşteptasem statuie.

La San Ioäo a făcut escală, sub pretextul de a lua gheaţă, de fapt pentru a-l aduce şi reţine la bord pe maiorul Almira Peraira d'Heica, faimosul jucător de poker. Aceasta ne îngădui la toţi patru să ne repezim în maşină pînă la Porto cu norvegianul roşcovan şi un general englez care răspundea mereu : „foarte practic". Îmi amintesc nişte turnuri de porţelan, o seră de palmieri în care o tînără franţuzoaică mîngîia un tînăr palmier, Duro-ul verde, verde (foarte practic !), acoperişurile chinezeşti roşii, roşii, şi reflexele care porneau din două poduri suspendate, spre fluviu, cînd un bou îşi întorcea capul, din cauza diademei sale de aramă. Era în ajunul recoltei, cel mai tînăr *porto* avea aproape un an, era săptămîna în care cel mai nebun locuitor din Porto este — aşa de departe de vinul nou — cel mai cuminte. Cînd ne văzu, unul din ei strigă : „Trăiască democraţii !" Însemna, ne explică ghidul, că în acelaşi ceas — atît de viu e instinctul de contradicţie între cele două oraşe ! — cineva din Lisabona strigase : „Trăiască liberalii !" Dealurile aveau şiruri de mici mori, care măcinau grîul bob cu bob.

— Amor ! zicea Neneţa.

— Foarte practic, spunea generalul.

Şi ne-am întors la *Amelia* pe alei în care praful, în loc să urmărească automobilul, avea vîrtejuri speciale şi în care pancarte preveneau, în faţa fiecărui palat, că parcul e apărat contra borfaşilor prin capcane cu explozie...

A fost o zi ceţoasă, feţe rele. Golfstromul nu mai atingea decît cîteva inimi de pasageri. Marea părea calmă, însă distrugea nava pe dedesubt, ca o faleză. Apoi o suflare aridă ne acoperi de praf ca şi cum am fi fost pe o plajă la Tarascon. Sofia Mayer, neavînd gramatică arabă, visa. Căzu o ploaie torenţială, degajînd de pe vas, care odinioară fusese englez, apoi japonez, apoi german, toate mirosurile acumulate în el, iar pasagerii le combăteau cu mii de parfumuri distincte. În sfîrşit spre seară cerul se deschise şi deasupra catargelor se văzură cîteva adevărate stele, izolate şi noi, ca acelea pe care le zăreşti la cinema cînd se deschide acoperişul sălii. A doua zi apăru Madera, unde căpitanul opri, sub pretextul de a reînnoi

apa, de fapt pentru ca să-l debarce (cu părere de rău, pentru că eram în 21 şi el făcea partide de poker cu aşi la fiecare 22) pe maiorul Almira Peraira, umflat de bani, în mijlocul ţişniturilor tuturor cazanelor. Asta a făcut să fim transbordaţi într-un coş din susul insulei pe o pistă de pietre rotunde. Deja nu mai era Europa. Pe scuarul din stînga debarcaderului arborii erau de culoarea salciei, pajiştea albastră, pîrîiaşele roşii. Cerşetorii asediau bisericile, bătrînii contînd pe cei ce intrau, copiii neştiutori pe cei ce ieşeau. Pasagerii cumpărau tutun, pasagerele timbre ; ni se înapoiau piese de bronz aşa de grele, că veşmintele noastre se întindeau. La o sanie aurită trasă de boi vîntul umflă perdelele de purpură şi norvegianul fu văzut sărutînd-o pe Sofia Mayer. Copiii vagabonzi erau goi, erau deci de familie bună, ...acoperiţi de veşminte, însemna că urmau să se apropie de englezi, însemna că cerşeau. Pe arbori, lîngă fiecare ciorchine de struguri era un ciorchine de glicină, pe care trebuia să o atingi întîi şi să-i scuturi parfumul, înainte de a culege boabele. Izbită de o sentinelă stîngace, o ghiulea de la arsenal cobora singură pe strada abruptă, încetinind pe platformele dintre scări, urmărită de trompetă. Apoi sirena *Ameliei* sună, ultimul reflex al Europei îmi surise ; pe faţa unei fetiţe rezemată de chei mîngîiam ultimul reflex al Europei, iar Naki, cu puternicele lui braţe, mă smulse de la pămîntul meu.

Timp de două zile Africa mai lansă încă în mare, ca o miză, cîteva insule,Canarele, Insulele Verzi ; nu le luam în seamă. De aci încolo veni Oceanul de sud şi fiecare zi era o zi de mai puţin de douăzeci şi trei de ore, în care inima mi-era totuşi la largul ei. Soarele începea cu picioarele noastre întinse, împingea umbra puţin spre partea de sus a trupului, ca o vopsea şi ne lăsa seara arşi şi auriţi. Anumite mici puncte, folositoare pentru distracţie în timpul traversării, fără valoare după călătorie, erau acum bine fixate : norvegianul voia să nu mai trăiască decît pentru mine, eu voi locui cu Neneţa totdeauna, generalul va creşte la Sidney pentru Julieta Lartigue o pereche de canguri. Liniştiţi de acum încolo, mergeam în fiecare dimineaţă la slujba pe care o făcea în bibliotecă directorul marelui seminar din Truxillo, cu anaforniţa pusă pe două

Larousse-uri smulse de fiecare dată de la Sofia Mayer, în zgomotul tuturor evantaielor doamnelor din Lima și a venezuelenelor, cu excepția secundei din momentul culminant. Seara, cînd ne prindea umbra — ea începînd de la cap — împrumutam vioara unui emigrant din clasa a doua și Naki se acompania cîntînd grecește : „O dragoste dulce, o insulă frumoasă", sau „E leit tatăl său". Italienii cîntau la proră din mandolină cu doi emigranți din Barcelona, care cîntau din acordeon. Era ora cînd Neneța se ruga să mergem pe interpunte ca să vedem cele trei marmote ; cînd generalul, emoționat, îmi vorbea despre Franța : dorise totdeauna să vadă mica moviliță în fața căreia Loara renunță să mai meargă spre canalul Mînecii și o cotește la stînga. Din fotoliul gol se ridica unul pe care nu-l văzusem cînd se întinsese în el și pe care nu-l cunoșteam decît printr-o poreclă, ca, de pildă, omul șobolan, sau cantiniera, sau un filozof peruvian cu barbă albă, care discuta cu Mayer despre metodele de lucru. Acasă la el, în Peru, îndată ce voia să gîndească, lua funicularul și se urca la cinci mii de metri. Apărea steaua polară și norvegianul făcea, în linie dreaptă, printre frînghii și pe sub lanțuri, douăzeci de pași repezi, reflex al scandinavilor. Cucuveaua, care ieșea în fiecare seară din cală, salutată cu cuvîntul cucuvea în toate limbile pămîntului, și zbura de colo-colo în jurul vasului, se așeza în sfîrșit: inima domnișoarei se calma. Prin semnale luminoase comandantul juca poker cu comandantul navei-închisoare. Albul ochilor lui Naki sorbea stelele ca o hîrtie sugativă. Astrele se măreau, cerul era găurit ca un confesional, cu lumînarea spre partea Tatălui, iar noi ne spovedeam, plîngîndu-ne încet și cu toții. Eu mă plîngeam de Naki, care pișca umărul nevestii în ciuda promisiunilor pe care mi le făcuse. Chotard se plîngea de metișii din Iquique, unde în zilele de revoluție trebuia să-i dea femeii de serviciu ca escortă, cînd mergea la piață, un indian, care trăgea în fereștî ; Naki se plîngea de turci, care-i omorîseră familia din douăzeci în douăzeci de ani, din epoca recunoscută modernă de manualele franceze de istorie ; generalul, de balorabari, trib de afgani, care-i furaseră un dog; domnișoara își spunea părerea despre ploșnițe. Fiecare se tînguia ca un mic animal împotriva animalului dușman.

Comandantul ne spunea că sîntem la punctul în care golf-stromul o cotea, iar generalul curios se apleca pentru a încerca să vadă din cauza cărei movilițe mărunte. Apoi se ridica luna, iar Neneța, ezitînd din politețe să ne-o arate cu degetul, ne vorbea de ea, pretinzînd că sufletul e nemuritor.

— Îți spun că nu, zicea Naki. Toată lumea o știe. E nemuritor sufletul, domnule general ?

Generalul auzise spunîndu-se așa la Oxford. La Cambridge se tăgăduia, dar un suflet muritor ar fi așa de puțin practic !

În sfîrșit ne ridicam, aproape aplecîndu-ne capul din cauza acestor stele așa de apropiate. Se vedeau mici brazde de foc venind cu toată viteza de la vasul ocnașilor, unde se terminase cu spălatul veselei : erau rechinii. După cîteva mărunte dorințe, aceea de a fi un gigant ca să scarpini marea în locurile ei iritate și arzătoare, aceea de a întoarce cîrma, aceea de a fi nepoata lui Pizzarro, după o ultimă privire aruncată tuturor astrelor ca unor tacîmuri pregătite din timp, ne duceam să ne culcăm. Neneța mă dezbrăca și îmi ridica piciorul ca unei călărețe, pentru a mă urca în cușetă. Apoi, domnișoara se strecura sub mine, cramponîndu-se de curele pînă dimineața, pentru a ieși din această noapte, de care se temea totdeauna, ca Ulise sub berbecul său. Auzeam un ultim pas, filozoful limenez, care se cobora cu zece metri pentru a afla somnul. Dormeam. Uneori mă trezea noaptea nu știu ce lucru neobișnuit, ca o remușcare, ca o cută la cearșaf : era inelul de logodnă al Neneței, pe care-l pusesem în joacă și uitasem să i-l înapoiez. Uneori hubloul se deschidea dintr-o dată, ca o ușă de vagon la sosire.

Va fi trecut astfel în curînd, o lună, cu escale la fiecare treizeci de ore, Venezuela, populată cu statui gigantice, ridicate toate de Bianco, toate ale unor venezuelani necunoscuți, dar celebri pentru că fuseseră onorați de Bianco ; Martinica, în tribune, cu ruine, ca o mașină de scris plină de palmieri, la care două sau trei litere sînt sparte ; Colon, unde norvegianul ne-a arătat, roșind, anexa spitalului pe piloți, ținută acum de patru lanțuri ; canalul tăiat ca un pandișpan cu migdale și straturile

terţiare din stînga încercînd zadarnic să facă intrigi cu straturile secundare din dreapta ; apoi, toţi pe vapor l-ar fi numit de altfel aşa, — el legăna coji de portocale găunoase fără a le scufunda, se retrăgea încet cu doi metri cînd era tras dinspre China, lingea picioarele goale ale femeilor uşoare din Panama, încununate cu pălării cu pene, — şi l-am fi putut numi poate chiar Mărinimosul, Singur între toţi, Prieten adevărat — părea că nu te priveşte cu toate valurile decît numai pe tine, ca ochii figurilor din reclame — El, Pacificul !

Da, s-a întîmplat exact cum vă închipuiţi. A fost într-adevăr o trezire la miezul nopţii, mîna mea care se apleca spre comutator atingînd mîna domnişoarei, care se ridica spre el ; paşi atît de uşori, încît domnişoara crezu că erau maimuţele senorei Subercaseaux a căror pasiune era să fure periile de dinţi, şi pe care ea le strigă pe nume : Kalhila, Chinita, numele cele mai duioase din Lima, capitala mîngîierilor... Îţi trebuia naivitatea ei ca să numeşti moartea Kalhila, Chinita.

Da, a fost hubloul care s-a închis brusc, luînd bluza domnişoarei pusă la uscat, spălată pentru sărbătoarea de a doua zi. Ea se precipită, smulse bluza ştampilată cu o pecete mare de ulei şi concentră tot ce putu strînge la un loc ca indignare şi dispreţ pentru Pacific, ea, o fiinţă de o sută cincizeci şi doi de centimetri şi de patruzeci şi nouă de kilograme. Ţinea hubloul ca pleoapa unui uriaş care nu vrea să vadă. El trebui să vadă bluza domnişoarei, odinioară celebră timp de o zi în toată strada Pape-Carpentier, prăpădită ; trebui să mă vadă, aşezată pe patul meu ca la ţară, cînd muribundului de alături îi e mai rău. Dinspre ocean se ridica un şuierat, ca al gazului rămas deschis.

— Ecuatorul ! exclamă domnişoara.

Da, cheile căzură deodată din broaşte. Cuţitul de tăiat hîrtie căzu din Pascal pe care-l citeam. Arătătorul deşteptătorului sări, fiecare obiect se liberă de ceea ce îi da o întrebuinţare omenească ; din fiecare frază a lui Pascal cădea peste mine care înţelesesem, arătătorul sau cheia lui. Erau Pascal, Marc-Aureliu şi toţi ceilalţi zei ai uscatului fără putere şi inutili.

— O fantomă ! strigă domnişoara.

Da, era un marinar care intra în cabina noastră poruncindu-ne să ne îmbrăcăm, recomandîndu-ne îndeosebi să ne luăm pantofii, ca şi cum aveam de făcut un drum lung pe sol...

— O revoltă, ţipă domnişoara.

Se îmbrăcă în faţa acestui breton placid cum te îmbraci în faţa unui corsar, punîndu-şi lanţul de aur pe furiş, înăbuşind zgomotul făcut de butoni la închiderea copcilor. Apoi becul explodă. Marinarul ieşi să caute chibrituri. Fiecare vedea în cealaltă o stafie zguduită, din care cădea mereu cîte un obiect rău legat, o monedă, o cataramă. Mai ales de la mine : reparatorii de pe strada Pape-Carpentier fuseseră conştiincioşi. Încercai prin scurte cuvinte insidioase să aflu dacă tovarăşa mea înţelegea că eram pe recifuri.

— Vor împuşca pe comandant, răspunse ea.

Urmă goana prin coridoarele goale, presărate cu bucăţi de geamuri şi farfurii sparte. Fără sfaturile matelotului ne-ar fi sîngerat picioarele. Aproape de oficiu călcarăm în picioare struguri, fructe de manghier putrede, am sărit peste blocuri de gheaţă. Anotimpurile, trădătoare ale oamenilor, îşi spuneau şi ele un cuvîntel în acest dezastru. În sfîrşit cerul apăru, tot cerul, aşa de pur, aşa de încărcat de stele, încît domnişoara exclamă (a fost aproape ultimul ei cuvînt în această furtună) :

— Ah, ce frumos e !

Apoi scoase un strigăt : uitasem centurile de salvare ; îmi porunci să rămîn acolo, în faţa bărcii cu numărul zece, la care şi pentru exerciţiile de salvare în fiecare duminică dimineaţa, veneam noi cele dintîi. Fură aprinse farurile la trei automobile plasate pe punte ; sub stelele acelea, îţi dădeau iluzia unei pane, departe de oraş, la ţară. Aşezată pe grămezi de funii, cu capul în mîini, astupîndu-mi urechile, cu ochii închişi, voiam să evit ca soarta şi simţurile mele să se compromită, să primească semne iremediabile, şi încercam zadarnic să concentrez în jurul meu tot ceea ce, credeam eu, că era în mine veşnic : logica după care era cu totul improbabil ca o fată din Bellac să fie nevoită a muri în mijlocul Pacificului, şi acea modestie care mă oprea să cred că e necesară o catastrofă

celebră spre a distruge o conştiinţă atît de slabă. Piane sub prelate se rostogoleau de la un capăt la altul însoţite de trosnete.

— Un incendiu, mi se spuse la ureche.

Căci domnişoara găsise acest ultim mijloc pentru a mă face mai puţin temătoare de apă. O contemplam. Pentru că ceea ce se dusese să ia era mai mult decît centura de salvare : alţi ochi, ochi de naufragiu, alte buze, alte mîini, mîini descărnate, şi pe care le simţeai gata să ucidă tot ce m-ar putea ameninţa. Scoase centura dintr-o bucată de stofă în care o învelise, aruncînd priviri în jurul ei, şi se ghicea că aflase, în aceste zece minute de absenţă cîte crime se pot comite pentru o centură. Ţinu să mi-o încingă ea însăşi, înconjurîndu-mă cu braţele ca pentru un dans, cu capul mereu întors la dreapta sau la stînga — întocmai ca în acele tangouri în care îţi supraveghezi rivalul — legînd-o în sfîrşit cu un nod, nu cu catarama, cel mai mare semn de disperare şi afecţiune pe care mi-l putea da, pentru că timp de zece ani mă învăţase să consider nodurile ca lucruri vrednice de ură, inutile şi injuste, întrucît există catarama. Mă sărută de la distanţă, din cauza centurii, aplecînd capul de departe ca înspre o femeie însărcinată, pentru a nu atinge centura.

— Acum e rîndul dumitale, spusei.

Ea roşi, se îndepărtă :

— N-am găsit-o decît pe a dumitale.

O apucai de braţ, ea se desprinse ca şi cum eram deja în mare şi i s-ar fi făcut teamă să nu mă îngreuneze. Încercai să smulg centura ; ea mă privea, ţinînd în mînă un pachetel pentru sora ei, pe care nu mai îndrăznea să mi-l încredinţeze, văzîndu-mă aşa de înnebunită. Alergai după ea ; atunci trecu peste bastingaj şi îmi strigă, mărturisire teribilă, înainte de a dispare :

— E furtună !...

Da, s-a întîmplat întocmai ceea ce gîndiţi. Neneţa mă ridica, mă îmbrăţişa. O mirezmă mă învăluia, probabil i se spărsese flaconul de parfum. De pe pămînt, din Paris, năvălea asupră-mi efluviul cel mai mirositor. Îmi dădea colierul ei de perle, unul din inelele ei. Naki mă ţinea în

picioare, ea își desfăcu centura și mi-o legă cu de-a sila, pentru că probabil a mea îmi fusese luată în timp ce eram leșinată. Rîdea. Sacrificiul ei, sîngele ei rece îi asigura pentru totdeauna triumful asupra lui Naki, ea îl savura, era fericită că a avut în sfîrșit dreptate în toate acele turnire interminabile care constituiau viața lor. Toate gesturile lui Naki, ochii lui, buzele, dovedeau că de acum încolo el nu va mai contesta nimic din ce afirmase ea, că Merika Armagos era mai puțin frumoasă decît Nasilea Persivellas, că sufletul era nemuritor, că bordeaux-ul ținea pasul cu bourgogne-ul, că tribordul e la stînga și babordul la dreapta [1]. Neneța se lumina de plăcere ; apoi, cum mă calmasem și cum plîngeam, ea mă-mbrățișă :

— Adio, scumpo, spuse. Miros prea frumos, nu ? Adio, micul meu Naki. Vezi acum că flacoanele Coty nu sînt solide. Adio, Naki, iubitule. Vezi acum că sînt uneori furtuni... O, priviți steaua asta !

Ridicasem capul, ne aplecarăm ochii iar, prea tîrziu. Sărise.

Da, ore întregi, diminețile, serile, Naki înota lîngă pluta mea. Îl priveam minute de-a rîndul, singurul meu ajutor, singurul meu liman, care se-ncăpățîna să mă salveze, cu accentul lui grecesc. După amiază trebui să întorc capul, din cauza soarelui, și Naki, pentru a-mi hrăni privirea, făcu înconjurul plutei. Se auzeau lovituri puternice în fundul mării. Aveam nu știu ce speranță, cum speră minerii că vor fi eliberați. Îi făcui semn să urce pe plută : puse un genunchi — mereu îl voi vedea astfel — și se aruncă înapoi cu gestul micilor greci pe care-i alungi de pe o scară de caleașcă.

Veni noaptea, adormii. Reveni ziua, mă trezii. Pluta se mărea cu toate epavele care treceau aproape de Naki, o întreagă colecție care dovedea cîtă încredere avea el pînă la capăt în soarta mea : sticle ca să pot bea, o dată ce voi pune piciorul pe pămînt, o umbrelă, ca să-mi fac în această Oceanie o umbră a mea, un fel de blană ca să nu-mi fie frig cînd va veni iarna. Deliram, un delir care

[1] În realitate e invers.

mă împingea la dragoste, la recunoștință, parcă mă trezisem după o operație. Căutam în mintea mea tot ce știam că-l măgulește pe Naki și-i strigam : acul său de cravată, așa de îngrozitor și de care el era așa de mîndru, perla sa prerococo ținută de un șarpe de aur, ținut el însuși de o mînă, o mînă ridicată pe o broască țestoasă de smaragd, îi strigai ce simplă era — și cît de superbă, cît de englezească era cravata lui de smirna, toată roșie carmin cu flori de crin și chenare verzi. Mă aproba cu un gest din cap care-i aducea oceanul puțin deasupra gurii.

Deodată înotă în dreptul meu, îmi mîngîie fața uscată cu mîna sa umedă. Ce frumoși erau butonii săi de manșetă de malahit încercuiți cu balauri ! Ce simpli erau ochii săi de aventurină pe fildeș încadrați de sprîncene albastre stufoase ca foile de palmier ! Și nu înțelesei de ce îmi întinse punga sa, ca doamna care i-o dă invitatului la restaurant, ca să plătească el, nici de ce — știam că n-avea imaginație — îmi arată deodată ceva în cer, ca Neneța, deși era ziua, și mă făcu să-mi întorc ochii de la el o secundă...

Capitolul IV

Era noapte. Trebuie să fi stat leşinată o zi întreagă, pentru că pînă acolo pînă unde ajungeam cu mîinile mă găseam uscată şi călduţă. Îmi veni în gînd să-mi trec mîna printre scîndurile plutei : era pămîntul !

— Suzana ! strigai eu.

Nu numai pentru că îmi păruse că regăsesc, în nisip, în pietre, dovada existenţei mele proprii. De atîtea ori m-am izbit de atunci de pămînt fără să-mi strig numele ! Dar era cuvîntul pe care Neneţa îl pronunţa cu orice prilej ; şi toate maniile de limbaj ale prietenilor care muriseră pentru a mă salva, acel „îţi promit" al domnişoarei în loc de „te asigur", acel „a periclita" al lui Naki, cînd voia să spună „a pierde la joc", toată noaptea aceea le-am avut în urechi ca şi cum ar fi fost ultimele lor strigăte pe care le-ar fi scos murind... Mîna mea întîlnise în nisip o rădăcină ; moţăiam fără să-i dau drumul, ultimul meu cablu...

— Foarte practic, spusei trezindu-mă, tot fără voia mea...

Aşa aflai de moartea generalului...

Nu era lună. Încercam zadarnic să găsesc un punct de reper în cerul acesta opac. Nu îndrăzneam să cobor de pe plută ; la dreapta, apa mării trecea şi iar trecea, ca un gealău ; în partea stîngă, insula tăcea. Pentru ce o insulă ? Nu ştiu ce anume o semnala pipăitului. Orele se scurgeau.

Recunoşteam fiecare veghe după un zgomot necunoscut, dar al cărui sens îl ghiceam. Către miezul nopţii, un strigăt de trompetă şi trei ăuituri de pasări nocturne, ceea ce aici trebuia să fie întîiul cîntat al cocoşilor ; ceva mai tîrziu, ceea ce trebuia să corespundă aici brizei noastre de la ora două şi iasomiei şi glicinei : o undă de vanilie şi de piper ; mai tîrziu încă, zgomote de sărutări care făcură să tacă toate celelalte păsări : erau — aici — trilurile privighetorii. Nu îndrăzneam să gîndesc. Două sau trei cuvinte îmi treceau prin minte, cuvîntul Noapte, cuvîntul Mare, ca şi cum toţi cei care au pronunţat aceste două cuvinte mă salvaseră şi după aceea muriseră... Apoi un suflu uscat, arzător, ceea ce corespundea în acest arhipelag rouei... Apoi aceiaşi îngrijorare... Apoi o lovitură în capul meu, o pasăre cu pliscul mare fugi după ce mă rănise, îmi curgea sînge pe frunte... Ceea ce corespundea aici chemării domnişoarei. Aşa se trezea insula... Într-adevăr o lună palidă acoperi tot cerul, fără grabă, cu o spoială alburie, şi dintr-o dată soarele, înapoia mea, cu o rază dintr-un nor zdrenţuit făcu să scînteieze totul... Mă întorsei şi văzui insula mea...

Ieşea din ceaţă. Mii de curcubee înălţate sau aruncate de-a curmezişul uneau golfuleţele cu munţii singuratici. Boschete de arbori cu foi late, tăiate de frunzişuri carmin, scînteiau în vaporii de apă, mai imobile ca zincul... Auzii deodată zgomotul cascadelor, aidoma clipocitului fîntînilor arteziene cărora le dai drumul ziua... Fiecare arbore elibera pasărea roşie sau aurită pe care o păstrase toată noaptea ca ostatecă pentru aurora ; şi, la zece metri de mine, vedeam strîns într-un loc — pentru ca orice neînţelegere în privinţa aceasta dintre providenţă şi mine să fie risipită din primul minut — aproape să atingi cu mîna, ca un prînz lîngă un om care doarme — tot ceea ce ar putea vreodată să-mi astîmpere foamea şi setea. Bananieri oferind în jurul lor mii de banane, ca şi miile de toarte, din care rupeai pe cea mai frumoasă încet, cu blîndeţea unui chirurg care rupe o coastă, fericit cînd aude pîrîitura ; cocotieri mai înalţi ca stejarii, ale căror nuci cădeau pe muşchi sau pe stalagmite de care se spărgeau ; manghieri, şi prima mangă pe care-o culesei era tocmai bine coaptă. De mii de ani fusese socotită la secundă clipa în care

destinul meu se va întîlni cu rodul acestui arbore. Un soare frumos își vedea de treaba sa înapoia ferigilor și a palmierilor, ca o bucătăreasă. Sau, cu raze separate și încrucișate ca bețișoarele unui chinez care mănîncă, hărțuia și scotea la iveală mici ananași și fragi enorme. Pretutindeni arbori necunoscuți, dar pe care-i ghiceai că sînt alimente — rebusuri ; trebuia doar să am răbdare să găsesc dezlegarea, să descopăr care dintre ei era arborele de pîine, arborele de lapte, poate arborele de carne. Arbori fără fructe și aproape fără frunziș, dar încercuiți de cercuri roșii, pe care îi bănuiai plini de belșug și al căror trunchi îl pipăiam să văd dacă erau plini, cu mîna sau cu un băț. Arbori care, pe măsură ce erau mai neroditori, își ofereau mai sincer darurile : găuri de unde ieșeau albinele, găuri din care curgea chiar mierea ; sau, la înălțimea umărului acelei ființe omenești care nu trecuse încă niciodată pe acolo, ouă în cuiburi. Broaște țestoase oprite la umbră, dar foarte aproape de pata de soare care le clocea ouăle, ca un bărbătuș lîngă femela sa. Între arbuști, pe care-i ghiceai a fi mirodenii, ierburi pe care la ghiceai că-s legume ; flori pe care instinctul mă îndemna să le gust, care aveau gust de godac, care erau hrănitoare. Flori mari pline cu apă de ploaie parfumată cu scorțișoară, de unde puteam bea cu un pai..., iar mîinile mele, după o dimineață petrecută în insulă, miroseau a tot ce miroase, în prima dimineață a uceniciei ei, mîinile fetei care servește la bar.

Pentru ca orice neînțelegere să fie risipită și între providența parfumurilor și mine, briza mă pulveriza cu toate parfumurile insulei. Erau unele familiare, pe care le regăseam tot așa de limpezi ca în jurul flaconului lor. Trandafirul din Orsay, Ambra antică, Batista Prințului, dar mai ales altele, din cele mai stranii, pe care le miroseam pentru prima dată și care răscoleau în mine — în lipsa unor adevărate amintiri — în vid, memoria unei sălbatice. Ele se lipeau de tine, ghiceai că nu sînt sterpe, ca în Europa, că îți intrau în piele într-un scop ales de natură. Fiecare parfum mă gonea afară din boschetul său, ca și cum trebuia să fug de el. Mergeam, luînd-o, fără să-mi dau seama, de-a lungul insulei, îndreptîndu-mă, din instinct, spre promontoriul care o unise o dată de continent, și oprindu-mă deodată deasupra unui țărm surpat, dispe-

rată, în urmă cu mii de ani... Dar viața urca în mine o dată cu ziua... Un soare frumos asedia — cu o lance curtenitoare — fiecare floare precum și cascada. Colibriul avea parfumul ultimei flori vizitate și pliscul de culoarea ei... Liane aurii legau ca niște țevi masivele și păreau că fac să circule între arborii abonați toate distracțiile Oceaniei. Era acolo tot luxul, tot confortul pe care și-l poate oferi natura din mîndrie personală, în mici insule fără vizitatori ; un mic izvor cald într-o stîncă de agată, aproape de un mic izvor rece, în mușchi ; un gheiser cu apă călduță, care se înălța la toate orele, aproape de o cădere de apă rece ca gheața ; fructe asemănătoare săpunurilor, pietre ponce împrăștiate, frunze-perii, spini-ace ; simulacre de cuarț de aur ale unui mare cămin Ludovic al XV-lea și ale unei orgi de un stil mai puțin pur ; o cavernă de cristal de rocă, în care se prindea uneori o pasăre roșie făcînd-o să scînteieze, ca un bec ; și, suprem confort al insulelor, întocmai ca în fundul frumoaselor subsoluri din Poiré și Groux, în fundul fiecărei alei, cu totul drepte, pavată cu coral de doliu și mărginită de cocotieri în care se urcau și coborau crabi trandafirii ; strînse lîngă un mic munte central, mormane de pene roșii și albastre... Era cu adevărat o insulă. Rătăcind de-a lungul plajei, căutînd un vad de traversat Pacificul, seara îi și făcusem ocolul... Poate două mile în lărgime, trei în lungime ; zvîrlită de-a curmezișul în ocean, după cîte-mi indica soarele. În aceeași seară, trecusem peste cele șapte rîulețe, nevoită, pentru cel mai rapid și cel mai larg, să urc la izvorul lor ; urcasem muntele, zărisem — pentru ca orice neînțelegere cu Speranța să fie de asemenea risipită din prima zi — la doi sau trei kilometri spre sud o a doua insulă, ceva mai mare, și, la jumătate-drum între ea și orizont, pentru ca drumul să nu pară nici măcar privirii mele infinit, o a treia, scînteind de mari lumini verzi ca opririle facultative ale tramvaielor la Paris...

Roșesc cînd mărturisesc cu ce mi-a trecut prima săptămînă, cînd compar această viață frivolă cu aceea a naufragiaților clasici. În afara loviturii de plisc, care mă deștepta în fiecare dimineață și care a încetat în ziua în care am surprins și lovit pasărea, în afară de această lovitură în

frunte — de altfel nu cu mult mai tare pentru cele de vîrsta mea decît o gîndire puternică — n-am resimțit nici o durere în insulă. Ziua a doua mi-am ocupat-o cu confecționarea unui pat într-una din cele trei nișe ale cavernei de coral alb, din penele cu care insula era presărată. În ziua a treia am scos penele prea tari și am strîns puful păsărilor mari de ocean, care-și pierdeau fulgii la cel mai scurt zbor și pe care o privire le jumulea ca o salvă de plumb. În ziua a patra am ales penele după culoare, ca să am trei divane : galben, ocru, roșu. În ziua a cincea a trebuit să golesc cele trei nișe ca trei loji, pentru a regăsi unul din inelele Neneței, pe care-l pierdusem în ele. În ziua a șasea am scos anumite pene verzi care se decoloraseră și unele purpurii care înțepau. După aceste șase zile de facere a lumii, abia ajunsesem să-mi fac patul... Între timp laptele și țîșnise pentru mine din arborele de lapte ; mîngîind cu mîna arborele, vacă milenară a cărei coamă vîntul o întorcea uneori spre obrazul meu, reușeam să-mi umplu cutia de conserve ; știam acum că poți bea chiar din arborele-vin, dar că sucul arborelui-cidru trebuie să fie limpezit, știam fructele pe care trebuie să le usuci și cele pe care le poți mînca proaspete. Apoi, după ce mi-am măturat plaja cu o mătură de adevărat marabu, după ce mi-am terminat costumul de sfori și pene de paradis, după ce am verificat totul : soarele, cu cele două lupe cu care scoteam focul cel mai ușor ; rîulețul plin cu pești care n-aveau decît două sute de metri loc să se zbată între apa sărată și stînca de la izvor ; după ce am verificat trei ecouri, din care ultimul îți repeta de douăsprezece ori cuvintele, ecou pentru femeie singură, după ce am verificat stridiile, scoicile, excelente, dar cu ghiocul moale, fiind mici încă : după ce am verificat iarba care avea să înlocuiască pentru mine asmățuiul, care avea să fie haşma mea, simțindu-mă pentru totdeauna fără ocupație pe această insulă perfectă, am început să aștept...

Cu atît mai rău dacă vă descriu prea devreme suferințele așteptării. Îmi petreceam zilele chiar pe malul mării, cu picioarele atingînd Oceanul din nu știu ce superstiție care mă condamna să nu pierd contactul cu el ; așteptam ceva chiar pentru seara aceea, pentru a doua zi cel mai tîrziu. Uneori, deznădăjduită, mă retrăgeam cu un metru,

cu un pas ; însemna că nu mai aşteptam ajutorul decît peste şase luni, peste un an. Prin adunări, prin cifre pe care le verificam zi de zi, cîştigînd uneori o săptămînă de la totalul precedent, găseam socoteala precisă a lunilor, a anilor pe care ar trebui să-i îndur în insulă, afară de nu ştiu ce întîmplare, înainte ca un vas să fie trimis în căutarea noastră. Mai bine decît un armator care şi-ar construi el însuşi nava cu aburi, cunosc acum cîtă cazană şi cîte zile costă un vas... Cîte săptămîni încă, înainte de a-l fi pus pe al meu în reparaţie, de a-i fi pictat din nou (numai de-ar fi soare în Europa !) banda sa roşie, de-a fi strîns pe interpunte pe acei marinari pe care îi vedeam în acest moment în fundul vreunui cabaret din Saint-Brieuc sau într-un vagon din gara Gannat, pe diagonala de la Brest la Toulon care aduce echipajele dintr-o mare în alta avînd Auvergne drept ecluză ; înainte de a se fi îmbarcat acele oi care păşteau încă în Nivernais, aproape de o fermă ale cărei garduri de nuiele vor fi doborîte înainte de a fi vîndute ! Şase luni de soare neîntrerupt în Europa m-ar fi lăsat să cîştig două sau trei zile ! Uneori mi se părea că simt cum nava pleca, poate că pleca, se lansa pe apă un vas gigantic, apa îmi ajungea deodată pînă la glezne ; dar o bănuială se strecura în mine, un defect se strecura în el, şi mă simţeam obligată să-l readuc în port. Boul din Salers, care trebuia să-i umple cutiile de conserve, îl vedeam subit încă viu şi paşnic, pe un drum desfundat din Salers ; al treilea inel al ancorei de la tribord îl vedeam părăsit pe o ecluză din Creusot — lucrătorul avea gripă, îl ameninţa pneumonia... Toate acele obiecte infime, dar mai necesare pentru vas în eternitate decît cazanele şi pereţii săi, borcanul cu murături în oţet de la masa comandantului, brelocul cu fund dublu al medicului secund, erau unul la umplut, celălalt în fundul sertarului unui ceasornicar din Angoulême. Să nu fi avut medicul secund o pană de automobil în aceeaşi piaţă din Angoulême, să nu fi avut de hoinărit, aş fi fost părăsită pentru totdeauna ! În sfîrşit, vasul meu pornea cu tot ce-i trebuia, dar deodată, cu totul pe neaşteptate, mi se păru prea nou ; trebuia, ca înainte de plecare, să se spargă trei pahare din bucătărie, două vergi să fie doborîte (ah, de-ar sufla repede o furtună asupra Europei !), unui marinar să i se amputeze un deget,

unui pasager lobul urechii ; în graba mea încorporasem cu sila un echipaj strălucit, însă fără viaţă, de fantome, şi îl debarcam, lăsîndu-l pradă muşcăturilor şi accidentelor de ascensoare, vieţii care-şi pune pecetea ! Uneori, un anotimp întreg se ridica împotriva mea : gheaţa răcitorului era încă rîuleţ, vinul echipajului era încă strugure... Sau, în mijlocul călătoriei, pasărea plecată de la capul Nord, pe care omul său de veghe trebuia s-o zărească în largul Terra-Novei, alga expulzată din Cuba, care trebuia chiar să-i atingă chila, broasca ţestoasă din Patagonia, care trebuia să danseze în curentul său în apropiere de Azore, nu ajungeau la timp pe linia lui, şi toate firele destinului meu scăpau dintr-o dată sub această suveică neputincioasă. Atît este de incapabilă o franţuzoaică din centrul Franţei să facă treaba lui Dumnezeu şi trebuie să o lase pe seama lui !... De cîte ori, deodată, mi se strîngea inima ! ; pentru că tocmai vedeam, căţărindu-se pe un ulm din Savoia, pisica sălbatică a cărei blană va sta în jurul gîtului cîrciumarului, salvatorul meu, sau, imobil, la capătul Dalecarliei (pe fond de zăpadă nu vedeam decît cele două sau trei pete ale scoarţei sale), mesteacănul care va furniza hîrtia primului *Petit Parisien* pe care l-aş citi la bord.

Seara, cînd adormeam şi rumegam toate salvările, se puneau alte probleme, pe care nu le puteam rezolva nici atîta. Un sălbatec trăgea la malul insulei, însă era într-o barcă numai de o persoană. Apărea un submarin mic, însă nu se putea lipsi de nici unul din cei trei oameni ai săi pentru manevrarea lui şi nu era loc pentru un altul. Ateriza un balon, cu o nacelă de unsprezece pasageri, însă nu era nici unul care să nu fie indispensabil, de astă dată nu pentru mînuirea balonului, ci pentru viaţa celorlalţi zece, într-un angrenaj mai necesar ca acela al bielelor : renunţam s-o despart pe nevasta căpitanului de prietenul ei, mecanicul ; de bucătar, pe medicul care ar fi murit în ziua cînd n-ar mai fi avut regimul său. Nu voiam să fiu pricina atîtor dezastre, renunţam să-mi găsesc locul printre ei şi, în astfel de momente, m-ar fi umplut de o bucurie pură numai vederea *Lusitaniei*. Adormeam, nemaiavînd nădejde decît în cel mai mare vapor din lume.

Uneori aşteptam fără să vorbesc, fără să mănînc, fără să sper, întinsă în faţa mării ca un cîine în faţa unui mor-

mînt. Ce simțeam ? Remuşcarea unui copil care s-a lăsat strivit sau pierdut. De altfel totdeauna am fost distrată şi fără prea multă orînduială. La țărmul Ronului găseam în valiza mea ghidul Joanne [1] pentru Loara şi vizitam castelul papilor în starea sufletească încercată la Chenonceaux [2]. La cursurile de anul al doilea mă pasionam după autorii dintr-al treilea, şi ajungeam la examen nu cu Racine, cu Fénelon şi Baudelaire, ci cu Dante, Shakespeare şi Du Bellay, cu falşi martori care mă părăseau în chip laş la prima încruntare din sprîncene a domnului Joubin. Dar în acele dimineți, în insula mea, aveam impresia, nu de a fi despărțită de tot, ci de a fi rătăcit totul. Iată că ajungeam la douăzeci de ani nu cu perii, cu privighetorile, ci cu acajuul şi cacatoeşii. Eram la o falsă întîlnire : trebuia să fi consultat un agent, să fi luat un vapor ca lumea. Aşa încît clipeam din ochi la fiecare arbore, la fiecare pasăre, pentru ca să apară în locul lor arbori şi păsări adevărate sau pentru a le lua forma exotică, pe care în Europa trebuie să clipeşti ca să le-o dai ; rătăcisem pîinea, vinul, gustările ; rătăcisem bărbații, copiii, femeile ; pierdusem animalele, legumele. Ce dezordine ! Din înaltul stîncii zăream arbori cu crengi zdrobite, liane cu vîrfurile pierdute ca pe spatele unei tapițerii ; îmi îmbrăcasem viața pe dos ; întorsesem marea cu suprafața de deşert în sus... Aşteptam... În această aşteptare eternă, totul din trecutul meu se disocia. Cînd în primele luni îmi respectam orele de rugăciune, de odihnă, de masă, mă credeam obligată în fiecare zi să dejunez, să prînzesc, să cinez .., acum trăiam din banane sau manghine ceas de ceas. Aveam în mijlocul nopții ore de trezie care nu mi se păreau luate din somn... Aşteptam... Din fericire momentele care ascut aşteptarea în Europa aici nu existau. Nici amurg, nici auroră. Noaptea şi ziua se succedau mai repede decît la apăsarea unui buton electric. Cînd, pregătită pentru melancolie, mă aşezam la marginea mării, trăgînd-o încet spre mine cu o mişcare care trebuia colo departe, să descopere puțintel

[1] Ghid geografic şi administrativ, denumit astfel după alcătuitorul lui, Adolphe Laurent Joanne (început în 1813).

[2] Celebru castel din Franța (Touraine), construit între 1513 şi 1520 şi reconstruit apoi de cîteva ori.

Peru, să dubleze Chile, în fața apusului de soare, așteptînd toate acele false culori ale serii, care în Bellac dau sufletului adevăratele sale reflexe, așteptînd ca laguna să devină violetă, cîmpurile de sidef portocalii, arborii purpurii, cerul roșu-aprins, soarele abia începea să se roșească puțin, că o mînă îl și lăsa să scapete, și totul nu mai era decît noapte. O noapte totdeauna strălucitoare, lăptoasă, care trecea asupra lumii stratul ei de sidef și care deodată, la capătul a douăsprezece ore, mă preda unei zile subit pompoasă și strălucitoare. Eram vărsată fără încetare dintr-o cochilie de argint într-o cochilie de aur. Întreaga noapte cădea la prima chemare a melancoliei. Întreaga zi se ridica la prima neliniște. Această lume de lac și obsidian nu accepta nici tristețea, nici ploaia. Deci îmi uitam curînd tristețea și o lăsam să se fixeze singură în mine ca o tumoare.

Dar e timpul să vă descriu insula...

Veți fi dezamăgiți. Nu că n-ar fi fost tixită de cei mai frumoși arbori, de acele minerale care servesc drept etalon pentru a le judeca pe celelalte și care sînt pentru ele ceea ce pentru metale e aurul, de acei fluturi după a căror prezență se judecă o colecție. Dar n-aș putea să vă spun numele acelor minuni. La Bellac neglijaseră să mă învețe fauna și flora ecuatorială. Am identificat fără mare greutate cocotierii, păsările paradisului, dar asta a fost tot. Voi întrebuința deci pe nedrept, vorbindu-vă de plante, tot ce îmi va reveni în minte din cuvintele exotice, paletuvieri, mandragori, mancenilieri, tot ce m-a învățat ca botanică lucrarea de căpetenie, iar, pentru a vă descrie cea mai frumoasă colivie din lume, fie cuvinte puțin cam simple : găina tricoloră, coțofana cu bărbiță, fie — pentru ca decorul să facă impresie bună — cele trei sau patru cuvinte pe care le reții, în bătaie de joc, la zece ani, după citirea unei călătorii în Guineea și care slujesc să-ți poreclești camarazii : ptemeropi, gurah Morandi și Mucuna.

Pe insula mea, desemnată ca un semnal pe pămînt în cîmpurile de aviație — prima bordură de mărgean și sidef, a doua centură de cocotieri, a treia de flori și pajiște, la centru două dealuri cu păduri virgine, zonele verzi strălucind ziua, cea de scoici noaptea, la amiaza mare aprin-

zîndu-se două mici lacuri în vîrful munților singuratici — toate păsările Pacificului veneau să aterizeze. Mii de păsări necunoscute ciripeau în jurul meu într-o limbă nouă. Întreaga insulă era ciufulită la cel mai mic vînt. De fiecare dată cînd ridicam prea repede brațele, părea că scutur un covor roșu sau albastru, iar la deșteptare, depărtîndu-le pentru a căsca, părea că-l descos. Vîntul de apus împingea spre mare mingi de puf care pluteau ca false lebede pe lagună, pînă la punctul în care curentul le lua și le ducea, compacte, ca perini, spre Kuro-Șivo... Încercam să mă orientez în această mare colivie. Prezența vreunei păsări recunoscute de Jules Verne sau în ora de intuiție mi-ar fi arătat poziția mea în lume. Știam de cazuar că anunță un pămînt foarte apropiat de Australia, pentru că vine din Tasmania pe jos, dar căutam în zadar cazuarul meu..., știam că dropia anunță Africa de sud, dar nu vedeam nici o dropie..., că ecuatorul poate să mai ascundă păsări preistorice, iar cînd zăream că mă pîndește de după un arbore vreun cap golaș cu un plisc de corn bătrîn, mă apuca teama, întrebîndu-mă dacă nu exista acolo, pentru a-l susține, un gît de reptilă cu peri, iscat dintr-un corp zbîrlit cu vîrfuri de plasture, cu picioarele palmate. Dar această insulă era tot așa de ținută la zi, în privința speciilor la modă, ca și o grădină botanică și zoologică, iar în privința penajelor sale, ca o casă de mode. Pretutindeni păsările paradisului, egrete și pene de marabu sau de struț înfipte pe mici corbi. Pretutindeni — părînd spînzurați de cocotieri cu un fir, ca mînerele unui cordon de tras perdeaua, cu capul în jos — papagali neștiutori încă ai limbii omenești și care nu repetau decît strigătele primului papagal, sau, cățărîndu-se cîte zece cu pliscul, se opreau eșalonați pe trunchiul cu bășici de rășină albastră, galbenă sau roșie. Cacadui care se duceau în fiecare seară să se culce într-a doua insulă, cuprinși de delir cînd se întîlneau cu gurahi care veneau de acolo să se culce într-a mea. Ici-colo păsări pe care le văzusem fotografiate în *Journal des Voyages*, cea numită pasărea-mută, care se așeza totdeauna exact pe creanga de deasupra păsării care cînta, deschizînd pliscul fără să scoată vreun sunet ; cea numită urîta-lumii, pe care o recunoscui îndată, fiind cea mai urîtă : părea să aibă toate bolile

omenești, așa de umilitoare pentru tenori și tinerele căsătorite : bătături la labe, întăriturî la gît, un urcior, obiceiul de a strănuta ; a fost îmblînzită de altfel cea dintîi, fiindcă are, ca toți oamenii urîți, inima frumoasă. Vrăbii aurii, negre și roșii, care așezîndu-se deveneau mingi incolore ; mierle cu stolul alb murdar, care așezîndu-se deveneau pere de purpură și indigo ; uneori, pe plajă, dădeam peste o găinărie travestită, gîște de un roșu-aprins, rațe de un albastru-alb-roșu, curci aurii și verzi, păuni carmin, și la cel mai mic gest al meu toate aceste culori se schimbau ca într-un caleidoscop. Cocoși, găini, bibilici, dar sub cazaca unui proprietar miliardar. Pe alocuri arborele în care cloceau, preferat pentru ramurile sale orizontale ; pe toate erau femele chircite, iar masculul în picioare, toate ca împăiate pe un pom de Crăciun, dar culorile erau din ce în ce mai vii și speciile din ce în ce mai mari pe măsură ce ajungeau mai aproape de vîrf, așa că pe ultimele crengi cuibul nu mai putea cuprinde cozile păsărilor paradisului. Uneori mă atingea o Macuna Benetti, sau se așeza pe mine, pentru că nu văzuse încă o ființă omenească ; mă ciugulea, ceea ce-nseamnă că ea confunda pielea cu scoarța ; simțeam că unora le-ar fi plăcut să trăiască pe mine, să fie pentru o femeie ceea ce în alte climate erau pentru crocodil sau rinoceri, cîștigate de blîndețea unei mari făpturi, necerînd decît să-mi anunțe dușmanii. Toate familiare de altfel, lăsîndu-te mai toate să te apropii de ele și să le mîngîi și numai în această privință aventura mea semăna cu un vis adevărat. Uneori imense conciliabule între miriade de păsări care țes, cele care cosesc, cele care cos și cele care secretă, cele care se instalează în stuf și cele care se așază pe scoici, ca și cum era vorba să stabilească în sfîrșit un model de cuib comun. Cîteodată, la apusul soarelui, un stol de porumbei pitici se abătea în grabă, pe un manghier de care ziua lilieci atîrnau în ciorchini, condamnîndu-i să rătăcească pînă dimineața. Un perpetuu „joc al celor patru colțuri" în fiecare arbore, care lăsa plutind în aer sute de aripi. Uneori arbori ticsiți, din care luam jos, cu mîna, pasărea cea mai mare, ca pe un fruct copt, pentru a salva creanga. Încercam să le înspăimînt prin strigăte ; atunci toate se întorceau pe crăci spre mine, privindu-mă ; încercam să le

înspăimînt prin gesturi, atunci toate-mi întorceau spatele, „văduve" şi „paradise", înflorind deodată arborele. Păsări pe care le credeam terestre cădeau deodată ca pietrele la fundul lagunei. Atacurile cele mari ale ptemeropilor contra arbuştilor de piper înfloriţi, şi după aceea guşile lor bune de mîngîiat, umflate de grăunţe. Toate mişcările mele, toate deprinderile mele avînd o escortă punctuală de culori ; cînd mîncam banane, doi papagali albaştri ; cînd deschideam stridii, doi scufundători brun-închis ; cînd culegeam manghine, două codobaturi portocalii care zburau totdeauna împreună, ridicîndu-se, lăsîndu-se jos în aceeaşi secundă, despărţite de acelaşi spaţiu, pentru ca fiecare din privirile mele să aibă raza sa... În primele luni această împărăţie a păsărilor mă salvă de la singurătate, pentru că tandreţea pe care o inspiră penajul o luam încă drept tandreţe pentru păsări.

Însă puţin cîte puţin a trebuit să recunosc că noi nu eram, ele şi cu mine, din aceeaşi epocă a lumii. Vertebratele, mamiferele îmi lipseau ca tovarăşi ai potopului. Eram obosită să văd neocupate în jurul meu toate acele genuni de aer pe care am fost învăţată din copilărie să le populez cu sclavi de greutatea mea, capre, cîini, cai. Seara, în fiecare ramură, mii de mingi decapitate, şi o singură pasăre veghind cu o ureche rotundă şi vizibilă asupra atîtor trupuri fără cap. Niciodată alţi tovarăşi. Niciodată tovarăşi cu ochii oblici, cu ochii ovali, cu pleoape, mereu acele mici cimbale care se acopereau noaptea de piele albă. Niciodată şiretenie, tandreţe, inteligenţă ; se simţea că prima pisică, prima mangustă nu se născuseră încă. Niciodată corpuri de femele — cum le priveam, mişcată, la ţară — puţin cîte puţin destinse, căţelele cu puii lor, iar viaţa nu se transmitea în această insulă, între fiinţe totdeauna slabe, decît ca într-o jonglerie, prin ouă verzi sau violete cu pete brune. Niciodată fiinţe cu greutate, niciodată măcar acele mici animale pe care le pui pe un sentiment care pluteşte, ca un *pres-papier,* viezurele pe răutate, hermina pe blîndeţe. Broaştele ţestoase dispăruseră la cîteva zile după sosirea mea şi mă temeam, de îndată ce păsările se adunau pe ţărm sau se aliniau pe liane ca pe fire de telegraf, să nu mă părăsească toate într-o secundă. Le simţeam la discreţia celui mai mic suflu care ar anunţa, greşit

poate, iarna sau taifunul. Pusesem două în colivie, ca să-mi rămînă cel puţin, dacă plecau toate, două tovarăşe vii ; le schimbam în fiecare zi şi le aveam cîteva ceasuri mai agitate şi mai arzătoare, ca şi cum le-aş fi schimbat numai cîntul şi culorile. De altfel, era caznă inutilă ; toate rămîneau acolo, lovindu-se la cincizeci de metri de insulă de un zid iluzoriu. Păsări migratoare în miezul anotimpurilor, înnebunite ca busola pusă chiar pe pol. Un gest de gigant şi tot ce era viu în insulă ar fi fost măturat, în afară de mine. Mă simţeam adesea la discreţia unei certe subite cu aceste păsări, care nu înţelegeau, şi care în ziua cînd le-aş fi jignit sau înfricoşat fără s-o ştiu, ar pleca, fără să mă lase să mă justific, spre alte insule, părăsindu-şi ouăle. Eram blîndă cu fiecare specie şi neîncrezătoare şi suplă, ca atunci cînd trăieşti cu un zeu necunoscut, măgulind făţarnic cu elogii urîta-pămîntului, felicitînd cu voce tare pasărea-mută pentru cîntecul ei. Dar, fără să le-o spun, prefăcîndu-mă a căuta vreo bijuterie, cu aceeaşi privire care voia un vapor pe mare, eu căutam un animal în insulă ; şi se întîmplă că descoperii (era tot ce putuse face Pacificul pentru mine, era singurul meu copil cu el) o pasăre care avea păr, un plisc care avea dinţi, un frumos ornitorinc.

Nu e adevărat că un vapor a trecut într-o dimineaţă, la cîteva mile ; nu e adevărat că nu aveam încă nimic pregătit, nici proiector, nici stofă, ca să-i fac semn. Vedeam trei bande albe la coşul lui. Aş putea să regăsesc azi compania şi să aflu numele celor care au venit aşa de aproape de mine. Am alergat pe plajă, agitîndu-mă, stîrnind stoluri mari de păsări ; mută, ştiind cît de nefolositoare îmi erau strigătele. Era epoca în care mai purtam o tunică ; de pe promontoriu o agitam, cea mai nedemnă dintre eroine ; pentru bărbaţi, care de altfel n-au văzut, m-am dezbrăcat.

Nu-i adevărat că atunci am vrut să mor de foame. Că mi-am întins trupul în apă, ca să mor şi înecată. Că mi-am lăsat capul afară din mare, pe o piatră, ca să mor şi de insolaţie. Că mă gîndeam la tot ce e mai vulgar şi josnic în lume, ca să mor şi de josnicie. Că am deschis în jurul meu toate morţile ca pe nişte ţevi de gaz şi că am

așteptat. Dar toate morțile se îndepărtară, chemate de treburi mai bogate departe de această copilă singură. Soarele dispăru. Marea se retrase. Tot cerul îmi dete deodată vești despre Europa : asupra nopții tremurau mari stele păroase, ca falșii păianjeni de alamă pe umbrela vînzătorului ambulant de lîngă Braseria universală... Dumnezeu îmi făgădui că voi mai trece pe acolo, mergînd pe lîngă autobuze... Dumnezeu îmi promise că într-o zi, în magazinul de lîngă Madeleine, voi merge să cumpăr pentru copiii mei falși păianjeni, false lăcuste, țigări care explodează... Eram salvată...

Nu e adevărat că-mi petreceam zilele frecîndu-mi picioarele cu piatră ponce și cu praf de sidef, care le făcea ca de argint chiar sub razele soarelui. Curînd am făcut-o cu trupul întreg. Nu mai aveam decît o pălărie mare sau o umbreluță de soare. După cîteva luni în care cel mai încrezător se încăpățînează să trăiască în felul unui naufragiat, mereu pe plajă, măsurînd cu ochii arborii ca viitoare vapoare, îndîrjindu-mă să caut cîrlige de undiță pentru păstrăvii care se lăsau prinși cu mîna și curse pentru păsări care pentru a te evita nu știau decît să se lase, ca în Europa pe pușca ta, chiar pe brațul tău, am renunțat să mai fiu altceva decît o leneșă și o miliardară. Întindeam ecrane de pene de la cocotieri la cocotieri, legînd de ele, uneori pentru cîteva ceasuri, păsări vii, pentru că penele, chiar ale celor mai frumoase, se întunecau cînd cădeau. Aveam sute de perle enorme pe care le pescuiam plonjînd, pe care nu știam să le străpung și pe care le purtam la gît și la genunchi ca pe niște bile în plase mici. Aveam parfumuri de rășină proaspătă amestecată cu polenuri ; loțiuni obținute din arborele meu de zahăr ; totdeauna prea îmbătătoare, dar, o dată unsă cu apa de la izvor și apoi zbicită de soare, eram cu siguranță făptura cea mai frumos mirositoare din întreg arhipelagul... Aveam cele unsprezece pudre de orez, cea care mă făcea strălucitoare, din sidef pisat ; cea care mă întuneca ; cea care mă vopsea cu roșu ; aceea mai de culoarea pielii, pe care aș fi pus-o la Limoges pentru balul prefectului și mă zbiceam în marile foi ale unui bananier cenușiu ca în sugativă... Europeancă profanatoare, toate onorurile pe care polinezienii le aduc morților, eu mi le aduceam mie. În acele

castele de lemn din vîrful arborilor unde își ard cadavrele, eu mă întindeam și mă agitam, prilej de uimire pentru micii ereți care veneau din insulele în care oamenii mureau ; mă ungeam cu ulei de palmier și cu mica ; eram eu însămi îmblînzită de toate acele onoruri și atenții care calmează stafiile. Dacă mă neglijam o zi, din mîhnire, fardul meu se curăța iute, și cele mai mici triști păreau izbucniri de orgie ; dar aceasta trecea repede. Și, în sfîrșit, veni prima seară în care, calmă, mă dusei să dorm în centrul insulei, în loc să mă întind aproape de mare, paralelă cu nu știu care din mișcările ei, tocmai în centrul insulei, jertfind din lene jumătate din posibilitățile unei salvări...

Nu-i adevărat că sărutam ornitorincul, că scotoceam în micul său buzunar în care n-am găsit nimic, nici o scrisoare uitată. El se plîngea încet cu strigăte de rață. Că-i scărpinam umflătura din apropierea capului. Dădea din coadă ca un cîine. Că îl îndopam cu ouă mici. Bătea din labele dinainte ca un castor.

Acum înconjuram zilnic insula înot pînă la punctul de unde trebuia s-o traversez cît era de lată, ca să revin la promontoriu. Înainte de a fi trecut zona de nisip și mărgean, mă și uscasem. Apoi veneau cocotierii și cinci minute de umbră. Făceam un ocol pentru a-mi sprijini mîna, cu cele cinci degete larg deschise, în cinci mici rămurele îndepărtate ale aceleiași crengi, care formau, pînă la confuzie, o mînă, cu falange și fălănguțe, pentru că făcusem inventarul a tot ce semăna în insulă cu o ființă de rasa mea... Apoi venea cîmpia, tăiată de trei pîraie, cu porțiunile alternate de pajiști și catleia, semănate cu cîmpuri de floarea soarelui asemănătoare napului nostru porcesc, din care toți papagalii își luau hrana, cei mai mîncăcioși precipitîndu-se, cu aripile desfăcute, pentru a mînca din flori chiar. Contopite în jurul unui singur disc galben, toate culorile, uneori ale curcubeului, fiecare cu strigătul ei. Apoi, o dată ocolit balivierul rupt de trăsnet care seamănă cu o statuie de om, aproape cu un om, după micile bălți tăiate în plin mărgean, de unde se ridicau ca fîntîni arteziene, cu o pasăre zburînd deasupra în locul unui ou, orhidee înalte de zece metri, un fel de pajiște unde pașii

mi-erau înăbuşiţi, unde păsările tăceau, unde nenumăratele flori erau fără parfum, şi care îmi dădea, mai ales mie, aşa de goală şi aşa de pudrată cu sidef, un sentiment de inexistenţă sau de cîmp al infernelor. Lupte fără zgomot, şi aproape nemişcate, şi între animale pe care nimic, nici măcar ura, nu părea că trebuie să le adune, păsărimuscă în ceartă cu păianjeni, mici gîşte cu ciocul prins între buzele unor broaşte gigantice, crabi de palmier înlănţuind năpîrci. Aci, pe aproape, ieşea dintr-un trunchi neted o creangă, un şold întreg de femeie, totdeauna în soare, cald de parcă metamorfoza abia avusese loc, şi eu îl mîngîiam, puţin curioasă, ca şi cum în acel loc se petrecuse păcatul care te schimbă în arbore : atacul din partea unor zei lascivi sau un acces de prea mare orgoliu. Era de asemenea locul în care zgomotul cascadelor devenise egal cu vuietul mării pe recifuri, iar pădurea se deschidea prin mii de găuri aurite ca un fagure de miere. Pătrundeam, fără să-mi dau seama, prin aceea din care vedeam ieşind cea mai mare pasăre. Mergeam pe catleie de patru sau cinci ori mai mari ca în Europa, moi şi sfărîmicioase sub picioarele mele, ca mînătărcile. Mă grăbeam, urmînd o liană de glicină, şi ajungeam cu ea la luminişuri cu iasomii şi nalbă roşie, unde aspiram cu toată suflarea mea — ca şi cum acestea ar fi fost aerul — parfumuri violente în stare să te ucidă. Fiecare era un cimitir, colo un arbore la piciorul căruia erau cadavrele unor enormi sfrîncioci ; dincolo, un cerc de iarbă pe care îşi isprăveau viaţa, după o mie de călătorii de la un pol la altul, broaştele ţestoase. Erau cu zecile, din ele rămînînd doar carapacele, toate exact de aceeaşi mărime, toate moarte la aceeaşi vîrstă. Ochiul, adevăratul ochi omenesc, încastrat în veninosul mancenilier, cu irisul străpuns de mine, contempla toate acestea... În sfîrşit poiana centrală, cu mici vulturi adormiţi, împodobiţi cu două pete la umeri, şi care păreau scarabei ; cu păunişte triste, abia păstrînd în jurul gîtului puţin din acel jar care inunda primăvara toţi păunii insulei mele... cu acea stîncă de unde cădeau licheni ca un păr de femeie ; cu bucăţi de lemn putred la picioarele mele, care semănau cu nişte fălci, cu arcade de sprîncene, cu coate omeneşti... Toate acestea erau departe de a fi numai imaginaţie. Am văzut de atunci numele date

de savanți acestor aparențe umane : ochiul de lemn a fost numit de Littré *nodus oculus,* lichenul *capilla Irenei* de către Buffon, iar acele două trunchiuri lucii și curbate, pe care mă așezam, a căror tulpină înaltă o înlănțuiam, Blaringhem le-a denumit *osculus Rodini*... De aci vedeam eu, lansate deasupra pădurii ca torțe schimbate între jongleri, păsările paradisului...

Așa era insula mea, prea scînteietoare, cu zile în care sideful, scoicile erau făcute la Brasso sau Faineuf, și tremurînd uneori de mici cutremure de pămînt, cînd un mărgean creștea mai repede decît ceilalți sau cînd trei madrepori discutau. Toate acele culori, toate acele catleie gigantice beau singurătatea mea și tristețea mea ca o sugativă. Așa încît uneori îmi părea că sînt nu rătăcită, ci moartă. Că am început acea migrație care te trage din astru în astru modificîndu-i moleculele. Pe o stea de a mia mărime, de patru pînă la cinci kilometri, devenisem fată-pasăre. Deja pentru a dormi mă surprindeam că-mi pun capul sub braț și nu-mi mai rămînea, din contradicția umană, decît să mă simt, ziua, mai curînd sora păsărilor de noapte, iar noaptea, sora păsărilor de zi.

Capitolul V

Inocenţa aceasta a insulei, după ce m-a bucurat, m-a dezamăgit. Am simţit mai puţin respect pentru natură. Am făcut asupra ei, pentru a o necăji sau insulta, toate experienţele care m-ar fi costat scump în Franţa pe care o proclamăm inocentă. Am gustat boabele care seamănă cu boabele noastre otrăvitoare, m-am ghiftuit cu mătrăgună, cu cucută prăjită, sigură că ele nu conţineau decît un zahăr insipid şi docil. Am dormit la umbra arborilor cu frunze de nuc, am gustat din mari ciuperci stacojii ; în Franţa aş fi căpătat pistrui, degerături la buricul degetelor, inflamaţia pleoapelor, dar singurătatea te vaccinează contra tuturor relelor. Era obositor să vezi palmierii naivi, pe care numai un crab se urca şi iar cobora, după soare, ca o greutate de pendulă. Marile frunze înţepătoare, în care îmi întindeam braţul, niciodată nu se închideau peste el, şi nici o floare nu încerca să-mi muşte sau să-mi reţină măcar degetul mic. Masivele de heliotropi, boschetele de floarea soarelui, care îşi mişcau lent şi unanim capetele spre soare ca nişte dansatoare de music-hall, papagalii care făceau ca cele mai mărunte cuvinte ale mele să aibă succes, ecourile, păsările paradisului familiare ca în însuşi paradisul, gurahii care rămîneau paşnici pe crăcile lor, chiar cînd strigam sau binevoiau cel mult să se înalţe, din politeţe, atît cît ridici o pălărie (pentru a pleca înnebu-

niți de îndată ce le parvenea vreun ecou al unui ecou imperceptibil pentru mine), acea natură care în fond nu păstra de loc distanța față de o ființă omenească, paralizată de fericire, de neputința de a-și aduce din continente conductele sale de venin, și ale cărei reflexe — pasărea care-și ia zborul, șopîrla care fuge — nu funcționau niciodată, chiar dacă izbeai în locul potrivit, uneori mă exaspera. Niciodată o rază tăiată de un nor, sau scăpîndu-ți dintr-o dată, toate intrate în ocean sau în pămînt și ținute de un pescar adormit care nu le mai scotea vreodată ; niciodată un pește care să fugă de tine, pentru că nici soarele nici marea nu-și aveau reflexele lor, și trebuia să gîdili păstrăvii ca să obții de la ei vreo vagă reverență. Poate că un bărbat ar fi obținut mai multă reacție din partea acestei insule, care rămînea sub mine placidă ca un cal sub o călăreață. Totuși eu deveneam o ființă mai puternică și mai îndemînatică, mă cățăram, înotam, mici bulgări rotunzi, mușchii alunecau sub pielea mea la fiecare mișcare ; dar pentru a-mi oferi păsări sperioase, arbori sclavi, ar fi fost nevoie cel puțin de zece ani de foc sau masacre. Toate acele rădăcini care erau lemn dulce, toate buruienile care erau vanilie, trunchiurile care erau lapte, pietrele care erau perle, ar fi trebuit cel puțin o pereche omenească pentru a le face din nou, ca în Europa, bucăți de lemn sterile și neghină. Și inima mea devenise inofensivă... insula se strecurase între lume și ea ca un mastic. Nimic n-o mai făcea să bată. Ea nici măcar nu mai grăbea pulsul, atît de antrenată eram, cînd alergam sau înotam. Uneori încercam să mă acord din nou de la distanță cu tristețea, cu durerea, cu lacrimile pe care anotimpuri și orașe le distribuie în patrie sub o apăsare care nu dă greș. Căutam, în dorința mea de a suferi, ultimele mele amintiri, dincolo de naufragiu, ca deasupra locului de unde ai scos un cablu. Încercam să cred că prin telepatie, clipiri din ochi, tremurături, eram inițiată asupra nenorocirii care lovea Europa și a morților prietenilor mei ; zadarnic, într-un an n-am putut plînge decît o singură dată și din întîmplare, în ziua cînd m-am gîndit la o broșă (de coral tocmai, prima țandără pe care am văzut-o din acest element pe care trebuia să trăiesc), primul dar ce mi se făcuse, pe care o scăpasem într-o fîntînă, care mă făcuse

să urăsc o seară întreagă oamenii aceia care nu plonjau ca să mi-o aducă, pentru că prevedeam atît de puțin că ea trebuia să înflorească apoi în ocean și să mă salveze.

Din fericire și insula a avut în acea epocă nevoie de mine. Timp de cîteva zile curentul care înconjura recifele, apoi străpungea laguna pentru a atinge ușor promontoriul, a adus grămezi de foi sau insulițe de arbori înlănțuiți, cînd pe jumătate înclinați, cînd drepți, ca în gravurile Mississippiului. Aveau flori mari. Poate că vîntul nu putea desprinde polenul lor, poate că erau specii pe care natura trebuia să le apropie întregi de alte specii și de alte insule, plante care se iubeau în felul oamenilor. Dar din cel mai mare am văzut desfăcîndu-se o liană, înotînd, acostînd, încolăcindu-se pe un arbust : un boa. L-am omorît în aceeași seară, pe cînd dormea, însă nu fără ca el să fi mîncat doi gurahi... O săptămînă mai tîrziu am fost alimentată cu teamă pe sus, ca asediații de către aviatori ; un eretę care, înainte de-a fi atins de praștia mea, a avut timpul să guste cîte un specimen din toate păsările mele. Apoi, pe una din acele insulițe în derivă am crezut că zăresc un animal cu blană, ozelot sau puma, pe care l-am împiedicat să se arunce asupra mea, amenințîndu-l pe toată lungimea plajei cu o creangă aprinsă...

Eram mișcată de primejdiile de care era în sfîrșit amenințată insula mea. Providența mă chemase din Bellac ca să răspund singurului atac pe care trebuia poate să-l sufere din partea răului. Inima mea bătuse de trei ori, ca la cei care vor iubi... Într-o zi am găsit, de asemenea, un aligator de douăzeci de centimetri ; știam că trebuie mulți ani ca să devină înfricoșător, zece ani cel puțin ca să muște cu folos ornitorincul, douăzeci pentru a apuca de labă un piciorong ; pînă la noi ordine l-am păstrat într-un bazin, apoi a dispărut și nu a mai existat nici un gaj, nici măcar pe zece ani, în favoarea animalului meu sau a mea, nici pe douăzeci de ani în favoarea păsărilor mele.

Singură ?... Nu de tot... Personajele pe care le inventam la mînăstire, acela care pocnește obloanele, care mișcă pădurile bătrîne și pe care-l numeam Novicele... ; acela care sparge vasele, care-și prinde picioarele în funii, care răs-

toarnă ligheanele la miezul nopții în vila adormită, și pe care verii mei îl numeau, după numele celui mai neîndemînatic funcționar din Limoges, Controlorul, aceste două personaje, credincioase peste Atlantic și Pacific, au ținut să mă ajungă. Într-o zi am fost trezită din siesta mea de niște table care cădeau de pe un acoperiș.

— Controlorul !

O săptămînă întreagă Controlorul se abătu într-adevăr asupra insulei, punîndu-se repede la curent ; primul zgomot inexplicabil a fost singurul zgomot din Europa la care a recurs. Dar nuci de cocos căzură drept pe niște crabi și-i striviră. Am găsit o broască țestoasă spartă, păsări prinse în liane ; el trecuse pe acolo... Apoi, într-o zi, doi mici nori plecați din apus s-au dus să se instaleze la răsărit cu tot atîta demnitate ca pentru un cadril, vîntul a început să sufle, iar Controlorul a făcut loc Novicelui. Arborii fură bătuți de vînt pînă la temelia cea mai de jos a trunchiurilor și din toate găurile ieșeau aburi în care zburau păsări. Tot ce-și îngăduia în Limousin cu frunzișurile, ramurile, tufișurile, își îngădui Novicele cu frunzele de bananier, cu foile palmierilor... Numai păsările cu pene scurte îndrăzneau să se lase jos la întîmplare, dar cozile păsărilor paradisului și ale văduvelor reveneau în rafală peste capetele lor la cea mai mică mișcare greșită. Toate glumele pe care și le permisese acolo cu rochiile mele, le încercă acum asupra mea goală. Și m-au vizitat apoi mulți alții, dintre aceia care se numesc în pensioanele de fete Arhitectul, Coco sau Cazimir, care curățau într-o secundă ciorchini de banane, care schimbau în clei siropul arțarilor, care făceau să apară din nou pe mine, prin roșeți inexplicabile, urme de jartiere, de corset sau bretelițe... al căror nume nu-l cunoșteau și pe care o adevărată sălbatică i-ar fi făcut zei, atît de vie era răutatea lor. Mii de sufluri, mii de trosnete mărunte, mii de prezențe mărunte care se învîrteau în jurul meu, cerșind caracterul divin, știind din cărțile lui Spencer că e mai ușor de obținut în Polinezia decît în restul lumii. Eram asaltată de ambițiile lor. Le înțelegeam din instinct. Un freamăt în catleie tocmai cînd răsărea soarele, care ar fi vrut să fie zeul razei roșii. O fulguratie pe floarea soarelui, care ar fi vrut să fie zeița razei verzi. O tînguire în pădure, rugătoare, cerînd aproape cu o voce omenească

să fie zeitatea tăcerii. Un vuiet al marilor orhidee, ca al unui fonograf, pentru locul de zeițe ale polenurilor... Cînd treceam pe sub arborele cu rădăcini care atîrnau, simțeam totdeauna o lovitură pe umăr, netă, și brutală, a celui care voia poate să devină zeul mîngîierilor. O ambiție fără margini a celor mai mărunte reflexe în ape, în izvoare, care punea stăpînire pe pești singuratici, deodată țepeni și ridiculi. Chemările pe jumătate, semistrălucirile celor modești, care nu voiau să fie decît semizei. O linguşire unanimă, care mă îmbia să mă cred de viță regală, pentru ca toți apoi, la adăpostul meu, să se poată năpusti în goană după grade de noblețe. Un nor foarte rotund, zilnic, care defila către amiază în fața mea, fardat și pudrat, ca Estera înaintea regelui ei, cu tainica pretenție de a avea un grad între cumuluși ; stîncile de suprafață din jurul insulei, care voiau să facă din mine, cu zgomotul lor de foc, o Walkirie trează ; marea, care se-ndepărta uneori de orizont ca o prăjitură de forma ei, pe care în acele momente n-aș fi avut decît s-o răstorn, și s-o proclam zeiță. Eu refuzam să îndeplinesc aceste dorințe copilărești. Numai Novicele și Controlorul și-au păstrat o existență oficială în mijlocul rivalilor lor din Pacific. Îmi întorceam fața de la nor, de la rază, iritată ca un prinț solicitat. Eu mă păzeam de anumite gesturi, ca și cum acestea ar fi conferit prin ele înseși — cum se întîmplă uneori regelui Spaniei dacă se acoperă sau dacă tutuiește — titluri tuturor acestor demoni. Spuneam „dumneata" păsărilor, insulei. Nu aveam încredere nici în mine însămi : știam că femeile creează, chiar fără să nască, și de la sine, ființe totdeauna mai mari ca ele. Nu voiam să dau nici unei temeri, nici unei nădejdi, nici unui parfum din insulă dreptul de a se numi egalul meu. Adesea, seara, cînd mă asediau toate forțele dezlănțuite ale vîntului, ale mării, ale arhipelagului, cînd le ascultam cerșind, dezorientată totuși, ca o mamă care nu a dat nume numeroșilor ei copii ; cînd, mici și eterne, mă descopereau sub penele mele sau sub frunzișurile mele și trăgeau de mine ca de inelul chepengului care le-ar deschide totul ; cînd mă ridicam în mijlocul jubilării lor ; cînd ele îmi făceau vînt, mă linguşeau în toate ungherele sufletului, atingeau cu mîini adevărate corpul meu, mîngîindu-mi pielea prin dublura sa, ochii

mei prin partea lor din spate, văzînd în această fiică a Franței unica lor șansă de a ajunge vreodată la divinitate ; și cînd parfumurile se amestecau ; și cînd mirosul glicinelor devenea atît de puternic încît încruntam sprîncenele ca în Europa cînd e gazul deschis ; iar cînd fiecare viitor demon, crezînd că mă ispitește lăsîndu-mă să-i aleg pînă și sexul, se punea la discreția mea pentru genul lui de dragoste ; cînd ar fi fost de-ajuns consimțămîntul meu, o clipire din ochi, pentru a le crea libertatea pe care numai eu, la mii de leghe în jur, o puteam da ; cînd auzeam deodată, în mijlocul vocii lor deja familiare, strigătul nou al unui coleg venit de la capătul Oceaniei, aflînd că sînt aici ; cînd ei mă asediau, disprețuind vreo adevărată regină polineziană a unei insule vecine, pentru că mă știau, ca elevă a pensionului Savageon, mai bogată în cuvinte magice, în nume ilustre, mai hrănită cu poeme și glorii și pentru că doreau deodată un titlu european ; cînd goneam vîntul cu mîna ca la noi o insectă, marea cu piciorul ca la noi un cîine, mare imbecilă care se oferea toată chiar în această clipă pentru a-și schimba teribilul ei nume plebeu cu un mic cuvînt mîngîietor ; cînd le spuneam : tu nu mă vei face să spun că ești Eol, că tu ești Orfeu, tu nu ești decît vîntul, tu nu ești decît catleia, tu nu ești decît marea ; și cînd soarele și luna mai presus de aceste deșertăciuni, cu numele lor de Phoebus și Phebe lipite pe ei ca un nume pe o gară, mă aprobau ; atunci, uneori, s-o spun ? o părere de rău mă cuprindea de a nu fi tot atît de lacomă ca ele, o poftă de a jertfi puțin din acele comori din mine veșniciei mele ; singură cu atîtea cuvinte minunate în slujba mea, o dorință de-a alege cele mai frumoase o sută din ele pentru mine însămi și, pentru a sfida pe toți acești demoni anonimi, de-a acoperi cu denumiri divine mîinile mele, genunchii mei și pînă și gîndurile mele. Cedam un minut acestei coroane care mi se oferea. Eram fără voia mea mai solemnă, mă plimbam cu un pas mai nobil prin insulă, mă străduiam să dau privirii mele o mai mare strălucire, o mai mare dominație ; goală de tot, mergeam de parcă aveam o trenă. Vicleană acum, ca un fals zeu, cunoscînd obiceiurile astrelor sau ale elementelor, cum numără copiii pînă la trei pentru a face să plece un tren, eu îl spuneam „culcă-te" soarelui

în fața demonilor mei uluiți, cînd soarele atingea orizontul. Dar într-un suflet latin sentimentul ierarhic este cel mai puternic. Gîndul brusc la acei oameni din Europa pe care-i simțeam adevărații mei stăpîni, acele taxatoare de tramvaie care te rătăcesc, acei agenți care te martirizează, acei vizitii care te închid în cutii rău mirositoare, acele taxiuri, refugii și platforme, unde nu fusesem și nu voi fi la reîntoarcere decît o veșnică sclavă care plătește, mă înveselea și îmi alunga orice pretenție, chiar ascunsă, de a fi zeu. Ieșeam din raza unde fără voie mă instalasem, ca dintr-o deghizare.

Lunile treceau. Am învățat repede să socotesc după lună. Mă bucuram de luna plină ca de un salariu, ca acasă de sfîrșiturile de lună, fericită de a fi rostogolit cu ochii mei acest bulgăr pînă la împlinire. Dar mă și simțeam la strîmtoare în aceste perioade prea mici. Mă supuneam încă acelei dorințe trimestriale de vagabondaj, care mă împingea altădată la croitorese, la modiste, era dorul de anotimpuri ; dar nu reușeam să descopăr vreunul. Nimic în insulă nu-mi îngăduise încă să disting o toamnă sau o iarnă. Uneori, un ciucure roz la frunzele unui arbore părea să indice o primăvară întîrziată, un sfîrșit de vară, dar arborele vecin era și mai verde. Citeodată luna era subțire și transparentă, vedeai prin ea stelele ca vara, dar soarele nu era cu un grad mai puternic ; și nici unul din cei doi aștri nu trăia aici spre paguba celuilalt. La piciorul fiecărui arbust fusese depus un an întreg, pe care el îl consuma lent, după placul lui. Crezui că descopăr că un fel de tei își pierdea frunzișul ; mă bucuram ; voi vedea astfel dînd muguri, înverzind crengi : veneam în fiecare zi să strîng fiecare frunză, dădeam foc frunzelor strînse grămadă cu lupa care mă făcea să văd de două sau de trei ori mai mare ca în natură obiectul pe care-l distrugeam ; timp de un minut am putut vedea o frunză moartă de trei ori mai mare, o toamnă de trei ori mai mare decît cele din Europa... dar curînd am descoperit neînțelegerea : arborele era mort pentru totdeauna. Nu existau anotimpuri. Ore întregi le căutam urmele, pe dealuri, în ierburi, obținînd un minut o falsă primăvară grație a o mie de mici papagali de un verde nou pe un boschet, o falsă iarnă o noapte întreagă mulțumită falsei chi-

ciuri a sidefului..., dar dezorientată în mersul meu și în plimbările mele, ca și cum mi s-ar fi luat, cu ele patru, cele patru puncte cardinale ale mele.

Într-o dimineață însă am fost trezită de strigăte de păsări necunoscute. Întreaga insulă nu era decît un vacarm. Încercai să văd acești noi oaspeți care se abătuseră, miriade, în jurul meu. Dar nu distingeam, nemișcate pe ramurile lor sau în locul lor obișnuit, decît aceleași păsărici, aceiași gurahi, aceleași berze gușate. Improvizații întregi de privighetori, cîntări de mierlă, de canari, dar încercam zadarnic să zăresc cîntăreții. În sfîrșit am înțeles... Acele strigăte porneau de la păsările mele. Acele miriade de cîntăreți erau instalați fiecare într-unul din tovarășii mei muți. Acel șuierat în volute ieșea de la porumbeii mei care de obicei uguiau. Acele strigăte de mierlă, de la domnișoara cu egretă care vorbea pînă acuma în rînjituri. Păsările paradisului cu coardele vocale de zinc se înduioșaseră subit și modulau. Sau asistam la un miracol, sau vedeam destinzîndu-se o coardă în gîtlejul și inima păsărilor, inclusiv a ptemeropilor, care făceau un zgomot de acordeon. Sau (dar ce miracol mai mare încă !) era primăvara...

Eram cu un genunchi pe pămînt, stînd la pîndă anotimpului meu. Lumina era într-adevăr așa de pură, că o musculiță părea în ea o bășică de aer pe un geam, dar păsările se ocupau, nu glumă, de musculițe ! Era într-adevăr soarele în același timp cu o jumătate de grad mai răcoros și mai călduț, iar musculițele, lăsînd insula să cadă ca un balast, dornice de aventură, își luau zborul drept spre soare ! Simțind că dă firul ierbii, că ramurile pîrîie de sevă, păsările evitau să se lase pe ele și zburau încoace și încolo deasupra a ceea ce urma să fie un mugure nou. Dropiile moleșite cloceau cepe de renunculi ca pe niște ouă. Tinerețea se lăsa pe corali, papagali, boababi. Cuvîntul „tînăr" se adăuga în gîndul meu la fiecare vorbă, cum o remorcă se adaugă primăvara la fiecare tramvai din Europa ; tînăra Oceanie milenară, tinerii bătrîni papagali ; tristețea mea, deznădejdea mea, le simțeam cum devin în mine triști, deznădejdi tinere și puternice. La un albastru mai palid se recunoșteau prăpăstiile cele mai adînci ale cerului. Era speranța, atașată de coada fiecărei păsări,

ca acele hîrtii înfăşurate din clase de labele muştei. Era apa rîului meu celui mai paşnic, deodată zburdalnică şi rece ca o apă de munte. Într-o noapte, carapacele broaştelor ţestoase, pieile şopîrlelor erau mai clare şi mai frecate decît pieptenii sau portofelele, fiind şi ele garnisite cu plăci dreptunghiulare de argint şi de aur. Toate lucrurile cu care se face primăvara în Franţa, zăpada, gheţarii, părea că sînt într-un depozit ascuns în centrul insulei. Un aflux verde pornea de la rădăcina frunzei de bananieri şi împingea seva galbenă spre vîrful foii, ca într-un păr vopsit culoarea adevărată, dar cu o viteză sensibilă pentru ochiul liber. Toate insectele din toţi arborii se căţărau drept ca buburuzele. Gîndacii carabi luminoşi, nocturni, zburau încoace şi încolo în plină zi ca nişte lampioane, pe care ai uitat să le stingi, a doua zi după o sărbătoare, dar mica lor flacără era singurul lucru întunecos. Foile palmierilor se deschideau toate trosnind ca mîinile scheletului care învie. Peştii, ghicind acest strat de tinereţe abătut asupra mării, îl sfîşiau cu înotătoarea lor dorsală ieşită din apă în întregime. În despicătura valurilor zăreai bancuri de scrumbii atingînd aerul însuşi cu flancurile lor argintate şi deodată, dovadă supremă — de la ce pasăre pleca acest strigăt, de la ce cocor de Numidia, de la ce colibri, de la ce pescăruş verde sau barză guşată, auzii cucul !

Trei zile a durat primăvara. Trei zile în care plantele şi păsările fură ca înnebunite. Toate frunzişurile cocotierilor, ale paletuvierilor, toate tulpinile se înălţaseră şi nu mai recunoşteam umbrele lor. Dedesubtul acestor crengi suflecate, păsările apăreau mai goale şi mai vii ca nişte lenjuri aţiţătoare. Lianele întăreau la loc o strînsoare desfăcută de anul scurs cu un centimetru. Pentru prima dată, păsările-muscă zburau perechi, bărbăţuşul semnalizînd mirosurile interzise. Sub hăţişuri, mari pete solare portocalii : erau roţile cocoşilor, care se băteau. Uneori, oprită de unul din acele fire albe de funigei care barează livezile noastre în luna mai, nu mă mai mişcam, mă-ncăpăţînam să rămîn prinsă în această plasă europeană. Apoi, în seara zilei a treia, toate păsările paradisului se bătură ; una singură, cea mai slabă şi mai mică, fu omorîtă, şi, ca şi cum cea mai uşoară pradă a insulei i-ar fi fost de-ajuns,

primăvara dispăru. Florile și începeau să piardă din strălucire, ca penele unei pasări ucise. Și aș fi fost fericită dacă de acum pînă la primăvara viitoare aș fi avut trei zile de iarnă !

Alte luni trecură. Aceea în care am fost mușcată de un pește, aceea în care m-am tăiat la deget. Ele își făceau semne pe mine ca pe răboj. Pentru apele pure și fructe aveam acum acele obișnuințe sau acea pricepere pe care le dobîndești în Europa pentru anumite vinuri și bucătării. Exista un izvor pe care-l preferam ; știam cel mai bun bananier, manga cea mai bună. Ceea ce nu poți distinge fără diplomă, poate confundam încă ; m-am îmbolnăvit, m-am crezut tristă. Dîrdîiam de febră și credeam că mi-e frig. Simțeam brusc resorturile nebănuite ale sufletului meu plesnind ca balenele într-o lenjerie învechită și descoperindu-mi adevăratele mele calități. Am descoperit în felul acesta într-o zi că sînt curajoasă, după un trosnet în mine. De atunci încolo am renunțat la frică. Într-o altă zi m-am dojenit singură, pentru că nu mai surîdeam, eram lipsită de vioiciune și cu totul ștearsă, neglijîndu-mi pudrele și alifiile. M-am ocărît ; mi-am repetat că totuși nu sînt o rusoaică sau o nemțoaică, pentru a-mi lua așa de în tragic viața. Aveam de jucat rolul unei franțuzoaice singure într-o insulă ; trebuia ca, prinzîndu-mi piciorul într-o liană, să fac mii de grații lianelor ; am hotărît ca o zi pe săptămînă să fiu veselă, de la răsăritul la asfințitul soarelui, pe orice timp. Am fixat chiar această primă dată pentru a doua zi. Așteptai cu teamă, ca o întîlnire cu un necunoscut, această întrevedere cu vechea mea veselie... Noapte bună, vizitată de toate acele umbre care se năpustesc asupra inimilor cu oarecare experiență... însă la capătul căreia simții un surîs luminîndu-mi fața. Soarele se înălța din mare fără zbatere... Lîngă arborii de cacao înmirezmați mă trezii ca odinioară lîngă ciocolata mea... Am surîs. Ochii mi se încrețeau, obrajii-mi făceau gropițe, veselia îmi atîrna pe față prinsă în mii de cîrlige ca rufele filfiitoare... Dar nu numai veselia îmi revenea ; era o sfială pe care n-o mai cunoșteam. Niciodată o americană, niciodată o italiancă singură pe o insulă n-au privit cu o mai fericită jenă în lupă — uni-

ca-i oglindă — trupul ei, trupul ei unic. O mangă pe care o presasem prea tare, țișni, mă inundă. Niciodată o cubaneză, niciodată o limeneză, niciodată o orientală goală n-a primit peste trup, roșind mai tare, o mangă, care o-mproșca... și toate cochetăriile pe care o franțuzoaică îmbrăcată în pene roșii le poate face soarelui care răsare, eu le făcui pînă la amiază... Așa s-a făcut, că în mine nimic nu se mai supunea foarte bine comenzilor, că găseam nu știu ce varietate de nevinovăție căutînd veselia, iar săptămîna următoare, căutînd pietatea, nu știu ce ardoare de arhitect care m-a făcut să car copaci, să țes liane ; apoi de pictor, care mă făcu să descopăr în această întindere scînteietoare cele trei sau patru puncte sensibile pe care trebuia să le străpung și prin care culorile specifice se dăruiau degeaba oamenilor ; niște scoici care dădeau stacojiul, o floare care dădea albastrul și o carieră de piatră micuță care dădea albul de ceruză ; pentru că insula nu s-a crezut obligată, tot timpul, să secrete decît acea rășină franceză, de care nu m-am folosit de altfel decît pentru a accentua toate aparențele despre care v-am vorbit și care păreau omenești : pentru a sublinia cu violet toți acei ochi cuprinși în scoarțe ; a vopsi în alb ramurile care semănau a brațe ; viermii, omizile, insectele erau ținute, prin aceste culori, la o parte de șolduri — în mancenilier, la o parte de gîturi — în palmieri. Toate căile prin care gîndirea putea cîștiga un corp omenesc își aveau astfel afișele lor indicatoare... Biet tovarăș, răspîndit în lemnul viu, ochi, guri, buze frămîntate de seva vegetală... singur tovarăș !...

Trebuia să fi fost naufragiată de mai bine de un an, cînd am putut pleca în sfîrșit în insula din față. Devenisem bună înotătoare și pornisem de mai multe ori, dar curentul mă aducea totdeauna îndărăt pe plajă. Am descoperit într-o zi că, după ce făceam ocolul insulei mele, curentul amintit devia din nou spre cealaltă. Era un drum ușor, indicat de altfel de stolurile de păsări care urmăreau peștii. Am plecat curioasă, dar fără speranță. Descoperisem îndată că fumul care se ridica de acolo provenea de la un izvor cald, ca în insula mea. Aveam doar impresia că schimb talgerul într-o balanță, pentru a veri-

fica nu știu ce greutate a mea însămi. Am plecat. De altfel, de necazurile care se acumulează la lansarea unui vas mare, n-a fost scutit nici corpul meu : într-o zi am avut un cîrcel și a trebuit să mă întorc. A doua zi mi-am sfîșiat picioarele într-un recif și a trebuit să aștept vindecarea. În sfîrșit într-o dimineață, cînd curentul era jalonat de păsări care dormeau ca de geamanduri, iar marea complet opalizată ca apa de Colonie în care ai vărsat apă, am plecat, escortată pînă în larg de păsările mele favorite. Aproape de grota mea scrisesem, la vedere, pe o scîndură, ca portăreasa care lipsește un minut, în englezește și în franțuzește — ca o portăreasă cultă : Sînt în cealaltă insulă. Mă întorc...

Capitolul VI

Călătoria mea a fost uşoară. Ca să vorbesc ca protestanţii în povestirile lor despre naufragii, Dumnezeu a făcut ca un peşte mare pe care-l credeam o torpilă, şi care m-a izbit, să nu explodeze. Dumnezeu m-a făcut să tai straturi de frumoşi obleţi etajaţi şi nemişcaţi ca în Tintoretto cei aleşi. Dumnezeu (nu fără a-mi fi umplut în două rînduri gura cu marea-i umoare sărată) m-a făcut să descopăr un canal printre recife, să simt fundul unei lagune, numai capul rămînîndu-mi afară, şi, deodată, ca şi cum Dumnezeu mi-ar fi deschis în sfîrşit amîndouă urechile condamnate de un an de zile numai la cîntecul păsărilor, Dumnezeu îmi îngădui să aud strigăte, scheunături, şuierături şi lătrături. Apoi, pe cînd eu îmi scuturam sau destupam cu degetul mic urechile pline de apă, Dumnezeu făcu să se miaune, necheze, mugească, trîmbiţeze. Strigătele animalelor celor mai zgomotoase, acela al hipopotamului, al pisicii, al măgarului sălbatic, şi ţipete necunoscute care trebuiau să fie ale girafei sau iacului, mă întîmpinau, dar ele porneau din vîrful arborilor. Eram surprinsă să găsesc atît de puţină armonie în vocea naturii, întîia oară cînd binevoia să-mi vorbească iar. La fel cu surdul a cărui vindecare se întîmplă într-o zi în sala de concert, cînd orchestra începe simfonia dada. Toţi cocotierii sforăiau ca ţevile de orgă.

— Vai ! vai ! strigai... Dar şi ghicisem. Nu-mi era frică.

La vocea mea orchestra tăcu. Toate păsările insulei zburară şi se refugiară înapoia mea, recunoscînd-o pe regina păsărilor şi pe aceea a cărei prezenţă desparte speciile zburătoare de speciile invizibile. Dar la vîrful extrem al arborilor îşi pornea din nou zarva o întreagă faună ventrilocă de rinoceri şi de zebre. Am ridicat braţele şi, ca şi cum acest gest de predare aici declara război, am fost bombardată imediat cu nuci de cocos, cu banane, alune şi cu toate mostrele din ce-aş fi putut mînca pe această insulă nouă. Dar nu puteam vedea nici una din maimuţe. Nu mă îndepărtam de ţărm, gata să plonjez, dacă era o rasă prea mare. Cele mai lacome şi mai puţin devotate patriei maimuţelor, în loc de banane şi de nuci cu miez îmi trimiteau scoici şi coji de fructe, care pluteau. Apoi auzii strigăte de copil bătut şi văzui rostogolindu-se din liană în liană, fără ca nici una să o poată opri, o maimuţă ridiculă, ceva mai mare ca maimuţele pentru flaşnete (ultima pe care o văzusem de mărimea asta era îmbrăcată), care îşi întorcea faţa spre mine, care nu putu nici măcar să păstreze acest echilibru şi al cărei dos albastru îl văzui deodată. Toate celelalte, indignate de a-şi vedea trădate astfel şi prezenţa şi secretul, o rupseră la fugă şi verdeaţa fu străpunsă de o sută de pete indigo. Le văzui sărind din arbore în arbore, iţindu-se ca un hornar din fiecare cocotier, urmărindu-se una pe alta ca un denunţător, dispărînd. Apoi, în vecinătate, le auzii scoţînd împreună acelaşi urlet, o exclamaţie provocată desigur de vreun alt animal, dar de data aceasta unanimă, şi al cărei acord dovedea că trecea pe acolo o fiinţă asupra căreia maimuţele n-ar putea avea păreri şi strigăte amestecate ca în privinţa unei fete din Bellac... un boa poate sau o fiară... Dar nu mi-era teamă. Am înaintat...

Pentru cine nu mai ştie ce este un ochi, fără teacă albă, un altfel de ochi decît al păsărilor, în sfîrşit un ochi scos cu un briceag adevărat, pentru cine a căutat săptămîni un peşte cu ochi ovali, ce bucurie să zărească în fiecare minut, născut dintr-un minut de tăcere, un mic animal nou, o pereche de ochi ! Şobolani, care săriră în apă,

vestind în chip greşit că insula se va scufunda. Cobai, chiţcani de pădure. Îi urmăream cu o privire uimită că nu trebuie să se înalţe, învăţată de păsări cu o viaţă verticală din care ieşisem azi dimineaţă... Înaintam pe nisip, pe partea insulei unde aş fi avut cele mai multe şanse să găsesc o urmă omenească, încercînd s-o descurc din miile de amprente ale maimuţelor cu răbdarea celui care caută într-o trifoişte trifoiul cu patru foi... De departe auzeam de altfel din nou maimuţele — iarăşi nu mai erau de acord : însemna că se gîndesc la mine... Apoi am intrat, o dată zona cocotierilor depăşită, într-o cîmpie cu ierburi înalte, plantată cu tulpini de trandafiri, toate uscate — trecuseră odinioară oameni pe acolo — şi pretutindeni, în locul acelor pete colorate şi stupide care mă însoţeau ieri încă, alunecări, şi în curînd, privindu-mă cu privirea prin care în copilărie îmi cîştigase încrederea, coborînd urechea cu care-mi cucerise tandreţea, mişcînd din nasul care îi dăruise dragostea mea, un iepure de casă... Pretutindeni, privindu-mă prin intermediul unui animal prin decorul vechii mele existenţe, constituit dintr-o antilopă, o pisică, un dihor, doi ochi ai unui mic actor. Pretutindeni, în locul acelor zgomote mototolite de pene, zgomote de paşi, de trap, de galop, un ritm de Europă care-mi reda încetineala şi viteza. Frumoase păsări roşii şi verzi se urcau în fiece clipă de sub paşii mei, drept în sus, ca rachetele italiene lansate pentru a abate un criminal de la crima sa, un savant de la lucrul său, dar eu nu mai ridicam ochii. Izbeam cu picioarele ouă mari portocalii, aşezate acolo pentru a împiedica mersul meu spre iepure sau viezure, dar nu le mai adunam. Toată ziua mi-a trecut rulînd de-a-ndăratelea un film al copilăriei mele, care mi-a dat înapoi purcei de India, veveriţe. Cînd auzeam ierburile foşnind, cînd se ondula un tufiş, în loc de a gîndi numai, ca în insula mea : e vîntul de răsărit, e vîntul de apus..., din memoria mea se strecura, răzuind-o uşor dacă avea ghimpi, un nou animal ! „E un pecari, îmi spuneam... E o iguană... E poate un tatuu..." Fiecare insectă, fiecare plantă îmi dădea, ca unui creator, imaginea, aşteptarea animalului care se hrănea cu ele : libărci ? mangusta mea nu era departe... Albine ? Atenţie la micii urşi... Cărăbuşi auriţi ? Voi vedea urmăritorul...

Din naufragiată, din epavă, eram promovată Alice în ţara minunilor. Mai mult încă decît ea, eu încercam acel delir interior pe care-l dă ideea maimuţei albastre şi înduioşarea pentru suferinţa omenească pe care o dă un tatuu, şi devotamentul pentru patrie, pe care-l dă mica antilopă cenuşie, şi dragostea pentru savanţi, pentru poeţi, pe care-o dă antilopa dungată. Fiecare bulgăre de insulă căzut în mare devenea un şobolan cu mosc, o vidră, şi se urca iar pe ea, redîndu-i ca viaţă şi păr tot ce pierdea ca rocă şi frunziş. Încă un avînt al insulei, şi voi vedea rădăcinile cufundate în apă agitîndu-se, devenind trompe, trunchiul pătat al arborilor îmbătrîniţi devenind un gît de girafă. Apoi, ca şi cînd fructele ar fi fost vii, dintr-un arbore pe care-l scuturam căzu pe umărul meu, printre douăzeci de fructe, o veveriţă. Îmi şi alunecase de-a lungul trupului, nu prinsesem decît o prună strivită, dar fusesem în sfîrşit atinsă de altceva decît de o aripă şi de un solz, de una din acele făpturi care dau omului mai mult decît pălării şi piepteni, de una din acele fiinţe destinate să împodobească, nu capul nostru de data aceasta, ci corpul nostru, de o fiinţă de căldura mea.

Văd acum că ar fi fost prea violent, prea primejdios pentru mine să regăsesc imediat, fără intermediari, oameni... Dar în ziua aceea un soare strălucitor, proiector al Europei, proiecta asupra acestor animale mici defecte, mici calităţi, care nu mă restituiau decît unei omeniri blînde şi copilăreşti. Erau acolo toate animalele fabulelor care, la zece ani, cînd credeam oamenii fără cusur, mă făcuseră să cred în rău, în uşurinţă, în egoism ; aceiaşi iepuri, guzgani şi nevăstuici. Eram din nou într-o ţară unde din spiritul şi inima mea de altădată se putea bate monedă şi avea curs. La ce slujeşte să fii bună cu peşti-torpilă şi păstrăvi-curcubeu ? Să fii încăpăţînată cu ptemeropi şi gurahi ? Să fii voluptuoasă cu păsările paradisului şi cu găini ? Simţeam că aici, în acest moment, fiecare din gesturile mele, observate de mii de ochi, servea ca o inimă să bată şi ca să mă facă zeiţă în creierul unei antilope sau al unui chiţcan de pădure ; şi peste aceste blănuri nu mai refuzam domnia pe care o dispreţuisem peste musoni şi corali. Apoi trecu o căpriţă şchiopătînd de o labă, rău sudată la fractură, dar prevăzută cu

un tampon gudronat : și, de parc-aș fi recunoscut după un altoi pe un arbore trecerea unui om, mă simții — pisica sălbatică a contribuit și ea puțin la asta, ivindu-se dintr-o dată, deschizînd botul roz, scuipînd spre mine — inundată de tandrețe...

Era tandrețea Europei, care constă în a dezmierda un animal viu, nu aceea a Asiei, care este de a se omorî pentru șeful său, nu tandrețea americană, care este de a simula, dansînd, că ți-ai prins piciorul în gumă de mestecat căzută pe pămînt și de a-ți amuza astfel dansatoarea. Am încercat să prind unul din acele mii de animale. Dar cele mai familiare inimii mele fugeau cel mai repede, și după o oră de alergat nu mi-a rămas decît un tatuu, cu care nu știam ce să fac și care aștepta, stupid, ca la baba-oarbă, cînd te-au făcut să prinzi un trecător necunoscut. Am căutat, în lipsa lor chiar, să ajung la puii lor, să găsesc un cuib de pisici sălbatice, de vulpi, de viezuri ; în zadar. A trecut un oposum, pe care nu l-am putut scotoci. Maimuțele își continuau zarva, ocolind insula și asmuțindu-se din distanță în distanță, ca la întîi ianuarie fanfarele în orășele, cînd merg să facă urări de Anul nou membrilor de onoare. Uneori, după o trosnitură, le ghiceam deasupra mea, tăcute și nemișcate pînă în secunda în care una dintre ele, în urma unui gest fals, avea să cadă, fiind nevoită să-și caute aproape lîngă sol îndemînarea-i de maimuță. Atunci băteau în retragere asurzitoare... Dar, atrasă de banane curățate, cu care îmi semănam drumul, de felii întregi de nuci de cocos, mă urma o maimuță șchioapă. Mă întorsei brusc și atunci, în loc să fugă, răsturnîndu-se pe spate, cu cele trei labe — cea șchioapă înlăturată de la această onoare — îmi întinse puiul. El țipa, dar nu rezista. Se strîmba la mine, dar mă îmbrățișa. Mă bătea, dar privea de pe umărul meu ca de pe un meterez și, la primul gest de leagăn pe care-l făcui, într-un avînt pentru a-mi scăpa, adormi.

Într-adevăr reintram în viață, pentru că ziua a doua, în loc să fie făcută din ore, una la fel cu cealaltă, s-a îmbucătățit în episoade, ca în Europa. A fost episodul cutremurului de pămînt, acela al morții maimuței, acela al comorii.

Ziua renăștea. Foile bananierului ticsite de rouă se răsturnau una după alta. Era apa aceea pe care îmi plăcea s-o beau în fiecare dimineață după ce storceam un grep deasupra frunzei însăși. Sunetul metalic pe care-l scotea uneori insula mea, aici era și mai pronunțat. Fierăstraiele scîrțîiau, foile de palmier se izbeau cu un zornăit de zinc ; cu țipetele maimuțelor în jurul meu, care jucau ele singure toate fabulele lui La Fontaine, întîlnindu-se față în față deasupra unei prăpăstii pe o liană și necedînd, trăgînd de coadă pe spate o maimuță care strîngea o nucă, una de jos vorbind alteia de sus care mînca o banană, aveam și mai mult încă impresia că mă trezesc într-o grădină publică, dimineața, nu departe de o uzină. Trecu o mangustă în galop : am avut tresărirea pe care o simți în Grădina Plantelor cînd scapă mangusta, căutînd cu privirea nu știu ce gardian... De cîte ori mă sculam sau mă întindeam, mica mea maimuță trecea de pe umăr la piept, ca picătura de apă dintr-o nivelă. Vedeam pe mare crestele de spumă albă și fulgii pe care îi dau afară apartamentele dimineața, mîndria menajerelor. Deasupra acelor schele invizibile pe care maimuțele le clădeau fără încetare pentru a picta din nou în fața cocotierilor o fațadă invizibilă, cu zbierătele lor cînd cădea o scîndură invizibilă, prinsă în plasa pe care o țineau în jurul meu jderi, bigani și arici, păsările-muscă izbindu-se de sfincși, care-și moderau elicele, apoi zvîcneau din nou spre cer... toată insula lucrînd pentru mine ca un șantier... atunci avu loc cutremurul de pămînt...

Seara, cînd totul se liniști, cînd nu mai ignoram, pentru că le văzusem înnebunite, nici unul din animalele insulei, cînd maimuțele dintr-un arbore, atrase de lună, se aplecară spre mare, scheunînd, cînd o maimuță palidă întindea din apă mîna spre cea mai îndrăzneață dintre ele, cînd antilopele adormiră din cauza epuizării îngenuncheate, cînd familiile de veverițe alungate din trunchiurile de arbori rătăceau încă și se culcau în sfîrșit lîngă păsări, cînd marea, zguduită și bătută toată ziua, fu prinsă din patru colțuri și trasă, întinsă gata să plesnească ; atunci cînd țîșnitura de la izvorul de apă caldă coborî puțin cîte puțin ; la ora cînd în definitiv ar fi trebuit să fiu expulzată din acea grădină publică, muri maimuța mamă.

Atunci această insulă dușmană, ale cărei teribile mici zguduiri nu mă putuseră arunca din șea, prinsă cum eram de toate oblîncurile ei, de liane, de rădăcini, voi să se răzbune începînd de a doua zi, umilindu-mă și oferindu-mi, jucată de animale grotești, spectacolul celor două mari jocuri umane, pe care niciodată nu-l văzusem jucat chiar de oameni : amorul — de tatui, moartea — de o maimuță. În mijlocul unei poieni rotunde pentru amor, pe un țărm deschis pentru moarte, cu toate precauțiile de claritate și evidență ale naturii, cînd vrea să cîștige pentru materialism un academician, eu văzui tatuii făcînd dragoste, maimuța murind. Dar cel puțin maimuța mimă ca o mare actriță ceea ce este în Europa moartea unui prieten de o zi. Prietenii de o zi care mor seara își leagă în mintea lor moartea de întîlnirea cu voi, cred că mor din această pricină și vă iartă. Vă arată cu degetul locul unde suferă... Acceptă banana cu entuziasm, o lasă să cadă fremătînd de dezgust, vă sărută mîna... Ca să nu-și piardă cumpătul se apucă să caute păduchi mici pe brațul vostru, mare, gol și neted... rugîndu-vă nu se știe de ce, să le dați repede un nume, pentru a nu-i lăsa să moară fără a avea, măcar un minut, un nume, ei plîng... Această suferință pe care acolo cearșafurile o ascund și care se strînge la capul lor, eu am văzut-o cuprinzînd corpul întreg al maimuței ca o cucută ; tălpile îi deveniră reci, apoi genunchii ; mîinile făcură gestul jumulirii unei păsări, ea sacrifică un papagal zeului medicinii, la care se închină și muri, maimuță, de moartea cea mai grandioasă...

Urmele naufragiului care mă precedase în această insulă erau evident ale aceluiași om, dar unele păreau a fi de ieri, iar altele păreau centenare. Niște tîrnăcoape, niște cîrlige aveau rugină de o sută de ani, dar după anumite mișcări ale antilopelor se vedea, credeam eu, că fuseseră cîndva mîngîiate. Una din maimuțe îți făcea impresia că fusese bătută, o alta că fusese umilită. Tot ceea ce omul acela voise să creeze din materiale nepieritoare, casa sa din trunchi de arbori, șura sa de marmoră, eu le găseam pe toate mîncate de mușchi sau dărîmate... însă cele două gropițe de prietenie și de teamă imprimate pe cele două inimi de animale erau încă vizibile. Pecetea

sa era pusă pe unele plante : ierburile parazite respectau o îngrăditură curățată din centrul insulei, respectau trei spice vechi, iar tulpinile de floarea soarelui, ale căror fețe se supuneau doar soarelui, erau plantate după o rînduială care ținea întîi de om. Desigur nu o femeie, pentru că se încăpățînase să stăruie în treburile mizere, menite energiei și sexului tare în insulele pustii ; aici, unde totul e abundență de fructe și scoici, el defrișase și semănase secară ; aici, lîngă cele două grote calde noaptea și răcoroase ziua, el tăiase bîrne și construise o colibă ; aici unde înveți să te cațeri în două ceasuri, el construise scări, duzini de scări rînduite în fundul unei văi ca în ajun de asalt sau de culesul măslinelor ; aici, unde pîraiele curgeau cu o viteză diferită pentru a astîmpăra setea cea mai diferită, el adusese conducte de bambus pînă la cabana sa ; aici unde e pretutindeni marea, exista o mică piscină de ciment, o cadă ; aici, unde noaptea e egală cu ziua, unde soarele într-un joc regulat cu ecuatorul sare coarda, existau cadrane solare pe fiecare piatră netedă și un vechi schelet de pendulă cu arcuri în spirală... Pe stînca ce domina marea era gravat un metru împărțit în decimetri... Pacificul se putea măsura chiar cu milimetrul. Ca o femeie care intră într-o cameră de hotel în urma unui bărbat care a fumat în ea, am simțit nevoia să aerisesc această insulă, să arunc peste banca de piatră, pe scaunul de bambus cîteva paravane de pene de struț și cîteva divane de pene. Acolo, unde totul e singurătate și bunătate, era gravat în latinește pe grotă : *Nu te încrede în tine însuți*. Se vedeau de asemenea, într-un mic ocol răpit cîmpurilor de orhidee, flori mizere, cîrciumărese, balsamine... Aproape de cadă am găsit un ban italian.

Un ban nu e mare lucru, mai ales pentru cel care tocmai a descoperit o comoară, dar faptul că era un ban italian, că era acel ban pe care mi-l refuzau, copilă, în cofetării și pe care vagabonzii nu-l acceptau decît dacă mergeau spre sud, tocmai asta mă consternă. Pentru că îmi închipuisem un irlandez, un suedez, singur în insulă, dar drept ultimul dintre toți, după belgian, după luxemburghez, pe un italian... Niciodată nenorocirea mea, singurătatea mea n-a fost așa de limpede ca în acel minut

în care am văzut un italian în locul meu. Acest cuvînt de singurătate, desigur suportabil în sensul său scoţian sau danez, îmi fu azvîrlit brusc chiar din Italia şi din capitala sa. Tot ce singurătatea italiană cuprinde ca vile, terase, focuri de artificii şi mulţime, cu uruitul carelor, cu viile din care culegătoarele, adineauri invizibile, se ridică toate laolaltă cînd treci ; cu — supremă solitudine — sub un cer albastru, un preot sub un apeduct care întinde mîna pentru a vedea dacă apa străbate şi picură ; şi solitudinea conciliilor ; şi papa, aproape tot aşa de singur în insula lui, şi în sfîrşit marile grădini, în care ai fi singur dacă n-ai fi tocmai cu solitudinea ca şi cu un altul decît tine ; viziunea mă făcu să înţeleg, că dacă suportasem insula mea, era tocmai pentru că avusesem puterea să-mi ascund tot ce era italian în mine. Înlocuisem cu sidef, ca să nu mă obsedeze, terasele de onix şi de alabastru ; înlocuisem cu coral mlaştinile pontine şi Rialto ; cu fructe roşii, mari ca bostanii şi cu orhidee chiparoşii, piperul, ardeii şi trandafirii. Solitudini latine pe care le descoperii, vai, mulţumită acestui ban, fără să le fi bănuit existenţa ; copil pe care nu l-am avut, şi ale cărui veşminte şi jucării le regăseam totuşi. Solitudine portugheză, cu ramuri de viţă în nord aşa de dese pe drumuri, încît copiii fac găuri în ele pentru a vedea aeroplanele, şi Cintra, unde vulturii, aceştia conştienţi de altitudine, se învîrtesc la zece metri deasupra oamenilor, care se cred tot la nivelul mării ; cu zgomotul fîntînilor uneori micşorat cînd o femeie îşi întinde în faţa ţîşniturii piciorul gol. Solitudine spaniolă, cu un teren întins de piatră pe care se plimbă mici pete de catifea şi mătasă, care sînt bărbaţii şi femeile ; o mare linişte a lui Dumnezeu cu mici puncte dulcioase şi amare, care sînt ghitarele şi mandolinele ! Cum încerci o otravă pe o fiinţă mai slabă, pelinul pe o şopîrlă, opiumul pe o pisică, am turnat o clipă această solitudine a ecuatorului în doi ochi mari italieni larg deschişi pentru mine ca pentru a primi un colir... şi-o văzui pe italianca mea pălind, murind ! O florentină singură pe un recif, chiar aproape de Italia ; o napolitană singură în Sicilia, o corsicană, singură, cu totul singură în insula Elba, ce demn de milă, în timp ce pe fiecare din insulele Tua-

motu, Noile Hebride şi Bahama răsărea o englezoaică în tricou la cea mai mică chemare !

De altfel nimic nu dovedea că naufragiatul a fost într-adevăr italian. Am pornit în căutarea altor indicii, tot aşa de îndîrjită să identific acest strămoş, ca şi cînd ar fi fost al meu şi oamenii s-ar fi reprodus prin butaşi, cîteva generaţii după moartea lor, fără intermediari palpabili. Era un marinar, se vedea asta după micile ancore gravate pe scoarţe de arbori şi pe pietre ; era un om care părăsise insula, se întorsese în ea, se vedea asta după animalele a căror prezenţă nu se explica decît prin călătoriile în alte continente : existau furnicari, dar nici o singură furnică şi ei mîncau scoarţa şi frunzele, cum ar fi făcut-o furnicile însăşi. Existau manguste, dar nici un singur şarpe şi ele se răzbunau pe singurul lucru comun celorlalte specii şi şerpilor, pe ouă. Găsii cîteva oseminte de animale, venite în insulă deja îmbătrînite, sau izolate şi fără femelă sau mascul, un cîine, o pisică, specii stinse pentru mine de-acum încolo, specii ancestrale. Atîta tot. În afară de cele zece centime italiene, pe care le-am introdus într-o scobitură de coral, ca şi cum m-aş fi aşteptat ca întreaga mare să înceapă a cînta un marş — aparatul nu mai funcţiona : marea tăcea — nici un alt semn decît ancorele — exagerat întinse sau răvăşite pe scoarţe, intacte pe roci — pe care le aruncase fără încetare ca într-o furtună, şi care rezistau, muşcînd din mahoni, din amboani, fără să vadă că el plecase. În zadar am încercat să obţin vreo dovadă de la antilopa dezmierdată, spunîndu-i nume italieneşti, vorbindu-i cu accentul veneţian, cu accentul roman... Se lăsa iar noaptea... Am ridicat braţele pentru a căsca : maimuţele îmi zvîrliră, crezînd că vreau să umplu astfel sacul omenesc, fructele care cresc cel mai sus. Din cealaltă insulă, păsările mele domesticite îmi făceau ultima lor vizită din ziua aceea, gîşte şi raţe urmînd curentul din cauza peştilor, toate celelalte zburînd în linie cu totul dreaptă.

Hotărîsem să înot şi pînă la a treia insulă, în ciuda aspectului ei. La o distanţă de mai puţin de o milă marină, necultivată ca un cuirasat, ea îşi supraveghea cele două surori. Nici un arbore. Vîntul sufla pe ea polenuri cu lin-

gurile, pufuri de floarea soarelui cu sferturi de livră şi păsări cu ciocul lung, prin care se căsătoresc paletuvierii, şi insecte umflate de seminţe de frăgari, care înlocuiesc în Polinezia înmulţirea prin butaşi, dar o simţeai stearpă. Nu-şi avea nici inelul, nici recifele ; negresă pe lîngă două favorite, nevastă nelegitimă a Pacificului şi eram neliniştită cu privire la abordaj. Pe măsură ce înotam spre ea, aveam acum instinctul mării destul de puternic pentru a simţi peştii din ce în ce mai puţin numeroşi. Traversam zone cu un lichid care abia mă suporta şi care trebuie să fi fost petrol, pentru că ieşind din apă îmi văzui tatuajele şterse pe jumătate. Am înotat o oră întreagă de-a lungul unei faleze perpendiculare, care trebuie să fi fost de piatră ponce, pentru că partea din stînga a trupului meu atingînd-o de trei ori a devenit iar albă ca în Europa ; am urcat pe o scară, o adevărată scară în spirală, ca acelea care duc la noi în pivniţe, cu impresia de a mă scufunda, pe vîrfurile picioarelor şi cu coatele lîngă corp, ferindu-mă de mici izvoare, care trebuiau să fie acide. De pe ultima scară am văzut zeii... Erau aliniaţi cu sutele ca menhirii ; înalte de cinci, de zece, de cincisprezece metri, capete enorme îmi contemplau capul aflat încă la nivelul pămîntului, strîmbînd din nas ca şi cum toţi m-ar fi şi simţit că urc, cu ochi goi dintre care cei mai aproape de mine plîngeau cu mici lacrimi seci care erau şoareci înspăimîntaţi ; toţi surprinşi într-o operaţie tăcută, ale cărei oglindiri, scînteieri, îmi păruse că le surprind. Dar mă simţii în siguranţă, pentru că nu atinsesem insula lor decît cu degetele de la picioare. Am urcat ultimele trepte.

Îi vedeam din faţă, luminaţi din spate de soare, cu umbra lor aliniată la picioare, ca un echipament, în această trecere în revistă. Cu spiritul şi trupul încordate ca fiul lui Footit [1] cînd acesta îl întreabă dacă ştie ce-nseamnă a gîndi. Toţi, la vederea mea, întrebîndu-se, căutînd în mintea lor dacă o ştiu. Toţi prăfuiţi ca marmora scrinurilor, oferind unui kodak o pradă superbă, şi cinematografului numai mica mişcare a umbrei lor. Toţi, din

[1] *George Footit* (1864—1921), celebru clovn englez, stabilit la Paris, unde a jucat timp de treizeci de ani.

politețe pentru o ființă umană, încercînd să mă întîmpine cu ceea ce credeau că e gîndirea ; unul cu o pasăre cenușie tîrîndu-se, care îl parcurgea ca un păduche ; un altul cu o broască în urechile sale cu borduri care păstrau o apă mai pură decît a orhideelor ; celălalt, lăsînd să cadă din corpul său uriaș un mic braț uzat. Uneori aveam impresia că își relaxau imobilitatea, că ici se înclinau, colo mișcau. Scosei un răcnet puternic, și poziția de drepți se înstăpîni iar.

Înveți repede să distingi zeii. Unul singur era într-adevăr frumos, unul singur cu o cărare frumoasă și un frumos măr al lui Adam, cum au la Deauville jucătorii de tenis, mi-ar fi plăcut. Acesta de aici, dintr-o insulă în care se poartă guler tare. Unul singur cu adevărat inteligent, și pe care ți-ar fi plăcut să-l înveți cele patru anotimpuri, cele patru operațiuni. Ținea nasul ridicat, ca un fox. Emoția făcea să-mi bată inima cînd privirea îmi trecea de la cel care avea un surîs trecător la cel care avea un surîs etern. Unii păreau falși, parcă i-ar fi trucat niște anticari ; și după cum te oprești în fața unui scrin Ludovic al XVI-lea și îl socotești autentic dacă încerci nu știu ce emoție Ludovic al XVI-lea, eu mă plasam în fața fiecăruia din ei ; îl judecam, încercam nu știu ce oroare caledoniană, nu știu ce duioșie papuașă : erau zei adevărați. Pe unii pe care credeam că-i mai văzusem, îi regăseam departe îndărăt, surîzînd de farsa lor, ajunși în acel loc nou pe o treaptă oblică sau dreaptă ca la șah un cal sau un nebun. În jurul unora, fără ca nimic să te poată face să înțelegi această maternitate, solul era acoperit de mici idoli. Toți însemnați cu același desen, ca o turmă de zei aparținînd aceluiași om. Cel de colo, cel mai abil, aproape ghicind ce este gîndirea : vorbindu-mi cu vocea unui broscoi ascuns în capul său, apoi răzgîiat de succes, șuierînd printr-un șarpe ascuns în picior. Toți stînjeniți, umiliți de a fi recunoscuți ca vinovați de neputință în fața acestei femei albe, în fața acestei mări, a acestei brize pe care le terorizaseră. Cei doi de colo aveau privirile atît de net fixate spre un colț al insulei, încît fără voia mea le-am urmat îndemnul și, la ultimul balcon al terasei, am putut vedea, în sfîrșit, spre ce se întorceau cu toții : un ocean

fără insulă, tot ce există mai infinit pe pămîntul nostru; a trebuit să mă întorc pentru a regăsi, înapoia mea, cele două insule ale mele ca două geamanduri marcînd punctul unde a fost înghiţit un submarin. Toţi imobili, ca şi cînd n-ar fi existat decît un singur zeu ascuns în armata lor, pe care trebuia ca eu să-l descopăr şi pe care de fapt eu îl căutam, atingîndu-i cu degetul, ca Ulise cînd căuta pe Ahile în regimentul fetelor. Îl găsii... !

Aşa se făcea că pendulul vieţii mele, prea întins, nu mai bătea decît de la animale la zei. Desigur şi eu, ca toţi ceilalţi, cream universul. Însă acest aparat atît de perfect odinioară şi care făcea ca pentru mine să nu existe tren în întîrziere, nici vizite premature, se poate spune că nu mai funcţiona bine. Nu mai făceam decît acele mişcări lente ale sufletului care sînt maimuţele, papagalii, sau acele figuri fulger care sînt zeii papuaşi. Curînd prăpastia avea să se lărgească încă. La un capăt al gîndirii mele n-aveam să mai aflu decît animalul cel mai apropiat de plante, la celălalt pe Dumnezeu însuşi. Erau singurii mei doi vecini. Cea mai mică mişcare mă făcea să mă izbesc de tatuu sau de Treime. Atît de singură neavînd un miliard de bărbaţi la dreapta, un miliard de bărbaţi la stînga mea, cu femei între fiecare pentru a mai amortiza încă, tot ce venea de la natură sau de la inimă mă atingea cu prima sa izbitură şi mă răvăşea cu totul. Toţi fiorii aceia, care atunci cînd îmi veneau de la doicile mele sau de la poeţii mei abia îmi smulgeau un suspin, acum mă doborau la pămînt, mă rostogoleau însîngerată pe spini. Groaza de a şti Strassburgul german, care, transmisă odinioară de tutorele meu, mă făcea cel mult să închid ochii, acum îmi smulgea pe un taluz strălucitor strigăte stridente. Ura împotriva cravatelor lavalieră, care pe atunci mă făcea să surîd, acum mă împingea să arunc pe blocuri de sidef tăios limbi de mare alburii. Fiecare din gîndurile mele cele mai simple nu se oprea decît după ce-şi atinsese zenitul. În zadar clipeam din ochi, clipeam din suflet, nimic nu-mi dădea înapoi acea lume a cărei mişcare era viteza Gaumont a cinematografelor mediocre şi unde mi-aş fi regăsit prietenii... Uneori aveam impresia că ar fi de ajuns să găsesc un cuvînt şi să-l strig tare pentru a ieşi

din această vrajă. Pronunţam primul cuvînt venit la-ntîmplare, încercîndu-l asupra orizontului ca asupra unei case de bani, dorind mai mult decît un salvator un simplu dicţionar pentru a-l citi de la un capăt la altul, sigură astfel de-a avea să apăs pe adevăratul resort, pe cuvîntul care deschide Parisul, mansardele luminate, pe cel care dă electricitate, care aprinde gazul... Zadarnic... Dacă în timpul siestei îmi venea în minte un nume, mă trezeam, îl strigam către mare...

Nimic, o pasăre.

Îmi dădeam seama că-l spusesem prea brutal, că trebuia să-l înconjur cu două sau trei consoane nelămurite. Îl instalam în acest asamblaj... Îl lansam...

Colo jos era un mic vîrtej — dar un mic vîrtej adevărat. Apoi nu mai era nimic... Îmi doream moartea.

Dar atunci apărea Calixt Sornin şi mă salva. Era primul nume de mort pe care-l auzisem, la prima mea liturghie. Despre Calixt nu ştiam decît acest nume. Un ţăran, fără îndoială, un muncitor. Însă eu singură, fără nici o îndoială, dintre toţi cei care trăiau, mi-l aminteam încă. Era burlac, era orfan, era de nouăzeci şi unu de ani, spusese preotul. Eram singura depozitară a acestei slabe amintiri. Dispărînd eu, în timp ce pentru mine nu aveam a mă teme de nimic, pentru că amintirea mea va mai trăi mult timp în Bellac şi prin Simon în Paris, dacă muream eu, ultimul reflex al vieţii lui Calixt ar fi nimicit. Uneori mă simţeam mai răspunzătoare de acea amintire la scadenţa sa decît de însăşi existenţa mea. O întreţineam cu mii de făgăduieli. Voi obliga pe Loti să boteze o carte cu numele lui. Voi plăti o slujbă mare de pomenire în faţa copiilor închinaţi Mariei şi voi arunca numele lui Calixt în cincizeci de memorii de fetiţe, sigură că una dintre ele îl va prinde şi-l va hrăni cu seva ei. Voi obliga geografii să denumească insula mea Insula Calixt, sau chiar aceea a celor o mie de zei, şi să-l lege astfel, în cursurile filozofilor, de însăşi ideea dumnezeirii... Eram mai mult decît un savant care ezită să se ucidă pentru că moare o dată cu el o descoperire, eu aveam cheia, singură eu aveam

cheia unei vieți omenești. O ființă va muri sau va trăi prin mine. Ar fi fost o laşitate faţă de el să mă las dusă la fund, sau să mă spînzur, sau să deznădăjduiesc... Astfel acest nume, care aruncase cel dintîi doliu asupra mea, mă susţinea deasupra furtunilor şi mă lega de pămînt, şi mă menţinea în această slabă pătură de aer, înaltă de doi metri, în care trăim...

Capitolul VII

În Londra, orașul mare,
Mai singur decît oricare,
Decît un biet naufragiat
Pe o insulă pustie,
Sau mortul pe năsălie,
Este prostul patentat,
Rentier de meserie.

Astăzi îmi revenea în minte această strofă din micul nostru curs de morală. Și o alta :

La Douvres un original
Într-o zi cade-n canal.
El se zbate, îi dă zor,
Țipă după ajutor.
Dar nu vine nici un brav :
Așa moare un trîndav.

Pentru că domnișoara Savageon, profesoara noastră, se aproviziona exclusiv din Regatul Unit cu modelele pentru vicii și virtuți. Ștofele, dimpotrivă, erau din nefericire comandate la domnul Renon, din Boussac... Astfel trîndavii și rentierii din Europa erau mai izolați ca mine! Voiam desigur s-o cred. Dar acolo cel puțin toți mi-au părut fericiți. Poate pentru că toți fumau, și mă gîndii

deci să fumez : am încercat trestia, ierburile uscate. Exista desigur tutun în insulă, dar nu-l văzusem niciodată şi poate că e singura plantă pe care nu mi-a dat prin gînd s-o ard, în timp ce puţine foi au rămas, de la floarea soarelui la paletuvier, al căror gust să nu-l cunosc acuma. Obosită de fumat, mestecam rădăcini, mereu ca fericiţii trîndavi, descoperind uneori gustul cutărei doctorii luate în copilărie. Patria poţiunii mele Raoul pentru întărirea oaselor, a pudrei mele Richard pentru întărirea gingiilor, era tocmai insula aceasta. Apoi am prăjit flori, de astă dată nu uscate, ci învoalte ; aspiram fumul lor şi de aci (profesoara mea prevăzuse totul) :

La Lancastre — un bonz chinez
Te atrage-ntîi cu flori
Apoi vine cu parfumuri,
Curînd cu-ale pipei fumuri.
De la crin la opiu, Betty,
Scurtă e cărarea fetii...

de aci mi-a venit ideea plăcerilor oprite. Printr-un bambus verde aspiram mirosul răşinii şi al polenului arse. Apoi m-am gîndit la cocaină, contra căreia totuşi Savageon nu mobilizase nici pe primarul Belfastului nici pe notarul din Bath. Cu atît mai rău dacă urma să fiu puţin desfigurată şi dacă trebuia să sufere buna formă fizică ce fusese în timpul celor doi ani singura mea ambiţie, ca şi cînd, printr-o cursă pe jos aveam să reuşesc să plec într-o bună zi din insulă. Bacele pe care le recunoscusem ca fiind pipărate sau pe care le credeam veninoase, le încercam în nas şi, pentru că îmi amintisem şi de morfină, pe micile răni făcute cu oase de peşte. Sau mergeam inspirînd aerul, în speranţa izvoarelor de eter. În sfîrşit am descoperit în mine ceea ce aveam să caut acum pînă în vîrful arborilor... era visul...

Într-o bună dimineaţă eu, care nu visez niciodată, am simţit în mine o inimă nouă, fragilă, învăluită toată într-o reţea de sfori cum se învăluie sobele Sarreguemines cînd se transportă. Nu am deschis ochii, cea mai mică

lumină ar fi făcut-o praf : visasem... Visasem ceea ce în Europa abia dacă-i poţi spune vis : că mă sculam, că prînzeam, coseam. Cea mai umilă servitoare n-ar fi socotit asta ca vis. Puneam masa, brodam. Adunam teancuri de farfurii, tăiam piine. Precauţiile pentru sine însuşi şi acea disperare pe care le-o dă altora un vis cu Turchestanul, cu Ceylonul, eu le-am încercat toată ziua din cauza furculiţelor, farfuriilor, paharelor. Seara m-am întins sub acelaşi arbore, pe aceeaşi parte, în speranţa, dacă nu a unor vedenii mai active, cel puţin a unui vis care să-mi îngăduie să revăd şi să ating obiectele absente în noaptea trecută, serviciile de untdelemn şi oţet, păhăruţele de ouă, lingurile de peşte...

Am visat un bărbat.

Nu farfurii lungi pentru aperitive, nu suporturi pentru tacîmuri. Un bărbat care plîngea. Nu tacîm pentru salată, nu compotieră. Un tînăr înalt şi blond, cu ochî mari, negri. Nu furculiţe de stridii. Un bărbat care-mi mărturisea totul. Mă ţinea în braţe. Mă purta pe sus. Era o răpire şi în acelaşi timp un adio veşnic. Ne vedeam pentru prima oară, şi sfîşiam o eternitate comună. Mă strîngea în braţe pentru prima oară, şi aveam toate amintirile unei îndelungate iubiri. Nu mici suporturi de sticlă pentru a le strecura sub farfurie, în zilele cu sparanghel sau anghinare, nici castronaşe. Ci un bărbat care mă strîngea... Nu linguri de argint aurit, nici platou mare de aur. Ci acest frate logodnic care-mi vorbea pentru întîia oară şi nici una din frazele lui nu-mi părea nouă. Avea acelaşi gest, deasupra bălţilor stătătoare, pentru a mă apleca şi a mă face să ating alternativ cu piciorul şi cu părul curentul năvalnic. Avea aceeaşi manie de a-şi aşeza fiecare din cuvintele sale ca nimb în jurul capului, de a schimba cu mine bile de fildeş care alunecau şi pe care, cu spaimă, le prindeam iar. Mergeam în sensul fluviului, fără să ne pese de cîinii turbaţi care umblau în susul lui. Avea un cal alb pe care nu-l văzusem niciodată, acelaşi... Suspinam... Singura noastră mîngîiere era de a ne trece iarăşi şi iarăşi bilele de la unul la altul, apoi puţin cîte puţin ne schimbam unul cu altul noi înşine... Ce caraghios era,

cu micile mele braţe atîrnate de umerii lui, ca unul din zeii insulei celeilalte... Mă trezii !...

Zice-un jude-n Edinburg :
„Iubirea n-o luaţi în seamă !“
Dar murit-a a lui mamă...
Şi mari lacrimile-i curg.
Irina, dragă Irina,
Grea-i iubirea, bat-o vina !

De atunci nu m-am mai culcat decît sub copacul care-mi dăruia visuri, obişnuind păsările să nu mai vie să-şi facă acolo cuibul, apăsîndu-mi cu mîna partea stîngă şi gîndindu-mă la cei pe care voiam să-i visez. Această pasiune dură săptămîni întregi. Nu că visele mele ar fi fost variate, eu nu încercam prin ele decît o singură emoţie : voluptatea, necunoscută pînă atunci, care amesteca sentimentele cele mai contrare, şi pe care o numeam dezolare. Nu era numai tristeţe, ci nenorocirea cu toate triumfurile, fericirea cu toate deznădejdile ; sentimentul de a fi găsit ceva fără asemănare şi de pierdere ireparabilă, un suspin care-i cuprindea ca un căscat pe toţi vizitatorii ciudaţi pe care mi-i aducea noaptea : fie că era Ludovic al XI-lea, care mă ridica cu un gest de afecţiune şi mă punea pentru totdeauna în slujba regilor mei, fie biete prietene de pension sforăitoare, cu vocea aspră şi răguşită pe care o avem cînd bolnavul e salvat. Dar totdeauna în Europa, iar singura deosebire de visele europene era că aici strălucea soarele. Şi acum încă sînt singura persoană care vede soarele în vis.

Apoi venea deşteptarea...

Ascultam... Dar nu era pasul unui braconier pe drum. Nu era nici mugetul unei juninci pe care o duci la măcelărie şi care se opreşte, proptindu-se în cele patru copite, biată vită neştiutoare, în dreptul băcăniei. Nu era puiul pe care-l prinzi încă din coteţ pentru a-l tăia seara, şi toate acele mici ocupaţii legate de moarte pe care le luminează zorile oraşelor de provincie. Vai ! Erau florile purtate de arborele meu, ale lui, acelea ale lianelor, orhideele care ieşeau din trunchiul său, revărsînd asupra mea, clătinate de briză — dezolarea unui boabab — polenuri de toate culorile şi atît de abundente încît roua se usca

pe mine parcă aș fi fost dată cu pudră... Așteptam. Ca un rănit care pune mașinal mîna pe rană, eu îmi treceam mîna pe corp și apoi o aduceam la ochi, ca să văd în ce nuanță mă lăsa astăzi aurora... Nu mai era dezolare fericită ; era numai suferința cumplită, fără margini. Veselia se dezlega deodată de disperare — ca un șarpe speriat, de tovarășul său de caduceu — și dispărea... Nu erau obloanele pe care le deschizi și care pocnesc, nici mica ploaie de dimineață pe bidoanele lăptăreselor. Erau păsările paradisului ieșind din noapte ca porțelanul dintr-un cuptor, în fiecare zi cu o răbufnire pe care nu o așteptam așa de vie ; și eram eu însămi, sprijinită cu coatele de mai mulți mici palmieri, mici bananieri și araucarii, mai indiferentă față de ei și față de viață decît pe bulevardul Montparnasse, în trăsura lui, comisionarul lui Belloir care aduce înapoi flora sa de la un bal oficial... Mă sculam, scuturîndu-mă de orice gînd și de tot polenul de pe trupul pentru ei sterp, enervată, la ieșirea dintr-o lume maleabilă și generoasă, de rezistența acelor arbori pe care nu-i puteai străbate, de acele unde, lichide și nu solide, de acel soare etern, efemerul... Egoistă, slăbeam... Invidioasă, nu mai mîncam... Mințindu-mă pe mine însămi, aveam nevralgii. Așa încît hotărîi să mă vindec... Într-o seară, în loc să mă duc spre a mă stabili, de la prima umbră, sub acel arbore, în amprenta din mușchi care mă primea acum ca o cutie de tacîmuri polonicul, așteptai noaptea, mă rătăcii în beznă, o aspirai adînc, îmi spălai ochii cu ea, făcui tot ce se face cu colirurile și cu antidoturile ; toate acele personaje, toate acele emoții ale visurilor mele, așa de obișnuite să mă asedieze începînd cu această oră încît pătrundeau astăzi direct în sufletul meu, luîndu-l drept somn, le îndepărtai pe cît putui ; apoi mă întinsei pe spate, la cea mai mare depărtare cunoscută de vreun arbore din insulă, cu picioarele unite, mîinile încrucișate, și mă dăruii unui somn fără vise...

A fost o perioadă grea. Niciodată nu mi-a fost sufletul mai mucegăit, atît de veștejit, viața trupească mai ascuțită. Lumina care mă-nconjura era exact cea mai vibrantă înaintea razelor ultraviolete ; păsările, cele mai frumoase înaintea păsărilor invizibile ; stelele, cele mai aproape de glob ; cea de colo exact deasupra, cea mai

apropiată ; scrîşnetul mării pe corali cel mai ascuţit după al fierăstraielor ; între mine şi neantul puterilor nu mai exista decît această ultimă aparenţă exasperată ; culorile cele mai întunecate ale naturii, ocrul, negrul, erau ele însele la octava lor cea mai înaltă. Nu erau animale cu voce gravă (nu mă duceam în insula maimuţelor decît tot la cincisprezece sau douăzeci de zile, neputîndu-mă apăra contra atacurilor lor) ; numai ţipetele suprastridente ale păsărilor, zgomotul metalic al zborului lor ; afară de — seara, cinci sau zece minute, singurele mici guri de orgă legate de Europa, dar care nu scoteau decît cîteva cuvinte măsurate ca printr-un cablu — buhaii de baltă. Era de asemenea epoca în care costumele de pene nu mă mai distrau, în care renunţasem la orice veşmînt, în care mi-era dat să văd pe corpul meu, ultime contracţii ale vieţii mele franceze, acele mişcări pe care le ignorăm acolo, pierdute cum sînt sub rochiile şi bluzele noastre, şi nici nu aveam măcar pentru mine consideraţia pe care un sălbatic o are cel puţin pentru propria sa impasibilitate. Pieptul meu, umerii mi se îndepărtau îndată ce mă simţeam sinceră şi loială. Ridicam capul, mă sculam la apropierea unui animal, fără să vreau, cu demnitatea care în Bellac face să se scoale o burgheză din prima castă cînd apare una dintr-a doua. Într-o zi descoperii şi că îmi pierdeam memoria.

Nu putusem rezista dorinţei de a scrie, şi îndrăzneam să pun cuţitul, pe care-l menajasem doi ani ca singura mea armă şi furnizorul meu, să graveze fraze pe arbori şi pe stîncă. Toţi eucaliptii din colţurile aleilor purtau un nume de stradă, destul de jos, ai fi putut să-i citeşti noaptea cu mîinile. Apoi, din corali şi sidef compuneam în poieni cuvinte imense, mozaic puţin cam precar, pe care-l consolidam cu răşină şi pe care evitam să merg, însă orice metru pierdut pentru plimbare era cîştigat pentru memoria mea. Insula fu curînd acoperită de nume proprii. Unele, după felul scoicilor, străluceau mai ales seara. Altele, pe care le credeam din cele mai indiferente, se-mpurpurau brusc fără motiv, şi voiau să-mi reveleze vreo prietenie pînă atunci necunoscută. Găseam acolo uneori păsări, prinse în clei, şi care luptau pentru viaţa lor împotriva unei vocale avide, pescăruşi-verzi prinşi în cuvîntul

lui Hugo, privighetori în cuvîntul Pape-Carpentier. Erau învălmăşite dimineaţa, cînd suflase musonul. Pe plajă, anumite cuvinte mai solide în roci de granat pe care le aduceam una cîte una de pe deal, întorcîndu-mă acolo în fiecare minut ca spre călimară cei care nu au stilouri. Le vedeam apoi de pe promontorii, vorbindu-mi ca nişte reclame... Dar ezitările pe care le încerci uneori scriind o literă, eu le resimţeam pentru fiecare silabă a acestei scrieri gigantice. Nu participiile de acordat, ci ortografia cuvintelor celor mai comune îmi devenea ciudată. Am vrut să le strig tare pe nume : dar niciodată vreun pavilion redeschis după veacuri întregi nu a dat la iveală portrete şi mobile mai roase de carii decît a făcut-o memoria mea după doi ani de tăcere. Masă ! scaun ! sticlă ! modulaţiile acestea îmi păreau stranii, cu un sunet necunoscut, cuvintele acestea gata să-mi scape, să fugă ; mă chemam pe mine însămi, numele îmi plutea în jur şi nu mai locuia în mine ; am tăcut, ca să nu devin vreun corp anonim. Mi-am numit prietenele ; trase de atelaje bizare, care erau pronumele, numele lor de familie apărură dure şi uscate ca obiectele. Nu numai că vorba cea mai familiară nu-mi revenea decît după o sforţare, dar, o dată pronunţată, ea părea eliberată, devenea incoloră, nu mai acţiona asupra timpanului meu. Deveneam surdă pentru Europa. Hotărîi să mă vindec. Am reluat toate aceste cuvinte chiar de la copilăria lor, cînd nimic nu le înspăimîntă şi nu le disociază, adică de la copilăria mea. Îmi imaginam primele clase de şcoală. Am plecat iar, pentru a-mi sădi din nou memoria, de la locul unde mă născusem, de la cele dintîi lecţii de geografie sau de catehism, de la primele fraze învăţate pe de rost...

Era timpul... Din cele zece comune ale plăşii Bellac una îmi şi scăpase pentru totdeauna, iar celelalte, Nantiat, Le Breuil-au-Fa, Blond, se şi învîrteau în mine ca nişte insecte cam somnoroase într-o sală a cărei uşă o deschizi : puţin soare şi Nantiat şi Blond îşi iau zborul pentru totdeauna. Dintre păcatele capitale, de asemenea, unul nu veni şi se eschivă pînă la eliberarea mea. Am repetat lista lor de douăzeci de ori, de o sută de ori ; uneori la întîmplare, brusc, în speranţa că mă surprind pe mine însămi în nu ştiu ce flagrant delict cu păcatul absent ; sau încercînd

să descopăr un semn al lui în gesturile mele, cînd mă făceam din nou ceea ce prietenele mele și eu însămi numeam la pension „ființa rea" din mine : întinsă, cu capul ridicat pe o pernă, îmi priveam trupul umplîndu-se cu defectele aerului. Degeaba. Minciuna, lenevia, lipsa de modestie treceau pe deasupra lui ca norii cei mai ușori ; lăcomia, invidia, orgoliul cădeau pe el într-o ordine tot așa de inofensivă și de imuabilă ca aceea a culorilor prizmei. Însă al șaptelea, acel păcat capital care se comite fără îndoială neîncetat într-a zecea comună a Bellacului, rezista tuturor momelilor pe care i le aruncam chiar pe corpul meu și pe care credeam că le agit mișcînd un deget, sau limba. Pentru că dacă nu e tocmai acest corp, nu există nici un mijloc să-l descopăr, nici un dicționar. Deschideam brațele, picioarele, răsfoindu-l la întîmplare. Degeaba. Îmi priveam fața în apă, căutînd în ea păcatul, ca în acele gravuri unde copiii trebuie să găsească un pește în copac sau un ostaș între îmbucăturile ferestrei. Zadarnic. Mă studiam în lupă, poate-o ieși din chipul meu micșorat de o mie de ori... Îmi scufundam mîna ori piciorul într-o apă curgătoare care le alungea, le făcea să pară scurte sau cu totul rotunde, supunîndu-le unei torturi care mi le reda doar mai mlădioase și mai proaspete, spălate, chiar și de orgoliu și lenevie. Sau, după cum regăsisem numele indigoului, uitat și el, privind curcubeul, luam o zi europeană de la răsărit la asfințit, sigură că era de ajuns să o aplec, să o clatin, exact ca pe o prizmă, pentru ca păcatul să apară în ea. Dar dădeam peste amintirea unei zile sfinte, în care nu mi se înfățișau, la colțul străzii Cocoșului, pe promenadă, chiar în acel loc deocheat, decît virtuți teologale și mici burghezi cu păcate neinsemnate. Sau mă convingeam că voi ajunge la el numai în comuna uitată ; luam de la capăt toate plimbările copilăriei, toate pistele care mă putuseră duce la el ; prin toate porțile Bellacului porneam pentru prima oară spre cîmpie, atingînd cu memoria, la douăzeci de pași, la patruzeci de pași de casa mea, cel dintîi arbore, cea dintîi băcăniță pe care îi văzusem vreodată ; însă comună și păcat se țineau departe de orice drum vicinal. Așa încît — atît de blînde mi se păreau de altfel celelalte în această insulă, atît de puțin trufașă mă simțeam față de gurahi, atît de puțin mincinoasă față de ptemeropi,

atît de puțin desfrînată față de sidef, și totuși plină de nu știu ce rău și greșeli — el singur era adevăratul păcat, și-i resimțeam prezența îngrozitoare în mine.

De la păcate — urmam de altfel în asta progresia impusă de domnișoara Savageon — treceam la academicieni. Dar vicleniile lor sînt încă și mai subtile. Pentru că nu voi surprinde pe nimeni dacă voi spune cît de rar se întîmpla ca o mișcare a corpului meu sau un gest al pîrîului meu să-mi indice brusc pe unul sau altul dintre ei. Într-o zi, am avut cu toate acestea o cohortă de vreo zece, pe care am mărit-o puțin cîte puțin, făcîndu-i să iasă în ordine de sub cupola lor, în ceasul pe care mi-l petreceam în fiecare dimineață cu scrutarea memoriei, și uneori, pe cînd musonul sufla, pe cînd pîrîul curgea, exact cum îi vine un vers unui academician poet, un nou nume de academician se înfigea din Europa în creierul meu. Săgeți ușoare, vădit nu așa de ascuțite ca ale amorului, dar care atingeau cel puțin, pe lîngă memorie, și un fel de prietenie. Astfel sosi la amiază — în timp ce un păun alb își scărpina cu ciocul coada care se desfăcu în două jerbe ca apa unei fîntîni sub un deget — numai la ideea unei țîșnituri de apă, academicianul Henri de Régnier, care îmi aduse deodată o întreagă lume la care nu mă mai gîndeam, jaspul, jadul, stucul venețian, onixul, nume stranii, mai puțin uzate pentru mine, care rezistau mai bine termitelor memoriei mele decît calcarul, gresia sau piatra. Astfel veni în seara aceleiași zile, în întîrziere cu o zi față de el în această cursă în jurul lumii, academicianul René Boylesve, grație unei adevărate asemănări formate de ramurile de copac [1], dintre toți academicienii pentru mine cel mai palpabil. Apoi, atingîndu-mă nu ca o mică săgeată, ci ca o praștie bine întinsă și pe care am primit-o drept în inimă, academicianul Bédier — pentru că deodată, îi uitasem și pe ei, numele lui îmi aduse pe Tristan și Isolda. Apoi, înlănțuindu-se ca două pasări stacojii, veniră cei doi cardinali. Pe urmă, într-o zi, cînd am zărit un nor luminat ajungînd un nour întunecat, academicianul Rostand, pe care-l văzusem într-o zi întîlnind pe domnul Bonnat. Toți acești șefi

[1] Prima silabă din numele Boylesve se pronunță ca *bois*, care înseamnă lemn, pădure.

iluștri, care, îmbrăcați în celași titlu și cu aceeași uniformă, par fetelor din Franța cam aceiași și sînt în orice caz iubiți cu aceeași pasiune, o mare claviatură verde și neagră, cu diezi care sînt Barrès și Loti, toți — ciudată influență a Polineziei — îmi păreau fiecare singur și original. Apoi, trecînd prin academie, ca printr-o mare trapă, trecînd de la nemuritorii care trăiesc la nemuritorii care au murit, m-am prăvălit într-o regiune în care — neștiutoare cum eram, singură cum eram — m-am apucat să-mi imaginez literatura noastră, și — am fost neapărat obligată, dacă voiam să știu într-adevăr ceva — s-o recreez.

Toate acele nume de autori și de eroi, de teorii și de obișnuințe, care nu sînt pentru școlarii cei mai mari ai pensionatelor decît niște paravane, eu încercam să ghicesc ce ascundeau ele. Acele nume de Fedra, de Consuelo, care ni se aruncau repede în ochi pentru a ne ului și orbi îndată ce era vorba de dragoste, acele nume de clasici, Racine, Corneille, Rotrou [1], care ni se dădeau repede, toate în bloc, ca un mănunchi de chei amestecate ca să nu putem distinge ce sertar al inimii noastre ar putea deschide fiecare din ele, o dată pronunțate, pluteau în jurul meu, refuzînd să se întoarcă în mintea mea pe calea obișnuită. Cele mai neînsemnate distihuri ale lui Ronsard, ale lui Malherbe, o dată declamate în această insulă, se cabrau și mă atacau ușor, ca niște cai înhămați al căror bot l-ai muiat într-o fîntînă vrăjită. Versurile lui Lamartine, Vigny, cînd îmi reveneau o dată cu vîntul, singurul meu sufler, sufler înmirezmat și a cărui verbă adia asupra mea, toată ; cînd se vedeau stelele așa de joase aici, legănate de briză, necăjind un catren care nu se închega, dar pe care-l simțeam mișcîndu-se în memoria mea ; cînd noaptea, trezindu-mă brusc, îmi venea în minte un vers de Musset, de Shakespeare, pe care le repetam aproape aiurită și îndurerată, cum țîi treapta ruptă a unei scări mobile ; cînd mă amuzam reunind toate acele nume, care pentru mine nu însemnau nimic, dar pe care le simțeam pline de sens, Syrinx, Paludes, Teodor, Adolf, cu grija

[1] *Jean de Rotrou* (1609—1650), poet dramatic francez, contemporan cu Corneille, autor al unui mare număr de tragedii, cele mai cunoscute fiind *Saint Genest* și *Venceslas*.

unui miliardar ignorant care colecționează nume pentru caii săi de curse și vasele sale, eram cuprinsă de o moliciune maternă, și încolțeau în mine nu știu ce germeni ; într-adevăr m-am trezit într-o seară față în față — și ele fiicele mele — nu cu sonete ruinate, nu cu bucăți de proză îndopate cu chit, ci cu nouă ființe la care mă gîndisem foarte puțin pînă atunci, cu cele nouă muze. După cum un copil preferă cutiile de carton și cele căptușite cu catifea în locul celui mai frumos conținut al lor, încercam acum cele mai mari plăceri numai cu numele genurilor și ale noilor mele tovarășe. Tragedia, Poezia lirică, Istoria, nici una nu s-a eschivat, tot așa de leale pe cît sînt de fățarnice păcatele și cantoanele din Limousin, și le-am dat drumul în mijlocul insulei mele — prima dată cînd cazuari se loveau de tragedie, păsările paradisului de epopee.

De altfel toată emoția lecturilor, aceste plecări tot așa de diferite după fiecare carte ca și după trenurile luate la întîmplare, eu le-am cunoscut scufundîndu-mă în titluri de opere necunoscute mie, lăsîndu-mă dusă de ele, *Sertorius* [1], și *Menechmele* [2], și *Hamlet*, și *Aucassin și Nicolette* [3]. Îmi imaginam aventurile personajelor și le îmbrăcam în gesturi, în costume așa de deslușite, încît la întoarcerea mea în Europa cele adevărate mi-au părut mai puțin reale. Dincolo de toate acele manii și acele cadre ale spiritului și ale sufletului, ale căror nume le repetam la pension papagalicește : Scolastică, Marivodaj [4], Prețiozitate..., eu încercam să le înțeleg cu ajutorul unor vechi silogisme, a unor vagi rămășițe de lecții, și un izvor nou de plăceri se deschidea în inima mea ca un bar : a fi „prețioasă" înseamnă să deznădăjduiești cînd speri mereu, să arzi cu o flacără mai mare decît ai aprins, să îm-

[1] General roman, eroul tragediei cu același nume de Corneille (1662).

[2] Numele a doi gemeni dintr-o comedie a lui Plaut, imitată de francezul Regnard (*Les Ménechmes* ou *Les Jumeaux*, 1705).

[3] Roman medieval francez în versuri (prima jumătate a sec. XIII).

[4] Cuvînt derivat de la numele cunoscutului dramaturg francez *Marivaux*, al cărui stil, elegant, ușor, uneori căutat, denotă rafinament de gîndire și expresie. Este folosit, în general, în sens de manierism și afectare literară.

pleteşti în jurul cuvintelor onorate o pînză cu mii de fire şi îndată ce o suflare, o gîndire o atinge în treacăt, inima să se avînte din colţul cel mai întunecat al ascunzătorii sale, s-o ucidă, să-i sugă sîngele dulce. Înseamnă domnişoara de Montpensier sugînd sîngele dulce al cuvîntului amor, al cuvîntului amant. Înseamnă domnişoara de Rambouillet acoperind cu mîna-i albă toate cuvintele crude, restituindu-ni-le apoi, cuvîntul Mînie, cuvîntul Barbar, inofensive, ca detectivii care schimbă revolverul banditului într-un revolver port-ţigaret. Marivodajul ? A marivoda ? înseamnă să priveşti soarele, lungită şi goală pe un promontoriu, să suspini şi să-ţi spui : tu nu suspini ! tu nu priveşti soarele ! ţi-e prea cald, descoperă-te !... A marivoda cu Europa înseamnă a-i întoarce spatele, înseamnă a te ocupa numai cu urmărirea săriturilor pe boabab ale păsării verzi cu pîntecele roşu, care se răsuceşte în fiecare minut ca un disc, înseamnă a spune : Europă, tu nu exişti ! Tu nu eşti plină de mari magazine cu vitrine pe unde rătăcesc cleptomanii ! Ce frumoase ar fi oraşele tale dacă ar fi construite la ţară ! Iar romanticismul, zis romantism — şi alexandrinismul, zis elenism, şi catacreza [1], şi litota [2] şi toate acele nume pe care le întindeam cu mîndrie la examene pentru a fi perforate ca în metro biletele de clasa întîi de lux, eu le găuream peste tot în felul meu, eu aveam un alexandrinism al meu, romantismul meu, şi litote false mai frumoase decît cele adevărate ale voastre. De altfel există nu ştiu ce făgaşuri, de la Homer la Chateaubriand, cărora o gîndire chiar necunoscătoare n-are decît să li se încredinţeze pentru a resimţi exact — impresie fizică — adevărata alunecare a întregii gîndiri umane. Numai pe calea prezentă mă rătăceam. Creaţia mea devenea confuză îndată ce era vorba de un poet viu, şi pe cînd mi se supuneau docili Eschil şi Shakespeare, toată puterea mea asupra lui Jammes şi asupra lui Bergson pierea.

Mă enervam mai ales pe trei nume care reveneau adesea între Simon şi prietenii lui — trei nume de altfel strălucind în flăcări chiar pentru neiniţiaţi — pe care

[1], [2] Figuri de stil.

aceştia şi le luau înapoi unul de la altul, cu forţa sau cu blîndeţe ca jonglerii din circuri torţele ; trei nume cărora aproape nu le cunoşteam nici ortografia, dar care îmi păreau totuşi, în locul lui Renan, al lui Barrès, frumoase buloane puţin cam slăbite, singurele în stare acum să înşurubeze biata noastră existenţă în lume şi misterele ei : Mallarmé, Claudel şi Rimbaud. Nu ştiam nimic despre ei înşişi, nici dacă trăiau, nici dacă muriseră ; nu ştiam dacă vecinul de care m-aş lovi în gări luîndu-mi biletul, în cofetării mîncînd ecleruri, nu va fi, vai ! niciodată — sau ar putea fi oricînd, ce fericire ! — Mallarmé, Claudel sau Rimbaud. Şi duioşia cu care l-aş privi pe vreunul din ei, furios pe un vizitiu şi urcîndu-se cu forţa într-o trăsură soioasă ca în glorie ! Uneori, după cum pe o biserică drapată pentru funeralii eşti îngrijat zărind iniţialele unei rude, te temi brusc pentru ea — un parfum, un suflu mi-l indica pe unul dintre ei, salvînd de la moarte pe ceilalţi doi. Nu mă mai gîndeam decît la ei trei, numeam după ei pîraie şi promontorii. Sau — şantaj nerușinat al lui Dumnezeu, care ajunse astfel să-mi redea o morală — mă convingeam că eram răspunzătoare de toţi trei, că dacă eram leneşă, dacă mă complăceam în insomnia mea, dacă mă dedam iar la cocaină sau la visuri, unul din ei va muri. Am ajuns, pentru a-i menţine constant în viaţă, la mai mare perfecţiune decît o vestală ; pentru a-i salva de dinţi sau braţe rupte, la o adevărată grijă de mine însămi. Dacă-mi lăsam genunchii să se aspreasca, în loc să-i ung cu ulei, dacă nu-mi dădeam pe moment călcîiele cu piatră ponce, Claudel era mort de mult... Dacă nu despărţeam papagalul şi fazanul care se certau, Mallarmé murea. Ridicam braţele, înfricoşam combatanţii ; papagalul negru se cocoţa, urmărind din creangă în creangă fazanul care şerpuia ca proiecţia sa aurită, dar cel puţin moartea lui Mallarmé se înălţase cu trei metri. Uneori familia lor era în joc şi, crudă, o dată am îngăduit ca sora lui Rimbaud să cadă de pe o scară, o altă dată ca prietena lui Mallarmé să se înece.

Mai ales seara — adormind, sub stele aşa de apropiate şi aşa de aprinse că uneori îmi părea că simt una trecînd exact deasupra pleoapei mele ca o lampă de buzunar — mă înverşunam contra acestor spirite pure. Era ceasul

în care urmăream urletul deplin al tălăzuirii în jurul insulei, al musonului în jurul cocotierilor și în care această singurătate în spațiu îmi dădea, chiar în propriii mei ochi, mai multă noblețe decît o poate da în Europa solitudinea geniului. Egală cu acești trei oameni, îi chemam... Mă ridicam uneori ca să aranjez cu mîinile mele tăciunii micii mele vetre... Dacă nu izbucnea îndată o mare flacără albastră, urmată de alta roșie, Rimbaud își pierdea soția... Apoi, ațipită, divagînd asupra celor două sau trei fraze pe care le auzisem cu privire la ei, vedeam pe Mallarmé dînd cuvintelor o valoare fizică, arbori crescînd la sunetul vocii lui, oprindu-se o secundă la ingambamente, formînd un nod la metafore ; un vers de Mellarmé dînd, ca o loțiune, o nouă floră ungherelor de grădini, umbrarelor. Apoi, la fiecare obiect, la fiecare arbore, la fiecare ființă omenească, în sfîrșit la toate acele aparențe, pe care niciodată nu le vom putea atinge, Claudel, după ce le strivise într-un punct, lega cel puțin o comparație, care se umplea îndată, prin nu știu ce lege a vaselor comunicante, de sînge, sau de sevă, de rășină, sau de lichide primare... Un zgomot surd aproape de mine, urmat de un dulce miros, însemna că nuca de cocos se deschisese căzînd... Toate stridiile se deschideau pe fundul apelor și se acopereau cu sidef... Un liliac mare zbura din smochin în manghier... Mallarmé nu-l vedea... Rimbaud îi lua capul în mîini, i-l dirija, reușind în sfîrșit să-l facă să vadă liliacul cînd se-ntorcea în zbor de la manghier la smochin... Dragostea ? În fața acelui cer, pe care-l curățau de trei ani cele două care, culmi ale astrelor mele celor mai dragi, de ce mă gîndii deodată că ar fi putut vorbi despre Dragoste ? și îmi devenea brusc indiferent tot ce ar fi putut spune despre ea Racine sau Musset, simțeam că la aceste trei rețele noi trebuia să racordez bietul meu cap-lumină... Îl clătinam în noapte, ajustîndu-l puțin cîte puțin pe primul fir care-mi venea din întuneric ; și deodată îmi scăpăra un gînd atît de ascuțit, mă atingea o lovitură așa de ciudată, încît ghiceam că ei înșiși o încercaseră, iar la deșteptare îmi regăseam mîinile negre de tot, din cauza tăciunilor, dar și asemeni cu servitorul dovedit prin acest șiretlic, că a atins casa de bani a stăpînului.

Totuşi, cu ajutorul acestor exerciţii şi a acestor bucurii prefăcute, graţie acestor umbre şi acestor porecle, într-o bună zi (precum într-o ţară străină cel care-i învaţă limba, după şase luni de surzenie completă, într-o bună dimineaţă, cum se trezeşte, înţelege tot ce-i spune femeia de serviciu, apoi vatmanul, iar seara marea tragediană) mi s-a părut deodată că înţeleg pe confraţii mei, oamenii. S-a desfăcut o cusătură la acea formă rotundă şi impermeabilă în care, în chip inconştient, îi înveleam ca în săculeţe strugurii din bolta de viţă. Am avut revelaţia lor cum alţii o au pe a lui Dumnezeu, de altfel tot atît de aproape şi de mine. Toate acele sentinţe pe care învăţasem să le dau maşinal asupra viciilor lor, a virtuţilor lor, au devenit subit perimate. Secate de soarele tropical, grefe stupide, prejudecăţi, bun simţ şi bun gust căzură de bătrîneţe de pe mine. Soarele se înălţa. Pentru a mia oară îl vedeam ridicîndu-se şi era totuşi ca şi cum pentru prima oară aş fi ridicat fitilul unei lămpi. O astfel de lumină se instala în lume, încît tot ce numisem pînă în ziua aceea crimă sau defect sau ruşine era spălat. Însemna poate că numai în acea zi am înţeles lumina ! Furtul, omorul ? Vedeam peste hoţ lucind adorabila lună ; asfinţitul mîngîind braţele goale ale criminalului. Vedeam o rază dulce însoţind trupurile adultere. Vedeam strălucirea unui bec electric pe faţa crispată a mamei al cărei fiu a căzut la examen. Vedeam flacăra unei lanterne veneţiene luminînd fruntea tatălui care nu iartă — şi el era iertat. Vedeam sub lampa lor acele frumoase cranii de savanţi pe care securea pesimistului se toceşte ca pe un nod în stejar. Vedeam un braţ gol — era oare luminat dinăuntru ? — mişcîndu-se în noapte, un şold luminat de un foc de curpen şi — ah, lumină care cu douăzeci de mii de leghe pe oră, după zece ani, după cincisprezece ani, nu mă atingea decît astăzi ! — adevăratele priviri ale prietenilor ajungeau în sfîrşit la mine.

Ziua se înălţa. Din mijlocul clopoţeilor de unde cădea un polen roşu-roşu, păsări îşi scuturau nu penele, ci însăşi culoarea lor... Înţelegeam crinolinele, mînecile bufante... Înţelegeam toate acele mari mişcări ale pămîntului în care Copernic şi Newton sînt luaţi subit împreună cu muritorul de rînd, ca în bîlciuri proprietarii de căluşei şi de trotuare

rulante. Dragă mică omenire, care fără această deșteptare-revelație ar fi trecut totdeauna pentru mine în chip fraudulos pe astrul ei, dar pe care o simplă rază, în dimineața aceasta, o găurea ca acul vameșului pe hoțul ascuns în cufărul Inovație... De altfel nu țipa ea oare un pic? Nu auzeam oare țipînd un copil, un amant? O blîndețe la mine inexplicabilă, o lîncezeală mă cuprinse, mirosul florilor deveni prea puternic și mă făcu să leșin... umanitatea își făcea sălaș în mine ca un fiu... Cele două păsări îmblînzite ale paradisului, pe care le-aș fi vrut asemenea și care nu erau niciodată astfel, pentru că nu se domesticeau decît cînd erau perechi, se aplecau fiecare pe unul din umerii mei, și eu mă aplecam toată în partea celei mai grele... Ah, cum înțelegeam în această dimineață pe nebunul din Limoges, care adăuga fiecărei fraze, oricare i-ar fi fost înțelesul, cele trei cuvinte: „ca un bărbat" sau „ca o femeie". Ce delicii să-l imiți! Savuram acea oră ca și cum ar fi fost prima oră a lumii, prima în care acolo, departe, trei sute de milioane de oameni dormeau, trei sute de milioane lucrau, trei sute de milioane mîncau, cîteva zeci de milioane se dedau îmbrățișărilor. Era, în dimineața asta, creația mea... Eram în culmea dragostei pentru acele frumoase echipe. Tot ce mă șocase altădată la ele, îndrăgeam acum. Îndrăgeam bărbile roșcate, negii, gîlcile. Îndrăgeam bețivii, negustorii. Înțelegeam acele magazine ale anticarilor de la ieșirea din cimitirul Montmartre, în care, odinioară, nu puteam suferi să-i văd pe moștenitori cheltuindu-și primele mii de franci din moștenire. Înțelegeam toate acele căsătorii de sîmbătă de la Saint-Sulpice, toate celebrate fix la ora unsprezece în cele douăzeci și două de capele, și însurăței, tunși în ajun, rași la ceafă, așezați pe douăzeci și două de scăunașe, ca pentru electrocutare. Toate acele priviri de bărbați care intrau în ochii mei tot așa de stîngaci ca într-o broască oarbă, acum pătrundeau ca o cheie de ceas, și-mi răsuceau tot arcul inimii... Păsările jacuna scoteau mii de strigăte inumane, ca un bărbat. Curentul Kuroșivo ridica ușor orizontul, ca o vînă umflată, ca o femeie... Cîtă milă resimțeam de asemenea pentru ei, cîte neplăceri își creează pe nedrept cu controlorii din tramvaie, cu împrumuturile rusești și cu ne-

grii ! Le uram fericire, eternitate. Le uram alcoolul care te trezește, funinginea care înălbește... Așa încît, cînd soarele ieși din porticul său de bronz, hărțuit de doi nouri mari, năucit, îmi păreau că ei sînt acolo, cu miliardele, cei deodată izolați și pierduți... Și întreaga zi singurătatea mea fu ceva sfîșietor, neliniștitor și dulce — de-ai fi crezut că nu era singurătate, ci dragoste.

În exilu-ndelungat
Ce-ai văzut la Roma, Viena,
La Calcutta, Costa-Rica ?
Pe Spencer l-a întrebat
Într-o seară nevestica.
El îi răspunse : nimica !
Vrei să afli lumea-ntreagă :
'nchide ochii, Ana dragă...

Capitolul VIII

Într-o seară a acelor rare zile pe care nu le lăsam să se scurgă anonim, ca mii de alte zile, ci pe care le botezam iar cu numele lor din Europa, atît de mult îmi aduceau gusturile pînă şi obişnuinţele unei zile precise, în a treia sau a patra seară din insulă în care am dorit să beau vin rosé, să mănînc ecleruri, să dansez polca pe furate, în sfîrşit într-o sîmbătă seara, mi s-a părut că văd mişcîndu-se ceva în larg. La marginea extremă a orizontului, de la un val la un altul foarte apropiat, alergase şi se scufundase o formă, ca un guzgan la Paris de la grilele unui arbore la grilele vecine. Dacă nu ne-ar fi învăţat — începînd din şcoala primară (şi punîndu-ne să o copiem de douăzeci de ori, ca lucrul cel mai folositor, împreună cu distanţa de la pămînt la lună, pentru noi, fetiţele din Bellac) — că totdeauna se văd pînzele sau arborada unei nave înaintea carcasei, aş fi jurat că văd o navă. Dacă nu mi s-ar fi repetat, începînd din cursul elementar, că speranţa lărgeşte claviculele, exercită o acţiune de dilatare a vaselor, aş fi jurat, cu umerii mei căzînd deodată, cu arterele mele subit comprimate, că tocmai fusesem străbătută de speranţă. M-am întors spre insulă, privind-o aşa cum priveşti faţa unui prieten într-o pădure, cînd auzi paşi, dar insula niciodată nu păruse mai calmă. Afară de cazul unei făţărnicii de necrezut a

insulei, mă înşelasem. Toate acele manete, toate acele manometre despre care v-am vorbit adineaori indicau seninătatea : paieta stîncii Rimbaud strălucea, mica frunză era nemişcată. M-am liniştit : am coborît să-mi fac baia de seară. Deodată trebui să mă refugiez iar în lagună, să pun piciorul cît mai repede pe pămînt, să alerg pînă la plajă, ca şi cum marea ar fi devenit brusc un pericol... Răsunaseră acolo două lovituri de tun...

Nu auzisem niciodată aşa ceva, dar în mod sigur era un tun. Numai eu, europeanca, fusesem de altfel atinsă de această descărcare. În insulă nu mişca nimic. Era noapte deplină. Păsările, cu capul sub aripă, nu auziseră nimic... Prin urmare erau oameni acolo ! Îmi venea să nu mai aştept ziua, să înot imediat spre ei, să mă las purtată de Kuroşivo, cum ai lua un personal care opreşte la toate haltele, înciudat de aşteptarea rapidului. Era un semnal ? Trăgea un vapor întreg pentru a-mi cere sfatul ? Eram eu singura salvare a o mie de marinari, a o mie de disperări... Deodată văzui două lumini, şi aşteptai, numărînd cu mai multă nelinişte decît în aşteptarea a două obuze : şi cele două detunături ajunseră la mine !

Apoi s-au făcut patru, s-au făcut şase, apoi o tăcere. Apoi douăzeci, apoi treizeci : luminile celor două lovituri noi cădeau exact pe cele două detunături din urmă şi — auzeam şi vedeam — cu aceeaşi viteză. Apoi cincizeci, apoi o sută ; încercau pe cer cutia de chibrituri întreagă... Apoi o tăcere. Uneori o bubuitură unică, a cărei lumină n-o văzusem, deşi ochii mei nu părăsiseră orizontul. Toată insula se trezise acum. Era clar de lună, toate păsările zburau, păsările de zi se izbeau în stoluri lungi de păsările nocturne buimăcite ; culorile lor, pe care le vedeam totdeauna izolate şi la aceeaşi înălţime, erau amestecate şi dezechilibrate, păsările acvatice planînd în cer, păsările-muscă aşezîndu-se, corbul portocaliu coborînd pentru prima dată pînă la mine. Niciodată un caleidoscop n-a fost mai bine scuturat decît insula mea în acea noapte ; n-a fost uitată nici una din combinaţii. Urcă o rachetă, dublînd întîi stelele, dublînd apoi noaptea. Ultima dată cînd văzusem o rachetă fusese de pe acoperiş, cu Ceorella, în ziua de 14 iulie. Poate era iarăşi sărbătoare ? Sau

se născuse un fiu de rege, ori doi gemeni, pentru că se trăsese de mai mult de o sută una ori... Deodată fascicolul unui proiector se plimbă pe valuri, cu ce încetineală ! rămase prosteşte nemişcat pe mici vîltori, care mi-erau familiare şi pe care le ştiam că n-au nici un metru adîncime, se suci şi se răsuci în jurul unei spume ca un cal în jurul unei pălării ; în sfîrşit atinse insula. Rămase ţeapăn un minut, buimăcit de-a se fi izbit de-o masă solidă ; alergai spre el — atinsă în treacăt de păsările care fugeau — întinzînd mîna ca un naufragiat spre o funie ; el se clintea cu cîţiva metri, eu ajungeam din nou în centrul jerbei, mă lăsam traversată de raza din mijloc, agitam braţele, mă zbăteam, strigam. Dar, după cum privirea unui prieten te atinge într-o mulţime şi nu te recunoaşte, te vede goală toată, zbătîndu-te, agitînd braţele şi nu te recunoaşte, proiectorul se ridică brusc, se înălţă ca un coş de vapor după ce-a trecut pe sub un pod, se îndreptă cît era de lung sub această arcadă întunecată, şi se stinse.

Zadarnic încercasem să aprind cu lupa o coajă de copac. Ca să aprind un foc trebuia să aştept soarele... Brusc răsună o ultimă lovitură de tun, mai depărtată, dar mai scurtă. Un fel de împuşcătură de revolver pentru a da lovitura de graţie unui animal mort, unui om împuşcat : prima pe care o înţelesei... Prima care-mi anunţă că regilor nu li se născuseră fii şi nici căpitanii n-aveau aniversări, că Franţa nu sărbătorea un 14 iulie... că era război !

Am aprins focul cu prima rază de soare, cu cea mai pură rază, cea mai rece, dar pregătisem rugul din frunze uscate, din iască, din plută. Izbucni în flăcări. Pentru prima dată lăsai flacăra să muşte din arbuşti, din pajişti vecine... Eram gata să-mi ard insula, cum alţii îşi arseseră vasele... Dar din teribilul secret din ajun nimic nu se mai întrevăzu ziua... Zborurile păsărilor, descîlcite din sculul de ieri, redeveniseră fire lucioase şi drepte. Strălucea un soare neştiutor. Ptemeropii, berzele guşate uitaseră totul... Durerea aceasta, care pornea de azi dimineaţă, nu-mi mai era comună cu insula şi locuitorii ei, şi resimţeam o nouă singurătate chiar în inima izolării mele... Astfel războiul atinsese în treacăt insula cu privirea lui şi dispăruse pe nava lui în derivă, fără ca eu să fi avut nevoie

să-l ameninţ cu o prăjină ori cu o cange, cum fusesem nevoită s-o fac cu puma pe pluta ei !... Şi ce război ? Ce naţiuni cu marine plonjaseră pentru a reapare aici, a se bate înaintea unui singur martor, căutînd să-şi distrugă marile lor branhii cu lovituri de tun ? În ce limbă se spunea acum : fiul meu a murit, tatăl meu a murit ? În care limbă se spunea : ei sosesc, sau : ei pleacă în sfîrşit ? În ce limbă bîlbîitul trimis după ştiri anunţa răz... răz..., anunţa că armata era î... î... în sfîrşit, bătînd din picior, anunţa războiul ? La mii de leghe de el, eu mă simţeam redată, ca toate femeile, unei mase din care bărbaţii au dreptul să aleagă. Ce rase de cai, de catîri mureau de mizerie şi de cruzime ? Ce oraşe pe lacuri miroseau a eter şi a iod ? În ce gări ducesele plăteau funcţionarul de la statistică ca să dirijeze pe linia lor deviată răniţii grav ? Plimbam războiul pe harta lumii, încercîndu-l pe fiecare ţară ca un capac pe o cutie lungă sau ovală, şi, forţîndu-l, se potrivea aproape la toate. În ce limbă se spunea : Omoriţi-vă odată ! Ezitam să aleg, ca şi cînd aş fi dat prin această alegere semnalul, stam la îndoială între Germania şi Austria, Spania şi Statele Unite. Războiul, care desprindea brusc de pe blazonul marilor imperii animalele heraldice şi le făcea să lupte pentru mine în tăcere, pînă la moarte, licornul cu ursul, vulturul cu un cap cu colegul său cu trei capete !... Apoi mă gîndeam, în chip egoist — emoţie mai mică, duioşie mai rea — că poate numai două naţiuni mici erau în război, Cuba, de pildă, cu Bolivia, Peru cu vecinul său din nord, Ecuadorul ca front. Sau, dacă trebuia cu orice preţ să fie amestecat un popor european, poate că nu era decît Norvegia cu Panama, Danemarca împotriva Uruguayului... Toate capitalele, eu le pronunţam tare numele, căutînd în aer un lacăt secret, care se mişca uneori, impasibil la cuvîntul Paris... Da, într-adevăr prin cuvîntul Copenhaga, prin cuvîntul Lima deschideam o cisternă de milă în mine ; bieţii danezi, ridicîndu-şi tunurile pentru o ultimă rezistenţă pe cel mai înalt munte al lor, înalt de cincizeci şi trei de metri ! bietele o mie de limeneze, cînd pe străzile Limei răsuna trîmbiţa care anunţa lista morţilor, închizîndu-şi toate în aceeaşi secundă imensii lor ochi !... Mă linişteam puţin încredinţînd războiul unor mîini aşa de nevinovate... Războ-

iul, care face naţiuni întregi deodată duşmane ale unei culori pe care o împrăştie pe cîmpuri pentru a o extermina, Germania a roşului de roibă, Rusia a verdelui turcesc, Italia a albului... Toţi aceşti cai de cuirasieri care se-ntorc, fiecare mîncînd coada capului lui de rînd, încît în escadron nu mai e păr de coadă decît la căşti ! Toate acele milioane de oameni care pleacă, alegînd arme sterilizate şi deplin tăioase, fiecare încurajîndu-se pe sine, ca şi cînd fiecare ar trebui să se omoare pe el însuşi... Război american fără îndoială, totuşi nu reuşeam să liniştesc în mine Europa. Desigur vedeam Franţa păstrînd pacea, şi totuşi sinţeam de pe acum sentimentele mele faţă de alte ţări, faţă de toate, şovăind, şovăind ; simţeam nu ştiu ce otravă infectînd dragostea pe care o aveam pentru spanioli, încrederea în englezi, prietenia pentru Bavaria, iar Madridul şi Londra şi Mijnchenul, toate rotunde pe platourile lor, nu mai erau decît căsuţele unei rulete atinse în treacăt fără încetare de o bilă, care lovea cînd Lisabona, cînd Tokio. Ah ! uram lovitura de tun, întreruptă poate pentru totdeauna, ca vocea unei femei care în minutul morţii îi revelează bărbatului că unul din prietenii lui l-a înşelat şi moare exact înaintea de a-i fi mărturisit numele, distrugîndu-i pentru veşnicie marea şi mica prietenie.

La amiazi aveam obiceiul să mă duc la stîncile Claudel. Cum curentul atingea uşor insula tocmai în acel punct, tot ce-mi trimitea universul aborda acolo, şi eu mă duceam ca la singura distribuţie a acelei poşte, care odinioară mă adusese pe mine însămi. În fiecare lună mă aştepta acolo un deşeu al Europei sau un cadou aproape nou al Oceaniei, dar de cele mai multe ori nu mă întorceam, după un ceas sau două, decît cu umbra mea. În ziua aceea tocmai plutea — lipit pe stîncă de flux, impus de insistenţa mării — corpul unui cîine. Se şi umflase. Era animalul al cărui stîrv e în Franţa singurul pe care-l vezi în mod obişnuit, care acolo face familiar copiilor cel mai aspru destin, străbătînd totdeauna întreg Parisul — ultima pudoare — prin arcada de mijloc. Dar aici datorită contracurentului, se înverşuna să vrea să-l scoată afară din apă, să tragă pe uscat acest simbol al morţii.

L-am înlăturat cu tot atîtea lovituri de cange ca un polițist englez care vede un adevărat ciine viu trăgînd la mal în Anglia. Era un pudel. Se îndepărta o secundă, apoi se întorcea cu o mișcare a mării, care înlocuia, fără s-o știe, reflexul unui pudel bătut. A plecat în sfîrșit, purtat de valuri, cînd i-am zărit zgarda : am înotat spre el, am desfăcut catarama și el s-a îndepărtat, terminîndu-și misiunea, care era aceea de a-mi aduce la cunoștință aceste cuvinte de neînțeles : Volga, Vermeer. După cîteva minute, o masă mai grea trecu în larg, un alt ciine, un terra-nova, care mi-a dat și el două nume : Kismet, Bellerophon. Pudeli, terra-nova, rase credincioase, care veneau să mă caute pînă aici și pe care i-ar fi escortat desigur ciinele ciobănesc, dacă n-ar fi fost reținut de datorie în mijlocul Briei.

Deodată răsună chemarea păsărilor mele, prin care mă înștiințau că o pasăre nouă pătrunsese în insulă. Dar în loc să urmărească intrusul din cocotier în boabab prin lungi raze roșii sau verzi terminate prin papagali de rasă neagră, cei mai puțin rapizi, ele se îndesau la malul mării în jurul unei epave. Mi-o ascundeau, dar desenau în jurul ei o formă. Vedeam, sub atîtea aripi, o statuie gigantică, un personaj de tapițerie, dar umflat și palpitînd. Pe măsură ce mă apropiam, eram eu însămi înconjurată și drapată cu un văl de păsări atîtate, deveneam și eu o creatură uriașă, aeriană, cu un mic trup de femeie în centru. Sosii. Primii dintre papagalii mei se și amestecau cu papagalii epavei. M-am aplecat, am îndepărtat cu miinile păsările care o acopereau ca o pătură. Văzui un umăr acoperit îndată de noi penaje. Un minut m-am luptat cu acest înveliș, care, crăpîndu-se pe alocuri, m-a lăsat să zăresc un genunchi, apoi o mină, apoi o suprafață netedă, ca și cînd dedesubt ar fi fost un teren uman ; apoi — fusese nevoie să ating pasărea-agrafă a acestei robe — își luară zborul toate deodată și, după dispariția acestui veșmînt, văzui un bărbat.

Un bărbat care-mi sosea gol, ca femeilor din Europa un copil. Partea de sus a corpului său era pe loc uscat în nisip, dar apa i se urca pînă la brîu ; din pudoare, murind, putuse să-și ridice pînă acolo marea. Avea brațele întinse, părea țintuit drept pedeapsă pe insula mea,

Oceania voia să dea un exemplu. Pe acest trup de bărbat, primul pe care-l vedeam, eram uluită să descifrez de la prima ochire viața și maniile lui cele mai mărunte ! Aveam deci o atare știință a oamenilor ? Arătătorul mîinii sale drepte era galben, deci fuma ; călcîiele tocite și scîlciate ca niște tocuri de ghete, deci era autoritar ; gura deschisă într-o parte, probabil că se distra scuipînd departe ; buza de sus răsfrîntă, deci era vesel, îi plăceau calamburile ; brîul încrețit și ridicat încins de un brîu adevărat, era un gimnast. Avea părul roșcat și ras, barba proaspătă : bătălia fusese prevăzută, echipajul tuns și ras. Nasul îl avea rupt ; m-am gîndit mai tîrziu că trebuie să fi fost boxeur. Pe unul din șoldurile lui cicatrici ca niște crestături pe răboj, de la genunchi la umăr, ca și cum un copil s-ar fi măsurat în fiecare an pe el. Buzele abia închise ale unuia care adineaori vorbise, dar fața aspră a celui care nu mai așteaptă răspuns : desigur o glumă asupra torpilei care sosea. De asemenea nu știu ce, răspîndit pînă pe piept, pe mîini, care indica viclenia, minciuna. Dar nu mă gîndeam de loc să mă întreb dacă era imprudent să-mi iau un stăpîn viclean și mincinos, un stăpîn care scuipa, și mă și aplecasem asupra lui. Nu-i puteam scoate limba, pentru că era imposibil să-i deschizi fălcile, nici să-l atîrn de picioare, căci era greu, nici să-i strîng și să-i întind iar brațele, care se făcuseră țepene. O oră m-am învîrtit în jurul lui, asediind acest corp pentru a-i da viață cu migala celui ce vrea să omoare o broască țestoasă sau un animal cu carapace, căutînd o plesnitură în armura lui, încercînd să-l ard cu lupa, ca pe un dușman, odinioară, într-un asediu adevărat. Degeaba. Pe mărgeanul unde îl trăsesem, unde sta întins și răstignit, el îmi restituia doar în același timp etalonul religiei și al rasei mele. Uneori, așezată la căpătîiul lui, stam de gardă ca lîngă un bolnav de tifos. El îmi reda vechile măsuri ale Occidentului pentru a judeca această lume în care devenisem singura normă : degetul, cotul, stînjenul. Uneori îl mîngîiam pe frunte ca pe un febril. Pe fața lui umbrele, pe măsură ce soarele se înălța, îi modificau în fiecare clipă trăsăturile, fără ca totuși să semene vreodată cu cineva pe care-l cunoscusem, epuizînd înfățișă-

rile unui şir de oameni pe care nu-i întîlnisem niciodată. Era acoperit de tatuaje, la început indistincte pe trupul său albăstrui, dar pe care soarele le descoperi, puţin cîte puţin, ca pe o cerneală simpatică, iar eu le citeam pe măsură ce apăreau. Mai întîi numele şi pronumele lui, erau englezeşti, era corpul lui John Smith. Apoi porecla ; era, pentru femei, Johnny. Apoi o insultă la adresa celor care i-ar citi tatuajele, dar nu m-am supărat pe el. Apoi o frază din Biblie, închinîndu-l celui care mută munţii din loc, care linişteşte inimile, ăsta era sufletul lui Johnny Smith. Pe braţul stîng, lîngă trei mici ancore în triunghi, semne ale vaccinului care eliberează pentru totdeauna de mizeria terestră, două cuvinte cu caractere vechi, din al şaptesprezecelea sau al optsprezecelea secol, ROYAL NAVY. Apoi acolo unde tatuorii se încăpăţînează să creadă că e inima, exact la mijlocul pîntecelui, o inimă în mărime naturală cu o săgeată. Nume de femei împrăştiate, Mary, Nelly, Molly, cu date şi oraşe, Mary din Plymouth, Nelly din Sâo-Paolo, Molly din Dakar. Johnny era credincios englezoaicelor, oricare ar fi fost continentul. Unul din picioare cu desenul tibiei şi femurului, laba piciorului cu toate micile oase, şi, pe talpă, semnătura artistului : MACDONALD, TATUOR AL REGELUI, JERMYN STREET. Pe piept, cu litere de cinci centimetri, începutul unei fraze, I AM, pe care am reuşit s-o citesc, întorcînd cea mai grea pagină care a fost citită pe lumea aceasta, I AM A SON OF HAPPY LEEDS. Un fiu al fericitului Leeds, al bogatului Leeds, colcăind de ace cu gămălii şi ace de păr mai mult decît un divan. Citeam tare, mă întrerupeam să alung păsările, în limba, fără să vreau, a lui Johnny Smith. N-am vorbit decît englezeşte cu el. Pentru că vedeam Anglia îngenuncheată înaintea lui, mai mult decît dacă o mie de vase filfiind *Union Jack*[1] ar fi trecut în larg... Astfel, după legea probabilităţilor şi a mediilor, marea îmi aducea un englez ! Din cadavrele plutitoare pe ape, cifra englezilor depăşea cel puţin cu unu pe aceea a marinelor lumii la un loc. Legea celor două treimi era valabilă pentru corpurile

[1] Drapelul naţional englez.

de marinari englezi, pentru cîinii pudel englezi, ca și pentru cuirasate. La prima lovitură de tun care sfîșia pînă în fund valurile mele, îmi sosea John Smith, ca sub plugul din Berry un craniu galic ; un corp umflat, un burete trecut peste Anglia, cu o duhoare de gin, o sugativă peste numele de Nelly și de Molly ; unul din acele corpuri englezești, cu o densitate mai slabă decît a apei de mare, ulei calmant pe care-l răspîndești în jurul vapoarelor în furtună ; un englez mort înecat... însă ideea lui John Smith mort înecat, în loc să tulbure, dădea aproape tot atîta calm și încredere în destin ca și aceea a unui florentin mort înjunghiat sau a unui elveţian mort centenar.

Se lăsa noaptea ; păsările cele mai îndîrjite, cuprinse de somn, părăseau în zbor grupul nostru, se duceau să-și pună sub aripă pliscul cu care ciuguliseră o ființă umană, și curînd am rămas singură cu el. Nu mă puteam hotărî să-l trag pînă la una din acele căzi de mărgean pe care i-o destinam ca mormînt. Luna se ridicase și îl netezea și arginta ca pe un obiect de pînză. Era primul om, după bunicul meu, la care am stat vreodată în viaţa mea în priveghi ; tot timpul, n-aveam pentru acest necunoscut din Leeds, decît un gest filial. Ca și cu bunicul meu, nu puteam îndura să fiu alături de el, nu mă simţeam folositoare și sigură decît în picioare, la picioarele lui, pe însăși axa acestei vieţi, formînd deasupra Morţii, odinioară cu acel muribund, în seara asta cu acest înecat, cam același grup ca omul și roaba lui deasupra Niagarei. Nu îndrăzneam să mă aplec decît asupra lui, din cauza ameţelii. Fiece val mai zgomotos, fiecare liană care aluneca, fiecare nucă în căderea ei mă făcea să tremur, de parc-ar fi fost legat cu fire invizibile de fructe, de ramuri, de păsări — ca englez, de fiecare val — și ca și cum orice zgomot era dovada unei mișcări tainice. Îl contemplam, îi cunoșteam acum aproape complet corpul, nu descopeream în el decît două mici urme, imperceptibile, ale naufragiului și morţii, un ochi închis de o umflătură mai puternică decît celălalt, fără îndoială cel care atinsese primul apa, și o zgîrietură aproape de umăr. Răni proaspete, pe care le-am îngrijit ca pe acelea ale unui om viu !

Cînd am aflat totul despre el, cînd l-am isprăvit ca pe un ziar, după ce m-am învîrtit în jurul lui, de aproape sau

de la distanţă, cum n-a făcut-o niciodată o englezoaică în jurul unei statui dintr-un muzeu, cînd toată insula mea fu construită din nou, ca un oraş european, şi gîndirea mea de asemenea, la scara unui bărbat, am aruncat asupra lui braţe de flori care nu se deschid decît seara, ultimul său veşmînt, mai vibrant şi mai potrivit decît îmbrăcămintea păsărilor, şi curînd plin de zgomot, pentru că toate albinele mari de noapte veniră aci să zumzăie. Uneori aţipeam un minut ; de sus, un aeroplan ar fi putut crede că vede o pereche dormind pe insulă ; mă amuza jocul ; pentru acel spectator invizibil, mă întindeam aproape de acest corp, mă aşezam la înălţimea lui, adormeam peste braţul lui întins. Mă trezeam ; tresărind brusc, luam din nou în gînd cunoştinţă de mort, cu ardoarea cu care în Franţa, noaptea, iei din nou mîna surorii mai mari. Aşteptam ziua. Voiam, întrucît nu mai era cu putinţă să-l scap de tenebre, să-l salvez de la această ultimă noapte. Brusc sosi soarele ; micile păsări, acum mai puţin curioase, se ocupau de hrana lor, şi nu mai erau, ca să deseneze corpul în proporţii imense, decît cîţiva vulturi pierduţi în cer şi pe care nu-i văzusem niciodată pînă în ziua aceea. Simţeam şi rechini în drum dintr-un fund îndepărtat, înotînd spre noi cu viteza luminii. Simţeam muşte chemate dintr-un alt arhipelag, zburînd în linie dreaptă şi care vor sosi curînd. Simţeam agitîndu-se toată acea agenţie a Pacificului care veghează la înmormîntările de o clasă aşa de înaltă. Simţeam, plecate cu douăzeci de mii de leghe pe oră razele care aveau să mi-l arate mai livid, mai descărnat, verde şi nedemn. M-am hotărît deci, l-am tîrît pînă la cada roşie, punîndu-i tăvălugi de lemn sub trup ca să alunece, şi el lăsă pe plajă, dar în sens invers, întipărirea unei mici luntri pe care o lansezi. Sub greutatea acestui bărbat, niciodată urma paşilor mei nu fusese atît de distinctă şi cînd m-am întors, am încercat aceeaşi nelinişte la vederea amprentelor mele adînci, ca şi cînd le-aş fi văzut pe ale unui necunoscut.

Mi-era foame. Mi-era foame într-un fel nou. După prima muncă pe care o îndeplineam în insulă, poate din cauza simplului contact cu acest englez carnivor, aveam poftă de ceva mai mult decît portocale şi banane. Eram

deznădăjduită, dar mi-era deodată poftă — răsplată a trudei, consolare a înmormîntărilor — de murături în oțet, de rosbif, de pui înăbușit la cuptor... Păsările mele se învîrteau în jur fără să bănuiască schimbarea... Vrui să mă duc la pescuit păstrăvi și să-i frig la grătar pe cărbuni de lemn. Deodată, cum aruncam în mare un fruct rotund care mă izbise, cum încercam în zadar să alung o albină, cum mă gîndeam cu tristețe că eram acolo, repetînd gesturile, aceleași, ale Nausicaei, ale Sacontalei și numai o umbră de mort mă spiona, cum ghiceam năvalnic în mine mai multă duioșie, mai mult devotament decît a trebuit vreodată ca s-ajung eroină, și în plus arta de a înota, de a mă cățăra, arta de a nimeri cu o piatră oricare nucă de cocos, și toate acestea în van, atunci — ca și cum privind fix moartea o vezi apoi de o sută de ori — deodată (cuprinsă de teroarea unui filozof care și-ar simți gîndirea nu urmărindu-se prin verigi și ecluze, ci reproducîndu-se colcăind ca o cultură) văzui cadavre abordînd de pretutindeni. Acostau acolo unde ar fi acostat oameni vii ; erau vreo douăzeci răspîndite în acest asalt ; din toate micile golfulețe pe unde ieșeam din baie, ieșea în acest moment cîte un bărbat. Alții, prinși de curent, treceau în larg, fiecare înotînd de sine stătător, campion, în moarte, al *overarm*-ului [1], cu umerii ieșiți din apă și brațele ridicate, colo un cap, dincolo o mînă, mai încolo un picior, încît dacă aș fi făcut o tăietură orizontală la nivelul mării aș fi avut din ce să refac corpul întreg al lui Johnny. Însă cea mai mare parte din ei, lipiți de țărm, se rodeau, neobosiți, de piatra ponce sau de sidef, cu acele mișcări sacadate, copilărești, pe care ni le dau asalturile mării.

Cît sînt de deosebiți oamenii — atît de ușori, atît de grei, atît de fini, atît de grosolani, atît de vulgari și atît de demni pînă și în moarte, încît ghiceam în aceste cadavre pe recunoscători și pe ingrați ! După fiecare salvare mă odihneam, dar aproape modelată de o jumătate de ceas de atingere sau de îmbrățișare cu o anumită formă

[1] Un sistem de înot (l. engl.).

de om, dezorientată cîteva minute în fața corpului următor, trup îmbrăcat, în timp ce celălalt era gol, mlădios, pe cînd celălalt era țeapăn, forțîndu-mi brațele și mila să pot căra douăzeci de forme diferite. Uneori luna lumina pe înecat, mă obișnuiam cu fața lui ; uneori pescuiam un corp în umbră și, mai tîrziu, pe țărm, nu-l mai recunoșteam, mi se părea sosit fără ajutorul meu. Cîteodată un val neașteptat împingea corpul, aveam impresia că el se ajuta... Soarele se întoarse. Fiecărui corp scos din mare îi schimbase culoarea... purpurie penultimului, roșie ultimului, și deodată o culoare mortuară, cu totul vînătă. Era prima zi, cu toate acestea, cînd, de ani de zile, nu m-am scăldat...

I-am numărat ; am găsit șaptesprezece, apoi șaisprezece ; pe urmă dispărutul reveni. Unii aveau capul, alții picioarele întoarse către mare. De la cap zbura totdeauna vreo pasăre, cum au ele mai multă curiozitate pentru figuri decît pentru corpuri. Unul avea zurgălăi în buzunar — și sunau. Doi aveau verighete : de aci încolo purtai două verighete la același deget. Cel mai tînăr, imberb, avea un veston negru cu nasturi de aur ca elevii de colegiu de la noi ; nu-i lipsea nimic, nici cravata, nici ceasul, ca și colegienilor în ziua deschiderii festive a cursurilor ; erau haine făcute pe măsură, din cele pe care marea nu reușește să le scoată de pe corp, centura era fixată de postav cu butoni-agrafe, iar cadetul își ținea cu mîna cascheta, singurul obiect pe care l-ar fi putut pierde în dezastru. Toată dulcea teamă de a-și pierde cascheta, amestecată cu încrederea în gulerul său, în bocancii lui, ilumina și sfințea acest chip. Dar pe măsură ce soarele încălzea, trupa aceasta, pe care la început o credeam uniformă, o văzui că se împarte în două. Alianța pe care o încheie toți înecații împotriva nopții era ruptă. Erau două feluri de tricouri, două feluri de berete ; înseamnă că fuseseră două vase ; erau două feluri de capete, de mîini, chiar în moarte două atitudini ; erau două tunsori ; înseamnă că erau două rase... Atunci văzui războiul.

Întîi compania a șapte uriași cu carnea albă, tineri toți și de aceeași statură ca un popor mitic, cei mai desfigurați și cei mai umflați, ca și cînd n-ar fi avut obișnuința acestei morți în ocean, cu obrazul atît de gras și cu mi-

cuţele lor mustăţi blonde atît de pomădate, încît apa stătea pe ei în stropi şi nu dezlipise un singur fir de păr, unul cu o susţinătoare de mustaţă, toţi avînd în buzunare instrumente cu care n-ai ce face pe fundul apelor, armonici, flaute mici, toţi avînd numele gravate cu cerneală de neşters pe tricouri, dar fără tatuaje şi anonimi de îndată ce erau goi, cu unghiile pilite, fiecare avînd pe faţa sa, nu ca de obicei morţii, o asemănare cu vreun necunoscut întrevăzut într-o orchestră sau o diligenţă, ci asemănarea exactă cu camaradul de alături ; şi zece corpuri de safian şi muşchi, cu gîturi de otarie, cu fire de alamă drept păr, cu corn drept unghii, cu aur drept dinţi, toţi diferiţi, semănînd fiecare (am uitat oare cu ce seamănă oamenii ?) cu cîini, cu cai, cu buldogi, cu o pisică unul, cadetul cu o femeie, cu buzunarele totdeauna goale, dacă nu pline cu tutun şi cu pipe, dar ale căror corpuri purtau, aproape toate, numele şi aventurile lor, unul cu aceeaşi Molly din Dakar, altul întreaga bătălie de la Hastings, un al treilea avîndu-şi viaţa descrisă începînd de la gît în cinci sau şase rînduri, naştere, angajare, naufragiul lui *Sunbeam*, naufragiul lui *Lady-Grey*, şi pentru a-i fi înscrisă moartea rămînea un loc întreg rezervat, cu străşnicie, fără îndoială pentru nume de femei : tot sternul. Unul, ultimul în sfîrşit (atît a fost de ajuns spre a mă îndemna să iau partea uneia din cele două rase) pe braţ cu : amintire din Boulogne şi un steag francez. Erau şapte mateloţi germani contra zece ai Marii Britanii ; era — puteam numi aceste turnire graţie numelor lor — Meyer contra Blakeley, Waldkrote contra Parrott. Erau guri deschise, ochi daţi peste cap, pămînteni care pluteau pe mare mulţumită vreunui truc, fără ca densitatea lor să aibă vreun rol, cu degetele aşa de groase şi îndepărtate că trebuia neapărat să constaţi că n-au pieliţe între ele, contra zece corpuri cu dinţii strînşi, cu ochii închişi, aşa de slăbiţi încît marea, în loc să-i umfle ca pe ceilalţi de la sine, părea că-i supsese şi că luase o moştenire de la fiecare englez. Iată ce făceau acolo fără mine ! Era Anglia contra Germaniei... Fui uimită brusc că n-am fost prevenită printr-un zgomot mai formidabil... Fui numai urechi...

Marea era din nou de un albastru regal, colorată de acest din urmă mort, pe care nimeni nu-l va mai putea trage afară vreodată. Vîntul alungea spre mine un val care acum îmi părea gol, un val fără ființă omenească, totuși insistent. Toate acele semne prin care ciinii vor să anunțe că stăpînul lor mort sau muribund e acolo, alături, înaintînd cu un pas spre un necunoscut, lingîndu-i picioarele, dîndu-se cu un pas înapoi, întorcîndu-se spre o direcție inutilă, mi le făcea Oceanul. Florile de noapte de pe Smith se vestejiseră. Păsările ciuguleau pe plajă viermi tineri, și din fiecare nucă de cocos care cădea, de îndată ce atingea pămîntul, porneau ca dintr-un obuz flăcări fulgurante, care erau păsările paradisului. Soarele, după cum cadavrele stăteau înclinate, atingea cîteva figuri și mi le indica. Trebuia să mă grăbesc, animalele pe care nu le văzusem niciodată în insulă, sosind pe o cale subterană de la ultimul stîrv de pasăre la primul lor cadavru de om, aselul-de-ziduri, necroforii, își și făcuseră apariția aproape de fiecare, și aproape de fiecare, de asemenea, pentru a întîrzia această ultimă plecare, păsările care cronțăneau insectele... Nu puteam săpa la timp atîtea morminte. Hotărîi să arunc toate trupurile în cea mai mare groapă de corali și începui cu nemții cei mai aproape de ea. De la ei m-am îmbogățit : erau încărcați cu inele, brățări, lanțuri de aur ; cingătorile lor, buzunarele lor erau dintr-un cauciuc pe care marea nu-l putuse pătrunde, și ei toți deveniseră prin decret imperial impermeabili la mare, prin acel decret care le impunea dimpotrivă o față și o inimă permeabilă, sensibilă la vin și la casteluri, cînd au pătruns în Franța, lacomi de bogățiile ei. Simțeam într-adevăr de pe acum și Franța amenințată de război ; în fiecare corp căutam un semn care să-mi arate care din cele două echipe murise pentru mine ; speram să o ghicesc ridicîndu-mă brusc, îmbrățișîndu-le cu o privire... Nimic încă. Nici un semn. Și mă aplecam pentru recolta mea de plăci de baga, de pietre prețioase, de alge și insecte conservate în ierbare, de tot ce această greblă cu șapte dinți greblase din Pacific. Numai în portofelul ultimului neamț am găsit *Petit Eclaireur de Shangai*, și un titlu cu litere imense mă înștiință că în Champagne — e prima din victoriile noastre pe care am cunoscut-o,

aceasta m-a ajutat să suport ştirea — una din patrulele noastre adusese un prizonier...

Eram singură cu aliaţii mei...

Uneori, obosită de a trage de un corp prea greu, cum laşi un şiret care s-a înnodat pentru a scoate întîi cealaltă gheată, eu îl lăsam pentru unul mai suplu...

Nu m-am trezit decît a doua zi, cînd soarele asfinţea. A fost singura zi pe care n-am văzut-o aici decît pe jumătate şi pe care o pot scădea din suma celorlalte. Eram buimacă de somn. Mă lăsai să vorbesc tare, după obiceiul meu, ştiind că vorba mea cea mai maşinală îmi dă de ştire despre mine însămi.

— Suzana, spuse ea, eşti singură...

Şi într-adevăr, singurătatea mea fusese întoarsă ca un orologiu. M-am sculat. Nu mai rămîneau din cei ce tulburaseră insula decît cîteva dîre uşoare, ca de avioane care aterizează. Rătăcii pe plajă, încă în serviciul acelui război care conta pe mine pentru a atinge extremitatea razelor lui şi a le libera de acest om mort pe care fiecare din ele îl purta în vîrf. N-a existat un singur val în ziua aceea, care să nu fi luat sub privirea mea forma unui trup... Dar în definitiv de ce să fiu mai tristă decît alaltăieri? Aveam ploşti pline de rom, aveam stilouri, cerneală; puteam să mă-mbăt, puteam scrie o epistolă; aveam tot ce-i reţine pe lume pe şapte marinari germani şi le face viaţa preferabilă morţii; aveam una din acele monezi de zece pfenigi cu care poţi face turul Heidelbergului într-un tramvai roşu sau al Münchenului într-un tramvai albastru; una din acele jumătăţi de mărci care sînt de ajuns, la muzeul din Berlin, ca şeful gardienilor să facă să se întoarcă pentru tine pe soclul cu rotile *Eva* lui Rodin, pe cînd cei mai săraci nu pot vedea *Eva* decît din faţă sau trebuie să se-nvîrtească în jurul ei; aveam unul din acei ludovici de aur cu care mergi de la Coblenz la Bingen pe un vas vechi în care e desenată din profil Bettina Brentano, în locul de pe punte unde a dormit cînd s-a dus să-l vadă pe Goethe. Aveam douăsprezece cărţi poştale cu vederi din Singapore şi portretul acelei caracatiţe, aceeaşi, căreia Toulet îi arunca languste... Aveam cinci armonici, două flaute; le încercai... Aveam fluerul la care trebuia

să răspundă pudelul... Aveam bricheta celui care semăna cu un francez şi pe care-l înmormîntasem penultimul; batista de caşmir a cadetului, pe care-l îngropasem cel din urmă, pentru ca părinţii lui să fie liniştiţi, pentru ca el să fi părăsit ultimul cel din urmă bord al său; cuţitul cu crestătură al irlandezului pe care-l trăsesem de picioare din valul lui, cel mai greu, care toată ziua la doi paşi de ţărm, păruse o focă ucisă în momentul cînd se întoarce în mare. Învăţasem tot ceea ce o femeie, din repulsie, din milă, poate învăţa de la bărbaţi; aveam tot ceea ce douăzeci de bărbaţi pot arunca, drept gaj într-un joc, într-un şorţ de fată: inele gravate la Rotterdam, ochelari, şi truse de chei cu care să deschidă, mai întîi douăzeci de cofrete şi cuferaşe de pe fundul mării, apoi douăzeci de dulapuri în Wiesbaden sau Cardiff, plus o cheie mare ca o cheie de pivniţă. Aveam portretul Sofiei Silz cu decolteu înaintea acelei false mări pe pînză pe care fotografii o instalează pentru prietenele marinarilor; acela al Berthei Krappenau, în travestiu, cu un fals costum tirolez, dar lîngă un lac adevărat, pe o barieră adevărată; aveam *Petit Eclaireur*.

Nu-mi reaprinsesem focul. Nu-mi înălţasem pavilionul. Azi mi-era teamă de oameni. Din instinct mă apăram de acele o sută de milioane de duşmani a căror existenţă o aflasem. Această insulă care dobîndise, prin prezenţa mea, nu ştiu ce viaţă şi ce aspect francez, am machiat-o într-un minut, aproape fără să mă gîndesc, şi nimic în ea n-ar fi exasperat pe căpitanul unui vas nemţesc de piraţi. Pe toţi papagalii care vorbeau franţuzeşte i-am atras în centrul insulei cu seminţe de floarea soarelui şi ţărmul fu eliberat... Nu puteam citi *Petit Eclaireur* decît rînd cu rînd şi cu pauze, pentru că lectura era un supliciu pentru ochii mei. Tot ce gîndisem pînă atunci despre bine, despre rău, întreaga mea judecată, toate gusturile şi dezgusturile mele le stăpîneam, hotărîtă să dau dreptate ţării mele. Dacă ţara mea ar fi atacat Germania, i-ar fi încălcat frontiera, ar fi violat Belgia, aş fi permis îndată acelui nerv al sufletului meu mititel, infim, care admite să fie violată Belgia — să crească. Dacă francezii ar fi jefuit, ar fi violat, aş fi declanşat acel declic din creierul meu — puţin ruginit —

care aprobă jaful și violul Palatinatului. Dacă francezii ar fi fugit, aș fi lăsat acel demon al derutei, acea dragoste îngrozitoare pentru căruțe cu răniți răsturnate în noroi, pentru cîini uciși cu o lovitură de baionetă de un caporal enervat, acel gust al răzvrătirii contra ofițerului care barează drumul, aș fi lăsat acel demon, așa de slab într-o inimă de fată, să se desfășoare în mine. Dacă englezii, cu flota scufundată, ar fi barat marea cu plase și submarine, aș fi acceptat acea cută a inimii care îngăduie naufragiile crude ; toți acești fermenți răi, încă minusculi, se și opuneau în mine acelor mari forme pure și triste, totdeauna de mărime naturală în sufletul fetelor, care sînt cucerirea Alsaciei cu trîmbițe, bunătatea zuavilor pentru prizonieri, anarhistul și regalistul ducîndu-se unul pe altul la spital, forme deodată imobile și lipsite de sînge, aproape ridicule și care așteptau un cuvînt de-al meu ca să-și recapete viața.

Dar eu și citisem titlurile mari, apoi pe cele mijlocii. Știam că fiul lui Kipling fusese ucis, ucis și nepotul primului vameș din Șangai, domnul Boilard, și în afară de aceștia doi, morți demult, singurii doi al căror nume îl cunoșteam, o statistică îmi spunea că erau opt milioane de morți în Europa. Resimțeam toată tristețea, toată remușcarea mai cu seamă, pe care o dă o astfel de știre... Totuși partea mea de vină era atît de mică ! Prin ce oare fusesem implicată și eu puțin în atîta grozăvie ? De ce mă simțeam puțintel vinovată ? Care dintre gesturile mele de altădată, care dintre cuvintele mele trăseseră la cîntar, oricît de ușor, de partea războiului ? Prin ce dovedisem lipsă de prudență, odinioară, la Bellac, și apăsasem pe talger ? Toți arborii Picardiei tăiați, spunea un titlu. Nu mai sînt cai în Franța, zicea un altul. Prin ce adusesem eu la moarte un arbore, un cal din Franța ? Da, de două ori neglijasem, de cele două dăți în care avusesem de-a face cu Germania însăși, s-o îmbunez, s-o atrag. Vorbisem de rău pe Werther, îl găsisem, la examenul de diplomă, mai mult mincinos decît senzual, mai mult burghez decît nobil ; iar altădată indicasem unui neamț în Mercedesul lui drumul spre Limoges, cînd el întreba de Poitiers. Văzuse Saint-Martial în loc de Sainte-Radegonde. Iată mica mea parte

în acest război. Iritasem contra noastră umbra lui Werther şi pe un căpitan de rezervă...

Citeam. Citeam pagini obscure. Vedeam Franţa condusă de nume necunoscute, Joffre, Pétain ; vedeam că existase în fiecare zi un comunicat şi că-mi sosea numai al 911-lea. Aflam că vaporul acela mare, *Lusitania,* singurul pe care contasem odinioară, fusese scufundat ; descopeream că se ucide din avion, că se lansează gaze. Aveam o descriere pe patru coloane a expulzării domnului Dahlen de la şcoala germană din Şangai, toate amănuntele despre fidelitatea faţă de aliaţi a Siamului, despre devotamentul Cochinchinei, numele tuturor donatorilor de la serbarea de caritate din Hanoi, acela al tuturor pasagerilor şi indigenilor din Macao scufundaţi cu *Tokyohara.* Alai că marele amiral trăia pe uscat, generalul comandant într-o şalupă. Aş fi înţeles totul despre război de n-ar fi fost o frază de nedezlegat, care în fiecare articol conţinea numele aceluiaşi rîu, fără să-i poţi prinde legătura lui cu subiectul. — Nemţii sînt la noi, zicea primul jurnalist, dar ce spun de Marna ? — Puţini struguri în Franţa anul acesta, zicea al doilea, Marna le ajunge francezilor. La pagina literară se consolau de ravagiile cubiştilor cu acelaşi antidot : — Am vizitat Independenţii, spunea domnul Clapier, criticul, din fericire există Marna... Eram chiar puţin înspăimîntată să-mi văd ţara apărată contra nemţilor şi a artelor decăzute prin acest cuvînt unic ca printr-un talisman. Dacă vorba Marna ar rămîne goală, perimată, Franţa şi Academia s-ar pomeni fără arme ! Nume care părea valabil şi pentru alte ţări, singura monedă franceză egală cu paritatea sa de schimb : — Brazilia e deposedată de cauciuc, spunea pagina financiară : ea se mîngîie cu Marna ; şi nici un ziarist care să se înşele şi să zică : „Grecia e infidelă, dar există Saône. — Arhitecţii francezi sînt nuli, dar există Vire... Sub toate rîndurile lui *Petit Eclaireur* singur numele Marnei curgea ca un pîrîu sub toate scîndurile găurite ale unui pod. Astfel încît am rostit maşinal, încercînd asupra mea balsamul acesta : — Ea e singură în insula ei, dar există Marna..., şi deodată, într-adevăr, Marna îmi făgădui întoarcerea, atît de limpede revăzui la Charenton, chiar la

gura rîului, pe acel pescar cu undița plin de încîntare — îl felicitasem și el îmi întinsese mîna stîngă — scuturînd cu dreapta de pe peștele său, pentru a nu-și uda prea mult buzunarul, cît putea din apa aceea sfințită...

O vrabie, îmblînzită fără îndoială pe unul din vasele scufundate — vrăbiile sînt desigur urîte și vulgare, dar există Marna — venise să se așeze pe umărul meu și nu mă mai părăsi.

Capitolul IX

Dragul meu Simon,

Mai întîi două rînduri rezumative, ca să te pun la curent. Eu nu sînt moartă, ci polineziană. Am apărat insula mea împotriva unui aligator și a unui caguar. Am refuzat, în ciuda solicitărilor, să fiu propriul meu idol. Întreține o turmă de 233 zei și de optsprezece fantome de oameni. Un ornitorinc îmi urmează pașii, pe el e așezată cea mai leneșă dintre păsările mele. Îți scriu pentru că am găsit în buzunarul unui marinar înecat numit Rudolf Eberlein o cutie plină de stilografe și pentru că cerneala se usucă... Știi totul.

Îți scriu de pe un promontoriu pe care l-am decorat cu mii de rondele de sidef, cum se face la Londra cu felinarele și cu refugiile pe care le semnalezi automobilelor. Pot fi văzută acolo în fiecare zi, de la ora două la șase cel puțin. Pot să te asigur chiar că niciodată vreo ființă de pe lume n-a fost mai vizibilă; pe două trepiede, de o parte și de alta mea, ard conuri de brad, ca să facă două fumuri; de la palmierul din stînga la palmierul din dreapta e întinsă înapoia mea o perdea de pene roșii, înaltă de trei metri; pavajul e de mărgean negru, și nu ghicești și dumneata, numai după aceste cîteva rînduri — ai impresia, cum o ai uneori cînd telefonezi unei prietene

care n-o mărturisește, dar care marivodează *și ea — că îți scriu goală ? Am pe genunchi o foaie cadrilată și simt prin ea penița alergînd, brăzdîndu-mă la puncte și la virgule cu o înțepătură așa de plăcută, că voi înmulți frazele scurte... Cerul... Marea... Cerul e cu totul strălucitor sau cu totul roșu, aici te afli întotdeauna în fața sfîrșitului unui mare incendiu ; fluturi negri filfîie în orice punct slab al spațiului ca niște hîrtie arsă, marea pe recife e ca un cazan care se răcește, ramurile de palmier trosnesc ca vătraiele. Lumea a ars, iar eu, călduță, sînt bietul ei reziduu.*

Aici totul e lux, Simon. Păsări lungi cu coadă de un roșu aprins urcă prăpăstiile de lumini prin salturi, ca somonii cascadele, pînă la strălucirea soarelui din care s-au născut, reluîndu-și avîntul cu coada pe o rază. Fiecare arbust a fost odinioară fără îndoială așa de surprins de ivirea mea, încît de la naufragiul meu poartă fructele altuia. Aici merii dau portocale, smochinii cireșe. Aici e o lume în care flori, păsări, animale și insecte, contopite în fericire, n-au avut timp la sosirea mea să-și reia atributele : animale păroase ouă, peștii clocesc. Tot ceea ce în Franța văd numai poeții, aici se vede cu ochiul liber ; arborii beau din mare prin adevărate trompe, care se contractă cînd ea e prea sărată. Tot ce se spune prin antifrază despre femei la Paris, se poate spune într-adevăr despre mine ; tenul meu e sidefat, pudrat cu nacru adevărat, buzele mele sînt de coral, pudrate cu adevărat mărgean. Culorile de asemenea au fost împreunate prea repede, frunzele sînt purpurii sau carmin, fructele-s verzi de îndată ce se coc.

Aici poți avea fără osteneală toate sunetele și toate parfumurile voastre din Europa. Pentru a asculta foșnetul plopilor n-am decît să închid ochii, să mă întind în grota submarină și să ascult vuietul mării pe prund. Pentru a auzi un murmur care să semene aceluia al liturghiei, cu scaunele de rugăciune care trosnesc, n-am decît să nu dorm noaptea în care marile dropii își fac cuibul. Pentru a asculta trompeta sau izbitura de măciucă pe care o dai în bîlciuri ca să cîștigi medalia, e de ajuns să legi o gîscă lîngă un arbore îmbătrînit care se prăbușește. Seamănă izbitor ! Există chiar un zgomot care nu numai că înlo-

cuiește pe altul, dar e același, și îl ascult cît de mult pot, pentru că el îmi amintește de Bellac și de căminul îmbrăcat în catifea: acela al unei scoici goale la urechea mea. Iar pentru a revedea anumite gesturi la care țineam acolo, nu mi-e cu mult mai greu. Pentru a regăsi mănușa dumitale galbenă pe care o vedeam fără să te văd pe dumneata pe rampa palierului, cînd coborai la mine la etajul al patrulea, n-am decît să mă aplec asupra lagunei și să urmăresc un păstrăv galben care se întoarce la fund în cercuri din ce în ce mai mici. Gestul conductorului care trage clopoțelul pentru a-ți spune că tramvaiul e plin, îl fac cele două maimuțe ale mele atunci cînd m-apropii de palmierul lor. E aidoma ca în Europa. Sînt și dimineți în care simt oboseală, nu aceea pe care o adie musonul, pe care o spală de trei ori pe zi Kuroșivo, ci aceea care urmează unei zile în care tot timpul ți-ai izbit picioarele de scări, în care umerii îți sînt îndoiți pentru că ai călătorit în picioare într-un tren de centură. Aici, în fața acestei insule, care a devenit pentru sufletul meu o oglindă, pe care o confund cu el, în fața acestor dalaganpalangi care seamănă cu voința mea, a acestei coline Bahiki cu scobituri roșii și negre care imită tocmai o durere pe care o resimt, a acestor păsări gnanle, care imită pînă la confundare praful de gîndire ce zboară în jurul gîndurilor mele, eu, regina, sînt subit copleșită de perfecția mea, și îmi doresc acest trup stîngaci, cum era la Bellac, cînd spărgeam al doisprezecelea pahar din fiecare serviciu, îmi doresc urechea mînjită, aș vrea s-aud spunîndu-mi-se: „a sta de vorbă cu cineva, a-și aminti de ceva"; s-o aud pe doamna Blebé numindu-și fiicele domnișoarele ei; sînt obosită de aceste invizibile agrafe care mă împiedică să cad din cei mai înalți arbori, de aceste pungi cu aer din mine care mă mențin la fundul apelor; aș vrea să ating un om beat, un bolnav de tifos, și uit, cînd vine noaptea, să-mi aprind focurile de santal și să comand insulei mele prea parfumate clipirea care va atrage într-o zi vasul de cursă.

Singură, Simon; și totuși, toate acele locuri de pe trupul meu care nu erau sensibile decît la contactul cu bărbații, eu le simt iritîndu-se. Gîdilarea aceea din șoldul meu, care mă cuprindea cînd un bărbat blond îmi șoptea

la ureche, acum e un simț adevărat, o adevărată cicatrice. Acea slăbiciune din umeri de îndată ce un tînăr brun îmi vorbea de teatru, o resimt aici. Degetul meu mic de la mîna stîngă, care se mișca neîncetat cînd o femeie cam frivolă îmi ținea mîna dreaptă, se mișcă și aici... și toate acele vaduri din corpul meu au fost trecute de cineva, toate deodată, ieri cînd am hotărît să arunc în aer, în a doua insulă, cu cartușele găsite asupra unui marinar neamț, ascunzătoarea de zid a necunoscutului care fusese acolo înaintea mea. Buimăcite de explozie — ca frații lor, pești, cînd pescuiești cu dinamită — păsările rămăseseră chircite jur împrejur, și în ziua aceea am putut prinde pentru întîia dată cea mai suavă pasăre din insulă. Prin spărtura deschisă în zid mi-am trecut brațul, punînd pasărea paradisului, ca pe un pachet, lîngă mine. Dezlipindu-le din osatura insulei ca dintr-o legătură de carte, una cîte una, scoteam din ea foițele. Ca într-un pension o fată mai mare către una mijlocie, pe care o adoră, printr-o crăpătură a ușii, acest mort îmi strecura poeme franceze, pagini de roman; vrun viteaz explorator conștiincios, care crezuse că trebuie într-adevăr să duci cu tine în jurul lumii acele zece capodopere pe care Analele *le aleg prin plebiscit, foaia 31 din* Don Quijote, *foaia 214 din Montaigne, 69 din* Jacques Fatalistul. *Citeam îndată fiecare pagină, mai dezolată cînd observam că citisem dosul ei înaintea feței decît atunci cînd mi s-ar fi povestit odinioară dinainte deznodămîntul unui roman, găsind un început, un mijloc și o concluzie fiecăruia din pasajele izolate despre mersul Rosinantei, despre furtul unei pungi de către Jacques, despre egoism, și mă simțeam plină după opt pagini ca și cînd aș fi citit opt romane. Pagina 180 din La Rochefoucauld — despre femei — care mă întristă, în care La Rochefoucauld prevăzuse totul, afară de cazul meu, în care insulta pe nedrept fardurile mele, fidelitatea mea, și îmi arăta bătrînețea venind din Europa, ca să ajungă la mine în insulă. Pagina 55 din* Gil Blas, *care mi-a amintit ea singură multe nume, judecătorii, catîrii, duenele, cavalerul umbrei. Însă, fără a vorbi de nume, se reîntorcea la mine mai ales un întreg joc de adverbe, de conjuncții, de exclamații, îmi simțeam inima întinerită ca un fotoliu vechi căruia îi pui din nou arcuri; îmi îndopam*

gîndirea; separam toate acele cuvinte care încetul cu încetul se reuniseră în frazele mele; îmi făgăduiam să vorbesc în fața ecourilor cu „fie că", „după cum", „cu toate că". După fiecare pagină îmi înfundam din nou brațul în cavernă, apăsînd cu mîna liberă pasărea paradisului care-și recăpătase simțurile, care se zbătea, mă lovea cu ciocul, dîndu-i în sfîrșit drumul ca răscumpărare pentru un volum pe care l-am scos aproape intact și al cărui titlu mă făcu să rămîn un minut nemișcată asupra cărții ca asupra unei oglinzi: Robinson Crusoe...

Un cerșetor nu-și înțelege nenorocirea decît văzînd un alt cerșetor, un negru, un alt negru, un mort un alt mort. Niciodată nu mi-ar fi venit în minte, pînă în acea zi, să compar soarta mea cu a lui Robinson. Din egoism. Nu voiam să admit că singurătatea lui îngrozitoare era a mea. Vederea acestei de-a doua insule rotunde ca un balon de oxigen, deasupra insulei mele îmi păstrase speranța. Dar astăzi răsfoiam cartea ca pe un manual de medicină asupra bolii pe care o crezi dintr-o dată a ta... era într-adevăr aceeași... aceleași simptome, aceleași cuvinte... păsări, animale, puțin pămînt înconjurat de toate părțile cu apă... Se făcea noapte. Am aprins două torțe... Singură, singură la marginea unui arhipelag, o femeie se apuca să citească Robinson Crusoe.

Am citit pînă dimineața, pînă la ceasul cînd cele mai mari stele se adună într-un colț al cerului aproape de un cîștigător ceresc și unde ptemeropul îmblînzit se-nvîrte în jurul capului meu în cercuri egale ca în jurul unei rîșnițe, cu scrîșnetul care e strigătul său... Însă eu, care căutam în această carte învățături, păreri, exemple, eram uluită de puținele lecții pe care mi le dădea bărbatul mai vîrstnic ca mine. Mai întîi era un neamț din Bremen, numit Kreuzer; eram puțin dezamăgită, ca un temnicer american care regăsește un negru sau un chinez acolo unde închisese un superb irlandez. Apoi, poate din cauza relei-credințe pe care mi-o dădea originea lui, îl găseam văicăreț, incoerent. Acest puritan copleșit de rațiune, cu certitudinea că era unica jucărie a Providenței, nu i se încredința ei un singur minut. În fiecare clipă, timp de optsprezece ani, ca și cînd ar fi fost mereu pe pluta lui, el lega sfori, tăia cu fierăstrăul țăruși, bătea în cuie scînduri.

Acest om îndrăzneț tremura fără încetare de frică și n-a îndrăznit să treacă la recunoașterea întregii sale insule decît la capătul a treisprezece ani. Acest marinar care vedea de pe promontoriul său cu ochiul liber negurile unui continent, pe cînd eu înotasem după cîteva luni în tot arhipelagul, n-a avut niciodată ideea să pornească spre el. Stîngaci, scobind vapoare în mijlocul insulei, mergînd totdeauna pe ecuator cu umbrela ca pe o sîrmă. Migălos, cunoscînd numele tuturor obiectelor celor mai nefolositoare din Europa, și neavînd liniște pînă cînd n-a învățat toate meseriile. I-a trebuit o masă ca să mănînce, un scaun ca să scrie, roabe, zece feluri de coșuri (și era disperat că nu i-a reușit al unsprezecelea), mai multe plase cu provizii decît și-ar dori o gospodină în zilele de tîrg, trei feluri de seceri și coase, și un ciur, și pietre de ascuțit, și o grapă, și o piuliță, și o sită. Și ulcioare pătrate, ovale și rotunde, și strachini și o oglindă Brot, și tot felul de cratițe. Și-a încărcat biata-i insulă, așa cum națiunea germană avea să încarce mai tîrziu lumea întreagă cu tot felul de fleacuri și tinichele. Cartea era plină de gravuri, dar nici una care să mi-l arate odihnindu-se ; îl vedeai pe Robinson săpînd, sau cosînd, sau instalînd unsprezece pușți în ferestruicile unui zid, așezînd un manechin pentru a speria păsările. Totdeauna agitat, nu ca și cum ar fi fost certat cu ele, și necunoscînd nici unul din cele două pericole ale singurătății : sinuciderea și nebunia. Era poate singurul om, pe care îl găseam atît de chițibușar și de superstițios, încît nu mi-ar fi plăcut să-l întîlnesc într-o insulă. Nearzîndu-și niciodată fortăreața într-un elan spre Dumnezeu, negîndindu-se niciodată la o femeie, fără simțul prezicerii, fără instinct. Așa încît eu eram cea care luam cuvîntul în fiecare moment pentru a-i da sfaturi, pentru a-i spune : „Dar du-te la stînga, du-te la dreapta !" Pentru a-i spune : „Aci, așază-te, pune jos pușca, umbrela și bățul. Ești pe un promontoriu, papagalii te înconjoară, scrie deci cîteva versuri ; de ce naiba ești din Düsseldorf, în loc să fii din Bremen ? ! Nu lucra trei luni ca să-ți faci o masă ; stai ciucit. Nu pierde șase luni pentru a-ți face un scăunaș de liturghie ; aci, îngenunchează ! Nu căuta mijloace să ai aici surpări ca într-o țară de mineri, accidente de electricitate ca într-un secol viitor.

Umbrela ta de soare, și cea de ploaie, și cea bună pentru orice timp, cu atît mai rău dacă nu ajungi să perfecționezi resortul care le ține închise, lasă-le complet deschise la porta pădurilor în care nu poți pătrunde cu ele. Gîndește-te mai curînd la mine, care, pentru a-ți juca un renghi, aș fi apăsat cu mîna, nu cu piciorul, pe nisipul insulei tale și aș fi dispărut. Ce naiba ai fi zis de acea mînă de femeie! Arborele ăsta pe care vrei să-l tai pentru a-ți semăna orzul, scutură-l; e un paimier, îți va da pîinea coaptă gata; acela de colo pe care-l smulgi pentru a-ți semăna mazărea verde, culege de pe el șerpii galbeni numiți banane, curăță-le de coajă. Te iubesc, cu toate acestea, pe tine care vorbești despre gustul fiecărei păsări din insulă și niciodată de cîntecul ei. Ce-ai spune de-un țap de bere?

Am citit astfel toată noaptea, pînă la ceasul cînd Vineri, complet negru, veni o dată cu dimineața. Luna apunea. Uneori (vreo perlă căpătă pojghiță în fundul lagunei?) întreaga mare se bomba și devenea opalină. Carul mare se strînse în fața mea, ca un metru pliant, biata mea insulă fiind prea mică pentru o asemenea măsură... Nu era o liniște de Oceanie, ci aceea a unei gări după plecarea ultimului tren, iar marea pe recife imita trenul care dispărea; o nucă de cocos cădea cu zgomotul unui disc și, cu piciorul prins deodată într-o liană, nu îndrăzneam să mă mișc, ca și cînd aș fi deranjat un macaz... Toată acea măruntă energie de femeie, clădită minuțios în craniul meu ca un vapor într-o sticlă, numai la numele lui Vineri, fu ruinată. Vineri năvălea în mine pînă în inimă pe un drum mai scurt decît acela al unui scufundător după sidef. Tot ce gîndea Vineri mi se părea natural, ceea ce făcea, util; nu-i puteai da nici un sfat. Gustul cărnii omenești, pe care-l mai păstrase cîteva luni încă, eu i-l înțelegeam. Cel mai mic pas al său în afara drumului bătut de Robinson, simțeam că ar fi dus la un izvor sau la o comoară; și toate lucrurile pentru a căror realizare i-au trebuit maniacului Kreuzer ani de zile, deveneau justificate numai prin prezența lui. Într-adevăr cît trebuia să fie de plăcut să-i arăți lui Vineri frumosul gard de pietre, să-l înveți să dezghioace fasolea în ulciorul numărul patru; să-i destăinui cum se închide și se deschide um-

brela; cum întorci friptura printr-un sistem de șase frigări și două sfori. Și Dumnezeu, cum își apleacă și cum își întoarce fața? Și Treimea, cum e ea triplă și unică? Să-l înveți pe Vineri nemurirea, cu ochii în ochii lui, suflîndu-i-o în gură ca unui înecat viața; să te bucuri de primul lui triumf asupra animalelor și a arborilor muritori, să-l vezi cuprins de milă dezmierdînd cu mîna boababul care va muri peste o mie de ani. Iar paravanele mele de treizeci de metri și animalele mele îmblînzite, ce supliciu, Simon, să nu fiu sigură că într-o zi le voi arăta cuiva! Cuiva care trebuie să se grăbească puțin! Pentru că simt, după prea multele pene care cad, după prea multul păr care crește, că sosește anul în care papagalii mei vor avea o sută de ani, gazelele mele doisprezece ani și vor începe să moară.

Iată, Simon, pentru că țiu să-mi închei scrisoarea printr-un concetto — ni se impunea asta la pension — cum cea mai tristă zi a mea pe insulă a fost aceea în care l-am întîlnit aci pe Robinson.

Adio. Scrie-mi ce se petrece în Europa.

Simon mi-a răspuns chiar în seara aceea, printr-o scrisoare scrisă de mîna mea, că ceea ce se petrecea în Europa era că războiul se isprăvea. Uniforma era acum grena cu epoleți roșii pe umeri. El intrase primul în Strasbourg în ziua aniversară a luptei de la Bazeilles [1], iar în ziua aniversară a Sedanului luasem Berlinul.

A adăugat apoi cîteva fraze foarte simple, dar care m-au mișcat totuși aproape tot atîta: că magazinul *Printemps* a deschis o expoziție de diftină, că omnibuzul din gara Saint-Lazare a devenit autobuz, iar comisionarul de la Larue avea doliu la braț. Toți obișnuiții casei îi strîngeau mîna. Apoi mi-a înșirat cuvinte și mai simple, încă, dar cu aerul de a-mi povesti anecdote curioase: că oamenii se iubeau, că oamenii se urau, că oamenii se regăseau în gări, că oamenii se căsătoreau și că trăiau împreună.

[1] Aici a avut loc rezistența eroică a francezilor (1 sept. 1870), înaintea înfrîngerii și capitulării de la Sedan în fața armatelor germane (1870).

Apoi, cîteva fraze care mi s-au părut încă şi mai stranii, despre meserii : că ţiglăriile făceau ţigle, băcanii articole de băcănie, plăcintarii plăcinte...

I-am răspuns :

Dragă Simon,

Iată că toate stridiile şi toate scoicile din jurul insulei mele se închid o dată cu zgomotul baionetelor pe care le vîr din nou în teacă. Iată ora în care mi se spunea odinioară că soarele se scufundă în mare, că soarele se îmbăiază ; eu nu spuneam nimic : l-am socotit întotdeauna atît de mult mai presus de toate !

Am scăpat de un mare pericol. Ieri dimineaţă era cît p-aci să nu mai fiu în insula mea ca într-o nacelă de balon, legănată între două lumi cu păsări şi plante care mi s-au dăruit fără nume şi fără condiţii. În carnetul naufragiatului din faţă am găsit planul arhipelagului meu, latitudinea, numărul exact de mile care-l despart de insula Palmira (770), de insula Rimski-Korsakov (321) şi de Rakahanga (exact 1000). Era aproape ca şi cînd viaţa mea rătăcitoare pe plută se sfîrşise. Mă simţeam ţinută de cele patru colţuri ale orizontului prin cabluri. Din acele hărţi puteam şti adîncimea aproape la metru a fiecărei scobituri din marea mea. Toţi arborii, pe care eu îi botezasem, erau rînduiţi şi desemnaţi în acel carnet după esenţe şi îmi restituiau puţin cîte puţin frumoasele lor pseudonime în schimbul unor numiri vulgare sau latineşti ; nu mai aveam belşite, boababi, angoasieri, ci sagu, nucşoare ; cocotierul meu nu era decît palmierul-pensetă ; micul meu arbust verde şi roşu era indigoul ; marile mere galbene erau caşuul mic. Ştiinţa era pe cale să se aşeze pe această pată rotundă din mijlocul oceanului şi s-o soarbă ca o sugativă. Păsările mele aveau să poarte uniformele pe care le au în Grădina Plantelor. Vai ! unele erau chiar desenate ; favoritul meu galben era un scatiu mascul ; merclul evantai era baza gobmuscă, papagalul meu, care-şi schimba penajul şi culoarea în fiecare lună, era un viespar nubicoid. Naufragiatul preciza că, pentru a recunoaşte toate speciile de păsări, e de ajuns să le inspectezi irisul, şi fără să vreau mă uitam la ochii celor care se

așezau. Una cu irisul făcut din două cercuri, cel mai mare albastru, cel mai mic căprui, era lory papù. O alta, al cărei iris era roșu sîngeriu cu un vîrf auriu, era luptătorul trupial. O alta, zbanghie, era pasărea paradisului Dupont; iar două planșe în laviu nu-mi mai îngăduiau să ignor de acum încolo numele vreunei cochilii; de aici înainte striveam colțuri de hamon, nautili, lepași. Toată acea floră și faună devenind independentă, mi-era de ajuns să citesc și să accept contractul pentru a le anexa la restul lumii, la Buffon și Cuvier. Ca o teleagă la remorcă, mă simții un minut agățată la trenul vostru. Vînturi latine, curente engleze, un suflu văratic olandez, iată ce erau musonul meu și cele douăsprezece alizee. Nu mai stătui la îndoială: după cum arzi fără să le citești scrisorile care îți dau de știre despre un vechi amor al celei pe care o credeai pură, eu aruncai inventarul în foc, dezlegai păsările și peștii mei de trecutul lor, iar numele stupid al insulei mele nici nu vreau să ți-l spun, pentru ca să-l uit.

Nu-mi lua în nume de rău ortografia. Nu-i de loc mic efortul, ca după cinci ani, să reții stiloul de la dublarea littterelor.

Astăzi sînt mai liniștită. Ceea ce mă liniștește îndeosebi, cînd scriu, este să trasez deodată un cuvînt cu majuscule enorme. Sînt CALMĂ. Pentru ce voi, scriitorii din Franța, nu folosiți acest procedeu? Asta CALMEAZĂ ca și cînd ai avea subit o lupă înaintea ochilor. Să-ncercăm, pentru a vedea dacă acest leac e sigur, să scriem un cuvînt care-mi face rău, cuvîntul gară, cuvîntul dulap cu oglindă, cuvîntul CHENONCEAUX.

Nu-mi spune că mă iubești. Mă socotești de mult timp diluată în mare; poate cel mult, în ființele tinere de tot, îți închipui că a intrat o fărîmă din mine și le dezmierzi... Cu toate acestea, dumneata care ai și Chenonceaux, Chambord, Valençay, iubește-mă...

Nu-mi spune că ai să mori fără mine. Vei muri fără să pronunți numele meu, fără să privești în ochii mei pentru a descoperi, ca naufragiatul în irisul păsărilor, adevărata mea specie. Ai șters din testament rîndul care

era pentru mine... Cu toate acestea, dumneata care eşti acolo, care ai jurnale, Le Figaro, Le Matin, l'Echo *şi* Les Débats, *dumneata care ai putea avea cu întoarcerea poştei* Gazette de Limoges, *iubeşte-mă...*

Ah, Simon. După cum un farmacist se opreşte deodată în mijlocul poţiunii sale şi, subit, fără motiv, ghiceşte că vocaţia sa era să devină geometru, după cum unui jocheu, care ţine de frîu Dragonul regelui, i se revelează deodată, fără motiv, că a fost născut pentru medicină, la moment şi fără motiv, eu ghicesc că eram făcută pentru DRAGOSTE, pentru DRAGOSTE.

Pentru dragoste la Chamonix; văd fereastra camerei de hotel pentru care eram creată. Pentru dragoste la Saint-Moritz; văd schiorii. Ce proşti sîntem în viaţă! Mă gîndesc că ZĂPADA este un solid, că trebuie, căzînd, să facă totuşi un zgomot uşor, şi nu mi-a venit niciodată ideea să-l ascult. Mă gîndesc că toate acele fiinţe omeneşti din jurul meu care se iubeau, trebuiau să-şi strîngă mîinile pînă le striveau, să se îmbrăţişeze în bow-windows [1], *să strige... şi eu n-am remarcat niciodată nimic, nici n-am auzit. În timpul celor douăzeci de ani ai mei în lume, nu a fost nimic care să mă fi putut lăsa să cred că oamenii se iubeau. Spune-mi ce făceai cu Ana, Simon. Vorbeşte-mi fără minciună!*

Simon îmi răspunse că-mi va spune totul. Cu Ana se săruta. Foarte des, în spatele meu. Nu era nici o tăcere, pentru că acel care nu săruta continua să vorbească. O întindea pe divanul meu roz de la hotel, repede, în timp ce eu pregăteam ceaiul. Zgomotul acela de paşi, care mă mira, erau cele patru picioare ale lor, care atingeau iar pămîntul, cînd se ridicau. Că el se apleca spre ea, iar strigătul acela, pe care-l acoperise pe jumătate răsturnînd vaza de cupru ondulată, acel strigăt care mă făcuse să alerg palidă de frică şi pe care-l crezusem, în chip stupid, ca şi cum cauzele urmează efectelor, un strigăt de spaimă, era...

Aci i-am rupt scrisoarea.

[1] **Fereastră ieşită în afara zidului unei faţade** (l. engl.).

Dragă Simon,

Vai, mi se întîmplă, da, să spun tare, cînd se ridică brusc vreun nor alb : — Pleacă trenul ! şi să strig uneori cînd mi-e foame : — La masă !

Tocmai pentru a evita astfel de vizite dureroase ale cuvintelor franţuzeşti, am luat obiceiul să-mi fac eu cuvinte şi am acum o limbă numai pentru mine. Arborilor şi păsărilor le-am retras chiar şi poreclele europene deformate cu care le împopoţonasem la-ntîmplare, cum se împopoţonează un rege berber cu joben şi corsete. Nu mai erau prunicotieri, adonisieri, ciricireşiori. Am două sute de cuvinte care nu mă duc niciodată în afara insulei în care s-au născut, chiar cele care însemnează Nostalgie sau Aşteptare. Limbaj fluid, pentru că, totdeauna leneşă, m-am scutit pînă şi de osteneala de a nazaliza şi a pune pluralul. N-au rămas nici acei h *aspiraţi, pe care i-am urît întotdeauna şi care îţi lipesc pe faţă cuvîntul ca o mască pentru operaţie. Limbaj fără sufixe, nici prefixe, nici rădăcini, în care fiinţele care se aseamănă cel mai mult au numele cele mai diferite. Nume şuierătoare totdeauna urmate de un frumos epitet care le hrăneşte ca un tender. Nume rulante, din care făuresc destule în faţa ecoului, strigîndu-le şi modificîndu-le pînă ce stînca îmi trimite îndărăt un nume fără aliaj...* Glaia, *sentimentul pe care-l încerci cînd toate foile roşii de manghier sînt întoarse pe dos de vînt şi devin albe ;* Kirara, *mişcarea sufletului cînd mii de lilieci spînzuraţi de-un arbore mort, ca nişte smochine, se desfac unul cîte unul ;* Hiroza, *cînd ei pleacă toţi împreună şi iau o pasăre în grupul lor ;* Ibili, *întîlnirea cu o liană care s-a strecurat pînă la prundiş şi pe care ai putea-o lega de un cablu ;* Koiva, *pentru toate gesturile făcute de un braţ omenesc ; şi nume identice pentru dorinţele cele mai diferite :* Yuli, *pentru foame şi somn în acelaşi timp,* Azié *pentru necurmata dezmierdare pe care mi-o dau aripile de păsări, şi pentru dragoste. Eu sînt* Veloa, *regina, şi nu trebuie să fiu confundată cu* Velloa, *lipsa de coacăze negre şi de rachiu de gutuie. Apoi, lucrul acesta mă face mai puţin singură, numele cele mai feminine din lumea veche eu le pun la masculin : marea, lumea, noaptea, au devenit fiinţe de alt sex decît al meu ;*

luna e Sicolé, *cuvînt patru zile femelă și trei zile mascul ; închipuie-ți de asemenea că manga, cireașa, para își schimbă genul în timp ce le apropii de buze. Am comparat deunăzi vocabularul meu cu dicționarul insulelor vecine, găsit în grotă. Asupra unui obiect, asupra unuia singur, dar asupra celui mai prețios din Pacific, asupra cuvîntului soare, m-am întîlnit cu limba lor adevărată. Sînt foarte mîndră de asta. Pentru că fericit e acel ce ghicește cuvîntul eschimos care vrea să spună Gheață, cuvîntul englez care vrea să spună Marmeladă, cuvîntul francez care vrea să spună Onoare...*

Lupta mea contra singurătății ? Uneori o combat înotînd pînă la insula zeilor, strîngînd mîinile lor minuscule, dezmierdînd imensele lor buze, stînd nemișcată în locul unde lipsește unul dintre ei, ținînd interimatul unui zeu. Uneori semănînd insula cu manechine care nu-nspăimîntă de altfel niciodată păsările, zdrențele lor fiind de pene. Cîteodată mă servesc de umbra mea ; toate gesturile prietenelor pe care ea le poate figura, toate pozele de statui ilustre, toate profilurile, biet cinema unic care îmi dă un spectacol din Europa, eu le încerc pe nisip, cînd e soare, sau pe sidef cînd e lună, cu o coajă de banană pe nas pentru a avea umbra doamnei de Montespan. Mă distrez de asemenea în a fi două femei consecutiv. Azi o persoană care ia în răspăr pădurile, tulbură izvoarele, sparge ouăle ; mîine o alta, care merge de-a lungul văilor, locuiește în poiene, nu îmbină cele cinci simțuri ale insulei pe fața ei îngustă decît la punctele îndrăgite de soare. Fiecare cu numele ei.

Prima e totdeauna goală, a doua încinsă cu orhidee. Dar nu sînt, vai, decît cu rîndul aceste două femei. Întocmai ca eroinele care joacă singure, și anume la cinema, rolul a două gemene, ele se pot întîlni numai prin șiretlic și se pot atinge doar cu degetul, la miezul nopții, cînd una e înlocuită de cealaltă. Una e capabilă de toate isprăvile eroice, cealaltă de toate josniciile. Una e idolatră, credulă, cealaltă raționează. Una are tendință de îngrășare, cealaltă de slăbire. Una merge pe vîrful picioarelor, cealaltă pe călcîi, și ele nu lasă aceeași urmă în insulă. Una nevinovată, cealaltă perversă, iar gurile lor nu lasă aceeași întipărire în fructe. Una care dezmiardă animalele pe frunte,

alta care le măgulește. Pe scurt, perfecționîndu-le, ajung să-mi separ, ca odinioară Dominic, corpul de suflet, și e nevoie cel puțin de o înțepătură zdravănă de viespe sau de cactus pentru a le suda o clipă din nou. Trăiesc astfel într-un picior.

Sufletul meu e ceva foarte modest, foarte burghez, și niciodată nu zăresc în el nici umbra unui necunoscut. Degeaba am tras de acele capete de cruzime, de mînie care altădată îmi dădeau iluzia că pot fi la nevoie nemiloasă și sîngeroasă. Am încercat să sugrum pasărea tango, pentru a cunoaște limitele nepăsării; s-a refăcut, a murit după cîteva săptămîni, după ce a dovedit că nu murea decît din dezamăgire. Sufletul meu e de treabă. Dar în jurul trupului meu, pudrat și întins, pe un mancenilier, ca o momeală, nemișcat, simt uneori rătăcind spiritele polineziene. Îl fardez, ca să-mi ofere în apă o înfățișare de nerecunoscut. Îl ascund, îl îngrop sub frunze, îl lipesc de un arbore prin liane de culoarea lui, cunosc toate locurile de pe insulă unde el se instalează în taină. Ce explorator din Europa m-ar descoperi în acele ceasuri, cînd sînt cea mai bine ascunsă femeie de pe glob? De asemenea, adesea dorm pe acel mușchi care te vopsește în roșu. Mă scol cu jumătate din mine colorată pentru o săptămînă, despărțită în două printr-o linie capricioasă, bogată în frumoase cozi de rîndunică pe care le accentuez cu culoare. Am două mîini neasemănătoare, picioare inegale, fiecare îl tratează pe celălalt ca străin, și dacă mă rog, dacă îmi încrucișez genunchii, semi-persoană, trăiesc cel puțin cu o semi-persoană mai puțin cunoscută.

Cu ce mă mai ocup, Simon? Aștept.

E singura mea muncă, o muncă veritabilă, pe care n-o pot neglija o dimineață sau o după amiază fără să resimt remușcarea pe care o dă la noi lenevia: aștept. E meseria mea. Întinsă sau șezînd în fața mării, eu aștept. Nu mai sînt decît un ochi, ajung să nu mișc din sprîncene pentru a nu pierde a mia parte din șansă. Întreg cerul meu, tot oceanul meu e întins ca o pînză de păianjen, sînt gata să mă reped la luntrea care s-ar prinde în ea. Uneori, cînd două păsări care zburaseră împreună se despart deodată una de alta, cel mult simt privirea dezbinîndu-se și trebuie să-nchid ochii o secundă. Sau să-i mișc uneori,

pentru a înviora două irisuri mărite deodată de două valuri gemene. Fără nici un gînd, aşa cum fetele aşteaptă pe terase unul din acele sentimente franţuzeşti, cărora o uşoară bunăvoinţă a serii i-ar da formă omenească, eu aştept un bărbat. Nu aştept vapoare transatlantice care poartă oameni cu destine mediocre — nici o linie nu atinge în treacăt aceste locuri — ci cele două ambarcaţii care se deosebesc cel mai mult şi care poartă oamenii cei mai îndepărtaţi, o pirogă mai întîi, sau dimpotrivă un yacht. Sînt la răspîntia fericirii celei mai rafinate sau a epocii fierului. În locul distanţei slabe pe care o face acul pentru fetele din Franţa între un ofiţer şi un funcţionar, aici el marchează o distanţare completă: un miliardar sau un sălbatec. Nu mai ezit între un roşcovan şi un brunet, între unul mic cu centură de gimnast care preferă bordeaux-*ul şi unul înalt, cu fular pestriţ, care preferă* bourgogne-*ul, ci între două rase despărţite de douăzeci de mii de ani, între tinereţea şi bătrîneţea lumii, între un pat de ierburi la etajul trei din partea dreaptă a unui arbore gigantic, pe palier cu o panteră îmblînzită, cu craniile goale cu clopoţei pe a treia cracă la dreapta, şi între toată pînza şi mătasea New Yorkului; — numai de n-ar veni bărbatul din insula aceea de ocnaşi, care mi s-a spus că e vecină, un evadat cu ouă tari învelite în ziare... Vieţii cu un sălbatec i-aş prefera moartea? Un sălbatec pe care nu l-aş tutui niciodată, căruia în sfîrşit i-aş acorda, în ochii fraţilor lui, acea semi-divinitate pe care o refuz demonilor insulei, care ar crede într-adevăr că eu îl fac nemuritor şi pe care în ziua morţii sale (ar fi lucrul cel mai greu), aş simula că nu-l mai iubesc şi că-l pedepsesc?... Şi acel englez politicos, care mi-ar fi spus, întinzîndu-mi mie, complet goală, mîna pentru primul nostru* shake-hand[1]: *„Scuzaţi-mi mănuşile"? Şi acel pastor american, care m-ar fotografia repede cu drapelul universităţii sale drept rochie? Şi acel neamţ plin de dragoste, care m-ar fi instalat la o masă pliantă cu bere de*

[1] Strîngere de mînă (l. engl.).

Pilsen, condamnîndu-mă la un sărut de fiecare dată cînd aș uita să închid la loc capacul de staniu al cănii?

În zilele în care simt prea mult că domnii din lume n-au pornit spre mine, aștept vîntul...

Cum într-un automobil recunoști în chip simplu după un tub roșu din față sau un mic tub albastru din stînga dacă are uleiul sau benzina trebuitoare, în insulă eu știu acum după ce obiecte minuscule se poate vedea dacă va fi soare plin sau vînt. Știu cum și încotro se angrenează roțile Pacificului. Dacă paieta aceea de argint dintr-o scobitură din colțul stîng al stîncii Rimbaud sclipește, înseamnă că luna e în faza plină. Retezătura aceasta de arbore doborît devenită brusc de culoarea sîngelui de bou înseamnă ploaie pentru poimîine. Albinele acelea care ies din arbore prin vîrful lui, înseamnă un cutremur de pămînt pentru începutul zilei următoare. Nufărul care se mișcă de trei ori e un fenomen mai rar, aproape anual, e trecera prin insulă a ornitorincului. Astfel eu n-am decît să supraveghez anumite umbre, anumite sclipiri cum privești la contoarele de taxiuri, iar pentru a ști dacă vîntul, musonul sau furtuna sînt pe drum către mine, mi-e destul să-mi arunc ochii pe o frunză de palmier, pe care un necunoscător n-ar fi deosebit-o de altele, dar care e manometrul meu și care tremură de una singură cu o oră înaintea celei mai mici adieri. O consult fără întrerupere, dezamăgită cînd rămîne prea multe zile nemișcată... Deodată tremură... Din marea în care mă îmbăiez mă urc atunci pe platforma promontoriului; ceea ce făceam ca fetiță cu degetul muiat pentru a ști de unde vine vîntul, fac acolo sus întrebuințînd pentru asta trupul meu întreg. Vine în rafale, atacă după epocă partea mea mîngîietoare sau partea mea neînduplecată, depunînd brutal pe mine cea dintîi, pe mine sterila, cele mai avide dintre acele parfumuri și semințe invizibile care ar fi fructificat dacă aș fi fost mraniță și nu carne: vînt protestatar, lipind deodată pe mine o frunză întreagă, de formă necunoscută; vine duios, sărutîndu-mă în unde, uneori din sus, ca printr-o fereastră de atelier deschisă, de jos ca printr-o gură de căldură într-un muzeu. Apoi, pasărea care anunță

sfîrșitul vîntului își scoate țipătul, țipăt aproape imperceptibil în mijlocul ciripirilor, valul care anunță hula pentru ora douăsprezece și un sfert noaptea mă acoperă de spumă; bîtlanul care zboară cu treizeci și cinci de minute înainte de sfîrșitul zilei se ridică; nu mai e nici un suflu; obscuritatea deplină care anunță noaptea mă învăluie, și deznădăjduiesc pe insula mea în pană...

Ești ocupată, singură într-o insulă!...

Capitolul X

Fusesem trezită brusc, dar de cine ? De un vis ? sau mai curînd, în timpul ultimei secunde a somnului meu, bubuise un tun sau mă luminase un proiector ? Îmi scrutai în acelaşi timp mintea, corpul, orizontul, pentru a descoperi cauza acestei tresăriri. Bîjbîiam în insula întunecată, sprijinindu-mă de cele mai sensibile dintre păsările mele, izbindu-mă de arbori găunoşi, chemînd ecoul, ca într-un salon în care cauţi butonul electric. Am obţinut numai răsăritul soarelui. În sfîrşit, din fundul grotei mele, după cum acela care şi-a pierdut inelul — şi s-a aşezat iar, după ce-a răsturnat casa întreagă, pe scaunul în care îl mai avusese ultima dată — chibzuieşte, se scoală şi se duce drept la sertarul cel bun, eu mă avîntai, mă căţărai în cocotierul cel mai apropiat, căutai fumul gaizerului şi pe cealaltă insulă... Găsisem... se înălţau două fumuri.

Nu era un miraj. Erau două fumuri, şi nu patru insule şi nu două rînduri de stînci la suprafaţa mării. Pe aurora aceasta proaspătă încă vedeam imprimîndu-se suflarea oamenilor... Oamenii trăiau încă... Dacă aş fi avut ochi mai buni, reuşeam poate să văd un al treilea fum, mic de tot, acela al unei ţigări sau al unei pipe !... În vîrful cocotierului meu, devenii deodată inertă, ca şi cînd acolo aş fi stat de cinci ani ; cîteva minute încă şi n-aş mai fi îndurat singurătatea ; să fi apărut fumul la ora opt şi nu

la şapte, ar fi fost prea tîrziu, aş fi scăpat totul. În aşa fel încît îl scăpai într-adevăr, şi căzui, cel mai copt din fructele lui... Eram la ţărmul mării şi mă aruncai în Kuroşivo ca într-un taxi.

Eram prea uşoară în ziua aceea pentru apa sărată. Uneori ieşeam întreagă din ea. Mă reţineam şi mă făceam grea, de frică să nu fiu zărită de pe celălalt ţărm. Cartea naufragiatului îmi descoperise obiceiurile arhipelagurilor vecine şi ale raselor lor, şi aveam de ce să devin neîncrezătoare. Dacă era vîntul din apus cel care suflase noaptea, cel care sosise venea din Haühaü, unde albii sînt divinizaţi. Dar dacă suflase de la răsărit, era din insula Meyer, unde ei sînt mîncaţi umpluţi, iar dacă suflase de la nord, venise din Samua Bay, unde papuaşii le taie capetele. Ţinui braţul sus de tot în afara apei pentru a vedea de unde venise acel vînt care mă va face sclavă sau regină. Nu sufla de loc, fumurile erau cu totul drepte, vizitatorul meu venea din centrul pămîntului. Vizitatorul meu, m-am gîndit adesea la asta, sosise într-un yacht cu aburi. Dar atunci mă înspăimîntă nedibăcia europenilor : erau capabili să creadă, după umflarea apei, că era un rechin şi să tragă. Încercam în zadar — pentru că erau capabili să tragă şi cu mitraliera — să alung norul de papagali care zbura exact deasupra mea, vorbind limba mea şi dezvăluindu-mi prezenţa. Deodată, ca un balon de copil pe care l-aş fi scăpat, norul acela se ridică... Străinul trebuie să fi făcut un gest. Apoi am văzut în insula a doua ridicîndu-se două jerbe de păsări ale paradisului roşii, apoi roze, apoi violete ; cineva aţiţase acest frumos foc, străinul trebuie să fi tras ; dar eu eram acum aproape de stîncile din mare, şi cu urechea dreaptă în mare ca o scoică n-o putusem auzi decît pe ea. În sfîrşit am ajuns în lagună, şi am auzit un behăit, apoi un lătrat ; străinul trebuie să fi apucat cerbul meu de coarne, maimuţa mea de coadă. Peştii acestei ape liniştite erau de asemenea înspăimîntaţi. Nici unul nu mai locuia pe fundul de culoarea lui, obleţii roz pe mărgean, linul pe funduri striate, ci credeau, în chip greşit, că-şi găsesc siguranţa schimbînd decorul, aşa încît cei aurii erau pe sidef, cei verzi pe nisip alb... Toţi agitaţi de o mişcare regulată care-i împingea în fiecare secundă un milimetru înainte, şi curînd auzii

într-adevăr zgomotul unui motor... Prea tîrziu... pentru că, în momentul cînd puneam piciorul pe pămînt, am văzut o şalupă mînată de-un motor cu petrol luînd-o pe canalul dintre recife şi îndreptîndu-se exact spre insula mea. Jucam „de-a cele patru colţuri" cu mai mult decît viaţa mea. O privii plecînd, pentru prima dată duşmănoasă, şiroind şi neavînd uscat decît ochii... Deodată ţîşniră lacrimile...

O privire de om ! Văzusem o privire de om ! O privire de om, fără să mă vadă, cum odinioară mă atinsese reflectorul ! Pe o faţă bronzată, tot aşa de puţin abil în a se ascunde ca adineauri peştii, doi ochi albaştri. Era totul ; marginea şalupei tăia capul exact sub ei. Nu văzusem un nas omenesc, o gură omenească. Bărbia, gîtul, umerii, nu văzusem nimic din toate acestea. Dar văzusem sprîncene, o frunte, urechi. Văzusem păr negru şi stufos. Nu văzusem clipind pleoapele, pentru că totul fusese prea rapid, dar văzusem o mînă ridicîndu-se din şalupă şi mîngîind părul acela ; o altă mînă care atinsese încet urechea. Un om întreg era acolo, şi la care fiecare parte a trupului o mîngîia pe cealaltă.

În acea clipă am văzut o manta agăţată de un arbore. Începuse briza, o briză din răsărit, care urma să aducă prea tîrziu pe şeful care trebuia să mă frigă, dar mişca veşmîntul acela şi-i comanda gesturi de paiaţă, care îmi aduseră aminte îndată, ca şi cum le-aş fi uitat, toate gesturile oamenilor. Braţul se legăna, gulerul se deschidea, era mantaua unui om care merge, care respiră. O pipăii, o culesei chiar din locul unde se ţinea de arbore, ca pe un fruct, pentru a nu-l strica. Eram sigură că va veni îndărăt s-o caute : nu era una din acele mantale pe care le părăseşti într-o insulă, era una din acele capodopere de homespun alb şi brun închis pentru care nu eziţi să deranjezi seara femeia deja adormită şi aşezată pe ea ; o manta căptuşită cu mătase cenuşie, pe care o adori, cu reveruri la mîneci şi o gaică. Dar fără mine n-ar putea s-o regăsească, pentru că mă înfăşurai în ea ! Precum în Orient amanţii în covoarele haremurilor, nu va fi adusă înapoi fără mine la acel domn Billy Kinley, care era stăpînul ei după etichetă. M-am interesat de tot ce conţinea. Am legat de încheietura mîinii un fular auriu şi cenuşiu,

care mirosea a smirnă, de genunchiul meu o batistă de mătase verde, care mirosea a bergamută. Din două parfumuri de bărbat mi-am făcut două parîme. Am scotocit buzunarele, lacomă să ating în sfîrşit resturile lumii pe care un bărbat le poartă asupra lui ; toate erau goale, dar cel puţin fiecare îşi avea mirosul său, unul mirosind a tutun blond, altul a ciocolată, cel din mijloc de la piept a mentă. Trăgeam în piept flacoane de săruri ; după cinci ani reveneam la viaţă, Europa cu parfumurile sale trecu în bătaia mea... Mă năpustii la ecourile mele, pentru a striga în ele chemarea pe care o repetasem atît de des ; alergai la ecoul împătrit, dispreţuind pe cel dublu sau triplu : vîntul se schimbase şi venea din apus ; prea tîrziu, pentru că ce mă interesa acum era să fiu zeiţă la Haühaü ! Alergam, înspăimîntînd tatuii mei, care intrau iar în vizuinile lor, maimuţele mele, care se urcau în arbori. Animalele îmi lăsau tot solul pentru această întrevedere omenească... Eram în centrul micii peninsule rotunde cînd am văzut şalupa abordînd din nou, fără îndoială în căutarea mea. Omul strigă. Apoi la dreapta mea, în cocotieri, auzii un alt om care cînta. Apoi, departe în spatele meu, un banjo. Un al patrulea om fluiera aproape de mare. Auzeam în acelaşi timp cele patru armonii pe care le pot face fiinţele omeneşti şi, din clipa în care ecoul repetase de patru ori chemarea mea, am simţit această circonferinţă restrîngîndu-se, am simţit asaltul dat singurătăţii mele de patru oameni cu puşti, revolvere, securi ; ramurile trosneau deja, şi deodată, cînd presiunea umană fu prea puternică pentru mine — douăzeci de metri, treizeci de metri, atît de sensibilă devenisem — nu leşina, Suzana ! — am leşinat...

Nu mă hotăram nici să mă mişc, nici să deschid ochii. Una cîte una, recunoscătoare fiecăreia, ca şi cum o fiinţă nouă se crea pentru uzul meu, auzisem cele trei voci ale lor... Erau foarte aproape, aplecaţi asupra mea... Pe trupul meu percepeam răsuflarea lor, una îmi atingea mîna, alta obrazul, alta sînul. Tot restul trupului meu era îngheţat, aceste trei puncte fierbinţi. Fiecare din cuvintele lor de asemenea atingeau în mine o fibră precisă, un muşchi de

la picior, un punct din creierul meu, şi cîteodată o parte din mine însămi, pe care o ghiceam spirituală, şi una senzuală. Trei voci tot aşa de diferite ca pentru o operă, cea joasă, cea mijlocie, cea înaltă. Am făcut legămînt să deschid ochii de îndată ce tustrele se vor fi unit pentru o frază în trio. Dar fiecare din ele vorbea doar la rîndul ei. Cuvinte englezeşti, al căror sens desigur îl înţelegeam, dar care mai cu seamă dădeau memoriei mele o mişcare fără legătură cu conţinutul lor, şi fiecare deschidea în mine o viziune a Europei şi o epuiza ca pe o glandă...

Vocea de bas zicea :

— Picioarele mă derutează. Totul e mister în aceste insule. Iată a treizeci şi una rasă de adăugat celor treizeci de rase ale lui Wellney. Dar ca să existe picioare arcuite în Polinezia, ar fi sfîrşitul lui Spencer şi Heurteau !

Înţelegeam toate astea, dar cu totul altele mi-erau gîndurile !

Sosirea în gări, mă gîndeam ! cînd trenul descrie o curbă mititică pentru a intra pe peronul acoperit, cînd apropierea de Paris te face aşa de sensibil încît ghiceşti sub tine fiecare macaz. Sosirea la Saincaize, exact la ieşirea din tunel şi aruncatul cu sîmburi de cireşe în călătorii care coboară din trenul de Bourges !

Vocea înaltă spuse :

— Dar pielea asta ?

— Fardată şi sidefată. Pielea se xplică în Wellney. Dar picioarele mă încurcă.

Eu mă gîndeam :

Vinul, din care o sticlă era poate acolo, foarte aproape! Butucii de viţă de vie, pe dealuri, în jurul aracilor, ca nişte frumoase bigudiuri în ajunul confirmărilor ! Culesul, în perioada piersicilor, cînd le deschizi şi înlocuieşti sîmburele cu un strugure muscat !...

Vocea de bariton întrebă :

— E fată ?

— Tot ce poate fi mai fată ! De la insula Rimski încoace li se smulge lobul drept celor care nu mai sînt virgine. La Salu li se tatuează o mînă deschisă pe talpa piciorului. Dar tatuează o mînă pe picioarele astea !

Limonada, gazoasă, cu zaharină ! sticla trezită pe care o găseşti din nou într-un dulap la o lună după trecerea micilor Elichade. Apa de Couzan, apa de Périer, şampania !

— Părăsită în insulă. Toate fetiţele acuzate de divinaţie sînt izolate pentru patru ani, după Wellney. Gîndiţi-vă că li se smulge lobul la cincisprezece ani. La nouă în insula Barré. Asta are douăzeci de ani.

Castelele, bisericile, canalele, grădinile, potecile, urmele, muntele, zăpada, gheţarii, urmele, potecile, drumurile, şoselele, automobilele, rîul în sfîrşit, şi podul cel mare !

— Dar pielea ei, Billy.

— Fardată şi dată cu sidef.

Atît de mult se grăbise Billy să răspundă, că vocea înaltă şi vocea joasă se contopiseră !...

Oamenii, cei scunzi, cei înalţi, bîlbîiţii, surzii, cei cu mustăţi, cei raşi, cei în haină, cei a căror pălărie zboară şi un măturător o opreşte cu mătura... N-aveam decît să deschid ochii pentru a vedea toate acestea... Dar vocea înaltă se supără...

— Fardată şi dată cu sidef, iată tot ce ştii să spui tu ! Dar dedesubtul fardului ?

Cîinii, pisicile — coliviile şi acvariile supravegheate de pisici, pisicile de porţelan care dorm cu pete aurite şi cu numele lor scris dedesubt cu creionul !

— Piele brună. Tip Wellney. Pun puţin acid pe braţul ei. Priviţi...

Atunci mă ustură ceva. Îmi freca braţul cu degetul la scobitura cotului. Între oameni şi mine, printr-un acid care arde, contactul era reluat pentru totdeauna... Am deschis ochii. Îi văzui pe tustrei.

— Jack, plînge — spuse vocea înaltă. Mîngîi-o !

Atunci Jack, cel care mă atinsese şi înainte (văzusem pe mine amprenta mîinilor sale), cel care avea deja obişnuinţa corpului meu şi mă purtase, acela (vedeam pe cămaşa lui de mătase albastră o dîră sidefie ca aceea pe care o lasă luna) care-mi cunoştea greutatea, parfumul, se apropie, îmi înalţă capul, şi în sfîrşit putui să vorbesc şi să reiau după atîţia ani conversaţia mea cu oamenii, şi

să spun primul meu cuvînt francez, care-l făcu pe Jack să se dea înapoi uluit şi pe ceilalţi doi să se apropie :

— O batistă ! am spus.

Acum ne aflam în seara acelei zile şi tăceam toţi patru. Păsările mele uimite să mă vadă rămînînd în a doua insulă, se-ntorceau în stoluri la prima, zburînd aproape de-a-ndărătelea. Fiecare rază de asemenea ne părăsea pentru a se aşeza un minut pe adevăratul meu regat şi a se stinge. Eram îmbrăcată acum cu o pijama de mătase neagră ; aveam o brăţară de aur la gleznă, reluam viaţa Europei prin modele ei cele mai snoabe. Reluasem gusturile Europei prin gradul lor cel mai ascuţit, romul, şampania, murăturile în oţet. Eram puţin beată, pentru mine pămîntul începea iar să se învîrtească.

Acum ştiam totul despre război. Ezitam încă, din cauza accentului englezesc al prietenilor mei, asupra numelui mareşalilor lor, Pétain, Foch, dar le ştiam toate aventurile. Jack, care mi se părea strategul, ţinuse să-mi arate manevra de la Marna, care a salvat Franţa : flancul drept, apoi flancul stîng ; manevra de la Bouchavesnes, care a salvat primăria din Bouchavesnes : flancul stîng, apoi flancul drept ; în sfîrşit manevra patrulelor sale, prin care a făcut prizonieri doi ulani, combinaţii minunate ale celor două victorii precedente, flancul stîng-drept, apoi flancul drept-stîng. De la Hawkins, care era în statul major, aflasem toate bîrfelile tuturor armatelor, vizita lui lady Abbey deghizată în calfă de măcelar ; călătoria lui în automobil cu Clemenceau, de la care aştepta, plin de admiraţie, confidenţe şi care i-a spus doar, după două zile de tăcere, arătînd vacile dintr-o livadă : „Dacă s-ar da vacilor cafea, s-ar mulge cafea cu lapte". Uluirea sa în sufrageria lordului Asquith, cînd a zărit la un an după începerea războiului portretul împăratului Wilhelm în picioare. Cît despre Billy, acesta vorbea puţin şi îşi purta cu el amintirile : o bucată de grenadă în mînă care-l împiedica să ia busola şi care-l făcuse să comită pe yacht mari greşeli de compas ; un ordin de serviciu semnat în acelaşi timp de

un general englez care se numea French [1] și un general francez care se numea Langlais [2]. Apoi, deoarece fusese locotenent de etape, putu să-mi indice, pe măsură ce-i dădeam nume din Limousin, ce trupe engleze fuseseră cantonate acolo, la Saint-Sulpice hindușii, la Limoges neozeelandezii, la Rochechouart sirienii evrei, și două escadroane de buri pentru a păzi rușii răsculați aproape de Ussel. Am aflat și modele anului, îmi arătară *Vogue* și *Feuillets d'Art,* și pentru a-mi dovedi cît mă stimau și că mă considerau din lumea lor, mi-au înșirat ultimele căsătorii, unanimi în a o blama pe Perscilla Bandenby, care se măritase nu din dragoste, și în galben.

Acum, grație mătăsii aceleia, a fularelor, toate înclinările mele îmi reveniseră și mai nesupuse ca odinioară. De-abia de douăsprezece ore revedeam oamenii și, în loc să aprob totul la ei și la creațiile lor, după cum credeam, mă simțeam tot atît de intransigentă ca și la pension. Din nou erau culori pe care le detestam, de pildă, violetul cămășii lui Hawkins ; eram nemiloasă față de cravatele cu inițiale, eram iritată de pantofii bărbătești cu căputele prea mari ; exista deja o șampanie pe care o preferam. L-am obligat pe Billy să-și schimbe șosetele, care erau în dungi concentrice. Îmi plăceau pipele mici cu coada scurtă și dreaptă, spre paguba pipelor cu coada îndoită. Pe cît îmi păreau demne de mîngîierile noastre părul blond tuns după moda argentină, mîinile mari și puternice, pe atît disprețuiam părul negru cu cărare la mijloc și mîinile mici și suple. Preferam aurului platina, biscuiților uscați *palmerii,* mustarului obișnuit mustarul Dearly, toate adevărurile la care o generație ajunge după douăzeci de ani, eu le devenisem stăpînă într-o după amiază. Eu, care azi dimineață aș fi leșinat de bucurie la ideea unui traficant, a unui negustor, găseam firesc ca cei trei salvatori ai mei să fie tineri astronomi milionari veniți aici pe cheltuiala lor pentru a urmări eclipsele. Eu, care doream aproape fără nici o deosebire sosirea unui papuaș, a unui chinez sau a unui negru, între acești trei tineri lorzi, dintre care primul era duce, al treilea viconte, exista unul care îmi

[1] Francez (l. engl.).
[2] (L'Anglais) : englezul (l. franc.).

făcea prezența celorlalți aproape inutilă, din întîmplare cel mai titrat, cel mai bogat ; o înclinare de neînvins mă împingea spre Jack.

Nu puteam să mă stăpînesc. De fiecare dată cînd se ridica, cu greu mă opream să nu-l urmez ca un cîine. Uneori îmi vedeam tovarășii rîzînd tustrei ; era pentru că (am păstrat încă mult timp obiceiul de a gîndi cu glas tare) eu tocmai emisesem una din acele fraze la infinitiv, care-mi țineau loc de judecată ; spusesem : „A ține pe Jack în brațele mele, a-l face să bea, a-i întoarce brățara de identitate pînă ce va striga !" Jack nu se împăuna pentru asta și nici nu era mișcat ; avusese ca vecin în spital un trepanat care vorbea ca mine. Mă îngrijea ca pe trepanat ; la fiecare din vorbele mele inconștiente se apropia și voia să-mi pună o nouă perină sub cap. Se lăsase noaptea. Șoferul șalupei veni după ordine, ca la Paris un șofer de automobil în fața teatrului (A călca plastronul cămășii șoferului, cusut pe dos ! A vopsi în verde șuvița albă pe care o avea șoferul în perucă !), prietenii mei se întinseră tustrei unul lîngă altul (A ciocni încet între ele cele trei capete ale lor !) și fiecare, după un anumit număr de miliarde de stele, adormi. Mi-era frică ; acești trei astronomi întinși și nemișcați semănau insula cu umbre noi care mergeau : dar nu îndrăznii să-i trezesc : noaptea nu-i o eclipsă.

Nu mă puteam îndepărta de Jack. Mă tîrîsem spre el. Îmi spuneam în zadar tot ce mi-ar fi spus domnișoara : că pentru prima dată în viața mea nu mai eram o fată bine crescută, că o fată bine crescută nu ia mîna unui bărbat, nu sărută o frunte, nu acoperă un piept gol de astronom-locotenent cu mici pietre rotunde, una cîte una, pentru a atinge greutatea maximă la care respirația sa devine apăsătoare. Aproape de acest corp adormit îmi dădeam seama de altfel pentru prima dată de șiretenia și de agilitatea pe care le dobîndisem în insulă. Vedeam totul, în ciuda nopții. Acest tînăr bărbat neîncrezător, pe care-l trezea o pasăre, eu îl înțepam cu un spin ca să-l văd mișcîndu-se, suspinînd. Îi puneam din nou, fără să observe, pernele sub cap. Îi asediam somnul. I-am fardat fața, i-am pictat buzele. Am pus aproape de el iarbă care te face să visezi. El plesni din limbă pentru a urni un cal,

mișcă degetul al treilea de la mîna dreaptă, iarba mea polineziană îl făcu să viseze o plimbare în șaretă pe Riverside. Cățărată în mancenilier exact deasupra lui, îl supravegheam, ca tigrii care se lasă să cadă asupra trecătorului ; în clipa cînd visul păru că-l chinuie, m-am lăsat să cad lîngă el, îndepărtînd coșmarul fără să-l trezesc pe el însuși. Îmbrăcată în sidef în acest dezmăț lunar ca un hoț de hotel în obscuritate îmbrăcat în negru, cu toate că unei fete bine crescute i s-a dat poruncă să n-o facă, îi scotocii buzunarele. Cu ce bucurie împărțeam cu el fiecare lucru, fiecare arbore, fiecare pasăre a acestei lumi ieri încă așa de îngrozitor de indivizibilă ! Dar ce mai dormea ! Între timp papagalii, care nu mai erau, grație lui, decît pe jumătate papagalii mei, păsăruicile — numai pe jumătate păsăruicile mele — începuseră să se învîrtă în zbor. Miile mele de semi-stele se mișcau încet, semi-Pacificul meu nu mai umplea deplin orizontul, era ceasul în care lumea se joacă, era dimineața ; valurile scrîșneau pe recife ca fierăstrăul într-un buștean pe terminate. Întinsă în sfîrșit, dar stingherită pe pămîntul acestei insule, în care n-am dormit niciodată, așa cum nu dormi într-un pat nou, așteptam cu nerăbdare : uitasem să-i întreb de anotimp. Așteptam deșteptarea lor pentru a ști dacă era primăvară sau era vară. Și în sfîrșit (nu așteptai partea lui !), semi-soarele meu apăru !

Atunci mă precipitai asupra lui Jack, îl zgîlțîii rîzînd, reușii cu acest trup contrariul a ceea ce făcusem cu cele șaptesprezece trupuri anul trecut : îl trăsei de brațe și de păr la lagună : îl aruncai în apa proaspătă acoperită de rouă în care numai peștii de noapte mai mișcau. Tovarășii lui, treziți de strigătele sale, rîdeau și, uniți prin acel fir care leagă prietenii și alpiniștii, se năpustiră după noi.

Ce să vă mai spun ? În momentul în care Billy mi-a anunțat prînzul am încercat pentru el același sentiment ca pentru Jack. Aceeași dorință de a-l atinge, de a-l îmbrățișa. Aceeași dragoste pentru părinții și familia lui, aceeași simpatie de nesecat pentru cel mai mic gest al său, același devotament pentru virtuțile lui. Am înăbușit cu mîinile mele cuvinte pe care tustrei le credeau încă

mărturisiri față de Jack, dar care erau nici mai mult nici mai puțin decît imnuri către Billy. Și către Billy — cu spatele la Jack — m-am întors în timpul siestei. Am atacat somnul lui de zi ca somnul de noapte al lui Jack. Cu același spin, cu aceleași mîngîieri, fără să-i văd de astădată fața, în ciuda soarelui, pentru că și-o acoperise cu un fular. Dar era aceeași dorință în mine, resimțită noaptea lîngă Jack, ca Billy să aibă o soră, o casă. Aceeași, exact, de a călători alături de el, de a-i vedea silueta profilată pe un vulcan care aruncă flăcări ; de a vedea, cu mîna lui Billy într-a mea, tineri crocodili coborînd pe Gange, cu botul imperceptibil orientat în fiecare grup de pelerini spre copilul cel mai gras. Jack se trezise, în spatele meu ; mă necăjea cu o frunză, ca omul care se credea mereu iubit, și, întorcîndu-mă în sfîrșit, observai cu spaimă că mai era încă. Mintea mea, în ciuda pasiunii pentru Billy, nu-l despoia pe Jack de toate farmecele cu care îl încărcasem la fiecare etaj al trupului său ca pe un pom de Crăciun. Iubeam pe Billy dar îl iubeam și pe Jack. Ce puteau oare însemna toate acestea ? Ori providența aranja prea bine lucrurile și mă mîntuia prin acești doi bărbați, singurii de pe lume care puteau să-mi placă ; ori inima mea, de cinci ani ruginită, nu mai era decît o moară.

Dar ce gînduri mi-au venit seara, cînd Hawkins, cu modestie, pentru că îi vedea pe ceilalți preferați, m-a rugat să ascult fonograful ! Cum întorcea acul și apăsa cu mîna pe disc, închizînd ochii pentru ca degetul să găsească mai repede șănțulețele, cum voia apoi să se așeze și ezita, negăsind decît locuri (în afara tufelor de cactus) împodobite cu sidef, cu orhidee, cu mărgean și nici unul pentru care omul să fie un ornament ; cum a rămas în picioare, scos din încurcătură un minut, pentru că Jack și Billy aleseseră *Marsilieza* și trebuiau să se scoale ca s-o asculte, un tic din sprîncene al lui Hawkins mi-l fixă de viu în inimă pe prietenul acesta. Era o dragoste încă și mai puternică decît pentru ceilalți, pentru că ea cuprindea și pe membrii mai îndepărtați ai familiei sale. Să vizitezi pe bunicul lui Hawkins într-o zi în care zăpada cade asupra Londrei, dînd Angliei singura asemănare pe care o putea avea cu plaja mea de sidef ! Să înoți în Gange cu finul sorei lui Hawkins, aproape de vapoarele mari cu

păsări mișcîndu-se în arborada lor imobilă, cu pești dormind în vîltoarea lor ! Să mergi la Compiègne, cu mașina, cu vărul de-al doilea al lui Hawkins, plină de teamă, deoarece conduce cu ochii fixați asupra mea ! Hawkins căuta acum din nou să se așeze, pentru că muzica sfîrșise cu imnurile naționale. Fonograful cînta *Pe sub podurile Parisului*. Hawkins mă punea să-i explic cuvintele franceze, apoi cînta refrenul morfolind melodia acelor cuvinte noi pentru el ca și cum ar fi avut dinți noi. Apoi a venit un tango, și eram uimită să citesc pe fața lui, în cele mai mici amănunte, tot ce un tango poate sugera minții unui student de la Oxford. Cinci ani de singurătate mă învățaseră să ghicesc după crispările buzelor sau reflexele de pe obraji ce nume proprii sau ce nume de oraș trec prin mintea omului... De altfel nu era nimic nelogic în reveria lui Hawkins. În această primă secundă el se gîndea la Havana, zărea un pasager, la transbordare, înspăimîntat că-și vede căzînd în mare cutia de pălării. În această a doua secundă, se gîndea la două statui din portul Bahia, ale căror urechi erau scoici gigantice ; de altfel una din ele era falsă și nu auzeai vuietul mării în ea. În această secundă se gîndea la Madrid, la casiera zbanghie de la Palace Hôtel, la Goya, la Velasquez. Apoi, deodată, tangoul sfîrșit, la un mare lucru, la nimic... Cum îl iubeam !

Și noaptea reveni. Fonograful, lampa electrică a șalupei printre cocotieri, un țipăt depărtat de maimuță ; toate acestea îmi aduceau în suflet durerea pe care ți-o dă o grădină publică de periferie, și în fața unei oglinzi aș fi putut ghici după fața mea ce cuvinte teribile treceau prin mine sfîșiindu-mă toată : Véniset, Garenne-Bezons, poate Bois-Colombes... Pe prundiș mecanicul fluiera melodiile cîntate, dar în întîrziere cu două sau trei discuri. Știam că se ocupa cu strîngerea a tot ce exista în vestiar albastru, alb și roșu, pentru a pune la pupă un steag francez, dar ezitam să mă duc să-l văd : nu eram sigură că nu-l iubesc ! A venit în sfîrșit, înclinîndu-se înaintea mea și oferindu-mi, purtat pe amîndouă mîinile, drapelul umflat, ca pe un copil înfășurat în scutece. Avea vorba sigură, ochi cu irisul pătrat, un legănat din umeri, care-ți fac, cu cravata lor galbenă și albastră deschis, pe șoferii-mecanici, mai dragi decît amorul.

Billy, care era numai vînător de antilope şi de caguari, şi detesta astronomia, se gîndise să mă ducă la yacht, care era ancorat la Rimski-Korsakov, în dorinţa, cred eu, de a-mi arăta încă a doua zi colecţia sa de piei şi coarne, dar eu am hotărît să nu plec decît cu tustrei şi să aştept eclipsa. Ei m-au aprobat, pentru că se temeau ca aceasta să nu fie însoţită de un taifun, şi am avut tot timpul să le prezint insula mea. Ea era pregătită... De fapt grija acestei recepţii îmi condusese toate actele meie în timpul celor cinci ani ; făcusem din insulă un parc, un salon, lustruind prundişurile de sidef, şlefuind recifele, colorînd în roşu viu cu injecţii în rădăcini boschete întregi, pe care le mărgineam apoi cu orhidee negre, ştergînd de pe cavernele marine acea pulbere pe care o dă oceanul cu tot atîta belşug ca şi un drum din Provenţa, dispreţuind de asemenea încărcarea locuinţei mele cu obiecte care puteau fi folositoare, dar care ar fi făcut-o ridicolă în ziua salvării mele : mese, scaune, sau ciubere. Era o grădină fără vreun jurnal pe pajişte, fără o frunză moartă, pe scurt insula cea mai bine ceruită din Polinezia, încît Billy aluneca pe mărgean. Păsărilor înşile le dădusem obiceiuri de mare colivie, hrănindu-le în aceleaşi ronduri, mutînd grădinile — cuiburi ale păsărilor de grădină într-o singură livadă semănată azi toată cu locuinţele lor muncitoreşti, curăţind muşchii paletuvierilor, singura urîţenie a pomilor mei, pentru a nu fi surprinşi cu această flanea, şi întinzînd în lungul aleilor perdelele mele de pene (toate semănînd, zicea Hawkins, perdelelor cu care se camuflau drumurile din apropierea frontului, cu deosebirea că erau din pene de pasărea paradisului). Recepţia întîrziase, arbuştii deveniseră arbori, papagalii vorbeau o limbă omenească, însă această oră de ceai cu patru cești de nuci de cocos părea că justifică în ochii lui Dumnezeu — şi justifica în tot cazul într-ai mei — cinci ani de drame şi nefericire.

Apoi a avut loc eclipsa, mărind iritarea lui Billy, care nu putea înţelege emoţia celor doi astronomi, nici de ce fenomenele solare şi cele lunare ar trece înaintea celor pămînteşti. El se indigna, în timp ce noi trei, sub acest văl aruncat de lună, tăceam precum canarii cînd le acoperi colivia. El compara fiecare stea cu un animal pe care-l

vîna şi nu se putea hotărî să i-o prefere. Striga împotriva tuturor instrumentelor pe care Hawkins şi Jack le îndreptau spre cer fără să tragă vreodată, deodată liniştit şi surprins de o stea căzătoare, lovită de ei în inimă. El dispăru, şi-l zării mai tîrziu gravînd cuvinte, cu un arzător oxihidric, pe stînca promontoriului ; avea aerul unui spărgător care forţa secretele insulei ; de fapt îi adăuga unul, scria :

ACEASTĂ INSULĂ E INSULA SUZANA
ÎN CARE DEMONII POLINEZIEI
SPAIMELE
EGOISMUL
AU FOST ÎNVINSE DE O FATĂ
DIN BELLAC

Şalupa a pornit a doua zi, cu faţa la soare. Nici un taifun. Oceanul era foarte liniştit, ca unul care a renunţat la o mînie. Eram aşezată cu faţa la insula mea. Puţin cîte puţin ea se rotunji ; pentru prima dată o vedeam ceva mai de departe, de departe, de la orizont. Strălucea, nu mai era decît rubin şi topaz ; toate razele în care fusesem prinsă şase ani nu o mai atingeau decît cu vîrful ; numai capul meu era încă luminat de ele ; încă o milă marină, şi-mi reluam lumina ştearsă de europeană, sub adevărata pudră de orez pe care mi-o împrumutase Hawkins. Dar mai ales insula mea părea locuită. În frunzişuri, în formele dealurilor era, adusă de mine singură, acea armonie pe care patruzeci de milioane de francezi abia au terminat s-o impună munţilor şi pădurilor lor. Insula mea era folosită întocmai ca Franţa. Deasupra ei păsările — mai împrăştiate deasupra altor insule decît praful într-o apă Saint-Galmier — zburau în stoluri regulate şi numeroase, care însoţeau o fiinţă umană ca o coadă cometa ei. Cîteodată un arbore, pe care-l crezusem totdeauna contopit cu alţii, îmi apărea complet singur şi îmi făcea un semn de adio izolat. Locurile pe care le credeam ascunzătorile mele cele mai sigure apărură şi ele în cea mai mare parte : cînd plîngeam sau mă rugam fusesem în poziţia cea mai vizibilă. Apoi se apropie de ea insula a doua, îi strecură un reflex pe care ea îl acceptă şi ascunse, ca o femeie

— care-şi duce la tren prietenul — biletul prietenului care rămîne. Apoi o lovitură în şalupă : era ultima izbire a hulei de stîncile mele. Apoi o strîngere a inimii mele : era fără îndoială linia de unde canacele smulse patriei lor se prăvălesc în mare. Două sau trei din păsările mele favorite mă însoţiră mult timp, apoi, la nu ştiu ce altă limită, dezolate dar constrînse, mă părăsiră. Eu plîngeam, Billy blestema pentru prima dată pămîntul şi mă întoarse cu braţele lui spre partea dinainte a şalupei tocmai în secunda cînd insula mea a dispărut, cum întorci capul unui copil cînd domnul din pat moare.

Aşa am părăsit insula. Uneori tresăream, crezînd că sînt din nou atinsă în treacăt de una din păsările mele ; dar era vîntul, care ducea vreuna din miile de pene lepădate de păsările paradisului îngrămădite pe punte. Cu ochii tot aşa de umflaţi de lacrimi ca o elevă de pension care merge la călugăriţe, eu supravegheam alunecările valijoarei pe care mi-o împrumutaseră prietenii. Mică trusă de pension care nu conţinea decît litri de perle... Billy încercă să mă distreze, vorbindu-mi de Wilson, de Victor Hugo, de Verlaine, cum mi-ar fi vorbit, ca fetiţă, despre supraveghetorii şi pedagogele pe care le voi vedea în Europa... Hawkins, care avea văzul cel mai bun dintre toţi şi care se întorsese spre partea dinapoi, rămase aşa o jumătate de oră cu un binoclu, apoi mă luă de mînă şi-mi spuse deodată :

— S-a isprăvit : nu se mai vede...

Aşa deveni insula mea invizibilă...

Ce să vă spun acum ?

Cum, în aceeaşi seară, am zărit un alt pămînt, apoi un altul cu dealuri, apoi un altul cu munţi, şi aveam impresia că marea, că potopul coborau ? Cum Billy (nimic în mine, desigur, nu era solar sau lunar) s-a îndrăgostit la rîndul lui şi nu mă mai slăbea ? Cum prin salvarea mea eram plasată în punctul cel mai îndepărtat de ţara sa în care ar putea ajunge o franţuzoaică ? Mai departe de Franţa, zicea Jack, nu era decît Lelestra, steaua cea mai apropiată. Cum, de teama unui violent curent de maree, semnalat de antena noastră, am făcut o oprire de două zile într-o altă insulă nelocuită ? În fond soarta mă răsfă-

țase, insula mea era mai bună ; aici fructele erau mai acre, nucile de cocos mai greu de spart... Cum am recăpătat obișnuința de a dormi într-un pat — întîi în fața patului pe parchet, apoi pe covor, apoi pe perini, redobîndind somnul gradat ca o favorită tronul ? Cum Billy plîngea, în fiecare seară, la ora nouă — pentru că era exact ca un ceasornic — cînd îi refuzam mîna ? Eram întinși în hamace pe punte. Mari stele atîrnau pînă la noi și se ridicau iar subit, dar noi nu ne jucam de-a jocul acesta prostesc. Jucam loto, singurul joc care se afla pe bord. Stelele, păsările devenau de pe acum molecule străine pentru mine... De mai multe ori yachtul a încercat să anunțe prin radio că fusesem regăsită, dar aparatul n-avea putere și numai cîțiva bravi colonișți sau recrutori izolați pentru șase luni în arhipelag au putut să se bucure. Uneori o barcă întoarsă ; era un canac, mi se spunea, fugit de pe un vapor și care era probabil prins în bacul de dedesubt. Apoi într-o zi o goeletă, al cărei bătrîn căpitan s-a pornit pe dansat în cerc aflînd de salvarea mea. Încărcătura lui era de whisky și bordeaux ; ne-a semnalat că mă va sărbători.

— Mărită-te cu mine, zicea Billy. Mă iubești !

— Nu, Billy.

— Mărită-te cu mine, relua Billy, care mă ispitea cu toate numele proprii care însemnează lux și frumusețe. Vom avea un yacht Kauderlen, întreaga veselă va fi de argint Keller. Ce frumos zgomot în furtuni ! Mă iubești !

Dar eu iubeam toată lumea. Acea vagă indiferență, pe care o încercăm pentru semenii noștri, singurătatea mea o înălțase ca ton și începea de la dragoste. În toată insula Lewis am încercat să găsesc o ființă omenească pe care n-aș iubi-o... Dar ia să contempli cinci minute irisul unui pescuitor de perle, devenit minuscul din cauza plonjeurilor, șiretenia din pupila unui episcop, pupila unui canac în care citești credința într-un Dumnezeu mai frumos decît cel mai frumos canac — și să nu te simți prin ei transportată de dragoste ! Apropierea fiecărui ins îmi dădea beția unei pipe de opiu. Mă stăpîneam să nu-l îmbrățișez și să nu-i aspir răsuflarea, în timp ce ochii îi scăpărau. În fața fiecărui cap omenesc mă opream ca înaintea unei cuști și fluieram păsărilor. Chiar în insula Rateau,

unde oamenii trăiesc cu lăcomie, împărţindu-şi aerul cu răsuflările, adunîndu-şi în vîrful feţii toţi ochii, nasurile şi gurile ca pe paraziţi, ca şi cum ar urma să plonjeze şi să scape de ei înfundîndu-şi puţin cîte puţin capul, n-am putut găsi unul care să-mi producă repulsie. Chiar în Papuasia... Zorile acelea pe ţărmurile din Fly ! Totul dormea, afară de mici picioroange care mergeau pe frunze de nufăr fără să se afunde... Un mare curcubeu lunar se înălţa cu cele şapte culori ale celuilalt (vreţi să vi le înşir ?), în plus una aurită. Un cazuar chircit aproape de mine îşi lansa în aer capul încă orb ca un elastic, îşi retrăgea pieliţele albe de pe ochi şi, văzîndu-mă, fugea pe imensele labe care i-au purtat din Tasmania pe strămoşii lui din insulă în insulă. Pe canacul Jeannot, pe care-l numeam Republică, pentru că fusese condamnat la moarte cu suspendarea pedepsei în Numea, pentru insultarea Republicii — cu acest cuvînt îl ţineam în frîu : cea mai mică abatere şi condamnarea lui îşi recăpăta forţa ! — Jeannot se ducea să se scalde şi lăsa înapoia lui, scuturînd lianele de iasomie, o urmă mai parfumată decît aceea a premierei de la Guerlain şi trimitea apoi prin plonjeul lui o răsuflare de vin cald şi de scorţişoară, care era mirosul din Fly. În sfîrşit a apărut doctorul Albertino, urmărit de femeile şefului papuaş, care-i vindeau insecte rare pentru douăzeci de franci (ce scumpă devine viaţa !). Avea o barbă mare, neagră prin care apărea uneori o mică mînă albă gesticulînd — era a lui. Seara, la sărbătoarea satului, pentru ca papuaşii să continue să-l ia drept vrăjitor, el aprinse puţin, foarte puţin din alcoolul său (îl menaja pentru a conserva noii lui şerpi) şi înghiţi flăcările. Avea mici costume albe de alpaga bine executate, zicea el, de domnul Tomasini, singurul croitor din lume pe care nu-l nelinişteşte problema bretelelor. Şi eu îl iubii ! şi am fost dezamăgită că-l iubesc, ca altădată cînd nu simţeam, decît indiferenţă.

La întîi iulie 1918 am sosit la Honolulu, unde fiica episcopului, aflînd că n-am rochie, mi-a trimis pentru recepţie pe cea mai frumoasă dintr-ale sale şi, întîmplare sau obicei hawaian, a venit să mă aştepte la palat în rochia geamănă. Era prima femeie îmbrăcată pe care-o vedeam ; m-am repezit în braţele ei ; un minut nu furăm

decît o singură formă înfăşurată în mătase verde. De pe yacht, Billy cu luneta sa, putea crede că nu redai nepedepsit o femeie sexului ei şi că eu mă topisem în el de la prima întîlnire. A trebuit să plecăm după un ceas ; niciodată corul hawaienilor n-a avut de cîntat la un atît de mic interval imnul fetei care vine şi imnul fetei care pleacă.

La New York, domnul Cazenave a dat un dineu în cinstea mea, la Sherry. Era acolo în sfîrşit un comandant francez, care avea o mînă de fier, un locotenent care purta o mănuşă mecanică de oţel, aşa că prima carne franceză pe care am putut-o strînge a fost un metal îngrozitor. Căpitanul avea o clapetă de argint pe craniu ; îmi regăseam compatrioţii ca după explozia unui cazan. Un al patrulea, cum îl întrebasem puţin mai de la distanţă din cîţi ofiţeri se compunea misiunea lor, a ridicat mîna răsfirînd-o pentru a-mi arăta că erau cinci, uitînd că nu mai avea decît patru degete. Însă războiul cruţase în fiecare din ei tocmai trăsătura prin care îmi putea place, şi eram fericită să mă gîndesc că iubeam în oameni partea cea mai puţin pieritoare. Eram singura persoană din lume care nu auzise încă istorisiri despre război ; vă închipuiţi că au profitat de asta ! Comandantul, puţin cam familiar, mă atingea uneori cu cîrligul său de fier, încet, ca pentru a aţiţa, fără a dărîma, un foc frumos. Mai fericiţi decît dacă ar fi revelat Frumoasei din pădurea adormită după trezirea ei invenţia pulberei, a tiparului, a trufelor şi a şampaniei, ei îmi explicară tranşeele, firele de sîrmă crenelate, sacii ghimpaţi, surîzîndu-şi la cuvîntul „cavalerie". Acesta a fost momentul în care ochii mei, cu totul din întîmplare, s-au oprit asupra lui Edwin Marion, care stătea în faţa mea... Am plimbat mai întîi o privire distrată pe obrazul lui şi nu i-am atribuit ei neliniştea pe care o încercam. Un minut după aceea, aceeaşi strîngere de inimă, şi îmi aduc aminte că l-am privit pe Marion a doua oară... Apoi de cinci ori, de zece ori am reînceput experienţa... şi am înţeles... Aveam în faţa mea pe primul om la care nu găseam nimic de iubit...

Era totuşi acea oră a meselor în care fiecare se dezvăluie şi se iubeşte în vecinul său. Domnul Cazenave descoperea într-un tînăr irlandez un văr de-al cumnatului său,

îl îmbrăţişa, descoperea Irlanda. Miss Pond descoperea că Sargent e un mare poet iar Victor Hugo un mare pictor. Doamna Dallmore regăsea în *Star-spangled banner*[1] două măsuri din Beethoven. Domnul Hoover, de care se ţinea unul din agenţii noştri de propagandă, descoperea că Algeria, Tunisia sînt colonii franceze şi se extazia... Dar eu, eu îmi sleiam privirile asupra capului lui Edwin. Toate gesturile prin care un caracter se dezvăluie, el le făcea în mai puţin de un minut. Într-un minut l-am văzut rîzînd, vorbind, bînd, mîncînd, sughiţînd, curăţindu-şi dinţii, urechile, unghiile. S-ar fi spus că singura sa ocupaţie era să se elibereze de aluviunile cu care îl încărca fiecare secundă. L-am văzut distrat, morocănos, vesel, debordînd de sănătate şi rozînd cu cei doi genunchi un picior al mesei, ducîndu-şi mîna la frunte, bolnav... Pe faţa sa de metis american, în care fiecare trăsătură ancestrală lua succesiv comanda celorlalte, l-am văzut scoţian, evreu, olandez, bostonian. L-am văzut, pentru că avea ochii ceacîri şi părul de culori diferite, ca şi cînd pe craniul său era o parte sudică şi o parte nordică, după profilul pe care mi-l oferea, roşu cu un ochi albastru, cenuşiu ca sarea cu un ochi întunecat. L-am văzut întinzînd o mînă spre paharul său, făţarnică, tîrîtoare, pentru a-şi surprinde paharul, apucînd unul din ciucurii feţei de masă şi rupîndu-l puţin cîte puţin ; îşi arunca pîinea sub masă, apoi, cum aluviunile se depuneau din nou, îşi spăla bărbia şi degetele cu o batistă umezită. Domnul Cazenave, pe care-l distra repulsia mea, îmi spuse că toţi, ca şi mine, îl găseau antipatic pe Edwin, dar că era un om de geniu, că legendele desenelor sale erau celebre, că nici un tron nu rezista caricaturilor lui ; că de altfel, cînd era prea de tot arogant, era de ajuns să-i vorbeşti despre moarte. Tăcea imediat, fugea, ca un caguar căruia îi arăţi un chibrit.

Edwin închisese acum ochii. Avea privilegiul de a dormi îndată ce vroia. Alunecase pe scaun, i se vedea doar barba, dormea, avînd drept pătură o faţă de masă încărcată cu douăzeci de femei, cu argint, flori şi lichioruri şi pe care se vedea urma degetelor sale, pentru că ele lăsau

[1] Steagul semănat cu stele (l. engl.) : imnul naţional american.

semne ca un creion de cărbune. Uneori, după o clipire, după o tresărire, ghiceai că pătrunde prin el, ca un ac în trupul unui copil, una din legendele sale viitoare, unul din sarcasmele sale viitoare... care deodată atinse un organ vital (ficatul, pentru că a devenit complet galben) şi îl trezi...

Acum mă observa cu un ochi bănuitor, ca şi cum înţelegea că mi se vorbise despre el în timp ce dormise. Din timp în timp, pentru a sărbători desenul lui din ajun apărut în *Sun*, deja celebru, care reprezenta o corabie în furtună, de fiecare dată cînd se vorbea de departe sau de mai aproape despre mare şi despre muzică, comesenii se întorceau spre el şi îi surîdeau plini de respect. Îmi adresă subit cuvîntul şi mă felicită pentru că am fost descoperită în insula mea. Eram hotărîtă să descopăr în el, prin vorbă, acel punct slab şi simpatic pe care nici o privire nu-l putuse găsi. I-am surîs...

— Şi dumneavoastră, i-am spus, cine vă va descoperi vreodată într-a dumneavoastră ?...

— Sînt descoperit, răspunse el. Am o nevastă tîmpită şi trei copii idioţi.

N-am putut răspunde, pentru că domnul Vinocht lăuda o faimoasă ediţie a *Furtunii* lui Coleridge şi tot grupul său a profitat de prilej pentru a se întoarce şi a se înclina spre Edwin. O cucoană spoită continua să dea din cap, ca o momîie chinezească, pînă ce Edwin a oprit-o cu o strîmbătură. Îmi spuse că ea trăia din proprietatea celui mai frumos cimitir din Saint-Louis, ale cărui locuri le vindea foarte scump, pentru că era în centrul grădinii publice. Se vorbea chiar că le scotea dinţii de aur pensionarilor ei...

— Iată un cimitir pe care ar trebui să-l evitaţi, spusei.

Pentru că avea trei dinţi de aur. El mă privi, bănuitor, întrebîndu-se dacă n-am fost prevenită de fobia lui, supraveghind de atunci încolo cel mai mic gest al meu, aşteptînd să rostesc cel mai mic cuvînt, ca acela care ştie revolverul celuilalt încărcat, oferindu-mi sparanghel în ulei, vorbindu-mi de rău sosul alb, cu toată josnicia celui care se teme de un spectru ; dînd în vileag pe cea mai frumoasă femeie din adunare povestindu-mi pasiunea ei pentru şofer, întrebuinţînd mai multe mîrşăvii pentru a evita acel singur cuvînt de moarte — şi a mă

distrage — decît mulţi alţii pentru a înlătura moartea însăşi ; recurgînd, pentru a mă cîştiga, la viclenii care te puteau face să-l crezi sincer, vorbindu-mi de bine Germania, de rău Franţa, deşi nu credea nici una nici alta. Eu îi vorbeam de Daumier, care era mort, de Degas, care tocmai murise, dar el mă întreba despre Vuillard, despre Bonnard, despre toţi cei ce aveau mult de trăit, ca acela care înlocuieşte în revolverul de pe masă adevăratele cartuşe cu altele false, prefăcîndu-se, pînă în clipa cînd eu insistai, că-l crede viu încă pe Degas, căzut în copilărie, dar viu ; în comă, dar viu... Orchestra cînta *Vasul fantomă* şi toţi îi surîdeau din nou şi se înclinau spre el... Abandonai partida... Vederea, mirosul, auzul se epuizaseră zadarnic ; nobil în el, demn nu putea să mai fie decît un metal intrat din întîmplare, un ludovic de aur, înghiţit, un faringe de argint... Poate că pipăitul îmi va arăta încă... Şi cum întindea degetele spre o carafă, printr-un gest intenţionat stîngaci, i-am atins în treacăt mîna ; era rece, netedă, dură. El mă privi, cu aceeaşi privire falsă în ochii săi ceacîri, ghicind ceea ce urma să-i spun, aruncîndu-şi deja şerveţelul, aproape în picioare... Şi-i spusei...

— Aveţi mîini de mort...

El mă salută, pentru a abate vreun deochi, şi plecă...

Atunci m-am întors spre ceilalţi, şi deodată observai că şi ei, prin efectul acestei puteri necurate, fuseseră scoşi din inima mea. Acel lanţ pe care fiecare din ei îl prindea la un capăt de privirea mea şi la celălalt de una din trăsăturile lor sau unul din gesturile lor, Edwin îl desfăcuse pentru a fugi. Ei erau acolo, înaintea mea, reuşiţi, vădit, în genul lor, ca mici pateuri coapte tocmai bine ; un pic de se mai coceau, şi roşul doamnei Blumenoll se topea, ca şi inima doamnei Baldwann. Unii rămîneau simpatici, ridicîndu-se deasupra celorlalţi ; îi pescuiam ca odinioară epavele mele. Privii pe Billy : văzui un mare copil blond şi roz, bun, frumos, spiritual, bogat şi blînd — un biet copil ! El îmi surîse, el miliardarul, care se gîndea în acel minut la automobilul nostru Pic-Pic de aur, la vila noastră Plumet aurită, la existenţa noastră Rolls-Royce de diamant. Dar am închis ochii... Pierdusem şi pe Billy... Acolo se vorbea despre *Lusitania* şi toţi se întorceau spre locul lui Edwin cu surîsuri linguşitoare, uimiţi să-l vadă gol.

Acum eram la Plaza, pe terasă. Întins într-un fotoliu-coș de răchită, la paisprezece etaje deasupra mea, biată sticlă umană, Billy, înștiințat de hotărîrea mea, plîngea. Vedeam mari dungi luminoase care împărțeau în pătrățele cetatea ca pe un fagure, unele tăiate pînă la macadam, celelalte abia sprijinite ; ar trebui să tragi de acolo pentru a-ți smulge partea ta, care ar veni cu fîșii, cu parchete acoperite, cu copii adormiți, cu perechi... Vedeam umbrele arborilor, după mișcarea becurilor cu gaz, încredințîndu-se înșiși arborilor sau fugind de ei din toate puterile. Vedeam marile roți și reclamele Broadway-ului învîrtindu-se după legi astrale. Niciodată n-a fost dată o reflectare mai brutală a Căii lactee decît de Broadway în seara aceasta. Chiar în noaptea asta, chiar în repaosul acesta simțeam că refuzasem dreptul, împrumutat mie de Dumnezeu, de a vedea în fiecare ființă omenească acel dar care o face superioară tuturor celorlalte ; iar animalele și obiectele înseși recădeau pentru mine în lotul lor comun, care e de a place sau de a displace ; iar dintre liliecii care zburau, unul singur care trecu, care reveni, îmi plăcu ; iar printre paznicii de noapte, cu un cerc de lumină în jurul lor, care circulau în umbră ca niște insule, unul singur, care se oprea de fiecare dată cînd număram zece, îmi trezi dragostea, durerea. Mă enerva și șampania, și cum terasa se umplea de lume, sosiră un financiar gras și nevasta lui, apoi un snob și logodnica lui, două surori, doi frați, și gîndirea mea, toată ziua așa de dreaptă și de pură, se pierdu în perechile acestea, se termină în noapte, prin ei, ca printr-o deltă... Cu mii de ocheade stelele acostau pentru eternitate... Vîntul sufla peste ele și peste mine și peste cedrii pieritori... Ca acela care vrea să se sinucidă în Niagara și, deodată modest, se întoarce la hotel, ca să se înece în cada lui, rușinată deodată de singurătatea regală a insulei mele, pînă dimineața m-am dăruit acelor bieți doi metri pătrați de singurătate între șapte milioane de oameni...

Am traversat oceanul fără mărgean și fără rechini. Aproape de Europa un dirijabil a aruncat pe yacht ziare pline de fotografii. Armistițiul tocmai fusese semnat de Lloyd George, care seamănă cu un pudel, de Wilson, care

seamănă cu un *colley* [1] şi de Clemenceau care seamănă cu un dog. Europa nutreşte cele mai frumoase speranţe din această pace semnată de oameni, care seamănă cîinilor.

E încă noapte. Dar am vrut, de îndată ce a fost semnalată prima coastă a Franţei, ca yachtul să mă debarce acolo singură la întîmplare şi să mă lase. În aceeaşi şalupă cu motor care m-a luat din insula mea, m-a însoţit Billy. Printre pini, printre umbre, am auzit zgomotul aceluiaşi motor care m-a trezit printre palmieri şi corali. Billy a vrut să mă înarmeze cu un litru de gin, cu un cozonac, cu un şal de Manila. Am refuzat tot acest echipament străin — aşa încît mi-e sete, mi-e frig şi mi-e foame.

Acum aştept, ca în dimineaţa naufragiului meu, în picioare adineaori, şezînd apoi, pe această Franţă care mă va împotmoli înainte de ziuă. Nu recunosc încă nimic din ea. Billy mi-a spus că La Rochelle trebuie să fie foarte aproape, dar pîndesc în zadar unul din acele zgomote sau din acele semne pe care o prefectură ar trebui să le facă spre miezul nopţii. Oceanul singur are zgomote mari şi mici atît de caracteristice, încît recunosc că sînt din Saintonge. Cerul singur are o formă cunoscută cu care mă acopăr ca şi cu unica tocă ce în sfîrşit, după şase ani, mă prinde bine. Acea mică siguranţă de echilibru pe care o ai mîngîind cu mîna pămîntul, glia patriei, mă pătrunde. Numai tăcerea are acea sonoritate a copilăriei mele care îmi dă deodată ca urechi întreaga natură şi întreaga noapte. Însă gesturile pe care le şi prevăzusem (şi chiar le repetasem în cabina mea) pentru arborii şi păsările Franţei, aceşti arbori pe care nu voi mai avea de urcat, acea reţinere şi faţă de frunzişul caduc, faţă de florile efemere, acea modestie în faţa pădurilor şi grădinilor cu răzoare de flori, ea e pînă aici fără obiect. Nu zăresc prin umbră decît pini asemenea celor din insulă ; parfumul pe care-l respir este acela al magnoliilor, ca acolo ; şi mîna mea care se strecoară în primul tufiş — pe care-l credeam de arini negri sau de arţari — mai duios decît într-un păr omenesc, nu întîlneşte decît salbă moale, ferigi. În lipsa mea trebuie să-mi fi îmbătrînit ţara, să se fi împietrit ; a renunţat pro-

[1] Dulău scoţian (l. engl.).

babil la speciile cu frunze muritoare, nu îşi mai încredinţează flora norocului primăverii... Cu atît mai rău, eu mă încredinţez norocului zilei !

Dar iată că zboară încet deasupra mea cucuveaua. Iată cum chiţcanul de pădure, vînat de ea, ţipă. Iată un suflu, un vînt uşor, care nu mai adiase niciodată decît la ceasurile cînd mă întorceam în trăsură, o dată ce mireasa se culca, de la nunţile din Dorat sau Bessines. Iată că mă forţează să-i prezint faţa. Iată că, orientată de el, sînt pusă din nou într-una din veghile de noapte din Franţa. Iată ordinea neschimbătoare care mă prinde ca un trotuar rulant, un cintezoi care se plînge, colo cîntecul cocoşului. Iată că mi-am calculat bine noaptea, îi cunosc acum exact adîncimea. Sînt în acea scurtă veghe în care privighetoarea a tăcut, şi se odihneşte înaintea ultimului ei cîntec. E într-adevăr ea cea care zburătăceşte aproape de mine, care mă atinge uşor, modestă, precum o cîntăreaţă de lieduri, intrînd în scenă, atinge pe unul din figuranţi, şi iată ultima veghe a privighetorii. Niciodată privighetoarea n-a cîntat mai aproape de mine. Gîtlejul i se umflă. Ca la cinema cînd eşti prea aproape de ecran, acele unde de dezolare, de fericire care pornesc de la o privighetoare, eu sînt înlăuntrul lor, freamăt. Iată vîntul de la ora patru fără un sfert, iată zgomotul zurgălăilor de la ora patru. Aproape de mine oceanul e lăptos, umil în acelaşi timp şi făţarnic şi satisfăcut : un nou milion de înecaţi a fost fără îndoială tocmai completat. Dar deodată o trîmbiţă sună mai încolo deşteptarea. Sună în cele patru puncte cardinale. Tuturor francezilor de douăzeci de ani răzleţiţi la sud, apus, nord, le anunţă că soarele va răsări. Ea sună în minutul acesta la răsărit : tot fundul trîmbiţii trebuie să fie aurit.

Iată aurora, şi frigul pe care ţi-l aduce prima rază. E într-adevăr Franţa, cu tot acest fals ultim decor de magnolii şi de pini. Iată cum din cel mai mare dintre arbori scapă o coţofană, ca un cuvînt francez pe care nu-l mai poate opri. Iată două coţofene, trei, patru, iată ghionoaie verzi, iată grauri, iată fraze întregi. Aceasta e coasta pe care vin să sfîrşească rîurile ţării mele, şi eu freamăt la estuarul lor ca un somon tînăr. Ceea ce aspir în acest cîmp cu iepuri e într-adevăr bruma uşoară care atrage

braconierii, şi acel clar-obscur care atrage jandarmii. Ceea ce aud sînt într-adevăr, ca la fermele noastre, animalele care veghează noaptea schimbîndu-şi un minut strigătele, cîinele ăuind, cucuveaua lătrînd. Iată că-ţi sosesc, Franţă, fără valiză, dar cu un trup pregătit pentru tine, cu setea şi foamea, un corp flămînd de vinul tău şi de omleta ta — şi iată soarele răsărind ! Te recunosc, o Franţă, după mărimea viespilor, a dudelor, a cărăbuşilor şi — fericire de a fi în afara visului care-mi da putere asupra păsărilor — păsările care fug de mine ! Un gest spre privighetoare — o, fericire ! — şi ea fuge ! Carele scîrţiie. Pentru prima dată după şase ani sînt pusă în joc, la fiecare răsărit, ca şi celelalte creaturi, de gravitaţie, de greutate, de muncă. O batoză treieră. Pentru prima dată, nu mă simt singura fiinţă umană inutilă din univers şi pe care, scumpă piatră ponce, o altă fiinţă umană să nu-şi ascută viaţa. Un tren şuieră. Ce fericire să nu fii singur în Franţa ! Mă încumet s-o privesc pe deasupra dunei. E într-adevăr ea. Iată vaca, făcînd inutil arborele de lapte, via, care face inutil arborele de vin. Iată colo oaia, care face atît de meschin arborele de lînă. Corbii pasc marginea de miază-noapte a cîmpului, coţofenele marginea de miazăzi. Din La Rochelle, tot invizibilă, aud gălăgie. Trîmbiţa sună acum adunarea caporalilor, a furierilor, viaţa începe în Franţa pentru aceşti gradaţi francezi. Apoi adunarea şefilor de companie, viaţa începe pentru burghezi. Un foşnet gigantic de mătase şi catifea, burghezia îşi pune uniforma. Prefecţi îşi desfac poşta. Prefectoresele se trezesc, molesite de orgoliu, iar prin fereastra întredeschisă aud zgomotul tramvaielor şi al nicovalelor. Ah ! numai la numele acesta de prefect, de păstrător al ipotecilor, de primitor al înscrisurilor, taxelor şi impozitelor, iată că-mi recapăt calitatea mea de franceză ca o meserie !

Dar aud paşi. Îmi stăpînesc reflexul polinezian care te obligă, la auzul paşilor, să te caţeri în vîrful cedrului sau să plonjezi spre fundul mărilor. Mă ascund într-un arbore scorburos. Aud o voce. Îmi stăpînesc dorinţa polineziană, care te împinge, pentru a cinsti cuvintele celui care soseşte, să le repeţi cîntînd cît te ţine gura... Dar iată-l pe cîntăreţul însuşi. Îl văd. Acea primă melodie pe

care mi-a cîntat-o Hawkins la fonograful lui cu ceară și un ac, el o cîntă cu un deget pe inimă.

Soseşte... Iată deci francezul care face inutil arborele — îmbrăţişare ! Iată deci unul din acei francezi renumiţi în lumea întreagă pentru traversarea de-a curmezişul fără accident a drumurilor populate şi a vieţii ! Îl văd. Îl văd cum voi nu ştiţi să vedeţi, pentru că eu n-am reluat obiceiul de a despărţi în gîndurile mele ceea ce văd fizic şi ceea ce văd moral. Are două mustăţi mari şi un devotament fără margini. Are un măr al lui Adam care palpită şi o mare nevoie de confidenţe. Are un ac de cravată de duble şi o dulce încăpăţînare... El nu se aruncă asupra arborelui, el nu aleargă în apă. El ţine de pămînt ca un vas uşor în care ai pus nisip ca să faci din el o lampă stabilă. Picioarele lui abia părăsesc pămîntul, căruia-i face vînt cu jacheta lui, iar faţa lui luminează de la aceeaşi înălţime tufişuri şi animale. Iată francezul care înlocuieşte pentru omenire arborele-lampă. Va trece fără să mă descopere. Tuşesc, între refren şi cuplet, pentru că ştiu de dincolo, că nici păsările nici oamenii nu aud cînd cîntă. El se întoarce. Mă vede ieşind din arborele meu. Fiu al latinilor, al galilor, are încă acele reflexe ale oamenilor care văd o driadă. Salută şi îşi netezeşte mustaţa. Se apropie puţin cîte puţin. Are doi ochi frumoşi cenuşii şi dragostea colecţiilor de mărci poştale. Scoate o mănuşă din buzunarul jachetei. Îmi spune :

— Eu sînt controlorul de măsuri şi greutăţi, domnişoară... De ce să plîngi ?

Juliette în ţara bărbaţilor

În româneşte de
Alexandru Baciu

Capitolul I

Pe neașteptate pîrîiașul încetă să mai curgă. Foșnetul arinilor încremenise. Ogoarele, unde culegătorii lăsaseră doar un spic, aveau iz de pîine. Viile prinseseră de pe acum miros de teasc, deși strugurii erau încă verzi. Un nor acoperea uneori soarele. Atunci, numai în clipa asta de eclipsă, pîrîiașul începea din nou să curgă, arinii foșneau iar. O mierlă cocoțată undeva trăgea aerul în piept ca un om... Să mori tot așteptînd să prinzi vreun rac!

După ce își fixase plasele, Gérard adormise și acum deschise ochii. Harul divin, farmecele rodnice risipite pe pajiște căpătară deodată pentru el prețul fericirilor pe care străbunii lui, trudind douăzeci de generații — și chiar el — le pregătiseră cu mare strădanie. Moșmolea în gură un spic — ceea ce îi făcea la fel de multă plăcere ca renta de două sute de mii de franci pe care o avea. Umbra unei mierle i se așternu pe frunte — o umbră care deschise pliscul — și, ca o povară asemănător de ușoară îi stăruia în suflet silueta unei logodnice bogate, neprihănite, numită Juliette. Simți o gîdilătură la picior, un soi de mîncărime neasemuită sau poate o încîntător de delicioasă rîie — și pe deasupra descindea din Guizot. Cu mîna ocrotea un scaiete. Era de ajuns s-o strîngă și parcă un porc mistreț i se năpustea în tot corpul ; sau s-o deschidă

ca să-şi simtă inima descătuşată ca o castană prăjită — şi avea un automobil Hispano-Suiza. Apoi scînteiară licăriri de fericire prea fugare pentru a stîrni corespondenţe, sclipiri de bucurie, la fel de trecătoare : un pescăruş, şi un alt pescăruş, păsări cu nume intraductibile. Urmă a treia fază a trezirii : de astă dată, dimpotrivă îşi făcu loc un echilibru între minunăţiile naturii şi avantajele mărunte ale vieţii obişnuite : în dreapta lui era soarele în amurg şi la stînga o sticlă în care se mai găsea absint ; stăpînea vara — nimic de făcut, vara era a lui — şi avea, de asemenea, firește, în măsura nesigură în care lucrurile ne aparţin, o mulinetă Graham pentru păstrăvi... Să tot mori, trăind astfel o sută de ani, o mie de ani !

Ultimele împuşcături răsunau pe cîmpie unde nu zăreai picior de ţăran, dar era suprapopulată de vînători, şi care păstrase constant doar contingentul ei de poeţi. Fără teamă, în preajma lui Gérard, micile vieţuitoare obişnuite îi adresau acele semne de încredere pe care trebuie să le arate pescarilor la începutul sezonului de vînătoare. Sturzii, cîrsteii de baltă, păsările ce se îngraşă toamna se aşezau lîngă el, cu guşile încă nu de ajuns de pline ca să meargă legănat. Un porumbel sălbatic îi filfîi din aripi deasupra capului şi-l învăţă toate modulaţiile limbii celei mai duioase ; singura pe care străbunul lui nu o transmisese apostolilor : aceea a porumbeilor sălbatici :

— O, hulub ! O, porumbel ! îi strigă Gérard, în limba aspră a oamenilor.

Era timpul să înceapă scoaterea plaselor de prins raci. Şi aşa, salvată de această siestă prea lungă, generaţia tinerilor raci, fără să-i fie teamă, mîncase pe săturate şi se retrăgeau acum luînd-o înaintea mamelor prudente şi pisăloage, totuşi calme şi ele, nevăzînd nici un pericol. Cu gestul scorpionului care atunci cînd este hărţuit de copii, întoarce coada şi îşi înfige acul în cap, stingîndu-şi fericita viaţă de scorpion, Gérard ridică braţul stîng, îl rotunji, duse aproape de ochi ceasul-brăţară şi ucise clipa cea mai frumoasă. Se îndreptă din şale şi această mişcare a fost de ajuns pentru ca totul în el să se descumpănească : spicul şi logodnica, soarele şi absintul. Se culcă din nou ; nu regăseşti de două ori dîra fericirii ; simţea acum scaietele sub cap. Se ridică... Iată, au trecut o mie

de ani de cînd printr-un efort de acest fel, unul din strămoşii lui, gol-puşcă şi păros, strămoş şi el al lui Guizot, îşi smulsese conştiinţa din sînul naturii... Pajiştile, apa curgătoare, lumina purpurie-catifelată pe care asfinţitul o aşternea pe fiecare tufă de lîngă el îi dăruiră pe neaşteptate lui Gérard ceea ce pînă atunci nu simţise decît la vederea unor nunţi strălucite : mîndria condiţiei lui de om. Printr-unul din calambururile ce alcătuiesc în mod ipocrit toate tratatele de metafizică, trecu în această clipă divină nici mai mult nici mai puţin decît la însăşi starea de divinitate. Nu se putu împiedica să nu surîdă gîndindu-se că un zeu, aplecat deasupra unui pîrîiaş, sta să prindă raci, pe care la întoarcere, o să-i gătească chiar el cu sos, cu foi de dafin şi morcovi şi o să-i mănînce...

Venea însă Juliette.

Juliette era în toane rele, căci, spre deosebire de Gérard, se trezise cu impresia că planeta noastră este încă în stadiu de contradicţie şi omul un soi de insectă.

Pămîntul mai ales i se părea scăldat încă în baia primitivă : izvoarele, pîrîiaşele nu erau decît ser. Asta o scîrbea. Trebuise să împingă o barieră proaspăt vopsită, să lupte, atunci cînd credea mai puţin în cele pămînteşti, împotriva unor obiecte ridicole, pînă şi numele lor erau nişte diminutive — cuişor, portiţă ; deci se îndrepta spre Gérard dezgustată, cum nu fusese niciciînd vreo fiinţă umană înaintea ei : de rochii, de clanţe şi de limbajul articulat. Aşa că tot ce au putut face logodnicii a fost să discute despre raci, întrucît Gérard se considera, din mîndrie, fratele lor, iar ea, din umilinţă, sora ; scoaseră plasele — de unde generaţia racilor prudenţi, acum ghiftuiţi, tocmai dispăruseră împinşi de cei zăpăciţi — lihniţi de foame din nou, şi hărăziţi de altminteri, prin definiţie, morţii. Juliette, mînată de nu ştiu ce cercetare chimică, îl conducea pe Gérard fără ca el să-şi dea seama cînd prin locurile unde soarele dogorea mai tare, cînd prin hăţişurile cu umbră de smoală ; îl asculta atentă, îi observa gesturile, nu fără să-şi potrivească în acelaşi timp diamantul de la inelul de logodnă. Dar pe cînd ea se simţea astă-seară făcînd parte din spaţiile interstelare, i se părea că vorbele lui Gérard au un timbru prea pămîntesc, care-l lega la fel de nemilos de planeta noastră aşa cum îl

lega pe orice locuitor din Bordeaux accentul specific de regiunea lui de baştină. Şi ce putea fi mai pămîntesc pentru vara asta ca vestonul lui cu centiron ? Fără să provoci scandal era cu neputinţă să-l faci pe Gérard, înţolit cu asemenea straie, să locuiască în vreunul din spaţiile unde ca, pariziană a firmamentului, putea să circule nestingherită. Cu neputinţă să situezi ciorapii lui pe Sirius, şi această mustăcioară pe Luceafăr. Firește, astrul unde Gérard se potrivea cel mai bine — cu centironul încrustat cu iniţiale şi butonii de manşetă cu blazon — era acela al iepurilor ruseşti, al lui Guizot, al lui Thiers şi al turnului Eiffel. Juliette avu simţămîntul că-l va lua de soţ, că iubea pe bărbatul cel mai provincial al cosmosului — şi două picături i se prelinseră pe chipul unde totuşi nimic nu fusese prevăzut pentru scurgerea lacrimilor.

— Ce minunată e vremea asta senină ! zicea Gérard.

„E ridicol ca doi logodnici — îşi spunea Juliette — să se ciorovăiască pentru prima oară fiindcă aerul e jilav. Dar cu atît mai rău. Gérard a vrut-o. Astă-seară am să fac ce-am plănuit."

— Ce spuneai, Gérard ?

— Ce minunată e vremea asta senină !

„Cît sînt de nestatornică ! se mai gîndea Juliette. Acum simt că nu mă stăpîneşte nici o lege divină sau umană ; şi Gérard mă sîcîie pentru că nu respectă dispoziţiile paznicilor şi n-aruncă în pîrîu racii mai mici de mărimea prevăzută în regulament, folosind plase cu ochiuri foarte mărunte. Iată-l că ciuleşte urechile !... De ce oare îmi răneşte inima încălcarea asta a dispoziţiilor legale ?..."

— Ce spui, Gérard ?

— S-a stîrnit colbul deasupra pîrîului.

Acum se întorceau. Juliette pe şosea, Gérard pe poteca din apropiere ; şi totuşi se auzeau doar paşii aceleia care cîntărea astă-seară atît de puţin pentru lumea noastră. Pasărea cea mai tăcută din Auvergne, cîrsteiul de baltă, îşi doinea tînguirea săptămînală ; arbustul cel mai ţeapăn din Masivul Central, ienupărul, fremăta. Pe Gérard îl desfăta rezonanţa neobişnuită a ogoarelor din ţinutul său, de altminteri, chiar florile, de obicei nemirositoare — dalia, margareta — înmiresmau noaptea în care scînteiară

pe neașteptate pînă și obiectele șterse de felul lor, cu pietrele de granit și trunchiurile de arbori. Așadar, datorită larmei stîrnite de cucuvele, efluviilor albăstrelei, transparenței ardeziei, bucuria îi urca în suflet pe alte drumuri decît cele bătătorite și mai-mai îi venea să creadă că avea noi simțuri chiar în părțile cele mai puțin sensibile ale corpului, în partea cărnoasă a brațului sau în claviculă. Pînă și în scheletul care prelua pe socoteala lui mișcările plămînilor și ale inimii. Pe Gérard îl stăpînea o neliniște ce n-o cunoscuse decît în ajunul examenului de bacalaureat, căci fiecare scînteiere, fiecare zgomot îl striga, precum o chemare, la care i se părea că nu răspunde totdeauna prin emoția potrivită. Liliecii se năpusteau între el și Juliette, zburătăcind zănatic și nu căutau în beznă alte arcade decît cele umane. Gérard se gîndea că braconierii, ascunși în stufăriș, auzind vocile lor și numai pașii Juliettei, împovărată de plasele de prins raci, puteau să creadă că-l ținea-n brațe. Deci, la fel de tăcut ca un logodnic ce înoată de-a lungul digului unde i se plimbă logodnica, înota și el în noapte, în stima lumii, în onoarea umană, și îl copleșea dorința unor mobile frumoase, a unor servicii de sticlă fină, a unor bibelouri minunate. Orice fremătare a serii — cîntecul privighetorii sau vitele din staul luminate de un felinar — deschidea în el un sertăraș unde scînteia un vas încîntător din porțelanul utilizat mai ales în secolul al XVIII-lea, un splendid obiect de folosință curentă. Toate etapele succesive ale bătăliei pentru descoperirea adevăratului aluat fragil înfăptuite în ateliere din Paris, Sèvres, Vincennes, el le străbătea pe un drum sentimental și paralel, căutînd în același timp prospețimea însăși, cu ajutorul amurgului, uneori cu o înduioșare neașteptată și imorală pentru monogramele lui brodate în maniera vechiului Rouen... Pe scurt, un tînăr bătrîn de douăzeci de ani lîngă o tînără de douăzeci de mii de ani ; era provincia.

Unchiul Juliettei îi aștepta pe pescari la intrarea în parc ; ședea pe banca de unde trăgea în vînatul de tot soiul, bancă vopsită în grabă în cele trei zile ale anului cînd era interzisă orice vînătoare. Văzîndu-i, îi întîmpină cu toate gesturile pe care trebuie să le stîrnească trecerea unor logodnici. Îi ochi cu bastonul, își sărută mîna zgo-

motos. Unchiul Juliettei — despre care nu se va mai pomeni niciodată aici — era unul din acele personaje cu totul episodice ce nu joacă în romane nici un fel de rol, însă care, mai mult decît eroii principali, inspiră dorința de nestăvilit de a le cunoaște data și locul nașterii, prenumele și toate poreclele, principalele vicii și, firește, cu cît mai multe amănunte, faptele, atitudinile și semnele particulare ale ascendenților. Unchiul Juliettei era de baștină din orașul francez unde pălărierii fixează oglinjoare în fundul pălăriei, pentru ca posesorul, în timpul unei vizite, să-și poată aranja ținuta. Se născuse la 21 februarie 1857 ; cînd i se lua pălăria, avea obiceiul să privească în podul palmei. Unchiul Juliettei nu se bîlbîia, nu zîzîia, nu sîsîia. Fusese confirmat la 12 iulie 1859, cînd monseniorul de Valloux își pusese degetul delicat pe obrazul lui încă îmbujorat pe care unchiul său... (unchiul unchiului Juliettei, alt personaj încă mai episodic și mai neînsemnat, dar să nu ne lăsăm duși pe panta asta) ; era original doar prin afecțiunea ce-o purta trădătorilor celebri, cărora le pusese la dispoziție parcul lui. Cele mai multe alei erau botezate cu numele acelora care își trădaseră cu oarecare strălucire datoria, patria, religia ; și, în fiecare an, le înălța la cîte o răspîntie un monument, ales cu un preț scump de pe catalogul unui pietrar în marmură pentru cimitire. Bunăoară, în dreapta locului de unde vîna sitari se afla stela funerară spartă, închinată lui Jean de Ligny, care a predat englezilor pe Ioana d'Arc. Dominînd răzorul de creson se înălța monumentul lui Iuda, un mic obelisc din granit de Vosgi, avînd auricule din fontă de care era agățată zgarda cîinelui său, și care devenea astfel un monument al fidelității. Pe o insulă, între arborii de tisă, trona berbecul egiptean dedicat conetabilului de Bourbon, cel mai respectat și mai răsfățat, pentru că era originar din regiune. Pe scurt, în afară de Iuda și Talleyrand, mai toți erau militari. De-a lungul canalului se înălțau cîteva coloane închinate de astă dată nu trădătorilor ci trădărilor, mișeliilor, abstracțiunilor : ruperea alianțelor, tactica saxonilor la Leipzig, dizolvarea cabinetului Leygues. Sub atîtea sarcofage, pietre funerare și movile nu odihnea decît un singur trup omenesc : al unui țăran răzvrătit din sat, venit să moară acasă, însă pe care preotul îl izgonise din cimitir.

Parfumul infernului plutea deasupra acestui parc, jumătate bourbonez, jumătate auvergnat, situat între posomorîtul pisc Chopine şi puţul de la Chantelle, şi ai cărui locatari erau aidoma cu acei ai unuia din cercurile lui Dante ; dar, în locul sufletelor incolore ale celor respinşi din paradis, zburau fazani, pe care unchiul îi lăuda în gura mare pentru că trădaseră India, păuni necredincioşi Persiei şi, chiar aici, în parc, de mai multe ori pe an, unchiul Juliettei, preşedintele orchestrei locale, punea să se execute polcile şi mazurcile compuse de el, intitulate Waterloo sau Azincourt... Căci înfrîngerile erau pentru el trădările destinului. Acesta era unchiul Juliettei, care — aşa episodic personaj cum era — a dorit, credincios trădătorilor lui, să fie înmormîntat în propriul său parc ; şi am putut să-i pomenesc datele complete ale stării civile, pentru că a murit de curînd, la începutul lunii, la 7 iunie 1924 ; aşadar, nu voi mai aminti niciodată de el, şi nicăieri.

Unchiul Juliettei, după terminarea cinei, o însoţi pînă la camera ei, despărţită de odaia lui doar prin bibliotecă Astfel, în toate nopţile, amîndoi adormeau ascultînd suspinele celuilalt, gîndindu-se la viaţa celuilalt, străbătînd prin ceea ce credeau fiecare că este nepreţuita-i afecţiune familială şi care, în realitate, era cîte puţin din cultura şi lecturile lor ; ea prin prisma lui Racine, Beaumarchais, Baudelaire, pîndind visurile unui bătrîn ; şi el, pe acelea ale unei tinere, prin Eugène Sue, Voltaire şi Pixérécourt. Juliette se aşeză la fereastră, chiar deasupra camerei lui Gérard, care — din balcon — la vederea Căii Lactee, se trezi închipuindu-şi cum or să se schimbe, peste ani şi ani, meleagurile din Lunéville. Peste ogoare domnea destulă tăcere ca să se audă zborul bufniţelor. Castanii încă viguroşi încetaseră în timpul nopţii migraţiunea care-i adusese în Limousin în mai puţin de două mii de ani şi îşi purtau umbra în ei, căci luna se înălţase cît putuse de sus. De altfel, în noaptea asta toate diametrele dintre constelaţii erau întinse pînă la refuz, gata să plesnească. La fel ca şi drumul de la Aigueperse la Randan ; aşa că orice căruţă, orice bicicletă care se aventura pe aici huruia şi scîrţîia că-ţi zdruncina inima în tine. Juliette împinse uşor obloanele ferestrei, ca Noe pe ale arcei în ziua cînd apele începuseră să scadă ; rezemată de tufele de iasomie de pe

pervaz — ale căror ramuri creşteau destul de repede în această noapte pentru a se încolăci încetul cu încetul în jurul braţelor şi capului ei şi a-l învălui pe Gérard cu polenul şi mireasma lor, la fiecare mişcare de mînă a fetei care se gîndea înciudată la el — Juliette văzu, prin prisma *Cîntării Cîntărilor* şi a *Laurei* de Emile Clermont cum se trezeşte Auvergne-ul — şi prin aceea a lui Paul-Louis Courier, îl auzi pe unchiul ei cum aprinde chibriturile sub pat, nu de frică, ci pentru a alunga muştele care în timpul zilei se ascunseseră acolo ca nişte hoţi. Clarul de lună mîngîia pămîntul, care într-adevăr părea că tocmai trecuse printr-una din crizele pomenite în Vechiul Testament, înfăţişarea lui biblică transformîndu-se în stihuire neoalexandrină. Obosite, după ce zburdaseră ca mieii, colinele dormeau ca nişte viţeluşe ; mîndri că săriseră ca berbecii, munţii străluceau ca taurii. O fată nu poate niciodată să se bată în duel cu pămîntul cînd e clar de lună. Planeta străpunse deodată inima Juliettei ca un glonte.

Dar prea tîrziu. Hotărîrea ei fusese luată.

Căci tot ce constituia fericirea ei, unchiul, logodnicul, poeziile de Baudelaire, frumosul său conac — i se păreau de cîteva zile un deznodămînt, nu un punct de plecare. Astă-seară era atît de insensibilă, încît credea că e obligată s-o libereze — nu ştia unde — pe adevărata Juliette, care trebuia să vină să-i redea farmecul naturii şi al acestei nopţi. Trebuia s-o libereze pe Juliette de toţi acei care o ţineau prizonieră, fără să ştie de altminteri nici ei. Sau mai curînd trebuia să strîngă laolaltă pentru noaptea nunţii pe toate Juliettele dăruite de ea trecătorilor, necunoscuţilor, tinerilor al căror nume îl auzise doar uneori, toate Juliettele care plecaseră din ea în orele cînd ziua se îngîna cu seara sau cînd dorinţe nedesluşite îşi cer împlinirea. Le putea regăsi, nu se îngrijora ; era o fată strîngătoare care în viaţa ei pierduse cele mai puţine batiste ; notase într-un carnet pe posesorii tuturor acestor *alter-ego*-uri lăsate ca un mantou pe mîini străine şi pe care, uneori, în preajma săptămînilor triste, simţea că le poartă în ea, la fel cum ceapa îşi pune mii de foi cînd iarna se vesteşte geroasă... Tot aşa cea care o urmărise pe Elena, stăpînită de dragostea cea mai arzătoare, dar deplin lucidă, în Troada, în Egipt, a fost Elena însăşi. Ah ! Cît de plăcut va fi peste o lună cînd

o să-l regăsească pe Gérard, care acum, în camera de deasupra ei, dormea liniştit şi mulţumit, întocmai ca Penelopa, cînd Ulise nu-i povestise încă nimic despre acele năluciri ale lui, de care le vorbise fetelor lui Lycomed, lui Circe şi lui Calipso !

Aşadar, a doua zi, în timp ce Gérard se rădea, după ce se trezise şi îşi cumpănise sub pătură bucuriile aşa cum se face după siestă (avea cele două degete mari de la picioare care se înţelegeau bine şi o casă în Provence, o vrăbiuţă care se prinsese în jaluzea şi o logodnică bogată şi neprihănită numită Juliette), găsi sub uşa lui un bilet cu următorul conţinut :

„Rămîi cu bine, Gérard, pentru o lună. Iau trenul de opt şi douăzeci. Te iubesc şi după o lună voi fi soţia ta".

Nu-ţi vine să crezi cît de mult te face o trăsătură de brici neîndemînatică, să uiţi un mare necaz ! Prima grijă pe lume, chiar cînd auzi şuieratul trenului care-ţi ia logodnica, nu este să alergi la fereastră, ci la oglindă, ca să-ţi usuci sîngele de pe obraz.

Capitolul II

Lanţul munţilor Morvan, apoi colinele din Gâtinais, îndrumau calea ferată înspre nord, la fel ca şi înălţimile din Combs-la-Ville, iar contrafortul din Charenton o îndreptară definitiv spre Paris. În vagon, Juliette recitea prima pagină din jurnalul ei. Din copilărie, totdeauna cînd trecea pe lîngă o răscruce a destinului, nota aici primele impresii. Niciodată nu lăsase să dispară — fără a lua măsurile de cuviinţă — omul, care ar fi putut, dacă era cazul, să-i devină soţ. Jurnalul îi permitea, cît mai era timp, să-şi apropie, să vadă, să palpeze cele şapte sau opt existenţe care, fără Gérard, ar fi fost existenţele ei posibile. De cincisprezece ani, cu un scris care se schimbase, dar folosind mereu aceeaşi cerneală (căci existau două pensioane, dar un singur librar la Aigueperse), Juliette notase toate punctele de reper ce i-ar fi permis să regăsească un bărbat pe care de-abia-l zărise. Cu şiretenie, trecînd neobservată şi modestă, în loc să urmeze exemplul miopilor care îşi scot ochelarii în apropierea unei femei drăguţe ca să pară mai frumoşi, privîndu-se astfel de a o vedea — ea observase totul, notase totul şi acum i se părea că pleacă la Paris să scoată plasele de prins raci puse din copilărie...

„Sînt la teatrul din Vichy — scrisese la pagina 21 a jurnalului. În timpul spectacolului două doamne vecine cu mine s-au apucat să-l caute pe bărbatul cel mai desăvîrşit

pe care-l cunoscuseră. Domnul Fallières e în sală. Una din doamne este foarte bătrînă. Cealaltă e tînără şi s-a întors de curînd dintr-o călătorie în Turkestan. Iată, e pauză şi, deodată, cei o mie de spectatori dispar, lăsîndu-mă singură cu vrăjitoarele astea care or să-mi dezvăluie acum secretul vieţii mele. În afară de ducele de Massa şi un neînsemnat şef de gară rus pe nume Samov, chiar din staţiunea Samarkand, fiinţa cea mai perfectă este un tînăr care n-a părăsit decît de ieri hotelul lor. Am venit mai tîrziu cu o zi. Între cele două existenţe ale noastre s-a interpus o barieră de o noapte. Tînărul se numeşte Rodrigue. E miliardar. Are o maşină Bollée. Se va ocupa, ca şi părinţii lui, de creşterea unor animale ciudate, spun ele. Nu îndrăznesc să privesc pe doamna cea tînără, dar studiez cu atenţie chipul doamnei bătrîne..."

Încă nepricepută în ale vieţii, Juliette marcase răspîntiile destinului ei cu semne destul de şubrede sau care dispăreau lesne : prezenţa unui preşedinte al republicii, a unei maşinuţe Bollée, a unui chip sortit curînd morţii. Descrisese cu pasiune faţa bătrînei doamne, fiecare rid, bijuteriile pe care le purta, convinsă că redă prospeţimea unui chip tînăr şi necunoscut. Urma chiar descrierea unor sticleţi ; căci o zi după aceea întîlnise pe tînăra doamnă într-un parc, lîngă un pîlc de pomi unde-şi făcuseră cuib cîţiva sticleţi mai puţin galbeni decît ceilalţi, cu ouă mai ovale ca cele obişnuite, cu nişte creste verzi, sticleţi a căror varietate o căutase în Larousse ; le ascultase şi ciripitul, pe care l-ar fi recunoscut şi cu ochii închişi... Aşa s-a întîmplat că Juliette a îndrăgit animalele sălbatice mai mult ca orice fată. În tot timpul studiilor secundare — datorită lui Rodrigue — tigrul, jaguarul o atrăgeau la fel ca animalele din poveştile lui Perrault, pe vremea cînd învăţase la şcoala primară. Scumpe soţ, tu în loc să foloseşti sistemul nostru metric numărai săriturile jaguarului, călcăturile hienei, lungimile şarpelui boa ! Iubitul meu drag, tu în loc să calculezi ecuaţii şi monoame, schimbai în cuşti lupul cu panterele ! Primele lecţii de artă, de pictură, de sculptură i-au servit doar să înfrumuseţeze, să întipărească mai bine în închipuirea ei trupurile, blănurile şi ghearele animalelor sălbatice. Toată hrana pe care i-o dădea din belşug pensionatul Formot folosea unei me-

najerii uriaşe. Toată greutatea ştiinţei care lărgeşte orizontul elevelor în privinţa lui Balzac, Hugo şi Napoleon, pentru Juliette constituia doar un motiv de admiraţie faţă de lincşii lui Neron şi leul lui Androcles. Orice pasăre mai pestriţă, care o atingea cît de uşor, orice pisică mai tandră, care îi sărea în braţe, erau un mesaj, scăpaseră de sub paza primului ei iubit. Dragul meu René, tu puteai imediat, doar împingînd poarta grădinii, să controlezi pe viu sofismul broaştei ţestoase, daltonismul bivolului ! Ce răspunsuri energice şi fireşti dădea ea inspecterilor generali, care credeau că era obsedată de limfatica menajerie şcolară, înzestrată doar cu sfincşi, grifoni sau cai cu un corn în frunte ! Se mirau pentru că nu ştiau că etalonul vitezei pentru tînăra din Auvergne era pescăruşul, iar al forţei, ursul grizzly ! Aşa se înfăţişa acela pe care, în pragul copilăriei, îl „însoţise" în jurnal cu Fallières şi cu sticleţii, şi a cărui adresă încercă s-o descopere chiar în cursul după-amiezii la Societatea pentru protecţia animalelor.

Secretarul era acolo, periind penajul unei păsări a paradisului, pregătind-o pentru împăiat. Îl ţinea zdravăn cu amîndouă mîinile, ca să-l lipească bine de manechin, aşa cum nicicînd vreo pasăre a paradisului vie nu fusese ţinută, acolo în Noua Guinee, după ce se prinsese în cursă.

— Crescător de animale ciudate ? repetă el. Ciudată expresie, domnişoară ! Am văzut oameni ciudaţi. Am văzut cu miile. Niciodată însă, nici măcar un singur animal de acest soi, dacă dumneavoastră numiţi ciudat, ca şi mine, vieţuitoarea ce acţionează neconform cu natura ei, care denunţă contractul încheiat cu specia. Un bancher, bunăoară, este ciudat cînd acceptă să fie plătit în monedă-hîrtie, în loc de aur. V-aş fi în adevăr îndatorat, domnişoară, dacă mi-aţi enumera cîteva animale ciudate.

— Mă gîndeam la ţapiri, la aguţi, spuse Juliette roşindu-se.

— Îmi răspundeţi, domnişoară, ca şi cum ar fi vorba despre cîinele din Saintes care se duce în fiecare dimineaţă şi seară să tragă clopotele bisericii. Se face mare caz de el pentru că Saintes este prima parohie unde a răsunat *angélus*-ul. După mine, nu cîinele este ciudat, ci preotul care a îngăduit acest scandal.

— În sfîrșit, zise Juliette, totuși, un tatu este un animal ciudat, nu mă puteți contrazice !

— Un bancher, da, domnișoară. Cît privește tatu-ul, ați nimerit-o prost : sînt inspector al societății, vizitez bilciurile și de șase ani văd mereu, o dată pe săptămînă, o pereche de tatu care scormonesc fără încetare pămîntul pentru a scăpa de lampa de acetilenă, dornici să se reîntoarcă la soarele incașilor. Prezentatorul le descrie ca pe două animale ce caută comori, înnebunite de cele ascunse la Pantin și la Roquette. Săptămîna trecută, această pereche de tatu a avut un pui. Toate micile crestături de pe carapacea lui sortite să ferăstruiască șistul mexican sînt de pe acum vizibile. Întregul lui sistem osos menit să alunge furnicile columbiene s-a și format. Cele șaizeci de mici scuturi de pe pîntece s-au și articulat pentru a zdrobi maniocul bolivian. Ar putea fi lăsat liber în continentul pentru care a fost creat. Desfid pe orice bancher din Paris să-mi arate un fiu de-al lui atît de apropiat de arhetip. Nu stăruiți, domnișoară. Sînteți tînără. Ciudățenia oamenilor vă rezervă surprize. Dintre oameni, știți cine cîntă cel mai mult, cine cîntă cel mai mult în cor ? Locuiesc lîngă un orfelinat și v-o pot spune : orfanele.

Se ridică. Era un bătrîn, care deși trăise mult, nu învățase să se îmbrace. Sau, mai curînd, părea îmbrăcat pe dinăuntru : ciorapii treceau peste pantaloni, care și ei treceau peste vestă. Cînd o salută pe Juliette, bretelele i se rupseră. Ah ! Ce comode și potrivite i-ar fi fost hainele, dacă în loc să le pună pe el, le-ar fi lipit de corp cu lipiciul folosit la toate sucursalele Societății de protecție a animalelor pentru împăiatul păsării paradisului !

Ce plăcere pentru un suflet ales, cînd urmă prima dată colina Sainte-Geneviève, să descopere — umbrite de crengi profane ce depășesc bătrînele ziduri și știu totul despre viața și scandalurile străzii, în timp ce trunchiurile pomilor trăiesc în mijlocul seminariștilor — capetele atît de liniștite ale liniilor de autobuze pe care nu le vezi de obicei decît zgomotoase și înțesate de clienții lor. Ascultînd sfaturile secretarului, Juliette se ducea la Școala normală superioară. În preajma Panteonului, toate liceele sau pepinierele unde sînt crescuți acei care vor fi înmormîntați sub acest dom erau deschise și pensionarii lor în vacanță.

Era vacanță. Toți — pînă la unul — viitorii salvatori ai patriei, viitorii inventatori de ritmuri, viitorii naşi ai metalelor şi ai stelelor — se scăldau acum în mare sau erau legați cu sfoară de vreun ghid. Girueta Panteonului nu-i mai arăta decît lui J. J. Rousseau sau lui Berthelot, că vîntul bătea dinspre sud. De pe terasele cafenelelor englezi frumoşi o priveau pe Juliette. Printr-un reflex de cochetărie, pentru că niciodată nu se dăduse nici cu ruj, nici cu pudră, nici nu arborase masca mincinoasă a nepăsării, neştiind cum să răspundă la privirile pline de dorinți ale englezilor, Juliette îşi fardă sentimentele. Niciodată nu i-a fost dat vreunui bărbat frumos din Anglia să privească un suflet mai pudrat, o sfială mai distinsă, devotament pentru viață mai înrădăcinat. Juliette mergea, vlăguită de soare, şi cu totul neputincioasă de a nu o lua chiar pe prima stradă care i se deschidea la dreapta — într-atît faptul de a nu fi stîngace primează cînd eşti privită de tineri englezi. Şi nu se poate spune că nu i-a folosit. Dac-ar fi luat-o la stînga, ar fi nimerit la Politehnică, pe cînd aşa se trezi deodată în fața Şcolii normale.

Porțile Şcolii normale erau întredeschise, aşa cum sînt totdeauna noaptea şi duminica, atît Palatul şi Quai d'Orsay, Republica cerînd stăruitor ca toți cetățenii ei să se poată lansa la orice oră în ştiință, justiție şi politică externă. După ce a străbătut mai întîi o curte pătrată unde trecătorul era pîndit de şaizeci de busturi ale savanților care au ştiut cel mai bine să cerceteze lucrurile — Lavoisier, Cuvier sau Chevreul — pe urmă o grădină mărginită de strada Claude Bernard — unde orice plimbăreț era pîndit, cu şi mai multă strășnicie ştiințifică, de şaizeci de portari — Juliette ajunse la locul unde ştiința părea să fie de data asta întruchipată de un tînăr, care studia rîzînd la un microscop, sub streaşina unei ferestre deschise. Era preparatorul de ştiințe naturale al şcolii, şi rîdea de unul singur pentru că asista la tragedia cea mai minusculă a creației, deşi cea mai lungă în durată ; el urmărea pe o bucățică de stamină căsătoria *Ardisiei Crispia*, căreia îi trebuie doi ani pentru a fecunda. Juliette îl întrebă despre crescătorii de animale ciudate, însă el îndrumă conversația spre regnul vegetal, prefăcîndu-se că înțelege prin animale ciudate pe acelea care se mişcă mai greoi, ca ştiuca

sau stridia, şi, prin analogie, vegetalele migratoare. Tot la fel, pe cînd îşi dădea examenul de agregat, maestrul său l-a determinat să studieze în loc de zoologie, botanica ; şi acum, procedînd aidoma, el încerca s-o convingă pe Juliette. Şi cîte nu i-a mai povestit despre plante ! Numai la ele — afirma dînsul — Juliette o să găsească ciudăţenia, straniul, nebunia. Nici nu-şi putea închipui la ce operaţii se dedau florile şi se complac în ele, necredincioase, dacă e nevoie, faţă de făgăduielile făcute speciei. În dispozitivele lui îi arătă Juliettei trezirea staminelor la plantele dioice, fecundarea de către ea însăşi a zinniei [1]. Scoase dintr-o seră, planta cea mai sensibilă care există, *Cephalea lolana,* planta plîngătoare ce aruncă prin florile sale o ţîşnitură de apă cînd e atinsă. Totuşi nici un contract al speciei n-a obligat cîndva vreo plantă să plîngă. Gîdilă *Cephalea* cu un firişor de iarbă şi lacrimile ţîşniră chiar din propriii săi ochi. Îi descrise de asemenea vînzarea la licitaţie a daliilor la Booskop, în Olanda, cu un aparat al cărui ac se mişca pe un cadran cu numere luminate de lămpi roşii, pe care le aprindeau chiar cumpărătorii, operaţia desfăşurîndu-se într-o tăcere cam tristă, ca şi cum daliile s-ar fi cumpărat ele însele. Se înflăcără. Acest tînăr, de altminteri cu o înfăţişare plăcută, ai cărui ochi, cînd nu se uitau la microscop, păreau organe menite exclusiv să vadă la aproapele lui numai calităţi vegetale şi morale, spuse tot ce se poate spune spre a inspira unei tinere dezgustul pentru vieţuitoarele care beau Dubonnet, care mănîncă tocană cu sos alb şi mai ales — culmea neputinţei ! — care merg ; şi pentru a o convinge să iubească, dimpotrivă, fiinţele care comunică între ele nu prin strigăte, ci prin liane, nu prin strîngeri de mînă, ci prin împletiri de umbre, pe scurt dezgustul de vezicule, de ventricule, şi dragostea pentru stamine şi polenuri. Tot ce se poate spune pentru a iubi micile *cynips* [2], aceste insecte care îşi asumă rolul de seamă în căsnicia smochinului — tot ce poate spune un bărbat care vede că o fată este sinceră, bună, de neîmblînzit şi cu înclinaţie spre senzua-

[1] Plantă originară din Mexic, cultivată pentru florile ei ornamentale.
[2] Familie de insecte himenoptere avînd cîţiva milimetri lungime şi care provoacă pe vegetale, cînd fac ouă, formarea de gogoşi.

litate i-a spus preparatorul, care merse pînă acolo încît tăie pentru Juliette — afirmînd de altfel că e floarea ce înfloreşte o dată la un secol — o floare care înfloreşte în realitate la fiecare cinci ani. În zadar : Juliette se ridică, nu fără a se gîndi că i-ar face plăcere să-l caute, să-l regăsească după vreo zece ani pe acest tînăr şi fermecător botanist. Îşi notă numele lui în jurnal, se smulse din grădiniţă, cu energia primului animal cînd a încetat să mai fie plantă, şi plecă, supravegheată din depărtare de preparatorul de mineralogie, astăzi fără nici o şansă, fără nici una.

Se înserase, Juliette coborî din nou colina. Cum pînă atunci călătorise puţin, avea senzaţia că nu ea contemplă Parisul, ci că ea este contemplată de marele oraş şi de fiecare din edificiile lui. Înaintea fiecărei cupole, înaintea fiecărei clopotniţe, ca în faţa unor uriaşe microscoape, se simţea cercetată şi judecată de cîte un secol, de cîte o morală, iar scheletul ei şi tot ce-i dăinuia în suflet erau diferite în fiecare din aceste radiografii. Chiar în faţa monumentelor care se aştepta s-o intimideze cel mai puţin, Institutul oceanografic, turnul Eiffel — mai ales turnul Eiffel pe care se pregătea să-l privească cu cea mai mare atenţie, pentru a-l revedea în imagini colorate la noapte — Juliette îşi simţea viaţa, secretele date în vileag. Încercă să joace tare. Ca ciocîrlia ce n-are încotro, şi pentru a-şi salva viaţa, se aşază pe puşca vînătorului, ea se duse şi se postă chiar în centrul Panteonului, pe urmă în faţa mormîntului lui Victor Hugo ; asocie o clipă — pentru a rezista la acest examen al edificiilor ilustre — tînăra sa viaţă necunoscută fantomelor tuturor acelora care în Franţa răspunseseră personal creatorului şi care, alungiţi acum în criptă, păreau (spre deosebire de acei din Saint-Denis, născuţi dintr-un singur străbun) ascendenţii unui monarh ce nici nu se născuse. Rătăci printre aceste umbre celebre, virtuţile şi talentele ei estompîndu-se în prezenţa unor asemenea uriaşe virtuţi şi talente, sărmana sa sinceritate pălind în faţa aceleia a lui Rousseau, neînsemnatul său talent de improvizaţie înaintea lui Voltaire, îndemînarea de a face acuarele în faţa lui Puvis de Chavannes, şi se simţi o sărmană insectă translucidă. Firesc, era conştientă că posedă o virtute ireductibilă : viaţa. Însă, din

modestie și milă, în fața sarcofagelor evită orice gest care ar fi lăsat să se vadă cît e de vie, și o șterse englezește din mauzoleu ca și cum, venită acolo pentru veșnicie, și-ar fi uitat afară poșeta sau batista.

Într-adevăr, uitase soarele, Luxembourgul. Se așeză în grădină. Fiecare vieţuitoare, fiecare trecător dăruia din nou sufletului ei opacitatea elementară. Regăsea cu bucurie aceste plante față de care fusese cîndva nepăsătoare : florile de rodul-pămîntului, ricinele, fucsia, întîlnite adineauri la Școala normală și care nu o străpungeau cu privirile, în afară doar de o camelie — în ce privință o camelie este un edificiu ? — pe care a trebuit s-o învăluie cu mîna așa cum ar fi acoperit ochii unui curios. Semințele ce i le aruncase în suflet preparatorul începuseră să rodească : platani mari și trandafiri înmiresmați crescuseră pentru ea de cînd trecuse ultima oară pe aici. Garda republicană își terminase concertul și lumea se risipea, ducîndu-se care-ncotro, fie să vadă statuile, fie să bea apă minerală, după influența pe care o avusese muzica militară asupra fiecăruia. Tocmai atunci Juliette, care amăgită douăzeci de ani de mania unchiului ei, își închipuise că un obelisc sau o stelă funerară nu pot fi înălțate decît pentru trădători, aruncînd o privire distrată asupra unei statui, zări un chip zîmbitor ; apropiindu-se să vadă inscripția, citi : *Théodore de Banville*. Nu era Jago, nici Ganelon [1], ci Théodore de Banville. Se ridică. Mîngîie primul chip de piatră care întruchipa pentru ea o virtute și străbătu descătușată grădina unde trădătorii se numeau, în sfîrșit, Zénaide Fleuriot, Ferdinand Fabre. Pe neașteptate, rasa oamenilor de piatră regenerase. Rasa oamenilor în carne și oase cîștigă. Fiecare ființă vie de pe terasă — care ședea sau sta în picioare — i se păru un mic monument ridicat în cinstea ei-însăși. Din nou plină de încredere, Juliette coborî cu pași mari spre Societatea de aclimatizare.

Domnul Guillet, vicepreședintele, stătea în fața corespondenței primite în timpul serii. Avea de citit multe scrisori pentru că tocmai se însănătoșise ca prin minune după

[1] *Ganelon* — numele unui personaj legendar din epopeile carolingiene. El l-a trădat pe Roland în valea Roncevaux. Numele său a devenit sinonim cu acela de trădător.

o peritonită și corespondenții societăților de aclimatizare din lumea întreagă îl felicitau. Fiecare, drept cadou că se înzdrăvenise, îi anunța ultima descoperire — un animal, o insectă, legume necunoscute — și i-o dedicau. Universul — în cinstea acestei fistule — se gătise astă-seară cu încă treizeci și cinci de noi specii de viețuitoare, dintre care douăsprezece comestibile. Pentru gloria vicepreședintelui Guillet, din fiecare continent se înălțau o aromă nouă, strigăte inedite. În insulele Samoa, înghițit ca un ac acum un secol, șarpele Baya, dispărut și din India încă de pe vremea lui Dupleix, apăruse din nou din inima planetei. Din pîntecele îndurerat al domnului Guillet țîșniseră astfel pentru paradisul naturaliștilor *Hydropotos parisiensis, Cervus Guilleti, Lymphea peritonitanea*. Și cîte n-ar mai apărea din pămîntul tulburat în ziua apropiată a morții lui ! se gîndea melancolic convalescentul. Scria tocmai pe tablă toate aceste nume latinești noi, aceste rugăciuni care nu fuseseră niciodată psalmodiate, nici chiar dedicate vreunei divinități, cînd Juliette intră cu un trandafir prins la corsaj. Era un trandafir obișnuit. Domnul Guillet o privi cîteva clipe ca pe o nouă varietate de trandafiri. De altminteri, la fel se întîmplase toată ziua cu garoafele, cu salatele. Ce nouă formă de viață îi aducea această frumoasă fată ? Îi ieși în întîmpinare ca s-o asculte cît mai de aproape, ca și cum Juliette era gata să dea drumul unei veverițe. De altfel, ferestrele deschise aveau gratii, nu pentru că domnul Guillet ar fi avut copii mici, ci fiindcă puține erau ființele umane care pătrundeau în acest loc fără să aibă un mic jaguar într-un coș sau o pasăre în buzunar.

Juliette îi descrise cum era tînărul pe care îl căuta, dădu amănuntele pe care le știa de la cele două doamne ; inițiala prenumelui R..., a numelui, B..., părinți celebri în arta de a crește animale ciudate. Juliette n-avea încredere în oameni, nu se simțea în apele ei nici printre animale ; dar de ce oare era la largul ei în mijlocul acestor oameni ce se ocupau de animale ? Căci domnul Guillet nu era singur. Se aflau acolo trei ființe umane ale căror amprente digitale se pot întîlni cel mai adeseori pe animalele bolnave, ierbivore sau carnivore. Se afla acolo secretarul Societății pentru protecția animalelor, gătit cu niște straie

noi prinse de gulerul fals şi de izmene — un fel de pardesiu cu nasturi cusuţi pe dos. Se afla acolo şi domnul Du Loas de Ray de Marne-Xaintrailles, ruinat, însă cu o înfăţişare înfloritoare, înfometat însă grăsan ; semna acum Duloasderay-Demarne Xaintrailles, căci numele îi era oglinda vieţii ce-i fusese numai o lungă serie de apocope — care din nenorocire constaseră în reducerea a aproape tot atîtea sentimente frumoase cîte titluri nobiliare avea ; şi, încetul cu încetul, din lipsă de bani, de noroc şi iubire, în timp ce sinceritatea sa se asocia cu gustul pentru bucate alese, curajul cu netălpuirea pantofilor, lăsa numele străbunicului său Loas, prietenul Biancăi de Castilia, să i se unească cu al lui Ray Căpcăunul, şi pe acela al însoţitorului Ioanei d'Arc cu al lui Marne-Umbrelă. Aşa că acum ajunsese să se întrebe dacă n-ar fi mai potrivit să-şi scrie numele într-un singur cuvînt, căci după cum i se scursese viaţa, sărăcia lui permanentă corespundea îndeajuns lui Duloasderazdemarnexaintrailles. Se mai afla acolo şi un bătrîn care, avînd o viaţă nefericită, nu se putuse răzbuna pe numele său, căci se numea By ; marile nenorociri ce se abătuseră asupra lui — moartea unei soţii adorate şi a unicului fiu — îl făcuseră să pară o fiinţă copleşită doar de mărunte şi neînsemnate accidente, încăierări, mici belele — cele mai mari catastrofe lăsînd doar urme de var sau ulei. Era atît de timid, încît după ce făcea un număr de telefon, dispărea, fugea de ruşine şi cîteva ore nu-l mai vedeai. Aceştia erau cei patru bărbaţi care credeau că se adună aici în virtutea iubirii lor comune pentru canarul moţat, pe cînd în realitate se strîngeau laolaltă pentru că fiecare din ei iubea pe ceilalţi trei, pentru că iubeau tot ce umanitatea are mai demn dar pe care viaţa îl tratase în modul cel mai nedemn. Se întîlniseră astăzi pentru a protesta, deoarece Eusapia şi Eva se foloseau abuziv de spiritele canarilor moţaţi — rasă foarte rezistentă — înghesuind cîte unul pe sub voalurile lor sau pe lîngă corpul lor, ca să le dea apoi drumul, pretinzînd că vor aduce dublul lor astral din Indii sau din Madagascar. Binecuvîntat fie canarul moţat care îl luase pe fiecare de pe cheiul Orologiului, ba unul îl adusese chiar şi pe domnul By, găsindu-l mult mai în apropierea Senei, şi conducîndu-l prin zborul său pînă în această sală,

ultimul loc din lume al Paradisului, unde se continua prin încrucișări între canar și botgros munca de creație întreruptă de Dumnezeu într-o simbătă la miezul-nopții. Secretarul lua parte la discuție cu fraze ce n-aveau nici o legătură cu această operă creatoare, dar care — mai mult decît un rezumat fidel al discuțiilor și întocmai ca argumentul cînturilor în poemele epice — exprimau tonalitatea generală, starea sufletească a celor prezenți. Așadar, după expunerea domnului Duloas împotriva Eusapiei — spusese :

— Un abate, care pretindea că a călătorit mult, mi-a mărturisit : „Marea, întocmai ca spovedania, este sau îngrozitoare sau plictisitoare".

— Firește, răspunseră cei trei prieteni.

Tocmai atunci intrase Juliette, condusă de un canar nevăzut.

N-am să vă relatez toate amănuntele întîlnirii, nici cum Juliette cînd a plecat copleșită de emoție, i-a îmbrățișat pe toți cu duioșie. La vederea lor, avusese un acces de încredere pe care nu-l ai decît o dată în viață și încă și atunci numai privind persoane puțin susceptibile de a lua în derîdere secrete sau de a le trăda — bunăoară tainele oceanului, prima stea, sau cîntecul păsării din *Siegfried*. Un asemenea acces de încredere încît secretul ce-l dezvălui nu mai are însemnătate, dă prioritate descrierilor de mobile vechi sau pătaniilor la vînătoare, și se pierde într-un exces de simpatie pentru univers, pentru anticari, pentru poeziile dada, ca soarele de vară în splendoarea lui.

La fel și ei : pentru că le cîștigase încrederea, îi istorisiră de ce-și rataseră viața.

— Mi-am ratat viața din propria mea greșeală — mărturisi domnul By. Mi-ar fi fost îndeajuns, poate, pentru a fi fericit, să consult statisticile. Dar, cu o soție anemică, am primit un post în departamentul unde mor cei mai mulți de oftică. Cu un fiu îndrăzneț, am solicitat să fiu transferat în departamentul unde aveau loc cele mai multe accidente pe munți. Acum, în sfîrșit, culmea ironiei, locuiesc în orașul unde sînt cei mai mulți centenari ! Știu toate astea de puțin timp... Statistica m-a învins... Am urmat itinerarul Nisa-Grenoble-La Ferté, pe cînd fericirea mea cerea ruta Pau-Tours și Chemin-des-Dames.

— Mi-am ratat viaţa, rosti domnul Guillet, pentru că nu m-am purtat cu nici o fiinţă de pe lume cum ar fi trebuit. M-am purtat, bunăoară, cu bărbaţii cum trebuie să te porţi cu femeile şi invers. Îi credeam pe bărbaţi sensibili, pasionaţi, nervoşi, cu sănătatea şubredă, şi-i duceam la concerte, îi copleşeam cu atenţii, cu măguliri ; credeam femeile rezervate, viguroase, nesupărăcioase... Le spuneam adevărul, le trezeam devreme... Aşa mi-am ratat viaţa... M-am purtat cu pisicile cum ar fi trebuit să mă port cu cîinii : încercam să le conving, să le fac să înţeleagă ; şi, dimpotrivă, am fost rezervat şi distant cu toţi cîinii care, fără nici o îndoială, m-au adorat. Eu însumi am fost nenorocirea vieţii mele... Cel ce nu ştie să se poarte exact cum trebuie faţă de fiecare specie este pierdut. Doar cu antilopele am credinţa că am izbîndit. Merg pe urmele mele, îmi ling mîinile. Asta a început în ziua cînd, la liceu, l-am îmbrăţişat pe pedagogul care adormise. Fericiţi acei care şi-au îmbrăţişat servitoarea !

— În compendiile cu vieţile eroilor de pe vremea sfîntului Ludovic, zise la rîndul său domnul Du Loas, cred că familia Loas, dintre toate familiile aflătoare în Franţa, revendică cele mai multe file. Ei nu pot fi decît eroi. Îndată ce un membru al familiei Loas admite un ritm de viaţă mai potolit, sau o concepţie despre viaţă mai puţin rigidă, trebuie să se ducă la Muntele de Pietate şi să dea meditaţii. Numai eroii şi sfinţii în familia mea au reuşit să-şi păstreze diamantele. Numai martirii din familie au fost decoraţi. Am încercat să le urmez exemplul, dar gradul de onoare, de curaj, de virtute la care a trebuit să mă ridic, menţinîndu-le la roşu timp de trei luni, fără întrerupere, numai pentru a mă pregăti să-mi iau bacalaureatul, m-a lecuit pentru totdeauna... Şi dumneavoastră, domnule secretar ?

Secretarul nu se grăbi.

— Cînd moare, spuse el în sfîrşit, cînd moare o persoană care ţi-e dragă, şi căreia trebuia să-i fi scris o epistolă, dacă sînteţi egoist, vă bucuraţi. Dacă sînteţi bun, n-o să aveţi linişte decît după ce o să i-o scrieţi !

Fraza secretarului, servind, nu se ştie pentru ce, drept trecere între cele trei discursuri şi dorinţele Juliettei, îl hotărî pe domnul Guillet să caute în Anuarul societăţii

numele tînărului perfect. Doi colegi răspundeau la semnalmente. Aceeaşi vîrstă, aceleaşi iniţiale : fiul lui Belvoir şi fiul lui Blanchemarine.

— Îl cunosc pe fiul lui Belvoir, spuse domnul Du Loas. El controlează toate datele din povestirile cu animale care se publică în *Harper' s Magazine*. Vă amintiţi că Roosevelt a cerut să i se anuleze abonamentul cînd a citit în această publicaţie o povestire a pastorului Burke în care se arată că vulpile şi-ar face una alteia pansamente şi Harper n-a mai putut suporta să se publice vreo afirmaţie neverosimilă despre nici un animal. Fiul lui Belvoir îmi trimite în fiecare trimestru o culegere de citate din autori francezi, pe care e obligat să-i ciuntească sau să-i corecteze. De altminteri, în ţările anglo-saxone se apreciază că scriitorii noştri cunosc la fel de puţin animalele ca şi pe copii. Într-adevăr, ceea ce crede Bourget despre o capră obişnuită, Maupassant despre homar, pretinde Harper, depăşeşte orice închipuire. Harper caută, de asemenea, un cenzor de acelaşi fel pentru acţiunile oamenilor. Ce crede despre ei Jules Laforgue îl uluieşte.

— Prenumele lui ? întrebă Juliette.

— Romuald, zise domnul Guillet.

Nu era acesta.

— Atunci, spuse domnul Guillet, viitorul dumneavoastră soţ este Blanchemarine, ai cărui părinţi au în Brazilia o crescătorie de şerpi veninoşi pentru Institutul Pasteur. L-am întîlnit la domnul Hollinat din Argenton, unde a stat cîtva timp pentru a studia vipera Berry, da, da, chiar aceea — Doamne, ia te uită unde se cuibăresc locuitorii de aici ! — care a muşcat-o pe Cleopatra. Un bărbat încîntător, obişnuit să prindă cu uşurinţă viperele veninoase americane ; are o mînă de aur ; ştie să te apese pe braţ tocmai în locul unde trebuie ca să te facă inofensiv. Pentru a-l potoli pe prietenul care bîrfeşte, pe femeia ce e gata-gata să urască, Blanchemarine îi strînge uşor de braţ şi atunci prietenia şi iubirea renasc. Îţi aruncă doar o privire şi ştie imediat în ce ape te scalzi, dacă te potoleşti, cînd te ia de gît, de talie sau de umăr. Îşi alege poate cu o atenţie excesivă pantofii şi ciorapii, nu numai pentru că-i sud-american, dar mai ales, fiindcă aşteaptă să i se tragă moartea de la picior, muşcat de cîlcîi ca aproape

toți frații lui mai vîrstnici. Și poartă la jartiere agrafe de aur împodobite cu briliante.

— Care e numele lui mic ? întrebă Juliette îmbujorată.

— Odinioară, îi întrerupse secretarul, unul din străbunii mei de pe vremea războiului de șapte ani, avea un cățeluș fox numit Friquet. L-a pierdut. Cît de uimit a fost cînd, după terminarea războiului, într-o bună zi, l-a văzut pe micuțul Friquet venind tocmai din Germania acasă, la el în Tourraine.

— Care-i numele lui mic ? stărui Juliette.

— Friquet, spuse secretarul. Dar se reîntorcea cu o zgardă la gît pe care era gravat în caractere gotice numele Bellauf.

— Îl cheamă Rodrigue, spuse domnul Guillet.

Juliette închise ochii. Era, într-adevăr numele lui ! Rodrigue și Juliette ! Repetă cele două prenume, și toate prenumele pe care poeții cred că le-au alăturat pentru veșnicie se desprinseră unul de altul și-i jucară acum în fața ochilor, formînd alte cupluri : Romeo se uni cu Armida, Beatrice cu Petrarca — o, marile iubiri din cele patru colțuri ale lumii — Desdemona și Cidul, Rodrigue și Juliette ! În sfîrșit, se căsătoreau două prenume pe care romantismul, clasicismul, geniul se pare că din răsputeri le depărtase pentru totdeauna ! Aviz scriitorilor ! Se crea o nouă gravitație a inimilor !

— Sau mai curînd, spuse domnul Guillet, ah, domnișoară ce necaz vă pricinuiesc ! Sau mai curînd, se numea Rodrigue.

Se numea !... La amenințarea acestui imperfect îngrozitor, toate cuplurile desperecheate se formară la loc cu neostoită larmă. Beatrice și Dante, Desdemona și Othelo își reluară, aviz Analelor, veșnica lor unire.

— Căci chiar acum găsesc în acest dosar, continuă domnul Guillet, o scrisoare ce mi-a fost trimisă de pe platourile înalte ale Paraguayului și pe care operația ce am suferit-o m-a împiedicat s-o citesc. Iată ce spune :

Domnule Guillet,

Săptămîna asta a fost fatală, căci am avut durerea să pierdem pe prietenul nostru, Rodrigue Blanchemarine. Știți cît de mult iubea pe însoțitorii noștri guarani. Ne

obliga să le învățăm limba, căci n-aveam nici o șansă s-o deprindă pe a noastră, limba lor care nu folosește decît cuvinte de iubire și uneori atît de înfocate, încît însărcinatul cu afaceri al Franței în Paraguay a trebuit să-și retragă fiica de la școală, din pricina vocabularului de toate zilele folosit la lecția de croitorie. Prînzurile, vînatul orhideelor, pescuitul peștelui feruginos care e atras din apele Orenocului cu magneți, toate nu sînt așadar pentru indienii noștri guarani și pentru noi decît ipostaze ale iubirii. Soare, lună, maimuțe găurind tavanul orhideelor ce cresc în primele crengi ale trunchiurilor netede pînă la o înălțime de patruzeci de metri, toate nu erau decît organe și instrumente ale iubirii ; și cînd ni se întîmpla să vorbim franțuzește între noi, ne treceau fiorii așa cum tremuri cînd ieși dintr-un fluviu rece. Gîndiți-vă, domnule Guillet, că adjectivul guarani se așază chiar în inima substantivului, articolul în inima adjectivului, apostroful în inima articolului. Vedeam uneori din depărtare pe însoțitorii noștri guarani mîngîind pe indigene, sărutîndu-le : ceea ce însemna că vorbeau, că întrebau unde sînt vadurile peste rîuri. O singură femeie guarani ne însoțea. Ea avea rolul, domnule Guillet, să dea mai multă voluptate vocabularului nostru, deoarece la guarani limba femeilor și cea a bărbaților sînt diferite. Unul din vînătorii noștri de orhidee a făcut o entorsă pe cînd se afla pe creanga cea mai înaltă a unui arbore de mahon și Rodrigue s-a oferit să-l ajute să coboare. Atunci, vai, a trebuit să folosim cuvîntul guarani cel mai duios, acela care denumește moartea. Ah, cît ne-a fost de dureros să punem în inima acestui cuvînt prenumele tînărului Blanchemarine, și a fiecăreia din virtuțile sale ! Căci pe cînd se afla la jumătatea înălțimii de unde cobora pe o frînghie cu noduri, n-a vrut să dea drumul rănitului ce-l purta și să oprească avîntul unui șarpe-fulger, care îl urmărea pe trunchi din vîrful pomului. Fiecare guarani, după ce Rodrigue a murit, i-a supt locul înțepăturii ca să intre vindecat în cer ; și s-au închinat la jartiera ce-i căzuse și zăcea lîngă pulpa piciorului ca un șarpe divin cu ochi strălucitori, născut din jertfă ; i-am așezat sicriul, după obicei, pe vîrful arborelui cel mai înalt, chiar deasupra florilor.

Secretarul plîngea.

— Mulți cred că termenul Bayonne este forma cea mai veche pentru a denumi orașul, găsi el puterea să spună. Eroare profundă ! Se numea Labourdum !

...Și astfel fauna lumii a fost îndepărtată din viața Juliettei. Și astfel — întocmai ca prietenul cel mai bun al lui Citroën, care din ziua cînd s-a certat cu Citroën, vedea universul brăzdat nu de mesaje prietenești, ci de mașini rablagite și nepăsătoare — prin moartea lui Rodrigue s-au stins în sufletul Juliettei toate înrudirile ce credea că le are cu animalele.

Capitolul III

Acum trenul o ducea pe Juliette spre Chantilly. Juliette nu citise *Sylvie*. Nu văzuse nici un Corot, nici un Daubigny. Nu ştia că Ile-de-France este o insulă care învinge Franţa, un smîrc cu aluviuni faţă de care provinciile Orléanais, Beauce, Brie sînt mări furtunoase. De la fereastra vagonului Juliette urmărea cu luare-aminte jocul firesc al locomotivei cu orizontul, dar nu ştia că dacă astăzi dealurile se înclinau, dacă văile se desfăşurau, totul se întîmpla nu datorită unor legi pur geologice ci potrivit unor legi, valabile numai pentru acest loc unic, unde marnele liazice şi oamenii se înfrăţesc. Cerul i se părea de o limpezime de cleştar, umbrele ca de cerneală, dar nu înţelegea că se află în singurul ţinut din lume, care, în toiul amiezii, adună laolaltă aurora şi umbrele. Ştia istorie puţină. Ignorînd că de douăzeci de minute acţionau asupra sufletului ei meandrele fluviului cel mai încărcat de libertăţi umane, rîpele calcaroase şi straturile de pămînt triazice cele mai îmbibate de onoare, îşi închipuia că aşa-i firesc, să-i fie bine, să se simtă în largul ei, ca la ea acasă în vagonul ăsta... Într-adevăr, era ca la ea acasă în Franţa... Cu inima nu stătea rău, ba dimpotrivă, mergea bine, chiar foarte bine în corpul pe neaşteptate odihnit şi împodobit cu mîini, picioare, cu organe nicicînd mai independente. Niciodată n-avusese plămîni, genunchi atît de lipsiţi de

servilism. Se felicită pentru nepăsarea ei, care provenea din faptul că toți atomii văzduhului și ai ținutului o atrăseseră deodată în zona lor de gingășie, de bunăvoință, așa că nu mai rămăsese nici o prăpastie între oricare din dorințele ei și priveliștile ce i se perindau înaintea ochilor Credea din nou în fatalitatea călătoriei pe care o făcea, deoarece se afla în direcția și pe marele drum al cuceririlor, al invaziilor și al migrațiilor, ale francilor și vizigoților, între Enghien și Orry-la-Ville. Se bucura nespus că-i tînără, chiar în clipa cînd soarele o învăluia cu poleiala lui milenară, poleială de altminteri la fel de tînără și pentru vecinul ei — bătrînul din față. Se gîndea că poate fi fericită cu cheltuială puțină... Într-adevăr, cu foarte puțină cheltuială. E de ajuns ca într-o zi de primăvară, în toiul tinereții, cînd privirea-ți se desfată o oră întreagă cu biserici durate în stîncă, cu păduri înlănțuite în măruntaiele pămîntului, cu fluvii care țintuiesc la confluențele lor orașe cu fortificații și castele puternice — să zărești tocmai atunci, pe neașteptate zburdînd în văzduh singura vietuitoare din Ile-de-France pe care n-a atins-o nici grația divină, nici inteligența, nici onoarea, nici tradiția, ci e doar mîngîiată de razele soarelui — un porumbel...

Juliette, după ce pierduse regnul animalelor, șovăise în alegerea sfaturilor pe care i le dădea jurnalul ei. Să se întoarcă la Școala normală, să-l revadă pe micul botanist ? Nu-i trecu prin gînd. Nu venise încă timpul acela Firește, ochii ei vedeau mai bine ca ieri domurile fagilor, clematitele, iasomiile ; le recunoștea cu greutate, cum ne e străin la început un chip prietenos pe care apoi îl vom îndrăgi ; și de altminteri, se știe prea bine că tot ce-i menit iubirii, fie chiar o plantă, se cufundă mai întîi într-o baie de uitare. Dar Juliette începea să se înțeleagă. Ar fi trebuit să treacă cam zece ani pentru ca toți pomii, arbuștii și ierburile de care îi vorbise preparatorul să-i devină în închipuire însoțitori necesari, iar pămîntul — grădina ei. Sistemul inimii sale funcționa de zece ori mai încet ca sistemul solar. Pentru dînsa, platanii din grădina Luxembourg erau mai tineri cu zece ani decît trebuia, ca și smochinul de Roscoff, ca și umbra pădurilor ; mai lipseau încă zece mici cercuri concentrice boababilor, cedrului din Jardin des Plantes. Pentru a-i plăcea iarba

obișnuită avea nevoie de o desăvîrșire pe care numai trecerea unui deceniu putea s-o înfăptuiască. Pentru ea, regnul vegetal nu fusese plantat în lume decît de ieri, iar lumea însăși nu era decît o pepinieră în ochii ei ; și fiorii pe care îi simțise la vederea tînărului botanist nu erau decît începutul flirtului ei cu unul din regnurile naturii, fiori ce-i mai avusese — o mărturisea chiar jurnalul — în ziua cînd un elev de la școala navală îi dezvăluise marea, sau un student de la politehnică tainele fizicii ; căci, în provincie, tinerii aceștia în uniforme străvechi deschid fetelor poarta elementelor cum ar deschide țarcul taurilor, ca să intre în nopțile și visurile lor oceanul și pîcla. Așadar, lăsă să se zbenguiască o veveriță — ce niciodată n-o s-o mai intereseze — într-un arbore de catalpa pe care de asemenea încă nu-l îndrăgea, și deschise jurnalul.

Îl deschise la fila intitulată „Pagina viciilor" și pagina asta era mai bogată în cifre chiar decît carnetele parizienilor arțăgoși, care, pentru a-i intimida pe polițiștii nepricepuți din oraș, le iau numerele.

18 octombrie 1914. Am petrecut această zi cu mătușa mea în sala 72 a spitalului 145. În patul 41 zăcea cel mai frumos rănit pe care l-am cunoscut. Parcă era rănit numai pentru mine, ca să-l recunosc mai ușor oricînd aș dori ; avea o gaură deasupra ochiului stîng. Marcă periculoasă ! I-am dat mîna fără să bage de seamă. Nu-i lipsește nici un dinte. Temperatura 39°9. Numele : Emmanuel Ratié. Adevărat erou, i-a spus maiorul mătușii ; însă cel mai vicios din orașul cel mai bogat în vicii, din Chantilly, adăugă el în șoaptă...

Juliette recitea aceste rînduri. Din cauza stilului telegrafic, produceau totdeauna efectul unei telegrame și o emoționau cu viteza unui mesaj... Prima telegramă către o fecioară pentru a o învăța că există vicii... Zece ani au trecut de cînd a primit-o. Această Lăcomie-copil, această Vanitate-adolescență, aceste nouă-păcate capitale-pitice, care atunci se apropiaseră pe neașteptate de ea, și erau cam de statura ei, astăzi crescuseră și păreau adulte. Juliette nu era tentată de vicii. Le ura. Dar imaginea acestui erou o urmărea ; el trăia în mijlocul viciilor, îmblînzitor mai amenințat decît tînărul Blanchemarine și

s-ar fi cuvenit poate să-l salveze. Nu știa că maiorul era din Orry-la-Ville, tîrgușor ruinat de concurența orașului Chantilly, pe care-l calomnia deoarece clienții săi englezi îl abandonau pe rînd, neadmițînd — ca adevărați snobi ce erau — să fie îngrijiți decît de medicul din orășelul veterinarilor. Chantilly rămînea pentru Juliette orașul perversităților și cum ea încredințase acest secret prietenelor ei, era de ajuns să pomenească de porțelanul, de crema, de dantela din Chantilly, pentru ca, la pensionatul Fromot, să roșească o clasă întreagă. Domnișoarele Fromot, care nu credeau în puterea răului, fuseseră îndemnate pe de altă parte, datorită firii lor bune, să prezinte la lecțiile lor de morală pe vanitoși, pe desfrînați, pe lacomi, ca pe niște specimene ale umanității sortite unui minotaur ; fuseseră și ele tinere odinioară — și de altminteri doreau ca elevele lor, datorită acestor lecții, să prețuiască binefacerile timpului în care trăiau. Așadar Emmanuel era și el, în închipuirea Juliettei, una din ființele acelea care se băteau pentru ea pe frontul afuriseniei, Chantilly făcînd și el parte din acest front, fiind o victimă, dar a cărui viciu oare ? Împotriva cărui viciu lupta el pentru umanitate cu 39°9 temperatură și dantura întreagă ? Juliette încercase să-l descopere înserînd un anunț perfid în ziarul *Echo de Chantilly* : „Tînără, douăzeci și doi de ani, ar fi recunoscătoare aceluia care i-ar indica pe locuitorul cel mai avar din Chantilly...“ Întrebați astfel despre un defect al unui semen de-al lor, putînd să se folosească de scrisori anonime, o sută de locuitori din Chantilly au căzut în cursă, vărsîndu-și ura în urechile tinerei recunoscătoare. I-au sosit răspunsuri scrise cu bună-credință, așa cum prevăzuse Juliette, care pornind de la avariție, dezvăluiau pe cel mai vanitos și pe cel mai mîncăcios concetățean. Jocul viciilor este la fel de răspîndit pe pămînt ca jocul cu bețișoare al copiilor, și e greu să smulgi un bețișor, fără să le clatini și pe toate celelalte ! De altminteri, fiecare corespondent adăuga intenționat — pentru a nu fi recunoscut și a lăsa să se creadă că josnicia sufletească era determinată de pătura de jos din care se trăgea — una din acele greșeli de participiu, pe care ignora cît erau ele de scumpe Doamnei de Sévigné și ducelui de Saint-Simon.

Pe meleagurile acelea era sărbătoare. Nimerind pe o peluză, Juliette avu norocul să vadă călărind pe singurii locuitori ai oraşului care nu sînt călăreţi din naştere şi nu întreţin, din prietenie sau obligaţie profesională, nici un fel de relaţie personală cu stirpea cavalină. Tocmai avea loc întrecerea anuală a inelelor [1]. În tribună se adunaseră cei mai buni starteri ai Societăţii de încurajare, cei mai gălăgioşi turfişti din lume, antrenorii cei mai calificaţi ai grajdurilor, jocheii cîştigători ai marilor premii, însă de călărit călăreau librarii, proprietarii de cafenele, droghiştii şi un soldat în permisie din regimentul 1 de geniu. Drept premiu urma să se decerneze cîştigătorului o zaharniţă lăsată prin testament de ducele d'Aumale şi concurenţii promiseseră zahăr cailor pe care-i foloseau. Aceştia erau de altminteri singurii cai din Chantilly nepregătiţi pentru curse, fiind caii negustorilor de ouă, ai întreprinderilor de pompe funebre, ai maşinilor de pavat. În schimb, spectatorii ştiau să recunoască din anatomia celor cincisprezece cai participanţi la un derbi, dacă muşchiul unuia era cu un centimetru prea gras, sau un tendon prea întins, sau să distingă picătura de sînge ce deosebea doi cai pursînge, sau să ghicească, uneori numai după o privire, ascendenţii pînă la al cincilea grad ai unei iepe tinere ; aflaţi în faţa acestor mîrţoage care pentru ei însemnau doar o prăpastie fără nume de robie şi întuneric, foloseau, pentru prima oară în viaţa lor, în loc de termeni hipici, vocabularul ţaţelor, înjurînd de mama focului bietele animale care aveau şi ele nasuri, copite şi păr. Toate frumoasele cuvinte despre boturile cailor de rasă, despre pariuri cîştigătoare la curse, despre balzani [2], se desprinseseră de pe aceşti cai, ca piesele unei cuirase cînd cavalerii — posesorii lor — deveneau nedemni. Uneori, cocoţat pe o urmaşă a lui Flying Fox, un grăjdar se oprea în faţa circului unde primăria întreţinea pentru orice eventualitate, ca supapă de siguranţă schimbată în fiecare an, acest cerc de hîdoşenie ; atunci, la apropierea iepei, caii între-

[1] Joc care constă în a ridica din galopul calului nişte inele cu ajutorul unei lănci.

[2] Rasă de cai cu pete albe pe picioare

prinderii de pompe funebre, aleşi anume pentru mutismul lor — şi pe care moartea sub toate înfăţişările ei nu putuse să-i pervertească — nechezau de nostalgie. Juliette nu era uimită văzînd atîţia cai, căci fetele nu-şi închipuie viciile mergînd pe jos. Mai curînd justiţia, bunătatea sînt pedestre. O mira doar blîndeţea zgomotelor, pretutindeni înăbuşite de pajişti sau păduri ; şi cînd de pe şoseaua naţională izbucnea huruitul unei căruţe sau, în vale, şuieratul rapidului Bruges-Paris care leagă Memling cu Clouet, tresărea ca şi cum ar fi auzit deodată mînia, minciuna ce nu mai puteau fi strunite pe aceste plaiuri. Cu siguranţă că aşa trebuie să se înfioare Dumnezeu cînd aude pe neaşteptate păcatul cum răsună pe pămîntul nostru dăruit cu iarbă şi cărbune, unde i-a aşezat pe oameni ca să nu mai audă de ei. Într-adevăr, viciile mergeau pe vîrful picioarelor în duminica asta. Un trecător o tutui, o urmări. Pentru prima dată, Juliette era tutuită de un viciu, urmărită de un necunoscut şi ochii i se umeziră. Ca să nu-i întrebe încotro s-o ia pe aceşti bărbaţi care tutuiesc pe cineva la prima vedere, ascultă chemarea unui păun şi descoperi castelul ; se luă după un cîrd de raţe şi descoperi valea şi canalurile ei de irigaţie. Cum bărbatul era mereu pe urmele ei, Juliette merse după un fazan şi descoperi turla bisericii din Senlis. Cînd şi-a dat seama că în acest ţinut, mai mult decît oriunde în altă parte, cel mai neînsemnat tril de pasăre o conducea la unul din meterezele, castelele, muzeele sau parcurile de unde francezii cocoţaţi la o înălţime mai mare decît cetăţile lacustre, dispreţuiau atacurile şovăielii şi ale fricii — îşi luă inima-n dinţi şi sună la poarta lui Emmanuel Ratié.

Pradă cărui viciu era Emmanuel ?

Oricărei alteia decît Juliette înfăţişarea casei i-ar fi dezvăluit acest viciu, aşa cum l-ar fi descoperit un preot chiar în prima săptămînă cînd slujeşte, sau furnizorul cel mai nou. Păcatul — bacşişul pe care trebuia să-l dea această locuinţă — era vizibil pentru toţi ochii. În grădină se afla un cadran solar şi pe fronton un orologiu ; cel care locuia aici înţelegea să nu facă pe plac nici soarelui, nici ceasornicarilor. Din clădirea stil Ludovic al XVI-lea restaurată cu o meticulozitate de maniac, se ţea o marchiză cu geamuri şi jaluzele care conţinea cu greu o casă mo-

bilată ultramodern și ale cărei anexe ieșeau în afară. Blazonul de pe fronton fusese scrijelit de curînd și nu se mai vedeau pe el decît inițialele ; o capelă mică stil 1830 fusese golită de statui ; proprietarul era cineva care în plin secol douăzeci — chiar cu 15 zile înainte — se bucurase de excesele Revoluției. Dar Juliette tot nu înțelegea. În pavilionul portarului, soneria răsună strident, răspîndindu-se în interiorul casei în cascade de gong. Cîțiva cîini se ridicară de pe pajiște, niște cîini care nu lătrau, cărora parcă li se tăiase limba sau li se smulsese un simț pentru ca un altul să devină mai acut. Juliette nu înțelegea de loc. Pe urmă văzu o colivie mare cu niște păsări tăcute, cu păsări de soiul acelora mute din naștere, cu păsări ce privesc doar, zburătoare care încearcă să-și dezvolte, în dauna cîntului, simțul pipăitului sau al gustului ; și mai ales, oricare alta ar fi ghicit păcatul casei numai după zvîrcolirile din bazinul plin cu pești — crapi, lini — împopoțonați cu inele, care aici păreau singurii fericiți. Ce viciu ar putea oare să întruchipeze crapul, adăpîndu-se în rîul lui ? Un valet — numai văzîndu-l pe valet Juliette ar fi trebuit să înțeleagă — un valet cu ochii triști, cu ochi ce pe chipul unui stăpîn ar fi trădat multe doliuri, necazuri și de altminteri pe a cărui față brăzdată de riduri adînci de la stînga spre dreapta nu șiroise nici o lacrimă, un sărman valet (replica stăpînului) o conduse într-un salon care pentru oricine ar fi fost alfabetul păcatului ; o salută apoi fără dragostea cu care sînt salutați de obicei oaspeții, trimiși divini, de către servitorii fericiți ; se simțea că sufletul îi era tot mai posomorît în livreaua din ce în ce mai strălucitoare. Azi-dimineață, bărbierindu-se, se zgîriase. Și acum era obsedat de teama că stăpînul o să-i observe zgîrietura ce-i brăzda obrazul de la dreapta spre stînga, dînd viață și umanitate chipului acesta de fantomă ; avea o cataplasmă din pudră de orez asemănătoare cu ultima țesătură a unei umbre și care toată ziulica, la fiecare chemare a stăpînului maniac, avea să distileze o picătură de sînge de servitor. Pe urmă o lăsă singură pe Juliette care, dezorientată, se apropie de fereastră, dar se îndepărtă imediat, căci i se păru deodată că toate florile tufișurilor din apropiere aveau un înțeles necunoscut pentru ea... Pe o masă erau chiar cîteva în-

strumente ale viciului, la fel de grăitoare cum sînt într-o cameră de tortură cleştele pentru strîns degetele şi cricul pentru smuls părul, dar Juliette nu înţelegea. O orhidee se odihnea într-un vas verde-pal, un Varillat cu armele lui Ludovic al XIV-lea ; iar pe un perete era ţintuit un certificat de salvator, atestînd că în portul Palavas fusese scăpată de la înec o fetiţă numită Madeleine Badaroux. Pe scurt, o mărturisire completă. În toată locuinţa domnea liniştea. La fel ca păsările care nu cîntau şi ciinii ce nu lătrau, bibelourile, mobilele păreau să-şi fi pierdut graiul. Se simţea, de altminteri, că în casă toate ungherele erau locuite. Dar nu atît covoarele, cît o lipsă de densitate a locatarilor ei împiedica orice zgomot. Juliette se afla într-o casă bîntuită de strigoi, unde fantoma sugea inima şi sîngele vieţuitoarelor, iar pe ale valeţiior le lua prin tăieturile de brici. Şi deodată, în liniştea atotstăpînitoare, izbucni un hohot de rîs, care — Juliette înţelese — era rîsul lui Emmanuel. Încremeni. Rîsul acesta era unul din elementele păcatului, făcea parte chiar din modul lui de manifestare. Juliette se ridică să plece. Tocmai atunci se deschise o uşă ; intră o femeie.

Avea şi ea o înfăţişare şireată, temătoare. Din toate rochiile confecţionate de croitori în cursul anului, desigur a ei era cea mai invizibilă. Pe chip i se citea o nelinişte neascunsă nici de pudra de orez, nici de o picătură de sînge ca a valetului ; dar aşa cum Lady Macbeth îşi spăla mîna în fiecare dimineaţă, îşi spăla şi ea faţa o dată şi încă o dată cu şiroaie de apă rece. Îşi întoarse obrazul spre privirile Juliettei, şi dinţii ei erau încă strălucitori, dar în albul ochilor apărea cînd şi cînd o vinişoară roşie, ca un mare vierme care se vînzolea acolo. Şi la ea — era soţia lui Emmanuel, se ghicea după verighetă şi frumuseţea-i apusă — la fel cum înţelegeai privind chipul lui Urbain-valetul, că visurile urîte se ţineau scai de el şi nu-l părăseau nici cînd pregătea baia, nici cînd lustruia încălţămintea — se vedea aşadar şi la ea că nimic nu-şi păstrase puritatea, nici cînd se trezea dimineaţa, nici cînd îşi călca bluza, nici cînd îşi cumpăra ace de pălărie. Încercă să-i surîdă Juliettei, pe care o numi Madeleine, şi o văzu atît de necrezut de pură, sclipind ca un ban nounouţ, încît o luă în braţe izbucnind în lacrimi.

— Ah, doamnă ! făcu Juliette.

— Vai, vai, răspunse doamna, aveţi dreptate !

Era tocmai contrariul dialogului ce folosesc unii prieteni care se întîlnesc şi îşi spun : „Ce mai faci ? — Dar tu ? — Cu atît mai bine." Nici Juliette, nici doamna nu şi-au dat seama că cele cîteva cuvinte schimbate — singura conversaţie pe care au purtat-o — n-aveau nici un sens. Dar acum, ghicind că în casă se află un izvor curat, cîinii se şi apropiară de ea şi — era pentru prima oară că Juliette vedea aşa ceva — în loc să închidă ochii cînd îi mîngîie, o priviră ţintă. Pînă şi Urbain deschise uşa fără nici un rost şi o întrebă într-o doară pe Juliette dacă are nevoie de ceva, numai pentru a-i auzi vocea, uitîndu-se la ea aşa cum numai servitorii îşi privesc stăpînii în ochi. Pînă şi privighetorile din colivie, oarbe din ordin, simţiră pe neaşteptate — şi asta datorită încîntătorului soare şi prezenţei Juliettei — că nu orbecăiesc într-o lume lipsită de lumină, ci trăiesc într-o autentică noapte misterioasă — şi cîntară. Pînă şi florile risipite în salon, simboluri şi comparşi ai unei crime, îşi recăpătară deodată, cît ai clipi, nevinovăţia, şi vorbiră limba florilor conformă cu dicţionarul pensionatului Fromot. Pînă şi obiectele de artă de pe pereţi, sculpturi, aplice, care păreau să fie pînă acum pentru viciul lui Emmanuel trofeele cele mai preţuite, precum coarnele de animale pentru un vînător, îşi reluară funcţiile lor burgheze. Juliette era uluită văzînd locuinţa purificată doar prin prezenţa ei. Se întreba pentru ce viciu era ea oare antidotul şi sfînta. Simţea cum răspîndeşte razele de radium pe care le purta, întruchipînd poate curăţenie morală, sau sinceritate, sau blîndeţe... Dar înseninarea a ţinut doar un minut. Emmanuel se apropia pesemne, căci opresiunea se înstăpîni din nou. Opresiunea, blestem al unui viciu, fireşte mai presus de toate celelalte, şi care le împletea, căci desigur soţia lui fusese instrumentul şi însoţitorul Minciunii, valeţii cu nume de papă servitorii Mîniei, cîinii şi privighetorile sclavii Lăudăroşeniei, florile, linguşitoarele Destrăbălării. Într-adevăr, uşa dublă din fund spre care duceau cîteva trepte, se dădu în lături : Emmanuel apăru şi Juliette înţelese deodată tot, tot... Era înfumurarea !

După ce apăru în sanctuar, Emmanuel rămase un moment nemişcat ; pe urmă coborî şi se îndreptă spre Juliette. Dispreţuia atît de adînc simţul de observaţie şi judecata oamenilor, încît după fiecare gest lăsa un interval ca să le dea răgaz să-l contemple. În loc să se împăuneze la o cincizecime de secundă ca vanitoşii, se împăuna la o douăzeci şi cincizecime. Aşadar, îşi încetinea ritmul vieţii aproape cu jumătate. Fiecare din zilele lui era alcătuită din douăsprezece ore de îngîmfare totală, alternînd cu douăsprezece ore de viaţă obişnuită. Ajunsese să meargă alene, să surîdă mecanic. Cei care nu-i cunoşteau viciul îl deosebeau cu greu de un ataxic. Fiecărui gînd al său îi adăuga şi această secundă de mulţumire, de beatitudine, şi fiecare idee era separată de următoarea printr-un abis de voluptate. Spectacolul vieţii lui era la fel de neplăcut de privit ca al unui cardiac cu pulsul neregulat. După fiecare acces de mîndrie care-l ameţea, după fiecare gest, după fiecare cuvînt, după fiecare gînd, îşi pierdea controlul asupra sa şi ticurile, mişcările nervoase profitau, fără îndoială, pentru a se năpusti asupra lui, fără să-şi dea seama. Tot aşa cum cocoşul de munte devine surd atunci cînd se umflă în pene şi umblă ţanţoş, iar vînătorii profită pentru a se apropia. Se apropiase acum şi clipa cînd strîngea convulsiv ba o pleoapă, ba cealaltă, cînd două mişcări bruşte îi contractau colţul stîng al gurii şi smiorcăia de cîte trei ori. Emmanuel, în clipa sa de inconştienţă, îşi înălţa deodată fruntea, fără a clinti ochii pe care părea că şi-i ascunde. Pe scurt, un trup devenit cadavru pe neaşteptate, la fiecare două secunde, şi asupra căruia se năpustea pentru a-l măcina, o cohortă de instincte şi manii alertate prin semnalele care atrag vulturii şi rechinii ; aşadar, un suflet gol la fiecare două secunde — iată ce făcuse Îngîmfarea din Emmanuel. Uneori bănuia cîte ceva despre starea lui. Observase că prietenii îl privesc cîteodată cu nerăbdare şi alteori cu milă. Nu-şi dădea seama că avea cînd înfăţişarea unei statui, cînd a unei marionete. Se gîndea că vizitatorul observa la cravata lui gaura acului, atît de frumoasă era ţesătura mătăsii. Se gîndea că unul din nasturii vestei, pe care el însuşi se dusese să-l aleagă la Méru dintr-o sută de mii de nasturi asemănători, îşi pierduse luciul întunecat ce-i

făcea tocmai raritatea. Sau, mai îngrijorat, se apropia de oglindă și, văzîndu-se chipeș, căuta în zadar în răsfrîngerea minunatului corp semnele decrepitudinei pe care le avea doar cel de-al doilea eu ; ba se trăgea de cîte un fir de păr care nu se rupea — de altminteri același pe care acest exercițiu îl întrema — așa că, plin de îngîmfare și de calm, avea unul din spasmele de inconștiență și beatitudine care chemau din străfundul secolelor ticuri de sultan sau de tiran aztec, făcîndu-l de cîteva zile să se învîrtească dintr-o cameră în alta numai pe călcîiul piciorului drept. Astfel păși spre Juliette, crezînd că-i Madeleine, fata salvată de la înec acum cincisprezece ani la Palavas, ca spre cea care-i datora viața și venea acum să dea mărturie despre curajul lui cvasidivin și în alte locuri decît Languedoc și Corbières.

O pofti să se așeze, îi puse întrebări, se miră de cuvintele ei neprihănite. Cel care a salvat din valurile Palavasului o fetiță ce n-avea accentul sudului nu este un oarecare. Îi luă mîinile. O privi pînă-n străfundul ochilor. Tot ce avea ea pur, luminos, tenul alb, ochii albaștri, îi dovedeau că salvarea de atunci avea o valoare simbolică, că biruise nu știu ce demon meridional. Îl cuprinse un dispreț profund pentru Languedoc. Pe neașteptate, îl năpădi o ură cumplită pentru pletele negre, pentru Mediterană. Tocmai văzuse hărțile cu statisticile despre natalitate și se bucură că sudul Franței, cu usturoiul lui, se depopulează. Îl disprețui profund pe Gambetta. De altminteri, încetul cu încetul, nu mai admira pe nici unul din oamenii celebri a căror carieră începuse la o vîrstă inferioară aceleia, pe care o avea dînsul. Eroii glorioși ce odinioară îl fascinaseră, Hoche sau Alexandru cel Mare, din ziua cînd el împlinise vîrsta morții lor, din ziua cînd deveniseră mezinii lui, i se părea că sînt niște copii tîmpiți și soarta lor demnă de disprețuit. Îi disprețuia deci, îi uita. Vîrsta lui înghițea totul în calea ei ca o lavă, restrîngînd încetul cu încetul și sortind dispariției cîmpia geniului și a gloriilor. De mult nu mai avea amintiri despre Chénier, Neron... Urbain trebuia uneori să desprindă de pe perete un portret al unuia dintre oamenii de seamă pe care odinioară Emmanuel îl luase drept model, Byron, Lucullus ; motivul era limpede : stăpînul lui tocmai îm-

plinise vîrsta cînd ei îşi publicaseră capodoperele sau muriseră. De-acum încolo nu-i mai lăsau decît amintirea bolilor de care suferiseră, cutare rege de tenie, cutare împărat de rîie. Aşa că arta, trecutul, ştiinţa nu mai erau acum pentru el — căci devenise aproape bunic — decît termene ale bătrîneţii. Se mai simţea legat de roman numai prin bătrînul Defoe — care începuse să scrie la şaizeci de ani ; de ştiinţă doar prin bătrînul Fabre, de politică, prin Sylla. La sfîrşitul acestei săptămîni tocmai împlinea vîrsta la care murise Napoleon. O întreagă epopee clocotea în el, un întreg decor trebuia duminică să se prăbuşească. Astăzi îl admira pe Napoleon pentru ultima oară. Va mai admira douăzeci şi patru de ore bătăliile de la Austerlitz şi Wagram. Lunea viitoare n-o să mai tresară însă la numele Josefinei sau al insulei Sfînta Elena şi n-o să mai aibă amintiri despre Bonaparte, după cum nu mai avea acum despre Antoniu şi nici despre Cleopatra.

Căci, pentru aceleaşi motive, nu mai iubea femeile de cînd nu mai găsea unele destul de frumoase care să fie în acelaşi timp mai vîrstnice ca el. Chiar acum cînd, după ce îndepărtase din salon pe soţia lui şi pe Urbain, încerca s-o seducă pe Juliette, ceda doar unui sentiment de simpatie pentru fiinţa aceasta care îi datora totul. Altădată, cînd prefera corpul oricărui alt corp de pe lume — din trecut sau prezent — putea fi iertat pe jumătate, deoarece era într-adevăr destul de frumos. Dar astăzi, cînd începea să îmbătrînească, preferinţa lui egoistă era şi mai puternică. Din cauză că fruntea îi era brăzdată de riduri, dispreţuia fruntea cea mai netedă. Fiindcă-şi iubea venele care începuseră să devină varicoase, dispreţuia toate sistemele arteriale sau venoase, chiar pe cele mai frumoase de pe mapamond. Despre bătrînul său ficat pe care îl ducea în fiecare an la tratament, avea o părere atît de bună, încît dispreţuia tînărul ficat al atleţilor expus drept exemplu în restaurantele antialcoolice ; şi nu era măcar unul din organele lui, viscere sau de simţ, care să nu-l fi îndemnat să dispreţuiască organele corespunzătoare ale celei mai frumoase femei sau ale celui mai tînăr bărbat. De cîtva timp se mîndrea mai ales cu scheletul lui. Îl compara cu scheletul celor mai mari poeţi, al celor mai mari inventatori. Scheletul lui era mai elegant ca al lui

Brummel [1], mai delicat ca al lui Descartes, mai solid ca al lui Corneille. Îngîmfarea îl îndemnase astfel, ipocrit, să se înhăiteze într-o horă macabră. Ea îl împinsese pînă şi la dezgustul de viaţă. De cînd descoperise că scopul umanităţii fusese doar să-l zămislească, să zămislească o fiinţă cam bolnavă, din zi în zi mai neputincioasă, socotea umanitatea destul de demnă de dispreţuit. De vreme ce rostul femeilor tinere, al uriaşelor genii, al tuturor anotimpurilor fusese să-l aducă pe el, Emmanuel Ratié, pînă în ziua de azi, atunci într-adevăr umanităţii nu-i mai rămăsese decît să amuţească. Să creezi fiinţa care la judecata de apoi va avea cel mai frumos schelet — nu era o scuză pentru atîta mediocritate şi mizerie. În timp ce orice viciu şi cusur sau se potoleşte la bătrîneţe, sau îşi găseşte urmaşi, sau se bucură de a se vedea transmis în vecii vecilor, Emmanuel credea, din modestie, că de-acum încolo lumea era lipsită de rost. Atîţia oameni şi atîta singurătate, atîta ploaie şi timp frumos, electricitatea, aburul, puterea gazelor — toate le socotea inutile. Cît despre Dumnezeu, Dumnezeu îl sîcîia.

Numele ăsta tocmai răsuna între el şi Juliette, care nu îndrăznea încă să vorbească. E greu să te destăinuieşti unui îngîmfat, cînd eşti drăguţă, că nu-i datorezi viaţa, că nu-i datorezi tinereţea, frumuseţea. De altfel, Emmanuel vorbea doar pentru el, pe ea de-abia o asculta. Căci avînd un viciu de împărat, de anticrist, de arhanghel decăzut, şi fiindcă nu era înconjurat de o curte de nobili, fiindcă nu avea nici miliarde, era obligat să-şi croiască chiar el lăudăroşii, adulatorii, încurajările, şi luase obiceiul să vorbească singur. Aşa era bărbatul pentru care nici unul din remediile adevărate sau fictive create de către oameni nu părea folositor, nici fîntîna Juventei, nici Graalul, nici Lourdes. Credea că cea mai mare minune era viaţa lui. Se mira că trăieşte şi asta îi era de ajuns. Astăzi avea puţină pică pe Napoleon, pe care n-avea să-l mai iubească, pe care avea să-l sfideze în apartamentul lui. Trebuia să scoată busturile lui, tablourile cu scene din războaiele împăratului, mobilele în stil *empire* — să-şi schimbe interiorul, aşa cum se face de obicei cînd

[1] George Brummel (1778—1840), dandy englez, poreclit „Regele modei".

se iveşte o iubire nouă. Ar fi fost de ajuns să împlinească o sută de ani, vîrstă la care muriseră Chevreul, Fontenelle, pentru ca sufletul să-i fie pustiu şi să poată inaugura o domnie îngrozitoare asupra lumii... De-abia atunci ar fi început adevărata bătălie între fiinţa asta care-l sîcîia, într-un cuvînt Dumnezeu, şi el. Era o bătălie la care n-avusese încă prilejul să se gîndească temeinic, fiindcă nu era filozof; bărbaţii în familia lui erau, din tată în fiu, negustori de bilete de vapoare... Între el şi Dumnezeu!

Atunci, pentru prima oară, i se întrerupse pentru un timp mai îndelungat respiraţia. Deveni palid, se întinse, cu ochii închişi, pe un fotoliu. Juliette fugi. Pe palier se întîlni cu adevărata Madeleine din Palavas, o fetişcană murdară şi tuciurie, care sosea şchiopătînd, cu o valiză în mînă, cu chipul schimonosit de spasme şi pe care Emmanuel, cînd se va trezi, avea s-o găsească în salon, şi o va insulta crezînd că-i o rămăşiţă ruşinoasă a adevăratei lui Madeleine.

Capitolul IV

În fiecare zi jurnalul o îndruma pe Juliette în alt cartier al Parisului. Nu se răzvrătea astfel împotriva destinului îngust, rezervat oricărei fete. Dimpotrivă, înţelegea să verifice toţi aceşti Posibili, care împing uneori atît de departe pietrele de hotar, tocmai la graniţele mărginaşe ale existenţei noastre. Doar sensul vieţii ne conduce spre moarte, mersul de-a curmezişul este nesfîrşit... Tocmai pe acesta îl făcea acum Juliette. Verificînd irealul, neînchipuitul, neîmplinitul, se mira regăsind fiinţele pe care dorinţele ei de copil le atrăsese la viaţă pentru un sfert de oră — fiinţe roase de pe acum de scurgerea anilor, supuse controlului portarilor şi marcate — ca ea să nu mai aibă îndoială că sînt într-adevăr oameni — de un dinte de aur sau de un guturai. Ce risipă a destinului ! Pentru ca Juliette să se poată mărita — ce-i mai simplu şi mai uşor de conceput ? — cu un tînăr bogat, inteligent şi frumos, soarta trebuise să zămislească treizeci de bărbaţi, să-i arunce în profesii specializate şi să inventeze — căci ăsta-i singurul lucru în care nici un bărbat nu seamănă cu altul — treizeci de modele de jartiere. Pe unii soarta îi hrănise prost şi Juliette suferea din pricina lor. Alţii pierduseră în luptă o ureche sau un picior : nu se poate imagina în ce măsură Posibilii participaseră la ultimul război ! De asemenea, unii se pregăteau poate să-i fie

necredincioşi ; şi la ei ceaiul era pregătit... Drept mărturie, arheologul...

Arheologul era Jean Daudinat, cu el luase dejunul în ziua de Paşti, 1910, la familia Servan la Aigueperse. După ce mîncaseră, doamna Servan îl condusese în propria ei cameră pentru a-i cere părerea asupra unei comori care zornăia îngropată în podea. Comoara era un bănuţ, un bănuţ obişnuit din Chile, dar le-a trebuit o oră întreagă pînă să-l scoată. Cînd a coborît, Daudinat era plin de colb pe burtă, ca acei ce se cunună chiar cu pămîntul ; dar — fiindcă mai întîi refuzase să primească bănuţul, iar pe urmă, după ce se roşise, îl acceptase, încercînd totuşi din nou să-l înapoieze — unii ghiciseră că bănuţul era preţul pentru care se dăruise doamna Servan. Nicicînd de altfel vreo femeie frumoasă n-a părut mai fericită de a se fi dăruit pentru un bănuţ. Juliette avea pe atunci zece ani şi Daudinat n-o recunoscu cînd pătrunse în apartamentul lui de la mezanin.

Locuia pe cheiul Malaquais, iar la parter stăteau doi anticari şi niciodată un arheolog n-ar fi reuşit, pe ruinele vreunei capitale sau ale unei civilizaţii, să facă săpătuni mai rodnice ca Jean Daudinat scobind doar o gaură în podeaua lui. O confundă pe Juliette cu Mrs. Bates, văduva asiro-caldeeană a consulului englez de la Ourmiah, care trebuia să-i aducă în după-amiaza aceea chiar o farfurie sasanidă de aur masiv. Îşi mobilizase toate facultăţile critice ca să dateze farfuria, avînd de pe acum motive sentimentale pentru a o atribui epocei Ardaschi, nu epocei Sapor, aşa că nu-i mai rămăsese nici pic de agerime disponibilă ca să observe că Juliette nu se născuse în Asiria. Dimpotrivă, pentru că i se păru că Juliette are un ochi azuriu şi altul negru, se gîndi imediat la pisicile din Erzerum, cele cu o pupilă albăstruie şi alta cenuşie ; aşa să instinctiv vorbi mai tare — pisicile din Erzerum fiind surde. O jumătate de oră aşteptă liniştit ca vizitatoarea-pisică să scoată farfuria de sub mantou, de sub rochie, din pălărie, dar nu pronunţă un cuvîntel ca s-o ceară. Căci ştia ce hoardă hrăpăreaţă escortează mereu orice farfurie de aur sasanidă, din secolul cînd fusese topit metalul pînă în era noastră, de-a lungul Asiei şi Europei ; fiindcă urmaşii celor ce voiau să achiziţioneze

pîndeau și hărțuiau în timpul revoluțiilor și ciumelor pe urmașii posesorilor ; nepotul aceluia pe care doamna Dieulafoy îl însărcinase să cucerească tezaurul cu bani grei de aur războindu-se cu strănepotul aceluia căruia Potemkin îi dăduse dispoziții să-l ia cu prețul sîngelui ; cele două clanuri fuseseră alcătuite — după civilizație și epocă — sau din ființe slabe și blînde, sau din ființe crude, sau din bandiți localnici, sau din cuceritori trecători, sau, după masacre îngrozitoare, din femei, dar farfuria mai exista încă între ei, respectată și dorită, ca etalonul bogăției și onorurilor.

Daudinat o rugase pe Juliette să se așeze cu spatele la fereastră, astfel că ea nu vedea nici Luvrul, nici magazinele universale Samaritaine, monumente care pentru Daudinat erau, din punct de vedere cronologic, aproape gemene, ci doar o vitrină al cărei conținut, numai aruncînd o privire asupra lui, trebuia s-o avertizeze pe Mrs. Bates că nu-i era permis să toarne baliverne despre farfuria ei, fiindcă aici putea fi identificată cu o promptă competență. În vitrină se aflau reproduceri în cositor după vasele găsite în insula Lolland, semnate de Cheirisophos, pe care soarele asfințitului le lumina atît cît cositorul suferă să fie luminat și să-și schimbe culorile în razele amurgului. Astfel, i se dădea să înțeleagă lui Mrs. Bates, fără a fi jignită că, aici, pe cheiul Malaquais, se cunoșteau emigrările suspecte ale farfuriilor romane spre ținuturile normanzilor și ale parților și că se putea stabili, chiar după o primă ascultare a comorii de aur, dacă era o autentică farfurie de Sapor sau doar una din acele banale imitații ale lui Philoctet, dăruite de Caracalla lui Rheshotipos al II-lea, precum se poate dovedi după cea mai superficială lectură din Hygin și Dion... Juliette însă vedea în fundul vitrinei numai bănuțul din Chile, taină a cărei cheie numai ea o avea ; și înțelegea, după treisprezece ani, adevărata istorie a comorii doamnei Servan. Se afla acolo, bănuțul din Chile, care ajunsese la Paris, nu ca farfuria sasanidă, datorită legăturilor dintre regi și padișahi, a căsătoriilor dintre fecioare persane și cuceritori mongoli, ci datorită unora dintre cele mai modeste traficuri ale vieții : printr-o serie de tîrguri dubioase, începînd cu plata lustruirii pantofilor, a bananelor putrezite,

a pungilor de tutun pentru prizat, ca să ajungă pînă la urmă în această puşculiţă, care era virtutea doamnei Servan ; şi soarele aurea pîntecele lui Daudinat, acoperit odinioară de colb. Dacă vizitatoarea se încăpăţîna să nu scoată la lumină farfuria sasanidă, în schimb din ea se revărsa acum soarele — ajuns aproape la asfinţit — învăluindu-i capul cu un nimb, dispărîndu-i pe după umeri şi îngăduindu-i lui Daudinat să contemple tot ceea ce poate fi persan şi antic la o fată din Auvergne, aşezată cu spatele la soare. Şi toate acestea : farfuria sasanidă, bănuţul din Chile, soarele, monede de schimb pentru trei soiuri de gînduri şi iubiri se prinseră pentru cei doi cîteva clipe într-un joc ce semăna cu o jonglerie. Pe urmă, Daudinat, neliniştit, se surprinse privind cu atîta stăruinţă corpul pe care dacă l-ar fi auscultat un medic, ar fi făcut să răsune — unde oare ? — un ecou cristalin, încît roşi şi nu mai îndrăzni să se uite decît la chipul Juliettei.

Acest antic respect pentru o comoară, această veneraţie transmisă de douăzeci de secole pentru cele mai preţioase aliaje, Juliette le luă drept politeţea rezervată de parizieni tinerelor din provincie şi se bucură de ea. De altfel, Daudinat se ferea să se uite în ochii ei şi l-ar fi putut crede ipocrit, dacă n-ar fi ştiut că, după ce terminase şcoala din Atena, îşi petrecuse în tinereţe doi ani uitîndu-se la chipurile statuilor de zei greci, care, precum se cunoaşte, sînt lipsite de lumina ochilor, de priviri. Lui Daudinat îi datorăm de altfel lucrarea despre epoca sculpturii greceşti clasice, în care se analizează cu date exacte trecerea de la expresia de nepăsare a zeilor la suferinţa lor, perioada cînd unui sculptor i se năzări să dăltuiască pe chipul Junonei teama de măgulire, pe al lui Jupiter îndoiala de sine, pe al lui Mercur dorul de ţară. Daudinat „a dat drumul", după expresia lui Willamovitz, şobolanilor şi şoarecilor în Olimp. Numai Dumnezeu ştie de cîte ori Daudinat a debarcat în Anglia, pe vremea conflictului de la Fachoda, pentru a se duce la British-Museum şi a privi cercetător neliniştea întipărită pe chipul statuii lui Apolo-Pourtales ; şi de cîte ori n-a fost el însuşi privit cu bănuială de vameşii, tulburaţi de atîta seninătate la acest călător, vizitatorii francezi fiind de obicei iuţi la mînie, în vorbe şi fapte ! De cîte ori nu se dusese la

Roma, ca să-l contemple pe Apolo din muzeul Barracco, pe Apolo cel care plînge, după ce-l visase senin, consolat el însuşi, arheologul fiind profund emoţionat de lacrimile de durere ale zeului ! De cîte ori nu plecase în Austria, în Grecia, în Spania, ca să vadă un muzeu sau un şantier de săpături arheologice, unde i se semnalase pe un chip olimpian, un necaz mărunt, o neliniște de-abia întrezărită, ca teama de ploaie sau de viespi — şi plecase într-un suflet cu valijoara asemănătoare cu cea a unui specialist cardiac, fapt care făcea să fie confundat în Orient-Expres cu doctorul ce trebuia să-l consulte pe Venizelos, pe Abdul Hamid sau pe domnul Carp, motiv pentru care fusese poreclit de confraţii lui arheologi pedicuristul zeilor ! Cu ce însufleţire se îmbarcase pentru insula Creta, cînd s-a anunţat descoperirea unui Olimp cretan cu chipurile crispate de tumultul pasiunilor ! Ce eşec pentru sculptura clasică, ce ruşine pentru Fidias, pentru Praxiteles dacă se dovedea că înainte de ei toţi zeii Olimpului plînseseră-n hohote sau zîmbiseră cînd aveau chef şi că ei erau doar nişte făcători de măşti ! Se grăbi să se ducă acolo, dispreţuind pînă şi formele necesare pentru a obţine reducerea cu jumătate de preţ a călătoriei dintre Paris-Marsilia (ceea ce l-a făcut să se căiască amarnic la întoarcere), şi a dat buzna în hangarul unde statuile fuseseră culcate pe pămînt cu chipurile acoperite de o prelată, pentru a le feri de păsări şi şoareci, ca adevărate cadavre, prelată mortuară pe care el a ridicat-o cu duioşia nevestei unui miner, după explozia grizoului — aducînd Olimpului în suferinţă toată simpatia unei inimi alese şi a şcolii de paleografie ; dar ce deziluzie ! Capul lui Jupiter plîngînd era tot al vreunui centaur tras de coadă, strîmbătura de pe chipul lui Venus o pricinuiseră valurile, stricînd opera spumei lor, după expresia lui Garoby. Uneori, o scrisoare anonimă îi vestea nimbul de neliniște sau de romantism de pe chipul statuii lui Hercule sau Neptun (căci mania lui Daudinat era cunoscută în toată Europa) ; dar nimbul ce părea că mai dăinuie la sosirea lui — după ce-şi developa clişeele — se dovedea [illegible]fi doar un joc al luminii şi al colbului — înfăţişînd în realitate o faţă aproape surîzătoare, cum cerul însuşi o datorează fotografului. Aşadar — deoarece îi era leha-

mite de glumele colegilor care, pentru a-şi bate joc de el, schimbaseră mulajul în ghips al statuilor din Neapole, după ce jurase să găsească măcar o urmă de suferinţă pe chipul fiecărui zeu — nu-i mai rămînea decît capul lui Apolo-Pourtales şi acela al lui Apolo-Barracco pe care suferinţa se întipărise fără putinţă de tăgadă. Temerile barbarilor, preştiinţa creştinismului, chiar frica arheologilor nu stîrniseră decît două încruntări de sprîncene, două uşoare umflături pe chipul Greciei, aşa că — avid, deodată, de maxilare încleştate, de arcade scobite ale sprîncenelor, de guri căscate pînă se văd amigdalele — Daudinat trecuse cu trup şi suflet la Sasanizi, ale căror feţe exprimau totdeauna ceva — afirma el în limbajul îndrăznet al acelora care suportaseră doi ani de salon solemn căci cel puţin „îi muşcă un leu de şezut".

Dar cîte amintiri înfocate din perioada primei lui vocaţii ! Bunăoară, ziua aceea de iarnă, atît de asemănătoare cu celelalte, cînd plecase de la British Museum şi cînd toţi cei pe care îi întîlnise aveau chipurile nemişcate şi ochii fără pupile, pentru că dobîndiseră în timpul nopţii nu ştiu ce divinitate — care era înfrîngerea de la Johannesburg. Mulţime divină, pe care nu o mai putuse regăsi decît o singură dată în Franţa, cu zece ani în urmă, într-o zi de vară, în timpul secerişului ! Şi călătoria la Delos, şi speranţa aceea nesăbuită despre senzualitatea lui Ceres, împărtăşită de altfel şi de Tirabosch ; atunci se dusese într-un hangar, unde rămăsese o zi întreagă contemplînd pe fiica Cybelei, dar nu observase pe acest chip, despre care i se spusese că-i voluptuos, decît ceea ce poate da un cadran solar, o umbră mişcătoare, pe scurt, prevestirea morţii ; şi deodată — chiar din pragul uşii — văzuse cum o cabrioletă trîntise o ţărăncuţă care semăna uimitor cu statuia. Fata urla ca din gură de şarpe, deşi fusese numai uşor atinsă, iar conducătorul şi proprietarul cabrioletei, domnul Aerobatios, zvîrlit cu putere pe perna de puf, nu-şi pierduse nici măcar jobenul ; dar ţărăncuţa striga din răsputeri şi dădea din picioare, ca şi cum, obosită de a se fi stăpînit toată ziulica, sub ochii savantului francez, îşi dăduse acum, în sfîrşit, frîu liber delirului. Şi clipa aceea, la ieşirea din muzeul din Copenhaga cînd, după ce privirile îi rătăciseră opt zile peste mii de ochi

dăltuiți în marmură și nu descoperiseră pretutindeni decît un singur iris — înainte de a avea timpul să-și schimbe privirea de savant în aceea de bărbat — zări deodată, pe chipul unei fete, doi ochi adevărați. Erau, firește, doi ochi omenești, o pereche de ochi aproape aidoma cu ochii statuilor, la fel de incolori, netrădînd nici o suferință ; și așa se căsătorise cu Olga Kirkegaard, eleva lui Mueller III, care pe atunci îi dădea îndrumări ca să redacteze — nu se știe în ce scop ipocrit — lucrarea *Expresia dorințelor în arta populară chineză,* căci era notoriu că și Granet trudea de mult la un asemenea studiu. A revăzut-o la Mueller ; atunci ea a citit pentru prima dată pe un chip de savant occidental expresia unei dorințe distinse, i-a îndeplinit-o și a adus pe lume un copilaș care n-a deschis niciodată ochii ; apoi a murit și ea... Asta fusese soarta lui Daudinat care acum, umil, aștepta de la vizitatoarea lui o contribuție modestă de trei milioane de franci.

Juliette simțise nedeslușit de la început că între ei domnește o oarecare neînțelegere. Simțea acum limpede că drapelul roșu cu un cărăbuș de aur pe care arheologul și-l procurase cu multă greutate de la o delegație asiro-caldeeană, pavoazînd cu el odaia în cinstea lui Mrs. Bates, e o aluzie și răscolea zadarnic trecutul ei ca să-i dea de rost. Cînd Daudinat se scuză zîmbind că a iubit prea mult pe Darius și prea puțin pe Nabucodonosor, înțelese că avea un motiv să se dezvinovățească, însă nu izbuti să-l descopere. Dar pînă la urmă n-a fost mîngîiere a limbajului atît de prețuit de o femeie din alt continent, de altă vîrstă, din alt climat — care să nu-i fi mers Juliettei la inimă, ca o mîncare aleasă ! Iată adevărata limbă pe care o admiri la arheologi ! Iată limba cea mai autentică, ieșind din morminte, ca înviații din morți : un limbaj cifrat care le îngăduie să pună stăpînire pe sufletul femeilor, prin stratificările dense ale trecutului ! Ce gingaș e cuvîntul care-ți ajunge-n auz, vătuit de secole ! Daudinat se amuza acum transfigurînd printr-o delicată atenție — și acesta era privilegiul artei lui — timpul de odinioară petrecut împreună în sufrageria familiei Servan, în lungi domnii ale unei prietenii mărginite de Eufrat și Tigru. Ea acceptă jocul. Se prea poate la nevoie, ca doi prieteni să adopte limba asiro-caldeeană pentru

a-şi vorbi despre copilărie. Fiecare pom, fiecare animal dintr-un continent nu este de fapt decît o parabolă despre un pom sau un animal al altor continente. La fel, parabolele din Biblie sînt socotite cele mai frumoase şi mai adevărate. Aşadar, laudele pe care le aduse palmierului ce creştea în Chaldeea, de pe vremea lui Herodot, le subînţelegea ca pe cel mai însemnat omagiu adus vreodată ulmilor din Aigueperse. Juliette se crezu obligată să mîngîie cei doi minusculi tauri înaripaţi postaţi de o parte şi de alta a uşii — de altfel din ghips foarte proaspăt, reproduşi după taurii de la Luvru — şi cînd el îi luă mîna în mîna lui cu căuşul palmei albit de genii, spunînd că s-ar putea prea bine ca asirienii să fie creatorii boltei, cînd îi lăudă alabastrul şi ghipsul, cele două materiale folosite pe atunci în Asiria la consolidarea construcţiilor, şi cînd, convins că ea ştia, precum toţi chaldeenii, să citească în stele şi în astre, îi vorbi de viitorul, de moartea ei, Juliette se simţi în sfîrşit transportată pe tărîmul a ceea ce i se părea deşertul sau oceanul, sau Asia, şi care în realitate era pur şi simplu istoria. Toate cunoştinţele pe care Juliette le avea despre antichitate îi veniră deodată în minte, ca şi cum nu le învăţase pe vremuri, ci le trăise cîndva aievea. Şi cînd, apropiindu-se mai mult de ea, Daudinat îi sărută uşor încheietura mîinii, repetînd cuvintele profesorului Delaborde — care susţinea că arta asiriană n-are nici copilărie, nici bătrîneţe — atunci îl înţelese : înţelese că o găsea drăguţă, gingaşă şi muritoare. O lacrimă i se prelinse din ochi. Ce păcat, se gîndi Daudinat, că ea n-a scos farfuria sasanidă ca s-o culeagă !

O compătimi pentru călătoria ei atît de lungă, atît de obositoare, căci se gîndea la *Anabase,* la expediţia pe care Mrs. Bates o începuse de la Ispahan în căutarea compatrioţilor ei, cînd se întorsese din drum la Van, în faţa primei bărbi de cazac, la Erzerum în faţa primei santinele cu fes, la Bagdad în faţa primei caschete engleze, căci toţi aceşti soldaţi aparţineau unor popoare ce scotocesc straiele femeilor aşa că farfuria i-ar fi putut fi furată sau confiscată. Juliette aproba din cap, crezînd că face aluzie la obligaţia celor din Aigueperse de a merge să ia expresul la Clermont-Ferrand, unde îşi pierd două ore bune, şi le pierd de-a binelea — mai curînd le-ar fi

pierdut în fața bisericii Notre-Dame du Port, sau în fața casei lui Pascal, unde chiar un ceas era prea puțin ca să vezi împietrind un obiect în fîntîna care împietrește [1]. O felicită pentru talentul ei de a dansa, căci citise raportul lui Aga Ischios despre sosirea lui Mrs. Bates, despre fuga ei în plin deșert, cînd auzise, în sfîrșit, dintr-un pîlc de palmieri răsunînd deodată instrumentul special al asirocaldeenilor, un fel de trompetă, pe care sergentul Ischios Latos o adusese de la Legiunea străină și care trîmbița acum suna stingerea în fiecare seară, pe meleagurile unde izbucnise odinioară potopul ; îi pomeni despre balul care avusese loc a doua zi după venirea ei, chiar pe malul Eufratului, în sunet de trompete și lăute, cînd Mrs. Bates, împiedicată de farfurie, dansase atît de greoi, încît Aga Palos crezuse că-i însărcinată, așa cum erau mai toate femeile scăpate din mîinile turcilor, și pe care cei din tabără o îngrijeau și-o înconjurau de atîta respect, parcă ar fi purtat în pîntec un fecior, unul din acei micuți asirocaldeeni, acum atît de rari. De fapt, ea se mulțumea să poarte, nu în pîntece, ci imprimat pe piele, datorită desenelor de pe farfurie, pe regele Kushru, calul lui și un bogat vînat. O felicită pentru politețea compatrioților ei, căci se gîndea la Agas Metios care scrisese că iubește Franța pentru vorbirea Ei plăcută și personalitatea Sa simpatică ; Juliette primi elogiul, căci o purta gîndul la compatriotul ei Pierre de Nexon, cel ce fusese atît de curtenitor cu Maria de Berry, încît pentru a o răzbuna s-a pus să sfideze moartea. Numai cînd o apucă de ambele brațe și stărui să vadă urmele întipăririi lui Kushru, ea nepricepînd o iotă din ce-i spunea, numai atunci totul se limpezi pentru Daudinat : află că tînăra îi aducea nu o farfurie, ci o zi din tinerețea sa.

Juliette îi arătă jurnalul. Îi citi fila din 12 mai 1910. Daudinat își aminti cu greu cînd o întîlnise. Ziua de primăvară, despre care Juliette notase pînă și temperatura, memoria lui a trebuit s-o dezgroape de sub toate epocile pe care le trăise de atunci, din perioadele cretană, attalidă, sasanidă. În pendulările acestea în jurul nașterii lui

[1] Aluzie la fîntîna „pietrificată" de la Saint-Alyre din Clermont-Ferrand.

Cristos, uneori mintea i se învălmășea. Acel 1910 era o epocă separată de a lui printr-un humus de temple și zei Douăzeci de necropole îl izolau de Aigueperse. Frumosul soare din Auvergne care, după cum reieșea din jurnalul Juliettei, pîrjolea în ziua aceea plaiurile din Limagne, cu o temperatură de 31°3, Daudinat a trebuit să-l regăsească, scormonind sub o grămadă de alți sori, sub soarele din Delos, sub soarele din Ravena și din Neapole, sub toate obligațiile profesionale ale unui savant fericit ; și deodată, puțin emoționat, sub camerele de culcare ale caselor romane, sub culcușuri de pămînt și paie, sub hamacul chaldeean, regăsi patul doamnei Servan. Juliette îi aminti numele și îi descrise pe îndelete pe invitații faimoasei după-amiezi de altă dată. Simțea nedeslușit că-l ajuta pe Daudinat să descotorosească fiecare obiect, fiecare farfurie, fiecare chip din Auvergne de toate sinonimele și de toată rugina antică pe care fiecare an ce se scursese le adunase pentru el. Ce fîntînă care împietrește era știința lui Daudinat ! Vibrația furibundă pe care studiul arheologiei o transmite atmosferei lumii întregi, ea o potoli încetul cu încetul și, deodată, aripile arheologiei se îndepărtară. Ormuz, și Zeus, și Sopor dispărură sub povara cuvintelor Juliettei, ca visele la cinema ; Daudinat își aminti de notarul, de perceptorul, de doctorul din Aigueperse cum ședeau în tihnă, nemișcați, în jurul unei mese lungi, acoperită de o față de masă sclipitoare, din pînză de Damasc. Dezgropați din adîncul acestor săpături, în loc să-și piardă prospețimea, comesenii apăreau în culori vii, și Juliette spuse că nici măcar nu muriseră. Ziua de Paște a anului 1910 deveni deodată pentru Daudinat — cu burghezii ei, cu vinul plumburiu din sticlele de Saint-Galmier — fundalul înțelepciunii și al vremurilor apuse. Își aminti de fetița ce îl condusese — Antigonă fără nici o aptitudine de prezicător — prin orașul pe care atunci nu îl înțelesese, căci nu făcuse încă nici o schiță a vreunei fortărețe, nu reconstruise încă nici o cetate — actuala lui specialitate — dar care pe neașteptate — căci știința servește într-adevăr la ceva — îi apărea acum în minte în trăsături de foc, cu toate rosturile și configurația lui. Numele comesenilor, amintirea cîtorva monumente istorice zărite în ziua aceea și evocarea unor case

obișnuite, tot ce ochiul lui înregistrase cîndva inconștient, îi reveni în minte și începu să citească pe Aigueperse ca într-un vechi document, ca pe un palimpsest. Aigueperse se reconstituia singur în amintirea lui, înconjurat curînd de fortificații. Un tablou de Mantegna, pe care Juliette i-l arătase într-o biserică, îi dezvălui că Aigueperse fusese o etapă pe drumul folosit de regii Franței la întoarcerea lor din Italia, drum semănat cu numeroase cadouri, care pînă la urmă, cu o întîrziere de cinci sute de ani, soseau și ele într-o zi la Luvru. Stîlpii cu lanțuri și verigi unde se dăduse în leagăn Juliette, proveneau (fără cea mai mică putință de îndoială, verigile datau din secolul al XV-lea) de la ușile secrete ale palatului Marillac. Daudinat termină cu încîntare această versiune pe atunci neînțeleasă. Îi era de ajuns să revadă în închipuire stilul arhitectural al casei locuite de familia Dupuy, pentru a repeta unde se înălțase odinioară palatul Bourbonilor, cum arăta ciocănașul pentru bătut în poartă de la familia Durand, pentru a reconstitui casa lui Michel de l'Hôpital și i se păru deodată neîndoielnic că arborii din parcul Pré-Monsieur (orînduirea pomilor presupunea un grădinar din secolul al XVI-lea) ținuseră cîndva de castelul Effiat. În fața ochilor uimiți ai Juliettei, făcu să învie un palat pe locul unde era percepția, cuptorul seniorial acolo unde se afla băcănia lui Potin, o leprozerie din garaj. Pe canavaua cetății, începu deodată să țeasă toate epocile istoriei. Da, nișa ornamentală din camera lui de la hotel era cu siguranță o mărturie clară a influenței lombarde ; ea unea Limagne cu Milanul. Da, absida din stînga capelei suferise influența burgundă și unea Riomul cu Charlieu. Da, toate culturile de seamă ale Occidentului, ca la capătul brațelor unei mașini de scris, imprimaseră pe Aigueperse o marcă purtînd cifrele de neșters ale unui secol. Daudinat își amintea foarte bine și cînd se plimbase cu Juliette sub sălcii, și cum se urcaseră pe vulcanul stins și, prin analogie, aplicînd metodele arheologiei la interpretarea peisajului, înțelese de ce pe meleagurile de la Aigueperse se născuse în același timp poetul cel mai idilic al Franței, Jacques Delille și Pierre Nesson, poetul morții. Și nemaiputîndu-și struni închipuirea, escaladînd colinele din jurul lui Aigueperse, pe care atunci din au-

tocar le dispreţuise, ghici locul unde se înălţaseră cîndva castelele dispărute, după poziţia lor le ghici chiar vîrsta, şi după vîrsta raportată la numărul lor total, i se dezvălui chiar istoria întregului Auvergne ; şi înţelese deodată de ce Ludovic al XI-lea se refugiase aici, înţelese de ce turnul din Cusset fusese construit din piatră albă şi neagră şi, pe neaşteptate, din pricina castelului din Virmeux ale cărui metereze îi aminteau pe acelea din Frederickborg, se gîndi la Olga Kirkegaard şi izbucni în plîns.

Tocmai atunci sosi însă Mrs. Bates. De data asta era chiar ea. Din anticameră zărise taurii înaripaţi şi intrase demn prin uşa împărătească. Pe urmă îşi salută drapelul. Apoi se aşeză lîngă Juliette. Arheologul se uită îndelung la cele două femei, porţi secrete atît de deosebite ale umanităţii, castele atît de diferite ale sufletului, încît renunţă în seara aceea să sesizeze planul inimii indo-europene. Mrs. Bates avea pupile imense, nări căscate, buze lăbărţate ; gura Juliettei era micuţă, nasul abia vizibil. Prima era firească predestinată să primească prin simţurile ei cît mai mult cu putinţă, cealaltă cît mai puţin. Doar o rază răzbătea drept în irisul Juliettei ; lumea vizibilă nu se sprijinea pe ea decît prin acest vîrf de ac. Pe pupilele lui Mrs. Bates cea mai neînsemnată lumină se lipea pentru toată ziua, mai ales în albul ochilor, şi ea încerca în zadar s-o înlăture. Mrs. Bates avea înfăţişarea unui şarpe scurt şi gros. Picioarele acestea fandate, atît de necesare Juliettei să sară, să înoate, să le azvîrle noaptea de perete, lui Mrs. Bates nu-i erau de nici un folos. Mrs. Bates nu înghiţise farfuria sasanidă, aşa cum ai fi fost îndemnat să crezi văzîndu-i gura căscată pînă la urechi ; vorbi despre Paris suspinînd, sughiţînd ca şi cum, de cînd sosise, tot Parisul se găsea înlăuntrul ei. Ah, turnul Eiffel, ce rău îi făcea ! Ah, casa de pe strada Mac-Mahon cît era de apăsătoare ! Ah, ce bine-i făcea Coloana Vendôme ! Pălăvrăgea despre monumente cum vorbim noi despre buline de aspirină, de cocaină, de opiu. Magazinul Luvru făcea să-i freamăte nările, muzeul Luvru să-şi dea ochii peste cap. Se afla acolo, în faţa lui, aspirînd şi fermentînd pentru acest corp, pe care nu-l mai fecunda săptămînal defunctul agent consular, toată valoarea cura-

tivă a Parisului. Uneori (era fără îndoială un şarpe, şarpele Evei era o femeie), respingea cu o contracţie a esofagului Arcul de Triumf pînă la inimă şi, deodată, întorcînd capul spre fluviu, zări, de pe acum în întuneric, pentru prima oară, Notre-Dame, catedrala Notre-Dame! O înfruntă, o atrase spre ea cu ochii strălucitori, şuierînd uşor, pregătindu-şi saliva, însă din fericire se înserase, şi uriaşul naos al catedralei, scăpat de tenebre, se retrase încetişor pentru a se rezema de frumoasele gări. În cameră, amurgul învăluia tot mai mult taurii, colecţiile, aceste fiinţe de rasă diferită, şi le acoperea cu modestia eternităţii. Juliette se simţea ca un fulg, plutind deasupra veacurilor. Un bec cu gaz se aprinse pe un mal, atingînd cu aceeaşi sclipire un peşte adormit şi capul lui Daudinat ; Juliette vedea numai capul arheologului izolat de restul lumii. Este emoţionant să ai pentru prima oară simţămîntul vieţii umane privind capul tăiat al unui arheolog ! Se ridică. Se cădea s-o lase singură pe Mrs. Bates cu acest cap, pe care de altminteri ridurile îl acopereau ca nişte litere caldeene, tainice pentru Juliette ; s-o lase singură precum fusese Salomeea în faţa capului lui Ion Botezătorul. Bălaie, o părăsi pe Mrs. Bates ca sclipirea unui diamant negru.

Dar de-abia coborîse scara şi auzi un zgomot asurzitor. Mrs. Bates lăsase să-i cadă de sub fustă farfuria de aur şi tot cheiul Malaquais răsunase de voioasa naştere.

Capitolul V

Era cineva care credea că nu minţise niciodată.

Niciodată nu se împleticea la vorbă. Niciodată nu se bîlbîia. Niciodată nu folosea un cuvînt în locul altuia. Niciodată nu săvîrşise măcar minciuna de a numi divanul canapea, sau găitanul de la haine, vipuşcă. Se ferea să vorbească de cîteva stele care nu ştia cum se numesc şi cînd spunea că burniţează, puteai să fii sigur că-i vorba de burniţă, nu că picura sau se înnegura. În zilele cînd simţea că nu-i merge limba, vorbea numai despre obiecte şi evenimente care oferă fără trudă vocabularul, despre istoria Franţei, despre timp ; şi limbajul lui de bolnav nu mai era decît un limbaj de copil. Dar, îndată ce se mai înzdrăvenea, se afunda în dicţionare cu termeni tehnici, şi curînd inspiraţia care-i stăpîneşte pe poeţi după citirea dicţionarului de rime îi oferea denumirea fiecărei curbe la un peristil, a fiecărei nervuri la un stilobat, a fiecărui ochi la o plasă de prins peşti mari. Într-o seară încîntătoare de vară ghicise chiar ce înseamnă expresia *Trescheur Fleuronné* fără s-o fi citit sau s-o fi auzit vreodată. Dispunînd astfel de şaizeci de mii de cuvinte pentru a-şi defini universul — pe cînd francezii, pe cînd Racine şi Bossuet nu dispun decît de cinci sute pînă la o mie spre a-l denumi pe al lor — i se părea că toate merg strună în lume, că era foarte senin, şi socotea că poate să moară

liniştit. Înţelegea zbuciumul lui Bossuet, al lui Racine, abandonaţi fără cuvinte potrivite în faţa unui secol atît de bogat în obiecte fin cizelate. În serile cînd emoţia îl copleşea şi se simţea departe de preocupările zilnice, învăţa pînă în cele mai mici amănunte, cum se numesc diferitele părţi ale unui menhir, diversele rase de cîini, aşa cum unii îşi corectează şi răscorectează testamentul... Ce plăcut e să mori ştiind pe de rost fiecare părticică a unui menhir, fiecare specie de copoi englezesc... Aşadar universul era acoperit pentru el, mai mult ca pentru oricare altul, cu o crustă verbală care îi ascundea prăpăstiile haosului — şi era optimist. De ce oare a trebuit să-şi aleagă singura profesie unde cuvintele nu sînt nişte frumoase etichete, unde toate vorbele se oferă spiritului moi ca buretele, cleioase şi vagi ? De ce a trebuit să fie scriitor ? Pentru operaţiile fireşti ale spiritului, ca deducţia şi restricţia, pentru aventurile cele mai catalogate ale inimii, bunăoară primăvara cînd te înduioşează vederea primei cireşe, sau cînd te întorci acasă şi-ţi găseşti iubita măritată — el nu mai dispunea decît de un limbaj fals, sau de cuvinte rezervate pentru operaţii sau întîmplări exact contrarii. Faptul că germanii construiesc gări uriaşe, adoră universul, ucid pe Rathenau — după el toate se sintetizau prin cuvîntul „mentalitate". Dacă o femeie trăieşte cu un bărbat, pe urmă îl părăseşte, apoi i se oferă din nou şi tocmai cînd vrea să rupă legătura, se vinde — după el totul se rezumă prin cuvîntul „intoxicare". Dacă Europa trecea de la iubirea pentru Franţa la ura pentru Franţa, pentru Lemançon, era doar o „dezlănţuire". Ceea ce făcea să aibă un succes răsunător, fiind citit cu nesaţ şi faima lui ajunsese pînă şi pe meleagurile Juliettei. Individul care ar fi publicat un anuar inexact al căilor ferate, ar fi fost trimis la puşcărie, dar Academia se pregătea să-l primească în rîndurile ei pe Lemançon, care răspîndise în Franţa două sute de mii de îndrumări false despre prietenie şi iubire şi — după cum se va vedea imediat — despre moarte.

Juliette s-a dus la el într-o duminică dimineaţă, singura dimineaţă a săptămînii cînd pot fi vizitaţi artiştii şi scriitorii care nu sînt catolici militanţi. Lemançon era singur, nefiind destul de tînăr ca să facă vizite maeştrilor şi

nici destul de bătrîn pentru a-i primi pe scriitorii tineri. Între patruzeci şi patruzeci şi cinci de ani, plăcută perioadă intermediară în viaţa romancierilor, ce le redă libertatea duminicilor ! Copilărie a gloriei... Lemançon era unicul scriitor menţionat în jurnalul Juliettei, căci Lemançonii sînt originari din Effiat, ca Montpensierii, de altminteri precum verii lor Durafortii sînt de fel din Moulins, ca şi Bourbonii. Fiecare nume de cetăţean burghez din centrul Franţei se împerechează firesc cu un nume de rege. Trebuie să spunem, spre onoarea Juliettei, că încercase să-i vadă pe unii scriitori mai celebri. Fusese însă înşfăcată de un cîine la poarta primului, alunecase pe scara celui de-al doilea şi în faţa mormîntului unui al treilea, ramura unei sălcii o zgîriase pe faţă. Istovită de prea intensa frecventare a poeţilor noştri, cu muşcătura pe care i-o datora lui Anatole France, cu vînătaia pricinuită de Paul Bourget, cu zgîrietura cauzată de Alfred de Musset — Juliette sosi la Lemançon pe bună dreptate neîncrezătoare, închizînd cu grijă uşile ascensorului, punînd degetul pe sonerie fără să apese decît foarte uşor, gata pregătită pentru electrocutare. Aşteptă atît cît e de aşteptat totdeauna la toţi scriitorii pentru a le lăsa timp să termine fraza începută, răgaz variabil după uşurinţa lor de a scrie ; aşadar, aşteptă un minut şi Lemançon apăru.

Dacă Juliette ar fi bănuit de ce vocabular precis dispunea Lemançon pentru a denumi fiecare porţiune a corpului ei — deoarece ţinuse să-şi ia diploma şi în anatomie, ca nimic din trupul uman să nu-i fie necunoscut — ar fi fost foarte încurcată. Credea însă că acest psiholog îşi cunoştea numai articulaţiile dorinţelor, pulsaţiile nepăsării, şi era foarte mîndră de aceasta. De altminteri, aşa cum stătea cu spatele la fereastra scăldată acum de razele de soare ale amiezii, mîngîiată de adierile vîntului, părea o divinitate ; şi fiindcă Lemançon cunoştea de asemenea foarte bine alfabetul mitologic — căci citise şi dicţionarul swedenborgian — înveşmîntă deodată toate cuvintele privitoare la femei, precum piept, sutien etc., cu sinonimele lor, pentru a deveni supranaturale. Această schimbare neaşteptată de vocabular, rapidă ca o schimbare de viteză, unii o numesc iubire. În ce-l privea pe Lemançon dimpotrivă, operaţia a fost inversă. Purta ochelari cu lăn-

țișor, un lănțișor de ceas, un ac de cravată cu o perlă care se clătina, așa că la fiecare mișcare parcă un pendul de aur și sidef indica axa la care Lemançon renunța. Bijuteriile nu sînt frumoase și nu-și îndeplinesc menirea decît dacă par că țișnesc firesc din persoana care le poartă. Într-adevăr, acum nu era cazul ; degetul mic al lui Lemançon n-avea nimic care ar fi putut semăna cu matricea inelului său cu un sigiliu colorat, și sternul lui nu poseda nici un element ce-ar fi justificat existența brelocului stil Ludovic al XIII-lea. Părea mai curînd un magnet care s-a plimbat într-o argintărie și obiectele prețioase ce-l încărcau, în loc să evoce bogăție, îi sugerau Juliettei doar accesoriile utile și vulgare ale îmbrăcămintii sortite cu adevărat să aibă un rost : bretelele, jartierele și agrafa de cravată. Firește, Juliette nu se aștepta să vină gol-goluț, nici să poarte un peplu [1] sau pantaloni țărănești, dar straiele lui Lemançon, parcă suferiseră un cataclism cînd fuseseră croite. Pretutindeni, în toate direcțiile alergau uriașe cusături, ca pe mulajul de ghips al unei statui. În felul acesta Juliette intui privind indiciile astea false, care este adevărul și se întrebă dacă Lemançon nu este în realitate un fals scriitor, un mulaj de scriitor.

Lemançon se uita la Juliette și, privind-o pătrunzător, încercă s-o înțeleagă pe fata asta necunoscută. Lemançon n-avea însă decît un talent. Nu putea să priceapă femeile decît atunci cînd nu mai iubeau, fie din pricina tristeții pe care o pricinuiește vîrsta, fie din cauza desperării. Îndată ce vreuna din eroinele lui simțea că legătura ei amoroasă se șubrezește, stilul lui Lemançon devenea mai puțin plat. La fel și în viață. Din zece femei, Lemançon ghicea pe aceea care în timpul zilei își descoperise un rid, recunoștea după netezimea sau paloarea pielei porțiunea de pe obraji ce fusese îndelung și de curînd masată. Un itinerar de neînlăturat îl conducea, în saloane, de la femeia ce-și vopsise părul pentru prima oară la aceea care-și surprinsese fiica, tot pentru întîia dată, sărutată de

[1] Mantie scurtă femeiască, fără mîneci, prinsă de umăr cu o agrafă purtată de femei în antichitatea greco-romană.

un jucător de tenis. Cînd Lemançon era văzut că se scoală de pe scaunul lui şi se îndreaptă pe neaşteptate spre o cunoştinţă care stătea într-un loc mai retras, însemna că acesteia îi ieşise primul fir de păr alb. Speculase acest dar ; pretindea a fi creat în literatură o anexă contemporană la *cercul abandonatelor* [1], unde se aflau, în loc de Clitemnestra şi Elena, soţiile venite din Anjou, sau Algeria, sau din Montmartre, şi pe care criticii le denumeau acum lemançoniene. Privea frumoasa fată iradiind însuşiri de zînă bună, cu irisuri de elfă, cu nas de arhanghel, privea chipul ei pe care se putea citi la fel de uşor ca pe un autobuz literele de-o şchioapă, şi nu înţelegea nimic, nimic... Nici un semn ce i-ar fi putut dezvălui vreuna din calităţile sentimentale atît de bine cunoscute la personajele lui feminine favorite, neaşteptatul dezgust faţă de frumoasele plimbări în împrejurimile Parisului, prin Bois de Boulogne şi parcul Saint-Cloud, dezgust ce corespundea dezgustului subit de a iubi ; ura ce le stăpînea într-o zi de iarnă, ură aidoma oboselii de a strînge în braţe un corp ipocrit ; disperarea provocată de pronunţarea cuvîntului Barbizon, disperarea de a fi nevoite să îmbrăţişeze toată viaţa doar un ingrat. Trupul ei n-avea decît un rid, linia inimii foarte dreaptă — de la nord la sud — cel mai luminos loc din lume, dar unde jocul soarelui şi al umbrei se exprimă cu cea mai mare discreţie ; şi o linie a vieţii foarte dreaptă, de la est la vest. După vîrsta femeilor din portretele şi din fotografiile dedicate lui Lemançon, chiar după vechimea statuetelor de bronz şi porţelan reprezentînd siluete feminine, răspîndite ici şi colo în odaie, Juliette înţelegea confuz încurcătura în care se afla gazda şi o copleşea ceea ce simţea că-i pentru dînsul un mister : bucuria, obrajii îmbujoraţi, tinereţea. O privea aşa cum un numismat se uită la un individ ce are în stomac o monedă antică, înghiţită cu prilejul unui jaf, monedă pe care ar fi de ajuns s-o extragă ca să descifreze inscripţia ce ar ruina sau ar confirma teza vieţii lui. Mulţi au ucis fete pentru a afla în sfîrşit adevărul, dar Lemançon nu era setos de sînge. Se mulţumi să-i spună că pen-

[1] Aluzie la *Infernul* lui Dante.

tru el dînsa era o enigmă. Juliette îl înțelese și înțelegea acum de ce bărbații, chiar ei, cu obiectele lor de aur, cu vorbele, cu hainele lor, sînt mai curînd rebusuri decît enigme. În fața acestei ființe, în preajma căreia spiritul lui dădea tîrcoale căutînd să-i dea de rost, așa cum te învîrți în jurul unui crocodil, Lemançon, al cărui talent se datora femeilor mai coapte, se purta cu ea fără să-și dea seama, ca și cum Juliette ar fi fost mai în vîrstă decît prietenele lui. Familiar cu celelalte, el folosea acum în fiecare frază adresată Juliettei, cuvintele respect, omagiu, salutînd-o, oferindu-i mereu o pernă să stea mai comod, încît credeai că speranța, încrederea, convingerea absolută în existența fericirii erau pentru el însușirile unei bătrîneți înaintate.

Juliette profită. Deși era foarte timidă în fața unui bărbat celebru, profită pentru a-și pune în valoare vocea, ochii, așa cum diamantul cel mai timid profită că-i diamant cînd este mîngîiat de lumină. Venise la acest bărbat ca să-l conjure să-i dezvăluie ce e viața și ce e moartea ; el deținea fulgere cerești, bule papale. Dar ea nu socotea demn de disprețuit să-și valorifice grațiile feminine, mărunt șantaj pe care cel mai modest dintre noi îl folosește cu plăcere chiar față de Dumnezeu, în zilele cînd vremea e încîntătoare, sau ne simțim frumoși, și înlocuim credința noastră față de El cu zîmbete și mofturi. Zi fericită, cînd orice femeie își scoate voalul, își desface șalul pentru Dumnezeu, și cînd, deși singură, nu se mai poartă pe cîmpii și în pădure, cu aceeași lipsă de prevedere ca și cum ar fi în fața unui orb. La Aigueperse, pe vremuri, de multe ori, plimbîndu-se pe șoseaua spre Clermont-Ferrand, cînd mașinile bogătașilor se încrucișau între Vichy și Royat, în lumina fericită a farurilor, își simțea trupul mai viguros și în acea stare de nesiguranță care în alte ere, la întîia privire a vreunui potentat al lumii, cît ai clipi, ar fi aruncat-o în pîrîu sau în stejar, pe plaiurile acestea ale Limagnei, unde se află covorul cel mai dens așternut cîndva pe gresiile herciniene, Juliettei, la fel de dreaptă ca arborii pe care nici un vînt al mării nu-i înclină, dar singurul arbust ce n-avea nici mușchi, nici părți luminate de soare, Juliettei îi plăcea să vadă Rolls-Royce-urile năpustindu-se spre ea, cu ochii lor azurii,

verzui, stacojii, ca niște priviri care fură ; simțea cum fiecare din frumoșii conducători necunoscuți și invizibili sub măștile lor o atinge și, întocmai ca la manej, reușește să-i smulgă nu știu ce inel, pe care nici vreo prea înceată Berliet, nici acea Amilcar prost întreținută nu le putea prinde, inele ce nu i-ar fi putut fi smulse decît printr-un lux orbitor sau printr-o mare viteză. Soarele o poleia cu aur. Se simțea golită de toate însușirile ei feminine, afecțiune, fidelitate, reproducere ; simțea că nu mai întruchipează tinerețea nici măcar ca pe vremuri, la doamna Servan — cînd jucase într-o revistă rolul unei fete din Aigueperse — ci un fel de virtute de bărbat, de ființă masculină. Mașinile Hispano-Suiza treceau. Toate aceste frumoase săgeți o străpungeau pretutindeni în corp ca pe sfîntul Sebastian din biserica ei, dar găseau mereu o inimă curajoasă, care bătea ritmic, așa că Juliette se îmbrăca elegant pentru asemenea plimbări solitare. Se mulțumea însă să fie extrem de cochetă numai pentru acele legături de-o clipită, cînd vedea o mașină de o sută de cai putere în viteza a patra, pentru acele legături care durează o zecime, o douăzecime de secundă. Astăzi îmbrăcase o asemenea rochie foarte elegantă. Dar ea înțelegea de pe acum că spiritul, talentul, inima lui Lemançon nu erau un suflet Delage, un talent Renault, o inimă Cadillac, cărora venise cîndva să li se ofere pe șosea ca o zînă pentru o ciocnire invizibilă ; și așa cum se recită o poezie în fața unei sibile sub voalul căreia recunoști o mătușă din provincie, i se adresă și lui Lemançon, deși tare ar fi preferat să pună o asemenea întrebare lui Valéry Larbaud sau lui Max Jacob :

— Ce e viața ?

Lui Lemançon nu-i plăceau întrebările atît de directe. Ar fi preferat să i se ceară părerea despre monologul interior, bunăoară, despre care trebuia să vorbească în curînd în fața unei asistențe alcătuite din lemançoniene. Nu făcea parte din acei care, arătîndu-vă ce gîndesc despre viață, găsesc totdeauna mijlocul să vă schimbe modul de a vă purta toată ziua și chiar felul de a lua autobuzul. Ce putea să-i spună despre viață acestei fete fără experiență, dar foarte exigentă, care știa încă pe de rost cele trei sute de subprefecturi ale Franței și specialitățile lor culinare,

precum şi cele trei sute de celebrităţi ale lumii, acestei tinere care oferea vieţii un suflet adolescent înarmat cu şase sute de papile avide ? Lemançon preferă să evite dificultatea, dîndu-şi puţină importanţă. Teoria lui despre viaţă ? Constă în a privi doar chipul unor fiinţe, al unor ţări, pe cînd ale altora numai trupul. Juliette nu pricepea ? Atunci să asculte !

El, Lemançon compusese o dată o comedioară reprezentată în cele mai mari oraşe ale Europei şi se ocupase şi de punerea ei în scenă. Al doilea tablou înfăţişa o cortină cu treizeci de găuri, la rînd sau suprapuse, prin care fetele şi femeile din buna societate îşi vîrau capul. În Portugalia, spectatorul avea o privelişte de neuitat. Şaizeci de ochi minunaţi care păreau că aparţin aceleiaşi persoane, şi se ştie doar ce înseamnă să fii privit de uriaşul Argus ! Şaizeci de buze întredeschise dezvăluind dinţi minunaţi de fildeş, care păreau să transmită fiori tuturor trupurilor. Toate aceste femei aveau cranii de fildeş, maxilare de fildeş. Dar cine trecea dincolo de cortină descoperea corpuri diforme, glezne bărbătoase, braţe mătăhăloase. Toate capetele zîmbeau. Dar toate corpurile se crispau în zadar, ca să pătrundă în zona luminii. Cortina, asemenea unei ghilotine, reteza frumuseţea de urîţenie. În nu ştiu care ţară scandinavă se petrecu invers : spectatorul vedea ochi inexpresivi şi obraznici, plete de cînepă, guri căscate, dinţi care morfoleau gingiile ; dar maşinistul vedea treizeci de corpuri suple şi perfecte, goale în asemenea împrejurare, căci scandinavul cînd înfăptuieşte orice operaţie estetică — cînd gîndeşte, bunăoară — îşi ia mai întîi măsura de prevedere de a se dezbrăca. Aşadar, în ziua aceea Lemançon a rămas în spatele cortinei. Într-o singură ţară a petrecut acelaşi număr de minune în avanscenă şi în culise... În Franţa... Aşa-i oricare fiinţă... Aşa-i viaţa !...

Juliette zîmbea. Îşi găsea gazda naivă : ghilotina asta nu era făcută s-o înspăimînte. Simţea, dimpotrivă, strîns unite prieteneşte, şi fără putinţă de destrămare, toate mădularele corpului ei atît de puţin solidare în exemplele date de Lemançon, urechile şi degetele de la picioare, fruntea şi călcîiele, organe care astăzi de plăcere rimau

între ele, asonanțe ale bucuriei vitale... Și iubirea ? îl întrebă pe Lemançon ce e iubirea.

— Despre ce iubire vreți să vorbiți ? Morală ? Fizică ? Iubirea fizică era o aventură pur și simplu extraordinară. Firește, cu totul aparte, cam ciudată, foarte deosebită, însă minunată, neașteptată !

Ea se gîndise la iubirea morală. Dar nu făcea nimic. Și moartea ?

Căci Juliette simțea că este beneficiara grațiilor ei de arhanghel și n-ar fi abandonat pentru nimic în lume trei sau patru cuvinte scînteietoare, singurele arme pe care le-ar fi putut folosi ca amenințare împotriva lui Lemançon. Scriitorul se mînie.

— Moartea ? O problemă fără însemnătate. Ceea ce stîrnește acum interesul la Paris nu este problema morții, ci bineînțeles a monologului interior. Dorea să-i explice ce înseamnă ? A auzit vorbindu-se de Joyce ?

Juliette ar fi dorit să pună mai întîi o întrebare despre glorie.

— Monologul interior este o criză de sinceritate atît de importantă, încît toate învelișurile impuse sufletului omenesc, de la Aristotel pînă la simboliști, au fost răvășite. Acest cutremur sufletesc zguduie de două luni pe literații francezi. Trebuia să profiți de el. Cu puțină abilitate, criticul cel mai neînsemnat poate reuși să cunoască adevărul despre metodele de lucru ale scriitorilor, despre norocul lor în dragoste, despre plagiatele lor, despre croitorul lor. Juliette dorea un exemplu ? Nu ? Da ? Imediat... Dar ce-avea ?

Se așeză. O dureau puțin șalele.

Lemançon fu mișcat. Firește, destule femei pînă acum se tînguiseră în fața lui ca înaintea unui doctor. Se dezbrăcau pentru a-i mărturisi o remușcare, se dezgoleau pentru a-i arăta un scrupul, se despuiau pentru a-i istorisi o ură. Dar nici una nu se plînsese atît de firesc de o durere fizică. Asta îl înduioșă. I se păru că are înaintea lui pe singura femeie care s-a simțit cu adevărat vreodată bolnavă în lumea asta ; așadar, deși socotea că-i potrivit să imagineze un fals monolog interior, cel pe care-l învățase pe de rost pentru lemançoniene — din pricina omenești-lor rinichi obligați să sălășluiască în trupul acestei

silfide — se hotărî să fie sincer... Iată, începea... Ce ?... Nu, nu existau monologuri interioare în versuri... Firește, începea, dacă și Juliette la rîndul ei, o să-i dea imediat un exemplu feminin. Ce ?... Bineînțeles, era o operație periculoasă pentru destui scriitori care cred că scriu corect. Greșelile de franceză în monologurile interioare ale unor scriitori atît de puriști ca Marcel Boulanger sau frații Tharaud erau nenumărate... Iată, începea... Ce era contrar monologului interior ? Tăcerea interioară. Dar prea multe întrebări... Jura să spună întregul adevăr, numai adevărul... Iată...

MONOLOG INTERIOR

— *Il perche della caduta del marco* [1].

Toate monologurile mele încep acum prin această frază, pe care am auzit-o într-un tramvai. E stupidă, dar n-am ce-i face ! Într-adevăr, ce fină e glezna acestei tinere vizitatoare ! Nu se poate compara cu a Fedorei Brandès. Să fii făurar. Să-i făurești inele. Să obligi pe această **fată**, cu ajutorul inelelor ferecate, la mersul ăsta pe care nu l-ai obține altfel decît doar la două sute de ani o dată, cînd se poartă fuste foarte strîmte... Ultima oară cînd Fedora m-a prins cu o femeie — de altminteri toată lumea știe că numele ei adevărat este Ferdinande și nu Fedora, și la urma urmei, de ce n-aș striga-o Ferdinande prima oară cînd o s-o văd ? — s-a năpustit, fără să pară că ne-a observat, asupra unui mic tablou reprezentînd pe domnul Vandenkop, traducătorul operei *Télémaque* în olandeză, și l-a călcat în picioare... l-a călcat în picioare. Ce naiba mă bîlbîi în monologurile mele ! *Il perche della caduta del marco.* Uite, pentru prima dată, fraza asta îmi vine chiar în interiorul monologului... E ca și cum numindu-se Brandès, se numește de fapt Brandebourg. Pretinde că e urmașă a lui Stendhal. E de mirare cîți descendenți au neputincioșii ! De ce mă încăpățînez să spun c-o iubesc pe Fedora ? Nu-mi place nimic la ea. Îi urăsc ma-

[1] Motivul pentru care a căzut marca (l. ital.).

nia de a ațița împotriva părinților pe copilașii care de-abia au început să-și sufle nasul. O urăsc pentru că a crezut tot timpul războiului că „as" are un sens peiorativ. O urăsc fiindcă în fiecare împrejurare mă întreabă nu dacă autorul *Cidului* sau al *Maximelor* a murit, ci ce s-a întîmplat cu scriitorul care a spus pentru prima oară : „Nu cei care pleacă sînt de plîns, ci cei ce rămîn", sau „La Beauce este grînarul Franței", sau „Cine pierde cîștigă". Îmi cere adresa lui. Vrea să mă înșele cu autorul truismelor și cu depozitarul înțelepciunii națiunilor. Mă întreb, de asemenea, ce înțelege prin cuvîntul demiurg pe care îl folosește cel puțin o dată la fiecare masă. Ce frumos cuvînt ! Cu condiția să-l atribui cu discreție dentiștilor și pedicuriștilor... mai ales pedicuriștilor. De altminteri, frumoasă problemă creația lumii ! De nesoluționat pentru mine, fie că mă situez în centrul ei sau la periferie ! E puțin cam exagerat să se creadă că Shakespeare, Hugo, Proust au fost creați din cauza mea. Ar fi să nu mai ai încredere în creator... în creator ! Că din pricina mea, în jurul meu, ar fi imaginat un sistem solar de genii și talente, Aristot, Euripide, și o cale lactee de autori care sînt necesari pentru decor, cu toate că ei mă lasă rece, precum sfîntul Toma d'Aquino și Chenedollé !... *Il perche della caduta del marco.* În realitate, fraza asta n-aparține Monologului interior. E pur și simplu un tic... Pe de altă parte, să-mi închipui că nu sînt ombilicul lumii, ci unul din organele ei, că sînt absolut necesar lui Aristot, lui Platon, lui Descartes, e poate o mîndrie și mai zănatică ! Mă ascultați, domnișoară ?

Juliette, vai, îl asculta ! Așadar, acesta era monologul interior ! Așadar se deosebea foarte puțin de frazele bătrînilor cînd vorbesc de unul singur ! Și Lemançon îi lăsa Juliettei numai impresia că a îmbătrînit de timpuriu. Cîtă dreptate avusese că nu voise niciodată să pronunțe o vorbuliță decît în prezența altei persoane încă de pe vremea cînd începuse să vorbească ! Avea un martor pe lume despre tot ceea ce spusese. Nu adresase cînd era singură nici măcar un cuvîntel unui pom, unei statui, dar ce pălăvrăgeală imediat ce apărea un cantonier în carne și oase ! Odată, firește, se întîmplase... și încă s-ar putea

discuta dacă a vorbi în fața unui iepuraș de casă înseamnă monolog interior !... Așadar, cînd se dăruia cu totul gîndirii tocmai pentru a se purifica, ca să nu fie obligată să înghită în fiecare clipă terciul ăsta al limbajului, hrană care nu hrănește, iată deci că atunci, sub mantia tăcerii, ieșeau la iveală monștrii care se luptau în ea !... Lemançon continua, și monologul lui, prin care își descria iubita, răspundea cu tristețe la toate problemele pe care i le pusese Juliette la începutul consultației : viața nu era decît crizele de nervi ale Fedorei ; moartea era Fedora, cu ura ce-o purta unghiilor lungi, ură din pricina căreia în fiecare seară tăia unghiile cadavrului lui Lemançon pînă avea să-l pună în coșciug ; iubirea, era iubirea Fedorei, nimic altceva, nici gînd să fie ceva nesperat, nici ceva aparte, nici ceva curios, era în firea lucrurilor. Și ce zile amare își făcea ! Să ucidă pe Fedora ! Sau s-o oblige să-și măsoare gleznele cu metrul unui croitor !... Juliette zări deodată în străfundul ființei ei, stînd încremeniți, pe toți acești monștri pe care-i dezlănțuiau mărturisirile, toate aceste contrarii a tot ce credea că știe și iubește, monștri adormiți, dar care existau : contrariul iubirii ei pentru Gérard, a afecțiunii pentru unchiul ei, a gustului său pentru clătite, a modestiei sale. Simți tot ce o ființă păstrează și apără tăcînd în fața ei înseși, simți că orice creatură umană ce nu-i dublată în forul ei interior de un surdo-mut, constituie o deschizătură prin care răul inundă lumea. Se ascunse sub tăcere. Acoperiți cu această natură, monștrii pe care îi dezlănțuise Lemançon — dezgustul față de oameni, apetitul pentru omizi, dorința de a sparge serviciul Empire al unchiului ei — toți se mulțumiră să se agite încetișor, precum copilașii sub o pînză care închipuie marea.

— Aveți cuvîntul, domnișoară !

Lemançon își încheiase tirada, copleșit de emoție. Crezuse, cu un pic de reacredință, că atacase în el sentimente care se acoperiseră de o crustă groasă și din ele țîșnise sîngele. La fel ca cel ce crede că-și taie o bătătură cu briciul, pe cînd în realitate își spintecă inima. Juliette surîdea pentru a-l lăsa să creadă că nu socotea mărturisirile lui decît ca o demonstrație, ca o lecție. Încercă, din poli-

tețe, să i se supună. Este adevărat însă că nu era obișnuită cu destăinuirile despre viață și gînduri — făcute ei înseși — așa cum nu este deprins un copil de zece ani cu prima lui spovedanie. De ce nu există un manual al monologului interior ! ? Niciclnd n-a fost mai fericită să găsească fraze gata făcute ! S-ar fi putut la fel de bine să fie cele spuse la sărbători ; dar se întîmplă să fie cele rostite la înmormîntări...

— Scumpul meu domn, credeți în profunda mea simpatie. Iau parte, din tot sufletul...

Lua parte într-un fel la viața fizică a lui Lemançon, căci îl luase de mînă. Lemançon, cu ochii tulburi, se agățase de această mînă necunoscută, își oferea cu desperare întregul său suflet dialogului exterior și, așa cum o umbră fermecată salvează un trecător căzut în Styx, Juliette îl făcu să treacă, ud leoarcă încă de gîndirea-cuvînt la conversația obișnuită. De altminteri, amîndoi aveau impresia că părăsind monologul interior, își părăsesc propriile lor corpuri, măruntaiele, și se află deodată pe înălțimile purificate, unde dialogul cast și etern este rezervat iubiților străini care se întîlnesc pe neașteptate deasupra unui catarg, sub un brici necunoscut, pe cai în galop. De fapt, cai negri galopau spre Lemançon, un brici amenințător se îndrepta spre el...

— Mă simpatizați într-adevăr, domnișoară ?

— Vă simpatizez într-adevăr.

— Și luați cu mine un pahar de moscatel ?

— Cu plăcere.

Expresii de manual, uzate prin folosință, prin politețe, prin blîndețea firii umane ce li se păreau acum aproape că ar aparține unui vocabular sacru. Înțelegeau sfințenia, lipsa de nocivitate a conversației obișnuite. Dornici să scape de ventuza monologului interior, căutau termenii cei mai banali, adică cei mai rituali, și folosind doar cîteva cuvinte — tot atît de puține ca atingerile și mîngîierile prin care furnicile își arată drumul sau își dezvăluie unde se află păduchetele de copac cel mai lăptos — fiecare se apropia mai mult sufletește de celălalt.

— Aveți o înfățișare mult mai liniștită, zise Juliette.

— Din pricina soarelui. E vară.

Cît de întemeiate și de firești, mai mult decît rațiunile interioare, i se păreau Juliettei relațiile dintre simțămintele lui Lemançon și astre, precum și explicația calmului său, condiționat doar de intervenția anotimpurilor și a nebuloaselor !...

Așa s-a desfășurat vizita Juliettei la un om de litere, terminîndu-se cu înfrîngerea psihologiei, a psihofiziologiei și cu moartea stilului. Căci, la fiecare gest al lui Lemançon, rațiunea, în loc să se ascundă în străfundurile conștiinței, se ivea acum chiar la suprafața ei. Plîngea în hohote : era duminică... Acoperea cu sărutări mîna Juliettei : era din pricina arbustului ăsta cu flori albe mirositoare... Și din ochii lui se șterse imaginea Fedorei Brandès.

Tocmai atunci, Fedora, împingînd ușa cu atîta mînie încît n-a știut niciodată dacă era sau nu încuiată, și părînd că nici nu-i observă pe Juliette și Lemançon — prinși deodată la vederea ei între tăcerea exterioară și tăcerea interioară — se năpusti asupra portretului doamnei Vandenborg, soția traducătorului lui *Télémaque,* îl sfîșie, distruse tot ce mai rămăsese din cuplul olandez cel mai devotat lui Fénelon și plecă fără să spună un cuvîntel, închizînd ușa cu cheia, pentru ca mai tîrziu să aibă un argument în scenele ei de gelozie.

Capitolul VI

Juliette a venit şi la mine să mă vadă. O dimineaţă întreagă s-a purtat şi cu mine ca şi cum eram pentru ea reprezentantul necunoscutului în lume. Din pendula, oglinzile şi tablourile mele, din toate obiectele — care prin aerul lor şi o îndelungă prezenţă îşi pierduseră pentru mine pînă şi stilul — ea a izbutit să facă să ţîşnească un sunet misterios, şi o oră tainică, reflexe şi personaje ciudat de noi. Cu ochii ei mirați readuse fiecare mobilă nu la anticarul de unde o cumpărasem, văr cu Seligmann sau rudă cu Jonas, ci chiar la cel care o făcuse, elev al lui Jean Goujon sau Boulle ; şi fiecare obiect deveni o ventuză aplicată pe un secol reînviat. În biroul meu gesticula ca şi cînd s-ar fi aflat pe vîrful turnului Eiffel ; îşi rezema coatele pe fiecare consolă sau pe şemineu, ca pe balustrada unui balcon, cu acel tremur uşor pe care îl dă altitudinea călătoarelor celor mai puţin predispuse la ameţeală. Sau atingea cu o precauţie infinită obiectele a căror soliditate era neîndoielnică, o călimară de bronz, bustul în marmură al tinerei prietene a lui Caracalla, ca şi cum s-ar fi aflat în camera maşinilor într-un submarin sau la comanda unui avion şi cel mai neînsemnat gest greşit ar fi trebuit să ne aducă pierzania. Eram aviator

sau scafandru al necunoscutului ? Din păcate era o zi însorită. Mă sculasem în zori ; nimeni n-ar fi fost mai puțin indicat ca mine să pretindă demnitatea de ambasador al misterelor pe lîngă o tînără hoinară. Era dimineața unei nopți cînd avusesem puține vise ; toate forțele de care te rezemi cînd te trezești, masca de ghips a somnului pe care o smulgi cu greutate de pe chip pentru prietenii de pe lumea cealaltă, obișnuința căpătată în vis de a crede că atmosfera-i atît de densă încît aerul zilei ți se pare însuși vidul, și brațele îți cad moleșite, iar tu însuți cazi fără vlagă pe pat — nu simțeam nimic din toate astea. Noaptea fusese pentru mine clară, limpede ca ziua. Cînd m-am spălat, n-a fost nevoie să mă descotorosesc de nici unul din acei funigei pe care ți-i întinde iadul, de nici o umbră de prieten, de nici una din acele miresme ce fac ca spiritele să adulmece în jurul nostru. Soarele meu personal era la zenit : pînă și umbra morții se depărtase de mine pentru toată ziua. Juliette nu mai avea în fața ei nici măcar priveliștea unui viciu sau a unei virtuți, cum pare orice om întîlnit întîia oară. N-avea înaintea ei în dimineața aceea decît santinela cea mai avansată a întregii literaturi franceze, pe frontul clarității, al limpezimii, ale evidenței. Ea încercă în zadar să folosească față de mine parola care ademenește santinelele umbrei, ale blestemului, ale tristeții. Parola mea era pentru toată ziua ceea ce e pentru un tînăr recrut numele de Mac-Mahon, Messimy, sau Jordan Joffre. Pentru că nu achitasem nu știu ce chitanță, administrația pariziană îmi oprise electricitatea și gazul, care mă legau de trecut, de viitor. Așa că trăiam numai din resursele minutului, ale secundei, Juliette avea în fața ei o ființă trecătoare. Trăiam hrănindu-mă cu frumoasele frunze ale pomilor din grădina mea, ca o insectă. Atît de bine, încît la fel ca naufragiatul Elpénor cel zvîrlit pe țărmul Insulei Fenicienilor și care se ciorovăise cu frumoasa Nausicaa pentru a ști cine era străin — el sau ea — tot așa încercam eu să arunc asupra Juliettei demnitatea necunoscutului cu care Juliette voia să mă încunune. Așadar, epitetul „necunoscut" fiind refuzat de ambele părți, din politețe și modestie, eram obligați — ca filozofii care admit că lumea nu este o iluzie a simțurilor noastre și că ființele există

cu adevărat — să credem fiecare mai mult în existența celuilalt, să ne zîmbim mai insistent, să ne înfruptăm mai cu poftă din gustarea ce ni se oferea. În așa fel, încît n-am refuzat să-i citesc *Rugăciunea pe turnul Eiffel* pe care tocmai o terminasem de scris.

RUGĂCIUNE PE TURNUL EIFFEL

E 1 mai. Orice suferință care a fost impusă Parisului este vindecată astăzi de marele specialist. Cînd o siguranță electrică se strică într-un minister, chiar fondatorul Școlii superioare de electricitate aleargă s-o repare. Cînd un tramvai sare de pe șine, o echipă alcătuită din primii zece ingineri ai țării vin să-l pună în stare de funcțiune. Fiecărui burghez, spre amiază, după ce și-a făcut cura aceasta miraculoasă, i se pare că dacă i s-a rupt nasturele de la pardesiu, se va da alarma pe strada Păcii sau la Observatorul astronomic, dacă i s-a oprit ceasul. Nu-și mai încape în piele de mulțumire, în ziua de azi, cînd ai de-a face cu muncitori perfecți, după cum pe vremuri — mai că le-a și uitat — pentru cel mai neînsemnat necaz îl punea în stare de alarmă pe Schopenhauer, pentru cea mai neînsemnată bucurie pe Rabelais. Fiindcă astăzi marile forțe naturale se înfruntă singure cu marile personalități, focul cu directorul trustului metalurgic Creusot, gazul cu directorul întreprinderii de gaze, aburul cu directorul Școlii centrale. Ziua Parisului, pe care au lăsat-o să se odihnească trei milioane de muncitori, se învîrte firesc în jurul celor opt rubine ale ei.

E 1 mai. Ziua cînd se recunosc întreprinderile cu adevărat burgheze — pentru că lucrează astăzi, și care vor muri curînd, vor muri în ziua Revoluției. Va muri casa Falize, pe al cărui frontispiciu strălucește acum sabia lui Forain cu garda din fascicole de pensule și apărătoarea din palete de aur. Va muri farmacia Roberts cu medicamentele ei împotriva consumării abuzive a vinului de Bourgogne, medicamente variind după vița și vicleniа vinului. Parisul este un helești golit : străini celebri, minunați oameni de stat, Rothschilzi, sar în mocirle sau strălucesc. Panteonul este izolat de celelalte edificii prin soldați în

mare ținută și nu primește acum decît oamenii de seamă în viață pe care mai tîrziu îi va putea primi și morți. Este singura zi cînd se poate auzi în Franța dalta gravorilor răzuind, pana scriitorilor scîrțiind. Larma e numai a profesiunilor libere. Doctorul fabricii face astăzi mai multă zarvă decît uzina însăși. Percepi mai curînd huruitul soarelui decît al pămîntului... De altminteri, soarele își răspîndește razele strălucitoare... Un cetățean l-o fi chemat pentru vreun panarițiu sau vreo mușcată plăpîndă. Cerul e numai azur, rîndunicile zburdă-n văzduh și tot acolo, mai sus decît ele, doi sau trei oameni se mențin în aer pe niște mașini, datorită unei șmecherii.

Așa-i totdeauna și lucrurile se condiționează reciproc : afecțiunea pe care o nutresc de azi dimineață pentru oameni n-are alt efect decît că mă las cu totul în voia elementelor naturii. Cea mai ușoară adiere de vînt îmi călăuzește pașii. În loc să urc spre izvorul Senei, am mers unde mă ducea cursul apei. Pătrule escortau pe acel poet care pleca la lucru — și iată turnul Eiffel ! Doamne, ce încredere în gravitatea universală a avut inginerul care l-a construit ! Sfîntă Fecioară, dacă numai un sfert de secundă ipoteza legii gravității n-ar fi fost adevărată, ce măreață ruină ! Iată ce se înalță cînd se fac ipoteze ! Iată făurită din fier frînghia pe care fachirul o aruncă spre cer și pe care își invită prietenii să se cațăre... L-am cunoscut pe Eiffel, mă cațăr... Dumnezeule mare, cît de frumos e turnul văzut din cușca de la plecare, cu larga lui baghetă cusută pînă la etajul al doilea, ca la un minunat ciorap ! Dar turnul Eiffel nu-i un edificiu : este o mașină, o navă. A îmbătrînit și i se fac reparații ca unui vapor de vîrsta lui, care e și vîrsta mea, căci m-am născut în luna cînd a țîșnit din pămînt. Are vîrsta cînd îți place să ți se cațăre pe tine copiii și americancele. Are vîrsta cînd inimii îi place să se aprovizioneze în vîrful lui cu radio și concerte. Tot ce-mi place la transatlantice găsesc la el. Parfumuri stranii, depuse într-un dreptunghi de oțel de către un singur trecător și care rămîn acolo nemișcate, la înălțime, ca un coșciug în fundul mării țintuit de ghiuleaua lui ; dar mai ales are scrijelite nume de sirieni, columbieni, australieni nu pe bastingaj, ci pe toate geamurile, căci materia cea mai sensibilă și cea mai maleabilă a acestui turn

este sticla. Nici un vizitator străin nu s-a urcat aici, fără un diamant... În fiecare minut ni se schimbă ascensorul pentru a înșela pe nu știu care urmăritor ; și unii călători, descotorosiți de numele și prenumele lor de la etajul doi, hoinăresc la al treilea, cu privirile rătăcite în căutarea unui pseudonim sau a unui naș ideal.

Pe această platformă s-a prevăzut o oprire de un sfert de oră. Dar pentru cincisprezece minute de izolare, turnul Eiffel a adunat aici tot ce le ajunge pentru unsprezece luni călătorilor unui vapor care face înconjurul lumii : zece jocuri de îndemînare cu butoaie, zece oracole automate, păsări mecanice cu duzinele și o frizerie. Fiecare expoziție și-a lăsat aluviunile mai sus, cîte puțină aluviune universală. Cea din 1889 ; aparate stereoscopice în care se văd negrese din toate triburile congoleze ițindu-și ochii și sînii în fața unui spectacol miraculos, care nu poate să fie, atît de asemănătoare le e surpriza, decît înfățișarea fotografului. Cea din 1900 ; cuvintele ruse, Moscova, Kronstadt au urcat și ele să-și graveze numele... Dar cît de frumos e muzeul Galliera de pe turnul Eiffel ! Cît despre gîlcevile care par să le poarte acolo jos catedralele Notre-Dame și Sacré-Coeur, Panteonul și gara Lyon, de aici se vede că sînt doar trucuri pentru a distra puțin oamenii și că între toate aceste edificii domnește, dimpotrivă, pacea și buna înțelegere. Dezaxate astăzi de un magnet care fără îndoială e prietenia, podurile Alexandre și Concorde sînt gata-gata să se apropie și să se îmbrățișeze. Cît de mult își recapătă de aici legile universale valoarea lor autentică ! N-au dreptate savanții care afirmă că umanitatea e sortită morții, un sex predominînd încetul cu încetul ; dimpotrivă, iată-i pe străzi, în mașini, la ferestre, răspîndiți în mod egal, bărbați și femei, care odată ziua sfîrșită, se retrag să zămislească, să procreeze, datorită unei stratageme.

Ce muncă se desfășoară la acest 1 mai pe vîrful turnului Eiffel ! Un post de radio trimite spre patru continente, prin mine, noutăți din Paris. Pe o hartă îi văd delimitat domeniul, atît de limpede, încît după un anuar străin pot să cunosc numele oricărui băcan brazilian sau a celui mai neînsemnat pensionar din Samarkand atins de undele lui. O orchestră întreagă cîntă pentru univers, mulțumindu-se doar cu aplauzele paznicului. Numai oamenii de litere sînt

aici muți. Binecuvîntată fie învățătoarea care în două lecții contopite într-o singură oră, pe cînd aveam cinci ani, arătîndu-mi cea mai frumoasă carte cu poze, mi-a astupat ermetic gura cu mîna, deprinzîndu-mă să gîndesc fără să scot strigăte !

Așadar, am în fața ochilor cele cinci mii de hectare ale lumii unde s-a gîndit cel mai mult, unde s-a vorbit cel mai mult, unde s-a scris cel mai mult. Răspîntia celei mai libere, celei mai elegante, celei mai puțin ipocrite planete. Acest aer dulce, acest vid de sub mine, sînt stratificările — de cît timp depuse ? — ale spiritului, ale rațiunii, ale bunului gust. Aici, mai mult decît oriunde aiurea, inclusiv la Babilon și Atena, toate umilirile și mutilările pe care le-au suferit oamenii au mai multe șanse să izbîndească în lupta cu urîțenia, cu tirania și cu materia. Aici, toate accidentele de muncă sînt accidente ale gîndirii. Aici sînt mai mulți sorți ca în altă parte pentru ca spinările încovoiate, zbîrciturile burghezilor și ale meșteșugarilor să fie dobîndite în timpul lecturii, tipăririi sau legării cărților lui Descartes și Pascal. Pentru ca citindu-l pe Comines și Froissart lornionul de pe acest nas să fi devenit necesar. Pentru ca oboseala pleoapelor să fie dobîndită la transcrierea unui manual heraldic, sau pentru că într-un atelier muncitorii n-au vrut să se dea bătuți cînd era vorba de o nuanță de crom sau de stacojiu. Pentru ca acestui ciung să i se fi retezat degetul, apoi o mînă, pe urmă cealaltă fiindcă a ținut morțiș în apropierea radium-ului barca relelor noastre (dacă vreți și dacă ați sesizat aluzia la bătălia de la Salamina). Iată hectarul de pămînt unde contemplarea tablourilor lui Watteau a provocat cele mai multe zbîrcituri. Iată hectarul de pămînt unde goana pentru a duce la poștă cărțile lui Corneille, Racine și Hugo a pricinuit cele mai multe varice. Iată casa unde locuiește muncitorul care și-a rupt piciorul reparînd placa de pe casa unde a locuit Danton. Iată, la colțul cheiului Voltaire, metrul pătrat unde a fost provocată cea mai multă piatră la rinichi în lupta împotriva despotismului. Iată decimetrul pătrat unde a curs sîngele lui Molière cînd a răposat. Se întîmplă ca tocmai în ziua asta cînd nu se lucrează, cînd se pare că

meseriile şomează, în Parisul unde muncitorii socotind că se împotrivesc firii lor şi ascultînd doar de obişnuinţa ancestrală, se reîntorc la ţară, Parisul exercită cea mai pură meserie a Parisului ; şi Notre-Dame, şi Luvrul, şi toate monumentele lui sînt astăzi la fel de opace şi încremenite ca roata elicei care se învîrteşte cu o mie de rotaţii... Dar ce văd ?

Am putut să mă ridic împotriva calamităţilor pregătite pentru generaţii de eroi şi uriaşi — războiul, ciuma, naufragiul — cu nimic altceva decît cu un curaj burghez. Fecior al unor cetăţeni de pe vremea lui Ludovic-Filip, n-am fost nepăsător la urgiile provocate de Attila. Dar tot ce credeam că am demn de marile epoci, înflorirea cuatrocentistă a speranţei, revărsarea ronsardiană a iubirii, în fiecare an, în faţa primăverii, nu-mi pune la îndemînă decît arme jalnice. Mugurul cel mai mărunt mă învinge. Mă simt neînsemnat în faţa celei mai mici cascade. Şi, deodată, văd primăvara dînd tîrcoale Parisului. Prin spărturile zidurilor şi pe străzi pătrunde pînă la Sena ; doar pădurile n-au încă frunziş. În ziua asta de odihnă, în Bois de Boulogne vîntul este doar o adiere de creştere. Pădurea, primăvara, tălăzuiesc ca o mare. În periferiile reînviate, lacurile, bazinele şi rezervoarele îşi reiau luciul. În cele şapte cimitire, pe pajiştile proaspăt înverzite, nu se mai înalţă decît un singur monument. Astăzi, Parisul nu mărturiseşte decît şapte morţi şi frumoasele şiruri de infanterişti în uniforme azurii se întrezăresc pe străzi ca nişte vene albastre... Iată, Jules Descoutures-Mazet, au trecut douăzeci şi doi de ani, de cînd într-o primăvară asemănătoare cu cea de azi, m-ai cocoţat pentru prima oară pe turnul Eiffel în uniformă de licean, ca să-mi oferi, în ajunul concursurilor generale [1] priveliştea acestei cetăţi, care — dacă obţineam premiul al doilea la greacă, spuneai atunci — ar fi devenit cu siguranţă sclava mea. Evelyne — prietena ta din Geneva — era cu noi şi pretindeai că Sena se vede mai greu la Paris decît Ronul la Leman. Evelyne nu îndrăznea să te contrazică. Hotărîtă să se omoare dacă n-o aprobai, credea că

[1] Concurs anual în Franţa între premianţii claselor superioare ale liceelor, colegiilor şi şcolilor normale.

orice ființă umană e susceptibilă ca ea. Toate înmormîntările, cortegiile funebre — pretindea ea — erau ale nenorociților cărora prietenii lor, timpul, viața, le-au stat împotrivă și cînd i se vorbea de un mort, îl scuza totdeauna, cu argumentele care ar fi îmboldit-o pe ea însăși să se omoare chiar în săptămîna aceea : „Tunurile care trag salve fac atîta zgomot ! Foiletoanele ziarului *Matin* erau atît de stupide ! Negustorii de mărunțișuri care luminează cu becuri electrice picioarele de celuloid sînt atît de tîmpi !...“ Așadar, de teamă să nu te sinucizi, ea îmi descria Ronul de puteai să crezi că apele îi curg în relief pe lac.

Ai mîngîiat-o și mi-ai spus :

— Copilul meu, de la înălțimea asta neînsemnată, simt cum clocotește și se frămîntă în inima mea tot ce corespunde manifestelor scrise de înaintașii noștri. *Arta mea poetică* se luptă aici, în acest moment, cu altă profesiune de credință posibilă care este, o deosebesc cu greu, *Vicarul Savoyard* sau *J'accuse*. Pentru ziua de azi, m-aș mulțumi să-ți repet : Urăște adjectivele ; și prețuiește Rațiunea !...

Căci în clasa ta viața era aspră pentru cine iubea adjectivele. Tu le socoteai în limba franceză asemănătoare cu paraziții din pivnițe sau vapoare. Nu vorbeai de ele decît cu expresiile folosite pentru libărci, șobolani și pești morți. „Cînd adjectivele țîșnesc dintr-un cuvînt unul după altul, înseamnă că acel cuvînt merge spre pierzania lui“, ziceai tu. „Ce de adjective cu burta-n aer văd deasupra lacului !“... mai spuneai în seara cînd m-ai surprins cu Théophile Gautier. Le comparai și cu tîlharii și jandarmii. Pretindeai că, între două epitete, substantivul crucificat moare gol, prefăcut în om. Disprețuiai și pe toți romanticii care se năpusteau să caute o hoardă întreagă de adjective, cînd unui substantiv — subiect în propoziție — i se întîmpla vreo fericire sau nenorocire. Te ascultam umilit, deoarece le iubeam : luasem nota zero chiar în ziua cînd am descris pe Fatma cea frumoasă vizitînd pe Tanger cea albă, pentru a mă pedepsi că păstrasem lîngă substantivele orientale aceste supape prin care se scurg strălucirea sau veninul ; și, în ziua aceea de primăvară, tot de pe înălțimea turnului Eiffel, vapoarele din Meudon tîrau pentru mine în dîrele lor, dublate ele însele de alte epitete, încîntătoare adjective ; și tot cu ajutorul adjectivelor, privirea mea mîngîia

Belleville, Grenelle, şi cartierele pe care la fiecare zece ani, înjosire ordonată de legile ţării, scriitorii naturalişti le mîzgăleau cu adjective noi... Fii liniştit ! de atunci am făcut progrese ca toţi ceilalţi elevi ai tăi. Terorizaţi, lăsaţi singuri fără ajutorul epitetelor, în faţa tuturor substantivelor comune şi proprii, pe care tu îmi vei da voie să le compar cu şerpii sau cu orhideele, nu ne-am mai descurcat decît datorită metaforelor. Toată clasa îşi petrecea timpul, ca un post telefonic, legînd din nou substantivele unele de altele prin fire electrice. Cel mai leneş dintre elevi deosebea aceste semne — lumină invizibilă pentru celelalte clase — care se făceau de la distanţă în anul acela la Châteauroux, pentru complementul direct şi complementul indirect ; şi cel mai prozaic dintre noi, seara, cînd se dezbrăca, nu mai încredinţa adjectivelor corpul său despuiat, ci metaforelor nopţii. Astfel că, mai tîrziu, fiecare în profesiunea lui, vrînd-nevrînd, te-am ascultat. Asta se vede mai ales la mine care-mi petrec destule seri chiar cu substantivele, dar regiunea din Berry mărginită de Brenne şi Bourgonnais tăinuieşte de pe vremea aceea farmacişti, arhivari, rentieri care nu vorbesc decît prin metafore. Firește, uneori mă tentează un frumos Adjectiv colorat şi strălucitor — îmi vei permite să dau cîteva epitete acestui substantiv — însă de cele mai multe ori rezist, căci am impresia că mi le trimiţi din iad, cu o oglindă de buzunar, ca să mă ispiteşti.

Dar în ce priveşte Raţiunea, maestre, mi-e teamă că te-am ascultat mai puţin. Totuşi, pe atunci ce frumos o descriai ! Era anul cînd se descoperise fonograful. Triumf al raţiunii : membrii Academiei de ştiinţe ascultau în şedinţe plenare în faţa pîlniei-difuzor şansonetele lui Plin, mîndri de a fi oameni, voluptoşi de a fi savanţi. Firește, nu era vorba de a pretinde că inteligenţa lui Dumnezeu este aidoma cu a oamenilor, dar se putea afirma cu îndrăzneală că a oamenilor era la fel cu a lui Dumnezeu, împărţită cu numărul exact al stelelor, şi asta era minimum. Cît de plăcut e, spuneai tu, să păşeşti pe pămînt, ce plăcut e să trăieşti viaţa, cînd ţi se explică tot ce se petrece cu ajutorul raţiunii ! Toate păsările mecanice din acest turn cîntau datorită raţiunii. De aici îţi plimbai ochii fericiţi asupra Circului de iarnă, asupra Muzeului

paleontologic şi a pistelor de curse, toate organizate atît de raţional. Potrivit raţiunii, îndată ce se termina iarna, primăvara revenea şi, cît timp steaua polară sclipea albăstrui, căci aşa era raţional, îndrăgeam moartea. Ce frumoasă era Sena în împrejurimile lui Andelys, cînd, raţional, face douăsprezece meandre, în fiecare din ele înălţîndu-se o staţie de cale-ferată şi o biserică ! Ce frumoase erau femeile şi cît de rezonabile, cînd trăgeau perdelele acoperind inteligenta lună, şi, strivind sub ele cochetele pălării, ne cedau ! Un chip reprezenta pentru tine pecetea raţiunii. Erai dintr-o ceară pe care fiecare se întipărea. Purtai toate iniţialele umanităţii. Erai mîndru de ea. Nu exista nici un chip care să nu-ţi pară o oglindă. În mulţime, te priveai pe furiş în fiecare chip vecin. Te făleai cu fiecare om, aşa cum ruda unui om celebru este mîndră de ruda sa. Faptul de a fi om avea întîietate pentru tine, mai mult decît dacă ai fi fost Bayard sau Spinoza. Corectînd extemporalele şi tezele noastre, continuai fericit să te iei la întrecere cu fiinţa din altă planetă faţă de care te credeai superior prin descoperirea focului, a oalelor-minune, a stilourilor şi mai ales — vorbeai adesea de ele, căci tatăl tău era marinar — a ecluzelor. Ce frumoasă şi raţională era planeta cu fluvii avînd ecluze, împodobite cu scări pline de alose ![1] Ce frumoasă oglindă — fără a mai pomeni de ecluza însăşi — este faţa muncitorului ce lucrează la dirijarea ei ! Ce-ai zice astăzi să vezi mai toate chipurile lor — altădată senine — brăzdate de cicatrici, de riduri, ca cecurile pentru care trebuie să ai undeva o comoară ca să le încasezi. Îţi mărturisesc, nu ştiu unde mi-am depozitat comorile, am pierdut proba identităţii care îţi permitea să beneficiezi îndată — frăţeşte şi bucuros — de toate mandatele pe care ţi le procură întîlnirea cu o fiinţă vie, mai ales cu un inginer de poduri şi şosele şi cu un poet, ecluză a limbajului... Atunci a izbucnit războiul şi ai fost ucis, un obuz te-a sfîrtecat şi abia a mai lăsat din tine cu ce să umpli o cutie de Olibets. S-a petrecut într-o zi de iarnă strălucind de lumină şi raţiune,

[1] Peşte din familia clupeidelor, ca şi sardeaua.

cînd se apropia aniversarea morții lui Renan, al cărui cel mai modest atom a avut astfel prin tine o a doua și ultima moarte, absolută...

Ca și cîinele ce dă mereu tîrcoale unui trecător apucîndu-l cu dinții de haină pentru a-l aduce lîngă stăpînul lui leșinat — aceeași rază mi-a îndrumat în sfîrșit privirea spre cimitirul tău Ce vrei de la mine ? Ce răspunderi, solicitate odinioară sau acum, îți mai sînt dator ? Da, sonetul despre somoni, pe care l-ai găsit în pardesiul tău și al cărui autor își închipuia peștișorii urcînd fluviul biblic chiar în ziua cînd fluviul își urca el însuși apele spre izvor, jucînd un meci cu miracolul, da, acest sonet era al meu. Da, fotografia unui portret al Evelynei, ea însăși un autentic portret — cum spuneai — al Luizei de La Vallière, replică vie a Anei de Bretagne, semănînd atît de mult cu regina Blanche (în realitate, femeile sînt totdeauna aceeași femeie), da, era a mea. Toate preferințele astea pe care încercai atunci în zadar să mă faci să ți le mărturisesc, acum ți le destăinui. Da, o preferam pe Nausicaa Antigonei ; acum, cînd au îmbătrînit și ele în mintea mea, pot să ți-o spun. Și îți amintești ziua cînd mi-ai poruncit să aleg între filozoful stoic și cel epicurean și n-am putut să mă supun, fiindcă îi îndrăgisem pe amîndoi ? Ai fost mînios atunci. Mi-ai spus că e nepermis și nedelicat să iubești în același timp suferința și plăcerea ; așa nu s-ar mai sfîrși nicicînd, și de altminteri, era o lipsă de tact, căci la urma urmei numai Adam avea acest drept înainte de istoria cu șarpele. Astăzi am să-ți mărturisesc tot și ai să vezi de ce m-ai remarcat printre elevii tăi, ai să vezi de unde s-a izvodit ceea ce scriu...

Tocmai pentru că am o povară mai puțin de purtat. Fiindcă mai trăiesc ca celălalt, în răgazul care a despărțit creația de păcatul originar. Am fost exclus de la blestemul în bloc. Nici unul din gîndurile mele nu este încărcat de vinovăție, de responsabilitate, de libertate. Cît despre toate catastrofele provocate de păcatul originar, uciderea lui Abel, războiul Troiei, Reforma, construirea marilor magazine Samaritaine — pot să mă spăl pe mîini ; sînt singurul care nu sînt vinovat cu nimic. Nu știu datorită cărei ereditați am trecut prin plasele a mii

de generaţii şi n-am păstrat măcar urmă sau iz, nici din epoca babiloneană, nici din cea ateniană, nici din cea carolingiană, trecînd prin ochiurile căinţei, ale dorinţei. Precum l-a văzut Adam, văd imaculat, în divinitatea lui, mobilierul vechi al lumii — pomii, heleşteiele — precum şi mobilierul modern — telefonul, cinematograful, automobilul. Sînt un mic Messia pentru obiectele şi vieţuitoarele mărunte. Folosesc, dragă prietene, anumite cuvinte — chiar unele adjective — cum le folosea Adam. Sînt un mic Messia pentru trei sau patru fraze. Numai eu pot să zăresc, ici-colo, fiinţa, insecta, pata de soare care a avut în mediul ei soarta mea fericită şi a scăpat de cuvîntul blestemat. Sînt un mic Messia pentru petele de soare. Prin urmare de la Adam şi Eva n-am putut contribui cu nimic la progresul universului. N-am contribuit cu nimic la stabilirea unui plan cadastral raţional al pămînturilor arabile, cu nimic la perfecţionarea sifonului de la conductele-sonde pentru extragerea petrolului, cu nimic la transformarea coşului în roabă, sau la tabela de logaritmi, sau la compartimentarea carnetelor de import. N-am contribuit cu nimic la inventarea caselor de bani şi nici la sistemul lor de închidere, nici la fabricarea cărămizilor refractare, nici la îndulcirea subproduselor terebentinei. Cele cîteva modificări ce mi se datorează aici pe pămînt sînt acelea pe care le-aş fi adus în grădina Evei. Un anume fel nou de a te apropia de copii şi de micile vieţuitoare şi de a vorbi despre ele în prezenţa lor. Un anume fel nou de a oferi, în locul gurii tale altei guri, limbajul tău altui limbaj ; dar mi se datoreşte, mai ales, publicarea acestui jurnal în care găseai veşti precise, nu despre oameni, neschimbători prin definiţie, ci despre tot ce este trecător în legătură cu ei, adică anotimpurile, sentimentele, demnităţile inumane ale universului, şi care vă ţine la curent cu maladiile şi stările ce afectează bunăoară onoarea, toamna şi constelaţiile pieritoare. Sînt redactorul primului jurnal, adevăratul jurnal al acestei rase nemuritoare, lăsată atît de nefericit pe o planetă condamnată fără speranţă. Aşa se explică de ce în timpul raidului cu autoşenile de-a lungul deşertului, dacă la plecarea din Alger eram o fiinţă necunoscută şi nefolositoare, influenţa mea a crescut cu fiecare

kilometru parcurs. Însoţitorii mei au recunoscut atunci că îndată ce dădeam oarecari semne de inteligenţă, sau pălăvrăgeam, ne apropiam de fericirea şi de pămîntul dintîi. Bunăoară, într-o seară, la sud de Laghouat, cînd ne întinseserăm corturile pe un platou necondamnat de Iehova, doar eu mai aveam putere să sporovăiesc, şi toţi erau fericiţi. Mi s-a mai întîmplat odată, cînd mă întîlnisem cu nişte prieteni în apropierea unei păduri la Argenteuil : precum vedeţi, sînt descoperitorul Edenului. Asta o să ţină doar un timp, căci, după toate probabilităţile, o să fiu izgonit şi eu. Cel puţin o să fie pe propria mea socoteală...

Dar paznicul de la etajul al treilea mi-a atras atenţia că ultimul ascensor care reîmprospătează, la fiecare sfert de oră, pasagerii vaporului meu are să coboare într-un minut. Mai întîi m-a supravegheat, neliniştit, suspectîndu-mi intenţiile, pe urmă s-a calmat şi mi-a istorisit despre ultimele două sinucideri. În timpul acestei săptămîni. Doi bărbaţi. Fiecare a sărit fără să se mai ţină cu mîinile de balustradă, atît de mult se generalizează sporturile. Cu ei, în curînd, fac o sută de sinucideri, de la punerea pietrei fundamentale. Mai ales bărbaţi...

— Gulerele tari sînt atît de incomode ! ar fi răspuns Evelyne...

(Sfîrşitul „Rugăciunii pe turnul Eiffel")

Capitolul VII

Pentru prima oară, Juliette era prizonieră în braţele unui bărbat. Pentru prima oară, braţele pe care le vedea de douăzeci de ani, la mii de bărbaţi, separate şi ocupate cu treburi diferite, capcane pentru clipele de răgaz, şi-au făcut deodată semn şi s-au închis — inele de carne — în jurul ei. Capcana funcţionase după douăzeci de ani. Se zbătea şi striga după ajutor. Dar bărbatul era vînjos. Tot ceea ce pe Juliette nu era materie pură cedase. Perlele false ale colierului se risipiseră pe parchet, şireturile din imitaţie de piele, acul de pălărie ce părea de oţel, cercelul cu stras de la urechea dreaptă, totul pîrîia. Juliette înţelegea de ce femeile pe care frumuseţea sau situaţia lor socială le expun prea mult dorinţelor bărbaţilor se blindează cu platină, se apără cu diamante. Fiecare perlă care se spărgea sub piciorul adversarului îi denunţa slăbiciunea, o umilea. Rămînea neatinsă numai o medalie încă neprihănită, cercelul de la urechea stîngă — care nu se ştie de ce rezista — înzestrat cu o virtute în general refuzată strasului ; şi Juliette credea — în timp ce doar curajul îi slăbea şi mînia i se transforma în resemnare — că simte în veşmintele ei firele de bumbac din ţesăturile de lînă, şi pe cele de mătase vegetală din mătasea naturală, ultimul ei meterez ! Nu înţelegea de altminteri prea bine gesturile acestui bărbat care îi frămînta trupul — cel

puțin așa i se părea — ca un creator. Îi era ciudă văzînd reflexele ei de fată funcționînd nepotrivit — cel puțin așa credea — gleznele încrucișîndu-i-se cînd gura lui de-abia îi atingea părul, mîna ei respingîndu-i capul, cînd genunchii o hărțuiau. Ce caraghioasă trebuia să i se pară bărbatului dacă — ceea ce nu părea probabil — nu era la prima lui întîlnire cu femeile ! Uite, acum ciorapii cedau și ei — și numai Dumnezeu știe cît costaseră căci, altădată, cu prețul lor puteai să-ți cumperi jambiere de bronz ! Juliettei îi rămînea doar să-și caute armele de apărare în acele amintiri de acasă în care se înfățișează eroul de la Salamina agățat de vasul persan și candidații la bacalaureat, în culmea desperării, aplecați deasupra tezei lor. Prea înghesuită ca să-și păstreze cumpătul, cerea ajutorul fiecărei amintiri din trecutul ei fericit, cînd nu era prizoniera unei asemenea îmbrățișări ; de altminteri, din aceste amintiri nici una nu ceda ; toate — inclusiv ziua cînd fusese la prins raci, inclusiv chiar dimineața aceea cînd a luat ultima oară cafeaua cu lapte la hotelul de pe strada Gay-Lussac — erau iremediabil ale trecutului ; și fiecare imagine din albumul de familie defilă în ajutorul ei. Bărbatul, deși obosit, stăruia, încurajat și el de viitoarele amintiri, de viitoarele amintiri ale acestei încîntătoare lupte, de nevinovăția, de lacrimile care știa că vor urma... Să mărturisim, de altminteri, aventura asta, Juliette o căutase cu lumînarea...

Căci lupta se desfășura chiar în localul Operei, la etajul comparșilor, în odaia ticsită de recuzite, unde figuranții și cîntăreții veneau să exerseze, scoțînd strigăte de groază și de neliniște. Juliette sosise aici după trei fiice ale Rinului, care și ele urmaseră protestanților din *Hughenoții*. Personalul de serviciu tocmai auzise tot soiul de strigăte care pot izbucni din apă și foc și nici nu-i trecea prin gînd să răspundă la chemările Juliettei, după cum nu-i trecea prin gînd să se năpustească numaidecît pe scenă în ajutorul lui Siegfried sau al lui Marcel. Bărbatul știa toate astea și, ca să întrețină iluzia, cu o frumoasă voce răgușită striga cînd și cînd : „La moarte ! Ajutor !“ (strigătul „foc“ era singurul interzis prin regulamente), ceea ce o făcea pe Juliette să creadă că-l rănise, așa că se apăra mai domol. Sau urla : „Trăiască Rouché !“

și un regizor bănuitor, care se apropiase de camera unde se aflau, se îndepărtă liniștit, strigînd : „Trăiască Voirol !" Un mașinist, de la mare distanță, răspundea : „Trăiască Dethomas !" și plînsul Juliettei se retransmitea astfel, în ecouri din ce în ce mai stridente, de triumf oficial. Obiectele la care Juliette sperase la un moment dat să găsească sprijin — un revolver, o sabie de pe o masă — o trădau : erau de lemn, căci odaia servea drept magazie de recuzită. În zadar își amenința agresorul gîndindu-se neliniștită dacă nu cumva slăbiciunea armelor cu care se împotrivea nu-l va face pe bărbat să creadă că-i ipocrită, că se preface doar că se apără. Uneori, liberîndu-și pentru o clipă una din mîini, Juliette izbutea cu greu să deschidă un robinet de gaz sau de apă. Bărbatul, chiar cu mîinile ocupate, le închidea cu ușurință. Bărbatul vorbea : „— Iată o luptă între două elemente primordiale !" — declarase la începutul bătăliei, pentru a-și atenua responsabilitatea, cînd ea îl ciupise. „— Bărbatul împotriva femeii !" — urlase, cînd ea îl mușcase. „— Parizianca împotriva străinului !" — se bîlbîise cînd îi aruncase pe față și-n gură pudra colorată de pe o masă. Dar, dacă la început lupta avea un caracter oarecum ritual, un fel de dans antic — pe măsură ce Juliette își bătea joc de degetul lui stîlcit, îi maimuțărea accentul, îi spărgea ochelarii, îi striga în gura mare că avusese cu totul altă părere despre compatrioții lui —, lupta între ei devenea cu adevărat personală. Căci și bărbatul o insultă, descriindu-i farmecele în gura mare, sau mai curînd enumerînd aproape în mod exclusiv ceea ce el numea „arcurile" ei, „arcul" buzelor, „arcul" urechilor, o mulțime de divine „arcuri" prin care Dumnezeu o făcuse mai desăvîrșită în fața privirii bărbaților ; și dacă auzindu-l își întorcea fața îmbujorată, el se năpustea și mai îndîrjit asupra ei și urla că-i descoperise „arcuirea" fiecărui firișor de păr.

Era trei și jumătate, după-amiază. Acum, Opera se însuflețea ca un oraș vrăjit care prinde viață cînd se celebrează un sacrificiu. Prin mai multe scări, coridoare și chepenguri decît ar fi fost necesare ca să se coboare în adevăratul infern — Orfeu și Eurydice ajungeau la repetiție pe scena mărginită de decorurile piesei *Wilhelm Tell*, la fel de neschimbate, la fel de lipsite de speranță și aer

ca munţii adevăraţi. Amanţii se prefăceau că nu-şi dau seama de aceasta, dar spectatorul nu putea fi împiedicat să aştepte ca tînguirile lor nemuritoare să coboare de pe muntele Jungfrau sub formă de cîntece tiroleze. Pe ceea ce ei denumeau Styx, în care se oglindea Chillon, plutea o barcă cu o pînză triunghiulară. Charon înălţase un pavilion cu o cruce şi pescuia plătici. Umbrele, ieşind din vila lor, îşi ofereau în loc de asfodele, ghiocei, adevărate flori de zăpadă, dăruiţi în ajun domnişoarei Belia, steaua, de iubitul ei elveţian, fabricantul de ciocolată... Ninsese în Infern... Figurantele din *Manon* împodobeau decorurile-grădină, fetele-flori, decorurile-curte, căci pentru prima dată rolul lui Orfeu era cîntat de un bărbat şi toate voiau să-l asculte. Se adunaseră şi se amestecau pe scenă prafurile cele mai atrăgătoare, cu ajutorul cărora umanitatea îşi pudrează veselia sau patetismul, precum şi fardurile cele mai consistente ; şi pe deasupra, o orchestră — în beznă, fără amestec cu ce-i în jur — se încăpăţîna să sufle din infern. Balerinele erau triste. Nu le trecuse niciodată prin minte că Orfeu, Coppelia sau Isolda trebuie să fi fost oameni. Ar fi fost mai puţin mirate dacă ar fi auzit tînguirile mamei lor urlînd deodată cu o voce de tenor despre slujnice şi preţul preşurilor. Le veni în gînd că oamenii deveniseră brusc mai sensibili. Chiar ele se simţeau mai duioase, simţeau pe neaşteptate în gîtlejul lor de dansatoare un timbru de efeb şi, gîndindu-se la iubire, la adevărata Iubire, îşi certau amanţii. Regizorul încerca noi decoruri prin proiecţie. Eurydice murea după ce-o încercaseră toate nuanţele intermediare între pojar şi scarlatină. Cu chipul de culoarea guşei de porumbel, Orfeu plîngea în hohote. Dar nimeni nu înţelegea că rezonanţa, duioşia, atmosfera stranie pe care o avea astăzi Opera se datora celor două minunate pilule umane ce le absorbise şi care continuau să se lupte chiar în inima ei.

Căci toate întîmplările prin care trecea, Juliette le căutase cu lumînarea, începînd din seara cînd voise să înfăptuiască dorinţa consemnată la pagina 80 a Jurnalului ei : *Să cunosc un rus — să mă căsătoresc cu el — să mă părăsească — să reiau legăturile cu el — să-l părăsesc eu apoi !* Firește, nu credea că înfăptuirea primului punct ar fi fost chiar atît de greu de îndeplinit ! Dar din

ziua cînd o întîlnise pe Juliette în restaurantul rus din strada Sainte-Geneviève, nebunia îl aruncase pe Boris în urmărirea ei. Juliettei îi plăcea restaurantul. Era singurul loc pe pămînt unde îndatoririle practice ale acestei lumi erau înnobilate de personalul uman şi viaţa se desfăşura aşa cum este ea înfăţişată copilaşilor ca să-i atragi ; supa era gătită de prinţese, paharele spălate de paji, fripturile servite de mareşali. Dintre toate făgăduielile făcute de bunice copiilor visători sau bolnavi, cel puţin una, singura, era acum cu adevărat realizată. Piinea era servită de nepoţii lui Puşkin, sarea era oferită de urmaşele lui Ivan cel Groaznic. Juliette era emoţionată : hrana pămîntească i se servea de tineri frumoşi şi fete drăguţe, ce coborîseră pentru treaba asta din vers şi chiar de la putere. Aşadar, în toate serile, modestă, în rochie neagră, urca în localul restaurantului să se bucure de aceste prerogative regale.

Boris se afla la mijlocul vieţii şi la scandeţa soartei. Cel puţin aşa credea după spaţiul odăii unde locuia. Se născuse în camera verde a palatului Selamlov (cameră de altfel roşie de-a binelea, denumită însă verde, din pricina şnurului verde al perdelelor, şnur greu vizibil pentru ochiul neprevenit, dar la fel de izbitor pentru Selamlovi cum este pentru un naş, raţiunea care îl obligă să boteze Hippolyte o fiinţă care are totul pentru a fi botezată Jean). Camera aceasta avea 400 de metri cubi, şi reuşise astăzi — după atelierul din Tremont Street şi odaia de la Tokatlyan — să locuiască într-o mansardă a hotelului Crillon, cu o capacitate tocmai bine intermediară între camera verde şi un coşciug. Femeile care îl iubeau de cînd era tînăr vedeau astfel tavanul apropiindu-se definitiv de el, ca într-o povestire de Edgar Poe, şi se temeau. Boris deprinsese de la un profesor al lui avînturi poetice de nestăvilit, ce i se inoculaseră cu toată vehemenţa lor, căci profesorul era virgin ; aşadar, îi rămăsese din ce învăţase de la el un limbaj saturnian la care femeile rezistau cu greu, căci părea că le surprinde la hotarele realităţii. La fel ca acele femei arabe care în timpul nopţii îşi scot din cortul conjugal numai picioarele şi pieptul dăruindu-le amantului — jumătatea credincioasă a trupului rămînînd luminată de opaiţul din ou de struţ, iar cea rîvnită fiind luminată de lună — prietenele lui Boris, deplin lucide şi re-

zonabile, cu dorințe firești pentru mese copioase și croitori, își dăruiau trupul care-și schimba doar pentru un minut zodia și dispoziția. Boris era frumos, cu trăsături regulate — însă credea că are o frumusețe diavolească. Era onest, dar se credea lipsit de scrupule. Cum era maestru în jocuri pașnice — rebusuri, pocher — își închipuia că este șeful bandei de tineri albi care uciseseră nu puțini evrei. Uneori, seara, îl binecuvînta pe Dumnezeu deoarece îl scutise pe el, ucigaș, să ucidă vreodată ; pe el, vandal, să incendieze vreodată muzee ; și fapte ce pentru alții erau anodine, banale — bunăoară să fii singur într-un vagon cu un Rotschild sau închis cu un tablou Rembrandt — îi dădeau o senzație de purificare. Era generos, dar se credea risipitor ; îndemînatic, socotea că îndemînarea înseamnă de fapt înșelătorie. De altminteri, toate calitățile lui, în loc să fie croite așa cum cerea educația Selamlovilor pe tiparul sentimentelor bărbătești — ca de pildă iubirea față de patrie sau devotamentul pentru Pavel I — erau axate pe pasiunea lui principală : mărcile poștale. Însuflețirea, duioșia pe care le dăruie bărbaților citirea unei scrisori așteptate, puneau stăpînire pe Boris numai cînd vedea o marcă poștală. Niciodată nu recitea o scrisoare, dar îi privea de douăzeci de ori timbrul. Pentru el era eticheta de baștină pe aceste pachete de nostalgie. Pătrățelele smulse de pe marele drapel al filateliei — inepuizabil ca marea — aceste litere și cifre de naștere ca niște tatuaje gravate pe condori, pe lame, pe urși, le iubea nespus și, lipindu-le pe propriile scrisori, o făcea aproape ca un sărut. Culorile lor atît de nuanțate, după un an, după climat, după gradul de revoluție, cînd fuseseră tipărite — erau pentru el mai clare decît parola militarilor. Cunoștea toate mărcile, toate parolele universului, cele din 1870 care au dat voie văduvelor din Paraguay lipsite de bărbați să cheme în ajutor stirpea verilor și fraților emigrați ; sau parola între insula Mauriciu și restul lumii în 1847, sau între Sfîntul Scaun și Italia în 1864. Înțelegea toate apelurile țărilor năpăstuite pe neașteptate de vreo calamitate sau de război, atunci cînd pe mărci — pe vederile din orașe sau pe blazoane, ca un *Mane, Thekel, Phares,* apăreau supratiparurile. Cînd vedea supratiparurile i se strîngea inima. Căci dacă ele

vestesc uneori un stat care se naşte, dacă au făcut să se simtă prima suflare a unui astfel de stat pe chipul împăraţilor detronaţi, dacă, alteori provenind din centrul Africii sau Asiei, dezvăluie un raid curajos, un kasbah cucerit, ştia din experienţă că anunţau mai ales revoluţia, prăpădul, şi că cifrele timbrelor multiplicate sînt semne sigure despre aurul care e pe sfîrşite, despre vitejia ce piere, ele urcîndu-se la fel ca temperatura celui mai sigur termometru al naţiunii bolnave. Îi era de ajuns să răsfoiască colecţia lui de mărci ca să fie stăpînit de sentimentele pe care le deşteaptă în noi de obicei romanele lui Balzac sau Dostoievski. Era năpădit de simţămîntul risipei cînd pe un plic vechi de cincisprezece ani observa că aceea care-l expediase lipise un timbru mai scump cu un centavo [1] sau o copeică. Sau se indigna împotriva tiraniei cînd pe epistolele scrise de Vasia Durov din Gibraltar, în loc de marca spaniolă era un timbru englezesc. Fantezia lui poetică nu se hrănea decît din colecţia sa. Avea primele zece timbre din Réunion, încă noi, ceea ce însemna pentru el că nepoata Virginiei ar fi putut să scrie de zece ori urmaşilor lui Paul. O marcă îi era de ajuns să-i stîrnească însufleţirea pe care altora le-o dă o pornire de duioşie, un cîntec nou, un ciine fără stăpîn. În ziua cînd Guyana Olandeză a emis întîia marcă, a obligat-o pe vara lui, care murea de foame, să primească ultimele lui zece smaralde. În seara cînd i-a sosit primul timbru *par avion,* cuprins de entuziasm, a salvat la sud de Sevastopol trei echipaje care se mai aflau pe uscat. Şi numai pentru că se gîndea acum la prima marcă de un franc francez de culoare stacojie, la capul de femeie de pe ea, cu nas grecesc, cu bărbie americană, cu gît de ghilotinată, cu mătase de porumb risipită în pletele ei, femeie care în ochii lumii personifica Franţa în 1849 — ei bine, din pricina asta o lăsă pe Juliette să-l atragă — deşi observase foarte bine — spre o măsuţă încărcată de pumnale adevărate. Şi pentru că se gîndi pe neaşteptate, prin asociaţie, la primul timbru rusesc de zece copeici, cafeniu şi azuriu, cu micuţele lui cor-

[1] **A o suta parte din unitatea monetară principală din numeroase ţări ale Americii Latine.**

nuri de vînătoare care fuseseră vîrîte sub vulturul cu două capete în anul naşterii tatălui său, cu fulgerele lui care străpungeau cornurile în anul propriei sale naşteri şi acele cu cîrlige de undiţă care se adăugară fulgerelor în anul cînd murise Vasia — tocmai din cauza asta o lăsă pe Juliette să aleagă un cuţit kirghiz, deşi cunoştinţele sale despre popoarele Asiei îl făceau să bănuiască că era cel mai ascuţit. Şi pentru că revăzu vulturul cu două capete, stema împăratului, vultur cu două capete care în lumea întreagă nu se mai găseşte decît pe podul Alexandru al III-lea, prin faţa căruia îşi făcea timp să treacă cel puţin o dată pe săptămînă, precum şi în toate zilele cînd era o aniversare a familiei lui şi a ţarului, aşadar fiindcă revăzu stema de pe marca de 14 copeici de culoare azurie şi roşie, de pe timbrul fericit cu care-şi pecetluise primele sale scrisori — cînd îi trimisese tatălui său la Wiesbaden întîia scrisoare în franceză, mătuşii sale la Nisa întîia scrisoare în italiană, lui miss A. W. Sharples-Johnson la Vladicaucaz întîia scrisoare în engleză, revăzînd cel mai banal dintre toate timbrele, cotat la cel mult un bănuţ în catalogul filatelic, dar pe care, fiindcă aparţinea Rusiei, îl socotea cel mai de preţ — îi veniră lacrimile în ochi ; şi ameţit de amintirea tuturor debuturilor sale epistolare în diferite limbi, de varietatea simţămintelor lui ascunse sub ştampila cu această pasăre — totuşi atît de puţin indicată să ducă mesaje şi să devină simbol al duioşiei — o lăsă pe Juliette să scoată cuţitul din teacă... Dar cum o atrăsese pe Juliette în această vizuină?

Cînd o văzuse pe Juliette, Boris se îndrăgostise de ea. Dar iubirile lui Boris, chiar dacă durau mai puţin decît la alţii un capriciu, aveau, de fiecare dată, toate atributele unei pasiuni supraomeneşti. În prima seară cînd o întîlnise, o obligase pe Juliette să primească singura fotografie ce o avea de la doica lui, pe care cu multă greutate reuşiseră s-o convingă să pozeze (tatăl său Dmitri credea că doica era de origine musulmană). Îl cuprinse o dorinţă nestăpînită s-o servească chiar el pe Juliette, să-i dea să bea, să mănînce. Îi împărtăşi ultima amintire despre maică-sa, care venise să se uite la el cum se joacă pe o pajişte nesfîrşită, şi de pe care doica lui refuzase să alunge, cu lovituri de hîrleţ, o vacă de lapte (unchiul Paul zicea

că-i de origine hindusă). De altfel, Boris nu renunța niciodată la ce plănuise. Cumpărase — cînd avea douăzeci de ani și chiar de curînd la Paris — jucăriile pe care le dorise zadarnic cînd fusese foarte mic. Toate dorințele sale neîmplinite îi lăsaseră semn pe viață. La patruzeci de ani cîștigase iubirea femeilor de care se îndrăgostise încă din adolescență. De Crăciun, i se părea uneori că nu pierduse anul care trecuse ; nu din cauza succeselor, aventurilor și lucrărilor sale din acel an, ci fiindcă descoperise, în sfîrșit, trucul profesorului său care reușea să scape de sforile petrecute de patru ori în jurul degetelor și a încheieturilor mîinilor. Nu se ținea scai de femeia care îi rezista. Dar o observa, fără să-și dea seama, cu atîta atenție, încît după șase luni reușea să-i cunoască exact ora meselor, a băilor, a ceaiului, și o lăsa să frecventeze serbările populare sau ambasadele, avînd siguranța leului care știe cînd gazela se duce la vad să se adape. Ca bun vînător, se identifica atît de mult cu felul ei de a fi, încît după cîteva luni femeia rîvnită găsea că erau la fel, avînd același auz, aceeași privire, poftind aceleași prăjituri, aproape aidoma ca ea, purtînd aceleași culori cu ale rochiilor ei, încît sfîrșea adesea prin a-l iubi. Onestitatea Juliettei îl făcuse pe Boris să catalogheze fără neplăcere dorința imediată ce o avea pentru ea printre dorințele cu termen îndepărtat de realizare, ferecate în inimă ca într-o pivniță ; de altminteri fusese un an bogat în dorințe, pentru că, numai din ianuarie zăceau acolo, la răcoare, o dorință de crimă, o dorință de a fi bunic și dorința de a avea timbrul de douăzeci și cinci de centime, scos din circulație, al efemerului guvern din Bordeaux [1]. Așadar, lăsă să crească în el, aproape strîns lipită de dorința de a avea nepoți, dorința de a o poseda pe Juliette, și se hotărî s-o cucerească.

Boris cucerea femeile nu desfășurîndu-și farmecele seducătoare ale spiritului său, nici cîntînd sau dansînd înaintea lor, deși era un maestru în ambele arte, ci descoperind punctul cel mai vulnerabil al punții care le unea viața obișnuită cu lumea imaginației. Există totdeauna în viața unei femei o amintire, o obișnuință care nu poate

[1] Aluzie la tendințele separatiste ale orașului.

să suporte decît o povară foarte mică de emoţie. Amintiri sau obişnuinţe, în general de soiul cel mai modest — amintirea unui obiect uzual, a unui animal de casă — dar care comandă sensibilităţii lor mai mult ca marile evenimente ale vieţii. După ce afla vinul preferat al aceleia pe care o iubea, gara de provincie ce o frecventase cel mai des în copilărie, numele căluţului ei şi al negustorilor de la care cumpărase stilouri înainte de căsătorie, Boris se ştia pe deplin înarmat. Destule femei care nu cedaseră altora decît în faţa masivului Mont Blanc sau a Vezuviului, se dăruiseră lui Boris numai cînd pronunţase denumirea unei staţii din Sologne sau la vederea unei fotografii reprezentînd un căluţ irlandez. O asemenea metodă o va fi folosit probabil un zeu inteligent, pentru a cîştiga pasiunea unei muritoare — şi nu inutilul său credit. Aşadar, o studie minuţios pe Juliette. Era încrezătoare, dar îi pătrundeai greu gîndurile. Provincială, n-avea nici una din preferinţele pariziencelor pentru trăsurile cu cai, lichiorul de mentă şi antichităţi. Departe de a o îndupleca şi de a o încînta, plimbările în împrejurimile pieţei Vosges o făceau de gheaţă. Departe de a-i sfîşia sufletul între cele patru colţuri ale destinului, vizita la Freia o amuţi cînd se întorseseră cu maşina. Cum operaţiile sentimentale cele mai grave — plecarea, absenţa, întoarcerea — sînt legate de folosirea mijloacelor de locomoţie, cu ajutorul cărora Boris avusese pînă acum cele mai multe izbînzi, stărui asupra lor şi cu Juliette. De altminteri pe bună dreptate, căci era gata-gata să descopere punctul slab al armurii. Dar nici avionul pe care, la îndemnul lui l-a luat pentru a face înconjurul Parisului, de la aeroportul Bourget şi înapoi, mergînd cu viteza pămîntului şi văzînd din el şapte catedrale chircite ; nici diligenţa spre Cormeilles-en-Parisis, unde, într-o duminică, o duse să admire mormîntul unui mareşal al regelui Henric al III-lea ; nici maşina Rolls-Royce a marelui-duce Sergiu ce o depuse la miezul-nopţii în faţa eleşteielor de la Ville-d'Avray ; nici plimbarea la stejarul lui Robinson, el pe un măgar şi ea pe un cal, nu izbutiră să clintească nepăsarea Juliettei. Nici una din aceste asocieri n-a dus la nimic, fie că i-a aliat viteza cu stilul gotic, încetineala cu Renaşterea, luxul cu luna sclipind pe

apă, pădurea cu buiestrul unei iepe albe ca neaua. O puse la încercare pe Juliette şi în maşină ; dar sensibilitatea inimii ei n-avea nici în clin, nici în mînecă cu spatele măgarului, nici cu hurducăturile şi pasajele de nivel, nici măcar cu acelea din Acherès, unde prima barieră te lasă să treci pînă la a doua, şi apoi îţi pune stopul, strîngîndu-ţi maşina între cele două mari căi ferate ale Franţei, automobiliştii profitînd de obicei pentru a se îmbrăţişa şi a se săruta. Niciodată nu observase la dînsa acea uşoară înclinare a capului călătoarei spre însoţitorul ei, cînd la un viraj al maşinei este zvîrlită cu tot trupul în partea cealaltă. Niciodată, străbătînd un oraş, pe înserate, în momentul cînd lampagiul aprinzînd felinarul face să se ivească în faţa ochilor firma notarului sau statuia lui Chapelain, niciodată nu-i zărise chipul întorcîndu-se într-altă parte, nu simţise trupul ei căutîndu-l. În sfîrşit, într-o zi, găsi ceea ce aştepta, ceea ce aduse pe faţa Juliettei surîsul atît de îndelung dorit, nu un surîs de mulţumire, ce-i drept, ci doar un zîmbet provocat de relaxarea neaşteptată a tuturor forţelor care păstrează seriozitatea pe chipul uman ; explozivul ce-i dinamita sufletul, opiul care destindea dintre toţi muşchii numai pe acei meniţi să reziste atacurilor amanţilor. Juliette zîmbise la vederea unui copil pe bicicletă. Amintirea unei zile petrecute la Biarritz, cînd, contrariată de umiditatea planetei noastre, văzuse trecînd prin faţa mării patru băieţei pe patru biciclete de fetiţe. Mergeau unul lîngă altul, cu viteza unui unchi sau a unui tată, alene, avînd pletele negre straşnic date cu briantină. Cele patru biciclete noi, toate aidoma, te duceau cu gîndul la patru fetiţe gemene. Mintea se cufunda la nesfîrşit în această problemă, într-un labirint de veri, de veri de-ai doilea, de prieteni ai verişoarelor, lăsînd sufletul voios şi senin. Aceşti patru micuţi spanioli, nimbaţi de soare, uscau pentru Juliette, prin trecerea lor, planeta-burete. Zănaticul vînt de vest încerca în zadar, din toate puterile, să clintească o şuviţă măcar din pletele lor lăcuite. Tot ce era mai străvechi în valurile oceanului se zbîrlea şi, învins, acest tot zăcea acum ca un şalău în faţa lor. Cînd se dusese să facă baie, în apropiere de Port-Vieux, găsise cele patru biciclete aşezate pe nisip, abandonate de stăpînii lor pentru un alt

element ; aşteptase, şi deodată se iviseră patru fetiţe spaniole, care cum ieşiră din apă se schimbară în cărămidă arsă de o mie de ani — şi dispărură călare pe aceste biciclete.

Boris era abil. Îndată ce descoperea adevărata nadă pentru femeia dorită, ştia s-o arunce admirabil şi mai ales s-o înnobileze. Dacă Juliette ar fi iubit luxul şi luna, ar fi pregătit, ajutat de calendar şi chiar de meteorologul din turnul Saint-Jacques (pe care îl vizita adeseori la Paris ca pe toţi acei care dau un rost timpului, negoţului, modei), o plimbare în miez de noapte, cu blănuri împrumutate de la prietene miliardare sub clar de lună, pe una din colinele calcaroase de la Saint-Leu-d'Esserent, unde totul străluceşte. Ce bucurie pentru el să poată apropia încetul cu încetul o femeie insensibilă de porţiunea din univers care se găseşte în zona magnetizată — munte, zid, cîmpie inundată, vinuri alese — pînă cînd magnetul atrăgea în sfîrşit irezistibil victima ! De cîte ori, pentru femeile pe care nu le tulbură decît spectacolul însuşi al pasiunii, nu aşezase el sub porticul catedralei Saint-Severin un cuplu fals, ale cărui false şi stăruitoare îmbrăţişări provocaseră, într-o inimă blazată, un avînt nou de dragoste ! Apoi îi plăcea bogăţia, îşi dezvolta poleindu-le strălucitor amintirile. Nu-i arăta luna decît cu o nouă strălucire. Îi erau dragi fluviile măreţe, gazonul proaspăt tuns. Aşadar, îi arătă Juliettei pe cel mai frumos copil al Parisului, pe Nikolai Baliacikin, pe bicicleta lui cu roţi de argint, care aparţinuse ţareviciului ; şi cînd micul Baliacikin, după trei tururi în grădina lui Rubinstein, încălecă din nou pe „maşina" lui şi, însoţit de doi lei micuţi care gîfîiau, veni să-şi întindă obrazul Juliettei, Boris n-a trebuit decît să solicite o întîlnire la Operă, ca s-o obţină... întîlnire al cărei sfîrşit e timpul să-l istorisim.

Aşadar, pentru că îndrăgise timbrul trandafiriu barat de zece centime, timbrul care dăduse valoare oficială, cam prin 1908, primei epistole scrise de Juliette, Boris renunţase la ea. O socotea de-acum încolo drept verişoara, soră, fiică. Se aplecă deci asupra ei pentru a-i da sărutări

frățești. O strînse în brațe ca pe o rudă. Tocmai acest moment îl alese Juliette ca să-i înfigă cuțitul în dreptul inimii. Boris duse mîna la piept, apoi la ochi, pentru a-și șterge repede lacrimile, ca să nu se creadă că plînge de durere și Juliette îi văzu deodată fața scăldată în sînge. Atunci strigă pentru ultima oară : ajutor.

A fost unicul strigăt, și inutil : era salvată, dar toți o auziseră. Mai întîi alergară balerinele, în frunte cu cele obișnuite să fugă în atitudini plastice ; pe urmă un tenor, care el singur făcea mai multă larmă pe parchet ca ele toate la un loc ; apoi un mașinist, singurul care gîfîia, căci pentru toți ceilalți, alergatul era de fapt sportul profesional ; și, prin gaura cheii văzură, pentru prima dată în viața lor, ceea ce se vede la cinema în fiecare vineri : o femeie aplecată asupra unui bărbat asasinat...

Boris zăcea pe un șezlong de palmier, năsălie ideală pe timp de vară. Nu îndrăznea să-și atingă sora fratricidă cu mîinile însîngerate ; o îmbrățișa însă fratern cu genunchii, și Julietta, aflată pentru întîia oară în fața unei crime, se aplecase, dispusă, se pare, să sugă rana, ca și cum ar fi fost o mușcătură de șarpe. Acum, o duzină de brațe goale, nevolnice, brațele unor ființe imaginare, cu picioare zdravene dar cu bicepși foarte slabi, zgîlțîiau ușa. Coppelia, Sylvia, Venus... Boris, care știa că nu fusese rănit prea grav, văzu cu plăcere broasca ușii cedînd și în jurul lui, în loc de Erinii, alergînd fete grațioase care nu obișnuiesc niciodată să-și facă apariția în momentul comiterii unei crime, dar care roiesc atunci cînd reușesc loviturile de bancă, cînd izbîndesc exporturile de mătase, care apar la victoriile trustului Dutch asupra trustului Standard, la pochere cu repetate chinte la as, sau la derbiurile de la Longchamps. Juliette, strînsă zdravăn între picioarele lui Boris, împietrită parcă pînă la mijloc, șovăia să se retragă din această încleștare, așa cum odinioară oamenii au șovăit să tragă spada din rana lui Epaminondas, fiindcă toți erau convinși că trebuie să moară ; și Boris zîmbea, ținînd-o mereu în menghinea genunchilor, și prefăcîndu-se că era încredințat că de acum înainte, toată viața, Juliette și el vor adopta definitiv această poziție. Juliette, palidă și nemișcată, semăna aidoma cu o balerină prinsă pe neașteptate într-o apă care îngheață.

Voise să se scalde în Rusia şi valul care o purta se schimbase deodată în Boris. Nu-şi revenea în fire dintr-o asemenea aventură mitologică. Cu totul la întîmplare răspunse balerinei care era de părere să i se facă lui Boris o injecţie antitetanică, din cauza calului din Walkiria, al cărui itinerar trecea prin acest culoar. Credeau că Juliette este o compatrioată a lui Boris şi balerinele îi vorbeau ceremonios :

— Ce sînge roşu are, doamnă !

— Ăsta-i semn de sănătate, răspunse Juliette, fără să se gîndească la ce spune.

Era cît se poate de rusoaică. Tuturor li se făcu frică, auzindu-l pe Boris invitînd-o să ia masa împreună.

.

O ucigaşă are îndatoriri faţă de cel asasinat. Aşadar, primi ; şi-n seara aceea Boris alese drept invitaţi la masă, dintre prietenii lui, pe toţi acei despre care ştia că uciseseră în timpul războiului sau revoluţiei. Ei ofereau Juliettei mîncăruri alese, cu acea voce blîndă ce fusese pentru un muritor trompeta judecăţii pămînteşti, iar cei ce auziseră ultima suflare a unui suflet obligat să-şi părăsească trupul, deşi aspirau aerul ca toată lumea, îl expirau fără zgomot...

Capitolul VIII

Venise vara, vacanța. Albinele părăsiseră arbuștii de seringa și invadaseră iasomia — care își deschidea fericită petalele — iar copiii își părăsiseră profesorii pentru părinți, care doreau să se termine vara, să se sfîrșească vacanța. Aerul era limpede. Dacă atingeai o ramură, aveai impresia că atingi acele unui ceasornic fără geam. Ce mult îi plăcea Juliettei să împingă înainte crengile salciei, să dea înapoi ramurile plopului, să potrivească bine crengile arinilor ! Toate dezastrele prețiozității — rău care constă în a trata obiectele ca pe oameni, pe oameni ca și cum ar fi zei și fecioare, pe zei ca pe pisoi sau nevăstuici, rău provocat nu de viața în bibliotecă, ci de relațiile personale cu anotimpurile, cu vietățile mici, din cauza unui excesiv panteism și a politeței față de actul creației — Juliette le îngrămădea acum sub pașii ei. Saluta izvoarele. Cu briceagul adăuga greșeli de ortografie cuvintelor de iubire scrijelite de treizeci de ani pe stejarii din parc. Își deschidea umbrela la umbră și o închidea cînd dogorea soarele. Respira cu nasul și stătea cu gura deschisă deasupra florilor. Sosise în ajun și, obosită de atîtea suflete, mustăți și capoate noi, îl căuta pe Gérard pe aceeași pajiște cu raci unde-l lăsese acum o lună.

Gérard cel fără trecut, Gérard cel fără de taine ! Gérard căruia învățase să-i cunoască gesturile și maniile

moştenite de la tatăl şi chiar de la bunicul lui. Gérard cel ce mîncase pentru prima dată terci făcut după o reţetă ştiută şi de ea într-o farfurie gravată cu iniţiale ce le cunoştea. Gérard, care de cînd era pe lume băuse totdeauna laptele, vinul, apa, în pahare, păhărele sau căni pe care — toate — ea le spălase. Gérard, care mergea în trăsuri cărora ea le cunoştea vizitiul şi calul prin ascendenţii lor. Gérard, ai cărui ciini de vînătoare, ea le era naşă de douăzeci de ani. Gérard, căruia îi văzuse privirea în ochii bunicii ei, pata albă de pe unghia arătătorului mîinii drepte pe arătătorul mîinii stîngi al fratelui bunicului său ; care nu purta un semn, un breloc, o medalie căreia ea să nu-i ştie originea ; pe faţa căruia îmbujorarea, paloarea, gălbenarea proveneau de la un astru ale cărui raze le văzuse aşternîndu-se pe toţi strămoşii şi verii lui Gérard. Gérard, în tovărăşia căruia făcuse primele sale experienţe de fizică, căruia îi cunoştea rezistenţa la electricitate, căruia îi studiase sîngele la microscop. Căruia îi măsurase şi rezistenţa la milă, cînd ucidea păsări, cîrtiţe ; despre care ştia ce greutate ridica sau smulgea cu mîna. Gérard care nu putea să sară în înălţime mai mult de 1,58 metri, în lungime 6,22 metri şi care nu ştia pe dinafară decît începutul din *l'Oraison d'Henriette d'Angleterre* [1] şi din *La Maison du Berger*... Ca şi cum în mod firesc tot ce era cunoscut se adunase şi se orînduise în logodnicul ei ! Desigur, ceea ce ştia Juliette, ceea ce bănuia despre ea însăşi era mult mai vag. Nu se apleca decît cu nelinişte asupra proaspătului său trecut, simţea în el umbre care mai tîrziu ar putea deveni lumini, tăceri ce ar putea deveni glasuri ; aceeaşi ceaţă ascundea, cînd se apropia de ele, fiecare din oglinzile, fiecare din amintirile ei. Simţea necunoscutul acţionînd neîncetat asupra sa cu o forţă care nu se va opri decît în ultima-i clipă de viaţă. Dar Gérard ! Îşi amintea exact ziua cînd o expresie, devenită mai tîrziu favorită, intrase în vorbirea lui ; prima zi cînd întrebuinţase cuvintele : „a se extinde o inundaţie", „a

[1] Este celebrul discurs funebru ţinut de Bossuet — una din capodopereie sale — la moartea Henriettei d'Angletèrre, soţia lui Filip d'Orléans, fratele lui Ludovic al XIV-lea.

ovaţiona pe rege". Ea ştia cu precizie zilele în care — bolnav fiind de febră tifoidă sau de gripă spaniolă, şi la un pas de moarte — a avut temperatura cea mai ridicată ce o poate suporta un om în această lume mizerabilă. Cele opt zile pe care Gérard le petrecuse la Zürich cu misiunea Vidal pentru învăţămîntul tehnic fuseseră singura perioadă-enigmă pentru Juliette. Toate bănuielile pe care ultima iubită a lui Don Juan se complace să le îndrepte asupra întregii vieţi a seducătorului său, asupra Alhambrei, asupra Escurialului, Juliette le concentra asupra celor opt zile petrecute de Gérard la Zürich, la Politehnică, la Brennstoffkundeseminär' Zürich, poartă a necunoscutului, cetate a misterelor ! Necunoscut pe care, de altminteri, îl cultiva, căci se ferea să-i pună cea mai neînsemnată întrebare lui Gérard despre cele opt zile. Aştepta uneori luni întregi ca să-i parvină de la acest necunoscut o sclipire, o iluminare, sub forma unei aluzii la lişiţa pe care Gérard o urmărise înotînd în lac sau despre Ventura, pe care o văzuse la *Stadttheater* jucînd în *L'Invitation au Voyage* (de altminteri fiindcă era departe de casă, fiecare frază a piesei îl îmboldise să plece iar spre Aigueperse, la Juliette, şi să fie din nou cît mai repede la căminul lui)... În ziua cînd află de la cineva că Zürich este oraşul cel mai auster din Europa, i-a fost ciudă pe Gérard, pe ipocritul Gérard care impusese logodnicei lui ca simbol al depravărilor, numele unui sălaş atît de virtuos... Scumpul Gérard, care refuzase cu încăpăţînare să-i mărturisească cît costă ciorapii de mătase în Elveţia, dar care învăţase de la braconieri — a căror elevă era şi ea — strigătul pentru atragerea prepeliţelor sau cum trebuiau trase plasele de prins raci ! Se bucură la gîndul că o să vadă deodată ivindu-se între arbori fiinţa care plimba prin lume ceea ce cunoştea ea mai mult, fiinţa cu haine pestriţe pe care i le alesese ea şi cu pulovere tricotate de mîna ei... Nu era departe. Vîntul rostogolea spre Juliette prima filă din jurnalul ei — din care Gérard rupea mereu titlul pentru a-şi şterge briciul, şi pe care ea îl recunoştea pretutindeni datorită anonimatului său — Juliette înainta ascunzîndu-se după arini... Vîntul îi aducea melodia cîntecului moştenit de la verişoarele din Herveloy. Se apropia acel cu care Juliette — cu ochii închişi, cu

urechile astupate, fără să scoată o vorbuliță — putea să împartă viața și să-l înțeleagă pe deplin. Deodată, se opri și se ascunse... Gérard, știindu-se singur și departe de oricine, se scăldase și era gol-goluț...

Îl vedea din spate. Îndepărtase cu brațele încordate doi pomi tineri și, aplecat deasupra apei, pîndea o plătică. Simțea că nu era decît o plătică după apatia de-abia tulburată a mușchilor. O linie separa, la încheieturile mîinilor și la gît ceea ce Juliette cunoștea din acest bărbat, deodată altul, izolînd capul și mîinile, care aveau pielea puțin mai bronzată. Trecu un păstrăv, și toți mușchii i se încordară. Pe urmă Gérard se întinse pe iarbă. Îl străfulgeră un gînd : tot spatele i se încordă pe neașteptate. Soarele, acoperit trecător de un nor, se ivi din nou. Pentru prima oară, Juliette vedea pe un corp complet gol jocul luminii și al umbrei, joc care-i plăcuse atît de mult odinioară, la pension, și pe care-l încercase cu palma întinsă ca să-și explice viața, moartea, frigul, căldura și s-o ofere drept cîmp de bătălie lui Ormuz și Ahriman. Îl vedea pe logodnicul ei din cap pînă-n picioare, îl vedea deodată, în umbră, sau pe neașteptate în plin soare, ațipit în acest culcuș unde Ormuz și Ahriman, trăgeau pătura ba unul, ba altul, fiecare spre el, dăruindu-i rînd pe rînd, cînd o molcomă și fără de vlagă moarte, cînd o clocotitoare și nemișcată viață. Se ridică dintr-o săritură, se agăță de un pom, pe o creangă la îndemînă, făcînd din corpul lui povara ce o vor fi făcut-o și magdalenienii [1] grijulii de sănătatea, de greutatea lor și care își supravegheau regimul. Creanga se încovoie. Juliette vedea cît cîntărește pe un stejar, pe regele copacilor, bărbatul preferat de ea. El se oprea, depărta sau ridica brațele, se prefăcea, pentru a-și întări mușchii, că trage de un extinsor ale cărui corzi elastice erau fixate în adîncul orizontului, hăt-departe, în spatele Juliettei ; reușea cu greutate să le întindă, le dădea drumul cu totul... Făcea cîțiva pași... Pentru a se feri de spini, de ciulini, de bălțoace, pășea pe vîrful picioarelor, sărea ; avea față de pămînt toate gesturile de sfială și voie bună, toată suplețea pe care o ai

[1] Locuitorii ultimei perioade din paleolitic.

la primul flirt. Sărea în pîrîu cu picioarele strînse ; dacă respecta pămîntul, în schimb brutaliza apa, cucerirea lui obişnuită. Nu-şi întoarcea de loc capul. Juliette îi vedea mereu numai spatele, umerii foarte largi — unul din cele mai mari cupoane de piele umană pe care n-au fost aplicate organe sau simţuri. Un fel de scut la adăpostul căruia se petreceau operaţii umane — a rîde, a gîndi, a dormi — orb şi surd ca un scut. Avea tot ce trebuie pentru a fi surprins pe la spate de logodnica lui sau de moartea cea mai neaşteptată. Aşadar, o clipă, Juliette se întristă, ca japonezii care ridicînd vălul de pe chipul acelei femei-monstru, văd că n-are nici gură, nici ochi, nici urechi şi e neted ca un ou. Dacă Gérard ar fi mers pe neaşteptate de-a-ndăratelea, ea ar fi strigat de spaimă la vederea acestui monstru orb...

În sfîrşit, se întoarse şi ea îl privi din faţă. Era musculos. Vedea un fel de armură pe care erau înşurubate capul şi mîinile, prietenele ei. Nimic nu lipsea din ce alcătuieşte o armură : micile adînciturî şi coada de rîndunică stil Ludovic al XIV-lea în locul unde bustul se articulează, coastele bombate, cu brasarde cum aveau romanii, şi şoldurile în frumoase volute ca pe vremea Renaşterii... O insectă îl atinse uşor. Toată armura fremătă... Juliette fu nemulţumită văzînd că bărbatul primise drept armură ce-i mai sensibil la răni, la ger, la gîdilat : pielea şi căptuşeala ei de carne... Desigur, Gérard obişnuia să se plimbe gol-goluţ ; condiţia lui fizică părea excelentă ; ridică o creangă cu degetele de la un picior, se căţără pe un arbore fără să se ajute de genunchi, făcu un salt primejdios. Chiar capul şi mîinile, împrumutate doar provizoriu acestui corp în libertate, se dăruiau şi ele freneziei primitive şi necunoscute transmisă de mii de ani de străbunicii lui Gérard, sub pantalonii galici, sub mînecile bufante medievale, sub peplul roman şi sub hainele strînse pe corp ale Renaşterii. Juliettei i se părea că Gérard tocmai aruncase de pe el toate aceste straie antice şi moderne. Corpul tîrît de-a lungul epocilor de Gérardini, de Géraldi, de Gérarzi, sub atîtea mătăsuri şi zdrenţe, de purpură sau bumbac apărea deodată gol în această după-amiază, antrenîndu-se doar pentru el, sau cine ştie pentru ce îndepărtat urmaş, ridicînd braţele, depărtîndu-le, în-

crucişîndu-le, făcînd toate operaţiile de seamă care au fost cerute sau vor fi cerute bărbaţilor despuiaţi : lui Abel, Tezeu, Cristos, sfîntul Sebastian ; Juliette îl observa aproape la fel de pios ca pe un manechin la un mare croitor. Era manechinul atîtor nobleţi, atîtor laşităţi ! În jurul lui, toate animalele, pomii, stîncile recăpătau proporţiile fireşti de la natură la om, proporţii ce dispar de obicei îndată ce omul îşi pune pantofii. Toate aceste relaţii abil contradictorii pe care omul şi natura le întreţineau în epocile de început ale umanităţii, de la proprietar la sclav, de la pitic la uriaş, de la spirit la materie, renăşteau. Toate poemele lui Desbordes-Valmore şi ale lui Millevoye îşi recăpătau autentica lor valoare. Protocolul respectat de fiinţe şi plante era din nou la loc de cinste. Văzîndu-l pe Gérard gol, adevărata ierarhie se stabilea în inima Juliettei între diferitele varietăţi de arbori şi diversele specii de păsări. Totul, de altminteri, în afară de Gérard, părea atît de îmbătrînit, atît de învechit ! Doar omul, astă-seară, pe această planetă pentru anticari, era tînăr şi fără trecut ; şi nici animalele, nici plantele nu cunoşteau şiretlicul descoperit de Gérard pentru a restitui deodată un adevăr menirii lor pe pămînt... Ce frumoasă lecţie oferită de un logodnic logodnicei sale pentru a delimita în univers ceea ce era el ! Gérard ţîşnea din obiecte sau podoabe pe care Juliette ar fi riscat să le confunde sau să le tîrască după sine în dragostea ei pentru el. Desprins de universul care se lipeşte de om precum hîrtia cu clei de clovn, desprins de nemurirea cravatelor, a brelocurilor, desprins de toate aceste intermediare între asfinţit şi răsărit, care sînt culorile veşmintelor, scăpat în plină caniculă de sincera şi recea noapte, somnambul al soarelui şi al amiezii pe care cel mai slab strigăt l-ar fi făcut să alunece din cauza acestei beţii fizice, Gérard era acolo, cu tot ce avea ; din tot ce vedea în Gérard, nimic nu se născuse înainte de el, totul trebuia să dispară o dată cu moartea lui. Juliette se tulbură văzînd o viaţă omenească atît de net delimitată între lumea celor drepţi şi infern. O năpădi recunoştinţa pentru fiinţa aceasta care de dragul ei se smulgea eternităţii ; care pentru ea lipea pe un corp necunoscut capul şi mîinile moştenite din familie ; care pentru ea se

făcuse bărbat ; şi pentru ea se condamna la moarte. Pedepsită la fel ca Psyché — îl văzu pe logodnicul ei pălind, murind şi dispărînd.

Acum se îmbrăca. Nu-i lipsit de farmec să vezi cum se îmbracă un bărbat ! Ba sărea cu picioarele strînse-n pantaloni, ba îşi arunca vesta în aer, ba izbutea să-şi îmbrace mînecile în timp ce ea cădea, ba zbîrlea ciorapii mototoliţi spre cer ca să-i prindă în pălărie. Pe urmă, după ce-şi termină spovedania lui de bărbat, la fel ca jonglerul de la Notre-Dame, îşi luă puşca şi dispăru.

Soarele, aproape încremenit, spunea ora prin culoarea lui fiecărui minut trecător. Pîrîul curgea, colectînd cu un accent ţărănesc zgomotele cele mai distincte : ale havuzurilor, ale izvoarelor, ale ţîşniturilor de apă din capetele de delfini, ale cascadelor, ale fîntînilor luminate şi, uneori, vuietul prăpastiei. Sau alteori gemea, obosit de curgerea lui eternă, pierzîndu-şi nădejdea în intervenţiile lui Iehova sau Moise, care cîndva îl aduseseră din nou la obîrşie, prin ecluza de la Bourgchomel sau de la Creux Durand. Juliette îşi scosese pantofii, ciorapii, şi cu picioarele în apă, chiar pe urmele pomenite în Vechiul Testament, urcă pîrîul pînă la Creux Durand, unde Gérard obişnuia să se scalde. Acolo se afla un bazin adînc şi limpede în care bulele de aer se jucau escortate de un ceacîr. Un izvor rece ca gheaţa ţîşnea direct din cursul de apă ca fîntîna Juvanţei. Era o apă miraculoasă, care dă tinereţe tinerilor, putere puternicilor, bunătate celor buni. Juliette îşi zvîrli tot ce avea pe ea şi se pregătea să plonjeze, cînd un foc de puşcă răsună în apropiere, vestindu-i prezenţa lui Gérard. De-abia avu timpul să se înfăşoare într-un pardesiu lăsat pe mal, pardesiu ecosez din lînă fină, comandat special de Gérard pentru călătoria lor de nuntă, cînd vînătorul îşi făcu apariţia ; agitîndu-şi puşca, se grăbi spre ea, vînat care nu se ucide !

— Nu te apropia, Gérard, sau mă arunc în apă !

Se opri brusc. Se uită la ea cu duioşie, cu ochii lui cu priviri atît de aspre pentru prepeliţe sau găinuşe. Sub razele soarelui care dă vigoare viitorilor centenari şi îi umple de speranţă pe cei ce vor fi fericiţi, Gérard se ivi radios, descărcîndu-şi maşinal arma în faţa Juliettei, aşa cum face orice bun vînător înaintea obstacolelor prea greu de trecut.

— Oh, Juliette, de unde vii ? îi strigă.

— Nu te apropia, Gérard, sau mă arunc în apă ! Ce-ai făcut cît am lipsit ? Mi-ai jurat să nu înnoiești pardesiul, în lipsa mea !

— Ești totdeauna cu mine, Juliette. De altminteri, mi-am respectat cuvîntul. Nu l-am purtat. Îl duceam la familia Herveloy, fiindcă toți vor să-l vadă, căci au aflat de sosirea lui de la Faultriazi. Ia seama ! Nu lăsa să i se tîrască mînecile, acolo nisipul e jilav.

Așa se distrau, punînd între ei pardesiul ecosez, ca doi iubiți neîncrezători în ei înșiși, care aduc un copil la prima lor întîlnire. O privea stăruitor. I se părea o ființă nouă. Firește, bărbat priceput, îi ghicea corpul sub pardesiu, și respirația corpului, freamătul lui, dar chipul Juliettei se schimbase. Picioarele ei goale, pe care atît de rar putuse să le vadă, le știa, firește... dar nu-i mai recunoștea mîinile. Tot ce oferise Juliette dezgolit la Paris, arheologilor, defuncților îmblînzitori de șerpi, poeților, exilaților ruși se înapoia cu o nouă culoare și cu alt parfum. Mai ales ochii, miopi la plecare, acum păreau să fi devenit presbiți. Se afla doar la doi metri de ea și lui Gérard i se părea că-l privește de atît de departe !

— În sfîrșit, iată-te, Juliette ! Cînd ne căsătorim ? Te rog, nu-l agăța de mărăcini. Vezi prea bine că n-a fost purtat de loc ! Cîteva butoniere nici n-au fost tăiate !

La naiba, știa asta ! Era obligată să-l strîngă în jurul trupului, ca o pătură.

— De ce l-ai luat în dungi, Gérard ? Știai doar că hainele bărbaților și blănurile animalelor le prefer pestrițe. Te-aș fi adorat ca leopard. Te voi urî ca tigru. Nu te apropia... Ce bine arăți ! Ce frumos ești astă-seară !

Căci era îndemnată să-l acopere cu laude pe Gérard, protejată de pardesiul din lînă pură. Mai întîi îl copleși cu elogii rezervate de obicei copiilor. Crescuse ! Părea atît de cuminte ! Ce roșii îi erau urechile ! Urmară complimentele rezervate bărbaților. Sprîncenele i se îmbinaseră în timpul cît lipsise. Cărarea ce o purta pe dreapta, o avea acum pe stînga. Buzele nu se mai îmbinau. Într-o lună, muncise cu spor, nu glumă ! Apoi laudele adresate de obicei bătrînilor : n-avea nici un rid în jurul gurii, nici măcar un fir de păr alb ! Gérard lăsa să se plimbe asupra lui lanterna vîrstei

şi răspundea intenţionat prin tot ce poate fi mai banal în ce priveşte mărturisirile de dragoste : că era încîntătoare, că rochia o prindea de minune. Dar banalitatea în toiul verii, în toiul tinereţii, înseamnă tocmai ceea ce-i geniul în toiul iernii, în toiul bătrîneţii.

— Ce unghii lucioase ai, Gérard ! Dar spune-mi, de unde ai cumpărat stofa pentru pardesiu ?

El îşi ascunse mîinile la spate.

Amîndoi stăteau faţă-n faţă, fără mîini şi fără braţe.

— Din Anglia, Juliette. Specialiştii pretind că va suporta mai bine praful decît ploaia. Asta-i pentru Neapole. Cînd o să bată vîntul şi-o să ne facă umbră fumul Vezuviului. E un pardesiu minunat pentru fumul Vezuviului, pentru sulful Siciliei, împotriva lavei. Mulţumesc pentru scrisori, Juliette. Ai revăzut-o pe tînăra arheoloagă ? De cînd ai vizitat-o, mă trezesc uneori, reconstituind pe o pajişte din trei cuiburi dărăpănate, ochite pe arbori, şi dintr-un schelet găsit sub un snop, republica păsărilor şi şobolanilor, aşa cum era acum trei ani... Ai dat florile din partea mea Dorei Selamlov ? Ce frumoasă trebuie să fi fost în fotoliul ei de palmier, străpunsă de pumnalul acelui dansator îndrăgostit... Mîngîie pardesiul, ai să vezi, nimic nu poate fi mai mătăsos...

Încercă să-i atragă afară din pardesiu braţele goale.

— Ah, Gérard ! Dragule ! Ce fericită sînt că mă căsătoresc ! Ce călătorie minunată o să facem ! O să mă aperi de *şoloşi* [1] în Spania, de *rufiani* [2] la Veneţia, de *fachini* [3] la Verona. Am învăţat numele tuturor acelora împotriva cărora un tînăr căsătorit trebuie să-şi apere soţia. O să mă protejezi de taxatori în tramvaie, de controlori în trenuri. N-o să mai fiu singură în viaţă, la Neapole, în faţa *camoriştilor* [4], la Roma cînd voi da ochii cu *tempistii* [5]... Uite ce prost au fost cusuţi nasturii ! Nu te apropia ! N-ai să-l poţi găsi pe pajiştea asta !

— Lasă glumele, Juliette ! Mă iubeşti ?

[1] De la *cholos* (l. span.) : haimanale.
[2] Haimanale (l. ital.).
[3] Puşlamale (l. ital.).
[4] Haimanale (l. ital.).
[5] Huligani (l. ital.).

— Ce puține lucruri știi, Gérard ! Cînd am plecat la Paris, nu bănuiam că am un logodnic atît de ignorant. Nu știi că asiro-caldeenii nu cred în păcatul originar. Sau mi-ai ascuns asta douăzeci de ani. Nu cunoști data cînd s-a suit pe tron Sapor, poate nici măcar cînd a fost detronat. Sau ai vrut să fii singurul din Aigueperse, care știa ? Nu știi că Moartea-i doar un fleac și că tot rostul vieții este monologul interior. Sau te încăpățînezi să crezi că moartea-i mai tare ca orice. Nu știi că la Saintes un ciine, în fiecare dimineață și seară, se duce și trage clopotele, pentru a vesti slujba. Nu știi că în limba guarani adjectivul se pune în inima substantivului, articolul în inima adjectivului. Spune adevărat, știai toate astea ? Știi măcar cine-i primul constructor al piramidelor ?

— Cheops, în anul 1300 înaintea erei noastre. Nu glumi, Juliette ! Mă iubești ?

Gérard bătea pasul pe loc, ca un alergător căruia trebuie să i se dea startul vieții. Juliette era mai emoționată că făcuse să țîșnească o sclipire de știință din acest frumos vînător de potîrnichi, decît strămoșul care descoperise focul lovind două pietre.

— Cum m-ai mințit, Gérard ! Litota, vameșul Rousseau, dadaiștii sînt exact contrariul de ceea ce pretindeai, exact contrariul. Ți-ai bătut joc de mine cînd am vrut să știu ce mîncau oamenii celebri. Am verificat. Nu-i adevărat că Stendhal se hrănea cu pilaf și Balzac cu ouă de nagîț. În ce hal m-ai chinuit toată viața ! Cînd eram mică, în fiecare seară, mă aduceai acasă înainte de ora șase, deși țipam cît mă ținea gura că vreau să văd apusul soarelui. Am calculat la Paris. M-ai împiedicat să admir șapte sau opt sute de asfințituri. Să te mai miri dacă, la căderea nopții, o să ai o soție mărginită și nesimțitoare...

Dar nu mai era timp de glumit. Pe Gérard îl podidiseră lacrimile, își pierduse răbdarea...

— Număr pînă la trei, Juliette ! Unu !... Mă iubești ?

— Te iubesc, micuțul meu Gérard. Nu aștepta să numeri pînă la trei. Vino să mă săruți. Strînge-mă în brațe !

Atunci, cuprins de patimă, dezlegat ca dintr-o vrajă, Gérard se năpusti spre ea, cu brațele deschise ; dar copleșită de afecțiune, de prietenie și dragoste, Juliette se aruncase în Creux Durand, în pardesiul ecosez...

Alegerea celor alese

În românește de
Lucia Demetrius

Capitolul 1

Nu ! Nu era de îndurat. N-o mai putea scoate la capăt neluînd-o în seamă... Dacă spaima asta izbutise s-o găsească, s-o cuprindă, chiar de ziua ei, în timpul mesei, în mijlocul celor pe care îi iubea, ascunsă cum era sub rîs și sub fericire, începea să devină o enigmă sau un avertisment. Trebuia să ia aminte. Și luă aminte numaidecît, cu judecata suplă și loială pe care bărbatul ei o asemăna cu degetele, sărutîndu-i degetele pentru că din păcate nu le putea săruta decît pe ele, din cei doi termeni la fel de dragi ai acestei comparații... Căci ei îi aduceau copiii totdeauna cataramele prea complicate, șireturile de pantofi prea strîns înnodate, coardele de sărit încurcate ; într-o clipă totul era rezolvat. Fiul ei — pe vremea aceea îl studia, fără îndoială, pe Alexandru cel Mare — făcuse într-o zi ceea ce numea el adevăratul nod gordian ; ea îl dezlegase atingîndu-l numai, iar celălalt, cel istoric, spunea copilul, fusese poate mai simplu... Trebuia să ia aminte, să întoarcă capul spre partea din care venea atacul, să-l privească în față. Pînă acum putuse amîna lupta. De cîte ori venise spaima, se găsise o explicație mai mult sau mai puțin acceptabilă. Prima dată, la Santa Barbara, în acel hotel unde o doamnă blondă, acoperită de smaragde, avea un tic al fălcilor, bărbatul ei nu era acolo, bătea vîntul. Poate că în codexul spaimelor, spaima iscată în sufletul soției de o combinație

în care se amestecă un soţ plecat, nişte smaragde, un tic şi cîteva tunete este o spaimă cît se poate de normală. A doua oară se întîmplase într-o dimineaţă, în patul ei, cînd deschisese ochii. Nu se gîndise prea mult la lucrul acesta : socotise că e sfîrşitul unui vis urît, al cărui început nu şi-l mai amintea. A treia oară, ultima înainte de cea de azi, fiul şi fiica ei erau în Arizona, şi totul se explica foarte bine printr-o teamă, printr-o presimţire, de vreme ce în dimineaţa aceea, la o cotitură, fuseseră cît pe-aici să calce pe un caer de şerpi cu clopoţei, o încîlceală de aceea în care degetele unei mame, chiar dacă se cufundă, sînt neputincioase. De fapt, totul se petrecuse aşa de parcă absenţa ar fi fost pricina acelui rău, de parcă ea n-ar mai fi putut îndura absenţa celor pe care îi iubea, a nici unuia dintre cei pe care îi iubea. Se supusese. Jertfise acel soi de gust pe care îl avea pentru absenţă, pentru absenţe. Pentru că îndura cu seninătate absenţa a lor ei, cu un fel de modestie, aşa ca şi cum ei n-ar fi fost plecaţi, ci s-ar fi desprins ea de ei, i-ar fi eliberat din discreţie pentru cîteva zile din misiunea de fiu sau de soţ. Cînd plecau, simţea înlăuntrul ei, la gară, în faţa vaporului, alături de amărăciune, liniştea de a-i şti uşuraţi de o greutate, de greutatea soţiei sau a mamei celei mai dragi. Îi simţea uşuraţi de îngrijirile ei, de ocrotirea ei, adică de primejdii, de rele. Cînd îi pleca fiul, chiar la vîrsta de trei ani, avea sentimentul pe care trebuie să-l aibă o mamă cucernică pentru un fiu scăpat de existenţă, un fiu acolo, sus, în siguranţă... Foarte bine ! N-avea să-i mai părăsească, n-avea să mai fie vorba de această încredinţare a familiei ei unei călăuze divine, unei bucătării şi unei spălătorii divine, adică absenţei, pentru că nu mai voia să sufere atît... Da, era o adevărată durere. O schingiuire... O prăbuşire... Era ceea ce trebuie să simţi desprinzîndu-te din îmbrăţişarea diavolului : contrariul voluptăţii omeneşti. În orice caz, era ceva mai presus de puteri. Cu atît mai mult cu cît se mai amesteca în asta şi un fel de remuşcări ; aşa cum îşi închipuia că ar simţi dacă ar înşela... Bine !... Anul ăsta nu va mai fi vorba de excursii separate, de călătorii de unul singur, avea să suprime pentru ea însăşi răstimpurile de letargie maternă, pentru ceilalţi trei libertatea vegheată de îngerii păzitori ai absenţelor. Le-o spusese. Săriseră de gîtul ei. Fusese emoţionată

văzînd că nu acceptaseră decît pentru ea convenţia asta de despărţire fericită. Năvăliseră către ea. Fusese nevoie, în adevăr, de toată indiferenţa stofelor şi a pielii omeneşti, ca să nu rămînă ţintuiţi, agăţaţi, lipiţi de ea pentru totdeauna. Din ziua aceea părea că nu mai există între ea şi ei o măsurare a distanţei, se împiedicau de ea, nu puteau trece pe lîngă ea fără s-o atingă, fără să se lovească de ea. Forma firească a familiei devenise învălmăşeala şi cortegiul. Se adunau necontenit în jurul ei, în odaia ei, în bucătărie, o urmau de parcă ar fi purtat, unde se ducea, hrana şi inima casei. Şi o purta, era inima ei. Din ziua aceea, toţi se apucaseră să fie foarte sănătoşi, de parcă şi acea varietate de absenţă care se numeşte moartea ar fi fost înlăturată odată pentru totdeauna. Aşa se formase familia care avea cei mai mulţi sorţi să fie nimicită dacă s-ar fi întîmplat o catastrofă, o inundaţie sau ar fi venit ciuma. Seara asta de sărbătoare, aniversarea celor treizeci şi trei de ani ai ei, era în adevăr sărbătoarea unei prezenţe pe care o înţelţea şi mai mult depărtarea de Franţa, în acest oraş din California, în care tatăl era inginer. Fiecare din aceste patru fiinţe se afla cu cele trei fiinţe pe care le iubea cel mai mult. Fiecare îşi mînca supa, rîdea, glumea cu cele trei făpturi pe care le iubea cel mai mult. Seara, noaptea, ziua următoare, viaţa fiecăruia dintre ei — şi tot ceea ce implica ea, trezirea, prînzurile, munca, în închipuirea copiilor căsătoria cu copiii viitori care aveau să-i urmeze, care aveau să se căsătorească şi ei şi să aibă alţi copii dintre care nici unul n-avea să se despartă de ceilalţi — totul avea să se petreacă laolaltă cu cele trei făpturi pe care le iubea cel mai mult. Şi cea mai iubită dintre cele patru făpturi era ea. Iar ea era aproape sigură că tot ea era cea care iubea cel mai mult. Şi iată că deodată răul acela, pe care îl socotea purces din absenţa lor, se ivea cu ei de faţă... O străfulgeră o durere... Doamne, numai de n-ar fi din pricina prezenţei lor !

Masa, care în alte familii e cea mai intimă întîlnire a membrilor ei, în aceasta era aproape un ceas de despărţire, pentru că punea între ei distanţe ce nu puteau fi micşorate. Se folosi de clipa în care nu era mîngîiată, sărutată, îmbrăţişată, ca să încheie o dată cu ameninţarea asta, ca să-i vină de hac. Nu era o teamă. În jurul acestor capete nu

plutea nici o primejdie, erau strălucitoare, făceau semne norocului ca niște faruri, fiecare cu sistemul lui luminos ; Pierre, bărbatul ei, cu cele două zîmbete ale lui, unul larg, celălalt mic, care se urmau unul pe celălalt la o distanță de o secundă în fiecare minut ; Jacques, fiul ei, chiar cu chipul lui pe care îl ridica și-l apleca ; Claudie, fata ei, far mai sensibil, cu clipitul pleoapelor... Moartea nu era acolo, moartea vreunuia dintre ei. Edmée ar fi putut jura că nu era o amenințare care avea să se împlinească în curînd. Era sigură că ar putea ghici apropierea morții, nu printr-o lovitură sălbatecă în ființa ei, ci, dimpotrivă, după un soi de renunțare, de destindere. O ghicise pentru o vară a ei, pentru tatăl ei. Simțea atunci moartea în lipsa de pondere a perdelelor, în jocul covoarelor, în însăși veselia bolnavilor, într-o scădere foarte mică a proporției oxigenului în aer. Cînd tatăl ei îi spusese : „Sînt vindecat", ea înțelesese : „Sînt mort". Îl luase în brațe, era mort... Nu era vorba nici despre moartea ei ; medicii pe care îi consultase după a treia alarmă fuseseră de aceeași părere. Totul în ea era fără cusur : „Dacă vi se va întîmpla să vă simțiți prea bine, spusese unul dintre ei, poate că atunci vă va merge ceva mai prost." Era sigură că moartea era departe, în afară de cazul că printr-un joc al destinului nu era legată de vreo ființă pe care n-o cunoștea, care locuia într-o altă lume și care îi vestea în felul acesta o moarte despre care nu va ști nimic și pentru care nu va suferi. Dimpotrivă, azi avea un sentiment de securitate desăvîrșită, avea siguranța desăvîrșită că străbunii bacililor și ai virușilor care trebuiau să aducă într-o zi în această casă scarlatinele, oreioanele, aortitele, nu erau încă procreați ; că niciodată asfixierea cu gaz sau năruirea datorită termitelor nu fuseseră mai departe de o grupare omenească. Nu era nici una dintre acele spaime de familie care te întovărășesc în viață, pe care le ai de la bunici, ca zestre, sau ca o cumulare de spaime. Pe acelea le cunoștea, n-ar fi renunțat la ele pentru nimic în lume ; spaima războiului de pildă, în care îi murise fratele, și pe care o avea uneori, nu ca pe o amintire, ci atît de proaspătă, de parcă lupta s-ar fi dat ieri. Ținea la doliile astea noi după o moarte veche, se simțea bine în aceste disperări noi așternute peste renunțări vechi. Nu. Nu, ceea ce sfințește spaima familiei, viitorul, trecutul,

n-avea nimic de a face cu răul ei. Singurul adevăr care se desprindea din neliniștea ei în seara asta, după ce cugetase astfel, refugiată într-o sferă pe care copiii n-o putuseră tulbura cu magnetele lor, de vreme ce solemnitatea ospățului îi împiedica să se ridice în fiecare clipă de la masă, era tocmai această impresie de vină, de înșelătorie. Era așa de parcă ar fi abuzat de încrederea lor, de parcă ar fi ascuns o greșeală de care ei trebuiau să sufere, să roșească. Își închipuia greu întoarcerea femeii adultere la căminul ei, dar se gîndea în seara asta că, cu toată virtutea, loialitatea, dragostea ei, simțea amărăciunea și remușcările, cînd are remușcări, ale femeii adultere.

Și iată că i se dădea șampanie femeii adultere. Bărbatul ei se apropia, nu se mai putea stăpîni, o îmbrățișa. Copiii se năpustiră asupra mamei adultere, cu problema nouă de a o îmbrățișa ținînd un pahar plin în mînă. Apoi se întoarseră la locurile lor, pentru ceremonia tortei. Văzîndu-le chipurile luminate de cele treizeci și trei de lumînări, pentru că Pierre stinsese electricitatea, văzînd bucuria lor și mai adevărată, și mai colorată sub aceste lumini naturale, Edmée era cuprinsă de revoltă împotriva acestui seducător pe care nu-l cunoștea. Era rușinea și indignarea celei care a fost luată prin somn. Nu e răspunzătoare, dar totuși lucrul există. Pentru că toți trei o credeau modelul acelei purități, cea mai mare din lume, care e fericirea. Și ce voia să spună acea lovitură în inimă dacă nu faptul că nu era fericită ? Erau încîntați, pentru că se credeau pe culmea acestei fericiri, și pentru că socoteau cu modestie că sînt una dintre pricinile ei. Lămpile fură aprinse din nou. Pierre tăie torta pe care era scris cu litere albe numele nevestei lui, numele îmbibat de fericire. Edmée, o tortă frumoasă, care purta un nume ca un mormînt. Copiii se băteau să mănînce cît mai multe litere din numele ei, bărbatul, generos, nu păstra pentru el decît ultima, e-ul mut. Era o tortă umplută cu smeură, prima în anul acela.

— Puneți-vă un gînd, copii !

Amîndoi tăcură o clipă, supunîndu-se tatălui lor. Erau prea mici ca să-și pună o dorință în gînd altfel decît în tăcere. Se putea ghici care erau acele dorințe. Toate o priveau pe ea. Era dorința ca ea să rămînă totdeauna cea mai frumoasă, să nu îmbătrînească, să nu moară, să nu moară

nimeni din familie ca să nu aibă ea supărări, dorința ca toți să rămînă pentru totdeauna așa, fără să mai aibă vreodată ceva de dorit.

— Să ai tu cel mai frumos automobil, spuse Claudie tare.

— Automobilele frumoase nu fac fericirea, rosti fratele ei.

În clipa aceea toți văzură două lacrimi în ochii ei. Fața îi era înțepenită, aproape fără nici o expresie, fața celor care simt că le vine să strănute, și două lacrimi se iveau, creșteau în ochii ei, chiar în mijlocul lor : simțeai că sînt împinse de mii de alte lacrimi. De ce nu un strănut, de ce lacrimi ? Pentru ce le scoseseră deodată cuvintele copiilor dintr-un ascunziș pe care îl socotea atît de sigur ? În adevăr, nu era lucru serios să-i ajungă de acum înainte să audă cuvîntul fericire — dacă nu cumva automobil, ceea ce era mai puțin probabil — ca să plîngă. Cel mai rău era că ei le văzuseră, că erau emoționați de ele pînă în adîncul inimii, că socoteau aceste lacrimi pricinuite de seara aceea, de seara aceea fericită, de fericire, cum spunea Jacques. Erau două lacrimi pe care ea le simțea de sînge, dar care erau foarte străvezii și limpezi. Trei priviri drăgăstoase le atingeau. Copiii mîncau mai reculeși prenumele acestei mame care plîngea, în fața lor, de bucuria de a le fi mamă. Bărbatul ei avea lacrimi în ochi. „Fericită femeia care are dreptul de a plînge de fericire, se gîndea el, pentru că nu se preface." „Fără îndoială, se mai gîndea el, dacă pe culmea pe care ne aflăm ar mai fi fost ceva de făcut în seara asta, trebuiau plînse aceste două lacrimi. Eu sînt un prost, am pregătit un foc de artificii. Un foc de artificii de cameră, numai cu sori, pentru că rachetele în înălțime nu sînt cu putință într-un apartament. Frumosul meu foc de artificii e udat..."

Jacques, de cum văzuse lacrimile, plecase fruntea, n-o mai ridica, socotind, în pudoarea lui de băiat, cît timp le trebuie lacrimilor ca să cadă, ca să se evaporeze. Numai Claudie nu pierdea nici un amănunt al spectacolului. Vedea pentru prima oară cum plînge nu numai mama ei, ci o femeie. Gusta clipa asta neîngăduită, se uita țintă la lacrimi, ghicea că ghiontul pe care i-l trăsese Jacques nu avea alt scop decît să-i abată atenția, și nu-i răspundea.

Bietul Jacques care, săptămîna trecută, cînd văzuseră un rănit în stradă şi sîngele pornindu-se deodată din rană, voise s-o împiedice să se uite la sînge ! De ce le e băieţilor ruşine de sînge, ruşine de lacrimi ? Uite că acum o ciupea. Şi se mai amesteca şi tata :

— Copii, hai la focul de artificii !

Dezordinea care se creă atunci îi dădu cel puţin Claudiei prilejul, sub pretext de a-şi săruta mama, să-i vadă lacrimile de aproape, să-şi moaie obrazul în ele. Jacques trecu la o oarecare distanţă.

Copiii se culcaseră de mult. Pierre se culca şi el. Edmée întîrzia să vină lîngă el. Îi plăcea, după ce se culcau bărbatul şi copiii, să trăiască o clipă o viaţă verticală, care n-atingea pe nimeni. Era viaţa ei în afară de cei vii, viaţa ei cu obiectele. Nu le vorbea, dar trecea din odaie în odaie, le atingea îndelung, le privea.

Tablourile, scrumierele cereau un fel de ordine de noapte. Tablourile, pe care ziua le strîmbase, trebuiau îndreptate. Atingea arama, argintul, cositorul. Atingea lemnul de cireş, lemnul de trandafir, abanosul. Nu ocolea oglinzile. Le dădea fără grabă imaginea ei întunecată, ca pe o hrană pe care trebuiau s-o absoarbă încet. În seara asta, marele dulap cu oglindă o cuprindea şi mai încet. Trebuia, în adevăr, să-l hrănească cu mîna, la sîn... Trebuia să se lipească de el...

— Mamă, cauţi castraveciorii ?

Numai capul lui Jacques era încă treaz. Nu putea decît să întindă buzele ca s-o sărute pe Edmée. Orice altă mişcare îi era cu neputinţă. Se aplecă pînă la el. Îşi frecă fruntea de fruntea lui. Îl hrăni ca pe un obiect.

— Cauţi castraveciorii ?

Într-o noapte, cu doi ani înainte, bărbatul ei o surprinsese în oficiu, la castraveciori. Se trezise, n-o găsise lîngă el, se repezise s-o caute şi o zărise deodată cuminte, cu un castravecior în mînă, cu altul în gură. De cum se făcuse dimineaţa, copiii o şi aflaseră. Devenise o legendă pe care şi-o reaminteau în zilele în care dispoziţia familiei era drăgăstoasă. Ce condiment pentru sentimente, mama asta atît de frumoasă, de desăvîrşită, care evada din somn ca să scoată castraveciorii din oala de lut ! Jacques zîm-

bea. Seara asta de fericire, care se încheia cu un episod iubit, prea frumos... Edmée fu din nou gata să plîngă... Oh ! da, căuta castraveciori !

— Aş vrea şi eu unul.

— Dormi... dormi...

— Du-te şi adu doi. Unul pentru tine, unul pentru mine.

Ea se duse. Deschise dulapul din oficiu. Cîinele se întinse, un cîine bătrîn, de opt ani, cu botul tocit, care nu mai recunoştea mîncările decît cînd vedea farfuria, şi care întoarse capul cînd ea luă oala... Nu, nu, să fie liniştit !... Castraveciorii erau acolo şi inimioarele astea pe hîrtie erau cuişoare. Şi ramura asta mîndră ca o ramură de merişor era cimbru. Şi mai erau acolo şi ele, dragostea filială, şi dragostea maternă, şi dragostea conjugală, care ar fi trebuit să săreze, să pipereze, să îmbălsămeze această zi. Dar totul era sălciu. Noaptea era sălcie. Cîinele, care adormise din nou, era un ghemotoc sălciu. Luă un castravecior, îl mîncă, ca să-i simtă amărăciunea, oţetul, pentru ca viaţa ei să fie o clipă acrişoară.

— Deschide gura.

Jacques deschise gura, o gură surprinsă, cu toată aşteptarea, o gură neîndemînatecă. E greu să deschizi gura şi să zîmbeşti în acelaşi timp, mai ales cînd dormi. Pentru că somnul îl cuprinsese din nou. Şi să mai şi vorbeşti, pentru că voia să spună mulţumesc, şi pe mîine, şi noapte bună. Şi se mai hotărîse să-i spună în sfîrşit maică-si ce nu izbutea să-i spună ziua, că nimic nu era mai frumos decît ea, că o adora, că s-ar omorî pentru ea. Simţea dintr-o dată că trebuie să se întîmple foarte rar ca fiii să spună mamelor lor că le adoră. Trebuia să se folosească de prilej... Dar Edmée băgă castraveciorul între buzele deschise. Îl ronţăi şi ochii i se închiseră.

Din patul vecin Claudie chema şi-şi cerea partea ei.

— Aşteaptă-mă, mă întorc.

Fetiţa aşteptă, amorţită, dar fericită. Îi plăceau absenţele astea ale mamei ei, cînd o ştia acolo. Ideea că mama întîrzie în bucătărie sau în oficiu cu treburile astea umile ziua dar nobile noaptea, cu rînduirea borcanelor în dulapuri, cu curăţirea chiuvetei, cu aşezarea tacîmurilor, cu alegerea furculiţelor şi a cuţitelor din serviciul cel mare,

o umpleau de o așteptare misterioasă și de încredere în viață. Gusta ca pe o bucurie ciudată, aproape voluptoasă, gîndul că mama asta atît de frumoasă, cu mîini atît de fine, nu în capot ci încă îmbrăcată, încă cu pălărie, cu inele, cotrobăia în frigider, cerceta cutia cu resturi. Cîteodată ajungea pînă la ea un zgomot ușor, al unei farfurii mutate din loc, al unei sticle destupate : fără îndoială că maică-sa controla dacă era un rest de vin bun sau de oțet. Uneori se auzea o zarvă : maică-sa muta bufetul din loc, pentru că Edmée, slabă ziua, neînstare la lumina soarelui să ridice o greutate, în mijlocul nopții devenea mai puternică decît un hamal, mișca mesele, trecea uneori la o revizie completă a ordinei mobilierului, lichidînd discuții vechi de zece ani în privința locului unui bust de marmură sau al unei mese de scris, fără să-i rămînă o pată sau o cută pe rochie. Uneori, ca în seara asta, o liniște nesfîrșită, în timpul căreia se putea crede că mama ei trecuse din apartament în apartamentul nevăzut. Numai Claudie cunoștea acest apartament nevăzut, numai ea și maică-sa. Era ușor să intri în el. Era destul ca maică-sa, decoltată, să deschidă ușa către scara de serviciu, s-o ia pe scara cea mare de incendiu, să urce o mie de fuștei, ca să ajungă în acea casă a văzduhului în care primeau gazde mai inteligente și mai puțin oarbe decît cele din apartamentele care se vedeau, îi spuneau că e cea mai frumoasă, o acopereau de perle și de flori și o duceau într-un vîrtej de dansuri și de plăceri... Cînd cobora în sfîrșit ca s-o sărute pe ea, Claudie, triumfătoare, o cuprindea de mijloc, așa cum îi cuprinzi pe cei care au învins și de care ești mîndru. Săruta mîna pe care o sărutaseră toți acei extraordinari prieteni nevăzuți, adulmeca pe mama ei toate florile necunoscute, se zgiria în bijuteriile cele noi... Fără îndoială că în clipa asta era acolo, sus. Chiar în seara asta, după sărbătoarea în familie, acele zeci de bărbați strălucitori, acele zeci de femei minunate o așteptaseră pe Edmée în capul scării de fier și o trăseseră cu amîndouă brațele la ei, deasupra orașului, a streașinii, a nopții...

Claudie avea o mie de răspunsuri la întrebarea : de ce nu se urcase și tatăl ei. Tata era un om pe care Claudie îl punea în fiecare seară în patul lui ca la cutia poștală, și

care se întorcea cu poşta de dimineaţă. Tata avea ameţeli : ar fi căzut pe pămînt înainte de a mia treaptă. Tata ar fi fost caraghios în pijama, pe scară, în urma nevestei lui : tata nu se îmbrăca ca să se culce. Nu era sigur nici că tata putea să respire la acea altitudine. Şi avionul îi făcea rău... Va să zică mama, singură, în clipa asta acolo sus, prezida tăierea unei torte cu litere uriaşe care închipuiau cuvîntul Edmée şi care erau disputate pe preţuri de aur, cu atît mai mult cu cît cel care avea litera E căpăta dreptul de a o săruta pe Edmée... Cît de adîncă era tăcerea ! Ce frumoasă trebuie să fi fost adunarea din care mama ei avea să se întoarcă, fără să răsufle greu din pricina dansului, fără ca inima să-i fie tulburată de triumf, cu un castravecior furat din mijlocul icrelor negre şi al şampaniei... În vremea asta Edmée stătea jos, pe scara oficiului, cu braţele atîrnînd, în faţa dulapului cu mirodenii deschis, ca în faţa unei ferestre...

— Deschide gura.

Claudie deschise gura. Primi castraveciorul aşa cum primea odinioară biberonul, il supse, adormi... Uite, Doamne, laptele cu care îmi hrănesc azi fiica.

— Edmée !

O chema din odaie.

— Şi mie. Alege-mi-l pe cel mai bun.

Şi bărbatul ei voia un castravecior. Fu înduioşată. El, căruia nu-i ajungeau cuvintele aspre pentru muştaruri, murături, picanterii, se îndupleca în seara asta. Se duse să aducă un castravecior. Cu toate că castraveciorii nu se aleg, îl luă pe cel care prin arhitectura, prin sculptura, prin reliefurile lui, cerea titlul de castravecior pentru şeful familiei şi i-l aduse, în vîrful degetelor, prin culoare şi salon. Pierre o privea cu ochi drăgăstoşi, cărora penumbra le dădea taina şi atracţiunea unor ochi necunoscuţi. Nici el nu avea decît buze mobile într-un trup paralizat : le întindea, cu chipul senin, recunoscător, cu expresia copiilor care se împărtăşesc pentru prima oară şi pe care îi vezi, din profil, în bisericile de ţară.

Ea îi dădu acea împărtăşanie amară.

Capitolul II

— Cum arătam eu la doi ani ?

— Foarte frumușică. Foarte drăguță.

— Ai fotografii de-ale mele la doi ani ?

— Ce-ar fi să mai vorbești citeodată și de altcineva afară de tine ? spuse tatăl. Nici maică-ta, nici eu n-o să-ți mai răspundem, cînd ai să mai pui întrebări despre mica ta persoană.

— Am opt ani. Am dreptul să mă cunosc.

— Ai dreptul să taci.

Claudie tăcu. Trebuia să tacă zece minute : peste zece minute tata pleca la birou. Dar se înroși din pricina nedreptății. Parcă din egoism îi plăcea să i se vorbească despre ea ! Fusese o serie de o sută, de o mie de fetițe care se perindaseră zi după zi ca s-o dea pe Claudie cea de azi, și taică-său îi refuza dreptul de a le cunoaște, de a le iubi ! Nu-i trecea prin cap bietului tata că ea nu-l iubea niciodată pe tata cel de azi, pe cînd tata de ieri, atît de stîngaci cu artificiile lui de apartament, tata de luna trecută, atît de înduioșător peste radiatorul lui spart, o umpleau de umilință și supunere ! Aduna fotografiile acelor ființe mici dispărute, datorită cărora ajunsese să iasă la lumină în viață : a celei care se jertfise pentru scarlatina ei, a celei care își prinsese în locul ei un deget într-o portieră, a acelei mulțimi de Claudie, de Claudette, de

Claudine, de Clo-Clo — pentru că existase timp de șase luni și o Clo-Clo țărancă —, nu ca pe niște fotografii ale ei, ci ca pe niște fotografii de familie. Nu cobora din Eva, ci din acea Claudie de opt zile al cărei portret deschidea albumul, ciudat de goală și de asemănătoare cu maică-sa. Se va ști mai tîrziu dacă era mai bine așa. Jacques, fără îndoială, cobora din Adam și nu din Jacques. Nu îndrăznea să se privească pe fotografiile în care era cu sora lui. Credea că e el acel Jacques mic care își sugea degetul cel mare de la picior, acel Jacques care pilota un avion de carton. Tocmai cînd era vorba de tot ceea ce nu mai era el. Tocmai cînd Claudie îi adora pe toți acești frați morți ai ei, pe cei o mie de frați morți, în vreme ce pentru singurul frate care îi mai trăia avea sentimente destul de amestecate. El pleca ochii cu o falsă pudoare, ca în ajun, cînd nu îndrăznise să privească lacrimile maică-si. Bărbații nu îndrăznesc să privească în față nimic, nici măcar pe cei care plîng și nu ne văd. Să ai norocul să-ți vezi mama plîngînd, și să întorci ochii ! Ea, Claudie, nu clipise, din clipa în care ghicise ce se pregătea în ochii maică-si. Lacrimile se adunaseră, străluciseră, curseseră, curseseră pe fața de masă. Claudie le atinsese cu mîna, ca din întîmplare, cînd se ridicase de la masă. Fuseseră curate, precise, ca picăturile pentru tuse cînd ies din pipetă. Fuseseră două... Era o doctorie de luat cîte două picături deodată. Întîi căzuse cea din dreapta...

Tata o sărută, o lăsă să-l sărute, ieși... Dacă ar fi știut că Claudie nu-l săruta pe tatăl cel de acum ci pe tatăl în care aruncase cu trei luni înainte un ou fiert, nu s-ar fi aplecat atît de adînc ca să-i primească sărutarea.

— Unde ne ducem, Claudie ? întrebă mama.

— La domnul Warin pentru portretul meu.

— Haidem la domnul Warin.

Edmée era uneori înspăimîntată de Claudie. Fetița asta de opt ani avea un instinct pe care nu se putea opri să-l admire, un instinct, după cum spera ea, pentru că dacă ar fi fost o judecată sau un sentiment, ar fi fost mai bine să nici nu se gîndească la el. Claudie hrănea cu tot trupușorul ei, dacă nu cu creierul ei mic, o voință calmă, ascunsă, discretă dar neobosită, încăpățînată, voința de a-i înlesni maică-si convorbirile cu bărbații. Nu făcea nici o alegere.

Dacă mama ei vorbea cu un prieten al tatălui, cu un sergent irlandez, cu un grădinar, ea lua numaidecît un aer absent, era în adevăr absentă. O găseai în spatele unui boschet, citind sau băgînd gologani într-o puşculiţă. Nu era curioasă, nu asculta. Datoria îi poruncea s-o lase pe maică-sa singură cu bărbaţii, asta era tot. Singură cu toţi bărbaţii singuri, chiar cu cei urîţi. Claudie aflase de pe acum, Dumnezeu ştie de la cine, că urîţenia bărbaţilor nu e decît o mască... Cu toţi bărbaţii, afară de tatăl ei. Pe el, era geloasă. Nu putea accepta, cînd părinţii se culcau, ideea că acel tată avea să rămînă liniştit cu nevasta lui. Ghicea după nişte semne, care îi scăpau mamei chiar, serile în care dragostea tatei lua forme ameninţătoare. Totdeauna se întîmpla atunci un incident pricinuit de ea cu ajutorul furtunii, al unui şobolan, al unei dureri de burtă, în alte nopţi cu ajutorul unui mic cutremur adevărat, care îi îngăduia să rupă acel duo de linişte şi de înţelegere ce se şi înfiripase în birou sau în salon. Şi de cîte ori Claudie se strecurase în patul părinţilor ei, înainte de a se lumina de ziuă, ca să împiedice complicitatea sau unirea lor în zori, ca să împiedice o trezire împreună, primele cuvinte, un început de dimineaţă conjugală. Edmée ara amuzată de această încăpăţînare şi de această potriveală. Apariţia fetiţei, subită ca o naştere, după cea mai mică sărutare, cea mai mică îmbrăţişare, fetiţa asta care se încăpăţîna să se mai nască o dată la fiecare gest de dragoste al bărbatului ei, îi făcea aceeaşi plăcere pe care i-o făcuse prima sosire a Claudiei, cu opt ani înainte : o odihnă, o relaxare a legăturii conjugale care îi era dragă, dar era totuşi o legătură. Îl ajuta, prin inacţiunea ei, pe acest al treilea care dădea din nou un caracter oprit mîngîierilor, care organiza în toată casa o vînătoare necruţătoare a dezmierdării conjugale şi a urmărilor ei subite, şi o surghiunea în pat şi în adîncul nopţii. Edmée era mulţumită cu atît. Bărbatul ei însă era furios. Nu se învoia să-şi aibă nevasta numai la miezul nopţii, singurul ceas la care erau siguri de somnul Claudiei, şi numai în întuneric, cînd trupurile lor deveneau anonime. Îi purta pică fetiţei pentru propria lui prostie, pentru capitularea lui în faţa ei — dar ce era să facă ? pentru lipsa de isteţime pe care o pusese într-o zi într-un răspuns, cînd sărutîndu-şi ne-

vasta pe furiș, într-un culoar, Claudie se ivise pe neașteptate la picioarele lor și îi privea țintă în față.

— Maică-ti i-a intrat ceva în ochi. Caut.

— De ! Asta supără grozav, răspunse Claudie.

Și mai adăugase :

— Ai tot dreptul s-o săruți pe mama.

Dar cu un ton, cu un chip, cu un suflet care spuneau tocmai dimpotrivă, și pentru că stătea locului, taică-său trebuise să plece... În vreme ce, de cum era vorba de alt bărbat, Claudie se făcea nevăzută. Nu era născută. Nu se năștea. „Mă duc în bibliotecă", spunea ea, dacă mama primea vizita vreunui prieten, și se ducea în bibliotecă, se așeza în singurul loc din care nu se vedea nimic din cele ce se petreceau în salon, de unde se auzea cînd se deschidea ușa spre stradă, și nu se mai clintea. Putea să treacă ora gustării, să sune telefonul, ea păstra consemnul, în afară de cazul în care taică-său se întorcea acasă din întîmplare. Ea îl auzea cea dintîi, ea tușea tare — răcise pe semne în biblioteca prea răcoroasă — și se ducea la maică-sa, se urca pe genunchii musafirului, îl săruta, îi netezea părul, de parcă ar fi vrut să schimbe niște urme și să abată niște bănuieli. Edmée, încurcată, încercase zadarnic să descurce taina. Constatase numai că Claudie era naivă, curată, chiar înapoiată, și nemaipomenit de sinceră, în afară de comedia asta. Așa că nu era supărată pe ea. Cinstea ei se împăca cu această complicitate firească, așa cum s-ar fi acomodat cu un joc sau o făgăduială.

Frank Warin nu apucase bine să deschidă ușa atelierului, că Claudie și dispăruse către bucătărie...

— Nu-i așa că mama e frumoasă ? avusese timp să spună în goană.

— Dar am venit ca să sfîrșim portretul tău ! strigă Edmée.

Zadarnic. Claudie se ferea de sărutările lui Frank, de parcă le-ar fi furat cuiva mai îndreptățit decît ea, se ferea de parcă ar fi știut ce sînt sărutările adevărate, cu grabă, fără să lase să i se prindă mîna, brațul, paltonul, așa cum ar fi făcut Païva, de parcă ar fi știut că o femeie chiar dacă e prinsă de o panglică sau de poșetă, e pierdută... Și, ajunsă în bucătărie, punea stăpînire pe Blanche Pearl, negresa care făcea menajul, și care și ea abia atît aștepta, să-i lase

singuri pe Edmée şi pe stăpînul ei, ştiind însă despre ce era vorba. Cu o înţelepciune subită, care trebuia să compenseze cine ştie ce nebunie, Claudie îi cerea Blanchei Pearl s-o înveţe să croşeteze, să tricoteze, să calce. Nu avea nici o importanţă ce-şi puteau spune Edmée şi Frank, la sfîrşitul zilei însă Claudie avea să ştie să-şi cîrpească ciorapii. Şi mai avea să înveţe încă, din practică, că farfuriile trebuie spălate de două ori, o dată cu apă caldă, pe urmă cu apă călduţă, că e bine să căptuşeşti dulapurile cu hîrtie. Edmée băga de seamă de altfel că numai situaţiile echivoce în care era împinsă de Claudie îi dădeau fetiţei ei pasiunea asta pentru menaj.

Cu paleta plină de culorile Claudiei pe genunchi, Frank se uita acum cu emoţie şi stăpînire la Edmée, la culorile încîntătoare ale Edméei, ca la singurele care n-aveau să se şteargă în acest loc în care cele mai frumoase fete îşi lăsaseră cel puţin ocrul şi roşul. Edmée era la largul ei, zîmbea. Îi plăcea să fie singură cu bărbaţii. Era destul să fie închisă cu unul dintre ei, ca să se afle pe o insulă cu el. Era înclinată firesc către intimitate cu orice bărbat, chiar trecător. Nu-şi ascundea sieşi că era o pradă pentru tutuire, pentru dans, pentru plimbările la braţ, pentru călătoriile noaptea. Fusese nevoie de demnitatea bărbatului ei ca să dea din nou gravitate primejdiei şi ceva îndoielnic tovărăşiei masculine. Admiraţia pe care o avea Pierre pentru ea n-o învăţase să se admire ea însăşi, să dea mai mult preţ intimităţii ei, dar o obliga să aibă cu majoritatea bărbaţilor acele raporturi măsurate, care alcătuiau viaţa ei cu Pierre. Însă educaţia pe care vroise bărbatul ei să i-o dea în privinţa bărbaţilor în general nu-şi atinsese ţinta. Edmée nu izbutea, cu toate lecţiile lui, să deosebească tot atit de limpede ca el, bărbaţii laşi, leneşi, muncitori şi nici măcar — poate că la deosebirea asta ar fi ţinut mai mult Pierre, care era înalt şi frumos — pe cei mici, pe cei mari, pe urîţi şi pe frumoşi. Simţea faţă de toţi un soi de bunăvoinţă, de fraternitate care se traducea foarte bine, în serile cu lună plină, într-o plimbare cu pîntecele cel mai mare sau (cu toate că era lună plină, nu-l vedea) cu craniul cel mai pleşuv. Pierre suferea de neputinţa asta a nevestei lui de a-l deosebi de inferiorii lui întru înfăţişare şi putere, mai mult decît de ignorarea, din care nimic n-o putuse clinti, a meritelor lui de politeh-

nician şi de inginer. Se simţea iubit, o simţea credincioasă, dar gîndul că ea ar fi iubit primul venit, că ar fi fost credincioasă primului venit, îl scotea din fire într-atît încît acea desăvîrşită mulţumire de viaţă, spre care era înclinat, îi era adesea stricată. Femeia asta nu-l iubea pentru că era frumos, curajos, inteligent — concursurile de politehnică nu sînt dovezi fără greş, dar dacă eşti clasat primul la intrare şi primul la ieşire, nu s-ar putea vorbi totuşi de o coincidenţă — ci pentru că el fusese primul care o ceruse de nevastă ! Pentru această tînără fată extraordinară ăsta era primul dintre bărbaţi : primul care avea s-o poftească în patul lui. Dacă el, Pierre, ar fi venit cu o lună mai tîrziu, ar fi putut fi vorba de patul unui bîlbîit sau al unui cocoşat !... Faptul că Edmée era instruită, era fină, făcea ca această perversiune să fie şi mai uimitoare. Citea Nietzsche în limba germană, îl citea fără pretenţii, alternativ cu memoriile Doamnei de Boignes ; scrisese o lucrare de diplomă asupra repetiţiei la Gide ; ar fi putut fi o mare pianistă şi cînta la patru mîini împreună cu el — cele patru mîini dintr-o dată desprinse şi despărţite de către Liszt, de către Brahms — cele mai grele concerte. Cînta din gură, dar niciodată la întîmplare, numai în zilele în care acustica lumii, a familiei, avea nevoie de un cîntec omenesc, în zilele în care cînta femela în colivia canarilor. Era subtilă, spirituală ; judeca evenimentele şi oamenii cu o siguranţă şi o libertate atît de mare, încît cuvintele păreau spuse la întîmplare, dar aveau totdeauna greutate, ca acele ale portăreilor şi ale zeilor. De ce trebuie să-şi păstreze ignoranţa, incapacitatea, pentru singurul capitol care avea însemnătate pentru Pierre, capitolul bărbaţilor ? Pierre, care prin experienţa unei vieţi grele, prin răspunderi minunate, ca şi printr-o delicateţe şi o nobleţe înnăscută, îi vedea aşa cum sînt, în ierarhia lor fizică şi morală, de parcă fiecare şi-ar fi purtat pe spate preţul scris cu cretă, îi vedea în ordinea intrării lor în Şcoala Centrală sau la Politehnică, în Pantheon, în cer, în iad, ajunsese să nu mai poată îndura, să nu mai îngăduie drept egali decît pe cei care îi păreau atinşi şi însufleţiţi de onoare... Era chiar îngăduitor în discriminările lui, admitea şi onoarea hoţilor, a dezonoraţilor... Era însă sigur, cînd se întîlneau pe plajă întîmplător cu nişte cunoştinţe

vagi sau cînd luau masa în oraş, că mai curînd sau mai tîrziu avea s-o găsească pe nevasta lui stînd de vorbă prietenește cu invitatul lipsit de onoare. Dăruia din belşug acelei ticăloşii, acelui gunoi tot ceea ce ar fi trebuit să păstreze din ea însăşi pentru onoare, zîmbetul ei, încrederea, conversaţia, însăşi imaginea ei. În asemenea chip încît seara, odată culcaţi, în vreme ce el devenea în dragoste o făptură conştientă în cel mai înalt grad de noblețea vieţii lui pe acest pămînt, conştient de ceea ce era familia lui, patria lui, căminul lui, cînd toate comorile şi resursele personale se adunau în jurul lui pentru cununia asta, şi cînd plăcerea îi dădea, în toate felurile, cea mai înaltă şi mai precisă asemănare cu el însuşi, o simţea, dimpotrivă, pe Edmée liberată prin dragoste de tot ce era rangul ei, condiţia ei, misiunea ei, de tot ceea ce era în afară de dragoste, şi în primul rînd de el, de Pierre. Din uniunea dintre acest model de virtuţi omeneşti şi această femeie fără nume, fără chip, dintre acest soţ la cel mai înalt grad şi această soţie declasată, se născuseră cei doi copii. Somnul care o cuprindea numaidecît pe Edmée, cu neputinţă de înlăturat sau de curmat atunci cînd el, dimpotrivă, se simţea foarte treaz, plin de umor, de inspiraţie, atunci cînd ar fi fost cel mai spiritual dintre politehnicieni după dragoste, atunci cînd ar fi vorbit la nesfîrşit despre viitorul fiului lor, despre meritele patriei, despre nevoia de a schimba tapetul, cînd o fericire nemărginită îl purta de la poveştile cu Olive la Plutarc, somnul acela îl umplea uneori de spaima că a doua zi Edmée avea să uite în întregime viaţa lor comună, viaţa. „Nu risca de altfel nimic", se gîndea el cu furie... Avea să-l ia din nou, pentru că avea să fie primul ! Aşa se afla de fiecare dată, culcat lîngă ea, tată de familie model, muzician stimat, şef plătit în dolari, inginer sută la sută, culcat cu faţa la spatele acela într-un mers imobil, care nu l-ar fi dus decît acolo unde se şi afla ea, în neant. Uneori ar fi vrut s-o vadă remarcînd un bărbat, plăcîndu-i un anumit bărbat. Ar fi avut atunci un duşman. Ar fi putut învinge. Ar fi învins. Dar ce putea face împotriva acestei mase în care el era primul aidoma celorlalţi, în care se înşela cu el însuşi ?

În atelierul liniştit al lui Frank, Edmée se lăsa cuprinsă de sentimentul pe care îl avea de cîte ori era singură cu un bărbat într-un loc închis, îngrădit sau zăvorit : de siguranţă. Prezenţa bărbaţilor, a oricărui bărbat, a lăcătuşului sau a spălătorului de geamuri în apartamentul pustiu, o ocrotea în loc s-o neliniştească. Puţin îi păsa dacă acel bărbat, aşa cum se pregătea s-o facă Frank în clipa aceea, trăgea perdelele pe jumătate şi venea să se aşeze la picioarele ei. Era o făptură pe care o ocroteşti luîndu-i mîinile, aşezîndu-te la picioarele ei. Nu se supăra nici pe cei care voiseră s-o ocrotească luînd-o în braţe, propunîndu-i un şirag de perle, ocrotire sigură împotriva duhurilor, încercînd s-o sărute. Fidelitatea ei faţă de Pierre era atît de totală şi de firească, încît aceste atacuri nu erau nici măcar insulte. De altfel, nu credea foarte serios în seduceri, în răpiri, în violuri... Îşi punea Frank capul pe genunchii ei, în poala ei ? Foarte bine. Primea acel cap ca pe un cap izolat. Îl lua ca pe un dar, darul pe care ar fi putut să-l facă sfîntul Denis sfintei lui favorite, dîndu-i capul lui tăiat. Trupul lui Frank dispăruse, dar capul acesta singur care vorbea, care deschidea ochii, acoperit de păr îmbelşugat de prima calitate şi cu gene puţin prea lungi pentru nişte ochi de bărbat, era un dar frumos, pentru un ceas. Fără îndoială că n-avea să-l ia cu ea. Ar fi încurcat-o în tramvai, pe stradă. Dar voia bucuros să fie o clipă al ei... În vremea asta acolo, în bucătărie, Claudie îi explica Blanchei Pearl că nu trebuie să duci ceaiul decît dacă a fost cerut, şi chiar de două ori.

Capul lui Frank îi plăcea Edméei. Pentru că printre aceşti bărbaţi nenumăraţi şi inofensivi, Edmée prefera şi ea o categorie. Încercase într-o zi să ştie o dată pentru totdeauna care, şi se oprise din căutare puţin ruşinată, pentru că nu putuse tăgădui că preferaţii ei aparţineau unei varietăţi cu totul deosebite de aceea care îl zămislise pe Pierre. Toţi aveau caracteristica asta : erau uşurei. Nu era vorba numai de o uşurinţă de limbaj, de purtări. Era vorba de ponderea lor, de densitatea lor. Nu apăsau cu greutate asupra vieţii. Aveau, în trupul sau în sufletul lor, băşica aceea de aer care le îngăduie păsărilor să zboare. Nu erau neapărat toţi ca Frank, superficiali şi

boemi ; unii aveau o ocupație, o meserie, o credință, dar nu erau mai puțin ușurei, din pricina acestei lipse de densitate care îi înzestra cu libertate în mișcări, cu veselie, cu umor. Erau senatori ușurei, negustori de tunuri ușurei. Pentru că îi plăcea să aștepte bărbații, să stea cu ei, îi plăceau cei lipsiți de exactitate, cei trîndavi. Pentru că o rănea orice îndatorire, îi plăceau bărbații schimbători. Fugea de orice discuție, fie ea gospodărească, didactică sau religioasă. Printr-o contradicție care îl înfuria pe Pierre, femeia asta cultivată nu putea suferi discuțiile literare, și cînd un club îl invita pe Sinclair Lewis sau pe André Siegfried la o sărbătorire solemnă, era sigur, în momentul toasturilor, că o va găsi în grădină, jucînd ping-pong cu grăsanul Bullyon care avea o sută de kilograme, dar care era una dintre acele făpturi cu foarte puțină densitate. Femeia aceasta care era muzica însăși, de cum închidea capacul pianului, răspundea cu neplăcere celor care îi vorbeau despre muzică, și cînd Pierre cînta cu ea la patru mîini, cu toate că ea marcase în cîntecul ei toată veselia și tot patosul textului și mai pusese adesea și propria ei ironie, știa că nu mai trebuie să adauge un cuvînt după ultima notă, și că aveau să se găsească amîndoi față în față, muți, ea zîmbitoare, el acru, ca acum după dragoste. Pierre scrîșnea din dinți. Puneau acordul final, opreau scurt drama, strîngerea de inimă, frumusețea lumii, și se isprăvise, și ea așeza din nou pe capacul închis vasul cu trandafiri. Lui nu-i păsa de pianele cu trandafiri. El aspira la acea convorbire pe căpătîiul patului, pe clapele pianului, despre fiii lui Bach, despre scrisoarea lui Goethe către Schubert sau despre disperările lui Berlioz. Ea o respingea zîmbind, fără să scoată un cuvînt. „Dar ascultă, netoată mică, îi venea lui să spună, nu există numai muzica lui Bach, a lui Schubert. Există Bach, există Schubert ! Există treizeci de oameni care au trăit vieți de încîntare sau de iad ca să-ți dea darul ăsta minunat ! Doar n-ai să faci din *Armide* o operă anonimă ! Cînd Gluck, în 3 septembrie 1780..." Dar ea nu mai era acolo... Ai fi zis că numele de Gluck o făcea să piară... Pentru Pierre, care se gîndea la Eiffel cînd se vorbea de turnul Eiffel, la Pasteur cînd se trecea pe bulevardul Pasteur, incapacitatea asta de a numi omenirea pe numele

ei mari era un refuz de a face dreptate. El, care simțea în sine mii de recunoștințe personale pentru cei care inventaseră motetul, serenada, quatorul, vocalizele, portamentul, care l-ar fi poftit cu entuziasm la masă pe primul om care notase diezul, nu putea îndura ca ea să socotească muzica o recoltă anonimă, ca finul sau rapița.

„De ce nu vrei să vorbești despre Mozart ? o întrebase într-o zi, după ce cîntase concerto-ul mai bine decît oricînd... Ești supărată pe el ?" „De ce să fiu supărată ?" „Pentru că e autorul recunoscut al *Flautului Fermecat*, al *Requiemului*. Te stînjenesc, cînd ar trebui să vorbești despre el. Dar există martori. Sînt de Mozart." „Bine, să vorbim despre el." „Crezi că așa se vorbește despre Mozart ? La poruncă ?" „Bine. Atunci să nu vorbim." „Ai o taină cu el. Ai o taină cu fiecare dintre compozitorii tăi ! Mă înșeli cu ei. Nu vrei să-i împarți cu mine. Asta e adevărata pricină." „Dacă te-aș săruta, dragă Pierre, ți-ar trece ?" „Nu mi se pare. Mă săruți, ca să nu vorbești. Asta îmi displace cumplit." „Eu încerc. Să vedem !..." Și sărutarea venea. Și dura. Și, cînd se sfîrșea, Pierre ar fi vrut să vorbească despre sărutare. Dar sărutarea de care era plin, nu mai exista pentru ea. Îl vedea că e gata să vorbească. Îl săruta din nou, cu seriozitate și cu grabă de data asta, ca să nu mai fie vorba despre sărutare.

În felul acesta, treptat, din nu știu ce instinct de apărare, ajunsese să fie de partea oamenilor mari, împotriva acestei femei care, cu un mutism inexplicabil, se încăpățîna să le îndepărteze prezența. Pereții biroului lui erau împodobiți cu portretele autentice ale marilor compozitori, ale marilor scriitori, și printre ei se puteau vedea chiar, mai puțin autentici fără îndoială, autorii marilor opere pe care Edmée ar fi triumfat să le știe anonime : *Odiseea, Biblia, Cîntecul lui Roland*. Pierre adăugase chiar și portretul Charlottei Corday, ca să dovedească că existau și femei mari. Asta a fost singura trădare pe care și-a îngăduit-o vreodată ; își înșela nevasta cu Charlotte Corday, cu Louise Labbé, cu colega ei Doamna de Châtelet, matematiciana. Edméé îngăduia galeria asta, erau portretele familiei lui adoptive ; inteligența, curajul, invenția omenirii erau străbunii lui Pierre, erau bunicile lui, în vreme ce ea n-avea în propria ei galerie decît pe Gille

al lui Watteau, nu pentru că era de Watteau, pretindea Pierre, ci pentru că era Gille. La masă, în vreme ce bărbatul şi fiul nu vorbeau decît de Ghandi, de Racine, de Stevenson, Edmée şi fiica ei schimbau păreri numai despre aşezarea solniţelor sau curăţirea sticluţei de undelemn, un dialog care devenea viclean şi răufăcător prin însăşi sărăcia lui. Pentru că Claudie era complice. Nu putea suferi capetele portretelor. Spre indignarea tatălui ei, nu-i numea decît pe numele de botez, ca pe servitoare, pe toţi, cu Charlotte, cu tot. Dacă uneori Pierre îi punea Edméei pe neaşteptate o întrebare care cerea repede răspuns asupra lui Voltaire sau a lui Beethoven, Claudie găsea mijlocul să-şi răstoarne paharul, să întrebe cum arăta ea în ziua în care avusese pojar, şi schimba conversaţia. O lăsa pe maică-sa singură cu toţi bărbaţii, niciodată cu oamenii mari. Dar poate că Pierre era şi mai furios de lipsa de interes pe care o aveau mama şi fiica pentru cei mari în viaţă. El simţea încă onoarea de a fi fost finul lui Foch, de a fi fost ciupit odată de ureche de Georges Clemenceau la Tuilleries. Îi povestea scena lui Jacques, care îl asculta cu emoţie şi pentru care cea mai mare fericire ar fi fost să fie ciupit de Jeanne d'Arc. „Te-a durut, tată ?" întreba atunci Claudie, cu o voce limpede, în care Pierre auzea sticlind ceea ce ura mai mult pe lume, ironia copiilor faţă de oamenii maturi. Jacques nu se putea stăpîni, se ridica, se ducea s-o tragă de ureche, de amîndouă urechile pe acea eretică mică. Claudie îl înjura pe fratele ei aruncîndu-i în obraz numele celebru. Scîrbosul de Georges ! Scîrbosul de Clemenceau ! Edmée punea capăt încăierării. Dar, cînd ieşea din sufragerie, Pierre auzea deslușit vocea fetiţei, şi uneori vocea mai gravă, dulce, caldă, acea a nevestei strigînd în spatele lui : „Scîrbosul de Voltaire ! Scîrbosul de Descartes ! Scîrbosul de Lavoisier !..." Lavoisier era savantul lui preferat, pentru că era chimist... Să strigi scîrbosul de Lavoisier ! Ce nelegiuire cumplită ! Era fericit că Claudie nu cunoştea numele mic al lui Lavoisier. Cu atît mai mult cu cît era Antoine.

„Cel puţin dacă insensibilitatea asta faţă de valorile omeneşti s-ar naşte dintr-un gust pentru fantastic, dintr-o naivitate !" se gîndea Pierre. Nu era... cazul. Edmée

nu avea lirism, nu avea resurse, nu avea imaginație. Nimic n-o plictisise mai mult decît faptul că trebuise să le spună copiilor povești pentru copii. Le povestea pe dos. Falsifica personaje clare ca Motanul Încălțat sau Cenușăreasa. Confunda pînă și amănuntele, spunea că principesa a fost mușcată de o viperă, — și doar toată lumea știa cărei personalități de loc anonime e rezervată vipera. Pierre trebuia să intervină ca să restabilească numărul de ani pe care îl dormise Frumoasa din Pădurea Adormită, adevărata cuprindere kilometrică a cizmelor, pe care Edmée o evalua la patru leghe. Exactitatea lui politehnică suferea poate și mai mult de atentatele la adresa măsurilor feerice. Dar interesul poveștii nu era decît deplasat. Pierre nu se putea opri să asculte fără întrerupere de îndată ce Edmée vorbea despre ceea ce nu era legendar în legendă, de argintăria nevestei pădurarului, de netezimea penelor Păsării Albastre, sau cînd vorbea despre vreme, pentru că introdusese în poveștile acestea ploaia, vîntul, noroiul. Descrierea cizmulițelor Cenușăresei, a umbrelei căpcăunului, a tot ce era viață zilnică și prozaică și reală a acestor făpturi închipuite, îl umplea de admirație. Și de o nouă neliniște. Pentru că dacă Edmée avea talentul ăsta, dacă vedea, dacă simțea în asemenea măsură, atunci antipatia ei pentru tot ceea ce socotea el a fi bucuria de a trăi provenea dintr-o încăpățînare chibzuită sau, și mai de temut, dintr-un instinct. Femeia aceasta, pe care o alesese dintre toate ca să-l întregească, era oare contrariul lui ? Jumătate din căsnicie era oare pentru cealaltă jumătate stucărie, imitație ?

Seara simțea atît de mult că fiul lui era el și fiica lui era ea, încît se apropia să se uite cum dorm copiii. Ce oglinzi ! Jacques dormea cu pumnii strînși, ca pe vremea cînd sugea, bînd cu înghițituri mari acest lapte al somnului care avea să-l facă puternic mîine pentru viața lui de băiețel harnic, cu cele trei nume de botez Jacques-Thibaut-Alain plutind ca un nimb în jurul capului, dăruit cu toată conștiința inconștienței, cu ochi nevăzuți dar sinceri sub pleoape, viitor bărbat, viitor tată, viitor mare om. Claudie, dimpotrivă, anonimă, cu fața încăpățînată, potrivnică pînă și în somn tuturor misiunilor care se adunau în jurul lui Jacques, asexuată și abia umană ; gata,

dacă ar fi sîciit-o iar cu istoriile astea despre oameni, război, păsat, patrie, Clemenceau, să-şi schimbe regnul şi îndatoririle, să devină vegetală sau făuniţă. De altfel se simţea bine că era trează, dar făcea pe moarta în faţa tatălui ei aşa cum faci pe mortul în faţa ursului, pentru acelaşi motiv, ca să scape de îmbrăţişarea lui. De frică să nu fie sărutată de taică-său, nu-şi mai dădea măcar osteneala ea, care era atît de neînduplecat pudică, să-şi lase cămaşa mai jos sau să-şi tragă cearşaful mai sus. Îi spunea „nu" lui Pierre, cu tot trupul ei gol, cu gura ei închisă. El se uita înspăimîntat la făptura asta mică, zămislită de el, de nevinovăţia lui, de devotamentul lui, de prietenia lui pentru oameni, de acordul lui cu natura, de contractul lui cu Dumnezeu, care aducea în casă contrariul tuturor acestor virtuţi. Dacă un om necunoscut, un cinic lipsit de orice măreţie sufletească, de orice încredere, s-ar fi strecurat în patul lui, ar fi avut tocmai fetiţa asta. În ce scop, pentru ce răzbunare fusese adusă în această inimă a burgheziei ? Cu toate astea nu avea nimic monstruos. Făcea parte din clasa, din jocurile, din bucuriile vîrstei ei. Nu spunea niciodată decît ceea ce se cuvine să spună o fetiţă de opt ani. Dar lui Pierre i se părea uneori că nu era decît o convenţie care se putea desface numaidecît, şi că ai fi liber pe loc să-i vorbeşti toate limbajele, cele mai neruşinate şi cele mai grave. Îşi aducea aminte de ziua în care deschisese ochii, ochii aceia încă fără culoare, care îşi îndreptaseră spre el o privire întunecată, bătrînă, aproape de judecător, de parcă el s-ar fi născut şi ea n-ar fi avut ce face cu naşterea asta. Chiar asta spusese prima privire a Claudiei : o încurca taică-său, un tată... În adevăr, nu aşteptase de la Providenţă să regăsească vîrsta lumii în fetiţa lui. Îşi spunea : „Sînt pedepsit. Orice crimă merită o pedeapsă. Am făptuit crima de a crede că viaţa e frumoasă, că te-ai putea rîndui binişor pe acest pămînt prin cinste, credinţă, muncă. M-am crezut superior altora, care n-au autografe de la Beethoven şi nu-l ştiu pe Vigny pe dinafară, şi nici *Iubiţii de la Montmorency*. M-am crezut bun, simplu, şi de altfel sînt. Sînt chiar generos. Nu mă tem de moarte. M-aş arunca sub un tren ca să salvez o femeie bătrînă. Ar fi un gest prostesc. Moartea bătrînei i-ar bucura pe moştenitorii ei, a mea ar ruina viaţa a trei

ființe pe care le iubesc. Dar sînt făcut din aluatul ăsta. A avea încredere în propria ta bunătate, în propria ta desăvîrșire înseamnă a nu ține seama decît de tine însuți. E un egoism de neîndurat care merită a fi pedepsit. Și iată pedeapsa : mi s-a adus bine împopoțonată și înfășată o făptură care va tulbura întreg acest edificiu și care va introduce în el nu numai defectele ei, pentru că defectele se iau la întrecere cu virtuțile, ci scandalul. De altfel, poate că exagerez... Poate că toate fetițele sînt așa... Dar ceea ce mă doare mai mult este faptul că, chiar dacă e desăvîrșită, mă înjosește, mă strică pe mine. M-a făcut neîncrezător în viață, în ea, în nevasta mea. Devin contrariul a ceea ce aș fi vrut să fiu, cicălitor, gelos. Cînd iese la plimbare singură cu maică-sa, am impresia că Edmée iese cu cineva care o destrăbălează..."

În vremea asta, în atelierul lui Frank, Edmée descoperea că nu numai Frank era ușurel, dar că și capul lui Frank era ușor. Un asemenea cap n-ar fi stingherit-o în viață. Cu un cap ca acesta, așezat pe o tavă de argint, Salomeea ar fi putut să danseze într-un picior dansul ei celebru. Poate că Frank avea pasul greu, piciorul greu, dar în ceea ce privește capul, era perfect... Capul lui Pierre era greu... Nu era o imputare. Îl iubea pe Pierre, nu pe Frank. Dar nu era mai puțin adevărat că greutatea în sine apasă. Poate că unele femei au nevoie să fie greu capul bărbatului lor, asemenea greutăților pe care le pui pe coșurile cu stridii ca să le împiedici să se deschidă, asemenea greutăților care se pun peste hîrtii. „Cum să te urmez ? pot ele să le spună cuceritorilor. Capul bărbatului meu stă pe mine !" Și cu toate astea craniul lui Frank nu suna a gol, era plin de creier, nu-i lipsea nici un dinte din gură. Și cele cîteva cuvinte care ieșeau din capul acesta erau ușurele. Frank trăia prin el și din el însuși. Niciodată nu se iveau în conversația lui o anecdotă, o poveste, o glumă care mai fusese spusă vreodată. Își crea cuvîntul așa cum își crea cultura, pe loc. Nu că n-ar fi fost niciodată asemeni cu el însuși, dar nu dădea impresia, ca cei mai mulți bărbați, de a fi un simplu jgheab al omenirii, făcut anume ca să curgă prin el știința, gîndirea și toanele. Așa cum sînt cei mai mulți bărbați. Cum era Pierre. Asta era supărător la Pierre, că vrînd

atît de tare să fie reprezentantul umanității, devenise în adevăr. Fiecare dintre actele, dintre cuvintele lui nu mai era decît o mostră valabilă a gestului și a limbajului omenesc. Era reprezentantul comercial al omenirii. Își plasa sublimul așa cum își plasează alții trestia de zahăr sau nichelul, un sublim de cea mai bună calitate, dîndu-ți însă sentimentul regretabil că acest sublim avea nevoie de un plastor și că, fără înverșunarea unor asemenea agenți de publicitate și fără pasivitatea clienților, s-ar fi putut concepe o omenire lipsită de conștiință, lipsită de invenție și lipsită de orgoliu. Capul lui Pierre, în lung, în lat, vertical, orizontal, răsturnat, se adapta la toate trupurile oamenilor cînd munceau, cînd creau, cînd erau inspirați, cînd iubeau. Din capul lui Frank nu ieșea nici o lecție, nici un șantaj. Îi fu rușine că gîndise acest cuvînt. Dar era cuvîntul potrivit. Pierre făcea un șantaj, acela al perfecțiunii... Înlăuntrul ei, ca toate femeile, nu ura șantajul, dar există altul în afară de acela al imperfecțiunii ?

— Unde ai fost ? o întrebă Pierre la masă.

— La Frank, răspunse Claudie.

— Portretul tău înaintează ?

— Nu, spuse Edmée. N-am lucrat. Am stat de vorbă. Frank vorbește atît de drăguț.

Nu era adevărul adevărat. Adevărul era : capul lui Frank e atît de ușor...

Atunci veni iar criza. Ca ieri. Tensiunea aceea, urmată de spaimă. Oboseala de tot, de tot ceea ce nu era acolo. De tot ce era acolo.

— Era interesant, Claudie ?

Oh, Doamne ! Cît era de neîndemînatic ! De ce se încăpățîna să împingă fetița asta la minciună ? Și de ce, în clipa în care ei îi era rău de moarte, să mai adauge și suferința asta mică... N-avea să poată rezista...

— Claudie era în bucătărie. O ajuta pe Blanche Pearl.

— Frank face și portretul tău ? Oh, foarte bine !

Se înșela dacă socotea că ea avea să mintă.

— Ți-am spus că am stat de vorbă.

— Despre ce se poate vorbi cu Frank ?

Cu Frank, se gîndea el, care nu știa un nume propriu, care nu avea o meserie, care se slujea de culori a căror bază o ignora, care, la Universitate, ca să ajungă la o

diplomă, silit fiind să aleagă trei teme de studiu, alesese florile din fire de sticlă, svastica și cultivarea grepfrutului în Europa. Studii de trei ani în care nu fusese pomenită nici o făptură omenească, poate doar Otto Meyer, negustorul de flori din fire de sticlă din Regensburg. Cu Frank, care nu cîștigase un ban în viața lui, care mînca o prăpădită de avere. Cu Frank, care nu poseda nici știință, nici imaginație, nici talent.

— Despre toate, spuse ea.

— Despre toate ?

Despre toate ! se gîndea ea. Cu Frank care știe să respire, care știe să închidă pleoapele, care știe să coasă, să scoată petele cu benzină, să dreagă robinetele de la bucătărie. Cu Frank care deschide el însuși ușa, care nu știe să vorbească, care vorbește ca un cîine, punîndu-și capul pe genunchii stăpînului. De fapt, ăsta era adevărul. Nu spuseseră nimic. N-ar fi fost în stare să-și aducă aminte nici un cuvînt. Dar ce ușor fusese ceasul acela ! Își spuseseră tot ce aveau să-și spună. Din asta izvorîse acea frumoasă tăcere.

— Ți-a făcut urări de ziua ta ?

Uite ! Gata ! Avea să plîngă din nou. Se trudi, ca să alunge lacrimile astea fără rost, să se gîndească la cele mai cumplite nenorociri, așa ca pe vremea cînd era copil, la agonia tatălui ei, la moartea copiilor. Era prea tîrziu, ochii îi erau încețoșați. Pierre și Jacques se uitau fascinați la ochii aceștia din care crezuseră că văd, în ajun, țîșnind două lacrimi de fericire și în care se adunau acum alte două lacrimi, asupra rațiunii cărora nu se puteau înșela, curate și ele, dar prin care se pierdea curățenia celorlalte. Pierre le privea țintă, așa cum își privea experiențele la uzină, de parcă n-ar fi vrut să piardă nici un amănunt din procesul care, din umorile apoase distribuite în organismul Edméei, distila apa plînsului și sfîrșitul lumii. Observa falsa seninătate a frunții, nenorocirea tîmplelor, deruta pleoapelor și a buzelor. Se stăpînea să se ducă să sărute acei ochi, dintr-un scrupul de savant și dintr-o teamă cumplită că va displăcea. Își înțelese greșeala, încăpățînarea. Ar fi înțeles-o și un inginer din primul an : cînd apeși pe un punct slab, chiar dacă e vorba de oțel, oțelul se rupe. În Edmée exista o ruptură. Nu se mai mișca, nu mai mînca, chiar a

respira ar fi fost parcă o insistență. Jacques, ca un băiețel naiv, cu pudoarea lui care era aceeași pentru bucurie ca și pentru supărare, își întorsese numaidecît ochii de la maică-sa. Își mînca laptele de pasăre, desertul lui preferat. „Ah ! ce bun e desertul preferat !", încercînd să n-o privească. Dar cît era de greu ! Pînă azi nu-și dăduse seama că imaginile lui despre viață erau la fel cu fotografiile pe care le lua cu Kodakul lui, întotdeauna cu maică-sa într-un colț sau în mijloc. Tot ce putea izbuti în clipa asta, — „Da, mamă, mai vreau, sînt grozav de bune" — era să nu-i vadă ochii, dar îi vedea rochia, brațul, bărbia... Să nu se mai facă niciodată lapte de pasăre în familie, altfel existența ar fi de neîndurat !... Numai Claudie era firească. Nu se uita la maică-sa, nu mai lua lapte de pasăre. O văzuse în ajun pe maică-sa plîngînd pentru prima oară, avea acum deprinderea de a vedea o mamă plîngînd... Nu mai voia lapte de pasăre, ci un măr. Lipsa de atenție care o încuraja acum îi dădea chiar răgazul să izbutească să curețe mărul de jur împrejur fără nici o întrerupere, ceea ce Pierre nu-i îngăduise niciodată. Cît despre Edmée, îi treceau prin cap fel de fel de gînduri mici, de care nu se simțea răspunzătoare. Cel mai precis dintre ele suna așa : „Dacă e vorba de două lacrimi pe zi, am de plîns un veac..."

Se culcară devreme. Claudie găsise un leac pentru toate relele : adormea de cum se culca. Jacques căută pînă la miezul nopții leacul ăsta... Pierre, în pat, ceru iertare, ceru îndurare, ceru fericire. Edmée i le dădu pe toate. Bineînțeles, îl iubea. Bineînțeles, nu exista decît el. Bineînțeles, era fericită...

Pierre era greu, foarte greu...

Capitolul III

A fost în adevăr o întîmplare, a fost numai din întîmplare, pentru că Edmée își jurase să nu se mai gîndească la nimic de acum înainte, să nu cerceteze nimic cu de-amănuntul, să nu ia aminte la nimic. Nu-și mai ascundea sieși că la fiecare cotitură a unui drum nou o așteptau personaje și primejdii. În familia ei se formase, sub această formă de liniște, de demnitate, de plăcere de viață, o tumoare a cărei natură nu trebuia aflată cu nici un preț. Tumorile trec. Cele mai mari se elimină singure, răutatea din inima celor răi, cancerul omului, și nu au altceva de făcut decît să se elimine. Toți cei din casă erau asemeni ei. Fericirea fugise din căminul acesta, dar cei care îl locuiau se purtau de parcă ar fi fost fericiți. Același zîmbet de fericire pe buzele lui Jacques cînd pleca la școală, pe buzele lui Pierre cînd pleca la uzină, același, cu deosebirea că erau nenorociți. La un sfert de ceas unul de celălalt, pentru că fiul pleca și se întorcea cu un sfert de ceas înaintea tatălui. Edmée le răspundea prin același zîmbet prefăcut. Amenințarea avea să treacă. Zîmbetul va rămîne... Întoarcerea repede a rîsului părea mai puțin cu putință, a acelui rîs nepotolit care îl apuca pe Pierre în împrejurările cele mai puțin potrivite pentru a dezlănțui acest rîs, cînd citea, îndeobște cînd citea că Aristofan se prăpădise de rîs văzînd un măgar care mînca o

smochină, sau că un hotel de la mare anunța în reclama lui „O atmosferă de demnitate calmă", sau că papa primise de la catolicii din Wisconsin calapoade de ebonită. Zbieratul acesta sonor, care se prelungea cîteva minute, în loc s-o enerveze pe Edmée așa cum o enerva pe Claudie, o întărea, o înduioșa, îi dădea impresia că avea un măgăruș adevărat în casă, și că măgărușul ăsta adevărat, care își scutura urechile, își mișca botul, uita orice în rîsul lui, care îi făcea pe toți să uite că mai există și altceva afară de măgari, era tocmai Pierre. Pierre se întrebase uneori de ce, atunci cînd rîdea, Edmée se apropia de el, îl bătea pe umeri, îl săruta. Asta însemna că profita de metamorfoză, îi mîngîia greabănul de măgar, îi săruta botul de măgar, mult mai proaspăt și mai mătăsos decît obrazul lui de om. Era singura criză care îl scotea pe Pierre din „atmosfera asta de înaltă demnitate" de care nu rîdea și pe care ar fi dorit-o pentru familia lui... Acum se isprăvise, acel rîs nu mai răsuna, marele cardinal putea să-și încerce în tăcere calapoadele în pantofii papei, măgarul lui Aristofan să-și mănînce în pace smochinele, măgărușul ascuns în Pierre nu mai zbiera. N-avea să mai audă rîsul lui Pierre, decît dacă un măgar adevărat avea să se apuce să zbiere. Pierre dăduse înapoi regnului animal singurul semn, vai ! pe care îl primise de la el.

Era vinovată ? Era vinovată, fără îndoială, față de Pierre și de Jacques, de vreme ce sentimentul pe care îl trezea acum în ea prezența lor era remușcarea, conștiința unei trădări. Dar de ce era vinovată ? Vinovată de a nu fi respectat cu strictețe legile acestei mici republici al cărui civism era fericirea ? Cu toate astea nici cel mai ușuratic gînd al ei nu-l înșelase pe Pierre. Vinovată că îl schimba mai întîi în animal, ca să fie drăgăstoasă cu el ? Vinovată, zilele trecute, că luase pe genunchi capul lui Frank ? Era un gest atît de nevinovat. Se vedea atît de bine răspunzîndu-i lui Pierre, dacă ar fi anchetat-o în privința acestei crime :

„ — Cum ai luat pe genunchi acel cap ?

— S-a așezat singur. Nu l-am luat eu.

— Puteai să-l pui pe jos.

— Ar fi trebuit să-l iau cu amîndouă mîinile. Era o treabă greu de făcut.

— Să te fi ridicat.

— Nu s-ar fi simţit mai bine. Nici eu.

— Pe scurt, îţi plăcea ?

— Nu. Dar nu mă stingherea cu nimic.

— Specialitatea ta, ca să nu fii stingherită, e să ţii un cap de bărbat pe genunchi ?

— Pe semne. Pînă în ziua aceea n-o ştiam nici eu."

El stăruia. El stăruia cam mult de la o vreme... Pentru ce prelungea Edmée cu atîta bunăvoinţă dialogul ?

„— Capetele bărbăteşti nu sînt singure. Acolo unde e capul, nici bărbatul nu e departe.

— În general, da. Ieri fără îndoială că nu. Dacă Frank ar fi fost atît de aproape, te asigur că l-aş fi văzut. I-aş fi dat repede capul înapoi. Mă ştiu eu.

— Capul stătea acolo, fără să spună nimic ?

— Ba da, vorbea. Frank nu spunea nimic. Absolut nimic. Capul vorbea.

— Şi ce spun capetele ?

— Că e vreme frumoasă. Că e bine.

— Nimic nu se sărută mai bine decît capetele.

— Poate. Eu nu ştiam. Am să văd eu. Asta era primul."

Explicaţia asta îi părea atît de firească încît, într-o seară, cînd abia culcaţi el, în stîngăcia lui, se întorcea iar la vizita la Frank şi-i interzicea să se mai ducă vreodată acolo, ea nu se putu opri să-l împingă către acea discuţie gata construită în mintea ei şi să spună că nu vedea de ce ar fi rău să iei un cap pe genunchii tăi. Atunci începu adevărata discuţie.

— Ce cap ? Capul lui Frank ? Ai luat capul lui Frank pe genunchii tăi ?

— Capul s-a aşezat singur, nu l-am aşezat eu.

Prima frază a primei versiuni putu fi de folos. Dar Edmée îşi şi dădu seama să era singura.

— Nu ştiam că ai ajuns aici !

— Unde am ajuns ?

— Să iei capetele bărbaţilor pe genunchii tăi...

Tot era bine că primea ficţiunea capului separat. Dar momentul nu îngăduia ca cearta să rămînă acea dezba-

tere teoretică politicoasă care fusese în mintea Edméei. Prin faptul că soţii erau nemişcaţi, culcaţi, unşi cu balsamurile lor de seară, oferiţi nopţii, dezbaterea căpătă acum o cu totul altă însemnătate. Adesea, vara, se culcau goi. Pierre, pentru care nici chiar goliciunea nu avea nimic anonim, spunea de obicei : „Pornim din nou de la Adam şi Eva..." În seara de faţă, cu această fereală nouă şi cu sfiala pe care le-o dăduseră lucrurile tulburi din ultimele zile, el îşi puse pantaloni de pijama, ea îşi pusese un şort. „Aici e greşeala, ar fi putut spune Pierre, Eva a descoperit şortul..." Dar, cu tot acest văl, operaţia punerii unui cap de bărbat pe genunchi apărea în clipa aceea ca o intimitate cu totul deosebită. În adevăr, nu era drept să întrebi o femeie cu picioarele goale, cu pîntecele şi pieptul gol, acoperită de noapte, de somn şi de lună, pentru că fără îndoială că se amesteca şi luna, de ce punea capul lui Frank pe genunchii ei. Era o înşelătorie să vorbeşti despre incident la ceasul acela. Era ca şi cum ai fi întrebat-o pe Edmée în clipa aceea în care îşi simţea amîndouă mîinile ca pe două roabe ale castităţii şi ale plăcerii, de ce le dădea pe stradă unor oameni aproape necunoscuţi, care le strîngeau sau le lingeau. Să se trezească bărbatul ăsta nepriceput ! Să se îmbrace ! Să ia lucrurile cu care se îmbracă bărbaţii, izmenele, pantalonii, bretelele, jartierele, tricourile din ţesături spongioase, vestele, vestoanele, cele paisprezece buzunare, cele trei batiste. S-o lase şi pe ea să se îmbrace, şi înveşmîntaţi, să reînceapă discuţia despre cap. Atunci i-ar vedea neghiobia. De altfel, dacă ţinea atît de mult la asta, ea n-avea să mai ia niciodată vreun cap, n-avea să-l mai atingă. Cele mai îngrijite capete lasă o urmă pe rochiile delicate. Chiar cel al lui Frank. Rochia din după-masa aceea era la curăţătorie, la curăţătoria care nu cerea mai puţin de patru zile ca să steargă de pe mătase aburul acela care era urma celui mai uşor dintre bărbaţi.

— Ce farmec îi găseşti lui Frank ?

Cu capul sprijinit de căpătîi, cu un genunchi ridicat, cu şoldurile strînse în albastru ca cerul, Pierre devenise unul dintre acei acrobaţi taţi de familie, care se întind pe spate, în circuri, ca să-şi arunce fiul în aer. De ce nu era decît o aparenţă ? Cu cît ar fi fost mai bucuroasă să-l

vadă în seara asta jonglînd cu picioarele ! Cu cîtă grijă i-ar fi adus copiii pregătiți pentru „broască“ [1] și i-ar fi pus pe fluierele picioarelor lui. Lui Jacques i-ar fi fost puțin frică. Claudie ar fi înțeles în sfîrșit taților... Și ea, soții...

Nici o nădejde. El continua :

— Să nu-l mai vezi. Sau îi spun eu ce cred despre el.

Iată că gelozia intra pentru prima oară în acest pat. Și totuși ăsta era Pierre care rîsese totdeauna de gelozie, care glumise pe socoteala geloșilor. Scosese ultimul lui zbierăt mic cînd citise că un gelos, bănuindu-și nevasta că îl înșală cu un deținut, îi pîndise trecîndu-și capul printre zăbrele, și nu și-l mai putuse scoate. Ăsta era Pierre care, plin de ironie, o dusese pe Edmée la acvarium să vadă faimosul pește trandafiriu. De un trandafiriu aprins, de un trandafiriu care îi dă dreptul să domnească singur peste femele și care, cînd un mascul tînăr se învîrtește în jurul lor și se colorează puțin, din alb cum era în roz palid, îl provoacă, se așază în fața lui și îl ține la respect pînă cînd devine din nou alb mat... Să se ridice, să se ducă în fața lui Frank. Să-l privească pe Frank în ochi, pînă ce Frank se va face alb la loc, și să se ispră-vească !... Nu dorea decît să fie credincioasă celui trandafiriu aprins. Ce voia mai mult ?... Îi întoarse spatele...

— Te iubesc, Edmée.

Și ea îl iubea. Îl iubea pentru bunătatea, pentru inteligența, pentru zbierătul lui. Îl iubea pentru o mie, o sută de mii de pricini. Dar nici una dintre ele n-o putea face în seara asta să-i spună că îl iubește. Nu se întoarse. Îi întinse mîna cu spatele întors. El o luă... De vreme ce oamenii trăiau în bucăți, cu capul separat, de cîtva timp încoace o singură mînă îi putea ajunge, o mînă moartă ; amorțise de pe acum.

A doua zi de dimineață, Edmée ieși cu Claudie. În adevăr, nimic nu vestea ceea ce avea să urmeze. Bătea vîntul, dar nu un vînt care te ia cu el. Soarele strălucea, dar

[1] Figură acrobatică cu picioarele îndoite deasupra capului.

nu un soare care te pătrunde — unul care coace poamele potolite, ananasul, piersicile. Nu cocea nimic într-o femeie. Edmée n-avea nimic de cumpărat, nici un drum de făcut. Pentru prima oară se întîmpla ca totul să fie cum trebuie în dulapurile de haine, în cămară, în birou. Gazul era plătit. Pingelele Claudiei erau noi. Nici cea mai mică datorie față de omenire, de gospodărie. Nici cea mai mică rămînere în urmă a ei. Edmée găsea, la egală distanță de foame și de prînz, de naștere și de moarte, un ceas care putea fi smuls totalității ceasurilor, care nu făcea parte din ea, care n-avea de ce să se întoarcă la ea. Nu știa prin ce hatîr îi dăduse viața azi acest avans în timp față de ceilalți oameni, avans pe care îl cîștigă călătorul în jurul lumii cînd o pornește spre Orient. Se cuvenea să nu-l prăpădească.

— Unde ne putem duce azi, Claudie, undeva unde să nu fi fost niciodată ?

— În parcul Washington...

Claudie nu șovăia niciodată. Avea răspunsul gata pentru toate întrebările, chiar pentru cele care te pun în încurcătură. Totdeauna mulțumită în aparență, învoindu-se cu toți și cu toate, mîncînd la întîmplare, nepăsătoare față de rochiile ei, dacă îți trecea prin minte să-i ceri părerea, avea răspunsuri uluitor de precise, care dovedeau că hotărîse o dată pentru totdeauna ce fructe îi plac, ce culori, ce locuri potrivite pentru călătoriile de nuntă, ce garnituri de mărgele pentru rochiile de seară, care e valoarea relativă a tăiatului în fațete olandez sau francez al rubinelor, dacă e necesară pedeapsa cu moartea. Edmée se înspăimînta uneori și nu i-ar fi pus pentru nimic în lume o întrebare asupra religiei, a sinuciderii, a învierii sau asupra tatălui ei. Claudie, care se lăsa dusă de trei ani la Central Park, în scuarul Builtmore, nu se gîndise decît la un lucru : să meargă în parcul Washington. Era, în adevăr, ziua potrivită.

Pe Edmée o aștepta o surpriză : parcul era mic, dar și el în afara timpului. Plimbarea era mărginită, dar imaginară. Străbătură mai întîi un crîng de magnolii uriașe, cu flori mici, apoi niște camelii pitice cu flori uriașe, apoi un ținut sălbatic în care cactuși înalți de cinci metri înconjurau un lac, un lac adevărat. Orașul fusese clădit

fără să se dea atenție lacului și fusese găsit acolo într-o zi, fără nume, în vreme ce cele mai mici rezervorii erau botezate. Nu era nici o grădină necunoscută : toți micii ocupanți, toți copăceii din grădina tatălui ei, de la Montbrison, se aflau acolo însutit de mari, deveniți sequoia, baobabi și-i dădeau Edméei impresia nu că tinerețea ei trecuse, ci că crescuse de o sută de ori. Printr-o alegere care nu se explica decît prin spiritul de contradicție al grădinarilor peisagiști și prin mica concurență pe care vor s-o facă creatorului, aleile de copaci înfloriți se sfîrșeau cu o priveliște deschisă, aleile de pomi într-o înfundătură, aleea de bananieri cu statura pitecantropului dincolo de care nu se mai putea trece, aleea de curmali cu un cimitir vălurit și ierbos, cu pietre rășchirate și înclinate de pe acum fiecare în sensul gravității lumii într-acolo unde se afla și mortul. Edmée era singură cu Claudie. Ce inspirație fericită de a fi ales, pentru a veni acolo, clipa în care grădinile publice sînt inutile oamenilor !... Singure, cu un corb, cu un cintezoi. Clipa în care grădinile publice le trebuie neapărat păsărilor. O lebădă veni chiar pe jos dintr-un bazin oarecare, necunoscut, se plimbă ciugulind iarba, rozînd un rest de măr, făcu pe gîsca, apoi plecă deodată, se făcu din nou nevăzută, deveni din nou lebădă. Edmée se așezase pe banca mai liberă parcă între toate aceste bănci libere, sub copacul care părea cel mai rătăcitor dintre toți copacii. Un mare catarg de pază se înălța în stînga ei, acum pus de-o parte și scos din uz, nemaifăcînd semne decît unor interioare corăbii cu pînze. Două tunuri amenințau un trecut de mult în afară de raza lor. Desișurile, încărcate de flori înalte și ambițioase, erau înconjurate de sîrmă ghimpată sau de flori sentinele care le împiedicau să se repeadă în masă peste trecători, așa cum te făcea să te temi obrăznicia lor. Nu te covîrșea faptul că atîta frumusețe, atîtea miresme erau închise acolo, ci te emoționa... Un turn gotic peste care se ridica o fecioară întrecea în înălțime palmierii ; peste o clipă îți dădeai seama că era Fecioara peste frunzele de palmieri... Edmée se simțea cuprinsă de o odihnă nesfîrșită. Nu, nu se odihnea de acea zi : n-ar fi știut ce să facă cu ea, nu era obosită. Se odihnea după o oboseală grozavă, pe care n-o bănuise nici ea, adunată

peste ea de ani întregi, din copilărie. O odihnă care micșora contrastul între acea Edmée proaspătă, aprinsă, născută chiar în acea zi și acea Edmée îngreuiată, frîntă sub o greutate pe care n-o cunoștea. Nu mai era nici o îndoială : se afla pe singura bucățică de pămînt care era a ei. Singurul sentiment pe care i-l inspirau acele flori publice, municipale, naționale, era un ciudat sentiment de posesie față de lume, pe care nu-l simțise decît atunci cînd copiii ei erau încă în ea, iar Claudie, în centrul acestei grădini, era din nou în centrul ființei ei. Nu se clintea. Toate ceasornicile din oraș sunară ora zece, unsprezece, douăsprezece, dar în această primă de timp care îi era acordată azi, nu mai exista oră și nu izbutea să-i pese de ea. Nu se sperie de loc cînd se uită în sfîrșit la ceas. Simțea că nu poate părăsi acel loc. Nu se hotăra să se ridice. Cînd Claudie veni să se așeze lîngă ea, obosită de joacă, plină de curiozitate față de lenea asta pe care n-o văzuse niciodată la mama ei, mai conștientă decît Edmée de tulburarea pe care trebuia s-o pricinuiască lipsa lor de acasă, Edmée fu uimită de cuvintele care îi veniră pe buze, pentru că erau surprinzătoare, dar mai uimită de necesitatea frazei, decît de latura ei monstruoasă...

— Dacă am rămîne aici ?

— Toată viața ? întrebă Claudie. Oh ! mamă, să rămînem !

— Telefonează mai întîi fratelui tău. S-ar neliniști. Spune-i că nu mîncăm acasă.

— Repede ! răspunse Claudie.

Toate cuvintele fetiței aveau un sens. Repede voia să spună că peste un sfert de ceas n-avea să mai răspundă Jacques ; va răspunde Pierre, Pierre va fi acasă, și cu el va fi nevoie de atîtea explicații !

— Repede, pe urmă ne ducem să cumpărăm ceva de mîncare.

Fetița intră în cabina telefonică. Știa să telefoneze. Mai știa și ceea ce Edmée nu știuse, nu putuse niciodată, în afară de azi pentru prima oară, să-și dobîndească libertatea. În zece secunde învinse dragostea fraternă, pentru că îl ghiceai pe Pierre cel mic neînțelegînd nimic la celălalt capăt al firului, zbătîndu-se ca să-și dobîndească prînzul obișnuit, mama, familia. Vorbea despre taică-său,

dar trei cuvinte învinseră dragostea filială. Lupta era inegală cu această fată pe care Edmée o vedea prin geam, limpede, nemiloasă. Firul care o lega de cei doi bărbați de acolo nu era, în adevăr, decît un fir. Îl tăie. Apoi, îmbujorată pentru că îl lăsase baltă pe tatăl care aștepta, pe fiul care aștepta, pe soțul, pe amantul care aveau să aștepte, puse receptorul la loc în liniște, închise cu grijă ușa cabinei ca să nu rămînă legată de familie nici cu un fir de păr, nici cu un capăt de cordon. Edmée se gîndi că pentru prima oară în viața ei avea cinci sau șase ore de libertate în față, că era liberă...

Își cumpărară merindele de libertate. Edmée aștepta ca fata ei să ceară să i se plătească serviciile, să solicite printr-un șantaj firesc, ceea ce îi era oprit. Se înșela. Claudie, dimpotrivă, era uluitor de îngăduitoare. Trecu prin fața crabilor cu maioneză și a friștei, fără să le ceară. Îți venea să crezi că nici ea nu socotea că poate plăti libertatea prea scump. Prînzul libertății fu acela al tuturor scăpaților din închisoare, al tuturor exploratorilor, al tuturor soldaților în război : pîine, șuncă, fructe. Mîncară pe banca din boschetul de bambuși, hrănind păsările cu fărămituri, în afară de una, o suspectă, care stătea acolo ca să le vadă, nu ca să mănînce, și care își luă zborul la desert, pentru vreun raport îndepărtat. Băură, americănește, la fîntîna cu apă bună de băut. Apa țîșnea în șuvoi prin cele trei guri ale celor trei capete culcate. Claudie bău de la capul bărbătesc, cu dispreț, prefăcîndu-se că nu vede că un bărbat îi trimitea apa asta răcoroasă, fără mai multă recunoștință, se gîndea Edmée, pentru gura asta de bărbat de marmură decît avea să aibă mai tîrziu pentru gurile neîmpietrite ale bărbaților. Edmée alese un cap de femeie blajină, aproape capul ei. Bău puțin. Prea semăna treaba asta cu un sărut.

Un brad dădu umbră pentru siesta Claudiei. Ea adormi pe loc. Ea, care se zbătea acasă de cînd era de un an ca să scape de odihna de după-masă, își rezemă capul de umărul maicăi-si, închise pleoapele, le deschise o clipă lăsînd să se vadă niște ochi pe care Edmée nu-i recunoștea, mai mari, mai vîrstnici, mai luminoși, și adormi. Edmée sprijinea învelișul ăsta copilăresc și făptura necunoscută pe care o înfășura el dintr-o dată, și se întreba

ce însemna supunerea ciudată, îngăduința acestei nesupuse Claudie ? Ce înțelesese copilul, ce voia să dea a înțelege schimbînd astfel datoriile vieții ei mici în acte spontane ? Ce făgăduială înțelegea că face lipsindu-se de frișcă, renunțînd la langustă, dormind din instinct la momentul potrivit ? Capul îi cădea acum pe pieptul Edméei. Și el era ușor. Edmée o cerceta, punînd întrebări și dînd răspunsuri, după obiceiul ei.

— Știi ce facem noi aici ?

— Fără îndoială. Am fugit.

— Crezi că o să ne mai întoarcem acasă ?

— Azi o să ne întoarcem. Vom pleca altădată.

— De ce ai mîncat șuncă ?

— Am avut poftă de șuncă pentru prima oară în viață. O coincidență.

— De ce ai adormit cînd trebuia ?

— Am avut pentru prima oară poftă să dorm.

— De unde ai luat ochii pe care mi i-ai arătat ?

— Sînt ochii mei de schimb. Îți plac ?

— Nu trebuie să ai ochi de schimb. Asta înseamnă a minți.

— Foarte bine, mamă !

— Parcă ai spune că și eu am ochi de schimb.

— Eu ? Cum o s-o spun ? Eu dorm.

— Fără îndoială. Dar pentru că eu pun întrebările și dau și răspunsurile, poți să mi-o spui.

— Ai ochi de schimb. Cei care nu se văd niciodată. Eu îi văd des. Ai un suflet de schimb. Ai un trup de schimb...

În clipa asta Claudie se întinse, deschise pleoapele, ochii ei adevărați se iviră cu albastrul lor oțeliu, neînduplecați față de adevăr și de minciună.

— La lucru, spuse ea.

Iată că lucrul devenise o nevoie pentru Claudie.

— La ce-ai ajuns ?

— La catehism, la Facerea lumii. La lectură, la cursive.

— Aveai școală azi ?

— Nu-i nimic. Am să învăț cu tine.

— Ce-ai să spui profesoarei ?
— Am să-i spun că aveam de învăţat cu tine.

Era alinător. Împrejurările, ameninţările, ispitele se îngrămădeau zadarnic în jurul Claudiei : nu mintea niciodată. Nu din pricină că n-ar fi fost în stare să mintă : Edmée o socotea de fapt ipocrită. Dar o putere despre care Edmée nu ştia dacă e dispreţ sau întrebuinţare superioară a minciunii nu-i îngăduia să spună decît adevărul. Refuza minciuna aşa cum o fată nobilă, dar pe jumătate trezită, refuză cărţile îndrăzneţe, spectacolele îndoielnice, nu din respect pentru cinste, ci din pricina unei înalte concepţii despre plăcere. Claudie avea o înaltă concepţie despre minciună. Păstra minciuna, aşa cum avea să-şi păstreze virtutea, pentru ceea ce, pentru cel care avea să fie demn de ea. Se ferea instinctiv de prima minciună ca de o primă greşeală, nu pentru că era minciună, ci pentru că era prima. Edmée fusese adesea neliniştită de sinceritatea asta care crea între ele mai multe încurcături decît întrebuinţarea atenuărilor sau a scuzelor. Ar fi vrut numai ca toată această sinceritate care o înconjura pe Claudie să nu fie ea însăşi, într-o zi, o minciună uriaşă. Copilul nu mintea decît la lecţii. Introducea în viaţa lui Bayard, a lui Lafayette, a lui Cristos, episoade şi observaţii care nu dovedeau de fel imaginaţie, care erau minciuni. A spune despre Cristos că era stîngaci, că Lincoln avea un ochi roşu, că Bayard, pe cînd era copil, trîntise la pămînt şi călcase în picioare o fetiţă, însemna a minţi, nu altceva. Astăzi însă nu strecura nici bîrfeala, nici calomnia, nici greşeala cronologică în facerea lumii. O recită fără greşeli şi fără tendinţe, cel puţin aşa socoti Edmée, care nu le mai ştia prea bine. O recită în şoaptă. Un marinar se aşezase la celălalt capăt al băncii şi ciulea urechea, ca să prindă cîteva fărîme din taină. Pentru că, în jurul recitatoarei, grădina se popula încet, încet cu coriști. Gustarea de după amiază se isprăvise ; ca intermediu, sau ca exerciţiu practic, Creatorul făcea să defileze aceste făpturi umane create de curînd într-o ordine al cărei secret îl avea numai el. Dactilografe, negri, reumatici, mecene pentru vrăbii, se foiră tot timpul lecţiei într-un balet măsurat sau dezlănţuit, apoi sirena uzinelor sună şi pieriră

toți, lăsînd ici și colo numai cîteva perechi răzlețe de femei bătrîne vorbărețe, înverșunate să lămurească istoria facerii lumii și pe marinarul, care fără îndoială că aștepta potopul. Lecția de lectură fu tot atît de simplă. Grădina punea la îndemînă pe etichetele copacilor sau ale plantelor cuvinte în cursive minunate, chiar în limba care slujea atunci cînd cursivele fuseseră născocite : *euphorbia splendens, opuntia semperviva.* Asemeni copacilor cu rășină, fiecare copac distila la înălțimea unei fetițe cel mai nobil nume al lui pentru Claudie, numele lui dintru început, numele lui latin... *Amen,* spuse ea, cînd se sfîrși lecția. N-a mai avut loc și o lecție de aritmetică, o lecție de geografie, dar se simțea că grădina avea tabelele ei de înmulțire tainice, abacele magice, un ecuator, un pol. Un semn și zebra ar fi venit pentru lecția de călărie.

La ora cinci, se duseră să ia o gustare. Claudie bău un ceai, ținîndu-se dreaptă fără să fie nevoie să i se spună că are să se cocoșeze. Își isprăvi pîinea prăjită cu unt, fără să fie nevoie s-o sperie cineva că are să rămînă pitică. Pentru prima oară își luă gustarea ca o fată care avea să fie zveltă, înaltă, dibace, și, se văzu după felul în care apucă o ceașcă, vicleană. Ce voia să arate prin perfecția asta ? Să-i mulțumească maică-si ? Să înfrumusețeze o aventură ? Edmée simțea mai curînd un instinct de copil, de care era emoționată și speriată, un fel de răspundere pentru noblețea acestei zile, atît de deosebită de altele. Asta nu voia să spună numai : Uită-te ce sînt eu în ziua asta neobișnuită, ci : Uită-te ce aș fi eu într-o viață nouă... Uită-te cum ascult, cum mă joc de dibace cu cestile, cît sînt de cuminte, cum înțeleg, într-o viață nouă. Pentru că nu mai era de pe acum vorba de un concediu. I-o mărturisise Claudiei. Fetița era complice la această crimă încă necunoscută de Edmée însăși. Claudie trebuie să fi înțeles, după ce o văzuse toată ziua pe maică-sa, această persoană totdeauna în picioare, totdeauna activă, devenind o femeie molatică, trîndavă, absorbită de păsări și de negri. Desăvîrșirea ei nu venea tocmai din faptul că își făurea o superioritate asupra acestei mame schimbate ? Dar schimbată în ce ? Cum o vedea Claudie acum ? De unde venea fericirea care o umplea acum pe Edmée și care semăna mai curînd cu fericirea robiei, decît cu fericirea libertății ?

Era o robie față de tot, de toți. Nu se supunea Claudiei pentru că era fiica ei, ci pentru că era un copil. Popasul în grădina asta era supunere față de magnolii, de brazi. Era mai mult : era o predare. Părăsea armele, nu știa nici ea care. Fusese un asediu lung, nu știa nici ea din partea căror dușmani, căror prieteni mai curînd, și azi capitulase ! Nu știa încă ce le da. Dar se putea presupune foarte bine că pe ea însăși. Toate obiectele, toate ființele cu care refuzase pînă acum în chip inconștient să fie familiară, deveniseră învingătoare. O rostogoliseră pe pietrișul grădinii, o covîrșiseră cu umbra bradului, cu freamătul bambușilor, și o învinseseră. Și soarele era amestecat în asta. Și norii : de acum înainte va fi după voia lor. În curînd, cînd va veni noaptea, va fi amestecată și luna și stelele : pentru că soarele se luptase și în numele lor. Un bărbat tînăr îi ceru de la masa lui zahărul, ea îi dădu zahărul nu ca o vecină, ci ca o slujnică. Soarele se luptase și pentru tînărul acela... Slujnică ! Ce nobil era azi cuvîntul slujnică ! Era atît de înrudit cu cuvîntul preoteasă ! ... Era slujnica grădinilor, a Claudiei, a acelui bărbat tînăr, a oamenilor. O slujnică sfințită de o hirotonisire necunoscută, dar tot atît de cuprinzătoare pe cît hirotonisirea care o chema în clipa asta acasă îi părea îngustă. Nu pentru că Pierre, pe care îl vedea venind mai devreme de la birou, frămîntîndu-se că nu știa ce se întîmplă, furios, nu i-ar fi părut un stăpîn, un șef... Ba era chiar prea mult. Stăpîne Pierre, slujnica dumitale e ostenită. Nu te supăra pe ea că a slujit o după-masă întreagă stăpîni mai inconștienți... Să ajungă Pierre deodată un șef sălbatic, cu obrajii pictați cu dungi albastre, ea îi va netezi penele pălăriei, samurul de pe veșminte, îi va freca cu palma jambierele de piele de bivol, îi va urmări cu limba tatuajele de pe spate... Sau s-o lase Pierre să cadă cu fața la pămînt înaintea lui. Ar fi vrut bucuros să-i spele picioarele lui Pierre, să ungă cu ulei miresmat coapsele lui Pierre... Asta era taina ei ! De asta îi plăcea ceea ce Pierre o oprise repede să facă, să-l tundă ea singură pe Pierre, să-i scoată punctele negre de pe obraz cu o cheie de ceasornic, să-l spele pe cap, sau mai curînd să-l fi spălat o singură dată pe cap : Pierre nu i-o mai îngăduise a doua oară. Cu cîtă ardoare îi turnase șamponul, îi frecase capul și părul cu mîini dezlănțuite,

făcuse haz lăsînd spuma să-i intre în urechi şi în nas, adăugase la ulei ce-i venise la îndemînă, levănţică sau colir, pentru o reţetă îndrăcită. Da, în ziua aceea Pierre fusese domnul şi stăpînul ei. Îi frecase capul ca pe al unui idol, în ajunul procesiunii. A doua zi era balul clubului ; fusese mîndră de capul acesta spălat de ea. Îl ciupea de urechi pe ascuns, îl trăgea de păr, cu o familiaritate particulară pe care numai spatele lui Pierre, gîtul lui Pierre, picioarele lui Pierre o puteau cîştiga printr-o asemenea spălătură. Dar restul trupului lui Pierre se împotrivise acestor pretenţii. Nu-i îngăduise să-l mai spele pe cap. Slujnica lui pentru cap redevenise domnul Julien, coaforul francez al hotelului... Şi Jacques era acum ca tatăl lui. Îl simţea nenorocit cînd ea îi supraveghea baia, într-o casă care se temea de Magdalena şi n-o accepta decît pe Maria. Bieţii iubiţi ! Nu le putea totuşi cere să fie îmbrăcaţi în pene de kiwi, să mănînce goi ! Da, îl înşelase pe Pierre zilele trecute, cînd Frank îşi pusese capul pe genunchii ei. Fusese vorba de ispită, de poftă de a săvîrşi acel păcat, acea ticăloşie pe care Pierre n-o aproba nici pentru sine : să-l spele pe cap pe Frank. De ce atîta tărăşenie pentru asta ! O spălătură pe cap nu face rău niciodată.

— Unde ne ducem acum ?

— În grădină, spuse Claudie.

Iată ce înţelesese Claudie : că nu mai există casă, frate, tată, că nu mai există decît o grădină. N-ar fi trebuit să se întoarcă acolo. Le aşteptau obiceiuri mai vechi decît toate cele ale vieţii lor dinainte... „Primul apartament în care mă simt bine, se gîndea Edmée. În cele două luni ale anotimpului ploios, ne vom duce la hotel... Nu numai că mă simt bine, dar totul pare făcut pentru mine, pe măsura mea, de la eliotrop pînă la euforbul uriaş. Aici sînt toate lucrurile care îmi sînt dragi sau care îmi plac. Există chiar şi un cimitir în care voi putea fi dusă fără să fie nevoie ca trupul meu — e singura mea fobie — să treacă întîi prin ascensorul de serviciu..." Soarele se culca peste Edmée, în culoarea lui de victorie. Petuniile, cerceluşii, margaretele, flori zgîrcite în timpul zilei, se grăbeau să răspîndească miresmele pe care le economisiseră pînă în clipa aceea şi, înnebunite, le aruncau fără socoteală, intrînd în noaptea de neprihănit. Sfertul de ceas de duo

între păsările de zi și păsările de noapte își îngîna preludiul, acele păsări de noapte americane care au un rîset, un flaut și patru note din glasul privighetorii. Astăzi, aceste patru note ajungeau din plin. Toți noii stăpîni ai amurgului Edméei se zbuciumau. Stăpînul ei vîntul, căruia îi plăcea să mîngîie fiecare frunză a stăpînului ei bambusul, cu o mîngîiere deosebită. Stăpînele ei umbrele, pe care becurile electrice le mai opreau încă în loc și stăpînii ei oamenii, înfrumusețați de amurg, care treceau colorați, știa bine, de culori neadevărate, purpurii, de un galben aprins, rumene, dar pe care se prefăcea a le crede nuanțele lor definitive. Ar fi putut fi. Ar fi fost destul să-i pictezi... Vai ! Pierre nu va îngădui niciodată să fie pictat așa, cu fața de smaragd, cu fruntea roșie, cu mîinile aurii. Nici Jacques, care plînsese în ziua în care maică-sa îl dăduse cu roșu... Nu mai era nădejde decît la Claudie... Asta era atitudinea Claudiei, la Frank : poza de parcă Frank nu i-ar fi făcut portretul, ci ar fi boit-o chiar pe ea... Oh, ce tristă e viața cînd pielea are culoarea pielii omenești ! Cum de o singură zi în care făcuse un pas înapoi, în care lipsise, îi putuse da o teamă atît de mare de ființe necolorate, netatuate ? Bietul chip al lui Pierre, pe care zbîrciturile vor fi singurele tatuaje ! Ce era cu ea ? Înnebunea ? În orice caz, n-avea să-l vadă pe Pierre în seara asta. Au să mănînce un sandvici... Au să se întoarcă după ce ei se vor fi culcat... Și, de altfel, de ce să se întoarcă acasă ? N-avea puterea să se întoarcă... Claudie dorise totdeauna să se culce o dată la hotel... Era un prilej frumos.

— Telefonează-i lui Jacques, Claudie. Spune-i că sîntem reținute. Că nu ne întoarcem acasă în seara asta. Nu trebuie să creadă că am fost răpite.

— Foarte bine, răspunse Claudie. Dar va răspunde tata.

— Ei și ?

— Oh ! Nimic.

Edmée urmări dialogul din ușa cabinei.

— Eu sînt, spuse Claudie.

Auzi în receptor o exclamație, o voce speriată.

— N-am fost răpite, rosti Claudie.

Vocea strigă, furioasă.

— Ne întoarcem mîine dimineață, urmă Claudie.

Vocea întrebă ceva.

— Unde sîntem ? Nu știu nici eu

Vocea se rugă.

— Negreșit. Tot ce pot să spun e că ne vom întoarce negreșit.

Vocea... Dar Claudie închisese. Asta a fost tot.

Dece îi veni Edméei ideea să doarmă la *Ambasadori* ? Pentru ce toți noii ei stăpîni o duseseră la hotelul vedetelor și al alaiului lor ? De ce crezu că îi urmează pe oamenii tăcerii și umbrele, intrînd în azilul zgomotului și al luminii ? Ajunseră fără geamantane, fără bagaje, nu ca la un hotel ci ca la o gazdă. Avură o odaie cu un pat mare, căptușită cu un lemn al cărui nume era scris pe o etichetă : cireș de Nigeria. Claudie îl mîngîie. Nu mîngîiase încă niciodată un copac pe dinăuntru. De jos se auzea murmurul orchestrei. Picaseră bine, era o cină de gală. Femeia de serviciu le spuse că erau toate acolo : Garbo, Claudette Colbert, Myriam Hopkins, Merle Oberon. Cînd sosea una dintre ele, un prim murmur urca prin fereastră, acela al mulțimii ; și după scurt timp, atît cît îi trebuia ca să-și lase blana la garderobă, un al doilea murmur, al colegilor și egalelor ei, prin ușă. Claudie își mîncă sandviciul, se dezbrăcă. Edmée cumpărase la parfumerie săpun și perii de dinți : ar fi trebuit să le cumpere și dacă ar fi dormit în grădină. O scăldă pe Claudie. Cu părul buclat, abia zbicită, așa cum îi place lui Dumnezeu, fetița își făcu apoi rugăciunea. Dar ce înțeles ciudat aveau azi cuvintele pentru Edmée... „Tatăl nostru carele ești în ceruri, spunea Claudie, mulțumesc pentru piinea asta care nu e de toate zilele... Fă din viața noastră o viață de odihnă, de dragoste, de trîndăvie, îngîna Claudie. Și se sfîrșea așa : Fă-mă fericită totdeauna, și n-am să cad în ispită. Iar poveștile astea despre jignire nu sînt interesante. Nimeni nu e jignit în viață. Afară de susceptibili. Cu atît mai rău pentru ei. Amin !..." Dar odaia era deasupra orchestrei și rugăciunile trebuiră să lase locul muzicii.

— Du-te să-i vezi, spuse Claudie.

Pentru prima oară închipuirile Claudiei erau realitate. Toate persoanele pe care maică-sa se ducea să le vadă

noaptea sus, deasupra etajului al douăzecilea, acasă, se aflau adunate acolo, la parter.

— Du-te cu ei, am să fiu cuminte.

Edmée coborî. Sala de banchete era deschisă. Vedea ospățul din salon. Claudie avea dreptate. Erau tocmai prietenii pe care îi primea maică-sa, cînd ea dormea : fericiții pămîntului. Aproape toți erau acolo, zgomotoși, îngăduitori, familiari. Unul dintre ei chiar îi făcu un semn, unul dintre cei cu care fără îndoială că dansase atît de mult în noaptea castraveciorilor. Îi recunoștea pe toți : Gable, Powell. „Ah, nu cunoști numele proprii ale oamenilor mari, ar fi spus Pierre, dar le știi pe dinafară pe cele ale actorilor ăstora..." Și, în adevăr, le știa. Așezată la biroul la care se prefăcea că scrie, își aducea aminte o serie de nume proprii, seria ei, colecționată în memorie din copilărie încă, nume de cîntăreți mediocri, de pictori mediocri, de proprietari de curse mediocri, nume care nu erau o forță, care nu străluceau, care nu-ți dădeau nici o spaimă și nici o umilință, dar care te îndemnau ușurel către viață : numele tenorului Blomingham, pe care îl auzise cîntînd în *Manon* la Forges-les Eaux, al pictorului Roulafeu, care expusese la Vichy o odaliscă roșcată : al Mariei Camaska, vecina ei de hotel la Biarritz, care avea doi ciini afgani. Aceștia erau sfinții, eroii evangheliei ei ? În orice caz pe aceștia ar fi vrut să-i întîlnească, cei pe care se ducea să-i vadă în nopțile cu castraveciori, în nopțile de sărbătoare, pe scara de fier pentru incendii : frații, verii, surorile ei...

În seara asta se înșelase. Nu putea bea și dansa cu ei : era în taior, nu în rochie de bal. Se urcă în odaie. Claudie dormea. Edmée se dezbrăcă — o clipă fu goală : la nevoie, era și ăsta un costum în care îi putea întîlni —, se întinse, și dobîndi, de-a lungul unui somn nou pentru ea, o inconștiență și mai nouă încă.

Capitolul IV

Viaţa îşi reluase cursul în casă, zguduită de furtună. Pierre nu înţelesese. Nu înţelesese că există vacanţe, vacanţe în toate, chiar în dragostea conjugală cea mai vădită, chiar în fericire. I se părea de neconceput să fie vreme frumoasă, o femeie să iasă în oraş, să i se pară că e frumos şi să nu se mai întoarcă seara. Pierre nu ajunsese inginer din întîmplare. Făcea parte în adevăr dintre acei oameni care rînduiesc pămîntul, care construiesc, inventează pivniţe şi canaluri, gîndesc în etaje şi ascensoare. Avea o groază înnăscută de viaţa nomadă şi un fel de dispreţ pentru tot ce a mai rămas din ea pe lumea asta, restaurantul, campingul. Pentru el, hotelul făcea parte din categoria vagabondajului. I se părea un fel de nebunie că nevastă-sa se dusese să se culce la hotel cînd avea la o depărtare de cinci sute de metri de acolo un apartament, parcă s-ar fi culcat pe o bancă în faimoasa grădină. N-o întrebase nimic cînd, a doua zi, la masă, întîlnise această femeie nouă, atît de asemănătoare totuşi cu cea veche. O sărutase pe frunte... Ce fericire că există frunţi pe chipurile omeneşti... Vorbise despre vremea frumoasă, despre vremea frumoasă de azi, pe care, cu o spaimă tainică o văzuse deodată atît de asemănătoare cu vremea frumoasă de ieri. Fusese silit, din pricina copiilor, să aibă aerul că-i pare firesc ca mama lor să doarmă prin străini.

Cuvînt îngrozitor, dar ăsta era cuvîntul. Poate că Edmée avea la îndemînă un sinonim, el n-avea. Cuvîntul a dormi prin străini putea fi întrebuinţat mai bine decît oricînd de data asta în sensul lui propriu. Nevasta asta fugise din patul ei. Se dusese să se culce în nişte cearşafuri care înveliseră zeci de străini şi de străine, pleşuvi, roşcaţi şi, dat fiind că era vorba de acest hotel, cel puţin cîte doi deodată. Căminul de care era atît de mîndru, căminul în care nu existase minciună, înşelătorie, în care el credea că pusese toate izolatoarele ca să-l despartă de cloaca lumii, căminul ăsta neîntinat fusese coborît de această femeie, prin aventura ei lipsită de aventură, la nivelul căsniciilor obişnuite, al căsniciilor. Nu se dusese să-şi petreacă noaptea la Frank, dar căsnicia nu mai era neprihănită. Căminul trecuse printr-o aventură... Pierre îşi spunea zadarnic că exagera, că în America o mişcare de independenţă e explicabilă, că mîinile Edméei atinseseră mai puţin, în campingul ei, mîini omeneşti, decît în propria ei casă, că pielea ei era curată, că Edmée, pentru că nu fusese tovarăşa lui de noapte, cîştigase chiar o noapte de puritate. Nimic nu-l ajuta. Căminul era mînjit. Îşi mînca friptura de vacă cu sos într-un cămin mînjit. Pentru că azi era sîmbătă, ziua în care se gătea un fel de mîncare al familiei lui, şi copiii trebuiau să fie hrăniţi cu hrană franţuzească, să aibă papile franţuzeşti. Jertfa asta adusă străbunilor se făcea de obicei în mijlocul unor exclamaţii, înconjurată de entuziasm, şi se bea vin. Friptura cu sos de azi nu cerea decît apă, ca tăieţeii. Pierre se întreba dacă n-ar fi fost mai bucuros ca Edmée să nu se fi întors aşa, să fi pus mai bine condiţii, să se fi plîns, să fi fost nevoie ca el să îngăduie sau să ierte. Copiii ar fi înţeles. Şi el ar fi înţeles. O zi de neînţelegere nu strică virginitatea unui cămin. Ar fi dorit pînă şi una dintre acele certuri ale căsniciilor de rînd, din care trăiesc revistele ilustrate. Da, avea să-i cumpere blana. Da, aveau să-şi petreacă vacanţa în Hawai. Dacă Edmée cel puţin ar fi vrut un automobil numai pentru ea, toate bucuriile întoarcerii ar fi fost acolo în clipa aceea. Cearta ar fi lăsat cel puţin un copil, un copilaş fermecător : un automobil mic, despre a cărui marcă şi culoare s-ar fi vorbit acum, la masă. Dar ce puteau pricepe copiii din faptul că mama lor devenise din-

tr-o dată străină de casă, că uitase că în casă se mănîncă, se cinează, se doarme ? Ce putea însemna mai ales, din partea lui, naturaleţea cu care socotea mulţumitoare părăsirea asta neaşteptată a unei îndatoriri, a celei mai înalte îndatoriri, a statorniciei ? Dacă o femeie îşi înşală bărbatul, îi priveşte pe ei doi şi nu-i priveşte decît pe ei. Dacă îşi înşală casa, răul e universal. Ochii lui Jacques spuneau tot în privinţa asta. Ochi de mic latin, de mic roman, luminaţi de o civilizaţie în care se pedepseşte cu moartea, fără explicaţii, o femeie care se întoarce acasă în zori. Erau plini de teamă, le era frică să nu fie aplicată această pedeapsă cu moartea. Erau plini şi de ruşine : tatăl şi mama lui nu mai erau nişte pilde. Era îngrozitor. Jacques lua masa pentru prima oară între părinţi sortiţi relelor care lovesc şi alţi părinţi : compromisul, distracţia, greşeala. Azi se ivea o asemănare înspăimîntătoare între părinţii lui şi părinţii colegilor lui de şcoală. Era prima lui decădere. Părinţii lui erau asemenea celor despre care vorbeau prietenii lui în timpul recreaţiilor sau la ieşire, taţi uşuratici, mame care lipseau de acasă. Avea şi el păcatul originar al copiilor, acela de a se fi născut din părinţi care nu sînt pildele lumii. Friptura cu sos e grea pentru cel căruia îi iei coroana lumii. Numai Claudie mai ceru o dată, dar Pierre se gîndi că nu exista nici un motiv ca friptura să nu mai aibă nici un gust pentru ea. Ea cîştiga totul în scandalul ăsta. Devenise egala lor. Avea un beneficiu cumplit, prin partea pe care o luase la fugă. Se gîndea, desigur, că taică-său nu se putea să nu-i poarte pică pentru beneficiul acesta. Îl privea pentru prima oară cu un fel de frică, de parcă în casa asta liniştită în care nu se dăduse niciodată un bobîrnac, aveau să se tragă palme. Se pregătea pentru ele. Cînd Pierre ridică brusc braţul să ia cana, ea îşi feri obrazul. Cine o învăţase pe Claudie, în noaptea asta îngrozitoare, că taţii îşi lovesc fiicele peste obraz ? O frică plină de dispreţ. Pînă şi în frica asta era obrăznicie. Nu se putea ascunde, tocmai faţă de Claudie, că maică-sa săvîrşise o înşelăciune şi că el era silit s-o admită, s-o accepte de faţă cu copiii. Pentru Claudie adevărul e că el era un soţ îngăduitor, faţă de acea grădină Washington, de acel hotel, de acel pat în care Edmée dormise cu Claudie. Da, asta

era Claudie, asta gîndea Claudie. Maică-sa îl înşelase pe Pierre, înşelase căminul, împreună cu ea...

— Ştiu de ce e mai puţin bun decît de obicei, spuse Edmée, am uitat linguriţa de untdelemn.

Totul se lămurea. Lipsea linguriţa de untdelemn. Pierre recunoscuse greşeala : o linguriţă de fiere curată.

— Îţi ştii lecţiile, Jacques ? Vrei să te ascult ?

— Oh, nu, tată. Le ştiu.

Bietul Jacques ! Pentru prima oară i se părea că lecţiile nu sînt făcute pentru a fi spuse pe dinafară, ci pentru a fi păstrate cît mai adînc în tine. Lecţia de azi era Cele O Sută de Zile şi Waterloo. Ieri l-ar fi zorit pe Pierre să-l întrebe, în setea lui de a nu accepta înfrîngerea, sigur că tatăl lui avea să-i demonstreze că Waterloo era o victorie, mai mult decît o victorie, o înfrîngere de o zi în noroiul şi pe caldarîmurile belgiene, apoteoză în tabăra arhanghelilor. Pierre avea darul să săvîrşească metamorfozele astea pentru fiul lui. Izbutea să scoată orice panică, orice dezordine, orice greşeală de stat-major din Azincourt, din Malplaquet, din Trafalgar, din Sédan. Sau se băteau între ei numai nişte mercenari şi onoarea ţării nu era amestecată. Sau vrăjmaşii recurseseră la trădare, şi ocara cădea pe ei. Sau moartea lui Nelson era pentru Anglia cea mai cumplită înfrîngere. Sau lupta, înfrîngerea militară, se dovedea o victorie civilă. Toate aceste nume deveneau nu de ocară, ci religioase, sfinte, ca numele de sărbători din calendar, în care se posteşte. Cu cîtă repeziciune, în orice altă zi, i-ar fi dat lui Jacques, pentru lecţia de la şcoală, un Waterloo nou-nouţ şi poleit, un Waterloo ridicol pentru Blücher şi din care însuşi Wellington — mare merit să aştepţi întăriri un ceas ! La Sidi Brahim, o unitate de vînători le aşteptase douăzeci şi opt de zile ! — n-avea de ce să iasă mîndru. Dar Jacques se ferea azi de sulemeneala asta. Simţea în el o amărăciune care îl împingea nu să îndulcească Waterloo-ul, ci să facă din el cea mai cumplită înfrîngere. Am pierdut tot la Waterloo, în afară de onoarea pe care trebuia s-o pierdem la Metz. Unele nume odinioară destul de luminoase, Austerlitz, Marna, aveau chiar o înfiorătoare înclinare să treacă de partea nenorocirilor. Pierre se întreba ce însemna zîmbetul acela trist pe buzele lui Jacques. Şcolarul pricepea

pentru prima oară nenorocirea, panica, capitularea... În după-masa asta avea să-şi spună lecţia despre Waterloo aşa cum trebuie spusă : armatele franceze fuseseră învinse acolo ! Învins pentru prima oară, se ridică de la masă, îşi sărută ca un învins tatăl, mama. N-o sărută pe Claudie, ea era acoperită de victorie... Din fericire nu fu ascultat. Fu ascultat un mic englez care se lumină la faţă, care nu mai isprăvea... Bieţii mici englezi care cred în victorie !

După-masa fu grea la birou pentru Pierre. Nu pentru că se deosebea de altele. Dimpotrivă. Toate operaţiile de care era legat cu patimă, forarea terenurilor petrolifere, punerea de sifoane pentru petrolul submarin, stingerea puţurilor care ardeau de veacuri — tocmai astăzi îşi dădeau pe faţă tainele, ajungeau la a fi tipuri. Şi cu toate astea nu mai erau ele. Se interesa de ele, le discuta cu subalternii şi cu şefii lui, dar erau întunecate, erau ca friptura cu sos, lipsite de gust. Edmée uitase să toarne linguriţa de untdelemn în carburanţii lumii. Contabilitatea, prospecţiunea, instalarea sifoanelor nu-i mai dădeau acea beţie, acea mulţumire generală care îi îngăduia să nu-şi despartă meseria de viaţă. Ce fusese viaţa lui pînă azi ? Un petrol îmbelşugat, curgător, sub un soare care era fericirea lui în căsnicie. Astăzi însă de o parte era Edmée şi de cealaltă parte restul. Asta era. Edmée, în loc să fie Dumnezeul, motorul acestei vieţi, desprinsese de ea tot ceea ce nu era ea, prin mica ei fugă din ajun. Acea Edmée care prezida chiar în biroul ăsta la foraje, la pompări, la foraje cu apă, nu mai exista. Nu se depărtase numai de Pierre, ci de tot ceea ce era însăşi viaţa lui Pierre. Puţurile, porturile, gurile de foc erau lipsite de Edmée. Filigranele graficelor erau lipsite de Edmée. De ele se separase Edmée. Iată divorţul, iată separarea de bunuri pe care o aducea fuga ei : n-avea să mai aibă nimic de-a face cu toate lucrurile şi făpturile astea pe care poate că nu le văzuse niciodată, dar pe care Pierre le legase de ea timp de unsprezece ani. Se dezbrăcase afară din casa ei, şi desprinsese tot de pe ea. Se despărţiseră de el pentru totdeauna acest gînd al Edméei de care era pătrunsă munca lui, iubirea Edméei instilată în fiecare clipă de lucru, în fiecare bidon, în fiecare zăcămînt subteran, în

fiecare dictare dactilografică. Ce animale ciudate erau aceste dactilografe, de cînd Edmée se evaporase din ele ! Ce făpturi ciudate, aproape de animal, erau, de cînd Edmée pierise din ele, Miss Lilly Smith, cu ochii ei de faianță, cu degetele ei lungi pe care găsea mijlocul să le încrucișeze după fiecare cuvînt dictat pentru că i se spusese că are mîini de preraphaelită, Miss Robinson, cu buzele ei în formă de inimioară, cu o umbră de mustață, cu mîinile pe care și le ascundea după fiecare cuvînt dictat, pentru că degetul cel mare îi era turtit !... Nu era vorba ca Edmée să nu mai fie iubită. Dar era vădit că același suflet nu va mai putea sluji la tot. Trebuia să-și ia rămas bun de la minunea asta, de la opera lui de care era atît de mîndru, de la această unitate de viață, acțiune și dragoste, care nu mai exista De acum înainte avea să aibă nevoie de două suflete : unul în slujba Edméei, celălalt pentru alții. Nu va mai fi un singur suflet fericit pentru toate, nobil pentru toate, ci un prim suflet fericit și nobil pentru meseria lui, pentru muncă, iar pentru Edmée un suflet în care Pierre simțea făcîndu-și loc compromisul și ticăloșia, o dată cu suferința. Iată ce i se întîmpla în biroul în care fiecare coleg care intra credea că îl găsește pe același Pierre din ajun, stăpîn pe viața lui, întreg în viața lui. Colegul găsea, despărțite pentru totdeauna, sufletul petrolului de sufletul Edméei. Ar fi fost o fericire dacă, într-o zi, cel de al doilea suflet n-avea să-l strice și pe primul. Cum se gîndea la Jacques, la Claudie, și nu-i vedea nici pe ei topiți și răspîndiți în lucrul lui ca de obicei, se întreba dacă nu-i va trebui și un suflet pentru Jacques, un suflet pentru Claudie. Uite că îi trebuia unul nou ca să-i dicteze corespondența domnișoarei Robinson... Iată unde duce orgoliul, unde duce dorința de a avea un singur suflet, un suflet mare : la îmbucătirea asta !

— Nu exagera, spunea un glas înlăuntrul lui. Exagerezi.

— Eu exagerez ?

Uite că acum vorbea cu el însuși. Oamenii numesc asta a vorbi singur, iar lucrul se întîmplă, dimpotrivă, cînd un om e tăiat în două. Nouă dovadă că existau două voci acolo unde înainte nu se vorbea de loc, unde totul se pe-

trecea prin reflexe, fără discuţii. În cîteva minute fiecare dintre aceste două suflete îşi găsise vocea lui. Da, dialogurile aveau să înceapă între Pierre cel nefericit, acrit, bănuitor, şi Pierre cel care se va preface că nu e atins, că socoteşte absenţa asta a femeii drept lipsită de însemnătate. Pierre care va preţui sîmbăta viitoare omleta ţărănească şi-şi va lua porţia de friptură cu sos cînd, prin ciclul de mîncări de familie, are să se ivească din nou pe masă. Da, pentru acela va fi fără însemnătate. Celălalt însă ştia cu ce seamănă acea fugă şi acea întoarcere : cu ale femeii care s-a dus să-şi pună în siguranţă acţiunile şi bijuteriile. Dacă Edmée ar fi dus o avuţie afară din casă, înainte de divorţ, dacă ar fi furat şi ar fi încredinţat unor tăinuitori avuţia casei, n-ar fi avut altă mutră cînd s-ar fi întors. Cît greşise el lăsînd copiii în atmosfera asta tulbure ! Ar fi trebuit s-o ia în braţe, să-i spună : „Ce bine ai făcut că ai schimbat puţin aerul. Ai să dormi mai bine la noapte..." şi s-o sărute într-un fel care i-ar fi spus Edméei că fuga ei era tot, dar nu era nimic ; că îşi închipuise orice, se temuse de orice, dar că nu-şi închipuia, că nu credea nimic. Şi să-i spună ei, cînd aveau să meargă la culcare — oferindu-i umilinţa lui, nemaicrezînd că el era bărbatul ideal pentru că, dacă ar fi fost femeie, nu s-ar fi măritat decît cu el însuşi — că pricepea că se simţise sătulă o clipă de viaţa asta domesticită, de zilele, de obiectele astea domesticite ; şi, pentru că patul era acolo, că ea avusese de fapt dreptate să caute pentru o noapte un pat sălbatic. Cel de acasă devenise un fel de ladă, de bufet, un pat de corvoadă... Era foarte de înţeles că voise să găsească un pat adevărat, neîncrezător, mare, nărăvaş. Un pat de hotel, varietate nepotolită a patului. Asta era, în adevăr, prea de familie... Aşa trecu după masa, luptînd cu un pat sălbatic, între busturile, lipsite în fiecare clipă de braţe, ale domnişoarei Smith şi domnişoarei Robinson.

Şi aşa se găsi din nou seara, la ora somnului, în patul cufăr. Se îmbăie, se culcă primul, ca de obicei. În toate celelalte seri, îşi citea ziarul. Sprijinit de perne, pe estrada lui de soţ, lăsa isprăvile, zvonurile, cataclismele lumii să se rostogolească în valuri inofensive la picioarele acelui platou pe care era de neatins. El, care n-avea vicii, n-avea păcate, care era credincios celei mai credincioase, fericit

cu cea mai fericită, primea — nu bea niciodată ceaiuri medicinale — omagiul acestei omeniri în care soții bagă piciorul nevestei lor într-o cutie plină cu cobre pentru a o moșteni, în care vice-președintele Băncii de Schimb se duce la Sing-Sing, în care mamele își ucid șapte copii pentru că și-au văzut bărbatul sărutînd o croitoreasă. Citea cu simpatie, masîndu-și ușor genunchiul stîng în care începea să se ivească reumatismul, veștile despre incendii, căderi la bursă, morți la Hollywood, binevoitor față de crime, îngăduitor cu inundațiile, citea cu indiferența celor care citesc o scrisoare care a greșit adresa. Cu atît mai mult cu cît lectura era întretăiată de aparițiile succesive ale unei Edmée din ce în ce mai aproape de noapte și de dragoste. Focul mistuia Atlanta, și Edmée se și ivea în capot. Joan Harlow murea și Edmée trecea cu părul despletit. În concesiunile din Shanghai începea lupta, și de data asta ea era desculță. În sfîrșit venea clipa în care putea arunca ziarele, putea schimba toate noutățile din lume, lumea, cu Edmée în pijama. Își lua locul lîngă el, se așeza și ea, împărțind o clipă domnia cu el. Se simțea generos, bun. Ea era proaspătă, arzătoare. Domnia lor a amîndurora era o domnie de iertare a omenirii, a universului. Reumatismul era vindecat, mîinile regilor vindecă reumatismul. Stingea lampa. Ierta lumea că e lume, că e lașă, că nu-i place să sufere. Uneori Claudie se năștea între ei doi, trebuia să aprindă lampa din nou, se năștea înainte ca el s-o fi atins pe Edmée, s-o fi sărutat. Uneori Edmée fugea pentru călătoria ei de explorare în bucătărie, pentru a face o rînduială pe care o amînase ani de zile și care era urgentă în acea noapte. Se întorcea mai ușoară, mai dulce, cu mijlocul mai unduios, cu pieptul mai neted : femeia lui se schimbase în femeie.

În seara asta însă nici ziar, nici domnie. Nu citise nimic și se întinsese numaidecît. Numai capul depășea patul, și niciodată nu fusese mai puțin vorba de o coroană pentru el. Era un pat cu picioare înalte. Vrăjmaș al nomazilor cum era, Pierre nu suferea nici divanul pe care îl transformi, nici patul cu un dispozitiv pe care îl muți din loc. Cu ce i se părea azi că seamănă patul ăsta ? Cu ce aparat al cărui desen îl văzuse în gazete ? Da, găsise : cu acel aparat în care sînt bine înveliți cei care au p.ă-

mîinii paralizaţi şi care nu mai pot respira fără strînsoarea lui. El respira, dar cu greutate. Închisese ochii. N-avea să-i mai deschidă. Edmée se dezbrăca pentru prima oară fără ca ochii bărbatului ei să fie deschişi. Oare ea ştia că era nevăzută, că avea pentru prima oară odaia ei separată ? Aparatul era bun. Pierre aspira... Expira. Dar o pîndea pe Edmée fără s-o vadă, o auzea, o urmărea în itinerariul, în ritualul ei : recunoştea, după un zgomot pe care nu-l poate recunoaşte decît un bărbat însurat de zece ani, fiecare flacon, fiecare tub. Simţea progresele dezbrăcării, după o scădere aproape nesimţită a greutăţii. Şi i se părea foarte greu faptul că toate astea durau ca întotdeauna, că baletul, că dansul ăsta cerea aceiaşi paşi, acelaşi timp ca în fiecare seară. Crezuse că zvonul care întovărăşea culcarea Edméei era şoapta fidelităţii, ecoul bucuriei, freamătul unirii, dar judecînd după seara asta, nu era, fără îndoială, decît mersul de colo pînă colo al unei femei care se culcă. Hoinărelile astea către bucătărie, opririle neînţelese la o fereastră sau într-un fotoliu, dispariţiile ei subite şi totale cînd se culca, nu erau numai pregătirile unei preafericite nopţi, nu erau ceea ce numise el vînătorile ei de noapte, ci numai etapele, rutina sfîrşitului unei zile. Pentru că, dacă ar fi fost altfel, Edmée ar fi trebuit în seara asta să-şi smulgă rochia de pe ea fără s-o mai descheie, să nu-şi mai desfacă părul, să nu-şi scoată ciorapii, să se arunce orbeşte, cum făcuse el, în somn, singurul elan cu putinţă al unuia către celălalt. Ar fi uitat totul dacă ar fi găsit-o pe această Edmée fugită şi regăsită înainte de a-şi fi reluat masca de Edmée cuminte şi înţeleaptă. Avusese toată ziua pe ea o culoare de răzvrătire, o mireasmă de ciudăţenie. Nu se mai putea vorbi despre asta... Noaptea ei de hotel ar fi continuat aici, fugara Edmée s-ar fi întors, bietul pat pretenţios şi ridicol ar fi devenit un pat nepotolit, dacă ea n-ar fi procedat aşa la dezbrăcare, parcă ar fi respectat un orariu, dacă ceea ce făcea în clipa asta pentru trupul şi pentru faţa ei, n-ar fi fost împotriva ei şi împotriva lui... Recunoştea tăcerea asta între toate tăcerile : era tăcerea ei cînd se uita în oglindă. În fiecare seară exista popasul ăsta : Edmée, aşezată la toaletă, se privea. Pentru el era clipa supremă a zilei : cineva, care nu era el, se uita îndelung la

Edmée, de aproape, de la un centimetru, ca să-i vadă mai bine ochii, buzele, genele, caninii Edméei care erau atît de limpede canini, ca să vadă ce era de fapt Edmée, suprafaţa Edméei, dîndu-se uneori înapoi ca să nu mai vadă decît arhetipul Edméei, şi asta era chiar Edmée. Se privea ca să se controleze, se gîndea el atunci, ca să nu fie decît Edmée, ca să nu i-o aducă peste o clipă decît pe Edmée. Era contrariul Psychéei... Sigură de Pierre, de această stîncă, de acest model de neclintire şi credinţă, îşi verifica propria răsfrîngere în aceea cupă, o aduna în oglinda aceea. Se vedea strălucitoare, şi cînd strălucirea era cea adevărată, se ducea să se cufunde în noapte. Lumina un adevăr, care era chipul Edméei. Lega chipul ăsta precis de trupul pe care oboseala unei zile începuse să-l destrame şi să-l topească. Era darul începutului de somn : primea dragostea şi capul Edméei. Dar ce făcea ea azi ? Ce putea face, decît s-o privească pe acea străină pe care n-o cunoştea decît de ieri, care fugise, care se culcase singură, care nu venise să se culce cu regele Pierre, ridicat în cot pe patul lui... şi să încerce să-i găsească taina. Asta însemna tăcerea de acum : confruntarea celor două Edmée, tragerea la sorţi a celei care avea să vină să se culce cu acest om, pe care de altfel amîndouă, făcînd aceeaşi greşeală, îl credeau acelaşi din ajun, întreg şi neschimbat. Cine avea să cîştige ? Vechea Edmée, a cărei blîndeţe, a cărei slăbiciune, a cărei consimţire vor fi de acum înainte ipocrite ? Noua Edmée, cu îndîrjirea ei, cu viaţa ei necunoscută, cu faptele ei îndoielnice, cu o pasiune poate ? Aştepta, neliniştit. Toată vechea lui dragoste, tot devotamentul, toată mila lui, se pregăteau pentru cea de odinioară. Dacă era vorba de cea nouă, cu atît mai bine. Primea ceea ce prevedea acum ca pe o dezlănţuire. Pentru că i se părea că nu-şi va mai putea închipui niciodată că Edmée nu adusese pentru totdeauna patima şi dezlănţuirea, din retragerea ei din ajun în grădina aceea, din somnul ei singuratic, cu fetiţa alături. Ca premiu de onoare pentru o viaţă desăvîrşită, ca recompensă pentru admiraţia lui pentru Edmée, pentru că o alesese dintre toate femeile, ajunsese la alternativa asta : s-o păstreze pe vechea Edmée în minciună şi îndoială, sau s-o primească pe cea nouă în trădare, trădare a copiilor ei şi a acelor de-

prinderi mai prețioase decît viața. Aștepta, vinovat, rușinat că nu simțea în seara asta din acel Pierre, atît de întreg care se culca de obicei, decît o parte de Pierre pe care nici n-o bănuise în ajun și care îi era de pe acum familiară, un Pierre care se dăduse bătut, plin de spaimă și de dorință.

În asemenea socoteli te înșeli totdeauna. Edmée veni încetișor, se așeză o clipă lîngă el, îl sărută, îi ceru iertare pentru supărarea pe care i-o pricinuise. Nu păstrase nici un semn, în orice caz nici o amintire din noaptea petrecută cu diavolul. Își dădu seama uluit, după dezamăgirea și ușurarea pe care le simți, că se aștepta să fie brutală, grosolană, nerușinată. Dimpotrivă, îi păru și mai gingașă, și mai expusă unui șirag de rele despre care își închipuise că n-o vor atinge niciodată, insulta, urîțenia, moartea. Edmée veni în pat ca într-un refugiu. Avea tot ceea ce pricinuiește urîțenia, moartea : o piele strălucitoare — unul dintre genunchii ei zămisli ocara cea mai cumplită — frumusețe, viață. Și se îndoi pentru prima oară că va fi în stare să îndepărteze de ea pentru totdeauna amenințările astea. Cel mult dacă putea spera să izbutească o singură noapte s-o ducă întreagă pînă a doua zi, s-o ducă vie pînă în zori.

Veghie toată noaptea. Se iscă și o alarmă. Cei care voiau să-i aducă Edméei păr alb, dinți slăbiți, piele aspră, încercară să se strecoare în pat pe lîngă perete, deghizați în Claudie. Trebui să le accepte convenția, să-i apuce de mîna Claudiei, să-i ducă înapoi în patul Claudiei, s-o amenințe pe Claudie că n-are să i se mai dea desert o săptămînă. Dumnezeu știe dacă le păsa de asta, dar fură nevoiți să asculte, deghizați cum erau. Trebui să-l sărute pe Jacques care nu dormea nici el, care, în loc să fie învelit și cuibărit, era aproape gol în patul lui, își arăta brațele slăbuțe, pieptul cam ieșit, și care, ca s-o vegheze pe mai-că-sa, luase forma cea mai înduioșătoare a lui Jacques... Ei doi fură de ajuns. În zori, Edmée era acolo, fără o zbîrcitură, fără nici o umbră pe față, și lunga noapte care trecuse părea ștearsă chiar din vîrsta ei.

Casa nu-și veni în fire. Alarma fusese prea puternică. În fiecare noapte Edmée venea să se încredințeze acelei paze care îndepărtează relele, dar paznicul nu era sigur

de ea decît dacă era acolo, lîngă el, fără vestminte, ca prizonierii pe care nu-i mai poţi elibera pe cuvînt. Noaptea, Pierre avea mai puţine nelinişti: Edmée n-ar mai fi putut fugi decît goală, ceea ce nu era de crezut. Cel puţin părea de necrezut. Ziua însă era cu totul altceva. Nu putea ghici nimic din Edmée, se părea că nu e nimic de ghicit. Nu mai ieşea din acea blîndeţe supusă dinainte de fuga ei, pe care el o crezuse atîta timp transparenţă. Poate că tulburarea i-ar fi slăbit dacă Claudie n-ar fi fost acolo. Cu ea nu puteai fi liniştit. Nu era în stare să alunge gîndul că fetiţa era în chip inconştient reflexul mamei ei, că vestea frămîntările care n-o cuprinseseră încă pe maică-sa. Se uita la ea pieziş, uneori ţintă în faţă, ca la un martor al vieţii Edméei, ca într-una din acele oglinzi ale vrăjitorilor germani, în care ei urmăresc schimbările unei lumi pentru alţii neclintită sau inaccesibilă. Uneori Claudie era liniştită, senină ; rîdea, întindea fruntea să i-o sărute taică-său, fără ardoare, dar fără sfială : atunci Pierre pleca încrezător la birou. Dar alteori teama de sărutare era atît de vădită, vocea atît de muşcătoare, felul în care îi spunea la revedere atît de distrat şi de mulţumit în acelaşi timp, încît lui Pierre începea din nou să-i fie frică. Se surprindea cercetînd lecţiile Claudiei, felul cum era îmbrăcată Claudie, ca pe nişte barometre, ca pe nişte indicaţii. Claudie îşi amesteca dictările şi lecţiile de aritmetică cu observaţii personale. Îi citea pe furiş caietele cu teama de a găsi fraze de felul acesta : „Iată ultima scădere pe care mă pune tata s-o fac...“ „În casa asta nu se va mai face nici o dictare despre vacă...“ Dacă nu astăzi, atunci mîine... Claudie avea o rochie în care n-o putea vedea îmbrăcată fără să se înspăimînte, o rochiţă cadrilată în care şi-o putea închipui foarte bine într-un automobil, într-un tren, aşezată pe un geamantan, într-o cameră goală de hotel, rochia fetiţei unei mame care fuge. Cînd Claudie era îmbrăcată aşa, pleca prăpădit la birou. O rochie cadrilată pe care ţi-o închipui atît de bine descheiată la spate, fetiţa dormind aproape pe picioare într-un tren : o rochie cum au fetiţele pe care un străin înalt cu mustăţi le ia în braţe, într-o gară, şi le sărută neîndrăznind să sărute mama care totuşi ştie către cine se îndreaptă sărutarea asta, şi care zîm-

beşte privind înainte. Dacă adăuga la tablou un tei în floare şi o gabrioletă pe scăunelul căreia se aşeza rochia cadrilată, Pierre ajungea, fără nici o piedică, pînă în străfundul nenorocirii. Se stăpînea să nu ascundă bereta care se potrivea cu rochia. Edmée era culcată încă, îşi bea în tihnă cafeaua, dar ar fi putut fi ca femeile acelea care o zbughesc odată bărbatul plecat, de vreme ce rochiţa cadrilată era gata. Şi cu toate astea nu-i puteai dori Claudiei o boală, nu puteai dori să aibă coxalgie... Pleca... Dacă atunci cînd ajungea în stradă bătea un vînt puternic, o simţea acolo, sus, şi mai uşoară încă pe Edmée...

Jacques venea totdeauna acasă cu mult înaintea lui. De cum se sfîrşeau cursurile, copilul se repezea numaidecît în automobilul care, fără nici o deosebire de altfel, aducea elevii acasă. Era un autobuz care făcea ocoluri nechibzuite, care dădea întîietate copiilor a căror mamă era un fel de chioşc netransportabil, sau o farmacistă legată de farmacia ei, sau lui Phil, a cărui mamă murise. Se dădea mai întîi copilul tuturor mamelor care aveau o ghiulea de picior, care erau urîte, înainte de a i-l da pe Jacques Edméei. Sub un pretext oarecare îşi schimbase locul din fund, cîştigat cu atîta greutate, pentru un loc de lîngă uşă. Un copil de opt ani sărise dintr-un tren în flăcări în timpul războiului de secesiune ; putea şi el să sară din autobuz, chiar în mers, dacă zărea pe stradă o anume mamă şi o anume fetiţă. Se întîmplă, în adevăr, odată, să i se pară că recunoaşte o pălărie, o rochie ; autobuzul mergea prea repede, nu îndrăzni să sară. Ajunse acasă umilit că-i fusese frică, şi-i deschise chiar maică-sa. Parcă se întorsese acasă pentru el mai repede decît cel mai repede automobil. Ca şi acum, chiar dacă ar pleca din nou într-o zi, s-ar întoarce să-l întîmpine mai iute decît orice autocar, decît orice avion. Atunci, potolit, se ducea să lucreze în biroul tatălui său, prefăcîndu-se a fi foarte liniştit, ca şi cum n-avea nici o însemnătate că maică-sa, că toate mamele din lume erau sau nu erau acolo, îţi deschideau sau nu-ţi deschideau uşa de la intrare, cîntau *Copilul meu, sora mea*[1] în sufragerie sau n-o cîntau la celă-

[1] Vers din Baudelaire.

lalt capăt al lumii, veneau să se aplece cu dragoste peste capul tău să vadă cum stai cu copierea, sau stăteau țepene și nepăsătoare peste harta coastelor Noii-Zeelande (capitala Wellington nu Auckland). Apoi, după ce-și sfîrșea lucrarea scrisă, se ducea să-și învețe lecția de istorie în salon, cu ușa deschisă către încăperea în care maică-sa isprăvea de supravegheat punerea mesii, cu picioarele încrucișate într-o lene prefăcută, cu gulerul descheiat, cu un șiret de la pantof pe jumătate deznodat, de parcă mamele nu pleacă niciodată cînd pun masa, de parcă a pune mustarul, zaharnița, oțetarul, ar fi fost o operație care le oprește în clipa în care le lovește ideea plecării și le face să uite un bărbat și un fiu, un fiu care și așa se necăjea destul cu Restaurația și cu Wellington. (Iar Wellington ! Avea să-l găsească oare și în Științele Naturale ?) Citise în ajun că dulăii buni se culcă cu labele încrucișate, pe cînd cei răi cu labele depărtate bine, ca să poată sări numaidecît asupra prăzii ; se uita la picioarele lui încrucișate, la genunchii lui împovărați de cărți, cu oarecare rușine : era un copil bun, era fiul care, cînd maică-sa fuge, nu poate sări numaidecît după ea. Uneori, cînd maică-sa trecea, îl atingea, se oprea, îl săruta. Încordat, primea fiecare sărutare ca pe ultima sărutare. Fiecare gest, fiecare mîngîiere a mamei lui putea fi înțeleasă ca ultima, era, în sine, ceva isprăvit, era un rămas bun. Slăbea. E greu pentru un copil de doisprezece ani să-și mănînce în fiecare zi ultimul prînz, ultima cină, să se culce neorfan de mamă pentru ultima oară. Arăta rău ? Cu atît mai bine. Profită de asta. Într-o zi minți, se plînse că îl doare capul. „Ba nu ! Ba nu ! spuse Edmée. Ce poveștI spui acolo ? Nu e fierbinte !..." De parcă maică-sa socotea că el nu e niciodată bolnav, socotea că-și poate păstra deplina libertate de a pleca, fără să poată interveni un pojar sau o febră tifoidă. Luase în mîinile ei capul acela în care Jacques simțea un vulcan, și care nu izbutea să se înfierbînte, îl sărutase, îl privise. „Cum semeni cu taică-tău !" îi spusese ea, și el simțise o lovitură în inimă. Simțise că a semăna cu tatăl lui în clipa aceea nu era poate leacul adevărat, că chipul tatălui lui, două chipuri, douăzeci de chipuri ale tatălui lui nu erau tocmai lucrul care avea s-o oprească pe maică-sa, cînd va veni ziua. Că ar fi fost mai bine să

nu semene cu nimeni. Că dacă ar fi semănat cu micul toboşar Viala, sau cu fratele pe care îl pierduse mama lui cînd era mic, prea mic — nu poţi semăna la doisprezece ani cu un unchi mort la trei —, ar fi fost poate mai de fofos. Mr. Florey de la Metro Goldwin spusese într-o zi la masă că semăna cu îngerul de la Chartres, cel care are ochii legaţi. Îi venea să se lege la ochi, dar treaba n-ar fi fost uşoară, dacă ar fi vrut s-o supravegheze pe maică-sa cu ochii legaţi. Nici un fel de pică nu se amesteca în spaima, în amărăciunea lui. Nu-i venea în minte s-o judece, s-o acuze pe maică-sa. Se temea de o plecare nouă, dar aşa de parcă mama n-ar fi fost răspunzătoare de ea, ca de o vrajă. Era cea mai frumoasă, cea mai bună dintre mame, dar era făcută dintr-un element care, nu se ştie de ce, se desprinde, se volatilizează. Se pare că există un nume în chimie sau în fizică pentru a desemna metalele care au tendinţa să-şi schimbe dintr-o dată natura. Împrumută manualul unui elev mai mare. La pension nimeni nu bănui că îl luase pentru a şti numele metalului din care era făcută mama lui.

Se agăţa, ca şi Pierre, de prezenţa Claudiei, prezenţă care părea totuşi că îl înfruntă. De cînd cu fuga, Claudie avea asupra lui un fel de drept al celui mai în vîrstă, o superioritate pe care o făcea plină de înţelesuri prin însăşi atitudinea ei, de parcă în ziua aceea ar fi văzut lucruri care nu erau pentru vîrsta ei. Nu-i povestise nimic despre noaptea petercută la *Ambasadori*. Dacă în noaptea de la *Ambasadori* o fetiţă de nouă ani s-ar fi apropiat de toate misterele acelea la care Jacques, în pudoarea lui, nu cuteza nici să gîndească, Claudie n-ar fi fost altfel. Ar fi fost la fel de îngîmfată, n-ar fi răspuns la întrebările cele mai simple asupra lecţiilor sau asupra colegelor ei, de parcă nu i-ar fi fost îngăduit să întrebuinţeze, pentru lucrurile cele mai fireşti, decît un limbaj oprit. Şi-ar fi îngrijit tot aşa unghiile, părul, pe cînd înainte era mai curînd neîngrijită. Jacques n-o mai putea scoate din odaia de baie în care se încuia pentru prima oară, şi cînd o ameninţa că strică broasca, în loc să-i deschidă acoperită la întîmplare, apărea înfăşurată pînă la gît în halat, şi dacă în grabă i se vedea un genunchi, întorcea capul. Mofturile astea, care dădeau a înţelege că se întorcea dintr-o ţară oprită,

îl enervau pe Jacques. Îi venea să-i spună : „Nu mai face pe proasta ! Ai dormit la hotel între agenţi comerciali şi delegaţii convenţiei lojilor masonice din California. N-ai de ce să te sulemeneşti şi să te ismeneşti toată viaţa !..." Nu îndrăznea. Îşi dădea seama că nu era adevărat. Sora lui mai mică dormise între libertăţi, între îndrăzneli, între aventuri. Voia de asemenea să se încuie noaptea în odăiţa în care fusese mutată din primăvară, alături de cea a lui Jacques. Jacques furase cheia, şi, de cum adormea Claudie, el se scula ca să întredeschidă uşa. Fetiţa era pentru el, ca şi pentru tatăl lui, martorul, zălogul. Atîta vreme cît sforăia acolo, pentru că sforăia uşor — avea să i-o spună mîine ca să-i mai taie din îngîmfare —, ştia că n-are a se teme de nimic. Dormea fără să zîmbească, serios, fără să mototolească de fel cearşaful. În vreme ce patul bietului Jacques, atît de ordonat şi de meticulos în viaţă, era dimineaţa un culcuş răscolit, un cîmp de bătaie, Claudie, care ziua era neglijenţa şi dezordinea, părea că nu-şi atinsese perna, iar pătura ei era parcă tot atît de întinsă şi de netedă ca în ceasul în care fusese culcată. Nu se dăruia noptii ca Jacques — care înainte de a adormi îşi repeta în minte lecţiile, zilele, viaţa trecută, îşi închipuia, îşi mima viaţa viitoare, ducea la un sfîrşit victorios cuceririle lui Alexandru, ale lui Napoleon, continua cariera eroilor morţi prea tineri, făurea în adevăr singurul lucru care se poate face în pat : o scufundare de submarin, apoi visa necontenit în somn — ci ca unui frigider, însărcinat s-o conserve pînă la trezire, fără să se maturizeze nici o clipă, fără ca mintea ei să facă un pas înainte. Durabilă, permanentă aşa cum era, Claudie îi părea lui Jacques mai puţin o soră mai mică decît un fel de ostatec însărcinat să-l lege de o lume oprită. Înrudirea cu guriţa asta roşie, cu mînuţele, cu buclele astea blonde, era pentru el legătura cu un şirag întreg de întîmplări şi de făpturi de care se credea depărtat, cu ceea ce în viaţă nu-şi prea ştia lecţia, cu ceea ce minte spunînd cuvinte adevărate, cu ceea ce pare egoist dîndu-şi, fără să pară că ţine să dea (era caracteristica Claudiei) stiloul, jucăria, partea ei de prăjitură ; cu ceea ce e nestatornic, ceea ce îşi dă casa, odaia, familia, cu ceea ce poate dă mama... Oh, da ! În locul lui, sora lui era gata : picioarele neîncrucişate şi

brațele larg întinse ! El n-avea să doarmă... Avea s-o vegheze toată noaptea...

Îl trezea un strigăt. Era ziuă. Claudie își cerea sandalele. Îl privea fără să înțeleagă pe fratele ei, cum le scoate din fundul patului lui și i le aruncă... Fără să pară că înțelege... Dacă ar fi înțeles, ar fi avut aceeași loialitate, aceeași sinceritate pe care le avea neînțelegînd.

Așadar, aici își petrecuse ziua ! Asta era faimosul parc ! Iată pentru ce își schimbase Edmée casa clădită în treisprezece ani, lumea clădită în o mie... Pierre nu se putuse opri să nu vină să-l vadă, așa cum s-ar fi dus să-l vadă pe Frank, dacă Edmée s-ar fi refugiat la Frank. Așezat pe o bancă, banca pe care credea că a stat și ea, îi cerea o explicație acestui rival fericit. Celălalt răspundea. Pierre simțea un răspuns general, care era timpul frumos, lenea și o sută de răspunsuri mărunte, care erau copacii, straturile de flori. Un strat de flori roșii și galbene avea cuvîntul peste toate celelalte. Nu-l vedeai decît pe el, nu te mai puteai înțelege cu alții. Dar Pierre nu înțelegea. Se aștepta ca parcul să aibă noblețe, izolare, dar printre toate ramurile se puteau zări reclamele străzii sau ferestre... Se gîndea că Edmée fusese cucerită de vreo înălțime deasupra orașului, de vreo colină ridicată deasupra oamenilor, și vedea un mare scuar, numai un mare scuar anonim. Îl înșelase cu un scuar anonim. Golul ăsta care îți dădea amețeală și pe care el îl și împodobea, ca s-o dezvinovățească pe Edmée, cu cei mai frumoși copaci roșii din California, cu prăvălișuri pline de rododendroni, era, dacă ar fi existat doici în Statele Unite, o grădină pentru doici. Flori, fără îndoială, dar dacă se poate întrebuința cuvîntul ăsta pentru flori, flori vulgare. Nu acea aristocrație de flori cu care Pierre ar fi primit să fie înconjurată imaginea Edméei, nu trandafiri, nu crini, nu bujori ; o mulțime, anonimă și ea, de flori tîrîtoare, agățătoare, fremătătoare, care păreau a înflori nu dintr-o atenție specială a Creatorului, ci din înmulțirea fatală a plantei și din satisfacția, destul de josnică, de a se afla într-o grădină publică. Cu neputință să pătrunzi cu ele pe tărîmul simbolic, pe care îl ducea pe Pierre cel mai mic trandafir. Nu aveau un limbaj de flori, ci de legume sterpe, de le-

gume de privit. Nu-ţi dădeau ghes să te bucuri de zi : erau flori zdravene care n-aveau nici o poftă să fie găsite moarte a doua zi, florile de magnolia erau ţintuite pe magnolii cu piroanele patimilor lui Isus ; se întindeau pe ramuri fără să aibă aerul că trebuie să facă loc vreodată vreunui rod. În adevăr, nu reieşea nici o morală din apartamentul greşelilor Claudiei. Cele cîteva monumente, statuile, erau şi ele banale : un indian dansînd, cu doi ursuleţi în mînă, un fel de saltarela, un bust de bronz al domnului Josua Hall, cu bărbuţă şi decoltat... I se vedeau sfîrcurile sînilor. Marmorele greceşti n-ar fi dezvinovăţit-o pe Edmée, dar ar fi ridicat cel puţin amărăciunea lui Pierre la un etaj la care simţea bine că nu se afla şi ea. De vreme ce era vorba de o înşelare cu obiecte, cu copaci, cu statui, trebuia să recunoască că nu-l înşelase cu complici de prima calitate. Dacă pe el l-ar împinge vreodată o nebunie, o nostalgie, alături de drumul lui, ar fi găsit pe cea mai îndepărtată terasă din Corfu, la colţul Partenonului, în faţa portalului de la Chartres. Edmée ar fi găsită într-un scuar mobilat cu bustul ăsta de bronz şi cu indianul ăsta care dansează, lucruri cu care se împodobesc căminele şi etajerele garsonierelor închiriate cu săptămîna... Pierre înţelegea la nevoie că vii aici ca să-şi cauţi ceasornicul pierdut, jucăria fetiţei, dar nu ca să-ţi regăseşti adevărata viaţă... Însuşi cimitirul — nici un om celebru în acest cimitir — înghesuit între atelierele de umplut sticle şi hangarele casei Kodak, dădea o idee nenorocită despre moarte, despre tovărăşiile şi relaţiile lui... Dintr-o dată rămase nemişcat. Oare femeia aceea care rătăcea prin grădină, care avea statura, vîrsta Edméei, avea să-i dea soluţia ? Mai puţin frumoasă decît ea, dar dulce la vedere, găsea totuşi mijlocul să urmărească un drum tainic, invizibil şi perfid, un drum de labirint, în aleile astea abia întreţăiate. Fără îndoială că era destul s-o urmăreşti pînă la capăt, pentru a o urmări, pentru a o înţelege pe Edmée. Nici nu s-ar fi putut dori o mai desăvîrşită reconstituire a crimei. Edmée abia de se uitase la trecători, Edmée nu zîmbise de fel văzînd sfîrcurile sînilor domnului Josua Hall. Edmée frecase cu mănuşa ei scoarţa acestui copac pe care o etichetă portocalie, cea care indică otrava, spu-

nea că e veninos şi că era primejdios să-l atingi cu degetul... Claudie trebuie să se fi apropiat şi mai mult şi să-l fi atins cu limba... Dacă trebuia să ai o încredere desăvîrşită în reconstituire, Edmée se aşezase în sfîrşit, îşi pusese geanta lîngă ea, şi, cu mîinile încrucişate, cu picioarele încrucişate, cu un soi de zîmbet pe buze, pierduse noţiunea timpului şi a orelor. Tînăra femeie nu citea, nu aştepta pe nimeni. Cu toate că vădit venea pentru prima oară în grădina asta, era privită ca un oaspete obişnuit, grădinarul o salută, stropitorul începu cu ea o conversaţie schiţată poate cu Edmée. Zborul păsărilor, saltul veveriţelor, trecerea studenţilor sau exodul muncitorilor care se duceau la masă, aveau unduiri de politeţe, s-ar fi spus deprinderi, care nu se explicau decît prin prezenţa necontenită, pe banca asta, a unei Edmée cotidiene. Soneriile staţiilor zbîrniiau, sirenele uzinei şuierau. Surdă la acest orariu care n-o privea aşa cum n-o privise ieri pe Edmée, tînăra femeie stătea acolo, ca plantonul de serviciu care face de gardă, şi care n-are nici o altă preocupare pînă îi va veni schimbul... Asta era. Un schimb. De ce atîta dramă în legătură cu lipsa Edméei ! De fapt, Edmée nu săvîrşise nimic grav. Asigurase într-o zi, într-un scuar, acest schimb inconştient şi bine dus la capăt, dacă îşi aducea aminte acum de Versailles sau de Luxembourg care face în fiecare zi dintr-un trup neatent, dintr-o inimă neatentă de femeie, inima unei grădini publice. Şi regulamentul era tocmai să nu fie în fiecare zi aceeaşi. Edmée n-avea să mai vină aici niciodată. Dacă vreun schimb, mai tîrziu, are s-o mute în Central-Park, în grădina din Pasadena, el n-are să mai spună nimic, n-are să se mai neliniştească, femeile au de asigurat misiuni generale în viaţa noastră... Bărbaţii nu au decît să le admită... Unde o poate duce pe această femeie tînără visarea ei în seara asta, dacă nu departe de propria ei casă, dacă nu la hotel ?... Ieşi din parc pe un drum nou, cel care îi era sorocit de prezenţa falsei Edmée. Bău, bea în public pentru prima oară, dar voia să guste filtrul Edméei, la fîntîna cu trei capete. Era aproape liniştit.

În automobil, primi răspunsul. Vai ! nu avea nimic comun cu schimbul, nici cu datoriile generale ale femeii.

Răspunsul îi veni dintr-o dată, ca o revelație. Ce era grădina asta pentru Edmée ? În legătură cu Edmée ? Grădina asta oarecare, banală, fără glorie, fără ambiții ? Era opusul vieții lor, vieții ei. Edmée fugise ca să se ducă în opusul vieții.

Ajunse acasă la ora două. Jacques se afla în capul scării, în fața ascensorului, foarte palid. Îl privi pe tatăl-său cu ochi înspăimîntați, îl apucă de mînă și nu-i mai dădu drumul. Se temuse că jumătatea asta de ceas de întîrziere să nu fie făcută din același timp din care maică-sa își croise ziua ei de absență.

Capitolul V

— Ai să te duci, spuse Pierre.

— Nu ţin prea mult.

— Ai să te duci. Ia-o pe Claudie, de vreme ce toată familia e invitată.

— Atunci, vino şi tu !

— Ştii că mi-e cu neputinţă. Dar tu ai să te duci. Ai nevoie de distracţie. La singular şi la plural.

Ce prost era Pierre ! O sîcîia de opt zile să primească invitaţia la familia Seed. Seedii erau patru Seedi, două perechi care la prima vedere păreau asemănătoare, cu toate că alternau, doi bărbaţi de patruzeci de ani, unul blond şi unul brun, unul înalt şi unul scund, două femei de treizeci, una brună, alta blondă, una mică, alta înaltă. Toţi patru cheltuiau cu milioanele o avere pe care cei doi bărbaţi o scoteau din nimic, pentru că erau specialiştii pustiurilor, ai spaţiilor necultivate, ai afacerilor inedite, şi echipa păstra o prospeţime cumplită. Cele două perechi se întîlniseră cu Pierre şi Edmée la recepţia dată de preşedintele petrolurilor, şi se azvîrliseră asupra lor. În fiecare lună se repezeau aşa, buluc, cu toţii, asupra unei făpturi sau a unei familii care, asaltată zi şi noapte, dacă îl refuzaseră pe bărbatul blond sau pe femeia brună, se îndouplecau pînă la sfîrşit în faţa celorlalţi doi. În felul ăsta cucereau prieteni, duşmani, secretari, egali, amanţi,

amante, toți patru conjurați pentru achiziția ființei care n-avea să-l servească decît pe unul dintre ei, neștiind de altfel, înainte de seara victoriei, cui îi va aparține victima, odată învinsă. Haitei nu-i păsa atît de mult al cui va fi Pierre, a cui va fi frumoasa Edmée, cînd vor fi captivi pe proprietatea lor de la Santa Barbara, dar nu exista hăituire, nu exista capcană pe care să n-o fi pregătit împreună. Cadourile plouau peste căminul modest, sub forma încă sfioasă a orhideelor și a xeresului vechi de o sută de ani, gata însă să se schimbe în safire și în stilouri de aur. Pentru că lăcomia Seedilor crea în jurul favoriților lor o zonă magnetizată, în care imposibilul devenea cu putință : cel dintre prietenii lor căruia îi plăcea să înoate, găsea, după ce lipsise de acasă două zile, o piscină în grădina lui, cel căruia îi plăcea să călărească, un grajd complet. Căutau de pe acum care era dorința de neîmplinit a viitorilor lor oaspeți, ca s-o îndeplinească, căutau în domeniul călătoriilor, în domeniul automobilelor... Pierre se ferea, din orgoliu, ca totul să se îndrepte spre Edmée.

Ea își făcea greu bagajele. Niciodată n-avusese impresia în asemenea măsură că își face bagajele. Ar fi fost bucuroasă să nu plece, nu pentru că n-o atrăgea o ședere la Santa Barbara, dar pentru că se temea. Cînd îți dă tîrcoale o amenințare ca aceea pe care o întrezărise, cel mai bun sfat care ți se poate da e să nu te clinteşti. Nu se mai mișca din ziua grădinii, nu se mai gîndea, în măsura în care a te gîndi înseamnă a te mișca. N-avea posibilitatea să scape decît avînd față de soartă prudența pe care o au emigranții față de poliție : să ocolească discursurile, adunările, să ocolească limbajul, lumea. De altfel, numai vederea a ceea ce e poliție omenească trezea în ea nu știu ce instinct de apărare : de pe acum o tulburau sergentul, cîinele polițist, sirena mașinii poliției. Parcă ar fi trebuit să se lupte într-o zi cu ei, să caute să le scape. Niciodată Pierre n-o găsise atît de reticentă, atît de slabă în conversațiile cu orizonturi largi în care el se simțea și acum bine. Îi plăcea să vorbească la cină despre nemurirea sufletului, în termeni ușor deosebiți dacă era înainte sau după culcarea copiilor, sau despre națiuni, sau despre război, în cuvinte cu totul diferite dacă războiul se declara acum sau după ce Jacques ar fi tras la sorți. Edmée tă-

cea, s-ar fi simțit compromisă de cel mai mic cuvînt, nu mai făcea parte dintre cei care pot vorbi la întîmplare despre viața de apoi sau despre Europa... Lui Pierre îi plăcea să plimbe copiii duminica pe țărm ; îi urca pe stînca de unde marea se vedea mai albastră, mai furioasă decît de oriunde, sau de o liniște recunoscută ca minunată de arhivele maritime, le arăta promontoriul de care se loviseră cele mai multe corăbii, golful în care se întîmplaseră cele mai multe înecuri. Edmée nu-i mai întovărășea, suferea prea tare din pricina asta. I se părea că deodată cuvintele abstracte sau comune și-ar fi dobîndit tot înțelesul, că aceste entități care nu erau decît un decor, un vocabular poetic pentru Pierre, deveneau tot atît de reale ca personalul smerit al vieții ei obișnuite. Lumea continua să fie pentru Pierre o carte, nu lumea. Pentru Edmée însă naufragiul, înecul, războiul, bogăția, vulcanul deveneau acum tot atît de adevărate ca tovarășii ei zilnici, ca deșteptarea, ca maternitatea, ca prînzul, ca îmbrățișarea. Frica ei de a ieși, sfiala ei de a primi o invitație nu venea din teama că se va plictisi, că va ploua, ci din teama de a nu fi pusă iar în mijlocul unor nelegiuiri, unor voluptăți, unor erupții pămîntești sau mintale, de care, ca să scapi, era destul să rămîi în casa cu dragoste cinstită, cu zile potolite. Se dăruia existenței acesteia stăpînite, înfrînte, în care Pierre și Jacques n-aveau încredere, nu ca să pregătească din nou o fugă, dar ca să încerce să fie iar ceea ce fusese înainte, o Edmée anonimă, într-o lume în care simțea că voci atotputernice îi strigaseră numele. Fără îndoială că nu putea să se bizuie că va pune pe muntele și pe marea de duminică acel lustru al lui Pierre, care le făcea blajine și nobile : le vedea de un alb murdar și în toată cruzimea lor, iar strălucirea verii care începea, acest foc bengal pentru Pierre, o lumina, o încălzea peste gradul de căldură și lumină necesar odihnei ei. Îi era greu să nu-și spună, cînd străbătea aleea la vremea amiezii, cînd orice umbră era alungată de pe chipul și de pe vestmintele ei : Ia te uită, Edmée ! Dar împuțina riscurile ieșind cît putea de rar, ocolind această lume cam de o lună încoace, și după ședерea aceea de o zi în singurătate, se populase drăcește în asemenea chip, încît aproape că se

aştepta, pe stradă, s-o ia deodată cineva de mînă. Cînd mai dăunăzi Pierre o ajunsese din urmă pe trotuar şi o luase de braţ, ţipase... În sfîrşit era descoperită, era luată în stăpînire pe viaţă şi pe moarte ; necunoscutul era acolo, cerea, şi nimic n-avea să-i mai şteargă urma... Nu, era Pierre. Nu era decît o iluzie, era Pierre. N-o întrebă de ce ţipase. De ce scosese un mare ţipăt de spaimă. Trecătorii întorseseră capul. Nu spuseseră : „Ia te uită, Edmée". Dar fiecare rostise în sinea lui numele pe care îl da femeii spăimîntate, fricoase, vinovate. „Ia te uită, Emma..." „Ia te uită, Olympia..." Pierre n-ar fi putut spune decît : „Ia te uită, nu mai e Edmée..." Zîmbise, păruse că găseşte firesc ca nevasta lui să fie pretutindeni la fel de îndurerată, o jupuită de vie, care ţipase de suferinţă dacă o atinsese uşurel o mînă. Şi iată că o silea să plece aşa, jupuită de piele, către ţara în care eşti cuprinsă în braţe ca să dansezi, ca să dansezi tangoul, valsul, ca să fii suită pe cal, ca să te grămădeşti cîte şase în fundul unui automobil, toate ocupaţii fatale pentru jupuiţi. La Seedi lumea trăia aproape dezbrăcată. Se temea de pe acum de ora băii. Cum avea s-o scoată la capăt, cu goliciunea mai întîi şi apoi cu jupuiala !...

Îşi făcea aşadar bagajele, dar se întîmpla că, alegîndu-şi lucrurile, părea că nu pregăteşte o călătorie, ci o plecare. Îşi făcea bagajele pentru o altă viaţă. Alegea ceea ce era nou dintre cele care erau vechi, ceea ce era izbutit din cele oarecare. O judecată din urmă pentru stofele, pentru culorile care vor fi ca acasă la ele la Seedi şi altele, mai nenorocoase. Dintre pantofi, cei care îi făceau piciorul mic. Rochiile pe care le cumpărase dintr-o toană, atunci cînd îi păreau nefolositoare şi ţipătoare, cu culori bătătoare la ochi care nu se potriviseră pînă azi cu viaţa ei, şi care n-aşteptau decît invitaţia asta la Seedi, care se potriveau acum. Lenjeria pe care Pierre n-o cunoştea, ascunsă într-un colţ al dulapului, de care Pierre ar fi fost mirat şi — o regăsea cu un zîmbet de ironie şi de prietenie : o uitase cu totul — faimoasa pijama de mătase neagră, la care visase de cînd era copil, pe care şi-o comandase cînd trecuse prin New York, cu doi ani înainte, singurul obiect oprit în dulapurile astea conştiincioase ; plecarea părea în adevăr făcută pentru pijama. Bugetul

Edméei se dezechilibrase atunci prin cumpărarea asta, garderoba ei se lipsise de lucruri mai trebuincioase din pricina acesteia, care n-avea să servească niciodată. Şi tocmai pijamaua era primul lucru, singurul potrivit pentru săptămîna la Seedi. Vestmintele Edméei se orînduiau după pijamaua asta ; tot ceea ce nu se potrivea cu această pijama pe care n-avea s-o vadă nimeni, în afară de fata din casă, va rămîne cu Pierre. Cu Pierre capoatele de mătase japoneză şi dragonii lor brodaţi, idioţi. Cu Pierre ciorapii de 30 de cenţi, pantofii pingeliţi, lenjeria cîrpită. Pierre va păstra toate lucrurile de care are nevoie o femeie slujnică, o femeie care nu plînge de ziua ei, o femeie liniştită, o femeie bună. Dacă, în timpul lipsei ei, lui Pierre i s-ar întîmpla să deschidă dulapurile şi sertarele, să dea la o parte perdeluţele, n-ar vedea decît cenuşiu, culori întunecate, triste. Îi lăsa —de altfel el n-avea să vadă nimic, avea să vadă dragoste, fericire, avea s-o sărute — pielea ei mohorîtă... N-avea să găsească decît flacoanele de metal, stiloul stricat şi un maldăr de nasturi vechi, de mănuşi cu inelarul umflat şi lăbărţat de inel, şuviţe, tuburi... Bine. Se ducea la Seedi. Îşi făcea, necruţătoare, bagajul pentru Seedi. Nu alegea decît ceea ce trebuia să fie ales. Se despărţea de fulare, de cordoane, care erau totuşi însuşi devotamentul şi siguranţa. Se despărţea de prietenii săraci, de fidelitate. Se despărţea de rama cea veche a fotografiei lui Jacques ; smulse din ea portretul pe care îl încadrase de trei ani, ca să-l încredinţeze ramei de argint. Se despărţi de cutii, de casete care o întovărăşeau din tinereţe şi care, lipsite de dragoste, deveniseră îngrozitoare. Ajunsese atît de departe, încît nu vru să-şi lase acolo nişte rămăşiţe atît de decolorate. Puse la loc pe toaletă cîteva piese din cutia de manichiură de argint, agăţă o bluză de lamé auriu printre rochiile lipsite de culoare... De altfel, era şi puţin vulgară pentru Seedi ; aici aducea tinereţea şi strălucirea. Pierre venea ca să fie de faţă la sfîrşitul împărţirii. Nu văzu nimic. Ea alegea pălăriile. El nu înţelese. Nu văzu plecînd capul Edméei cu toca roz, capul Edméei cu bereta albastră, cu coiful grec. Nu văzu rămînînd capul Edméei cu capuşon, cu casca maronie, cea de catifea. Nu înţelese nici cînd închise el însuşi valizele, singurele două valize frumoase ale gospodăriei.

Tot curcubeul casei lui era în sicriul acesta. Îl închise cum trebuie. Stărui să-şi ia şi flacoanele de argint şi bluza de lamé. Era gata să-i facă el valizele din nou, dacă trebuia. Nu. Ea n-avea să-l lase să le deschidă. Pierre aruncă o privire inchizitorială asupra coşului, neliniştit că vede fărîmiţate cutiile cu care se împrietenise, sfîşiate cele care îi erau familiare. Bănuia totuşi măcelul a căror pradă fuseseră. Bine înţeles, după plecarea Edméei, avea să le salveze pe cele mai puţin rănite. Bietul Pierre ! Dacă ar fi trebuit să facă aceeaşi alegere între lucrurile lui, nu i-ar fi rămas, ca să se ducă la Seedi, decît cravata albastră cu jucători de golf şi cele douăsprezece batiste din pînză de Vittel. Aşa ar fi ajuns familia la Seedi, Pierre gol, cu cravata şi cele douăsprezece batiste. Cel puţin le avea pe toate douăsprezece. Le apăra cu îndîrjire de zăpăceala Edméei şi de lăcomia Claudiei. Şi erau noi, le purta în buzunarul de sus al hainei, în vreme ce avea o batistă de categoria a doua în buzunarul pantalonului... Cîtă falsitate are cel mai cinstit om ; le numea batistele lui, dar erau comoara lui... Edmée îi fură una, deschise singură geamantanul ca s-o închidă în el. Din geantă şi-ar fi luat-o înapoi.

Casa nu era tot atît de bună ca Pierre. Casa n-o mai cunoştea. Pînă şi ultima mobilă striga tot ceea ce nu rostea Pierre, că ea trăda, că ea părăsea. Striga chiar noutăţi neaşteptate, fără îndoială mincinoase, dintre care cea mai însemnată era că n-avea să le mai vadă niciodată. Proviziile din bucătărie şi cămară, în borcanele sau în cutiile lor, se desprindeau de ea, nu mai erau hrana ei. Nu voiau să primească nici un cuvînt de dragoste, de iertare... „Eu sînt cafea, spunea funtul de cafea prin sticla lui. Pleacă dacă vrei ! N-o să mă apuc să jelesc. Treaba mea e să aţiţ oamenii. În locul meu, altă cafea, una mai bună — s-o spună ei ! — are să te aţîţe..." „N-ai să mai mişti din noi, spuneau castraveciorii. Sîntem castraveciori, niste castraveciori obişnuiţi. Înşală-ne, dacă vrei. Noi n-avem nimic de-a face cu sufletele, ci cu limbile. Au să ne mănînce alţii, în lipsa ta. Sîntem încîntaţi..." Dar şi limbajul ăsta era mincinos : cafelei şi castraveciorilor le plăcuse altă dată să fie rîşnită, să fie mîncaţi de ea. Fuseseră bucuria, inima ei, şi acum se certau cu ea, se lepă-

dau de ea. Mergeau poate prea departe cu insinuările lor asupra viitoarei ei cafele într-o cutie de baga blondă, asupra viitorilor castraveciori în borcane cu capace de aur. Dovedeau că poţi să fii o mirodenie de prima calitate, şi să n-ai nici cel mai mic dar de presimţire, nici un pic de gust... Toată săptămîna fu aşa, un şirag de tăgăduieli şi de ocări. Cuierul stricat spunea : „Fără îndoială, o femeie frumoasă nu se poate jertfi pentru un cuier stricat !...“ Tot ceea ce era ştirbit, murdar, ciobit, devenea în acelaşi timp plîngăcios şi dispreţuitor, ca rudele sărace. Patul îşi îngădui în ultima seară un monolog de nesuferit. Albiturile erau împachetate, Edmée se împopoţonase cu o cămaşă de un galben decolorat, cu dantele şi platcă, o cămaşă groaznică, pe care n-o mai punea, se culcase cam ruşinată de deghizarea asta, şi patul o ocăra... „E poate foarte feminin, spunea patul, să îmbraci o cămaşă pe care o numeşti groaznică, pentru ca bărbatul tău, care n-are despre dantele decît părerile unui prospector petrolist, să te creadă îmbrăcată ca o logodnică de lux. Noi, paturile, numim asta ipocrizie !...“ Dacă i-ar fi explicat patului că la întoarcere Pierre avea să cunoască pijamaua neagră, l-ar fi liniştit poate, dar ar fi însemnat să mintă patul. Oricum, Pierre n-avea să cunoască niciodată pijamaua neagră. „E o mîrşăvie, continuă patul, cînd Pierre veni şi el să se culce... Te deghizezi în falsă mireasă. Pui un vestmînt de nuntă pe care îl găseşti urît, ridicol, pentru că socoteşti că bărbatul tău n-are să-l vadă... Auzi ce spune : «Ce frumoasă cămaşă !» Auzi ce gîndeşte : «Încîntătoarea nevastă în cămaşa cea minunată !...»“ Şi monologul injurios continua aşa, fără să mai pomenim şi aluziile care te fac să roşeşti, pînă cînd Edmée sări în sus, coborî din pat, se duse să se închidă în cabinetul de toaletă. Pierre auzi cum era sfîrtecată, cum era sfîşiată o pînză, o rufă ; nu ştiu ce, nu întrebă ce... Edmée se şi întoarse îmbrăcată cu o pijama a lui. Patul tăcu... Aşa trecu noaptea. În aceste două vestminte la fel, erau ca o echipă. Cei care văd în întuneric i-ar fi luat drept nişte gemeni, drept un tandem. Înşelate de acest mimetism subit, obiectele se liniştiră treptat, vocile se pierdură. Către zori trecură gunoierii, goliră lăzile de gunoi, făcură o ultimă triere între victimele Edméei, scoaseră din cîrligele lor bucăţile cămăşii

gălbui. Cămaşa gălbuie trecuse în ordinul inferior al elementelor, la dispoziţia acelei metempsihoze care avea să facă din ea un praf sau celuloză pentru hîrtie, dacă nu cumva gunoierul n-avea să-i ducă fişiile nevestei lui, care avea să strige : „Ce cămaşă frumoasă !“ Apoi Edmée se sculă. Voise totdeauna să doarmă la marginea patului, cu toate că de obicei Pierre se scula cel dintîi. Se întrebase şi ea adesea de ce... Pierre îşi începea ziua trecînd peste nevastă-sa, sau strivind-o, sau săltînd peste ea, iar în ziua aniversării promoţiei lui, sărind cu picioarele apropiate. Edmée se arunca numaidecît cu lăcomie în acel fund de pat pe care îl refuzase seara... În dimineaţa asta înţelegea : toate celelalte deşteptări n-aveau nici o însemnătate. Numai dimineaţa asta însemna ceva... Asta era : libertatea. Să te poţi scula de dimineaţă fără a trece peste celălalt, la cîntecul cocoşului. Se sculă. Pentru că Pierre nu se trezise înaintea ei, îl alunga din ziua ei, din viaţa ei...

Automobilul Seedilor trebuia s-o ia la ora unsprezece. Pierre nu voi să se schimbe ceva din orariul familiei. Jacques avea să plece la şcoală la opt şi jumătate, el la birou la nouă. Cea mai grea dintre cele două plecări, fu a lui Jacques. Îşi lua micul dejun în sufragerie, aşa cum voia tata de obicei, aşa cum o cerea azi solemnitatea împrejurării. Deosebirea faţă de celelalte zile era că mînca singur — Claudie, nu se ştie de ce, refuza din zori să se hrănească cu mîncările familiei, reapucată de o repulsie de neînvins pentru farfuriile, pesmeţii, mierea casei — şi că îl servea chiar maică-sa, care în alte dimineţi era încă în pat. Îl privea cum mănîncă, aşezată lîngă el, şi cînd avea nevoie de pîine, de zahăr, se ridica şi îl servea. Ar fi îndurat să mănînce singur, ca în celelalte zile, singur cu Claudie, dar prezenţa maică-si schimba tot. Din asta ieşea o încurcătură îngrozitoare. Parcă el ar fi fost călătorul... Edmée venise la patul lui cînd se trezise. Îl îmbrăcase, îi pusese ciorapii, îi cususe doi nasturi căzuţi de la pantaloni, îi puse pantofii fără să folosească limba de pantofi, cu degetul strivit între călcîi şi piele. Îl spălase. Fusese scena fiului care pleacă în armată, ca un copil de trupă... În dimineaţa aceea el fusese, între toţi băieţii din lume, cel pe care o mamă îl privise cel mai mult, îl spălase cel mai bine, îl sărutase mai bine. Era acoperit de urmele lă-

sate de maică-sa. Și Claudie fusese acolo, asta nu-i prea plăcuse, dublînd-o pe Edmée, luîndu-i-o înainte ca să-i dea flanela, cureaua, foarte la curent cu ordinea vestmintelor în îmbrăcămintea unui băiat. Era încurcat între aceste două slujnice extraordinare. Se înroșea de rușine că e servit ca un erou copil, ca un zeu copil... Și el era cel pe care îl părăseau. Simțea nedreptatea de a fi cel care pleca, vedea adunîndu-se pe umerii lui toată răspunderea, toată greșeala plecării. Pleca la opt și jumătate, ca de obicei, pentru cîteva ceasuri, și se organiza pentru el o plecare solemnă, prefăcîndu-se că se strecoară călătoria cea lungă a celorlalți în scurta lui absență. Mama și sora lui erau acolo, îi spuneau să nu se grăbească, să se pregătească în tihnă, găseau că arată bine, de parcă n-aveau să mai aibă altă preocupare toată viața lor decît să-i aștepte întoarcerea, dar imediat ce el va pleca, ele se vor grăbi din nou la geamantanele lor, la dulapurile din care vor smulge tot ce vor găsi prea frumos pentru tatăl lui și pentru el... Pentru că el văzuse rama portretului lui goală, văzuse dulapurile goale de culoare, cuprinse de o înspăimîntătoare anemie... Iată că femeile astea voiau să-l facă să creadă că drumul către școală în autocar era foarte interesant, primejdios, că era o călătorie... Tot ceea ce îndrăzni să le răspundă în privința asta fu faptul că nu luă un geamantan, nici măcar ghiozdanul, nici măcar o mapă, că nu luă decît o singură carte. Pentru călătoria asta nesfîrșită pe care avea s-o facă, nu era nevoie decît de o carte. „Cum ! Nu iei decît o carte ?“ îl întrebă, în adevăr, maică-sa... Da, pentru atîtea ceasuri, ani, mări și munți, nu lua decît o carte, și aceasta era prea mult. De altfel, se și înșelase : în locul volumului *Ocolul Franței făcut de doi copii,* luase *Principiile de geometrie.* N-avea nici o însemnătate. O și uită chiar. Claudie îl ajunse în capul scării și îi dădu cartea cu ifos, ca pe un geamantan uriaș... Nu plînse cînd se despărți de ele, pentru că el era călătorul.

Plecarea lui Pierre fu mai repede. Întîi mîncă în picioare, în grabă ; mașina lui se afla în fața ușii și risca un proces dacă staționa acolo mai mult de douăzeci de minute. Teama de un sergent îl împiedică s-o ia pe Edmée în brațe, să-i spună ceea ce se pregătea de o săptămînă

să-i spună ; o ştia pe dinafară, asta începea cu : „Ceea ce trebuie, Edmée, în viaţă..." Şi sfîrşea cu „fericirea ta..." Edmée nu îndrăznea nici ea să rostească cuvintele pe care şi le repetase toată noaptea. Asta începea cu : „Ascultă-mă, dragă Pierre..." şi sfîrşea cu : „Uite de ce n-am să mă duc acolo..." Dar teama de poliţist, teama de a le trimite Seedilor maşina înapoi, de a le părea nepoliticoasă Seedilor, celor patru Seedi, îi opri pe amîndoi. Totdeauna eşti aruncat în propria ta viaţă de motive care ţin de politeţea municipală sau mondenă. Edmée şi Claudie îl serviră pe tatăl lor în picioare, ca nişte preoţi o liturghie. Şi el lua plecarea asupra lui, dar de bunăvoie. Avea să coboare, explica el, într-un puţ de huilă... Cel mai adînc, un iad... Pleca spre iad !... Ele se învîrteau în jurul lui în vestmintele lor de dimineaţă, cele mai cenuşii, cele mai decolorate, cele pe care le putuseră găsi afară din valize, cele cu care se îmbracă femeile care stau cincizeci de ani în casă, fără să plece nicăieri. O picătură de cafea căzu pe capotul Edméei. Pierre îşi ceru iertare. „Ah ! Nu-i nimic", spuse ea, şi, în adevăr, laptele, grăsimea, berea puteau să strice aici în voie ceea ce mai rămînea din garderoba ei, moliile puteau s-o mănînce. Nu avea nici o însemnătate, absolut nici una... Sub capotul pătat, Pierre zărea pijamaua lui. Semnul ăsta de fraternitate îi fu de ajuns...

De cum plecă el, se îmbrăcă, una în roşu cu aur, cealaltă în albastru amestecat cu verde ca smaragdul.

— Ce-i pot scrie, Frank ! Ce-i pot face ! N-are să se întoarcă ! Cred că n-are să se mai întoarcă niciodată. Şi se pare nebunească ideea asta, nu-i aşa ? În adevăr nebunească ! A plecat stimîndu-mă, iubindu-mă. A vrut să ne petrecem ultima noapte îmbrăcaţi în două pijamale aidoma. Dacă asta nu-ţi spune nimic, fără îndoială că nu am să ţi-o explic. Întreabă-i pe cei care au născocit travestiurile şi gemenii. Întreabă-l pe Shakespeare. Ca să-mi dovedească că mi-era şi soră, că avea aceeaşi culoare ca şi mine, acelaşi trup, sau pe aproape, ca să-mi dovedească că noi doi nu sîntem decît unul, şi-a sfîşiat cea mai frumoasă cămaşă de noapte pe care a produs-o lenjeria franceză şi a pus una dintre pijamalele mele. O singură pijama ar fi ajuns, ea ar fi luat haina, eu pantalonii sau invers, şi tot

ceea ce ar fi rămas neacoperit n-ar fi fost decît o anexă, decît un domeniu al acestui trup desăvîrşit îmbrăcat astfel. Gîndeşte-te la cămaşă, gîndeşte-te la jertfa ei, numai după bucata aceea minunată de dantelă pe care am găsit-o pe culoar... Am ţinut anul trecut la club o conferinţă despre ruina oraşului Calais prin vînzarea în pagubă a dantelelor în America. Uite care e plata mea... Nu s-a plîns niciodată, nici o clipă. Într-o zi i-au curs două lacrimi pe care nu le-am înţeles. Pe care le-am înţeles : două lacrimi de nefericire. Dar n-am înţeles de unde porneau. Tu înţelegi, nu-i aşa, de ce nu le puteam înţelege ? Dar am crezut că o dată cu ele, se duce şi nefericirea. În zăcămintele noastre avem uneori puţuri pe care le credem inundate, aşezăm nişte pompe uriaşe, punem în mişcare ţevi care ar putea seca lumea, şi ies exact două găleţi de apă, două lacrimi, ca să ajung la metafora mea, şi mina e uscată, şi fericirea se întoarce... Dar ea, ea nu se va mai întoarce. Îmi spusesem : „Ai să vii de la birou, sub un pretext, cîteva minute după ora la care automobilul Seedilor le-a luat. Dacă n-ai să le găseşti acolo, întoarse şi ele sub un pretext, dacă cauciucurile Seedilor n-au plesnit, dacă Claudie n-a avut dintr-o dată criza ei de guturai alergic, înseamnă că Edmée n-are să se mai întoarcă !..." Am aşteptat-o toată ziua. Parcă ar fi avut toată ziua la îndemînă ca să aleagă, dar numai ziua, pînă la miezul nopţii. De vreme ce nu s-a întors la prînz, înfruntînd dezaprobarea şoferului Seedilor, nici la cinci, ora ceaiului Seedilor, nesinchisindu-se de femeile din familia Seed, nici la nouă, trăgîndu-şi brusc braţul de sub braţul bărbaţilor Seed, cînd se îndreptau spre cină înseamnă că n-are să se mai întoarcă !... A bătut miezul nopţii, alegerea s-a făcut. A bătut miezul nopţii şi un minut, şi două, şi trei, şi şaizeci de minute. S-a făcut alegerea alegerilor ! Doisprezece ani a fost o femeie desăvîrşită, şi acum se depărtează de mine. E o mamă minunată, şi îşi lasă fiul, singur cu mine singur, dublînd la pătrat singurătatea noastră... Vai de politehnicieni, care au un cîmp nemărginit pentru operaţiunile sufletului lor ! Ea îşi închipuie fără îndoială că se va putea întoarce într-o zi, nu ştie ce e o alegere. Cînd i se cerea lui Pierpont Morgan un exemplu tipic de alegere, răspundea : „Ghilotina, uite alegerea tip..." Frank,

îi plăcea să mă ţină de mînă. Te asigur că mîna ei, cînd o ţinea pe a mea, nu era absentă, nu-mi căuta pulsul, o ţinea ca să mă ţină. Îi plăcea să-mi facă o cărare. Într-o zi mi-a încreţit o şuviţă de păr cu fierul de frizat, cu un fier prea fierbinte, dar are o alifie grozavă pentru arsurile de gradul doi... Îi plăcea, cînd îmi înnoda cravata, să se atîrne de ea, dar cu toată greutatea, cu limba puţin scoasă de parcă în adevăr s-ar fi spînzurat de mine, ca şi cum cea mai mare fericire ar fi fost să mă duc la birou cu draga mea nevastă spînzurată de gîtul meu, cu limba puţin scoasă. Iubea tot ceea ce iubeam eu, şi pe mine, care nu sînt pentru mine decît un prieten, un prieten jalnic de la miezul nopţii încoace. Îi plăcea să stăm rezemaţi de fereastră seara, cînd broaştele de la pescăria en gros din piaţa Builtmore începeau să orăcăie în borcanul lor. Îi plăcea orăcăitul broaştelor uriaşe. Îi plăcea *Cîntecul Păstorului* de Schubert, îi plăceau cei cărora le place *Cîntecul Păstorului* de Schubert, ştia că mie îmi place mai mult decît oricui şi mă iubea pentru asta. Şi n-am să-ţi mai povestesc zilele în care m-a sărutat cînd eram mut, în care mi-a încredinţat viaţa ei cu un zîmbet, atunci cînd eu nu ceream nimic, în care m-a lovit cu tot trupul ei, cînd eram nemişcat, cu toată viaţa ei cînd eram mort. Şi nu mai vrea să mă vadă. Nu ne-am certat niciodată, nu ne-am supărat, nu ne-am spus un cuvînt de ocară. Ne respectam unul pe altul, de parcă am fi fost fiecare zălogul, răscumpărarea, recompensa celuilalt. Te asigur că au fost zile în care fiecare era oglinda celuilalt, în care ea se vedea în mine, în care nu numai că mă săruta, dar se săruta pe ea în oglinda asta. Şi am siguranţa că a plecat... Să-mi spun că era prea fină, prea delicată pentru mine, ar fi o prostie. Aşa inginer cum sînt, nu sînt mai puţin sensibil decît tine, care eşti pictor. Ceea ce te mişcă pe tine, mă mişcă şi pe mine. Ceea ce mişcă Artele Frumoase, mişcă şi Politehnica. Şi eu sînt mişcat dacă la scăldat mă atinge un peşte şi pleacă de lîngă mine ca o rază. Şi eu sînt mişcat în automobil dacă un mare fluviu necunoscut, care a mers paralel cu drumul meu cîteva minute sau cîteva ore, îşi schimbă calea şi mă părăseşte. Îţi citez aceste două exemple. Am o sută. Şi eu sînt mişcat dacă, aşa cum am văzut ieri, o pasăre mare care zboară pe cer renunţă dintr-o dată la re-

cordul ei, la chemarea ei, uită, şi se lasă să plutească. Am o mie... Dacă am fi amîndoi două păsări mari, în mijlocul cerului, grăbindu-ne către adîncul necunoscut al văzduhului, către cuibul de văzduh al marilor păsări, către cuibul văzduhurilor, cum ar fi spus generalul Poloillet, directorul meu, căruia îi plăcea gluma, pun prinsoare că, aşa pictor cum eşti, eu aş fi cel care m-aş opri dintr-o dată, izbit de o durere omenească, şi aş lăsa lumea şi marea dedesubt să-şi vadă de drumul lor. Lipsit de sensibilitate ! Chiar schimbat în maşină, în anumite maşini — mă gîndesc la bicicletele noastre cu roţi libere pe drumul de la Senlis, de pe vremea în care eram logodiţi — aş avea bucurii, aş avea lacrimi. Edmée înţelegea tot, ierta tot, iubea tot. Şi dintr-o dată, prin lovitura asta pe care nici tu nu ţi-o explici mai bine decît mine, înţelege tot, afară de mine, iubeşte tot, afară de mine. Ne plăcea să citim împreună seara, ne deprinsesem atît de bine ochii la aceeaşi viteză încît nici unul n-avea nimic de spus cînd celălalt întorcea pagina, şi dintr-o dată a încetat să citească pentru că fiecare carte, fie ea roman englezesc în care sufletele sînt dospite în frunze veştede şi iarbă, fie roman franţuzesc în care se dă de fiecare dată o luptă a gîndirii şi a stilului — vezi că nu sînt lipsit de sensibilitate — devenea cartea noastră, cartea vieţii noastre... E curată, crede în datorie. Singura ciocnire pe care am avut-o cu ea, Frank, a fost în privinţa capului tău. Am încercat să lămuresc tot, prin mijlocirea capului tău. În zadar. Încearcă şi tu. Faptul că i-a părut deosebit capul tău, că şi-a dat seama că nu sînt numai eu pe lumea asta, e literatură. E o absurditate să crezi că un cap, al unui prieten oarecum intim, oarecum vag intim, care s-a simţit bine pe genunchii ei, să-i fi dat ideea de a încerca acelaşi lucru cu capete în întregime străine ; în clipa asta sînt foarte liniştit în legătură cu poziţia genunchilor Edméei şi a celor patru capete ale Seedilor. Mi se pare tras de păr, iartă-mi gluma, şi faptul că dacă a pus capul tău pe genunchii ei, ca pe un trunchi, dacă l-a văzut singur, detaşat, asta i-a schimbat dintr-o dată viziunea despre oameni şi despre lucruri. Tu n-ai un cap care se schimbă dintr-o dată în cap de gorgonă, din care ies dintr-o dată banderole cu inscripţii de foc. Capul tău e, dim-

potrivă, modelul unui cap care te face omenos, bun, serviabil față de toate capetele în general, chiar față de capetele altora. Sigur că ți-ai mai pus capul și pe genunchii altor femei. Nimeni nu debutează în exercițiul ăsta la patruzeci și doi de ani, la patruzeci și unu și jumătate, dacă vrei. Și sînt sigur că celelalte femei n-au dispărut într-o bună zi, așa de parcă n-ar fi absente, ci de parcă ar fi fost șterse. Șterse e cuvîntul, nu sînt numai sensibil, știu să aleg cuvintele ; Edmée a fost ștearsă cu guma din odaia noastră, din sufrageria noastră, cu o gumă care a rupt hîrtia de-a lungul contururilor Edméei. Celelalte femei care ți-au luat capul n-au refuzat să se întoarcă în căminul fără cusur. N-au părăsit un copil căruia trebuie să-i explici în fiecare seară întîrzierea mamei lui prin motive vrednice de crezut. Tu ai și găsi motive vrednice de crezut ! Am să ajung în curînd ca prietena noastră aceea de treabă din Cartierul Latin pe care un aghiotant din trupele senegaleze o sedusese în timpul unei permisii în vremea războiului, o părăsise însărcinată, și care, la întrebările fiului ei ce creștea, răspundea că tatăl lui e în Australia și nu se poate întoarce decît după ce va ucide o sută de elefanți. În fiecare lună fiul întreba unde a ajuns cu vînătoarea ; în dorința ei de a potoli așteptarea, ajunsese foarte repede la nouăzeci și nouă de elefanți uciși. De atunci, răspundea mereu : „Tot numai nouăzeci și nouă, anul ăsta vînătoarea n-a mers bine". O prietenă i-a spus într-o zi că în Australia nu există elefanți, așa că nu-l mai lăsa pe fiul ei să se ducă la lecția de geografie, iar la Grădina Zoologică nu mergeau mai departe de girafe... Aici am ajuns și eu. Copilul mă privește de parcă ar bănui că despărțirea noastră are o pricină ascunsă. Se întreabă dacă sînt vinovat de acest lucru neașteptat care a izolat dintr-o dată în familia noastră bărbații de femei. Stă cu ochii pe mine toată ziua. Caută în mine cusurul, greșeala care a distrus tot... Oh ! Frank ! Ce ceream eu în viață ? Să trăiesc cu cea mai frumoasă femeie, cu cea mai iubitoare, cea mai simplă, cea mai dulce, cea mai inteligentă. Și o aveam. De un ceas, n-o mai am. Mă obsedează o întîmplare din copilăria mea : aveam o mînză care într-o zi n-a mai vrut să treacă pragul grajdului ei. Îi clădisem un grajd model, bine așezat la soare, fără șobolani,

fără găini în iesle : nu putea suferi găinile. Într-o zi n-a mai vrut să-i treacă pragul. I s-a umplut ieslea de zahăr, s-a luat în mînă biciul ; nimic de făcut, se culca pe jos, tremura din toate mădularele ; ea care era atît de blajină voia să zvîrle din picioare... Adineaori, în vis, am văzut-o pe Edmée refuzînd, ca mînza, să intre pe uşa asta, culcată pe jos ca ea, dîndu-ne picioare mie şi lui Jacques, încăpăţînată pînă la moarte... Pentru că veterinarul mi-a spus că mînza ar fi trebuit ucisă...

Iată ce îi povestea Pierre lui Frank, care nu-i răspundea un cuvînt, care de altfel nu era acolo. Pentru că ce ar fi avut de făcut Frank în odaia şi în patul lui Pierre, la ora trei noaptea, cînd furtuna bîntuia în Los Angeles, cuprindea Los Angeles, decapita copacii din Washington-Park, aprindea douăzeci de case ?... Douăzeci de case ardeau... Măcar atît... Dar de ce a simţit Pierre a doua zi de dimineaţă cînd a citit că n-a mai rămas nici o floare, nici un pomişor din duşmanul său, parcul, din parcul care îl înşelase, ceva asemănător cu disperarea ?

La început, Pierre scrisese. De trei ori. Scrisori vesele ; a treia, fără îndoială, mai puţin veselă. Cel puţin încercase să-şi pună în ele toată veselia, toată veselia vieţii lui. Plin de frică, de nelinişte şi de o remuşcare pe care nu izbutea s-o înţeleagă, lăsa să se creadă, dacă îi citeai scrisorile, că şi în absenţa Edméei casa era adăpostul fericirii. Era de pe acum locuită de nenorocire, de insomnie, de renunţare, şi cu toate astea Pierre continua să-şi danseze greoi dansul... Pierre nu dansase niciodată bine... În afară de valsul patinorilor la balul din Cartierul Latin. Dar fără îndoială că nu era făcut pentru dansul în faţa arcei, pentru salturile în faţa fericirii. Dacă te luai după scrisori, şi Jacques trăia într-o necontenită încîntare. Pierre povestea peripeţii, episoade, cu un condei vioi ; venise un şoarice, cumpăraseră un disc nou, cel cu pasărea-liră din Australia. „Timpul, dragă Edmée, trece cît se poate de repede..." Dacă ar fi spus adevărul, ceasul era un veac. Nu spunea nici că la zgomotul făcut de şoarice se ridicase în pat, crezuse o clipă că s-a întors Edmée, adormise la loc, visase că Edmée se întorcea schimbată în şoarice. Fusese foarte greu, în vis, să-i spuie lui Jacques că

maică-sa era schimbată în şoarice. Copilul nu voia să creadă. Spunea că nu e cu putinţă, că şi metempsihoza are legile ei, că pentru ca o femeie să fie schimbată în cutare sau cutare fiinţă, trebuia ca bărbatul sau fiul ei să se fi gîndit vreodată, văzînd-o, la fiinţa aceea, că el era sigur că nu se gîndise niciodată la un şoarice cînd o văzuse pe maică-sa, că atunci toată vina era a lui Pierre... Ce nebunie îl apucase pe tatăl lui s-o compare pe maică-sa cu un şoarice, cu un animal cu ochi atît de mici, cu mustăţi, cu labe... Ce tată rău !... şi cu toate astea trebuise s-o admită, cînd şoaricele devenise un şoarice cu ochi uriaşi, cu piele catifelată, şi îl luase în braţele lui de şoarice spunîndu-i dragul lui Jacques... Îi alinase plînsul... Ce însemnătate avea că era şoarice, de vreme ce era acolo ! O mamă şoarice care e prezentă valorează mai mult decît o mamă care nu e şoarice, dar e absentă. Aveau să-i ascundă existenţa, şi gata. Prietenii aveau să spună : Jacques nu mai are mamă, Pierre nu mai are nevastă. Dar au un şoarice nemaipomenit. Au noroc... Nici episodul cu discul cu pasărea-liră nu fusese mai nostim : după numele ei, te puteai aştepta ca pasărea-liră să cînte un cîntec intermediar între cel al păsărilor şi cel al oamenilor. „Cîntă, cred, acompaniindu-se din cioc ca dintr-o ghitară", spusese Pierre. Dar pasărea-liră nu făcea, ca un clovn muzical, decît imitaţii. Imita în prima parte a recitalului ei păsările de pe meleagurile ei, pasărea-bici, pasărea-zurgălău, pasărea-plici, pasărea-clopoţel, vrabia, şi în a doua, ceea ce îi izbise urechea în apropierea civilizaţiei : rîndeaua, joagărul, fierăstrăul, motorul sau claxonul automobilului auzit de la distanţă, foalele pentru cărbunii de lemn. Pierre şi Jacques ascultau, decepţionaţi, sperînd pînă la ultimile şanţuri ale discului că va imita privighetoarea sau vreo voce omenească. Dar în ziua aceea nu fluierase nici un tăietor de lemne. Trebuiră să înlocuiască discul cu o pasăre-liră cu nume mai bun, cu Liszt... Iată întîmplările pe care Pierre le îmbrăca în zîmbete. Desenase chiar, pe marginea scrisorii, şoaricele şi pasărea-liră, privindu-se prieteneşte, unul urcat pe pat, celălalt pe poliţă. Se desenase şi pe el, şi pe Jacques în faţa unui cap de viţel care fusese deosebit de bun. Desena bine. Se vedea ochiul viţelului...

— Mi se pare că bărbaţii noştri petrec ! spusese Claudie.

Edmée scrisese două răspunsuri la prima scrisoare a lui Pierre. Unul care admitea teoria lui, după care erau amîndoi modelul soţilor fericiţi. A doua care îi descoperea lui Pierre că perechea pe care o alcătuiau ei era moartă, că între ei doi nu mai exista decît un gol. O scrisese pe prima cu un fel de supunere, nu faţă de Pierre, nu faţă de opinia publică, ci faţă de obişnuinţă, de comoditate. Accepta convenţia cu şoaricele, glumea, era foarte rău că Pierre primea vizite noaptea în lipsa ei... Se bucura că va auzi pasărea-liră — să cruţe discul, să fie nou pentru ele ! Le spunea să nu-şi schimbe locul la masă, ca să nu prindă obiceiuri de burlaci. Un cuvînt glumeţ despre ochiul viţelului, şi îi acoperea pe amîndoi de sărutări. Dacă ar fi ştiut să deseneze, ar fi desenat ochiul calcanului uriaş prins de Seed, cu Claudie în spinarea lui... Apoi, după cinci minute, după ce rupse scrisoarea, scrise epistola pe care o lasă nevestele la vedere pe masă, în ziua plecării, cu numele bărbatului întreg şi caligrafiat, de parcă i l-ar restitui. Îi mulţumea lui Pierre şi-i spunea rămas bun... Îl iubea, n-ar fi vrut pentru nimic în lume să-i facă cea mai mică supărare, ştia că îl ucide trimiţîndu-i scrisoarea asta, dar o trimitea : murea acasă. Nu ştia din ce pricină, dar tot atît de sigur de parcă gazul ar fi fost deschis. Nu văzuse niciodată, nu înţelesese ce suferă ea ! Dacă ar fi ştiut să deseneze, s-ar fi desenat pe ea însăşi pe o cruce, cu piroane în picioare şi în mîini, refuzînd, întorcînd capul de la buretele întins de bărbatul ei ; şi ochiul era sticlos, era mort... Trebui şi de data asta, după ce se iscălise, să rupă scrisoarea... Şi cînd vru să răspundă la a doua scrisoare a lui Pierre, o luă de la capăt... Îi mulţumea lui Pierre pentru veştile bune, totul mergea bine la Seedi, cîntase o cîntăreaţă olandeză, păcat că nu fusese şi el acolo. Claudie se înţelegea foarte bine cu poneiul ei, îl înţepa cu un ac ca să se desumfle cînd i se punea şeaua ; Seedi aflaseră prin nişte prieteni că în Franţa lucrurile mergeau bine, cu toate zvonurile care umblau. În sfîrşit, totul îi spunea soţului printre rînduri, că era legată de el prin tot ceea ce leagă pentru totdeauna : copiii, muzica, ţara. Nu exista între ei nimic banal, nimic egoist, nimic gratuit. În asemenea chip, încît

scrisoarea era o făgăduială pe veci, un cîntec de dragoste... În asemenea chip, încît era silită s-o distrugă ! Și să scrie o a doua : că nu știe cînd se va întoarce, că niște oameni fermecători o luau într-o croazieră, că dacă cineva i l-ar fi putut aduce pentru cîteva zile pe Jacques — nu el, mai ales nu el ! nu voia să-l vadă în clipa asta... O scrisoare de femeie divorțată, răzvrătită, care n-avea să ierte niciodată... Bietul Pierre !... Edmée rupea scrisoarea și i se părea treptat că tăcerea o putea cruța de tertipurile astea groaznice. Își încredința preocupările de căpetenie tăcerii. În ceea ce o privea pe ea, sufletul ei, avea să fie mărginită, proastă, mioapă, într-un cuvînt surdă. În ceea ce-l privea pe Pierre, atît de atent, atît de la pîndă — se putea vedea după povestea lui cu șoaricele —, avea să fie mută. Dacă avea să se trezească noaptea, spăimîntat, pricina n-avea să fie un cuvînt al ei, ecoul unui cuvînt al ei, gîndul ei trecînd pe lîngă el, ci un șoarice... șoaricele, pentru că animalul, prin procedeele mitice ale lui Pierre, trebuie să fie acum legendar în casă. Să-l trezească el, să-i vorbească, să-l aline, să-l mîngîie... Pentru că nu trebuie să se mai bizuie mult pe Edmée. Fiecare zi de tăcere avea să se strecoare între ei, prima ca un paravan, a doua ca un perete de scînduri, a treia ca un zid de piatră prin care nu trece nici un sunet, de pietre moderne, care opresc în chip deosebit sunetul. Cinci zile. Zece zile. Cînd vizitaseră castelul de la Carcassone, o așezase de cealaltă parte a zidului și încercase, de altfel neizbutit, s-o ajungă cu ciocănitul unei chei... Dacă odată ar fi fost prizonieră... Dacă ar fi trăit în Evul Mediu... Și-l închipuia acum ciocănind în zidul ăsta de zece zile de tăcere, cu cheia lui, cu ciocanul lui, cu foalele de fierărie... Zadarnic... Nu l-ar auzi, decît dacă ar bate cu capul lui Jacques... Fără îndoială că Pierre începuse să simtă opacitatea dintre ei, pentru că nu mai scria, pentru că nu mai ciocănea decît rar, cu capul lui Jacques... Fiecare noapte consacra, repeta, lăcuia uitarea de fiecare zi. Fără a mai socoti că însăși Edmée se schimba. Pierre ar fi recunoscut-o cu greu în acele rochii pe care le văzuse dar care i-ar fi părut noi, despre care Edmée îi spusese că sînt demodate, ca să nu le bage de seamă, și care deveniseră aici strălucitoare, cu această frumusețe care devenise familiară la

Seedi și care luase un aer de frumusețe profesională printr-una din acele minuni care li se întîmplă tuturor făpturilor cufundate dintr-o dată în trîndăvie sau în egoism, cu acel păr din care Pierre n-ar fi recunoscut un fir, cu rujul ăsta nou, cu pudra asta nouă. Culoarea fericirii se și așezase pe Edmée. Dacă încă treizeci de zile se mai îngrămădeau golul și pomezile noi între Pierre și ea, n-avea să mai fie cea pe care o iubea el. Asta îi mai lua o parte din greutatea pe care o socotea remușcare față de Pierre : nu mai era de pe acum cea pe care o iubea el. Toată ființa ei cea veche mai avea încă pentru Pierre căldură, devotament, iubire. Toată ființa ei nouă îl respingea. De altfel, se gîndea din ce în ce mai puțin la el. Ar fi vrut ca Claudie să n-o imite, să rămînă legată de familie... Tăcerea, indiferența i-ar fi fost mai ușoare, dacă Claudie ar fi venit uneori să-i spună : „I-am scris tatii, i-am telefonat lui Jacques". Dar Claudie nu scria, nu telefona... Dimpotrivă, accentua cu vrere, ai fi spus, necruțător ai fi spus, această cruzime pe care mama ei voia încă s-o creadă un joc, o încercare. Cu cîtă lașitate s-ar fi simțit ușurată Edmée dacă ar fi auzit-o pe fiica ei spunînd cuvintele pe care ea nu le mai putea rosti : de pildă o părere de rău după masa în familie în clipa cînd treceau în holul Ludovic al XIV-lea al Seedilor, o aluzie drăgăstoasă la pătuțul ei cînd se culca în marele pat elisabetan în care dormea opt ore sforăind ca de obicei fără să se întoarcă vreodată de-a curmezișul în el, sau observația că acest domn Davis, care vorbea atît de pedant despre petrol, îl cunoștea mult mai puțin decît tatăl ei. Asta nu-și prea explica Edmée. Dar suferea cînd vedea că fata era cu totul de partea ei. Ceea ce era suferință, apărare pentru ea, devenea cruzime la Claudie, și nu-i mai îngăduia să nu vadă situația în adevărata ei lumină. Unui soț îi era ușor să facă exerciții de zbor înalt deasupra a doi copii care se iubesc, care se așteaptă, care își scriu, care își telefonează, care sînt acolo ca să te aducă înapoi de la cea mai mică abatere. Dar în această Claudie, care nu-și întrebuința niciodată tatăl sau fratele în viața de toate zilele, Edmée avea impresia că face exerciții de trapez fără plasă dedesubt. Dacă ar fi avut o fetiță bună, care ar fi plîns deocamdată lacrimile pe care nu le putea

plînge ea însăşi, o fetiţă drăguţă care ar fi dat mîngîierile pe care ea nu le mai putea da, o Claudie cu stilou care ar fi scris scrisorile pe care ea nu le mai putea scrie, n-ar fi fost exclus ca după Seedi să se întoarcă spre ceilalţi ca după grădină, ca după experienţa în grădină, unde, în adevăr, se simţise dintr-o dată atît de sus, atît de departe. Dar Claudie semăna cu un bloc de neînduplecare şi de tărie. S-ar fi spus că auzise din adîncul somnului tînguirile pe care taică-său nu le putuse stăpîni într-o noapte, în care o socotise egoistă şi cochetă. Făcea întocmai ceea ce face o femeie care a fost mustrată că e egoistă şi cochetă : devenea aşa. Era aşa. I se întîmpla ce i se întîmpla şi mamei ei. Înflorea, devenea atît de frumoasă, încît la masă îi fură atenţia de la terciul lui bunicului Seed cel zaharisit, care făcuse pe vremuri angajări pentru Ziegfeld. Uneori Edmée era plină de disperare la gîndul acestui cămin rupt în două părţi, dintre care una era numai culoare, pentru că nici o nuanţă sub roşu viu nu-i mai venea bine Claudiei, cealaltă numai cenuşie, cînd ar fi fost atît de simplu pentru Creator să se mulţumească cu un amestec... Aşa trecură primele săptămîni de tăcere, cele două femei sub proiectorul lor, cei doi bărbaţi acolo, sub mica lor lampă. Cîteodată o doamnă Seed întreba ce mai face Pierre... Foarte bine. Mulţumesc !... Dar Seedii ştiau ce să creadă despre soţii care îţi dau veşti unul despre celălalt cînd nu mai ştiu să se vadă, să se audă, să-şi scrie, cînd nu mai ştiu nici măcar dacă celălalt există. Ei ştiau că Pierre există. Unul dintre ei îl întinse, aşezat în parcul Washington, singurul loc din California în care n-a fost văzut niciodată un prospector de petrol... Părea că bate, cu mîna dreaptă, ritmul tobelor franceze... Cravata îi era prost făcută... Nu-i mergea prea bine....

Uneori Edmée se simţea de iertat. Nu era vinovat Pierre că era ruptă de el, ci stiloul, telegraful. Nu era greu să-l iubeşti, să-l adori pe Pierre, greu era să te apropii de piedicile astea de netrecut, de instrumentele astea cu nume grecesc. Trebuia să se traducă, să se trădeze, ca să se apropie de ele, şi nu mai avea putere. Nu voia să atingă fericirea asta a cărei calitate nu şi-o explica, dar care era nemărginită. Ea, a cărei viaţă fusese liniştită, nu foarte ocupată, avea dintr-o dată amintirea unui trecut fără odihnă,

fără duminici, fără vacanțe, fără libertate. Avusese, de dimineața pînă seara, plăcerile mari și mici ale condiției umane, o familie nemaipomenit de bună, muzică, gust pentru teatru, înclinare pentru bucătărie, și acum avea impresia că era pentru prima oară la largul ei, destinsă, mulțumită, hrănită. Claudie, care vedea tot, avea o explicație gata : mama ei trăia în sfîrșit în timpul zilei cu prietenii la care nu putea ajunge înainte decît noaptea, pe scara de fier, și care nu se aflaseră pînă acum pe pămînt decît o dată, în seara de la *Ambasadori*. Erau cu toții acolo, cu caii lor, cu cîinii lor, cu automobilele lor nemaipomenite, în acel amestec de președinți, de prințese, de vedete și de ogari care erau șambelanii somnului Claudiei, pe scurt, toți cei care o primeau pe Edmée la miezul nopții în vîrful zgîrienorilor, cînd mergea pieziș pe acoperiș, și exista între ei și Edmée o complezență, o complicitate care nu se putea explica, în adevăr, decît prin intimitatea dobîndită lîngă cornișe și jgheaburi. Explicația era mai aspră pentru Edmée : „Nu e cu putință să fiu atît de puțintică, își spunea ea. Să mă schimbe, să-mi dea viață trecerea de la o existență burgheză la o existență de lux ! Disprețuiesc banii, bogăția, și iată că apropierea lor mă înviorează. Îi văd pe oamenii aceștia așa cum sînt, de nimic, trîndavi, ignoranți, și iată că apropierea lor mă vindecă. În ceea ce mă privește, există un fel de greșeală a sorții. Sînt o femeie fericită, însărcinată să joace rolul femeilor nenorocite. O femeie copleșită de bine, însărcinată să reprezinte femeia nemulțumită. O femeie iubitoare, însărcinată s-o joace pe femeia care urăște. N-am cunoscut în viața mea oboseala, greutățile, și am aici misiunea de a fi cea care se odihnește după boală, spaimă, moarte..." Și tot atît de surprinsă era după o zi de tăcere, de uitare, cînd seara, la ceasul strălucitor al Seedilor, cînd invitații cei mai șterși sclipeau ca acele insecte pe care femeile le pun în părul lor și le înțeapă cu un ac, să-și dea seama că singurul bărbat care îi plăcea era tocmai invitatul cel mai demn, cel mai modest, și cel care semăna în cea mai mare măsură cu Pierre. Îi plăceau la el hainele simple, cravata de culoare închisă, cărarea fără cusur, singura podoabă conștientă a lui Pierre, vocea gravă, și acel entuziasm care nu se lăsa abătut nici de glumă, nici de discuții, entuziasmul lui Pierre. Nu s-ar putea spune că

nu-i vedea şi pe ceilalţi : francmasoneria musafirilor Seedilor se întemeia înainte de orice pe o fraternitate trupească, pe o tutuială trupească care îi aducea pe bărbaţi şi femei la cele mai mici distanţe cu putinţă, şi cînd se asculta cîntec şi muzică, destule capete veniră să se aşeze pe genunchii Edméei... O recoltă de capete, a cărei sămînţă fusese capul lui Frank... Erau şi grele, şi uşoare, cu ochi albaştri, unul cu un ochi roşu, cu zbîrcituri, toate netede ; unele numaidecît la largul lor, care de cum se aşezau, îşi mînuiau ochii şi gura cu dibăcie, care jucau rolul lui Adolphe, al lui Romeo, altele stîngace, care jucau pe Holofern, pe Ion Botezătorul. Dar Edmée ar fi vrut să cîntărească în balanţa ei capul falsului Pierre. Îl pofti să se aşeze lîngă ea. El nu înţelegea, fără îndoială, altfel n-ar mai fi fost Pierre. Faptul că era atît de atentă cu această copie a lui Pierre, îi risipea remuşcările de a-l lăsa pe Pierre cel adevărat fără veşti... Cel fals se lăsa dus de prietenia asta, de mărturisiri. Îi spunea că e sărac, dar că intra la minele de aur din Noua Guinee, că îi plăcea muzica, pictura. Tot ceea ce spusese Pierre, cuvînt cu cuvînt, cînd o întîlnise. Într-o seară, înţelese că avea un plan, un alt plan, mai ambiţios decît acela de a găsi aur în argilă şi în cvarţ : să-şi aşeze capul pe genunchii Edméei. Dar era o treabă prea grea pentru el. Edmée îşi pregătise genunchii, îşi întinsese rochia : el dădu greş, se lovi, lunecă. Vorbea distrat, ca cineva care are în cap o idee privitoare chiar la acest cap. Leit Pierre. Stîngăcia înnăscută a lui Pierre pentru tot ceea ce era dragoste şi măruntele ei obiceiuri.... Falsul Pierre plecă de altfel curînd, spre fericirea Claudiei, care nu-l putea suferi. Nu băgase de seamă asemănarea cu tatăl ei, dar un instinct pe care Edmée îl admira şi care o dispera, o lăsa pe Claudie să bănuie ce amintiri şi ce trecut se deşteptau în sufletul mamei ei datorită lui... Îl văzu cu bucurie că pleacă, ca pe un tată adevărat....

Dimpotrivă, Claudie îi împingea fără odihnă către Edmée pe toţi cei care nu puteau fi taţi, gloriile pe jumătate goale ale tenisului, ale piscinei, toate vedetele cu veste violete, toţi centaurii. În acest concurs preliminar impus admiratorilor Edméei, care era omagiul adus fiicei ei, Claudie elimina fără milă pe cei care nu se luminau la lumina Seedilor, adică la aur şi la lux. Îi elimina şi pe sfioşi,

şi pe slabi. N-aveau dreptul s-o aducă la mama ei decît cei care o puteau purta pe umăr, pe cap, în braţe sau în cîrcă. Suita Edméei fu alcătuită în curînd numai din personaje cu totul opuse chipurilor cu care Pierre îi împresurase viaţa, de la Wagner la Pasteur : cel care ştie cel mai bine să închinge un cal nărăvaş, cel care stă sub apă două minute, cel care ia o floare din gura Claudiei cu lasoul, o floare albă, ca să nu se confunde cu obrajii ei. Veneau să se aşeze sau să se lungească în jurul şezlongului Edméei, cu o familiaritate din care goliciunea lor făcea un fel de sclavie, se grăbeau s-o slujească folosindu-se numai de sidef, de baga sau de platină, şi înlocuiau acea prezenţă umană care nu fusese pentru ea pînă atunci decît o prezenţă de capete, prin prezenţa trupurilor lor întregi, din creştetul capului pînă la degetele mari de la picioare. De altfel, vedeau, auzeau, pipăiau mai puţin decît busturile obişnuite cu care avusese de-a face Edmée în care simţurile erau adunate atît de strîns şi de îngrozitor, încît n-o tulburau cît ele. Atenţia acestor trupuri fără chipuri îi plăcea fără s-o emoţioneze, şi lăsa ea însăşi, cu voluptate, să se dilueze în ea răspunderile şi graţia propriului ei chip. Cînd era copil avusese adesea acelaşi vis urît : copacii căpătau capete, stîncile învolburate de rîu. Visul rău din starea de veghe nu fusese la fel : nu visase că oamenii căpătau capete ? Capete prin care era prea văzută, prea ascultată, prea simţită, prea gustată, şi în urma cărora trupul nu se tîra decît ca un executant al operelor mari sau josnice. Capul te cucerea, pentru că eşti femeie, şi te trecea unui trup, ascuns şi anonim. La Seedi, anonimatul era rezervat capetelor. Pe aceste capete trăsăturile nu erau gravate, ci pictate cu o acuarelă nevinovată şi mai ales erau aproape lipsite de singura armă de care se temea Edmée, de cuvînt. Edmée îi fusese credincioasă lui Pierre fără nici o rezervă, dar în acelaşi timp fusese destul de puţin sigură de ea însăşi, socotea că bărbaţii au un cuvînt pe care, dacă îl întrebuinţează potrivit, cuceresc orice femeie. Cuvîntul nu era în general acelaşi pentru fiecare, se întîmplă că datorită confuziilor destule virtuţi rămîn neatinse, dar toate accidentele întîmplate prietenelor ei, unor prietene cuminţi, insensibile, îi dovedeau că avea dreptate. Totdeauna căzuseră, cum se spune şi cum nu spuneau ele, datorită

cuvintelor. Niciodată întîmplarea asta nu semănase cu o răpire, cu o surprindere, cu o destindere, cu o brutalitate. Bărbatul le cucerise pe toate ca orator. Niciuna nu cedase unui bîlbîit sau unui tăcut. La Seedi, toți erau muți.

Dar Edmée gusta în acest bîlci, pe aceste terase pline de vedete, ceva mai mult decît siguranța în fața bărbaților, care îi dădea din nou dreptul de a fi frumoasă, cochetă, simplă, gusta un privilegiu pe care nu-l avea la Pierre : acela de a scăpa de priviri. De privirile cui ? La întrebarea asta nu putea răspunde — nu de privirile lui Pierre, fără îndoială —, dar de niște priviri care îi urmăreau cele mai mici mișcări, cele mai mărunte sentimente. De altfel nu se putea spune că asta începuse de la căsătoria cu Pierre. Pe cînd era încă fată tînără, simțea în jurul ei un soi de hărțuială, de stăruință. Prezența cuiva care era opusul unui hoț. A cuiva împotriva căruia deschidea ferestrele noaptea, la țară, care o împiedica să pună zăvorul pe ușă, a cuiva care părea că n-așteaptă de la ea decît un consimțămînt, o slăbiciune, o clipă de singurătate, ca să-i strecoare un dar prea prețios. Această precauție, care era regula ei cea mai însemnată în viață și o făcea să nu atingă viața decît ușor, să fie muziciană fără să vorbească despre Mozart, să fie amantă fără să pară, să fie cuvioasă dar discretă față de Dumnezeu în asemenea măsură încît ar fi trebuit să fie martirizată ca să-i mărturisească numele, să nu spună nici bine nici rău despre vreme, despre anotimpuri, despre Michelangelo, era teama vînatului în jurul capcanelor, siguranța că la primul cuvînt, la primul gest de pasiune, ar fi fost prinsă. Nu era totdeauna comod. Nu era ca la pension, unde îi datora desăvîrșitei Elisabeth Vandepotte faptul că nu era niciodată prima, că era a doua la desen, a doua la religie, că în *Esther* n-o juca decît pe Élise, în *Sfînta Geneviève* pe căprioară, și chiar numai capul căprioarei. În multe împrejurări galbenul unei stofe într-un tablou, la muzeu, imaginea unui cîine adormit într-un gang, o făcuseră să simtă dintr-o dată că ea era prima în pragul frumuseții sau al spaimei. În acele clipe noaptea se clătina ca o perdea, cerul se împodobea cu premii întîi fără pereche ; ea întorcea privirea : respirația aceea necunoscută îi atingea gîtul. Multă vreme Pierre, cu entuziasmul lui, cu zgomotul pe care îl făcea în jurul numelor mari, cu larma lui

în jurul capodoperelor, alungase tot ceea ce aveau ele muritor. Edmée se bucurase adesea de strigătele lui, de furiile lui, de invocările unor sentimente și unor prezențe supraomenești, al căror efect precis era că îi lăsa pe amîndoi cu ei înșiși, niște burghezi. O femeie trăiește toată ziua cu o serie de ființe pe care bărbatul nu le vede și pe care ea nu le poate mărturisi, cu cele care o urmăresc, cu cele care o ating, cu cele care sînt în ea, dar de care scapă vremelnic, dacă bărbatul strigă foarte tare. Nici un bărbat nu putea striga mai tare decît Pierre în apropierea mărețiilor omenești, și cum Jacques, cu toate că era mic, își forma și el glasul în jurul lor, Edmée se putuse crede un timp în siguranță. Și dintr-o dată, în fața acestei apăsări, a acestei tăceri în mijlocul tăcerii, recunoscuse stăruința. Numai că momelile erau altele. Încercau s-o atingă pe Edmée prin ceea ce nu e nimic, prin ceea ce n-are nume, prin ceea ce e neizbutit și vrednic de înlăturat. Lumea neînsemnată începea acolo unde se împotmolise lumea măreață. În căminul ei avusese loc acum pentru ea o paradă a tot ce era învechit, zilnic, jupuit, iar în stradă a tot ceea ce nu fusese atins de fericire. Poate că dacă Pierre ar fi devenit Tolstoi și ar fi plesnit de milă în toate aceste împrejurări, le-ar fi făcut nevătămătoare și pe ele. Dar nu putea fi vorba de așa ceva, și această interpunere a mediocrului, a vulgarității, a banalului care voia s-o țintuiască pe Edmée în viața ei nehotărîtă, era mai aspră decît aceea a muzicii de cameră sau a școlii de la Fontainebleau, și devenea un șantaj. Simțea acum o remușcare, asemănătoare cu remușcarea de a se păstra, de a nu se da. Nimic nu-i spusese pînă acum către ce avea să fie dusă dacă ar fi avut într-o zi slăbiciunea de a renunța la acest consimțămînt tăcut, către sfințenie sau către libertinaj, către virtute sau către crimă. Dar era fără îndoială, judecînd după groaza pe care o avea de fiecare dată cînd se întorcea acasă, că Pierre și Jacques, prin nevinovăția și entuziasmul lor, se așezaseră în rîndul acestor obiecte fără de apărare și vrednice de milă, cu care era momită. Străluceau de slăbiciuni, sclipeau de lipsă de geniu. Nu Claudie. Zilele în care Edmée cocheta cu această caritate necunoscută, în care era plină de un fel de veselie, de parcă ceea ce i se cerea ar fi fost fără însemnătate și pitoresc, ar fi fost să intre în rai cu nevinovații,

ar fi însemnat să danseze goală în faţa unor orbi, lăsau loc altor zile în care nu s-ar fi putut apropia, fără lacrimi, fără a fi nenorocită, nici măcar de marginea prieteniei în căsnicie, nici măcar de marginea iubirii materne. Aici, la Seedi, dacă se simţea dezertoare, disperată, era cel puţin liniştită. Împodobită cu snobism, cu prostie — fără să mai vorbim despre rochii —, se afla acolo ca Ahile îmbrăcat femeieşte în mijlocul fetelor. În mulţimea asta de personaje celebre sau extravagante, se simţea scoasă dintr-o alegere, dintr-o cernere, dată înapoi la tot ceea ce te lasă să trăieşti în pace, înapoiată unei fatalităţi de mîna doua. Iată de ce era dureroasă întoarcerea la Pierre : era aşteptată de un bărbat desăvîrşit, de un copil fără cusur şi de o fatalitate de prima mînă... De altfel, de ce să stăruie azi. Scriu rîndurile astea în largul Timorului. Pe un atol, un olandez alb dă onorul în faţa a ceva ce crede a fi un vapor olandez, şi care nu e decît o frază franceză.

La sfîrşitul celei de a patra săptămîni primi scrisoarea lui Pierre, care îi poruncea să se întoarcă. „Dacă nu te vei întoarce la această dată, scria Pierre, voi înţelege..." Bietul Pierre care nu înţelegea, care nu va înţelege niciodată, care îi spune „dumneata" în clipa în care ar fi trebuit să găsească o tutuire de zece ori mai intimă, care îi scrie tocmai în ceasul în care tăcerea ei devenea un cuvînt stăruitor şi discret. Fără îndoială, avea să se întoarcă, de vreme ce bărbatul ei i-o poruncea ! Universul avea să se repopuleze cu capete, ce importanţă avea asta ! Ar fi fost chiar înduioşător să se ducă să coloreze din nou şi să învie în dulapurile lor rămăşiţele pe care le îngropase în ajunul plecării. Pierre era atît de bun, atît de puternic, atît de slab ! Fără să mai vorbim de Jacques, a cărui imagine numai merita ca o mamă să se întoarcă pe jos de la Santa Barbara la Los Angeles, cu geamantanele pe cap sau cu o cruce pe umeri, cu genunchii însîngeraţi ! Avea să-i întindă braţele lui Pierre, pe peronul gării. Să-l sărute pe Pierre, ca să-l consoleze de cele patru săptămîni de absenţă... Avea să asculte pasărea-liră imitînd fierăstrăul, şi tot ce va voi Pierre să imite, ciocanul, pila, vocea lui Pierre spunînd : „Îţi poruncesc să te întorci..." De ce să poruncească ? Ea era supunerea însăşi ! Se ridică. Se duse să-şi facă bagajele.

Ajunsă însă în odaia ei, scrise :

„Dragă Pierre, nu mă aştepta. Nu ştiu unde mă aflu. Nici de unde să plec, nici pe ce drum să vin către tine. Nu cred că e vreunul care se îndreaptă către mine... Am să-l găsesc pe cel care duce spre Jacques..."

— Să pun scrisoarea la poştă ? întrebă Claudie.

— Nu. N-am timbre, răspunse Edmée.

Era ultima ei rezistenţă... N-o pusese la socoteală pe Claudie. Claudie avea un timbru. Arsenalul Claudiei avea tot materialul de execuţie de care Edmée fusese totdeauna lipsită. Ar fi avut într-o zi, anume zi, piroanele, suliţa, buretele cu apă şi oţet. Îi furase un timbru lui Jacques cu şase luni în urmă, în ziua în care voise să-i scrie naşei lui. Îl avea în geantă. Era uscat. Cînd îl lingeai avea gust de şocolată, dar nu mai avea clei. Căzu de pe plic pe drum. Pierre trebui să plătească taxă, ca pentru o scrisoare fără mărci.

Capitolul VI

Specialistului în anghine pectorale îi părea foarte rău. S-ar fi spus că tînăra doamnă părea decepționată că nu-i auzea trăgînd concluzia că are anghină pectorală. Nu era vorba de anghină pectorală.

— Ce este ?

— Nu-i nimic.

— Sufăr groaznic. Timp de zece minute sufăr de moarte.

— Dar nu mori. Nu e nimic.

În adevăr, n-ar fi trebuit să se plîngă. Există numai două sau trei dureri, printre mii de dureri, care nu vestesc nimic, nu indică nimic, nu aduc moartea. Durerea inutilă a acestei femei încîntătoare și sănătoasă nu era pentru doctorul Raszky decît un spectacol, o ispită. Pentru că el o vedea. Unii văd flacăra omletelor cu rom, fără ca lampa să fie stinsă. Darul lui era să vadă durerile. În clipa asta contempla în jurul unei inimi în formă de inimă, una dintre acele flăcări înalte care ard, fără să le mistuie, pieptul unor călugărițe din Europa. Fereastra doctorului Raszky era întredeschisă : flacăra pîlpîia, se înălța... Ce-ar fi fost în noapte ! Dacă o atare anomalie se explica printr-o afinitate cu un bolnav adevărat, printr-o greșeală tehnică a Creatorului ? Era de văzut. Poate că exista undeva o anghină pectorală fără dureri. Aceea va fi găsită negreșit.

Avea să fie găsită, examinînd toţi copiii veseli, toţi bărbaţii orgolioşi, toate mamele mulţumite...

„Cu atît mai bine şi cu atît mai rău, ar fi fost foarte comod !“ îşi spunea Edmée, lăsînd locul altei bolnave, a cărei durere era o potcoavă înroşită în foc, trecută cu agrafă între glotă şi faringe, cu sînge pe jumătate închegat în găurile pătrate lăsate de cuie..

O anghină pectorală, şi totul s-ar fi explicat în adevăr normal, ar fi avut un deznodămînt normal : Claudie ar fi avut o mamă care avea o anghină. Destule fete se află în situaţia asta. Întîi îngrijesc anghina mamei lor fără s-o cunoască, dar mama o cunoaşte. Apoi îngrijesc, cunoscînd-o, anghina mamei lor, care a uitat-o. Mai întîi ceea ce cred că e un reumatism le aduce pe chip grija, chinul. Apoi, ceea ce ştiu că e o anghină le spoieşte mincinos faţa pe care o arată bolnavei cu zîmbete, cu încîntări. Dar cel puţin sufletul nu rătăceşte. Cît timp durează boala, chinul, agonia mamei, se ştie în familie încotro se merge... De altfel, Edmée nu ţinea în chip special la o adevărată anghină pectorală, una falsă i-ar fi fost de ajuns.

Dacă doctorul Raszky ar fi găsit o falsă anghină, asta ar fi însemnat că viaţa Edméei şi a Claudiei putea continua, cu cîteva medicamente în plus, aşa cum se scurgea de patru ani, liniştită, fericită... Edmée era acum bogată şi printre primele la Hollywood. Asta începuse acum patru ani, ca un film... „Nu ai întrupa dumneata bunul simţ ?“ o întrebase într-o zi la Seedi directorul general al studiorilor. „Fără îndoială că nu ! răspunsese Edmée. Am fost îndrăgostită de o grădină publică.“ „Păcat. Irlandeza, care reprezenta bunul simţ în Consiliul Veridicului al nostru, a început să crească tucani. Ţi-aş fi dat locul ei.“ „Tucanii au, fără îndoială, un bun simţ al lor, spuse Edmée. Trebuie să fie foarte ciudat bunul simţ al tucanilor.“ „Poate, dar irlandezei mele puţin îi pasă. Îi aduce la şedinţă din pricina nasului lor, pentru că seamănă cu Kalegian, subdirectorul meu. Îi fardează în jurul ochilor cu roşu, ca să mărească asemănarea, şi ajunge să-i facă să le curgă balele. Pînă la urmă va trebui să se recunoască în ei.“ „Va rămîne totuşi o deosebire, tucanii nu vorbesc.“ „Ştiu, strigă. Dar nici subdirectorul meu nu

vorbește, strigă, de la el cunosc strigătul tucanilor. De altfel nu se poate vorbi despre fondul comparației. Există unul. Mănîncă pieziș. Are cravate portocalii. Nasul îl trage spre trotuar... Irlandeza are să plece... Ești sigură că nu personifici bunul simț ? Sărutai grădina aceea ? Ai avut copii cu ea ? Ce-ți spunea ?" „Să-mi vopsesc bărbatul în stacojiu." „În orice caz personifici ceva. Cu dumneata te simți cu o siguranță, cu un adevăr. Intră în consiliul meu, o să vedem care..." Se văzu în curînd că era adevărul însuși. Consilierul pentru animale sălbatice, care știa la ce oră se deșteaptă fiecare și care ceruse amiaza pentru balaurul lui Siegfrid, consilierul pentru arabi, care supraveghea proporțiile oftalmiilor la figuranți, consilierii pentru veridicitate în filmele documentare chiar, pentru eclipse în Guatemala, pentru zîmbetul tăietorilor de lemne, pentru montura diamantelor în familia Borgia, trebuiseră să recunoască repede că Edmée era cea mai expertă în propria lor specialitate. Din ziua în care o înlocuise pe irlandeză — de altfel era adevărat că subdirectorul era un tucan —, acea alianță între puerilitate și bibelou care era specialitatea și grozăvia Hollywoodului fu în sfîrșit înlăturată. Edmée credea în sentimente nu în culoarea locală, în Romeo și nu în balcon, în Desdemona și nu în batistă, în Julieta și nu în capul lui Holofern adus de păr, plîngînd și picurînd sînge. În primul film care îi fusese dat și care era *Mazeppa*, numai pentru faptul că suprimase coamele în vînt, cvasul spumegînd în cupe, inelele hamurilor încadrînd dosul armăsarilor, aninii sclipind în Volga — tot ceea ce o izbea —, lansase moda unui univers mult mai puțin țipător și mai puțin subliniat decît universul admis pînă în ziua aceea. Ura efortul, fie că era pretenție la oameni sau pitoresc în natură. Nu-i plăceau genurile, nici particularitățile care se traduceau prin diferențe prea vădite de vîrstă sau de obraz. În asemenea chip încît, prin creația ei, se născuse o lume de imagini în care nu exista decît o distanță de cîțiva ani între recrut și centenar, cîteva zbîrcituri între urîtă și frumoasă, în care acest machiaj al vieții obținut prin accentuarea bătrîneții sau a tinereții, a viciului sau a virtuții, a furtunii sau a luminii de lună, se topea într-o asemănare și într-o tihnă generală a peisajelor și a ființelor. Pînă și în documentare, America își pierdea

Marele Cañon, Africa, Zambezi, şi nu mai erau decît continente de văi şi de flori. Pe scurt, născocise Raiul. Tot ceea ce nu era adevărat devenea comic sau se dovedea fals, sub lumina asta blajină dar neînduplecată. Alegerea se făcea singură între accesoriile fericirii omeneşti şi cele ale convenţiilor omeneşti. Turnul Eiffel făcea parte dintre primele, şi biserica de la Arlington, şi peristilul primei uşi a anticamerei camerei din pavilionul vilei lui Henry James, fratele lui William James... Piramidele, Niagara, nasul ca o trompetă a fecioarelor lui Botticelli, din celelalte. Fiecare spectator gusta ceea ce era mai adînc şi mai deosebit în bucuria lui, în mijlocul acestei lumi în care toţi erau asemănători. Omul dă buzna către tot ceea ce seamănă cu acea casă omenească pe care n-a putut-o găsi aici, pe pămînt. Milioanele de americani care năvăleau la filmele Edméei nu se duceau la spectacol, ci în sfîrşit la ei acasă, în sfîrşit în livada lor, în sfîrşit pe ţărmul lor. Se dăduseră lupte : Edmée trebuise să se apere de exaltaţii care voiau să se răzbune pe *Christian Science* fondînd, pe principiile ei, religia opusă. Se ferea de orice fel de popularitate, pentru că îi plăcea mai puţin, în noua ei meserie, puterea preoteselor decît obiceiurile dactilografelor. Într-o dimineaţă, refuzase coletul recomandat, în care nu se afla altceva decît cada de aur masiv oferită de o societate de parchete din Oklahoma tuturor femeilor care fondau un cult nou. Claudiei îi păruse rău. Claudie, care împlinise cincisprezece ani, nu credea decît în două lucruri, în aur şi în divinitatea mamei ei. Nu trecuse mult timp de cînd Claudie se juca adorîndu-şi în adevăr mama, cu plecăciuni şi într-o pijama specială. Găsise un complice entuziast în duşmanul irlandezei, bătrînul subdirector armean care păstrase, din şederea lui la Erzerum, o cunoaştere deosebită a gusturilor zeilor şi îi trimetea o smirnă şi tămîie deosebită, săpunuri deosebite pentru zei, vin de liturghie de la Urmiah, pînă şi patrafire. Edmée îi îngăduia tot Claudiei, chiar şi adoraţia, dar nu i-o îngăduia decît fetei acesteia care ştia tot, care înţelegea tot, decît celei pe care o adora. Trăiau amîndouă o viaţă de mamă şi de fiică animale, îmbrăţişate. Edmée refuza orice invitaţie la dejun pentru că avea un dejun urgent, cel de toate zilele cu fiica ei. Claudie lipsea de la şcoală pentru că avea o invitaţie de

neînlăturat, aceea de fiecare după-masă cu mama ei. Locuiau într-o casă mică, în mijlocul unei grădini care izbutea anevoie să fie ceva mai mare, o jucărie, ca toate casele de la Hollywood — Edmée n-ar fi vrut să aibă o casă care să se ia în serios — care nu avea nici pivnițe, nici cămări, nici cotloane pentru haine, a cărei ființă îți cerea să trăiești de la o zi la alta, o viață de mierlă, ușurată de trecerea automobilelor de aprovizionare. Nu era numai un adăpost nevinovat și lesnicios. Era o casă sustrasă păcatului caselor. În casa părintească, la moșiile mătușilor, în apartamentul în care trăise cu Pierre, Edmée avusese de-a face numai cu locuințe încărcate de răspundere, de trecut, și care miroseau a omenire moartă sau vie de te înăbușeau. În asta de acum nu avusese loc nici o ceartă, nici o boală, nici o păsărică moartă, și păsărelele din colivie erau totuși colibri. Numai oamenii vii stătuseră culcați. E plăcut să locuiești o casă-copil, care n-a înțeles încă... De ce primise Edmée, acum o lună, să prezideze acel ospăț, la care i se întorsese suferința !... Din ziua aceea, totul fusese luat iar de la capăt.

Descumpănirea ei pornea mai puțin de la durere, care era puternică, decît de la acea impresie de a fi urmărită, de a fi trasă la răspundere de către acel personaj ale cărui puteri nu se gîndea să le tăgăduiască nici un consilier de veridicitate, chiar dacă era tehnician, adică de soarta ei. Doctorul Raszky nu se pricepea la asta. Caracteristica bolii Edméei stătea tocmai în faptul că nu era o durere fără temei, o suferință a altcuiva rătăcită la ea, ci o chemare, un semn care n-avea înțeles decît pentru ea. Cînd o cuprinsese din nou spaima, Edmée tresărise : fusese din nou găsită. Putuse să se ascundă patru ani în ascunzătoarea asta care era adevărul și renumele, și dintr-o dată stăpînul care o șantaja sau stăpînul, pur și simplu, o recunoscuse în mijlocul serbării, îi pusese mîna pe umăr, i se arătase... Mai întîi, era jignitor : parcă un chelner ar fi îndrăznit să-i strecoare o scrisoare... Dar ceea ce o înfuria și mai mult pe Edmée în mesajul acesta, era faptul că nu se lega în nici un fel de Claudie. Edmée n-avusese decît o singură înfumurare, aceea de a fi crezut că nu mai putea simți de acum înainte decît dureri de mamă, că orice suferință avea să fie legată de Claudie, nu numai a orga-

nelor care avuseseră mai ales de-a face cu ea, a pîntecului care o purtase, a sînului care o alăptase, dar a tuturor celorlalte. Oricînd se putea găsi o legătură : un sugiu, o ruptură de ligament erau dureri dedicate Claudiei, pentru că aceste degete o atinseseră, aceşti genunchi se plecaseră în faţa ei... Cînd o mamă le primea de la fiica ei, suferinţa se schimba în voluptate. M-am lovit la frunte înseamnă că mă gîndeam la fata mea... Dar durerea asta o atingea pe Edmée, dimpotrivă, în toate punctele care nu erau materne în ea, adică în nici un ungher al acestui trup care era trupul mamei Claudiei, ci într-o inimă, într-un trup deosebit, necunoscut de celălalt, şi care nici nu purtase, nici nu născuse, nici nu alăptase. De cîte ori venea răul, încerca zadarnic să vadă în el un avertisment, o teamă în legătură cu Claudie : tot ceea ce era instinct şi raţiune în ea îi dovedea că Claudie era sănătatea însăşi, că nici un hoţ, nici un accident n-o pîndea. Spaima o privea numai pe Edmée, pe Edmée fecioară, şi dovedea cu cruzime, atunci cînd Edmée îi trecuse fiicei ei din mînă în mînă toate motivele ei de a trăi, că nimic nu era încă rînduit pe lumea asta, poate nici pe cealaltă, în ceea ce o privea pe ea însăşi. Ar fi fost prea simplu să creadă că isprăvise, pregătind viitorul Claudiei, devenind sclava Claudiei. Claudie nu era nimic, spunea spaima, Claudie nu exista. Sau cel puţin fiecare la rîndul ei. Deocamdată, în cartea Sorţii era vorba de Edmée !... O lăsase pe Claudie să domnească în apartament : o fetişcană veni să-i deschidă, o fetişcană a cărei mamă era iar pusă în joc de soartă.

— Vin de la doctor, Claudie. Credeam că sînt bolnavă. N-am nimic.

— Sigur că n-ai nimic ! strigă Claudie.

O trase pe maică-sa pe divan, o îmbrăţişă, o înăbuşi în mîngîieri. Dacă în Edmée ar fi existat cea mai mică leziune, cea mai mică tulburare, i-ar fi fost scoasă la lumină de asaltul ăsta. Era a doua consultaţie în ziua aceea, cea pe care doctorul Raszky n-ar fi putut-o scoate la capăt decît dacă ar fi trîntit-o pe Edmée la pămînt, s-ar fi repezit peste ea cu toate puterile, şi-ar fi izbit nestăpînit capul de al ei, frecîndu-şi, tocindu-şi faţa de pieptul ei, obrajii şi nasul de pacienta lui. Şi dacă, dintr-o dată,

doctorul Raszky strîngind-o în braţe ar fi început să plîngă în hohote din toată fiinţa lui, pocnind-o pe Edmée cu o măciucă. Da, proba de azi se făcuse de două ori. Edmée era o mamă prin care fiica ei nu trece cînd se avîntă spre ea, care nu sîngeră pînă la ultima picătură de sînge cînd fiica ei devine lipitoare şi se lipeşte de ea. În trupul acesta matern nu era nimic slăbit, sau bolnav, sau rănit... De ce nu se putea spune acelaşi lucru despre cealaltă formă a Edméei care se sustrăsese de la început îmbrăţişării, şi care, dureroasă, se ridicase deasupra celor două femei culcate şi aştepta cu nepăsare să se desfăşoare aceste dezlănţuiri...

— N-ai să suferi niciodată... N-ai să mori niciodată... Te ocrotesc eu...

Edmée crezuse multă vreme în ocrotirea Claudiei. De cînd o născuse. Înainte de ziua aceea, nu se sprijinise decît pe ea însăşi. Nu-şi cunoscuse fratele decît bolnav, mama decît încuviinţînd, unchii decît molii... În casă nu fuseseră decît servitoare fricoase sau cîini primitori, care o lăsau totdeauna faţă în faţă cu căpcăunul sau cu cerşetorul. De acolo îi venea acea expresie de dăruire care îl făcea pe Pierre să spuie că părea că se oferă tuturor. În adevăr, se dăruise lui Pierre, şi nici Pierre n-o ocrotise mai mult. În seara nunţii ei, cînd aşteptase ca ocrotitorul ocrotitorilor să-i desfacă fiecare agrafă a bluzei, să-i scoată fiecare deget de mănuşă, Pierre o lăsase să se dezbrace singură, şi ea avusese sentimentul că se dezgoleşte pentru totdeauna, pentru toţi... Atenţie, politehnicienilor ! Să-şi dezbrace ei înşişi nevestele în seara nunţii, altfel ele se vor dezbrăca pentru toţi !... Nici Jacques n-o ocrotise. Se născuse resemnat din primul ceas, nu se plîngea, zîmbea de pe atunci. Atenţie, fii de o zi care vreţi să daţi încrederea mamelor voastre, protestaţi energic împotriva vieţii ! Îi simţise naşterea ca venirea pe lume a tot ce e mai slab, mai osîndit... Dimpotrivă, în ziua în care se născuse Claudie, simţise că o odihnă, o fericire se născuse o dată cu ea, căreia îi găsise numele în aceeaşi seară, era siguranţa. Făptura asta mică, ai cărei ochi nu se deschiseseră, care era furioasă că nu vede, care se înăbuşea de necaz că nu aude, o ocrotea. Prima clipă a vieţii Claudiei fusese pentru Edmée prima clipă lipsită de apăsare, lipsită de teamă.

În sfîrşit totul dormea în Edmée, afară de ea, pentru că Claudie ţipa foarte tare. Prima săptămînă a vieţii Claudiei fu prima săptămînă în care Edmée cunoscu o lume fără păianjeni, fără coji de banane, fără coafori cu fiare de frizat prea fierbinţi. Fu săptămîna în care un dirijabil făcu explozie lîngă casă, în care foametea în India, după cum spuneau ziarele, secerase două milioane de hinduşi, dar moartea altora, de cînd se născuse Claudie, trecuse pentru Edmée din inima ei personală, pe care pînă în ziua aceea o pustia şi o însîngera, în inima ei înduioşată, în care nu mai era decît o mireasmă. Cu vremea, Claudie devenise conştientă de rolul ei. Copilul-talisman, care o ocrotea pe Edmée de marile suferinţe ale lumii, o apăra şi prin pălmuţa de ucis muştele, capcane sau fructe otrăvite, de primejdiile pe care primele ei lecturi sau anotimpul le indicau drept cele mai de temut, de insecte, tigri bengalezi sau de soare. Uneori Edmée trebuia să sară, ca să între în odaia ei, peste panglici întinse sau dîre de nisip colorat, ocrotiri împotriva furnicilor sau a corsarilor. Claudie o ocrotea de accidente : înainte de a ieşi, o inspecta pe mama ei, control care părea că priveşte pudra de orez, roşul, centura, dar care de fapt făceau nevătămătoare gloata şi maşinile. O privea de sus pînă jos, o cufunda în privirea ei, fără să-i scape nici măcar călcîiul. Claudie o ocrotea de nedoriţi : În faţa oricărui intrus se lipea de mama ei, îl înfrunta cu o mutră obraznică şi care ajungea la buricul Edméei : pentru a ajunge la Edmée, pentru a o ucide, pentru a o săruta, acel furnizor, acel prieten, acel şoarece, acel tată, trebuiau mai întîi să treacă peste trupul ei. Mai sus de buric, natural că ocrotirea nu mai era atît de sigură, şi Claudie tremura de furie cînd taică-său, părînd că n-o vede, săruta o frunte pe care ea nu se gîndise s-o apere cu o voaletă de fier sau o coroană de spini... Claudie o apăra de Dumnezeu, pentru că nu se putea numi decît o bunăvoinţă a lui Dumnezeu această lipsă de răspundere, acest soi de nevinovăţie, de copilărie pe care o simţea Edmée lîngă fiica ei. În asemenea chip încît ajunsese să împartă în două bunurile acestei lumi, păstrînd de partea ei tot ceea ce era uşor, secundar, nevătămător, îngrămădind de partea Claudiei tot ce era glorios, primejdios şi însemnat. Ca o mamă care

se despoaie treptat de giuvaierurile şi de obiectele preţioase pentru fiica ei — de altfel făcea şi asta —, îi trecea Claudiei lucrurile de mare însemnătate, dragostea, călăria, sublimul, triumfurile lor, încîntările şi nenorocirile, pînă şi amintirile ei. Renunţa la orice senzaţie prea mare, la orice efort pentru a fi, pentru a fi ea însăşi, de parcă i-ar fi dat fetiţei ei ca zestre viaţa, şi n-ar fi trebuit să-şi oprească nimic din zestrea asta. Uneori, cînd era gata să tragă pînă în fundul plămînilor aerul mării sau, în pragul somnului, să-şi întindă braţele de să-i trosnească, se stăpînea, trăgea sfios oxigenul pe nas, şi păstra braţele întinse dealungul trupului : mişcarea sînilor, ridicarea pîntecului, destinderea trupului în lîncezeală, furau ceva din împărăţia Claudiei, erau apanajul Claudiei... Citea cele mai frumoase cărţi în vîrful buzelor ; privea cele mai frumoase spectacole cu priviri stăpînite, de parcă stăruind cît de cît, ar fi uzat personaje şi peisaje pe care Claudie trebuia să le primească neatinse, de parcă ar fi furat culoarea lumii dacă ar fi stăruit asupra ei. Trăia şi ea acum în acest univers ciudat de puternic şi de virgin, pe care ajunsese să-l clădească pentru Claudie, prin această rezervă, dar trăia ca un oaspete, ca o bătrînă doamnă, în vîrful picioarelor, dăruită în întregime acestei idei a domniei Claudiei, a Claudiei, capodoperă a naturii. Şi iată că era silită, din pricina acestei spaime, să treacă într-o lume de gînduri, de suferinţe — cine ştie, poate şi de fericiri — dincolo de accesul şi de înţelegerea Claudiei. Îi venise să-i spună tot, dar nu îndrăznea. Tocmai caracterul acestui rău o făcea să înţeleagă că toate astea n-o priveau pe Claudie, că între el şi Edmée era o taină. Era ca şi cum Edmée ar fi avut o aventură cu o ursîtă care o dispreţuia cu desăvîrşire pe Claudie, o ursită încăpăţînată, pe care nimic n-ar fi înrîurit-o în alegerea ei, căreia îi plăceau femeile înalte, cu pielea aurie, cu trupul adormit, şi nu dădeau nici o atenţie, cu toată mijlocirea mamei, fetelor de cincisprezece ani, cu coade, cu obrajii trandafirii, încîntătoare, frumuseţea însăşi. Se ierta că îşi păstrează taina, sub pretext că nu vrea s-o sperie pe Claudie. De fapt, se temea că dacă ar fi vorbit ar fi trădat pe cineva şi că ar fi fost cu desăvîrşire zadarnic. S-ar fi trădat poate pe ea însăşi. Pentru că, printr-un egoism de

care se mustra amarnic, ajungea, datorită acestui semn, să-şi despartă interesele de cele ale Claudiei. Din taina asta se năştea pentru ea un fel de libertate, o libertate care îi cucerea şi trupul, care îi dădea înapoi picioarele, părul, braţele goale. Existau păsări, colţuri de acoperişuri, valuri care se desprindeau din universul Claudiei, care zburau sau luminau sau se spărgeau pentru Edmée, trădătoarele... Acum, în jurul Claudiei domnea trădarea ; nu mai avea privilegiile ei, nu mai era atoateştiutoare, nu mai ocrotea ; ţinînd-o de braţ chiar, Edmée îşi scrînti un picior. Nimic nu era mai crud decît teama de a constata că Claudie nu mai era leacul universal, purtătoarea de noroc, speranţa ; şi dacă Edmée, din patul ei, o pîndea cu nelinişte pe Claudie, n-o făcea numai ca să vadă iar strălucind pe ea acel fosfor care odinioară o făcea vizibilă chiar în întunericul cel mai adînc al nopţii. O pîndea, pentru că nu-şi pierduse încă nădejdea că un semn îi va confirma că nu decăzuse, că era totul... Dar mîinile Claudiei rămîneau fără stigmate, şi nici un desen de cruce, nici un ochi însîngerat, fără pleoapă, nu se tatua dintr-o dată pe fruntea ei.

Nu numai complicele necunoscut voia să potolească admiraţia Edméei pentru Claudie. Mai erau şi notele de la pension. Minunea asta de fată care îi părea Edméei inteligenţa, înţelegerea însăşi, era una dintre ultimele din clasa ei. Edmée află de la directoare şi de la profesori, în vorbitorul în care venea să aştepte onoarea lumii, că onoarea asta nu ştia nimic, şi că purtarea ei era proastă... Se mai putea trece cu vederea că darul ei de prorocire n-o învăţase pe Claudie nici unul din prenumele generalului Lee, că harul ei nu privea terenurile cretacee. Dar Claudie se dovedea cea mai slabă tocmai în domeniile în care Edmée o credea nu o elevă, ci un fel de maestru supranatural : în morală, în politică, în religie. Pe cînd acasă fiecare cuvînt al Claudiei lăsa să se presupună o cunoaştere tehnică a lumii, fiecare dintre atitudinile ei o înţelegere prestabilită cu personajele cele mai importante ale statului nostru major fizic şi metafizic, în clasă n-avea cu ele decît raporturi copilăreşti. Definiţiile despre Dumnezeu, despre păcat, despre înţelepciune erau atît de puerile în temele ei, încît Edmée vedea aici o prefăcă-

torie, iar firescul cu care Claudie își relua atotcunoașterea și atotputernicia de cum trecea dincolo de pragul școlii, afară, o întăreau puțin pe mamă în gîndul ăsta. Edmée își venea în fire mai ales prin ceea ce îi încurca mai mult pe profesori, prin acea situație de superioritate pe care o avea Claudie asupra colegelor ei, și pe care supraveghetoarele nu izbuteau s-o definească. Claudie nu era familiară. Își petrecea săptămîni întregi în jocuri pline de nepăsare, în conversații generale, apoi, într-o bună zi, în plină recreație, se ducea țintă către o elevă cu care nu era legată în chip deosebit, și între ele începea o convorbire, aproape o discuție. Amîndouă fetele, care pînă atunci trăncăniseră numai, păreau că se încaieră dintr-o dată asupra unui subiect a cărui însemnătate era de căpetenie pentru ele, Claudie pătimașă, stăruitoare, volubilă, cealaltă încordată în apărare, îndîrjită în obiecții. Asta ținea două-trei recreații, apoi se despărțeau zîmbind, și se isprăvea pînă în ziua în care Claudie lua de o parte o altă elevă și cearta începea din nou de la primul schimb de cuvinte, aprigă, ca să se potolească și să se încheie după cîteva întîlniri. Lucrul nu le plăcea domnilor și doamnelor din pension. Faptul că deodată, în curte, în tăcerea sau în zgomotul complice al celorlalte fete, se isca o dezbatere a cărei însemnătate părea, dincolo de programele cursurilor, singurul lucru important din viață, atît de serioasă și de înverșunată de parcă aceste eleve nu vorbeau în numele lor personal, ci ca două delegate a două partide care își disputau lumea și pensionul, era o atingere a prestigiului lor, pe care n-o puteau îngădui. Dar nimeni, oricît ar fi fost de curios, nu putuse afla despre ce era vorba. Nu putuseră afla dacă se repeta totdeauna aceeași discuție, dacă colegele Claudiei erau convinse sau o convingeau, dacă era punerea la punct a unor chestiuni personale a unor conflicte sentimentale. Elevele pe care încercau să le întrebe, chiar propriile lor fiice, le-o ascundeau. Nu era o ceartă, pentru că niciodată nu se auzeau amenințări, nu se vedeau despărțiri bruște, dar îmbujorări, îngălbeniri, plînsete, da, chiar și din partea Claudiei, deși mai rar. Nu era vorba nici de conversații îndoielnice ; alegerea colegelor, nepăsarea perechii față de atenția unui al treilea, înlătura orice bănuială. „Era, spu-

nea directoarea, ca şi cum copiii ăştia ar fi vorbit despre lucruri ciudat de adevărate sau ciudat de smintite, dar grozav de însemnate..." Ei, profesorii, nu s-ar fi repezit aşa unii la alţii decît ca să lichideze chestiunea Nietzsche sau pe aceea a noii piscine. Aveau impresia că, atunci cînd una dintre ele ar fi convinsă, s-ar ivi o schimbare imediată în sufletul şi în atitudinea elevelor. Că ar fi dintr-o dată toate obraznice sau toate supuse, toate neruşinate sau toate sfioase, toate pătimaşe sau toate reci. Nu. Duelul se sfîrşea. Una era victorioasă, şi nu se întîmpla nimic, şi fetele nu creşteau dintr-o dată, şi nu năşteau dintr-o dată, şi nu jertfeau pe una dintre ele în faţa idolului Maya care împodobea curtea din centru, şi nu deveneau somnambule, toate operaţii care le păreau profesorilor mai puţin ciudate şi mai ales mai puţin enervante decît liniştea cu care gîştele astea treceau pe sub nasul lor în ceea ce numea meditatorul de matematică a patra lor dimensiune. Numai Edmée era mulţumită : Claudie ieşea crescută în ochii ei din isprava asta, şi toţi aceşti zero, care veneau să se umfle şi să plesnească la suprafaţa temelor ei, nu erau pentru ea decît semnele unei vieţi profunde şi latente, decît nişte băşici...

Nu-şi putea ascunde însă că ea însăşi, Edmée, devenea, dimpotrivă, o elevă bună. Nu ştia care îi erau temele şi lecţiile, dar avea în faţa unui copac, a unei gîze, a unui chip omenesc, conştiinţa acelei maturizări ce îi aşteaptă în faţa lui Vergil şi a lui Tacit pe elevii care i-au înţeles pe Ovidiu şi pe Salust. Un salt de care era neliniştită schimbase într-un pămînt minunat valea prin care trecea dimineaţa şi seara către studiouri. Şi cu toate astea alesese acest drum tocmai pentru banalitatea lui, din acel spirit de economie care o împingea să nu se folosească, în lume, decît de ceea ce era uzat, pentru ca partea Claudiei să rămînă întreagă. Era şi acum tot un pămînt căruia îi vedea urzeala, o iarbă roasă, copaci care serviseră mult, un teren sterp. Cu toate că nimănui nu-i venea în minte să vină să se întindă sau să ia masa în aceste locuri, se vedeau urmele pe care le lasă, în orice loc viran de mîna a doua, picnicul organizat de o pereche nevăzută. Şi dintr-o dată, fără să fi pierit nici o cutie de conserve, fără ca echipele de machiaj — pentru că aici primăvara era ne-

putincioasă — să se fi apucat să boiască frunzele şi să filtreze rîul, totul se schimbase prin acest salt care nu era decît moral. Era acelaşi spectacol, întocmai acelaşi, şi cu toate acestea, la fiecare plimbare, se afla mai sus în ierarhia spectacolelor. Pentru ceilalţi oameni care treceau alături de ea, care o întovărăşeau, pictori, actori, romancieri, rămînea fără preţ, comun, vulgar, cu atît mai comun chiar şi mai vulgar cu cît ei erau mai înzestraţi şi mai clarvăzători. Dar pentru Edmée, faptul că lumea alesese cel mai sărac şi cel mai obişnuit ungher al ei ca să-i arate cît e de bogată, de demnă, de plină de savoare chiar, părea mai mult decît o mărturisire din partea ei : un semn de încredere. Cîteodată şi o chemare, pentru că, ceea ce era mai curios, natura aceasta îi dădea o întîlnire. Copacii care erau acolo, cerul care era acolo, cu toate că la ceasul acela era singură cu ei, îi dădeau o întîlnire. Invitate, aceste elemente ale naturii care nu se mişcă din loc sau sînt pretutindeni, stînci, brazi, lună, erau grăbite să ajungă în locul tainic în care Edmée avea în sfîrşit să se întîlnească cu ele, de parcă prezenţa lor n-ar fi fost decît o falsă prezenţă. Asta spuneau stejarii, magnoliile, chiar dacă Edmée le atingea cu degetul, aşa cum atingi alergătorii ca să-i opreşti : „nu sîntem aici, întîlneşte-te cu noi, ai să vezi ce sîntem !“ Şi rîul pe care amiaza sau amurgul aşternuseră o oglindă, tocmai pentru că părea că nu mai curge, se repezea cu toate cascadele şi curenţii încremenirii lui către acel punct al lumii în care îi dădea întîlnire Edmée... Era aproape, era departe ? Aveau să vină în persoană, dacă ea se ducea acolo ? Aveau să delege la întîlnire alţi copaci, alte specii ?

„Ai să vezi ce e vîntul !“ îi spunea vîntul, şi tocmai aceste prezenţe pe care le gusta în plinătatea şi în stăruinţa lor, îi dădeau Edméei mai multă libertate, izolare şi vai ! îi făceau mai multe făgăduieli.

Şi Claudie părea mai frumoasă prin asta. Dar Edmée n-avea de ce se bucura. Din pricina luciului, reliefului pe care îl căpătau toate în ochii ei, se simţea pentru prima oară despărţită de Claudie. Sau, mai curînd, Claudie era pentru prima oară în afară de Edmée. Edmée nu-şi închipuise niciodată că fata ei ar putea trăi, dormi, creşte altundeva decît înlăuntrul ei. Naşterea, prima naştere a

Claudiei, o făcuse numai să treacă din măruntaiele în care maică-sa n-o vedea, într-o maternitate mai amplă, în care Edmée o vedea. Își purta necontenit fiica, dar în afara ei. Teaca în care se formase Claudie fusese numai întoarsă pe dos, era suprafața trupului Edméei, chipul ei, tot spațiul din jurul lor, și Claudie în ea trăia. Nu ieșise din ea nici ca să se ducă la teatru, la școală. Își poftea prietenele în măruntaiele maică-si, cînta, dansa acolo. Strigătul Claudiei, imaginea ei cînd înota în mare, îi dădeau Edméei același șoc ca loviturile Claudiei pe cînd nu era încă născută. Vara, primăvara nu fuseseră pînă acum decît grădini interioare, și dintr-o dată se sfîrșise. Acum o simțea pe Claudie despărțită de ea, legătura era ruptă. Claudie nu mai trăgea de ea cînd pleca la școală : fata ei ieșea, atît. Plecările și venirile fetei ei, care fuseseră mîngîieri pentru ea, erau acum numai plecări și veniri. Fata ei cînd mergea nu mai călca peste ea, nu se mai întindea peste ea ca să doarmă. Îmbrățișarea, sărutarea Claudiei lipită de maică-sa nu înlocuiau ele însile aderența desăvîrșită a Claudiei plecată în week-end, a Claudiei singură la liturghie... Edmée vedea bine că ea însăși era mai răspunzătoare decît fiica ei de evadarea asta, de ziua în care avusese loc această a doua naștere tristă. Neliniștea, grija interioară, care îi urma, legătura pe care o acceptase, în plimbarea ei zilnică, cu obiectele și cu ființele, pricinuiseră destinderea asta în trupul ei matern, făcuseră să se desprindă de ea copilul pe care ar fi trebuit să-l poarte pînă la moarte. Răul era fără leac, ca orice naștere. Zadarnic închidea ochii cînd Claudie se culca lîngă ea sărutînd-o, o simțea și mai mult în afară de ea, și însăși noaptea, care ieri încă se afla în ea, nu mai era decît o infirmitate, iar spectacolul cel mai greu, ieri încă cel mai dulce, era cel al Claudiei dormind, dăruindu-se unui somn care nu mai era căderea în adîncul mamei ei, ci somnul ei, încăpățînarea de a reteza ultima legătură, privirea. Alăptată cu un aer, aurită de un soare care nu mai erau Edmée, hrănită cu apă, cu salate, cu pîine prăjită cu unt care nu mai erau Edmée, Claudie își pierdea asemănarea de trup, de glas, și căpăta toane, gust, miros, ca toți cei ce s-au născut. Edmée simțea cea mai mare suferință din viața ei : învăța să numere doi. După acea si-

guranță absolută care o făcea s-o lase pe Claudie să plece singură pe mare, să urce în avion, urmase neliniștea. Ce tramvai sărit de pe șine avea s-o cruțe pe Claudie, ce piscină n-avea s-o murdărească, ce lampă cu benzină n-avea să explodeze în mîinile ei, în lumea asta în care maică-sa nu mai era apa și focul ! Și veni o seară în care Edmée își dădu seama că, asemeni cu toate celelalte, cu tot ceea ce nu era ea, cu copacii și vîntul din valea ei, și Claudie îi dădea o întîlnire. Cînd era așezată la masă, chiar în fața mamei ei, cu fața aplecată peste caiete, toată ființa ei, mîinile, rochia ei, spuneau : „Mamă, întîlnește-te cu mine. Îți dau o întîlnire..." Mărturisea, cu toată prezența ei, o absență care îți strîngea inima. Nu folosea la nimic să te apropii, să-i iei capul, să-i atingi părul. „Unde ești?" întreba Edmée. „În brațele tale", răspundea Claudie, dar asta însemna că nu era acolo, era chemarea către regiunea, către lumea în care avea să fie. „Îți dau întîlnire", spunea umbra, silueta, tăcerea Claudiei... Din partea tuturor celorlalte ființe era o făgăduială, dar din partea Claudiei, era, în adevăr, ca și cum Claudie n-ar fi fost acolo, n-ar fi existat !... Edmée o poftea la un colț de stradă, la un ceai, ca să aibă iluzia că o vede în sfîrșit venind către ea cu prilejul unei mici întîlniri, ca să se întîlnească pentru totdeauna. Ajungea înainte, și așteptarea ei, și fericirea ei, și chinul ei erau ale unei mame care are să-și regăsească în sfîrșit o fiică plecată de o mie de ani, dar din taxi sau prin ușa deschisă vedea repezindu-se, sărutînd-o, năvălind peste ea o Claudie ale cărei gesturi, rîsete, vestminte, îi dădeau adevărata întîlnire și care, cu gura lipită de urechea ei — cu fraza asta : „Ce bine e cu tine !" — Îi spunea : „Întîlnește-mă ! Întîlnește-mă ! Ai să vezi ce e adevărata Claudie !"

— Dacă am pleca ? Dacă am părăsi Hollywoodul ?
— Oh ! da, mamă.
— Numaidecît ? Pentru totdeauna ?
— Oh ! da, mamă.

În asemenea cuvinte Edmée o regăsea pe Claudie, în acest dispreț pentru situații, prietenii, deprinderi. Fără îndoială, fata ei avea să părăsească existența asta, prietenii aceștia, fără să întoarcă înapoi capul, așa cum își pără-

sise casa, tatăl. Edmée, care nu era decît respect şi supunere, se întreba de ce simţea totuşi această cruzime şi nepăsare a Claudiei ca pe temeliile propriei ei vieţi, şi era dispusă să se supună exclamaţiilor acestea nemiloase mai mult decît propriilor ei porniri.

— N-are să-ţi pară rău după Hollywood ?

— Oh, nu ! N-are să-mi pară rău după Hollywood.

— N-are să-ţi pară rău nici după domnul Clark, nici după William, nici după domnul Kalegian ?

— Oh ! nu. N-are să-mi pară rău nici după domnul Clark, nici după William, nici după doamna Betty, nici după Bob, nici după doamna...

— Foarte bine. Foarte bine.

Reteză înşirarea asta, pentru că Claudie ar fi cuprins în ea pe toţi cei al căror nume îl ştia. Fraza Claudiei voia să spună : n-are să-mi pară rău nici după domnul bătrîn cu nasul lung care mă întreţine cu bomboane, nici după prietenul meu cel mic, nici după doamna urîtă care mi-a dăruit ceasul de aur, nici după duşmanul meu mărunt, nici după doamna cea frumoasă care îmi împrumută calul ei, nici după cal... Astea erau litaniile, legile Claudiei. „N-are să-ţi pară rău nici după tatăl tău, nici după fratele tău, nici după prima ta casă, nici după a doua, nici de cei pe care îi urăşti, nici de cei pe care îi iubeşti. N-ai să ai nici un condei tocit. Ai să-ţi arunci păpuşile, dacă îşi vor pierde un deget. Ai să uiţi într-o clipă pe cei ce sînt absenţi sau morţi..." Edmée nu ştia dacă e revoltată sau întărită de atitudinea Claudiei în faţa morţii. Fetiţa nu cunoştea moartea. Cînd murea un vecin, un prieten, nu mai vorbea niciodată despre el. Nu mai existase. Inima Claudiei era primul loc pe lumea asta în care se stingea lumina şi amintirea răposatului. Se înţelege ce era istoria pentru ea. Sau amintirea ciinilor ei care muriseră.

„Nu cumva, se gîndea Edmée, cînd o judeca aspru pe fiica ei, n-oi fi eu mai vinovată. Insensibilitatea asta mă serveşte. Am lîngă mine un mic zeu al indiferenţei, al dispreţului, al uitării. De aici porneşte înclinarea mea către milă şi dragoste. Cu atît mai mult cu cît el mă iubeşte, mă admiră, se gîndeşte necontenit la mine."

„Unde ne ducem ?"

Unde se putea duce ! Aveau să încerce să găsească acel loc de întîlnire în care toate ființele absente și prezente o așteptau pe Edmée, copacii, păsările, fiica ei. Contractul Edméei se sfîrșea. Nu-l reînnoi. Avea cu ce să cumpere o casă, să trăiască în ea, și, de altfel, munca în studio îi devenise nesuferită. Nu se mai simțea calificată să pună bun simț în dramele lui Shakespeare care veneau acum la rînd, fără să mai pună la socoteală spaima aceea care o apuca aproape la fiecare recepție, la fiecare petrecere. Directorul trebui s-o cheme înapoi pe irlandeză. Nu avu de ce să-i pară rău. Hamlet fu un mare succes : introdusese în acțiune un berbec singuratic, care mergea de colo pînă colo, nepăsător, făcînd aceleași plimbări ca Hamlet, dînd spectatorilor o lecție animală, lăsîndu-se mîngîiat — era plăcut pentru ea, berbecul era merinos — de Ofelia, trecînd pe lîngă oasele unui cap de berbec fără să le bage de seamă, intrînd în sala actorilor ca să se proțăpească cu coarnele într-un cîine care îl provocase. În ultima imagine, venea să pască pe neașteptate trandafirii pe care Hamlet, împăcat, îi dădea viitoarei lui neveste... Lumea plîngea...

Veni și ziua plecării. Edmée trebui să-și aleagă rochiile, ca în seara plecării la Seedi, dar de data asta era mai comod, era dimpotrivă. Nu mai era vorba să găsească purpuriul și auriul într-o garderobă modestă, ci să înlăture stofele care deveniseră prea aurii sau prea bogate, să facă să renască acel negru, acel cenușiu, acel bej pe care le renegase atunci. Fără îndoială că nu mai erau aceleași ; tot ce era șters acum în dulapurile ei era din țesături admirabile, cu croieli minunate. Cel puțin atîta cîștigase din această primă metempsihoză, că posomoreala era superioară. O soartă minuțioasă i-ar fi restituit vestmintele lăsate la Pierre, dar pe lumea asta totul se rînduie cu aproximație, chiar cînd e vorba de providență sau de nenorocire. Ce vor fi devenit de altfel, ce mai rămăsese din acele resturi care îi însemnaseră locul în singurul dulap : rochii întunecate, chimonouri de stambă, care se atinseseră mereu, în fiecare seară, de hainele lui Pierre... Fără îndoială că niște oameni săraci se îmbrăcaseră cu ele. Mai exista cel mult o pălărie pe raftul de sus, una dintre acele pălării vechi de femeie, care se pun pe capo-

tele sperietorilor ca să ocrotească cireşile... Cireşile erau ocrotite în odaia lui Pierre... Pierre trebuie să-i fi dat pantofii Dar calapoadele ? Calapoadele trebuie să fie tot ce i-a mai rămas din adevărata lui nevastă, pentru că nu lăsase şi mîini articulate ca să păstreze bine mănuşile... Bagajele Claudiei fură mai simple. Claudie, care nu se murdărea niciodată, care nu tocea nimic, nu avea nici resturi, rochii vechi, jucării vechi, cărţi vechi. Toate fură puse într-un geamantan abia cu zece centimetri mai mare decît cel de la plecarea trecută.

Plecară într-o bună zi fără să anunţe pe nimeni. Întregul Hollywood crezu la început că e vorba de un accident şi puse chiar să fie căutate trupurile. Dar în săptămîna aceea, în toată America, cadavrele mamelor şi ale fiicelor aruncate de flux, scoase din fundul bulboanelor, erau izolate, despărţite de mile... Se ştiu deci că nu erau moarte.

Capitolul VII

Abia în al treilea an al şederii lor la San Francisco, veni cineva la întîlnire. Veni Frank. Frank cumpăra cravate în piaţa San Francisco, cînd văzu prin vitrină o fată care îi făcea semn s-o lase pe cea albastră cu picăţele albe şi s-o ia pe cea roşie. Era slab, se supuse. Fata îl recompensase de pe trotuar trimiţîndu-i o sărutare. Nu fu prea mirat. Aventurile lui Frank fuseseră totdeauna neprevăzute şi duraseră o clipă. Nu avusese de ce să fie mulţumit de cele care duraseră mai mult decît o clipă ; dar avusese, de la un tramvai la altul, într-o gară, de la un autobuz la un taxi oprit de acelaşi agent, de la un vapor care urca pe firul apei la un vapor care cobora, o serie de aventuri fulgerătoare, care cuprindeau uluire, înţelegere, rămas bun, cu femeia pe care un curent al lumii, opus curentului lui, o aducea vremelnic în dreptul lui. O femeie, cînd ştie că legătura, oricît ar fi de desăvîrşită, nu poate ţine decît o clipă, îşi adună inconştient toată bunătatea, bucuria consimţămîntul, graţia, şi soiul ăsta de îngeri care i se dăruiau lui Franc din ferestrele vagonului sau zăbrelele metroului, strălucitori de devotament şi statornicie, toţi fără nume, fără adrese, care te iubesc fără nici un interes, care te părăsesc fără ruptură, rasa asta de femei care trec în sens opus, care se urcă în ascensor cînd tu cobori cu ascensorul,

singura de neprins, singura credincioasă, era de fapt, cea pe care o prefera. Ce copii frumoşi s-ar fi născut din întîlnirile astea ! Frank îşi binecuvînta mania de a ţine totdeauna în mînă un lucru oarecare sau o carte. În chipul acesta putea să arunce pe genunchii iubitei, sub ochii vrăjmaşi ai martorilor, un roman, o ţigară, cîteodată o tabacheră. Era puţin, fără îndoială : „ai fi fost mai bucuros să-i dai o pisică, inima ta, viaţa ta." Dar de data asta, partenera era mai statornică, dincolo de geam. Mergea în aceeaşi direcţie. Venise ca şi el pînă la vitrina cu ciorapi şi îl obliga să-i lase pe cei verzi şi să-i ia pe cei liliachii. Frank se lupta, pentru că nu putea suferi liliachiul ; ea îl ameninţa, avea să nu-l mai iubească. Şi dintr-o dată o recunoscu, o recunoscu nu după trăsături, ci, ca pictor, după culori, după un roşu, după un alb gălbui pe care le văzuse pe acest chip, îşi aduse aminte de una dintre paletele lui : o recunoscu pe Claudie...

— Mamă ! Ţi-l aduc pe Frank.

Astea au fost întocmai cuvintele de care s-a folosit Claudie. N-a spus : „L-am întîlnit pe Frank, l-am recunoscut pe Frank." A spus : „Ţi-l aduc pe Frank !" şi toate zilele următoare a spus : „Ţi l-am găsit pe Frank, mi-am primejduit numele bun în faţa unei vitrine, ca să nu-l pierzi pe Frank !..." Dacă vreodată s-ar face o dezbatere aici, pe pămînt sau acolo, sus, asupra celei care trebuia să răspundă de grozăvia care a urmat, Claudie n-ar putea tăgădui. Îl adusese pe Frank, de parcă viaţa n-ar mai fi fost cu putinţă fără el, de parcă datoria ei de fiică ar fi fost să-l caute pe Frank mereu şi pretutindeni. Toate frazele ei începeau cu : „Acum, dacă l-am găsit pe Frank !..." Dacă ar fi trebuit s-o crezi, îl căutaseră amîndouă pe Frank în grădina Washington, pe terasa Seedilor, îl aşteptaseră pe Frank în căsuţa de la Hollywood, avuseseră un cîine poliţist ca să-i găsească urma lui Frank şi tot pentru asta se abonaseră la revista pictorilor. Edmée nu era tot atît de sigură de toate astea : nu vedea în apartament decît două obiecte care aşteptau în adevăr venirea lui Frank, o schiţă a Claudiei făcută de un cehoslovac şi o ramă italienească cumpărată la o licitaţie. Astea trăiau, astea străluceau de cînd fusese regăsit Frank. Îşi regăsiseră în acelaşi timp naţionalitatea şi rostul. Praga şi Roma

străluceau de fericire de cînd Frank corecta schița cu degetul, mîngîia rama. Edmée avea mai multe îndoieli în privința propriului ei entuziasm. Tribunalul ar putea pune mărturie : niciodată nu rosti unul dintre acele cuvinte care veneau necontenit pe buzele Claudiei. Începînd de azi... În sfîrșit... De acum înainte... aceste cuvinte de călător care a trecut peste strungă și zărește cîmpia. Cînd îl văzuse pe Frank intrînd la brațul Claudiei crezuse, dimpotrivă, că Claudie îl găsise pentru ea însăși. Claudie punea stăpînire pe acest bărbat pe care îl adusese mamei ei, călărea cu el, înota cu el, devenea bucătăreasă pentru el. Dincolo de această lege superioară care rostise că Frank se afla acolo pentru Edmée, Frank și Claudie nu se mai despărțeau. O lege nescrisă, neîndurătoare, hotăra în tăcere, de cum se iveau zorile, că Frank n-o iubise toată viața decît pe Edmée, dar Frank și Claudie se sărutau... Edmée era mult mai singură acasă, de cînd Frank fusese regăsit pentru ea... De altfel, în intimitatea asta nu exista nimic îndoielnic, era vădit că nici Frank, nici Claudie nu aveau unul pentru celălalt nici un interes erotic... Dar, din partea Claudiei, nu era mai puțin vădit că nu era vorba nici de prietenie, nici de camaraderie... Edmée și-o mărturisea cu părere de rău ; Claudie nu-l adusese pe Frank, ci paternitatea. Claudie n-o bănuia, dar fiecare cuvînt pe care îl schimbau între ei dovedea o conversație între tată și fiică. Claudie învăța de la Frank ceea ce nu înveți decît de la un tată, numele științific al reventului, dispozitivele prevăzute pentru a descoperi urnele cu fund dublu în alegeri, dimensiunea exactă a unui picior, a unui țol, a unui cot. Datorită lui, Claudie le ajungea în fiecare zi din urmă pe fetele care aveau un tată, în ceea ce privește ascuțirea creioanelor, facerea fluierelor din scoarță de salcie, puricarea cîinilor, semnificația zvasticei. Învăța mersul bărbaților, pe care orfanele nu-l știu niciodată, scamatorii cu cărțile de joc, și căpăta simpatie pentru obiectele masculine pe care le urîse pînă atunci, bretelele și papucii. Edmée nu putea avea bănuieli în privința acestei pasiuni, care, în alte epoci ar fi făcut-o pe Claudie să brodeze un fes pentru ziua lui Frank. Ceea ce simțea ea însăși nu era nici gelozie, nici teamă, ci mai curînd dezamăgire. Mai întîi pentru că paternitatea îi scotea

la iveală lui Frank o mulțime de lipsuri, de banalități, care nu se vedeau cînd era celibatar. Dar mai ales pentru că în purtarea Claudiei exista o abdicare. Edméei îi păruse rău că fata avea o pornire împotriva tatălui ei, dar, în sinea ei, trebuia să-și mărturisească că poate asta era pricina admirației ei pentru Claudie. Claudie o răzbuna. Era o răzbunare cu totul deosebită, o răzbunare pe un bărbat pe care îl iubea și pentru care ea era totul, pe bărbații, unchii, verii, necunoscuții de la care nu primise decît zîmbete, daruri, binefaceri și pentru care n-avea, ca femeie tînără și bună, decît dragoste și milă. Nu putea fi vorba că o răzbunase pe propriul ei tată, care murise în brațele ei, cu o bucată de miambal în gură, cu limba înnegrită de ea, și nici pe un alt tată oarecare, fie că ar fi fost cartofor, bețiv, că și-ar fi bătut nevasta, că ar fi făcut curte fiicei lui, dar cum putea numi instinctul care o împingea să sprijine în Claudie această dezaprobare necontenită a paternității, această afirmație în fața taților colegelor ei, această convingere că se născuse fără tată, singura fată născută fără tată ! Și iată că recunoștea că își datora viața bărbaților, unui bărbat, prin acest respect pentru Frank, prin prietenia ei cu Frank. Edmée o uitase, în adevăr... Doar dacă nu trebuia să crezi că Claudie iubea acest tată pentru că era lipsit de nevastă și de copii...

De altfel, Edmée nu-și mai putea ascunde faptul că Claudie pierdea treptat acea superioritate pe care o avea asupra celorlalți oameni, acea misiune pe care i-o atribuia. Nu mai era atît de sănătoasă, își pierdea nemurirea. Cuvîntul îi era mai puțin iute, avea o înclinare spre gîngăveală, pașii nu-i mai erau atît de siguri, mersul mai șovăitor, își pierdea sunetul atît de pur pe care îl avea pe pămînt. Devenea în același timp înceată și ascunsă. Cînd vorbea își întorcea capul. Își ascundea fața cînd rîdea, renunța la fața și fulgerul ei. Nu mai punea întrebări despre copilăria ei, părăsea acel instinct de somn tînăr care își îndreaptă scurta lui viață înapoi, spre răcoarea sfîntă, cobora... Căpătă din plin întreaga zestre a grijilor feminine de care fusese lipsită cu desăvîrșire, de necrezut, a acelor griji care îi fuseseră încredințate Evei în ziua în care înțelesese că e goală, politețea, respectul față de dorința altora. Acestei coborîri din ordinul arhan-

ghelilor îi corespundea o urcare în ordinul oamenilor. Prindea gust de învățătură. Dobîndise un loc mai bun în clasă. Renunțase la acea neștiință care în ochii maică-si cunoștea pe dinafară orice știință. Se așeza pe locul ei într-o omenire mijlocie. Era a unsprezecea...

„Totul merge mult mai bine", spuneau profesorii. E nesperat...

La început, Edméei îi venea să plîngă. Totul mergea mai bine ! Claudie era palidă și se demineraliza. Claudie se poticnea și trebuia să renunțe la tocuri. Claudie, din pricina acestei renunțări petrecute în trupul ei, întrecea alte zece fete la gimnastică. Pînă și culoarea ochilor ei își pierdea transparența, se fixa, ca aceea a peștilor scoși din apă. Dacă urma tot așa, avea să ia un premiu de frumusețe... Încăpățînarea ei de odinioară de a nu învăța nimic nu era decît o încăpățînare de a nu admite nimic. Acum admitea tot... Nu mai era toată decît încuviințare. Admitea adunarea și înmulțirea cînd era vorba de cifre, logica și metafizica, dacă era vorba de oameni. Consimțea la războiul de Secesiune, la asasinarea lui Lincoln. Fiecare profesor care o vestea pe Edmée că Claudie înțelesese logaritmii, începea să priceapă gramatica analitică, să aibă o ortografie bună, îi împărtășea renunțarea Claudiei la unul dintre acele daruri care o făceau unică în lume.

„Cu atît mai bine ! înțelegea ea. Fiica dumitale nu mai știe să zboare în văzduh !... Totul va merge foarte bine ! Fiica dumitale nu mai știe să spună tot, tăcînd. Poți fi mîndră ! Ai o fiică în carne și oase, pe care o interesează lucrul de mînă. Nu cel cu ochiuri mici, agață ochiurile, dar într-o zi are să ajungă și aici... Bucură-te ! Fiica dumitale nu se mai hrănește cu rouă, nu mai e înaltă ca pinii, nu mai strălucește ca soarele. Nu se mai deosebește de celelalte fete. Ai s-o vezi diseară, cînd se va întoarce acasă, smerită, curată — pentru că acum se spală. Ai să crezi că e alta... Felicitări !..."

Și era adevărat. În fiecare seară se întorcea acasă o Claudie din ce în ce mai asemănătoare cu colegele ei de școală, pe care trebuia acum s-o piepteni, s-o perii, a cărei strălucire pălea, căreia i se stricase pentru prima oară un dinte, care avea pentru prima oară un ulcior. Avea să se îmbolnăvească de acele boli pe care nu le avu-

sese, din pricina caracterului ei divin, cînd era copil, de pojar, de scarlatină. Nu mai era nici o îndoială că fie în plimbările ei cu Frank, fie la şcoală, la teatru, fie chiar cînd o mîngîia maică-sa, Claudie se atinsese de o fiinţă omenească într-o clipă în care omenescul era molipsitor în ea. Edmée, obişnuită s-o vadă totdeauna deosebită şi luminoasă în mijlocul colegelor ei, depărtată chiar de cele cu care vorbea, era silită acum s-o descopere în grupuri, la braţ cu alta, cu altele... Trecu pe lîngă ea pe o stradă fără s-o vadă. N-o mai vedea. O recunoştea, aşa cum recunoşti necunoscuţii, după culoarea pălăriei, după mantaua de ploaie. Dacă i s-ar fi înfăţişat braţul Claudiei tăiat, l-ar fi recunoscut după inel... Acum erau plecări şi veniri acasă : Claudie nu mai ştia să fie acolo fără a fi, să fie absentă cînd era de faţă. Fiecare gest al Claudiei în apartament era poruncit de exigenţe pe care altădată părea că nu le admite : aprindea lampa ca să vadă bine, deschidea uşa ca să iasă... „Fata dumitale nu mai citeşte fără lumină şi fără cărţi. Felicitări !..." Edmée nu mai putea întîlni mulţimea de specialişti ai acelei lumi din care făcea parte Claudie acum, fără să audă aceste complimente jalnice. Negustorul de mirodenii care o felicita pe Claudie că nu mai e mirodenii, cizmarul care o felicita că nu mai e mersul. Acum Claudie nu mai lăsa gazul deschis, răspundea la telefon. Edmée nu mai era izbită niciodată cînd venea acasă de un miros de ars, de unul dintre acele incendii mărunte, al covorului, al abajurului, al coşului de hîrtii pe care numai prezenţa Claudiei le făcea incandescente... Claudie nu mai era focul... Felicitări !... Nici apă. Tavanul de sub odaia de baie se putea usca fără teamă. Claudie îşi cunoştea greutatea, volumul ! Nu mai avea mania să se bage într-o cadă plină ochi, de parcă n-avea să se scalde, ci să se topească în ea... Nu mai era nici o îndoială... Claudie o lua pe urmele altora. O lua pe urmele celor trei mătuşi ale ei, a celor patru străbunice, a miliarde şi miliarde de fete tinere care o precedaseră, pe urmele maică-si, care nu se mai putea înşela. În actele ei se strecura acum, faţă de ceilalţi, acea grijă, acea milă, acel devotament care trec în ochii oamenilor drept semnele unei dezvoltări morale, şi care nu sînt decît aşezarea plasei egoiste prin care fecioarele îşi pregătesc

inconștient, dar cu lăcomie, realizarea fericirii lor în paguba altora. Edmée știa, din experiență, ce trebuie să creadă despre înduioșările astea în fața naturii, despre aceste dăruiri a propriei ei făpturi anotimpurilor, despre acest elan către cauzele frumoase, despre aceste slăbiciuni în fața frumuseții, care duc fetele tinere pînă pe culmi sentimentale, de unde coboară spre bărbați cu nervii, cu siguranța, cu dominația. Edmée știa că plînsetele Claudiei, frămîntările, convingerea că e o cîrpă și o jucărie în lume, erau dovada că va fi puternică, se va descurca în căsătorie și cu bărbatul ei, își va aranja bine văduvia, va îndura fără greutăți doliile și contactul cu oamenii. Poate că ar fi trebuit să se bucure pentru Claudie : prevăzuse pentru fosta Claudie, cea nepotolită, aspră, mai greu de înduioșat decît piatra, un viitor de exagerări, de jertfe, de dureri ; pentru cea nouă, nu avea atîta a se teme. Mila Claudiei pentru săraci, răbufnelile de dragoste pentru prietenele ei, goanele cu sufletul la gură după oameni zăriți o dată, revărsările de emoție la teatru sau la concerte, îi dovedeau Edméei că o serie de acte minunate și cumplite, care ieri ar fi fost încă firești din partea Claudiei, erau înlăturate pentru totdeauna : de pildă sinuciderea Claudiei chiar în ziua morții mamei ei. Claudie devenea sensibilă : n-avea să se mai omoare pentru Edmée... Citea *Hamlet* plîngînd : în seara morții maică-si n-avea să se mai culce, îmbrăcată într-o rochie albă, pe patul funebru, sprintenă și lucidă, pentru că la început veronalul te scapă cel puțin de dureri de cap... De altfel, de ce veronal ? Vechea Claudie ar fi murit, firește, de moartea mamei ei... Se isprăvise. Edmée va trăi de acum înainte cu o fată care va mai trăi după ea... Felicitări...

Dezamăgirea asta avea și o răsplată, cea a tuturor decăderilor, mediocritatea. Uneori Edmée, stînd de veghe — Frank întorcea patefonul, Claudie schimba plăcile —, se regăsea dintr-o dată în acea viață care fusese viața ei odinioară, pe vremea lui Pierre, și a lui Jacques. Se afla numai la o altitudine mai mică. Pierre știa tot, iar Frank nu știa nimic. Jacques era primul, Claudie a unsprezecea. Iată ce cîștigase fugind cu un foc ceresc : un cămin de mîna a doua, în care se anunțau de pe acum toți oaspeții celuilalt, Beethoven sau Van Gogh. Edmée își dădea seama,

după vizitele astea ilustre, că totul era pierdut. În seara în care văzuse, în odaia Claudiei, ieşind din perete portretul lui Whitman şi peste o săptămînă născîndu-se tot acolo cele ale lui Edgar Poe şi Edison, înţelesese ce aveau să aducă aici, ca şi acolo : mediocritatea. Peste puţin timp, abundară. Nimic nu se înmulţeşte aşa ca oamenii mari. Portretele lor mai slujeau, în chip ipocrit, şi la ascunderea pe pereţi a urmelor celeilalte Claudie, a petelor de cerneală, a dîrelor lăsate de obiectele aruncate cu toată puterea de un braţ furios, a arsurilor lăsate de lampă, toate amprentele unei făpturi de nepotolit, şi alte amprente, adevărate de data asta, din vremea în care Claudie nu se prea spăla pe mîini. Dar cel puţin ceasurile treceau, spaima pierise. Se părea că răscumpărarea fusese plătită de Claudie. Ideea că Claudie devenise o fată ca toate fetele, ca să plătească răscumpărarea maică-si, schimba cu desăvîrşire purtarea faţă de ea. Tot ceea ce era mai neplăcut, mai obişnuit în noua ei fire, devenea ceea ce te emoţiona mai mult la ea, îţi mişca inima. Dacă Claudie fredona *Cîntecul Indian*, dacă îi plăcea lichiorul, era ceva asemănător cu actul Mîntuitorului care îşi pusese, ca să te salveze, unghii la picioare, nări. Tot ceea ce era nesuferit la colegele ei, pretenţiile, pălăvrăgeala, nasul roşu, deveneau pentru Edmée lucruri de iubit. Claudie avea pistrui : plătise soarelui răscumpărarea mamei ei. O plătea şi nopţii, dimineaţa dinţii nu-i mai erau atît de curaţi. Şi cum teama pe care Edmée o avea pentru suferinţă îi părea o consimţire faţă de aceste deformaţii şi aceste decăderi, ele nu mai erau pentru ea decît o pricină de smerenie şi de dragoste. Fata ei fusese schimbată în fată. Era mult mai bine decît dacă ar fi fost schimbată în papagal sau în pisică. De fapt, Edmée simţea pentru prima oară că avea o fată. Ştia, prin ea însăşi, ce înseamnă o fată. Era vestirea acelei vieţi pe care Edmée n-o admitea, cu căsătorii, gineri, capete şi trupuri, naşteri... O avusese pe Claudie în acest elan de potrivnicie, ca să aibă copii fără ajutorul nimănui, aşa cum ajunsese ea să-şi închipuie că o avusese pe Claudie. Iluzie azi dezmînţită. Era destul s-o vezi pe biata Claudie cu fruntea buboasă, cu coapsa slabă, ca să ai siguranţa că fusese zămislită de un bărbat şi, dacă paternitatea se judecă după asemănări, de toţi bărbaţii. Asta era obsesia

Edméei pe stradă ; găsea totdeauna cel puțin o trăsătură a Claudiei în trecătorul cel mai țeapăn sau în cel mai prefăcut sprinten, în cocoșat, în rahitic, în trupeș. Foarte rari erau cei pe care îi putea înlătura. Pînă și chinezul ăsta, care avea pleoapa ca a ei... Avusese loc un mare viol, în care tot genul masculin dăduse năvală, cu chinezi cu tot, pentru a se naște Claudie... O singură dată, într-o plimbare cu barca, Edmée șezu lîngă un om care n-avea nici un amestec în treaba asta. Era înalt, blajin, era puternic, dibaci, și-i lăsa pe ceilalți să-și vadă de lucru. Era inteligent, cult, și-i lăsa pe ceilalți să vorbească cu Edmée, să-i atingă brațele cu mîinile... Cînd se despărți de el, înțelese cine era. Era, dacă existase vreunul, tatăl fostei Claudie.

Cînd se gîndi mai tîrziu la acest episod din viața ei, Edmée își dădu seama de conjurația care fusese urzită atunci în jurul ei, de complotul inconștient, mai rafinat decît cel al lui Iago, al celor două făpturi care o iubeau mai mult decît orice pe lume. Dar ce putea ea face ca să ocolească o capcană în care trebuia s-o aducă fatal modestia, renunțarea și dragostea ? Claudie ar fi fost acum atît de înfuriată încît s-ar fi sinucis, dacă i s-ar fi spus că o împinsese pe mama ei să primească această soluție ușoară : o fiică, un amant. Și cu toate acestea nici o mijlocire nu fusese vreodată mai stăruitoare, mai nemiloasă decît a ei. Nu se poate spune că Edmée era nebună după Frank. Exista în el o rezervă care dădea impresia că Edmée îl iubea și el se ferea. Dar Edmée nu se înșela. Nu-l putea iubi pe Frank decît dacă renunța la destinul ei, care era limpede acela de a nu-l iubi pe Frank. Și totuși asta cerea cel mai mic gest, cel mai mic cuvînt al Claudiei. Tot timpul iernii își reluase obiceiurile complice din copilăria ei. Îi lăsa pe maică-sa și pe Frank singuri seara, punea cocteilurile, așeza pernele, divanul, schimba cinstitul salon într-un decor asupra meritelor și adeziunii căruia perechea nu se putea înșela. Sau, dacă era frumos, îi cerea lui Frank — ea avea de lucru, avea de cucerit un rang în omenire, trebuia să ajungă a zecea — s-o conducă pe maică-sa în golf. Știa ce se schimba, ce se dădea, ce se lua în șirul de automobile oprite în golf, dar cînd Edmée se întorcea acasă, Claudie era culcată liniștită și o îmbrățișa în somn cu patima celor care te aprobă și te

consolează. Erau și zile în care Claudie, dintr-o dată, nervoasă, autoritară, părea s-o condamne pentru răceala ei față de Frank, de parcă i-ar fi refuzat un fel de îngăduință și de exemplu pentru propria ei viață în viitor, și încă, se gîndea Edmée, de parcă virtutea mamei ei ar fi apăsat-o. Avea un fel de a trece de partea regilor care lăsau coroane pentru iubire, fel care devenea o aluzie, o somație. Edmée se gîndea, în adevăr, la coroana ei... Frank părea că urmează un protocol de legătură amoroasă gradat savant de Claudie. Acum aducea flori. Le aducea cu multă precauție. Învățase botanica pe un ierbar de sticlă suflată de la Harvard și rămăsese cu teama că va fărîma florile atingîndu-le. Claudie îi ceruse să facă portretul Edméei la el acasă. Îi trimetea la atelier numaidecît după un prînz la care servise din belșug — Edmée se întreba de ce — țelină și mirodenii. De ziua ei, ceruse ca Frank s-o sărute pe Edmée. Toată făptura ei cerea de la alții o dragoste pe care era prea tînără ca să și-o dorească ei. De altfel, toate astea n-ar fi fost de ajuns. Adevărul era că Edmée simțea că dragostea lui Frank îi dădea și mai multă putere să-și iubească fiica. Acel soi de prietenie pe care o avea pentru el, de cum devenea dragoste, înzecea dragostea pe care o avea pentru Claudie. Micile elanuri pe care le avea către ochii lui cinstiți se prefăceau în revărsări drăgăstoase pe chipul și trupul Claudiei. Prin faptul că o iubea un bărbat, că dădea atîta preț atingerii, zîmbetului ei, zîmbetul acesta, mîinile, ochii ei deveneau mai materni și mai arzători. Pînă și ideea de decădere, de greșeală avea să-și arunce pateticul și spaima de a fi greșit peste viața ei cu Claudie. Nepăsarea ei față de alți bărbați, față de atîtea elogii masculine, nu-i adusese nimic în raport cu Claudie, nu-i dăduse nici un mijloc nou de a o iubi pe Claudie. N-avea să dea nimic din ceea ce-i aparținea Claudiei, și Claudie va cîștiga. Prevedea de pe acum emoția cu care avea să se gîndească la fata ei, cînd va fi în brațele lui Frank. Și nu era ăsta singurul mijloc de a cîștiga un fel de egalitate cu mamele, a cărei absență apăsa asupra raporturilor cu fiica ei : mamele iubesc, înșală, sînt înșelate, suferă... O păgubea pe Claudie, nefiind nimic, niciodată, din toate astea.

Iată de ce, într-o seară, se întoarse acasă mai tîrziu... De cînd fusese în pension însă, vocea conştiinţei se amuza în clipele grele să-i vorbească într-un limbaj înalt, amintire a Estherei, a lui Polyeucte... De cîteva săptămîni o auzea spunîndu-i : „Îţi înţeleg suspinele. Primesc legile tale..." În seara aceea, conştiinţa vorbea şi mai demn, şi mai nobil : „Mă plec la picioarele tale. Primesc stăpînirea ta..." Erau picioarele Domnului, stăpînirea Domnului... Dar numai Frank era de faţă... Experienţa fu concludentă: toate erau cum trebuie, era mai iubită, mai blajină, mai maternă. Plouase : haina udă pe care o agăţă în cuier cînd intră aduse şi ea un omagiu sentimental : peste mame cade ploaia, zăpada, grindina... Avea chiar şi remuşcarea că o secundă, a zecea parte dintr-o secundă, o uitase pe Claudie...

Capitolul VIII

Săptămîna următoare Edmée ieşi iar cu Frank, dar la întoarcere n-o auzi pe Claudie strigînd-o din odaia ei. Asta se întîmpla pentru prima dată. Fie că era zece, fie că era douăsprezece noaptea, Edmée era sigură că va vedea, din aşternuturi, braţe deschizîndu-se şi strîngînd-o într-o îmbrăţişare pe care fiecare an o făcea mai largă. Într-o noapte Claudie şoptise : „Îmbobocesc cînd vii tu" ; şi de atunci amîndouă numiseră deşteptarea asta îmbobocirea Claudiei. În seara asta însă, nici o îmbobocire. În afară de păr, tot restul trupului ei erau un ou neclintit. Edmée crezu la început că dormea. Dar ăsta nu era somnul Claudiei. Îţi dădeai seama că Claudie doarme nu numai după sforăitul ei uşor, ci şi după faptul că era moartă. Nu se întindea, nu se ghemuia, nu ţinea un braţ sub cap : zăcea cu braţele atîrnînd sau prinse sub ea ca ale victimelor dintr-un accident, un picior pieziş, formînd cu stîngul care rămăsese drept un unghi neomenesc, uneori cu ochii deschişi şi daţi peste cap. Atunci Edmée îi punea la loc mădularele risipite, îi închidea ochii, îi întindea picioarele răsucite, îi făcea un fel de toaletă rituală, o repunere la loc funerară, care redădea viaţă şi lipsă de pondere cadavrului ăsta de plumb. În seara asta, Claudie trăia : picioarele ei, lipite unul de altul, aveau lungimea lor firească sub pătură. Dacă nu i se vedea decît părul, însemna că nu

voia să-şi arate decît părul. Însemna că vrea să-şi ascundă gura, fruntea, nasul, însemna că ochii ei aveau nevoie de un văl peste pleoape. Edmée se temu să nu fie bolnavă, dar părul îi era uscat, sub păr capul răcoros. Liniştită, vru, ca de obicei, să se ocupe de pat, s-o învelească din nou pe Claudie care era învelită, dar patul nu se lăsa, n-avea nici un cusur, ai fi zis că Claudie se culcase chiar atunci sau că se sculase ca să-şi aranjeze culcuşul acela ţeapăn. Edméei îi veni în minte, abia cînd trecu, niţel nedumerită în odaia ei, şi începu să se dezbrace, că Claudie avea poate o supărare. Inima ei se înfundă în plăcerea asta egoistă : trebuia să-şi aline fiica ! Trebuia să aline de vreo supărare fiica asta care nu se plînsese niciodată, pe care nici o arsură sau nici o tăietură n-o adusese, schimonosită, la Edmée, şi ea, de vreme ce avea prilejul, avea s-o mîngîie de toate tăieturile din viaţa ei, de toate arsurile. Îşi întrerupse toaleta de noapte pentru o toaletă care îi cerea mai multă pregătire, chiar mai mult timp, o toaletă pe care nu şi-o făcuse niciodată, toaleta de alinare. Niciodată, în nici o noapte, nu se pregătise, cum o făcu acum, ca să se ducă numaidecît să se aşeze lîngă fata ei şi să ridice binişor, aşa cum scoţi pansamentul de pe o rană, cearşaful de pe ochii aceia în care avea poate să mai găsească încă lacrimi. Pijamaua era din ajun ; luă o pijama proaspătă, de o culoare care avea să-i placă Claudiei, printre lacrimi. Întîrzie în cabinetul de toaletă, ştiind că una dintre plăcerile Claudiei era să audă, cînd o prindea somnul, zgomotele pe care le făcea mama ei cînd se culca. Se trudi să facă puţin zgomot. Era greu, în seara asta, în această întoarcere care avea, fără voia ei, ceva vinovat şi ascuns. Ciocni anume flacoanele, puse brăţara aşa încît să clinchete platina, îşi lăsă inelele să cadă de sus, unul cîte unul, pe placa de sticlă. Claudie trebuie să se fi înduioşat dincolo, auzind cum cade de pe mama ei tot ce era piatră sau metal lipsit de sensibilitate. Şovăi, în clipa în care vru să se spele pe obraz. Printr-un fel de fidelitate faţă de Frank, care era un rafinament de dragoste pentru Claudie, îşi lăsa buzele roşii, ochii uşor fardaţi. Aşa era drept, să-şi păstreze chipul de ibovnică şi de mamă... Fata asta fermecătoare de şaisprezece ani de-

venea fiica îmbrăţişării de la începutul nopţii. Abia avusese timp să se întoarcă prin ploaie, şi se născuse. Edmée se apleca asupra ei tulburată încă de zămislirea ei, mişcată pînă în inimă la gîndul că aşternea atît de proaspătă maternitatea peste dragoste. Iată justificarea purtării ei, a serilor petrecute cu Frank : din ele se năştea fata asta... Frank o strîngea în braţe şi, cînd ajungea în odaia ei, o vedea îmbobocind pe fata asta din grămada albă din pat... O fată cu ochii plini de lacrimi... Nu se hotăra să ridice cuvertura... Unde stau lacrimile mai bine decît în ochi !

Dar ochii nu plîngeau. Pleoapele erau palide, închise nu de somn, ci de aceeaşi încăpăţînare care închidea buzele. Şi nici nu plînseseră. Obrajii erau netezi, curaţi. Ceea ce plutea pe faţa Claudiei era chiar opusul lacrimilor. Domnia lacrimilor era înlocuită cu domnia unei ciudate uscăciuni. Nu, nu se ferea ; părea chiar că se oferă, sub un soare rece. Edmée citea pe ea un fel de dispreţ, de înfruntare, de provocare. Vedea pentru prima oară ceva străin, depărtat în trăsăturile fetei ei. Dacă fiica ei n-ar fi fost fiica ei, tocmai aşa ar fi fost. Amintirea lui Frank îi deveni deodată dureroasă, de nesuferit, aceea a unei încercări zadarnice, a unei mari silinţe greşite şi inutile, de vreme ce în seara asta Claudie nu se născuse din ea...

— Nici o îmbobocire în seara asta ?

Îi păru rău că vorbise. Nici un răspuns. Se simţea că Claudie auzise. Dar numai pentru că nu exista o despărţitură mobilă care să separe cînd vrei urechile, aşa cum au ochii. Se ghicea că era păgubitor că nu exista una şi pentru nas, pentru că era evident că parfumul Edméei era prea puternic pentru chipul acesta. Se citea pe el, fără să se fi schimbat o trăsătură, că suferea pentru că nu se putea feri mai mult de prezenţa Edméei. N-o vedea, n-o atingea, dar o auzea, o mirosea. Era ocrotită de gustul, de savoarea Edméei, strîngea dinţii de parcă voia să-şi păzească limba : nu putea face nimic împotriva vocii, mirosului ei obraznic... Cel puţin asta simţea Edmée, deodată năucită, cu toate simţurile deschise către insensibilitate... Într-o clipă trecuse de la fericire la panică... „Trebuie să-ţi bag în urechi cocoloaşe Quiès, o, fiica mea, ca să nu mă auzi ? Trebuie să-ţi strîng nasul cu degetele,

fiica mea iubită, ca să nu-mi simți mirosul ?..." Vru să creadă că exagera, că se înșela. Se aplecă, o sărută pe frunte, lăsă pe ea chiar o urmă roșie pe care nu îndrăzni s-o frece cu batista așa cum făcea uneori, cu toate că Claudie voia s-o păstreze pînă dimineața. Trase cuvertura la loc, nu pînă la rădăcina părului, ci pînă la obraz. Începea să aibă iar încredere. Fetele la vîrsta asta nu pot suferi în cîte o seară întreaga lume, cu mama lor cu tot. Trebuia să obțină ca a doua zi să nu poată suferi întreaga lume, afară de mama ei. Claudie trebuie să se fi certat cu vreun prieten, să fi citit vreo carte uluitoare care o învrăjbise cu toți, începînd cu ea însăși. Poate că era supărată pe ea însăși, și plătea supărarea asta cu prețul cel mai scump : refuzul de a-și săruta mama. Ce dulce sarcină în viitor, aceea de a o împăca mîine pe Claudie cu Claudie ! De altfel, era bine ca o fată să aibă nervi la vîrsta ei. Era foarte bine să ai o fată care să nu fie totdeauna imaginea ta, oglinda ta, carnea ta... Fericirea asta mincinoasă ar fi fost plătită mai tîrziu. Într-o seară, mai tîrziu, întorcîndu-se casă, mama și-ar fi găsit fata neadormită, dar cu ochii închiși cu încăpățînare, cu fața plină de dispreț, mută... Edmée se înfioră văzînd că se întorcea, dînd un ocol, la realitate... Dintr-o dată auzi un fel de goană pe culoar... Ce se întîmpla ?... Se întoarse la patul Claudiei, se aplecă peste trupul, peste chipul care nu se clintise... Inima ei își încetă bătaia. Semnul roșu pierise.

Se culcă tremurînd... Nici nu-și mai isprăvi toaleta. Se refugie în noapte și în umbră cu fața de peste zi. I se părea dintr-o dată mai îngrozitor să nu găsească urma aceea trecătoare pe obrazul Claudiei, decît dacă n-ar fi găsit o urmă lăsată cu fierul roșu. Pentru că nu mai rămăsese nimic din ea. Claudie găsise mijlocul s-o șteargă în două minute, și pe pielea ei nu se mai vedea decît o roșeață, un fel de rușine... Frecase tare... Trebuie să fi scuipat pe batistă, batista care acum nu mai era, desigur, sub perna ei, ci aruncată departe de pat. Asta însemna goana aceea tainică... Se sculă, se duse la cufărul cu rufe de spălat. În adevăr, era o batistă printre rufele murdare. una pătată cu roșu. Vru să creadă că nu e cu putință, că batista era a ei. O scoase din maldărul murdar ! Era o batistă a Claudiei, una din cele douăsprezece pe care i le

dăduse de ziua ei. Claudie n-avusese nevoie să se frece cu toate douăsprezece, să arunce douăsprezece, una îi ajunsese. Celelalte unsprezece aveau să-l slujească să șteargă sărutările date săptămîna trecută, anul trecut... Edmée o luă, o duse în odaia ei, o salvă de soarta ei de zdreanță, o strecură sub perna ei, de parcă avea ceva de salvat de un sfîrșit, de o moarte, de salvat sărutarea ei. Acolo era în siguranță. Acolo, Claudie nu-i putea face nimic, Claudie ajutată de spălătoresele cu ziua, de spălătorii chinezi ! Ce puteau însemna toate acestea ! Era subit ca acele dureri care răsar într-o bună zi, în adevăr într-o zi bună, aleg anume o zi bună pentru asta, și sînt lepră, arterioscleroză, cancer ! Trebuie să fi fost în adevăr un rău serios, de vreme ce Edmée se obișnuise cu el în mai puțin de un sfert de oră, așa cum nenorocirea e mai repede molipsitoare decît moartea. Era nepăsarea, ura Claudiei ? Gesturile Claudiei nu erau niciodată întîmplări, stîngăcii. Erau întotdeauna, chiar în a doua ei formă, expresia cea mai exactă a firii ei, și nu le schimba niciodată. Dacă pînă în ziua de față dorise, ceruse sărutări ca aceea care era acum pe batista asta, însemna că nimic nu-i era mai scump decît Edmée. Îi era dragă gura mamei ei, și dinții ei, și respirația ei, și tot ce era parte apropiată sau depărtată în sărutare, buzele, limba, glota modestă, saliva. Însemna că se gîndea la toate cu dragoste. Dacă îi plăcea să-și treacă brațul în jurul mijlocului mamei ei, însemna că iubește acel mijloc, acel pîntec, acele șolduri. Dacă dormea în automobil lipită de maică-sa, însemna că o iubea pe maică-sa din creștet pînă la picioare. Edmée se gîndea uneori că asta era singura asigurare, singura conștiință pe care o avea despre fericirea ei : aprobarea nemărginită dată de fiica ei intregului care era ea, trup și suflet, acestei potriviri de organe și de amănunte de care n-ai de ce să fii foarte mîndră, a degetelor mari de la picioare, a rotulelor, a septului nasului. Edmée simțea că Claudie aprobă tot, admiră tot la mama ei. Asta îi dădea încredere, har. Mergea în oraș cu pași pe care fata ei îi iubea, de două ori îl sărutase pe Frank cu buze pe care fata ei le iubea. Claudie răscumpăra urîțenia la care o silise timp de nouă luni, schimbînd-o de șaisprezece ani în eleganță, în sprinteneala unei mame adorate. În pri-

vința asta Claudie n-avusese niciodată vreo încăpățînare trecătoare, vreo fantezie. Niciodată, de cînd se născuse, nu se întîmplase să nu-i zîmbească mamei ei, să n-o roage s-o sărute. De cînd devenise noua Claudie, era chiar mai pătimașă în cererea ei. Edmée își dădea seama că acest surplus de ardoare era cel pe care nu-l putea da încă iubirii, dar pentru că iubirea nu era acolo, tot era bun de luat... Edmée se întreba dacă asprimea pe care o avea Claudie în seara asta, masca pe care și-o pusese, nu erau pentru totdeauna... Masca pe care o cunoștea, pe care o recunoștea dintr-o dată. Era chipul pe care Claudie îl avea pentru tatăl ei, cînd i se întîmpla lui Pierre să se aplece seara peste patul fetei lui. Și Edmée își mai aducea aminte că adesea, după ce taică-său o sărutase cu buze care nu lăsau urme și care se făceau anume uscate, Claudie, de cum întorcea el spatele, ștergea cu mîinile sărutarea, grăbit și furios... Dar pe taică-său îl ura. Nu-i putea suferi mustățile, urechile, părul de pe brațe, degetele noduroase de la picioare. Scrîșnea din dinți cînd se gîndea la mărul lui Adam, la rotulele, la buricul tatălui ei. Avea oare să fie așa de acum înainte și față de Edmée ? Nici nu se slujise de mîini ca să șteargă sărutarea, ci de batistă. Mîinile nu pot fi aruncate la rufele murdare... Își simți într-o clipă trupul umilit, mădularele de neîndurat, buzele josnice... Nu ! nu era cu putință. Era o neînțelegere. Claudie era tristă, voia să fie tristă și dragostea de mamă era un leac atît de bun în seara asta împotriva tristeții, încît o respinsese... Edmée încă avea noroc, unele fete își încep viața asta îndărătnică de cînd se nasc... Avea să se obișnuiască. „Chiar dacă ai crezut că nici o tristețe n-o s-o facă niciodată pe fiica ta să se simtă mînjită de buzele tale, chiar dacă te-ai așteptat ca tristețile fiicei tale să ți-o aducă mai blajină, mai plină de admirație, mai pioasă, trebuie să-ți spui că ești acolo ca s-o ajuți, ca s-o înveselești. De fapt, e mult mai drept să n-ai de ce să te bucuri de tristețile fetei tale, să nu te folosești de ele, să nu-ți faci un deliciu suprem din dezamăgirile și lacrimile ei.“ Edmée s-ar fi lipsit de micul beneficiu de a o vedea plîngînd în brațele ei, blestemînd viața în timp ce-și acoperea mama de sărutări. Ar fi suferit amîndouă. O mamă mai puțin egoistă ar fi... Dar ce să facă

toată noaptea cu trupul, cu maternitatea asta pe care Claudie n-o primea ?... Ah ! era momentul să lase să i se alcătuiască în gură frazele nobile : „Ce aspre sînt căile tale ! Ce crude sînt drumurile tale !...“ Claudie se ştersese de roşu, şi maică-sa nu mai era decît o mamă decăzută. Se întinse pe un divan. O culcă pe mama Claudiei pe patul de campanie improvizat pe care îl dai surorii care a luat-o razna şi s-a întors, exilatului sau femeii pe care a alungat-o bărbatul ei... În seara asta, în casa asta, nu se simţea vrednică de mai mult...

Pentru că asta era... Dacă viaţa Edméei fusese fericită, dacă nu se căise niciodată că o condusese aşa, dacă trecuse peste disperarea lui Pierre, peste absenţa lui Jacques, dacă lumea fusese pentru ea un exil, o onoare, o uşurinţă, toate se datorau aprobării Claudiei. Îşi pusese conştiinţa în căpşorul ăsta inconştient, sensibilitatea în trupşorul ăsta insensibil. Pînă şi răceala, şi indiferenţa asta îi păreau chezăşii mai sigure decît ar fi fost patima şi judecata. Claudie fusese înconjurată de gheaţă, aşa cum sînt înconjuraţi magneţii, busolele, de linişte. Insensibilă ca un aparat care arată că uleiul, apa, sînt acolo, şi pe care numai Edmée ştia să-l citească... Alături de Claudie era aprobată pe lumea asta de tot ceea ce semăna cu Claudie, de tot ce era tînăr, puternic, incoruptibil. Lîngă Claudie avea consimţămîntul unei serii de fiinţe şi de obiecte care îi erau cu mult mai necesare decît aprobarea omenească. Cu Claudie avea anotimpul, pămînturile, apele. Cînd Claudie era liniştită împreună cu ea, pe malul mării, cînd Claudie îi zîmbea, pe ţărmul golfului, însemna că Pacificul îi e devotat, îi dă dreptate. Claudie aducea acasă din cea mai mică lectură, din cea mai mică excursie, un monstru tot atît de supus, un ocean, un munte. Înţelegerea ei cu Claudie era înţelegerea cu tot ceea ce nu e cotidian, cu tot ceea ce e mare, cu mineralul, cu vegetalul, cu tot ceea ce durează. Edmée nu bănuia că are o asemenea nevoie pe lumea asta de aprobarea pietrelor... Claudie era pecetea, chezăşia acestei prietenii pe care n-o lega decît cu fiinţe milenare — era mai sigur, te cruţi de doliuri, şi de altfel erau singurele pe care i le îngăduia —, şi acum adevărul începea să lucească, sinistru, în ochii Edméei... Cum de se putuse rătăci în asemenea măsură, cum de-şi putuse

închipui că Claudie o împingea să-l iubească pe Frank ! De Frank era vorba, nu-i așa, Claudie ? Ai înțeles dintr-o dată că serile trecute am fost la Frank, nu-i așa, Claudie ? Am devenit opusul a ceea ce mă credeai, a ceea ce eram, nu-i așa, Claudie ? N-ai să-mi mai vorbești niciodată, n-am să-ți mai vorbesc niciodată despre asta. N-ai să mă întrebi dacă buchetul ăsta de violete pe care îl arunc în sobă mi-a fost dat adineaori de Frank, în pragul ușii lui ; n-ai să vrei să știi că bucățelele astea de fotografie rupte în coșul tău de hîrtii sînt ceea ce mai rămîne din fotografia lui Frank pe care o aveai tu ; mîine dimineață toate lucrurile din casă în care se adună resturile, coșurile de hîrtie, coșurile de rufe, lăzile de gunoi, au să aibă cîte un rest din Frank, dar nu vom vorbi niciodată despre asta, nu-i așa, Claudie ? Aș vrea numai să știu de ce îl sărutai, de ce îl împodobeai, de ce îi treceai mîna prin păr, de ce îi spuneai care e levănțica cea mai bună, de ce îi făceai cravatele ? Știam eu că îi înnodai bine cravata, pentru ca nimeni să nu i-o mai poată desface niciodată. Ce mamă ar rezista bărbatului mîngîiat, pregătit, uns de fiica ei ? Gîndește-te la asta, Claudie !

Aprinse lumina electrică. Întunericul era de neîndurat. Accepta să nu înțeleagă, dar pe lumină. Era bine să vezi. Da, așa era, judecata Claudiei n-o orbise. Vedea obiecte, portrete, stofe care nu știau încă nimic, care nu erau încă la curent cu refuzul, cu excomunicarea. În odaia asta nu se știa încă nimic despre renegarea Claudiei. Nici măcar portretul Claudiei nu ghicise încă nimic. Zîmbea. Aproba. Aproba, cum făcuse ieri Claudie, roșul de pe buze, plecarea de acasă, legătura cu Frank. Firește, puteai deslușî de pe acum dezgustul, nepăsarea pe care o va avea mîine, dar era greu, trebuia să-ți dai osteneala, trebuia să ai ochi buni, ochi fără lacrimi. Mănușile Claudiei, așezate pe marginea măsuței — stil Stevens, ar fi spus Pierre — aveau toată dulceața, toată căldura din ajun, dar pentru un bun motiv, pentru că mîinile Claudiei nu mai erau în ele. Edmée se înfioră la ideea că tot ceea ce va lăsa de acum înainte Claudie va fi fără Claudie, că picioarele ei se vor retrage din pantofi, din pantofii ei Richelieu, din papucii vătuiți, din pantofii cu tocuri, că trupul ei se va retrage din rochiile agățate. De pe acum o retrăsese pe Claudie din

portret... De cîte ori va pleca de acasă, Claudie se va lua toată cu ea, de la unghii pînă la glezne, şi se va întoarce în fugă să mai caute ceea ce ar mai putea rămîne din ea în ciorapii ei, în cărţile ei... Edmée era hărţuită de spaime : ce grozăvie, cînd Claudie se va întoarce acasă pe neaşteptate şi-şi va găsi mama aşezată cu capul ei, capul Claudiei, în mîini !...

Trebuia să doarmă. Îşi şterse buzele cu grijă, îndelung. Fără să se gîndească, le ştersese cu batista Claudiei. O despături, o întinse. Fără îndoială, nu era basmaua Veronichii. În afară de roşu, era curată : s-ar fi spus că Claudie o ţinuse gata pregătită, premeditase gestul... Bine că nu pregătise o gumă, un acid... Edmée se ridică, se duse s-o arunce la rufele murdare. Dacă Claudie venea din întîmplare s-o caute şi ea, avea să vadă cîtă cantitate de roşu era în sărutarea aceea. Cînd trecu prin faţa uşii fetii ei nu se putu stăpîni, intră. De data asta Claudie dormea, cu sforăitul acela uşor pe care nu voia să-l recunoască, rugînd-o pe maică-sa să-şi spună chiar ei însăşi că nu sforăie. Sforăia încetişor, liniştit. Sforăit pe care îl tăgăduia, sforăit care era al Edméei. Îl ascultă ca pe un limbaj care, în Claudie, nu se lepădase de ea. Apoi se aplecă şi o sărută cu buzele ei uscate. Claudie încetă să mai sforăie. Claudie se pregătea pentru o nouă criză de scîrbă, după plecarea maică-si. Dar pe aceasta putea s-o şteargă mult şi bine. Claudie mîrîi, fără să deschidă ochii.

— Credeam că eşti răcită, spuse Edmée. Sforăiai.

Era o răzbunare mică. E puţin lucru să spui celei care te alungă din viaţă că sforăie, dar după chipul cum Claudie se înroşi dintr-o dată, se ghicea că o simte ca pe o înfruntare, ca pe un schimb egal.

Edmée se culcă spre zori. Avu timp să viseze că Claudie nu vorbea, pentru că devenise mută. Că nu deschidea ochii, pentru că devenise şi oarbă. Şi că bombănea în somn pentru că era atinsă de o boală numită Claudie, care te făcea să bombăni, în loc să spui : te iubesc. Erau trei nenorociri înspăimîntătoare... Dar atît de uşoare pe lîngă cealaltă, încît Edmée mulţumea cerului.

De obicei, cea care se scula mai întîi se ducea s-o sărute pe cealaltă. Edmée rămase culcată, cu o speranţă

vagă, dar de partea Claudiei totul era la fel de tăcut. Edmée simţea pentru întîia oară că nu ghiceşte ceea ce se petrece cu fiica ei. Ştiuse, pînă în dimineaţa asta, cu ce se ocupă Claudie, fără s-o vadă, fără s-o audă. Putea să spună dacă Claudie se îmbrăca, citea, era la fereastră, la baie. Uneori rîdeau amîndouă : cînd Edmée aducea fierul electric în clipa în care Claudie îşi întindea bluza pe scîndura de călcat sau cerneala cînd stiloul Claudiei împroşca. Astăzi însă îi lipsea această intuiţie. N-ar fi putut spune nici măcar dacă Claudie mai era în odaia ei sau ieşise. Trebuie să fi fost mai grav decît crezuse, de vreme ce îi scăpa astfel o parte din maternitate. Încerca să-şi închipuie dacă Claudie era îmbrăcată sau culcată, dacă cosea, dacă lucra. Nu mai găsea nici un răspuns în mintea ei. Atît, şi era îngrozitor. Avea deci să fie necesar de acum încolo ca Claudie s-o cheme pentru ca ea să-i răspundă, ca Claudie să sune la uşă, pentru ca ea să se ducă să-i deschidă. Maternitatea ei devenea o maternitate de rangul al doilea, în care mama şi fiica trebuie să-şi vorbească, ca să se înţeleagă, să fie de faţă, ca să se vadă. Ea era aceea care devenise surdă, oarbă. Se ridică, se lovi de perete, se împiedică de fotoliu. Lipsită de cel mai nobil simţ al ei, îi lipsea un fel de echilibru... Dar era mai ales liniştea asta, goală cum era şi apartamentul, de strigăte, de sonerii, de prezenţa Claudiei.

Se îmbrăcă. Nu era lucru uşor. Era îmbrăcarea unei mame a doua zi după noaptea în care fiica ei o renegase. Toaleta pe care o face pentru această fiică. Nu trebuia să dea greş nici cu rochia, nici cu pudra, nici cu buzele, nici cu genele. Şi nici cu trupul. Trebui să şi-o mărturisească în odaia de baie : era mai curînd trupul sortit lui Frank decît trupul făcut pentru Claudie. Dar halatul era încă umed, săpunul uleios. Edmée fu puţin uşurată văzînd urmele astea. Claudie n-avea încă halatul ei, săpunul ei. Nici pasta ei de dinţi, paharul era încă pe jumătate plin... Edmée îl întrebuinţă. Îşi turnă apă mentolată în gură, ca pe singura licoare care îi mai rămînea comună cu Claudie. Puternică licoare. Totdeauna o mustra pe fiica ei că n-o amesteca cu destulă apă. Nu ajunse pînă acolo încît s-o bea. În orice caz, era un început de toaletă mai bun decît îşi închipuise, cu apa

Botot a fetii ei, cu săpunul fetii ei, cu cleştişorul de unghii al fetii ei, cu apa ei de colonie, cu peria ei de păr cu care cel mai neîncrezător detectiv trebuia să recunoască după trei fire lungi, blonde, că periase capul Claudiei în anul acesta, în luna aceasta, în ceasul acesta... Îi mai rămînea să se pieptene... Ca ieri n-ar fi fost simplu, şi ar fi fost ca ieri. Niciodată n-avea să se mai pieptene aşa. Mai rămînea roşul de buze. La asta n-avea să renunţe. Era cel de ieri. Va fi totdeauna roşul ei. Cu roşul ăsta va fi însemnată faţa sau fruntea Claudiei, în seara împăcării. Cum nu există rochii prevăzute anume pentru asemenea dimineţi, Edmée îşi puse primul taior de care dădu. Pînă ieri, Claudiei nu-i plăcea îndeosebi. Claudie n-avea să-l urască în chip deosebit începînd de azi. Edmée îl purtase alaltăieri la expoziţia horticolă, la care Frank voise să-şi cumpere o maşină mecanică de tăiat iarbă, pentru grădiniţa lui. Ce mult era de atunci ! Putea creşte gazonul lui Frank ; ea n-avea să mai împingă niciodată maşina aceea mică cu mîner de sidef, pe care ea o alesese pentru că se împingea ca un cărucior de copil... Nu-şi mai putea îngădui, fără a fi pedepsită, să împingă un cărucior de copil chiar sub forma asta, chiar pentru a cheli pămîntul... Dintr-o dată, într-o clipită îşi recăpătă intuiţia : ştia unde e Claudie ! Nu era în odaia ei. Nu se scăldase. Edmée îşi aducea aminte acum că baia fusese uscată, fără nici unul din acele şiroaie şi pîrîiaşe care izvorau din toate părţile după ce se scălda ea, zeiţa apei răcoroase... Era la piscină. Se folosise de halat, de săpun ca de obiecte de robie, şi se dusese să se cufunde într-o apă care era a ei. Care era a zece mii de americani, a patruzeci de suedezi, a două sute de irlandezi, a douăzeci de chinezi, dar care nu era a maică-si, era a ei... Se cufunda, ca să-şi spele pînă şi faţa de apa maternă, aspira cu plăcere chiar un miros de Javel, pe care nu-l putea suferi de obicei... Apoi imaginea se şterse... Din nou întuneric, surzenie... Şi chiar în clipa în care era sigură că Claudie nu se va întoarce la masă, uşa de la intrare se deschise, Claudie intră — avea o cheie, dar n-o folosea niciodată, ca să vină maică-sa să-i deschidă — şi întoarcerea asta fu şi mai înspăimîntătoare decît se aşteptase ea.

Prevăzuse răceala Claudiei, fruntea ei aspră. Edméei ajunsese să i se pară aproape firesc ca fata să n-o sărute, să n-o întrebe cum se simte, să intre numaidecît în odaia ei ca în zilele în care găsea un oaspete care nu-i plăcea, ca maică-sa să fie acel oaspete. Mai mergea încă şi faptul că, la masă, Claudie nu mai cerea sarea, ea, care se prăpădea după sare, pentru că ar fi trebuit să i-o ceară maică-si, s-o ocolească sau să-şi treacă braţul prin faţa ei. Era de îndurat că, la masa asta pămîntească, faţă în faţă, cînd Claudie îşi descoperea dinţii ca pe nişte arme şi Edmée o vedea pentru prima oară pe fata ei înzestrată cu unghii şi cu fălci ca să sfîşie şi să muşte, simţeau amîndouă că animalele care se însingurează ca să mănînce, au dreptate. Dar ceea ce era mai rău, era că Claudie se schimbase. Se vedea după chipul ei, pe care dintr-o dată Edmée nu mai vedea nici obrăznicia primei Claudie, nici nerozia celei de a doua ; după mersul ei care nu mai era înfruntător nici molîu, ci suplu şi demn, după sunetul glasului ei care nu mai insulta şi nu era plîngăcios. O a treia fată se născuse din Edmée şi din Frank. Cum de nu-şi dăduse seama de schimbare, că doar nu se putuse petrece într-o noapte ! Ochii Claudiei nu mai erau nici aspri, nici plînşi. Sub ei se iviseră cearcănele acelea care nu le acoperiseră niciodată marginea deslușită de ochi de pasăre de pradă, dar nu semănau a cearcăne de fete neroade... O prietenă o chemă la telefon, o prietenă oarecare... dar ea îi răspunse cu o bunăvoinţă, cu o blîndeţe, cu o dispoziţie care vestea devotament faţă de prietenele obişnuite chiar, delicateţe chiar faţă de prietenele obişnuite. Edmée simţi că i se sfîşie inima. Claudie nu se despărţise de ea pentru că o înglobase dintr-o dată pe maică-sa printre celelalte făpturi omeneşti, în acea masă omenească pentru care n-avusese pînă acum decît dispreţ şi frică... Se despărţise, pentru că o scosese din ea. După răspunsurile date servitoarei, poştaşului, şi pe care Edmée le auzi prin uşă — vedea prin uşă şi zîmbetul Claudiei — se ghicea că oamenii aceştia deveniseră pentru ea ceea ce apăreau fetei în care a bătut într-o bună zi acea inimă miloasă şi generoasă, pe care trebuie s-o păstreze cel puţin cincisprezece ani. Dar se întîmpla că singura care fusese pînă în dimineaţa asta scutită de ura ei, era de acum înainte singura ei

pricină. Nu mai încăpea nici o îndoială, Claudie iubea. Nu un prieten, nu un bărbat. Ci pe aproapele ei, omul de aproape, animalul de aproape, copacul de aproape. Nu numai în drum spre piscină, dar chiar la întoarcere, cînd nu mai spera să se spele, trebuie să fi atins cu mîna ei cerşetorii, copiii, parmalîcurile metroului... Iubea tot... În afară de mama ei.

Aşa începu noua viaţă a Claudiei, aşa cum mama ei n-ar fi îndrăznit, nici în cele mai fericite clipe, s-o spere, blajină, emoţionată, şi a acestei mame pe care Claudie n-o mai putea suferi. Claudie o schimbase pe maică-sa cu lumea, într-o tîrguială ale cărei condiţii Edmée nu le putea ghici. Avea tot. Primise dintr-o dată, în schimbul unei singure fiinţe omeneşti, pe toţi ceilalţi, care deveneau taţii, fraţii, mamele ei, cu anexele sau bastarzii lor minunaţi care sînt plantele, animalele, anotimpurile şi cerul. Se înţelegea, după suspinul de uşurare pe care îl scotea fără voia ei în capul scării — suspinul ăsta se auzea dinăuntru — că-i era destul să iasă pe uşă, ca să fie la ea acasă. La ea acasă în stradă, la ea acasă în ploaie, la ea acasă în muzeu, la piscină, la ea la crescătorul de lei francez, care nu-i dădea voie să intre în cuşca cu patruzeci de leoaice, să intre la ea acasă. Toate clipele lunii care urmă fură pentru Edmée tot atîtea descoperiri a acestei blîndeţi, a acestei călduri, a acestei slăbiciuni a Claudiei pentru lume, şi a asprimei, şi a neîngăduinţei pentru ea. Cele două femei luaseră, fără să fi vorbit niciodată despre asta, deprinderi şi un pas care nu le mai aducea niciodată faţă în faţă, în apartamentul acela strîmt. Urmele lor nu se amestecau, şi dacă un vînător le-ar fi urmărit, nu le-ar fi văzut niciodată pistele altfel decît separate şi deosebite. Ciocnirile fericite la baie, la dulapuri, la sertare, la telefon, erau ocolite printr-un orariu a cărui taină nu va fi cunoscută niciodată de nici o companie de căi ferate. Asta nici măcar nu mai izvora, ca în primele zile de supărare, din faptul că fiecare stătea la pîndă să vadă ce face cealaltă : o nouă regulă fizică o conducea pe fiecare dintre ele şi făcea ca dorinţele, trezirile, nevoile lor să alterneze. Nu se întîlneau decît la masă, cînd Claudie era acasă, pentru că acum ieşea în fiecare seară, pe cînd altădată, dacă ieşea maică-sa, mînca singură. Edmée nu

mai pleca de acasă, şi Claudie o ştia. Ştia că Frank nu mai venea s-o ia pe mama ei nici după-masă, nici seara, dar se prefăcea a crede încă în plimbările lor, în cinele lor, şi-şi prelungea absenţa în jurul întîlnirilor care nu mai aveau loc, din dispreţ şi dintr-o curăţenie care nu erau decît pretexte de a o lăsa pe Edmée în singurătate. De altfel, era aproape o odihnă pentru Edmée. Pentru ea începuse să fie un chin să nu se afle faţă în faţă cu fiica ei decît la masă. Era încă de îndurat să fie faţă în faţă cu Claudie cînd citea, cînd se ruga, cînd suferea, cînd închidea ochii. Dar această confruntare cînd mestecau, cînd înghiţeau, era o înfruntare din partea Claudiei... Şi cum izbucnea acum utilitatea tuturor micilor instrumente de serviciu, care la prima vedere păreau fără rost ! Linguriţa de muştar e făcută pentru ca mama ta să nu te servească cu vîrful cuţitului ei. Cleştişorul de zahăr e făcut să iei zahăr cu el, pentru ca degetele mamei să nu ţi-l pună în ceaşcă. Inelele de şervete, pentru ca şervetele să nu se confunde niciodată. Pentru că şi Claudie îşi strîngea acum şervetul. Şervetul acesta care de optsprezece ani rămînea de trei ori pe zi, după fiecare masă, pe scaunul ei, sub masă, pe care trebuia să-l găseşti cu ajutorul unui al şaselea simţ — pentru că Claudie se ridica în fiecare clipă —, să-l găseşti ca pe un obiect ascuns anume într-un ungher, cel mai neaşteptat al casei, dacă ştiai să citeşti gîndurile, cînd nu era în farfurie, unde se îmbiba în rămăşiţele de smîntînă sau de sos de coacăze, şervetul ăsta era acum o faţă de masă de altar, şi Claudie găsise pe loc, pentru a-l împături, reţeta de împăturit şervete a bunicii ei dinspre tată, cea mai îngrijită reţetă. Într-o zi, cînd era singură, Edmée schimbă inelele. Claudie avusese dreptate în ziua aceea, cîndva ziua lui Frank, să plece la unu şi jumătate şi să se întoarcă la nouă. Edmée avu timp să schimbe inelele. Claudie nu ştiu că se ştergea la gură cu şervetul de care se folosise maică-sa de dimineaţă. Avea o pată, care făcu inima Edméei să bată neliniştită, dar pe care Claudie n-o văzu, din fericire. Se făcuse experienţa. Şi de vreme ce din mîinile care ţineau acest şervet nu izbucneau bube, de vreme ce buzele nu plesneau cînd îl duceau la gură, de vreme ce mîngîindu-şi obrazul cu el, obrazul rămînea rumen, însemna că răul nu venea de

la Edmée, însemna că șervetul era al unei femei sănătoase, cinstite, bune, și că imaginația Claudiei, care aștepta de la ea drojdie și putreziciune, era singura vinovată. Experiența ar fi fost tot atît de concludentă dacă ar fi fost făcută cu rufele Edméei, de care Claudie se ferea la fel, cu cărțile Edméei, pe care Claudie nu le mai citea, cu sărutările Edméei. Această ultimă experiență nu se făcu însă niciodată.

Trecură trei luni. Vestmintele pe care le purta Claudie începuseră să nu mai fie cele pe care le alesese Edmée. Apăreau culori pe care Edmée le înlăturase pînă atunci, pentru că știa că nu-i vor sta bine Claudiei, galbenul, rozul... și îi stăteau bine. Fata ei căpăta și o frumusețe pe care nu i-o prevăzuse, care nu era aceea pe care i-o prevăzuse ea. Părul i se ondula. Nasul, care avea tendința să se lungească, să se înroșească, devenea drept și alb. Fiecare zi aducea o desăvîrșire în inteligența sau în înfățișarea Claudiei, care-i dovedea Edméei că nu cunoscuse nimic din ceea ce era trupul fetei ei și ce prismă neașteptată însemna ea pentru culori. Edmée nu înțelesese mai bine nici ce era sufletul ei. Dintr-un salt, Claudie devenise tot ceea ce își poate dori nu o mamă, ci un tată : era prima, era campioană la înot, era aleasă pentru a-și apăra colegiul la întrecerea fetelor oratoare din Berkeley. Se întoarse de acolo triumfătoare. Edmée nu află niciodată nimic despre concurs, în afară de faptul că tema nu fusese: Explicați de ce vă țineți mama în brațe necontenit, de cînd v-ați născut... Un subiect frumos, dar juriul trebuise, firește, să țină seama de orfane, și Claudie profitase de asta... Claudie devenea cucernică. Fu prima și la cursul de religie. Îi fusese de ajuns să schimbe un cuvînt din porunci, un singur cuvînt : să cinstești pe tatăl și pe mama ta... să cinstești pe tatăl tău și nimic altceva... să cinstești pe tatăl și pe fiica ta... Pentru că în furia asta care o făcuse să arunce de o parte paternitatea lui Frank, Claudie ajunsese, desigur, să se gîndească la cealaltă paternitate, a lui Pierre. Nu avea încă o fotografie a tatălui ei în odaie, dar Edmée ghicea că într-o zi fotografia lui Pierre avea să apară, obținută de Claudie nu știa prin ce mijloace. De pe acum chiar, datorită unui atavism care nu putea fi tăgăduit, portretele de oameni celebri din odaia Claudiei deveniseră,

printr-o promovare neînduplecată, chiar acelea care împodobeau biroul, munca, viața lui Pierre, portretele celor mai de frunte : Pasteur își mîna turma de oameni mari. Era domnia celor de frunte, ca la bărbatul și la fiul ei. Fata asta, pe care o crezuse de aceeași religie cu ea, pe care o crescuse în credința în ușor, în modest, în firesc, își cucerea în grabă locul în coada sublimului și a complicatului. Avea să vină și Beethoven, cu acele cotloane muzicale în care se grămădesc aceleași mofturi omenești. Avea să vină și Lobacevski, după care se prăpădea Pierre, cu geometria lui cu patru dimensiuni, în această viață a Claudiei, care ar fi putut avea numai una... Iată ce făcea proasta asta mică. Se schimba pe ea însăși, nouă, explicabilă numai prin ea însăși, cu o Claudie care avea să se tocească, trup și suflet, în aceleași puncte, să se bucure de aceleași cuvinte, să freamăte la aceleași ceasuri ca toate fetele din lume. Avea să vină și Baudelaire, cu pisicile și canalurile lui. Și Longfellow, cu arțarii și mlaștinile lui... *Copilul meu, sora mea !* Iată ce ajungea Claudie... Păcat!... Oh ! Copilul meu ! Oh ! fata mea !

Să se explice cu ea ? La ce bun ? Eu te-aș fi păstrat după chipul și asemănarea mea. Eu te-aș fi ridicat la înălțimea mea, deasupra celorlalte femei, a celorlalte mame, a celorlalte fete. Eu n-am fost înșelată de acei bieți înaintași care sînt oamenii mari, nici de ceea ce au devenit după moarte. Eu ți-aș fi spus că toate lacrimile tale la simfonia a patra și toate bucuriile tale la scherzo nu erau nimic pe lîngă fruntea ta mică, încăpățînată și gura ta fără gîndire. Eu ți-aș fi găsit un loc între căprioară și elan, între uliu și pescăruș. Ți-aș fi făcut un suflet fără zbîrcituri, fără remușcări, un trup astral fără secreții. „Ce strălucește așa în noapte, ar fi întrebat lumea, cine, numai prin prezența ei, face să pălească astfel lumina zilei ?...“ „Ea, fiica mea...“ Eu ți-aș fi găsit un loc între liană și fag, între agată și diamant. Ai fi cunoscut ceea ce a fost bucuria mea, singura mea bucurie de cînd trăiesc singură cu tine, libertatea. Singura libertate, aceea împotriva oamenilor liberi... Libertatea : supunerea față de fiecare anotimp, de fiecare vîrstă, de fiecare ceas. Libertatea, dulce sclavie față de mese, de băi, de somn... Nu vrei ! Cu atît mai rău ! Te dăruiești marilor gînduri, marilor eforturi, tuturor lucrurilor cărora se dăruiesc

celelalte fete, rezervei, purității. Ești o gîscă mică. Cu atît mai rău... Tot ce ai să obții e că în loc să nu-mi pese de ele, am să le urăsc. N-am să-i las, ca o netoată, pe cei care mi-au luat fiica, în vanitatea și ipocrizia lor mulțumită. Dacă ochii lui Pasteur al tău vor fi înțepați cu acul, e numai vina ta. Dacă îl vei găsi pe Van Gogh cu colțurile îndoite, discul tău din Brahms zgîriat, înseamnă că nu sînt atotputernici, că nu pot nimic împotriva unei femei care îi urăște. Înseamnă că sînt niște corupători, niște hoți de copii. Dacă cineva își scoate ochii și-și sparge urechile, ce devin muzicienii, pictorii tăi ? Dacă cineva își taie mîinile, ce-i pot face sculptorii, scriitorii tăi ? Nu-l mai pot ajunge, a ieșit din raza lor, și dacă se omoară, le scapă cu totul, îi lasă schimonosiți și umiliți !

Nu-l mai văzuse pe Frank. El îi scrisese, dar ea nu-i răspunsese. Venise, sunînd cu acel semnal convenit, care acum îl înlătura. Îi fixase întîlniri care în acele zile îi îngăduiau cel puțin Edméei să umble fără teamă în oraș. Nu-i fusese greu de loc să scape de el și nu-i păruse rău de loc să-l piardă. Nici nu se mai putea gîndi la el, de cînd nu mai putea avea o fată, pe fata ei, de pe urma fiecăreia din întîlnirile lor. Iubise în Frank ceva ce iubise și în Pierre, necesitatea lui : Pierre era soțul necesar într-o fericire burgheză, Frank soțul necesar într-o fericire boemă. Fericirea asta nu mai exista, și ar fi avut nevoie de altă dispoziție ca să găsească soțul nefericirii. De altfel, ar fi fost destul timp să se mai întîmple și asta... Mai avură loc cîteva apariții, nu ale lui Frank însuși, dar a ceea ce rămăsese din el în apartament, a conservelor și a prăjiturilor pe care le adusese, a florilor care veniră într-o bună zi, atît de frumoase, de obraznice, încît făcură să se strîngă inima Edméei, încît avură aerul, de cum intrară, cu toate că fuseseră trimise pentru Edmée, că luau partea Claudiei. Și nu le merse bine... Îl văzu pe Frank o ultimă oară, într-o prăvălie. Frank se uita în vitrina prin care îl descoperise Claudie. Asta fu tot. Veni sfîrșitul lunii. O dată cu el, ziua în care Edmée îi dădea bani de buzunar Claudiei. Socoteala se făcu de data asta ca socoteala unei femei de serviciu. Edmée părea că își plătește fata pentru serviciile ei de fiică, pentru prezența ei de fiică. Serviciile nu fuseseră grozave luna asta, dar și leafa era mai mică. Pentru cincizeci de dolari

nu puteai avea o fată care să te ia în fiecare seară în brațe, care să plîngă gîndindu-se la tine. Tot ce puteai avea pentru cincizeci de dolari era o fată care locuia cu tine cu un trup răzvrătit, care mînca lîngă tine cu buze scîrbite. Explicația nu avu loc niciodată. Se simțea că Claudie o voia, o căuta. Uneori provoca printr-un ton mușcător un răspuns din care ar fi țîșnit o scenă întreagă. Edmée n-o îngădui niciodată. Era singurul punct prin care era încă stăpînă : nu îngăduia discuții. De altfel, se putea crede că dacă Claudie nu putea vorbi acasă, vorbea în altă parte. Înțelegea, după aerul încurcat al prietenelor pe care le întîlnea din întîmplare, că Claudie spusese tot, că o trădase. Ce spusese ?... Claudie trăda și prin corespondență. Scria scrisori, primea, fără mijlocirea poștașului, prin aceea a vreunei prietene sau la poste-restante. Fără îndoială că subiectul scrisorilor pe care le scria seara, cu ușa închisă cu cheia, spuneau prin ce o rănise atîta dragoste maternă, prin ce o revoltase într-o zi atîta jertfă maternă. Edmée auzea zgomotul broaștei : Claudie își începea scrisoarea... Apoi, peste un ceas, alt zgomot : scrisoarea era sfîrșită, Claudie trădase vreme de un ceas... La început Edmée ajunsese să dorească ca fata ei să se îmbolnăvească. Se gîndea că poate toate s-ar fi schimbat. Ar fi preferat o tifoidă, care te face să-ți pierzi memoria... O boală care i-ar fi îngăduit s-o scape pe Claudie de la moarte sau prin care ar fi murit ea însăși. Sau, dacă Dumnezeu era bun, să se îmbolnăvească și ea la rîndul ei, și să fie îngrijită de Claudie, salvată... și Claudie s-ar fi putut îmbolnăvi din nou, dacă odată vindecată ar fi fost iar cuprinsă de nebunia ei, și pe urmă, la rîndul ei, Edmée, și accepta ca viața să treacă în această alternanță, dacă, hotărît, nu mai era nici o speranță să se plimbe într-o zi împreună, să cineze împreună, să-și zîmbească una alteia fără nici un amestec al febrei sau al delirului. Viața asta fericită avu un început. Într-o după-masă i se telefonă Edméei că Claudie era la spital. Fusese transportată acolo de la gimnaziu. Avea o criză de apendicită, era bănuită de complicații. Să vină cu valiza, avea să se culce lîngă bolnavă. Edmée fu cuprinsă de fericire. Își făcu bagajul pentru toată durata bolii, ca să nu mai fie nevoită să vină acasă, să nu plece de lîngă Claudie nici un minut. Puse în valiză toate costumele șterse și simple care

îi trebuie unei mame pentru operație, pentru o transfuzie de sînge, și o mică bluză de lînă simplă, pentru ziua în care medicul spune că bolnava e salvată. Cînd ajunse, noaptea cădea, cădea peste un trecut îngrozitor, peste un trecut desființat. Claudie n-o trădase : portarul, infirmierele se purtau cu ea precum cu o mamă iubită, o mamă adorată, se grăbeau, o conduceau pe drumuri și cu ascensoare neobișnuite care o făcură să ajungă la Claudie cu cîteva secunde, cîteva veacuri mai devreme decît pe un drum firesc. Lîngă patul Claudiei era pregătit un pat de campanie... Dar cînd se aplecă deasupra fiicei ei, văzu că orice speranță era pierdută, orice speranță de a o salva pentru ea. Claudie, în paloarea, în slăbiciunea ei subită, era acea Claudie a primei nopți de supărare, mută, oarbă, dar strălucitoare de dispreț. Edmée se aplecă. O sărută. Uitase să-și șteargă buzele, puțin roșu rămase pe fruntea Claudiei. „Nu știu ce are, spuse infirmiera, adineaori vorbea rîzînd..." Edmée știa. „Ea m-a chemat?" întrebă cu o ultimă nădejde. „Nu. O prietenă ne-a spus adresa..." Asta era ultima scăpare găsită de Claudie ca să nu-i vorbească mamei ei : peritonita. Fură lăsate singure. Peste noapte, Claudie se zbuciumă. Edmée se apropie, se aplecă peste ea. Roșul pierise, ca prima dată.

Își luă valiza. Se duse la infirmiera de noapte s-o roage să supravegheze bolnava. Dădu adresa lui Pierre. Spuse că nu se simțea bine. „Se întîmplă adesea, spuse aspru infirmiera..." „Ce se întîmplă adesea ? Ca mamele să nu-și iubească fiicele ?... Fericite mame !... Ca mamele să plece liniștite acasă atunci cînd fetele lor suferă prea mult ?" Edmée nu se duse acasă la ea. Din întîmplare își luase carnetul de cecuri. Nu se mai întoarse niciodată acasă. În seara aceea se duse să doarmă la un hotel. A doua zi plecă fără să lase vreo adresă. În felul acesta avea să fie cu neputință s-o vestească, chiar dacă Claudie ar muri — cealaltă Claudie, cea care nu era moartă...

Capitolul IX

Tocmai se întorsese. Unul dintre taxiurile care aduc fumătorii acasă, abonați pentru un preț de nimic, din cartierul chinezesc, o lăsase ca de obicei în colțul pieței. Se așezase acolo o clipă, ca de obicei. Florile de noapte se închideau. Heliotropul încă tîrîtor se pregătea pentru destinul lui. Spectacolul complet al zorilor se desfășura după toate regulile în fața ei, care nu vedea nimic... Zorilor le ajungeau azi o spectatoare indiferentă ca să închipuie nuanțe, rafinamente în ceremonie. Zorile improvizară tocmai în ceea ce privea heliotropii. Desișul lor fu inundat dintr-o dată de o strălucire, de un soare fals, chiar înaintea răsăritului celuilalt. Nu știau ce să facă... Edmée însă nu văzu nimic... Stătea cu ochii deschiși, dar nu vedea decît, drept în fața ei, literele de foc ale unui panou, care se aprindeau și se stingeau. Spuneau nume idioate și uriașe : Smith și Parker, dar Edmée era sigură că vor spune deodată : Claudie... Zorile născociră și un nor orizontal, rumen și verde... se știe că verdele era rezervat pînă acum amurgului. Tocmai în ziua aceea zorile născociră norul orizontal rumen și verde, dar Edmée nu-l văzu... Edmée se gîndea că ar fi o minune să vadă cuvîntul Claudie strălucind în litere de cinci metri deasupra orașului !... Și mai extraordinar ar fi fost faptul ca un agent de publicitate — se știe cît sînt de egoiști — să se fi gîndit să le joace renghiul

ăsta lui Smith, lui Parker, şi să-i facă Edméei o surpriză... A te duce capul să faci o asemenea drăgălăşenie înseamnă să cunoşti cu desăvîrşire lumea şi inima omenească. Asta i-ar fi cerut agentului de publicitate să ştie că Edmée se voise timp de şase luni surdă, oarbă, mută pentru cuvîntul Claudie, şi că n-are să poată îndura această zi dacă n-avea să-l audă sau să-l vadă... Avea să găsească un mijloc ca să nu mai îndure... Pentru ca agentul de publicitate să fi înţeles atît de bine ceasul, ziua, ar fi trebuit să fie la curent cu tot ceea ce le privea pe Edmée şi pe Claudie, să fi trăit lîngă ele fără ştirea lor, să fi văzut cu ochii lui naşterea Claudiei, plecarea de la Seedi, să fi văzut ceea ce Edmée nu putuse ghici dinainte, pe Claudie ştergînd urma de roşu... Dumnezeu ar fi putut fi agentul acela de publicitate... şi, într-adevăr, cuvîntul Claudie străluci. Nu cînd se aprindea reclama, ci între clipirile ei. Citeai Parker, închideai ochii şi citeai : Claudie... îi deschideai, citeai Smith... Nu auzeai : Claudie ! Agentul nu se gîndise să dubleze afişul cu un disc care ar fi strigat Claudie... Asta puteai face singur... Dar Edmée nu îndrăzni să strige, de teamă ca nu cumva Claudie să nu-i răspundă, să nu se ivească... Nu era încă pregătită pentru asta... Soarele se ridică, cineva chemase soarele... Nu ea... Atunci intră în casă... Era gata să se întindă îmbrăcată pe pat, cînd auzi bătînd în uşă...

Rămase neclintită, cu braţele întinse către pat, cu piciorul ridicat... Un instantaneu de dans... Încremenirea asta era de altfel singurul dans pe care îl dansase de şase luni încoace... Se auzi bătînd din nou...

Acum se întorsese cu faţa la uşă. Nu pentru că i-ar fi fost frică... Sau mai curînd frica ei nu era aceea a femeilor care, întoarse singure în zori, aud deodată bătînd haimanaua care le-a urmărit... Puţin îi păsa de asta... Dar se bătuse încetişor, smerit. Cel care voia să intre în odaie era cineva blajin, smerit, sau, dacă nu era o fiinţă omenească, era ceva blajin, smerit. Vreo vecină devotată dintr-o dată. Vreun poliţai care aducea o geantă... sau, poate, Bunătatea însăşi... De cîtva timp alegoriile îşi dădeau multă osteneală ele înşile pentru Edmée... Nu Justiţia, nu ; viaţa Edméei n-avea nici o legătură cu Justiţia, şi de altfel nu poţi ciocăni atît de discret, atît de chibzuit, cînd ţii o ba-

lanţă în mînă... Ciocăni încă o dată... Fără îndoială, se ştia că Edmée era acolo, fusese văzută intrînd... Se ciocănea de parcă se ştia că ciocănitul ăsta nu conta, că o vestea numai pe Edmée, că pregătea numai adevăratul ciocănit în uşă, care avea să vină acum, curînd... Era bine să auzi cum bate cineva care vrea să intre în odaie cu blîndeţe, cu smerenie. Odaia i-ar fi suportat foarte bine... Patul ăsta, pe care Edmée nu-l făcea decît în grabă, avea nevoie de bunătate. Uşa asta, pe care o deschidea şi o închidea o mînă rece şi nepăsătoare, avea nevoie să lase să treacă o făptură omenească călduţă şi bună ; se uita prea mult că uşa e un arc de triumf pentru oameni. Şi cuierul ăsta avea nevoie nu să se agaţe de el o haină, ci să i se încredinţeze o haină... Era primul murmur, prima răzvrătire a acestor lucruri tratate pînă acum fără nici un respect, nevoia lor de a avea un oaspete care să le înnobileze în propriii lor ochi... Numai pentru Edmée, pătrunderea bunătăţii, a dragostei în Edmée, era o intrusiune pe care nu putea nădăjdui că are s-o îndure... Pînă şi prietenia unei priviri pe stradă, simpatia unui tovarăş de tramvai, a însuşi tramvaiului, cînd era vorba de frumoasele tramvaie albastre, noi, de pe Broadway, era prea mult pentru ea, erau o pofteală, o îmbiere din partea unei lumi de la care nu mai voia să primească nimic... Se duse pînă la uşă, cu pasul acela mut al fumătorilor, pe care nu-l poate auzi nici o ureche... Nu ca să spioneze oaspetele, ci ca să ştie ce-ar putea simţi dacă ar fi ea, apropiindu-se de acea nemaipomenită bunătate, de acea nemaipomenită dragoste... Iată... Nu era despărţită de bunătatea, de interesul oamenilor, decît prin uşa asta... Se lipise de uşă, ţinîndu-se, obosită cum era, cu braţele întinse de uşorii ei. Nu risca nimic prin lemnul acesta, aşa cum nu riscă porcelanul prin placa de asbest... şi, în adevăr, era bine... Te încălzea fără să te ardă... Aştepta să se ciocănească, pentru că acum bătaia ar fi atins-o pe ea... Dacă era un oaspete, bărbat sau femeie, de statură mijlocie, avea să bată în pieptul ei, cam pe lîngă inimă... Se ciocăni... Fu rănită rău... Nu se aştepta să i se înfigă astfel un cui chiar în inimă... Nu, zarurile erau aruncate !... Cu atît mai rău pentru biata vecină, care voia să-i dea laptele proaspăt, pentru cerşetorul care îi aducea portmoneul, pentru cîinele care se luase după ea şi

o recunoștea drept stăpînă... Nu era în stare să dea nume unui cîine găsit, și cum ar fi putut trăi un cîine fără nume ?... Și cu atît mai rău pentru Frank, care bătea în ușă cu capul ; lovitura era jos, iar Frank era uriaș, dar poate că sta în genunchi... Și cu atît mai rău pentru Pierre, care ciocănea cu cotul, de cînd avea reumatism la arătător... Și cu atît mai rău pentru taică-său, care ciocănea în ușă cu o cheie... Era foarte bine că o cheie deschidea ușile așa, prin intimidare sau prin magie, fără să recurgă la broaște. Există morți care vin să bată la ușa fiicei lor... Nu... N-are să-i deschidă decît Claudiei...

— Tu ești, Claudie ?

Cineva răspunse :

— Nu. Sînt eu, Jacques.

Ușa se deschise fără ca Edmée să poată spune dacă nu se deschisese singură, se deschise larg... Da, Jacques era acolo... Da, se deschisese singură... Era zăvorîtă, încuiată cu cheia, dar se deschisese singură... Jacques era acolo.

O privea puțin șovăitor, cu niște ochi pe care ea se mira că nu-i vede mai surprinși.. Fără îndoială, Edmée făcu tot ceea ce poate fi făcut într-un sfert de secundă ca să schimbe o femeie care nu mai știe nimic de șase luni, care nu mai aude nimic, care n-a dormit decît ziua, care și-a petrecut nopțile mai întîi în insomnii, apoi în opium, al cărui chip e acoperit de zori urîte, care are ochii bobo-șați, într-o femeie care a dormit, care e surprinsă în cumin-țenia și gloria deșteptării, care a dormit frumușel în fiecare an trei sute șaizeci și cinci de nopți, care are un chip de soție, de mamă, de fericire, care e la curent cu lumea prin radio și filme. Dar știa cît de slabă era schimbarea asta, cît rămînea ea de deosebită de mama pe care Jacques o văzuse ultima oară cînd plecase la școală, cu principiile de geometrie drept orice ajutor, drept orice mîngîiere, drept orice principiu... și dacă nu era uimit, însemna că se aștepta la orice, că știa tot... Edmée făcuse tot ce poate fi făcut de către gînd pentru a schimba un refugiu într-o odaie adevărată, pentru a suprima florile ofilite de două săptămîni într-o glastră, un lighean plin de apă, o noptieră deschisă, un Buda de doi dolari, un dragon de duzină, a căror singură justificare părea a fi să spioneze în numele adevărați-

lor Buda și a adevăraților dragoni, ca să schimbe o pînză de păianjen într-un unghi curat, o lămîie uscată într-un grepfruit deschis. Altcineva decît ea însă ar fi putut să nu fie sensibil la schimbarea asta și dacă Jacques privea odaia fără a fi uimit, însemna că se aștepta la tot, că știa tot... De fapt, ce ? Ce era ea, de fapt ? Cu ochii ațintiți la Jacques, căuta lacom să știe ce era ea, și dintr-o dată, cînd văzu în adîncurile ei, gata să găsească acolo deșertăciunea și greșeala, cînd găsi frumusețea, bunătatea, dovada de o sută de ori repetată a nevinovăției ei, a adevărului ei, strigătul că avea dreptate împotriva celorlalți, că Dumnezeu era de partea ei, că în viața ei nu existase decît o greșeală, decît o ființă pe care o rănise, pe care o păgubise — acest Jacques, care nu îndrăznise să spună, de dincolo de ușă : eu sînt, de frică să nu-i recunoască glasul sau să nu i se fi schimbat glasul —, că era acolo, smerit, de parcă el ar fi cerut iertare, nu se mai rușină nici de Buda, nici de patul răvășit, nici de lături, și-l lăsă să intre în palatul ei...

— În sfîrșit, iată-te ! spuse el...

Asta trebuia să spună... Să spună că o așteptase în fiecare lună, în fiecare ceas, și parcă ea se întorsese să-l caute... S-ar fi zis că pe ea n-o putuse opri nimic din căutarea fiului ei... O aștepta... Venise... Asta trebuia să-i spună... Asta era adevărul. Greutatea începu însă cînd trebuiră să se așeze. Fotoliul nu era curat... Patul răvășit...

— Ai mîncat ? întrebă ea.

Și asta era un lucru care trebuia spus... Era ca în cîntecul celui care a tăiat capul maică-si și alunecă pe sîngele ei... Și capul tăiat îi spuse : „Te-ai lovit, copilul meu ?“ [1] Din lumea aceea în care nu se mai mănîncă, în care nu se mai mănîncă niciodată, ea se gîndi să-l întrebe dacă mîncase... Greutatea ar fi început însă atunci cînd ar fi trebuit să mărturisească faptul că, în casa asta, masa de dimineață se lua în pilule...

— Știi ce-am să fac ? spuse el. Mi-e tare foame. Mă duc să-mi iau geamantanul și mă întorc. Am să mănînc la bar...

Plecă. O sărută. Edmée simți că o sărută ca să sărute

[1] Citat dintr-o poezie de Jean Richepin.

mama aceea surprinsă, decăzută, amorțită, pe care fără îndoială că n-avea s-o mai vadă niciodată ; plecă. Atunci Edmée se puse pe treabă. Începu cu odaia. Fu gata într-un sfert de ceas. Tot ceea ce nu era pentru Jacques pieri, aruncat la lada de gunoi. Umplu lada și o dădu ea singură jos, pentru că gunoierii aveau să treacă. Fusese totdeauna un fel de legătură între ea și gunoieri. Nu aștepta niciodată ca lucrurile să se uzeze, le arunca atunci cînd puteau folosi de mesaje, de destăinuiri unei lumi inferioare și devotate. Gunoierii aveau să știe de ce lada asta era plină de mătăsuri, de obiecte aurii și de chimonouri tocite în spate dar încă bune, aveau să înțeleagă că se întorsese fiul. Ce frumoasă avea să fie seara asta pentru nevestele gunoierilor la întoarcerea bărbaților lor ; era destul să închei chimonourile cu fața în spate, gunoieresele se murdăresc mai des în față... În ea bătu inima aceea de slujnică, ce înflorește în orice femeie care e mamă sau îndrăgostită. Își aduse aminte de vorbele mamei ei : „Dau afară slujnicele care nu lucrează cu inima". Omorî păianjenul cu inima ei. Făcu să strălucească baia cu un burete, cu praf și cu inima ei. O serie întreagă de voluntari se ofereau, din dulapuri și din toate cotloanele, să înlocuiască statuetele și cărțile aruncate : o călimară, cărți, un Stevenson complet, roșu și auriu, care își găsi locul numaidecît și deveni justificarea odăii. Deschideai ușa și-l vedeai pe Stevenson. Te duceai la fereastră, și Stevenson era la dreapta ta, te îmbia. Masa, dulapul fură mutate din loc. Era ca în serile în care, întoarsă de la bal, Edmée, singură și fără putere, muta mobilele cele mai grele cu ușurința unui hamal. Era încă și mai ușor ; mobilele se grăbeau ele singure să se întoarcă la acea ordine burgheză... Și cînd odaia fu gata, ea însăși se schimbă... Nu mai era aproape nimic de făcut. Să se privească în oglindă. Să închidă ochii și să-i deschidă. Baia, masarea obrazului, toate astea fură făcute din scrupul, în plus. Nu mai rămăsese pe ea nimic nici din noaptea asta, nici din zecile de nopți dinainte... Era tînără, ceva mai tînără decît ar fi trebuit, ca să existe un acord desăvîrșit între trupul acesta și ea însăși. Dar, în ceea ce-l privea pe Jacques, asta era mai bine decît dacă ar fi fost invers. Își puse singurul vestmînt care îi păru vrednic de așteptarea lui Jacques,

un taior de călătorie, care îi dădu odăii relativitatea ei, care o făcu o odaie de călătorie. Stevenson se bucură. Pentru că Jacques întîrzia, își lustrui pantofii, cîrpi puțin celălalt taior, descusut la umăr. Era ruptă între teama că Jacques nu se va mai întoarce și dorința de a sfîrși cîrpitura asta înainte de întoarcerea lui. Mai erau și doi nasturi de cusut. Către sfîrșit, încetini lucrul. Nu se simțea în stare să-l aștepte pe Jacques dacă ar fi isprăvit de cusut. El veni tocmai la timp, cu geamantanul și cu flori. Cu un minut înainte tocmai auzise un zgomot jos, pe scară. Fără îndoială că se lovise de lada de gunoi și o răsturnase, că pusese la loc cu mîinile lui draperiile și chimonourile... Pe chipul lui însă nu se vedea nimic și Edmée nu află niciodată că ceea ce îi umfla buzunarul era acel Buda aruncat.

Se uită, cu lacrimi în ochi, la maică-sa și la odaie. Nu visase o schimbare atît de desăvîrșită : și el era schimbat. Își lăsase hainele vechi, era aproape elegant. El, pe care Edmée și-l închipuise totdeauna îmbrăcat cu stofele acelea aspre și incolore pe care Pierre avea talentul să le descopere într-un vraf de stofe numite de fantezie, avea un costum de homespun, cenușiu cu puncte roșii... Într-o zi, cu zece ani în urmă, Edmée voise ca Pierre să-și comande un homespun cu puncte roșii. Îi adusese chiar o mostră... Pierre plecase să-și aleagă homespunul și se întorsese cu un serj negricios cu desene în zigzag, dar Edmée ar fi jurat că hainele lui Jacques erau ca mostra aceea... Găsise oare peticuțul strălucitor în garderoba ștearsă pe care o lăsase plecînd la Seedi ? Sau auzise Jacques ce-i spusese ea lui Pierre ?... Îi venise în minte să-și facă un costum anume ca s-o regăsească pe maică-sa ?... Fusese la croitor, cu mostra în mînă ca unică momeală, și-i dăduse toate indicațiile în privința croielii și a calității homespunului ca să nu păgubească vînătoarea pe care avea s-o pornească, vînătoarea maică-si ? De zece ani încoace admirase și invidiase, cu inima bătînd, pe prietenii tatălui său, îmbrăcați în homespun ? Ar fi fost în firea lui Jacques. În orice caz, avusese dreptate. Asta era stofa potrivită. Nici catifeaua de Genova, nici stofa pufoasă de Sédan n-ar fi avut în dimineața asta puterea acestui homespun. O lăsa pe Edmée fără forță, fără rezistență, cu atît mai

mult cu cît Jacques își tăiase unghiile în formă de migdală, așa cum îl sfătuia zadarnic ea pe Pierre — care și le reteza scurt, socotind unghiile o supraviețuire animală, căreia îi era scîrbă să-i dea forma ei de gheară... Jacques însă, ca s-o vîneze pe maică-sa, o rugase pe manechiuristă să i le facă gheare și să i le dea cu roz. Dinții îi străluceau de albeață, o albeață care nu putuse fi dobîndită într-o zi, ca rozul de pe unghii : el care nu voia niciodată să se spele pe dinți, îi frecase pe semne, după plecarea mamei lui, de două ori pe zi, cu putere și disperare... Se gîndea la maică-sa, și se ducea cu buzele strînse, cu fălcile încleștate, să se spele pe dinți. Văzu că maică-sa îi privea gura, acea fidelitate a dinților, acea dragoste a gingiilor. Încetă să zîmbească... Nu mai era cu putință nici o împotrivire. Cu dinții și unghiile astea vînătorul era desăvîrșit... Mai desăvîrșit decît cel mai înduioșător vînat... Nu-i mai rămînea decît s-o ia pe maică-sa în brațe. O luă.

— Iată-te, în sfîrșit, spuse el.

O mai spusese o dată. Dar atunci cînd o spusese nu era încă adevărat. Prima oară se văzuseră amîndoi sub deghizări care le îngăduiau, dacă le-ar fi părut necesar, să nu se dea pe față unul înaintea celuilalt. Un Jacques fără homespun, cu unghiile ascunse sub mănuși, o Edmée fără putere, fără onoare. Acum, după ce-și aruncaseră masca întîlnirii, erau unul al celuilalt. Totul suna just, totul era adevărat. Era adevărat ; ea era acolo. Și nu era mai mirat de a o găsi așa, tînără, proaspătă, în odaia ei înflorită, decît adineauri în sărăcia și urîțenia ei, de parcă ghicise că ea nu-și luase acea primă înfățișare decît dintr-o convenție și pentru vreun rit filial. Stevenson făcea grații pe raft.

— Cum m-ai găsit ?

— Oh ! Mamă ! M-am gîndit totdeauna că ai să pleci la San Francisco. Îți aduci aminte ? Într-o zi i-ai spus tatii : „Mi-ar plăcea să trăiesc la San Francisco."

San Francisco, homespun, cuvinte aruncate la întîmplare, care îi indicaseră urma... Cuvinte care nu fuseseră în întregime sincere : îi plăcea mai mult tweed-ul pentru bărbați ; ar fi fost mai bucuroasă să locuiască într-o insulă necunoscută... Ce bine însă că n-o spusese în fața lui Jac-

ques : Ce-ar fi făcut ? Unde ar fi acum ? Unde e insula necunoscută ?

— De cum am putut, am venit aici și te-am căutat. Te caut de patru zile.

Trebuie s-o fi căutat bine. Trebuie să n-o fi căutat printre femeile renumite, nici printre femeile adorate, nici printre femeile care munceau. Trebuie să fi eliminat saloanele, spitalele, atelierele, muzeele. Să fi eliminat grădinile, în care nu se mai ducea, golful, în care nu mai înota... Rămăseseră barurile, comisariatele, ghizii din cartierul chinezesc. Dar pe chipul lui Jacques nu se vedea că nu urmase o pistă de glorie.

— Ce face tatăl tău ?

— Bine. Claudie e cu el.

El îi rostise numele.

— Se înțeleg foarte bine. Eu sînt la universitate. Dorm într-un dormitor comun.

Apoi adăugă — dacă ar putea, se gîndi Edmée, ca toate femeile fericite, nenorocite, cele care au tot, cele care n-au nimic, să cunoască o clipă asemănătoare...

— Era pentru mine singurul chip de a fi cu tine.

Edméei îi trecu prin minte că asta însemna și : „Nu se poate trăi cu tine, trăind lîngă Claudie !... De s-ar putea ca nici o femeie, fericită, nefericită etc. etc. să nu aibă a-și spune asemenea cuvinte !"

Luară masa acasă. Jacques nu voia să iasă. Se încăpățîna să creadă că odaia aceea în care Edmée locuia de cîteva săptămîni era locuința ei de cînd îl părăsise...

Nu se putu stăpîni. Veni clipa în care fu silită să-l întrebe :

— Ce face Claudie ?

Numaidecît se rușină de cuvintele ei. Cuvîntul a face, nu i se potrivea Claudiei. Claudie era opusul acestui verb îndîrjit și harnic. Însăși Claudie nu fusese făcută. Edmée avusese impresia că pe Jacques îl făcuse. Existase o muncă a trupului ei, o acțiune, o colaborare. În epoca aceea lucrul se putea citi pe chipul lui Pierre și pe al ei : acești doi soți făceau un copil. Aveau rețeta, munceau : îl făceau pe Jacques. Dar pe Claudie n-o făcuseră. În timpul gestației Claudiei, pe fața lui Pierre se putea citi : omul ăsta n-o

face pe Claudie. Era absent, distrat, absorbit de altceva în vreme ce fiica lui se năştea din nimic, ne-fiica lui... Şi, de cînd se născuse, tot ce încerca Claudie nu să creeze, nu să născocească, ci să facă : lecţii, rochii, torte, era totdeauna greşit... Numai asta... Era interesant să afle dacă supărarea cu maică-sa o împăcase cu cerneala, cu acele, cu făina...

— Ştii, mamă, îi răspundea Jacques, care îşi răspundea totdeauna numai lui însuşi, am înţeles foarte bine de ce ai lăsat-o pe Claudie în ajunul operaţiei ei. Am aflat tot din delirul ei. Striga, cînd era sub cloroform, că în fiecare noapte îi ardeai tot trupul cu un fier roşu. Ar fi trebuit să vezi trupul acela atît de alb, pe care tu îl îngrijiseşi şi a cărui piele n-avea nici o urmă. Ţi-aduci aminte cum nu voiai să-şi pună bretele, jartiere, gulere, tot ce lasă urme. Îmi fura elasticele mele, ca să şi le pună pe picioare... şi cînd au trezit-o, aiura, voia să atingă cicatricea cu degetul, spunea : „M-a sărutat aici !...“ Era geloasă, nu-i aşa ?

— Geloasă, pe ce ?

— Geloasă. Îşi dădea seama foarte bine de ceea ce e ea, cît de insensibilă şi neînstare să iubească, pe lîngă tine.

Edmée se întrebă mai întîi dacă înţelegea bine. Dar nu era nici o îndoială, Jacques spunea întocmai ceea ce voia să spună. Voia să spună despre Claudie că ea nu putuse îndura s-o vadă pe maică-sa îndrăgostită. Voia să spună că pe el, pe Jacques, îl adusese către mama lui tocmai credinţa că o socotea o victimă, cum se spune, a dragostei... Dragul de Jacques ! Ah, cît de mult fusese făcut de taică-său ! Aceeaşi lipsă de instinct cu care o înduioşase Pierre atît de mult, în croaziera lor de nuntă. Cînd vedea de pe vapor un promontoriu, vocea lui Pierre spunea lîngă ea : „Ce frumoasă e gura unui riu !“ Şi cînd vedea un fluviu albastru ca peruzeaua vărsîndu-se în cascade în mare, era sigură că Pierre are să rostească : „Ai spune că e Gironda !“ Şi dacă în grădina zoologică a unei escale spunea : „Iată mamiferul numit ochin“, era oviparul numit platypus... Iar în albumul acelei femei cu sandale, care era — ajungea s-o vezi — afectată, rea, perfidă, scrisese firesc : „Sau mă înşel eu, sau prietenia trebuie să înflorească sub paşii dumitale...“ Da, se înşela

foarte tare : la capul Matapan femeia-prietenie fusese găsită goală la uşa mecanicului şef, care nu voia să-i dea rochia înapoi. Îl făcuse pe Jacques după chipul lui. Pe cînd Claudie, la şase ani, descoperea zgîrcenia într-un risipitor, uriţenia într-o frumoasă, Jacques, mai mare decît ea, iubea la şcoală mincinosul pentru sinceritatea lui şi roşcatul pentru frumuseţea lui. Claudie nu ceruse niciodată vreo explicaţie în legătură cu plecarea maică-si. Se cocoţase pe ea, ca puiul de vultur în spatele vulturului care îşi ia zborul, pentru o migraţie firească. Pierre şi Jacques cercetaseră, şi cum amîndoi nu erau decît iubire, cum credeau că sînt opusul iubirii, nu văzuseră decît iubirea în stare să le smulgă această femeie, care fugea de ei. Iată de ce se întorsese bietul Jacques, care era iubire, dar care era făcut pentru iubire cum e făcut un cîine pentru a fi episcop. Iată de ce era acolo. Era omagiul lui faţă de dragoste. Iată de ce vederea acestei mame jalnice, în zori, nu-l surprinsese, credea că se întoarce de la dragoste... Oh ! Doamne, cît de greu e să te faci înţeles de alţii, mai ales de copiii tăi ! Iată-l pe Jacques, care era creat pentru politehnică şi care se sortea dragostei...

Ce să-i spui ! Să-i spui : „Dragul meu Jacques, nu te-ai văzut ? Uită-te într-o oglindă : nu arăţi rău, dar ai să vezi că eşti victima înnăscută gata. Dacă ai să le jertfeşti lumea problemelor tale, a logaritmilor tăi, eşti pierdut, ai să suferi cum n-a mai suferit nimeni niciodată. Ai exact o faţă făcută pentru plîns, o faţă de înfundat în pernă, cu planuri pe care se lipesc mîinile care tremură de disperare, trupul voinic care aşteaptă în ploaie la colţ de stradă, şi fără umbrelă, ca să nu pară caraghios, sternul celor care hohotesc fără lacrimi, atît de practic cînd le-au sleit... Ai cucerit-o pe maică-ta cu homespunul tău, dar pentru că e mama ta, pentru că pentru ea homespunul ăsta e carnea ta, pielea ta, cu punctele lui roşii care seamănă cu coşurile pe care le aveai odinioară, pe care le mai ai încă puţin, pe care dragostea nu le iubeşte... Dar lor nu le va păsa de homespunul tău, de punctele tale roşii adevărate sau false, ele au să vadă din ascunzişul lor cine eşti, au să vadă inima ta atît de blîndă, de respectuoasă, de dureroasă, şi atunci, fie că te vei învestmînta în lînă, în bumbac, în pene sau în blană, au să-ţi strîngă

inima într-un instrument al lor, care n-are să-i mai lase nici o picătură de sînge. Le-ai văzut pregătind cocteiluri, manevrînd storcătorul de lămîi ; nu mai rămîne nimic din ele, rămîne o coajă, o pingea, dar asta nu înseamnă nimic pe lîngă storcătorul lor de inimi. Le cunosc pe cele spre care te vei duce... Nu că ar fi deosebit de rele. Nu sînt nici dibace, nici viclene, nici rele, dar așa sînt ele. Ai să vii zîmbind, cu trandafirii pe braț, sunînd cu mîna stîngă, ca doicile, ca să nu muți din loc trandafirii. Au să ia trandafirii, spunînd : „Ce trandafiri frumoși", dar gîndind că n-au glastre pentru trandafiri cu coada atît de lungă, că de cum vei pleca va trebui să le taie cozile, și storcătorul de inimi va funcționa puțintel, de politețe, de probă. Și după cincisprezece buchete de trandafiri cu coadă prea lungă, măgulite în sinea lor, te vor săruta, enervate în sinea lor că nu aduci glastra potrivită cu florile astea. Ai să le jertfești munca ta, n-ai să mai dormi noaptea, ai să cauți, la florar, trandafiri cu coada din ce în ce mai lungă, au să fie silite să cumpere foarfece de grădină, și ai să le dai și inima ta. Atunci ai să vezi storcătorul de inimi ! Cu amîndouă mîinile, cu toată puterea. Și dacă nu va fi decît una în viața ta, ai să vezi și ce e dilatatorul de inimi, și înțepătorul de inimi. Panoplia n-are sfîrșit. Și dacă vor fi mai multe, ai să vezi că au ele un mijloc, atunci cînd inima nu mai are sînge, să găsească în tine o falsă inimă, o asemănare de inimă care nu mai e inimă, pentru că știi tot, pentru că nu mai ești sensibil, pentru că le-ai surprins tăind coada trandafirilor, sărutînd pe domnul bătrîn care aduce trandafiri cu coadă scurtă, dar cu o glastră de argint..., dar care simte, care suferă, care bate și se zbate ca o inimă adevărată în suferința suferințelor... Și dacă nu-ți vor face așa, înseamnă că se vor minți pe ele însele sau că vor fi niște gîște... O, dragoste a lui Jacques, tu care ți-ai părăsit tatăl și sora ca să vii să mă auzi spunîndu-ți că te vor săruta, că te voi iubi, că-ți vor împodobi cu flori viața, masa, trupul, iată ce îți spun... De altfel uită-te la mine, judecă tu singur... Eu sînt prima pe care ai iubit-o, sînt aceea care te va iubi mai mult decît oricine : uite ce ți-am făcut !

— A murit, nu-i așa ?

Cine murise ? Frank ? Nu, ştiuse că Frank trăia. Jacques vorbea, fără îndoială, despre cel pentru care credea că îl părăsise maică-sa. Se afla încă în legenda lui. La ce bun s-o nimicească, de vreme ce Claudie nu găsise că e bine s-o facă şi de vreme ce era completă, încheiată cu ajutorul morţii ? N-ar fi putut îndura ca Jacques să creadă că iubea încă, atunci i-ar fi spus tot, dar cum cel care nu fusese niciodată era mort, de ce să scoată din tăcere un mic adevăr care nu cerea, ca acela mare, decît să doarmă. Cu atît mai mult cu cît simţea că Jacques, cu toată admiraţia lui pentru dragoste, era uşurat de faptul că ea n-avea un iubit, că toate astea erau trecute. Că nu exista o concurenţă între dragostea mamei lui şi aceea care se pregătea pentru el însuşi... Prin nenorocirea asta, ea îi lăsa o moştenire fără pereche... Era o abdicare care îi deschidea lui cariera... Un îndoit motiv s-o iubească, s-o ia în braţe... De altfel, Edmée se înşelase în privinţa asta : îmbrăţişa bine. Te simţeai bine în braţele lui. În făptura lui stîngace, tocmai gesturile de dragoste erau fireşti... Se oferea, mîngîia, se dăruia, voinic şi lipsit de dibăcie, cu buzunarele înţesate de note şi de portofele, ca un adolescent desăvîrşit şi gol. Capul acesta lunguieţ, se răsturna ca să se cuibărească în umărul ei. Ceea ce era păr zburlit, pe cap, în barbă, devenea mătăsos... Planurile i se îndulceau. Poate că pînă la urmă şi ele aveau să fie sensibile la îndemînarea asta, la autoritatea asta inconştientă care devenea o supunere, o sclavie în faţa dragostei. Avea să le fie de ajuns să închidă ochii. Avea să le fie de ajuns să iubească. Jacques nu bănuia că în clipa asta îi dădea maică-si, prin îmbrăţişarea lui, prima bucurie de dragoste pe care o simţise vreodată. Poate că, la urma urmei, exista şi una care avea din naştere o vază înaltă atunci cînd el va aduce trandafiri, o vază scundă cînd va aduce violete, şi una care era sortită să sufere prin el. Dar unde o fi aceea, să-i îngrijească părinţii frumuseţea, să-i ocrotească mersul, dansul, înotul ! Toate forţele zilei, ale nopţii, zeii robinetelor de gaz, ai automobilelor, să se unească fără oprire ca s-o vegheze pe cea care trebuia să-l chinuie pe acest Jacques blajin, drăgăstos, inofensiv !...

Iată deci de ce venise Jacques !... Greşeşte cel ce crede în întîmplare, în fericirea întîmplării. Oamenii nu se ur-

nesc în viață decît ca să-ți aducă lecții, semne sau îndatoriri. Chiar fiul tău... Dacă te întîlnești într-o gară cu fosta ta arendășiță sau cînd mareșalul Joffre se așază lîngă tine pe un bac, asta nu e o întîlnire : sînt niște soli. Ceea ce spun cu glasul lor nu e de loc ceea ce spun cu nălucirea lor. „Ce vreme frumoasă", spune mareșalul Joffre... „Coboară-te din bac la stația mea și urmează-mă", spune năluca mareșalului Joffre, pe drum, ai să găsești rostul vieții tale... Pentru că oamenii care se ivesc așa, vin în general să te ia... Campionul hoților de copii e totdeauna un zeu... Așa era și Jacques. „O, mamă, spunea sau avea să spună Jacques, întoarce-te cu mine. Ești nenorocită. L-ai pierdut pe cel pe care îl iubeai. Odaia ta nu e chiar un palat între palate. Întoarce-te..." Dar solia lui Jacques nu avea această logică și acest adevăr copilăresc. Ar fi fost, în adevăr, prea simplu... „O, mamă, spunea de fapt solia lui Jacques, ești fericită, odaia asta e singurul lăcaș, l-ai găsit pe cel care te iubea... A venit vremea să-l părăsești. Vino..." „O, mamă, spunea Jacques, de cînd n-o mai ai pe Claudie, viața ta e singurătate... Părăsește-ți nenorocirea... Vino... Ești liberă să faci ce vei voi. Dar sînt fiul tău..." „O, mamă, spunea solia, știu că jertfirea fiicei tale ți-a deschis acel domeniu pe care îl căutai cînd ne-ai părăsit... Lasă-ți fericirea, vino... Nu sînt decît fiul tău, dar vezi bine că în clipa asta sînt un semn..." Dacă nu-i răspundea lui Jacques, trebuia să-i răspundă solului...

Alegerea era grea. Cu fiul ei regăsit în brațe, Edmée își aducea și mai bine aminte de dimineața care urmase fugii ei din spital, cînd se găsise pentru prima oară lipsită de Claudie. Crezuse că se va deștepta deznădăjduită, și se mira că se simțea ușurată. Parcă se făcuse amputarea... Tîrîse cîteva luni mădularul inert, paralizat, fecioara încăpățînată, și acum era gata... Era liberată nu numai de fecioară, ci și de un fel de feciorie : era liberă. Claudie nu mai era acolo, și totul era acolo. N-avea decît să aleagă... I se ofereau toate gamele de toate nuanțele a tot soiul de inimi și de devotamente, homespunul jertfelor, *tweed*-ul ? voluptăților. Edmée, înzestrată cu acea discreție care n-o lăsase niciodată să înceapă un dialog direct cu înaltele autorități ale lumii, nu-și îngăduia să spună ceea ce rostesc cei iubiți

de Domnul cînd nevasta le-a fost schimbată într-un stîlp de sare, cînd fiul le-a fost ucis de Amaleciți, cînd moștenirea de la bărbat le-a fost ruinată de primul bancher : „Tu mi le-ai dat, tu mi le-ai luat, iată-mă acum liberă pentru a te sluji..." Dar se simțea ajunsă aici... I-o dăduse pe Claudie... Apoi i-o deghizase pe Claudie, apoi i-o luase pe Claudie... Spunea : „i-o", pentru a desemna pe cel care o urma, o urmărea cu încăpățînare, și a cărui bucurie tăcută o ghicea azi... Îi sunase ceasul, dacă nu cumva acest joc al Edméei cu o viață fericită care îi scăpa mereu și care i se făgăduia mereu, nu era numai cochetăria instinctivă a celei mai mărginite vieți cu cel mai sensibil suflet... Dacă exista, cel care o pregătise, așa cum pregătește nevasta pescarului caracatița, sfărîmînd-o de pietrele cheiului, să se vestească, să intre, e în sfîrșit clipa în care trebuie să se dea pe față !... Aștepta, chema starea aceea de bucurie care îi fusese făgăduită, cerînd numai un semn care să-i arate că ea trebuia să vină de la renunțare, de la poftă sau de la cucernicie. Deschisese fereastra, radioul, ziarul, ca și cum mîini, voci, litere de foc aveau să-i spună taina, adresa aceea necunoscută... Avea picioarele slobode ca Judita, era goală ca Iov, era lesne de atins cu ochii și cu mîinile ca Tobi... Și la început fusese dezamăgită, pentru că nu-i răspundea decît tăcerea... În ea nu exista nici un avînt, nici o vocație, nici un izvor... Și numai Domnul știe că sarcinile nu lipsesc pe lumea asta. Ar fi fost treabă pentru zece ca Jeanne d'Arc, pentru douăzeci ca Charlotte Corday. În lumea întreagă se cereau donatoare de sînge, infirmiere pentru bolnavii de tifos, dentiste pentru canacii antropofagi. Trebuia asigurat serviciul la spitalul de leproși, pentru care ziarul tocmai cerea surori cu o înfățișare frumoasă, care să știe să cînte la armoniu. Era o aluzie directă : știa să cînte la armoniu, avea o înfățișare frumoasă. Ar mai fi fost de spălat picioarele minerilor din San José, ieșiți după o lună din mină, de șters balele bătrînilor de la ospiciul din Olympia, de adormit cei cu peritonite, de ținut brațele celor cu delirium tremens... Ar fi fost de poruncit, de ascultat... Dar Edmée trebuia să recunoască că nimic din biroul acesta de plasare nu era pentru ea. Parcă misiunea ei ar fi fost să refuze misiunile... Și încet, încet vălul se ridicase, înte-

lesese : cununa ei, meseria ei era viața asta fără țel, de femeie fără bărbat. Singuratică, anonimă, curată, gusta acea bucurie de a fi aleasă, pe care celelalte femei n-o găsesc decît în societate, în nume și plăcere... Așa o voia stăpînul exigent căruia această pudoare în fața cucerniciei, prin care nu străluceau nici Iov, nici Judita, nu-i îngăduise niciodată să-i dea o formă, nici un nume... Asta era soarta ei : o intrigă fără cuvinte și fără gesturi, dar trainică, dar intimă, cu o prezență care vădit nu era cea a bărbaților. Preferința, în umbra idolilor oficiali, a unei puteri pînă atunci risipite și care acum se aduna asupra ei, prefăcută în căldură și în dragoste, ca printr-o lupă uriașă. Se simțea o favorită, asta și era. Uneori, întristată că nu putea da un nume acestei prezențe, acestei preferințe, își spunea că acelea care se mulțumesc cu termenul convențional : „Domnul", au noroc... În cazul ei, totul s-ar fi explicat minunat... S-ar fi spus că acela pe care ceilalți îl numesc „Domnul", de vreme ce e vorba de el, sătul să aibă pe lumea asta fărpturi, osîndiți, iubiți, voia să aibă o prietenă. Iată, fără îndoială, de ce cucernicia Edméei nu se manifestase niciodată prin transe sau vocații. Dumnezeu n-o voia soție legitimă, o voia prietenă. Voia să încerce bucuriile tainice ale unei legături neconsacrate cu oamenii. Edmée era la o parte, în fundul curții, dar era prietena. Ca în *Back Street* [1]. Mucenicia, spovedania sînt totuși ceva mărunt : asta înseamnă a te declara tu însuți sfînt, a vrea să te apropii prin ele de Dumnezeu, sînt lucruri necrezut de omenești. Era de înțeles că Dumnezeu avea nevoie de o prezență care să nu fie alterată prin însăși prezența lui... Așa se explica acea situație falsă pe care o avea față de toți bărbații ; Dumnezeu o scosese afară din circuit, o dăduse unui inginer de mine ca să fie femeie, ca să fie soție. Și, cînd îi venise ceasul — fusese una dintre sarcinile cele mai ușoare care îi reveneau de cînd crease lumea, dată fiind blîndețea lui Pierre — îndepărtase inginerul și o condusese în subsolul lui. Această pace la care ajunsese în sfîrșit, această libertate simțită în ea, nu erau decît Dumnezeu, anonim. Iată ce găsea

[1] Roman al scriitoarei americane Fanie Hurst (n. 1889).

Jacques în mama lui : o femeie întreținută. Iubitul nu era niciodată acolo... Iubitul era totdeauna acolo... „O, mamă, spunea Jacques, e vremea să fii fericită... Întoarce-te la noi." „O, mamă, spunea solia lui Jacques, pentru o femeie e foarte folositor să rupă o legătură tainică, chiar dacă e fericită, chiar cu un iubit mai presus de oameni... Întoarce-te printre oameni..."

Asta era vizita lui Jacques. Nu era ceea ce Edmée crezuse la început, o vizită între două trenuri, între două lumi : nu însemna că lumea lui Jacques trecuse atît de aproape de a ei, încît avusese timp să coboare. Nu... Jacques era acea contesă rusoaică, din gravura pe care o avea în salon bunicul Edméei, care intră cu cizmele și cravașa în sala hanului, a cîrciumii, spunea textul, în care nora ei bea ceaiul, spunea textul, cu profesorul de muzică care a răpit-o, Abalstitiel, spunea textul. Dar de ce ? Cu ce drept ? Contesa trebuia să apere onoarea Mencikovilor, să-l pună la locul lui pe Abalstitiel, profesor de muzică... Jacques însă nu... În numele utilității mamelor în familii ? Însăși înfățișarea lui Jacques dovedea falsitatea acestei axiome. El, pe care îl lăsase slab, fără apărare, cît de puternic devenise fără ea ! Edmée reluase viața de la punctul în care îl părăsise, avînd pe buze, în brațe, în picioare, toate cuvintele și gesturile care îi folosesc unui copil de doisprezece ani, dar care acum erau inutile. Nu mai era nevoie să-l șteargă pe Jacques la gură, să-i împăturească șervetul, să-i despartă cu amîndouă mîinile genunchii pe care și-i încrucișa cu încăpățînare. Tot ceea ce trebuia să combată și să alunge o mamă se topise de la sine, se rînduise în lipsa mamei. Zădărnicia mamelor era dovedită prin degetele arătătoare, frumoase, ale lui Jacques, pe care, chiar în ajunul plecării ei, Edmée trebuia să le înfășoare în pansamente cu aloes, pentru ca să nu și le sugă și să nu și le prefacă în bonturi. Îți venea să crezi că acest Jacques, care fără devotamentul și îngrijirile ei de fiecare clipă, părea sortit apendicitei, zdrobirii, opăririi cu supe prea clocotite, care se desfigura strivindu-și nasul de fereastră, devenise, de cum plecase maică-sa, desăvîrșirea desăvîrșirilor. Edmée nu era mirată. Totdeauna avusese impresia că însăși absența maică-si

era o salvare pentru el, era un leac atotputernic... În vreme ce, cît era lîngă el, nu putea sta un minut fără să-l vadă, să-l supravegheze, să-i controleze apa, somnul, înarmată cu sonde și termometre, pentru că prezența mamei aducea primejdia pînă în adîncul cărnii, de cum pleca ea, neliniștea se curma, era vindecat, vindecat de viață, vindecat de maică-sa. În clipa asta, pentru că era sub ochii ei, în brațele ei, nimic nu-l mai ocrotea, nici justiția imanentă, nici legea numerelor, nici statistica vîrstelor și a sexelor, împotriva acestei primejdii pe care mamele o crează în jurul fiilor lor și al căror singur antidot sînt ele. Nu, cu cît se gîndea mai mult la asta, cu atît era mai convinsă că Jacques nu se folosea de acest șantaj ! Nu-i trădase pe Jacques și pe Pierre. Fusese totdeauna foarte liniștită în privința lor. Îi încredințase chiar celui care păzește, care supraveghează, care alină, care scutește... De ce să-i rostești numele ?... Nu are nume... Fără îndoială că existau și slabi în administrația asta. Cel care păzește nu-l păzise pe Jacques de frizerul care tunde pieziș capătul favoriților. Cel care alină îl gîrbovise puțin. Cel care supraveghează lăsase să i se păteze haina. Curățătorul suprem fusese distrat. Dar dovada era făcută : sînt multe de spus despre utilitatea mamelor... Dar faptul că Jacques, ca să se întoarcă la ea, renunțase la puterea lui, la invulnerabilitatea lui, o mișca mai mult decît orice în acest adevăr, o clătina înlăuntrul ei... Iată că la vederea lui o apuca spaima de altădată, în săptămîna în care oasele craniului se redeschiseseră... Nu. Se liniști... Era bine închis... Nu, dragă Jacques, trebuie încercat altceva, trebuie găsit alt argument decît utilitatea mamelor.

Jacques încercă altceva. Îl auzi peste noapte strigînd-o. Se sculă în grabă, cu aceeași grabă cu care alerga la patul lui înainte de a pleca la Seedi, cu graba mamei pe care o cheamă copilul. Alergă către Jacques cel mic și către toate relele de care se temea atunci pentru el, în goana către meningită, către difterie. Și chiar Jacques cel mic era acolo. Ocupa tot patul, dar era tot cel pe care îl părăsise odinioară, pe care se iviseră toate cursurile șterse în ajun, arătătorul aproape deformat, unghiile mai puțin

îngrijite, nasul strîmb. O zi cu ea îi fusese de ajuns. O luă în braţe, de data asta cu stîngăcie. Plîngea cu hohote.

— De ce m-ai părăsit! De ce m-ai părăsit!

Se lăsa sărutat, se liniştea. Cerea iertare că o trezise aşa. Apoi iar hohotea. Era ca o criză. Parcă ar fi fost apucat deodată de o boală care se ascunsese săptămîni întregi, şi apoi a izbucnit. Era criza lui. Criza lui Jacques era să se gîndească în mijlocul nopţii la plecarea mamei lui şi să hohotească pînă i se tăia răsuflarea. Boala se ascundea sub muncă, sub veselie, era uitată o lună, două. Şi dintr-o dată, totdeauna atunci cînd nu se cuvenea, la întoarcerea de la banchetul Universităţii, în mijlocul dansului, la *Ambasadori*, se iveau simptomele, strîngerea de inimă, arătătorul sucit, nasul strîmb, şi criza venea... Dar de ce venise azi! Era nedrept faţă de maică-sa să vină azi!

Edmée îl ţinea, îl sprijinea, tremurînd. Strîngea la pieptul ei trupul ăsta mare, acoperit din nou de pielea albă pe care o avea trupul lui Jacques cînd era mic, pierdută în faţa acestei boli împotriva căreia avea şi mai puţină putere decît împotriva celorlalte. Pentru că uite dovada: era de nevindecat. Criza lui din noaptea asta însemna că prezenţa ei nu mai era un leac, că ea, mama, nu avea mai multă putere împotriva disperării acesteia de a nu fi avut o mamă, decît prima femeie care i-ar fi ieşit în cale. Că toate sărutările, îmbrăţişările, cuvintele, sfaturile pe care le îngrămădea în seara asta asupra lui, nu scădeau cu nimic masa celor pe care nu i le dăduse. Dacă Jacques crezuse, cînd îşi regăsise mama, că va şterge anii în care n-o avusese, că se va vindeca, acum ştia cum stau lucrurile. Şi cu toate astea dorinţa de a se vindeca îl atrăsese aici. Dar niciodată criza nu fusese atît de grea. În ochii lui era toată groaza bolnavului care s-a crezut scăpat de boală şi care e iar cuprins de ea... Viaţa n-are leac...

Criza trecu. Îi zîmbi din nou Edmée, glumi, o sărută, împinse încrederea atît de departe, încît adormi în braţele ei. Îl ţinu strîns cîtă vreme putu. La început fu lesne, era atît de uşor... Se iviră zorile. Atunci se făcu greu, îi dădu drumul mădular cu mădular. Ar fi vrut să-i poată

păstra mîna, dar capul rămase cel din urmă. Avea aproape greutatea pruncului Jacques cînd se născuse. În sfîrşit, îl puse alături. Gunoierii în stradă scuturau lăzile, dezamăgiţi că azi le găseau fără comori... Edmée se culcă. O clipă i se păru că-l aude pe Jacques plîngînd... Dar nu era decît o întoarcere a crizei. Poate că nici el nu-şi dădu seama ! Ţinu o clipă.

Dormi pînă tîrziu. Edmée nu-l trezi. Erau ultimile ei zori de libertate, de vreme ce primul cuvînt al lui Jacques avea să fie rugămintea ca ea să se întoarcă acolo, la ceea ce se numeşte cămin în ţările şi în casele cu încălzire centrală. Bun. Aşa avea să fie. Jacques îl învinsese pe Abalstitiel. Avea să-l urmeze. El are s-o ia în braţe, acum, curînd, cînd va afla că geamantanele sînt făcute. De data asta Edmée avu nevoie de puţin timp. Fiecare an o desprindea tot mai mult de obiectele omeneşti... Ar fi putut muri fără geamantane...

Capitolul X

Două mîini îi acopereau ochii. „Ghicește", spunea glasul lui Jacques... Edmée nu putea rosti nici în joacă un nume neadevărat. Nu mai vedea pe nimeni pe lume, în afară de Jacques, care s-ar fi putut apropia astfel de ea pe la spate, ca să-i acopere ochii cu mîinile. Însuși Abalstitiel n-ar fi fost în stare. Pe vremea în care Claudie, copil, o surprindea așa de două sau trei ori pe zi, lipindu-și mînuțele ca pe niște ventuze, de parcă numai întunericul absolut ar fi putut-o împiedica pe maică-sa să vadă în spatele ei, Edmée avea la îndemînă nume ca să răspundă. Era Pierre... Era Frank... Mai și născocea. Era președintele Statelor Unite... Claudie rîdea... Era Fatty ; Fatty cel gras era încă celebru în vremea aceea... Claudie nu se mai putea stăpîni... Era Jacques... Atunci Claudie, jignită, dădea drumul mîinilor... Nu, nu era Jacques.

Era Jacques, care se întorcea, după ce vizitase podurile noi, golful și Poarta de Aur. Moștenise de la taică-su o pasiune pentru construcțiile de fier și o părăsise un ceas pe Edmée pentru ele. Ea nu se supărase. Un fiu care-și caută mama și care se prăpădește după poduri, merită s-o întîlnească acolo unde sînt așezate cele două bolți mai mari din lume... În adevăr, nu arăta rău : îl învăluia un fel de nimb limpede, curat, acel nimb pe care îl poți vedea în jurul statuilor, al portretelor, de parcă ar

fi avut un văl de frumusețe care venea după el. Nu era pe măsură, dar era foarte vădit. Edméei îi plăcea nu că fiul ei, dar că solul era frumos...

Iată, începea :

— Mamă, n-ai vrea s-o vezi ?

Nu trebuia să vadă lovitura pe care o dădea, să vadă că nu-l mai vedea pe el, că el nu mai avea nici o însemnătate.

— Dar fără îndoială, dragul meu.

— Cînd ?

— Cînd ai să vrei tu. Plec cu tine.

— N-ai de ce să pleci. E la San Francisco. Trebuie să fi sosit azi de dimineață. I-am oprit odaie la hotel...

Claudie era acolo !... Primul ei sentiment fu deznădejdea... Îi părea peste puterile ei să înlocuiască acea Claudie împărțită unor elemente din partea cărora numai întîmplarea îi aducea uneori semne, prin Claudie însăși, prin acea Claudie cumplit de delimitată și exclusivă... Semne foarte cifrate, dar totuși semne... O alta nu le-ar fi înțeles, dar ea trebuia să se mulțumească cu ele... Toată săptămîna trecută ziarul pe care îl citea Edmée avea ca manșetă o frază lungă în care era și cuvîntul Claude. Nu era chiar Claudie, era Claude. Semnul însă era vădit, iar titlurile, de altfel, i se potriveau îndeosebi Claudiei : Claude învinsese mările... Claude i-o spusese verde guvernului cuban... Claude n-a deznădăjduit niciodată... Era vorba — nu de Claudie — ci de acel savant francez care utiliza fluxul și refluxul. A face însă ca marea să lucreze pentru oameni, era tot ceva pe linia Claudiei... Claudie nu se mai apropia de ea decît, asemeni morților, prin nume înrudite cu al ei, prin chipuri, prin vestminte înrudite cu ale ei, prin păsări. Iată că învia, și Edmée, descumpănită, se întreba cum își va putea suporta fiica reconstituită deodată în lumea asta lipsită deodată de ea...

— De ce n-a venit ieri ?

— Voiam să am o zi cu tine. Voiam să-ți vorbesc despre ea. S-o cunoști, înainte de a o vedea.

O altă spaimă o cuprinse pe Edmée.

— Despre cine vorbești, dragă Jacques ?

— Despre cine crezi că vorbesc ? Despre logodnica mea, mamă. Despre Marie-Rose.

— Ai douăzeci și unu de ani și ești logodit ?

— Ah ! mamă. Nu se poate să n-o fi ghicit de ieri. Tu să n-o fi ghicit !

— Nu, nu ești logodit, nu ești logodit !

— Vom aștepta atît cît trebuie. Ce ai ? Ce ai ?

Ce lecție meritată ! Așa îi trebuia, cum spunea cîndva Claudie ! Crezuse că e firesc să părăsești un fiu și fiul ăsta să nu te părăsească, să-ți preferi fiica fiului, dar fiul să te prefere tuturor... Dezamăgirea era grea. Cînd cei blajini, cei iubitori, cei slabi, cei pe care îi iubești mai puțin, cei față de care ai toate vinile încep să te trădeze, să te iubească mai puțin, să greșească, ai de ce să fii disperat. Singura temelie a vieții este încrederea în cei pe care îi înșelăm, admirația celor pe care îi îngăduim, legătura care îi leagă de voi, cu tot sîngele și carnea lor, pe cei de care nu sînteți voi înșivă legați decît prin convenții și deprindere. Ce să mai întemeiezi acolo unde făpturile create pentru jertfă nu se mai jertfesc ? Edmée simțea pentru prima oară că lumea e nedreaptă. În noaptea asta deci nu veghease un fiu, ci un logodnic. Nu strînsese la piept trupul unui fiu, ci al unui logodnic. Bietul, dragul de Jacques venise să caute ultima îmbrățișare maternă înainte de prima îmbrățișare conjugală. Tot învelișul ăsta de fiu care suferă cuprindea un logodnic fericit. Zeul viitorului dormea sub giulgiul acesta. Jacques venise ca ea să i-l scoată, să-l sloboade de el. Aseară avusese o criză pentru că văzuse că nu e cu putință, că ea nu-i putea face nimic, și că, dimpotrivă, prin prezența ei... Că va fi silit să-și ducă vechiul lui trup împreună cu cel nou. Doar dacă avea să încerce din nou, cu toată seriozitatea, absența. Se simțea revoltată pentru prima oară. Destinul lui nu-i acorda lui Jacques alt drept decît acela de a răspunde la părăsire prin dragoste, la absență prin statornicie, și dacă nu era așa, trebuia s-o prevină, i-ar fi fost ea credincioasă. Să aibă o carieră atît de frumoasă de fiu părăsit de mama lui, jertfit mamei lui, și să isprăvească așa ! Era crudă, se simțea crudă, dar totul în sinea ei îi repeta că singurii care îi datorau ceva erau cei cărora le stricase viața. Asta însemna logică pentru ea. Exista și o răscoală a celor slabi în lumea asta ? Se însura

și Pierre ? Se lipsea de ea, se bărbierea, își mînca friptura cu sos, își căuta calapoadele bombănind, fără să se gîndească la ea ? Niciodată nu văzuse mai desluşit că noblețea fugii ei, fuga spre înălțimi, ținea de dragostea îndîrjită a acestor două ființe și că, dacă dragostea lor slăbea, pentru ea începea decăderea. Singura noastră noblețe — ei n-aveau habar ! — e noblețea celorlalți. Noblețea Edméei erau un bărbat și un copil nenorociți. Un bărbat și un tînăr, încăpățînați să trăiască cu o absență, să stea la masă, să se bucure, să muncească cu o absentă. Doi oameni care disprețuiau tot — nu și-i închipuise niciodată dansînd tango, jucînd la loterie —, în afară de o soție și o mamă care îi trădase... Trădau și ei. Era înspăimîntător. Era... Era contrariul ! Era ca umilința la Claudie. Era așa de parcă Claudie ar fi venit căită, cerîndu-i maică-si s-o sărute pe tot obrazul, purtînd vădit toate urmele roșii, neîndurîndu-se să se spele de dimineață decît dacă maică-sa ar fi fost gata s-o sărute și să-i lase iar urme. Edmée se împotrivea. Nu mai merita să săruți de nădejde o Claudie decăzută... Dar la ce se gîndea ? Unde-i era mintea ? Era vorba de Jacques.

— Cînd o s-o vedem, dragă ?... Vrei să ia masa cu noi ?

— Aici ?

— Dacă vrei. Sau în restaurantul acela mexican din golf.

O strînse în brațe. Ea îl pieptănă, îl perie. Jacques plecă. Făgădui să fie atent la tramvaie. La ușă, se întoarse :

— O cheamă Marie-Rose. Are să-ți vorbească despre Claudie, pentru că și Claudie cred că e logodită.

Îi era indiferent că și Claudie era logodită.

Era o făptură fermecătoare, cu o voce ușoară, cu nasul delicat, cu buze frumoase. Era un nimic. Avea sînul frumos, gîtul năltuț, mîini grațioase și treze. Nu avea nimic. Ca s-o zugrăvești aveai nevoie de adjective. Nu i se potrivea nici un nume. Nu era o odihnă, o neliniște, o do-

rință. Și nici, mai ales, de vreme ce era vorba despre dragoste, nu i se potrivea nici un nume din Biblie. Nu era o colină, un cules de vie, un rîu, un salcîm... E adevărat că Jacques nu era un platan, un bivol, un obelisc de aur... Nu era nici măcar ceea ce se numește o comoară... Jacques cel puțin era o comoară. Îl simțeai, cu inima lui fremătătoare, cu sensibilitatea lui... Dar părea blîndă, și logodită la culme. Nu pusese stăpînire pe Jacques : nu-l peria, nu punea mîna pe el. Ghiceai că nu-l atinsese decît pe gură și cu gura. Inaugura cu o ciudată nevinovăție gesturile căsătoriei ei viitoare. Servea un ceai virgin, prăjituri virgine, asta era tot... Libertățile, ingenuitățile, despotismele pe care le descoperea Jacques în rîsul, în pasul, în cuvîntul ei, nu erau deosebite cu nimic, se gîndea Edmée, de cele ale unei furnici... Viitorul îi era prevăzut clipă cu clipă, pînă la moarte. Edmée îi vedea ziua de pe acum, scularea după sărutarea lui Jacques, apa din cadă, citirea ziarului, socotelile bucătăresei, întreaga zi, și sărutarea lui Jacques înainte de somn. Asta e soarta oamenilor : de altfel nu erau singurii logodnici sau singurii îndrăgostiți pe terasa aceea. Era destul de mare numărul perechilor de bărbați cu cravate „papillon" și femei cu buze roșii și bluze cu panglici, într-un cuvînt, de îndrăgostiți... O, Doamne, nu-i așa că tu n-ai creat decît soarele și că toți oamenii s-au creat singuri !

De fapt, era foarte bine așa. Jacques nu va ști niciodată în viața lui ce e o femeie. Femeia e rară. Cei mai mulți bărbați se însoară cu o contrafacere mediocră a bărbaților, nițel mai șireată, nițel mai mlădioasă, nițel mai frumoasă, se însoară cu ei înșiși. Se văd pe ei înșiși trecînd pe stradă, cu ceva mai mult piept, cu șolduri ceva mai pline, totul înfășurat în jerseu de mătase potrivit pe acest tot, și atunci se urmăresc pe ei înșiși, se sărută și se iau în căsătorie. La urma urmei e mai puțin rece decît dacă te-ai căsători cu o oglindă. Femeia e puternică, pășește peste șuvoaie revărsate, răstoarnă tronurile, oprește anii. Pielea ei e marmura. Cînd există una, lumea se oprește în loc... Încotro merg fluviile, norii, păsările singu-

ratice ? Să se arunce în femeie... Dar e rară... Trebuie să fugi cînd o vezi, pentru că dacă iubeşte, dacă urăşte, e neîndurătoare. Mila ei e neîndurătoare... Dar e rară... De altfel, de ce vorbea despre ea biata Edmée, care nu ştiuse să facă nimic nici cu trupul, nici cu viaţa ei ? Atît de rară, încît nici nu văzuse vreuna. Poate doar atunci cînd se apleca peste Claudie, care se prefăcea că doarme...

— Mamă, lumea se uită mult la tine...

Lumea se uita mult la Edmée, şi ea ghicea pentru ce. Nu i-o spuse lui Jacques. Pentru că tot ceea ce era Marie-Rose, tot ceea ce avea Marie-Rose, o punea pe ea în valoare. Pînă acum frumuseţea ei se ciocnise totdeauna puţin cu actualitatea, cu ceea ce o înconjura. Descumpănea prin neatenţia, prin absenţa ei... Şi iată că într-un tîrziu Jacques găsise leacul, pe Marie-Rose. Ea vorbea, şi tăcerea Edméei era sfîşietoare. Ea servea ceaiul, şi neclintirea Edméei se armoniza cu veacurile. Ea rîdea, şi zîmbetul Edméei te mişca pînă la lacrimi. Secretara fondatoarei sectei Christian Science trebuie să fi avut această modestie, acest fel plăcut de a-şi scoate în evidenţă maestra, cînd intrau într-un restaurant. Da, Marie-Rose se purta cu ea precum cu o preoteasă, şi Edmée ghicea a cărei religii. Jacques vorbise. Ea era şi pentru Marie-Rose dragostea, ea, care îşi jertfise fiul pentru dragoste, pentru cineva al cărui nume nu-l putuse afla nimeni vreodată... „Nici eu", se gîndea Edmée... Şi veneau amîndoi, aşa cum s-ar fi dus la un giuvaergiu celebru cînd ar fi trebuit să-şi cumpere de ocazie diamantul de logodnă, ca să-şi facă admirată dragostea de marele expert... „Oh, Doamne, se mai gîndea Edmée, de ce totdeauna înţelegerea asta greşită ! Copiii aceştia vor să mă facă să spun că mica lor dragoste e dragostea. Bărbaţii ăştia care mă privesc, femeile care mă invidiază, văd în mine dragostea. Fără îndoială... Nu întrupezi bine decît ceea ce nu eşti. Dar de ce nu recurg la mine acolo unde sînt specialistă ?... Da, am o unealtă în mîini, o cunosc bine, o mînuiesc bine, dar nu-mi ajută decît pentru a deosebi ceea ce e adevărat de ceea ce e mincinos... E cea a liniştii, a liniştii supreme...

Da, sînt făcută pentru a pecetlui lucrurile și ființele. Să mi se arate o anumită frunte, un anumit peisaj, o anumită grădină sau noapte, pot spune Liniște Supremă sau lipsă de Liniște Supremă. Dragul, iubitul meu Jacques, tu nu ești Liniștea Supremă, cu inima ta care bate nebunește cînd Marie-Rose îți pune zahăr, cu ochii tăi care plîngeau în baie cînd te gîndeai la maică-ta plecată. Tocmai cel care plînge în baie nu e Liniștea Supremă. Cel care se dă trup și suflet acestui trup mic și suflet mic, care sînt Marie-Rose. Nici o urmă de Liniște Supremă de altfel în seara asta, nici pe fruntea acestui om care e totuși în vîrstă și pe care o atinge totuși luna. Nici măcar pe lună ; în seara asta sînt neliniști acolo, sus... Nici pe Marie-Rose, care nu e un palmier de foc, dar care e drăguță, care nu e o Sahară, dar care e dulce... Dacă nu e cumva în acest vîrtej, în adîncul acestui vîrtej, care e azi inima mea... Dragul meu Jacques, tu ești contrariul Liniștii Supreme, tu, care vreme de doi ani ai să-ți grăbești examenele, ai să-ți pripești mesele, somnul, către patul acela mic în care ai să te înmormîntezi într-o seară cu Marie-Rose... Dar dacă vă face plăcere să pecetluiesc drept dragoste copilărescul vostru joc nupțial, haide... Există îngăduințe și la Monetărie... Am să iau mîna Mariei-Rose de cum va fi liberă de prăjituri, de linguriță de ceai, de furculițe pentru prăjituri, am să-i ridic gulerul de blană dacă se face frig, să-i ating părul... Am să-i zîmbesc lui Jacques cînd va zîmbi, să rîd cînd va glumi. Am să mîngîi cu mîna, să dezmierd cu glasul doi bieți muritori mărunți care se supun legii mangustelor și a țiparilor... Să tăcem o clipă. Este cu toate astea acolo, în zare, între nasul domnului atins de lună și pîntecele chelnerului șef, un mic spațiu adunat între cer și mare, pe care îl pot pecetlui drept Liniște Supremă... Pe care l-aș fi putut, cel puțin, înainte de trădarea ta..."

Marie-Rose vorbea despre Claudie, dar Edmée abia o asculta. Parcă i s-ar fi povestit cum fusese prins un animal pe care îl știai în libertate... Claudie se mărita luna viitoare cu un student de la Berkeley, dar căsătoria asta

atît de apropiată n-o atingea pe Edmée. Logodnicul era inteligent, bogat, iute. Era chiar omul cel mai iute din lume pe o rază de patru sute de metri... „N-are s-o prindă pe Claudie", atît gîndi Edmée... „Era frumos, era îndrăgostit, arunca discul la cincizeci de metri... N-are s-o ajungă pe Claudie", gîndi Edmée... „Era muncitor, modest, improviza cîntînd, avea totdeauna pelicule virgine în servietă, pentru clipele de inspirație... N-are să aibă virginitatea Claudiei", gîndi Edmée. Cunoștea prea bine sîngele Claudiei, spiritul Claudiei, ca să vadă în căsătoria ei altceva decît un eveniment convențional, care nu-i atingea făptura. Cînd va veni ziua, își va lua și un iubit. Trăia printre oameni, adopta moravurile lor, era singurul fel de a-i face nevăzuți. Dar Pierre, dar Jacques nu trăiau printre oameni. Ei erau oameni. Fidelitatea, curățenia, tot ceea ce nu avea sens cînd era vorba de Claudie, își căpăta valoarea în legătură cu ei și, Edmée o vedea din ce în ce mai limpede, la temelia libertății ei stătea robia lor. Se întorcea la asta... Aventura în care se aruncase, atîta timp o enigmă chiar pentru ea, își pierdea orice sens dacă n-ar fi existat într-o casă cuminte un copil și un bărbat, neclintiți și credincioși cu încăpățînare. Iată că se mișcau. Jacques făcuse pașii care duc către un cămin plăcut, la fabricantul de fulare, la modistă, într-un cuvînt la o inimă. Ce făcea Pierre ? Dacă se mișca spre corsajul vreunei mătuși de-a Mariei-Rose, către un sîn savant întărit, către un genunchi zărit, într-un cuvînt către o inimă, își dădea oare seama cum o tăgăduia pe Edmée ? Faptul că o prezență era mai însemnată decît amintirea ei nu o supăra ca o rană a orgoliului, ci pentru că în adevăr se bizuise pe ei, că toată viața ei nu fusese decît un omagiu adus unei anumite onori, aceleia pe care o personificau ei, și care era statornicia...

— Taică-tău iese des ?

— Dimineața și după-masa.

— Da, la birou. Și seara ?

— Are radioul. Își fumează țigările de la Châteauroux.

Toate astea se potriveau cu cuvîntul statornicie. Cuvîntul ţigară de la Châteauroux se potrivea, se potrivea foarte bine.

— Ai mătuşi, Marie-Rose ?

— Nu. Şapte unchi.

Edmée îşi aducea aminte de ziua în care neliniştea asta o dusese o dată la Los Angeles, şi în care îi făcuse o vizită lui Pierre. O vizită aşa cum se cuvine să faci statorniciei, fără să te arăţi. Îl pîndise din scuarul din faţa casei, de pe o bancă între bambuşi. Sosise la prînz de la uzină. Coborîse din automobilul care era mare şi nou. Se împăuna puţin, închizînd uşile cu cheia, salutat de vecinii obişnuiţi „Uitaţi-vă la mine, părea că spune. Uite ce înseamnă un om care a reuşit... Care e şef şi asociat la cea mai bună firmă de petrol... Un om pe care potentaţii petrolului îl leagă de ei cu bani grei..." Apoi, după ce trecu acest moment de scînteiere, cînd ieşi din strălucirea maşinii, păli şi strălucirea lui. Capul i se înclină. Ochii i se înceţoşau. „Uitaţi-vă, uitaţi-vă, părea el atunci să spună. Uitaţi-vă la omul care n-a reuşit. Avea o nevastă şi petrolul. Nu mai are decît petrolul. Avea dragostea şi consiliul de administraţie. Are consiliul de administraţie, dragostea a plecat..." Apoi se apropiase de vînzătorul de ziare. „Uitaţi-vă, părea el să spună. Iată-l pe cel care înţelege ziarele, care le judecă la valoarea lor, care le judecă..." Cumpărase ziarul. „Uitaţi-vă la mine, spunea el atunci. Iată-l pe cel care cumpără ziare şi nu ştie să citească în ele numele proprii. Le citeşte pe toate cu un singur nume : Edmée. Roosevelt : el citeşte Edmée... Hitler, forma germană pentru Edmée. Crime, revoluţii, perne pentru somnul femeilor sensibile pe care e brodat portretul lui Robert Taylor, le citeşte : Edmée..." Văcsuitorul încercă să-l atragă, izbuti să-i lustruiască pantofii. „Lustruieşte-mă, părea a spune Pierre. Ai să-l lustruieşti pe cel ai cărui pantofi fac cît soarele de pe cer..." Şi, în adevăr, îi povesti negrului cel mic că pantofii lui erau dintr-o piele specială, dăruiţi de cel mai mare proprietar de ranchuri, un prieten al lui... Văcsuitorul îl lăsă

cu picioarele lucitoare, și capul își pierdea strălucirea din ce în ce mai mult... Înaintă spre ascensor, cu privirea pierdută în aurul picioarelor lui ; călcînd pe dalele de sticlă albastră părea că merge pe cer, dar trupul se gîrbovea, părea a spune : „Nu merg pe cer. Cei care o cred, se înșală grozav..." Apoi se întoarse brusc : un copil scria cu degetul pe aripa prăfuită a mașinii ; stătu de vorbă cu el, vorbea cu autoritate, copilul părea înspăimîntat. „Lasă-i să scrie pe cei care știu să scrie, părea că spune Pierre. Și eu eram stăpînit de dorința, în consiliile mele de administrație, să gravez în acaju numele nevestei mele adorate. Pentru că nu era furnir. Era acel acaju masiv pe care îl dă petrolul brut. Dar mă stăpîneam și nu scriam decît cu degetul — aburul de pe lemn îl făcea citeț — pentru că numele Edméei se poate scrie cu degetul fără să pară că-l scrii. Nu cere nici înfloriturl, nici linii aplecate... Uite, ți-l scriu pe aripa asta..." Copilul plecă rușinat, și Pierre nu se mai hotăra să intre în casă. Privea trecătorii fără să-i vadă, o privea pe Edmée fără s-o vadă, cu privirea aceea care timp de trei ani crezuse că o vede pe Edmée în orice umbră, în orice siluetă, care alerga după ea — și totdeauna era ea, era o altă Edmée, dar umbra ei era adevărată... Se ghicea de ce întîrzia atît, ca să nu intre în singurul loc din lume în care era sigur că ea nu e... „Ia putere din partea asta", șoptise Abalstitiel. Fusese puternică. Plecase din nou.

În gară, urcîndu-l pe Jacques în tren, îndrăzni să întrebe :

— Taică-tău nu se mai însoară ?

— Tata ? Glumești ?

— Rămas bun.

Duhul fugii își și lua zborul pe aripile statorniciei, a statorniciei lui Pierre.

Domnul Gonzalès Martinez nu vedea pentru prima oară, de cînd își conducea oficiul de plasare, cel mai bun din Santa Barbara, o asemenea clientă cerînd o slujbă pe

lîngă o doamnă sau un bătrîn. Uneori o făcea în glumă. El plasase vedeta vedetelor ca menajeră pe lîngă un paralitic, de altfel un paralitic prefăcut, care voia să știe ce e o adevărată femeie de serviciu... Dar acesteia nu părea că-i arde de o experiență teatrală...

— Nefericită ? Griji ?

— Nu.

— Un soț inexistent ? Copii care fug ?

Asta era caracteristica domnului Martinez. Ghicea totul, în mare, dar totul.

— Nu.

— Nu sînteți obligată să mi-o spuneți. O viață fără dragoste, nu-i așa ?

— Nu.

— N-ați spus nu niciodată în viața dumneavoastră atît de des. Sînteți mai curînd o femeie care spune da ?

— Da.

— Vreți să slujiți ? E la modă. Vreți de lucru sau robie ? Nu vă prea pasă de leafă, nu-i așa ?

— Ba da.

— Nu... Nu știți să faceți nimic ?

— Să frig un cotlet.

— De altfel, nu e nevoie de nici un talent pentru slujba la care mă gîndesc pentru dumneavoastră.

Ciudat drum pentru o femeie de serviciu care ia o slujbă. Domnul Martinez o apucă pe drumul cel mai frumos, apoi pe cea mai frumoasă alee, apoi căută parcă cel mai frumos peisaj, cei mai frumoși copaci. Avea de unde alege din belșug, dar îi alese pe cei mai frumoși. Așa ajunseră pe cel mai frumos punct de pe coastă... Era cu atît mai frumos, cu cît era ascuns.

— Aici e.

Un chinez bătrîn veni să deschidă portiera automobilului. Îl întovărășeau doi ciini danezi. Ceva mai în urmă, o pisică lipsită de rasă, dar nu de instinctul rasei... Era burtoasă de o puteai rostogoli.

— Iată, spuse Martinez. Ați văzut tot.

— Ce-am văzut ? Pe cine am văzut ?

— Pe toți cei pe care îi veți vedea vreodată în casă.

— Și stăpîna ?

— Nu există. E o fundație. Stăpîna era cea mai veche clientă a mea. A murit acum douăzeci de ani.

— Ce am de făcut ?

— Să țineți casa în ordine pentru o întoarcere. Clienta mea își pierduse sora în 1858, o soră care avea optsprezece ani. Plecase pe mare și nu s-a mai întors. Clienta mea n-a acceptat niciodată ideea c-ar fi moartă. Proprietatea asta îi e sortită ei...

— Cine era ? O țicnită ?

— Nu. O femeie sensibilă...

Se aflau în bibliotecă. Dulapurile cu zăbrele erau închise cu lacăte ruginite...

— Foarte sensibilă... Vedeți. A închis dulapurile astea și n-a mai deschis nici o carte din ziua în care, citind Dickens, ajunsese la un pasaj în care un peticar, ca s-o facă să tacă pe nevastă-sa, îi spuse să-și țină clanța. Își retrăsese și abonamentul de la ziare.

Edmée zîmbi... Avusese o prietenă de felul ăsta, care își amîna mereu căsătoria pentru anul următor, pentru că bărbatul pe care îl iubea întrebuința din cînd în cînd cîte un cuvînt vulgar, care o jignea pentru un an întreg. În primul an întrebuințase cuvîntul „a se îndopa", în al doilea an cuvîntul „burdihănos". Avea să se lege cu cel care peste un an avea să spună „hlizeală" și peste doi „mă doare-n cot" ? Orice șovăire i se curmase : în seara de 14 Iulie el întrebuințase, în legătură cu artificiile, verbul care desemnează explozia pentru petarde [1]. Rămăsese fată bătrînă...

— Ca să vă înțeleg bine, trebuie să țin casa în ordine pentru întoarcerea... cui ?

— A Herminei. O cheamă Hermina. Chinezul îngrijește grădina. Femeia de serviciu pavilioanele... Aveam

[1] Adică *pétarder*, care are aceeași rădăcină cu *péter* (cu o semnificație vulgară).

o provensală, credincioasă, dar casa mirosea a usturoi... Usturoi adevărat. Casa era gata pentru întoarcerea lui Petrarca, a Laurei... Nu a Herminei. A plecat.

Edmée tăcea. Martinez ghici, firește.

— Vi se pare puțin artificial. V-ar fi plăcut mai mult să fiți o adevărată femeie de serviciu. Nu vă grăbiți. Orice femeie tînără și drăguță are încă o frumoasă carieră de femeie de serviciu în fața ei...

Intrară. Firește, nimic nu era gata pentru întoarcerea Herminei. Cearșafurile erau giulgiuri... Alergau păianjenii pe ele.

— A avut îndoieli pe patul de moarte. Dar n-a schimbat nimic. La urma urmei, trebuie să se fi gîndit că e totuna. Casa trebuie să fie în ordine în cazul unei învieri.

Nimic nu era în ordine nici pentru o înviere. Proastă femeie de serviciu. Toate acuarelele din odaia Herminei erau strîmbe... Doar dacă nu cumva chiar Hermine...

— Dacă se întoarce, întrebă Edmée, cum am s-o recunosc ?

— Va suna la clopoțelul ăsta chinezesc de lîngă intrare. Așa suna totdeauna.

Adăugă, simțind că pitorescul ăsta îi displăcea Edméei :

— E o casă de îngrijit, asta-i tot. N-aveți decît să uitați restul.

— Foarte bine. Îl uit.

— Numai trei persoane au voie să intre în grădină. Unul dintre vechii ei prieteni, domnul Blanks, care era constructor de corăbii în 1880 și care vine să vadă trecînd modelele noi, și o pereche, doi elvețieni. Femeia e profesoară de literatură și el de gimnastică. Ea citește în vreme ce el face salturi primejdioase. Cu toate astea, a determinat-o de cîtva timp să citească în maiou. Asta e tot... Uite ce frumos e !

Nu era decît o grădină, cu cerul, cu marea, dar prin iarbă străpungeau stînci de acel cuarț frate cu cristalul, și inima globului mijea, pătimașă...

Avea să fie bine aici, cu Abalstitiel... Călătoria de nuntă !...

Totul e gata pentru întoarcerea Herminei. Dacă se întoarce bătrînă, există chiar o odaie în care se poate face focul. Dacă se întoarce tînără, e o manta mică agățată în cuier. Clanțele ușilor strălucesc, toate ventilatoarele funcționează. Cearșafurile sînt schimbate în fiecare săptămînă. E plăcut să schimbi lenjerie albă. Și flori curate. Și ape limpezi. Edmée se simte noroi și murdărie pe lîngă Hermina. Uneori lasă havuzurile deschise toată noaptea. Herminei îi plăceau havuzurile... Și Claudiei... S-ar putea ca într-o zi să se întîmple o încurcătură în macazurile Domnului, și să vină Claudie în locul Herminei... S-ar rîndui lucrurile... Mai rămîn treizeci de ani buni ca să le aștepți... Din 1858 păsările își hrănesc puii, șobolanii mănîncă ouăle, ciinii sar după veveriţe, mangustele scotocesc, pentru ca grădina Herminei să aibă același număr de vieți, de jocuri, de gesturi... Pisica a avut șapte pui. Îi cară unul după altul, apucîndu-i de gît, într-o mutare necontenită. Cu dinții, de ceafă. Sug împreună, în afară de unul, căruia încearcă să-i trezească interesul pentru lume așteptînd ca unul dintre frații lui să-i lase un sfîrc. Îi linge, cînd e nevoie, unul după altul. Ah, ce frumoasă e maternitatea... Peste doi ani, se va împlini centenarul Herminei, și Claudie va avea douăzeci de ani. Ar fi un mare noroc să le vezi în anul acela... Edmée, ca să n-aibă un șoc, a scos limba clopoțelului...

Se face ziuă. Noaptea se duce... Edmée a uitat în sfîrșit care din două a început... Nici o veste din lume... Bărbatul campion al Claudiei crede că a prins-o pe Claudie, că a sărutat-o pe Claudie. Crede că sărutările fără roșu se prind de obrajii Claudiei. Crede că atunci cînd Claudie, fremătătoare, cu ochii pierduți, se duce, își revine, că Claudie se dăruie... Din partea celui care plătește, deplină aprobare, mari solii de liniște. Îi încredințează din vreme în vreme Edmée nu supravegherea casei, ci a colțului de lume în care trăiește. Și înainte era foarte frumos, dar Edmée a curățat cerul. A îmblînzit marea. Perechea el-

veţiană e la odihnă, bărbatul şi-a scrîntit un picior cînd încerca, pentru a o cuceri pe Edmée, triplul salt mortal. N-a izbutit decît dublul salt mortal — şi încă o jumătate. Palmierii o salută pe Edmée, dar nu numai ei. Domnul Blanks vine în fiecare sîmbătă, ziua plecărilor către China. Priveşte vapoarele cu ocheanul, le notează numele, le pre-ţăluieşte tonajul, pune prinsoare pe viteza lor, apoi, cînd soarele apune, le priveşte cu un binoclu negru, şi dacă o vede pe Edmée de departe, de foarte departe, pentru că e presbit, se înclină, o salută adînc. Asta e proporţia oficială... Un salut domnul Blanks, o sută de saluturi palmierii...

Capitolul XI

Scrisoarea era de la domnul Kalegian, bătrînul subdirector de la Hollywood, cel cu nas de tucan, care îi dăduse Claudiei, din dragoste pentru Edmée, raritățile sacerdotale salvate de la jefuirea Erzerumului.

Scumpă doamnă, scria domnul Kalegian, *am aflat de la domnul Martinez unde te-ai retras. Nu pot face nimic pentru dumneata? Am să te chem, fără îndoială, într-o zi, mi-ai făgăduit cîndva... Sînt emoționat văzînd că mă crezi nemuritor. Dar tocmai că nu e așa. Adevărul e că trebuie să profiți cît mai repede de mine. Tensiunea nu înseamnă nimic, îmi spuneai pe vremuri, dar am cam vreo 26... Totul este diferența între cele două cifre, îmi spuneai, distanța între ele... dar eu am 25,5—26. O flebită nu e mare lucru, adăugai, și mă asigurai că flebitele se înțeleg foarte bine cu asemenea tensiuni. Și îmi mai repetai că numai ereditatea are un preț în sănătatea omului, dar de data asta am să-ți mărturisesc că tata era cel puțin alcoolic. Din pricina asta nu beau eu. Cînd beau un pahar, sînt beat de tot ceea ce a băut tata, și încă un pahar pe deasupra. Ficatul meu merge rău, dar dacă m-aș teme pentru ficat, m-aș putea teme și pentru pilor, care, după opinia generală, e uzat. De altfel, la mine totul e uzat. Medicii*

îmi spun că mă ţin prin ansamblu. Ar fi putut spune prin vestminte. Duminica, gătit pentru liturghie, sînt foarte bine... Se tem însă că într-o bună dimineaţă are să-mi fie silă să mă trezesc, să mă ridic din pat, să respir, şi mai ales să mă îmbrac !... Atunci ansamblul se va surpa... Dă-i repede un semn, atît cît se mai ţine.

Edmée era emoţionată. Dacă ar fi descoperit-o Pierre, ar fi fost supărată pe el. Pe domnul Kalegian, nu. Avusese totdeauna mai multă încredere în personajele episodice, decît în eroii principali. Din copilărie încă se găsise totdeauna gata în jurul ei, la acele răscruci ale destinelor, în care, pentru alţii, se aşază îngeri cu săbii de foc, un şir de bătrîni cu suflete şi nume pitoreşti, cu o morală îndoielnică, cu spirit nobil, puţin ţicniţi, puţin dispreţuiţi. Bărbatul ei trebuise să se întîlnească cu Vincent d'Indy ca să-l împingă către muzică, prin intermediul cvartetului de coarde ; cel care o adusese pe Edmée la Bach era domnul Bouvringot, fost notar falit, care o învăţase să cînte la flaut, şi la toate răscrucile de entuziasm, de îndoială, de moarte, la care Pascal, mareşalul Foch sau Beethoven îl aşteptau pe Pierre, cu chipul exact şi cu expresia de pe care fusese luat mulajul suferinţei sau al luciditătii, domnul Têtepied, domnul Gonzalès Martinez, domnul Kalegian, în general pociţi, bîlbîiţi, nesiguri pe ei înşişi, o luau pe frumoasa Edmée şi o conduceau, cu darul de a presimţi şi cu generozitatea hamalilor, în aripa insensibilă a durerii sau în aripa liniştită a delirului... Nu era de mirare că domnul Kalegian dădea semn de viaţă... Edmée îşi dădea seama că de cîtva timp se pregăteau multe evenimente în casă sau în sinea ei... În clipa asta de pildă, citind scrisoarea, avu o impresie pe care nu şi-o explică la început, şi care se lămuri deodată. Nu se simţea singură.

Ascultă. Asculta mult de cîtva timp... Nici un alt zgomot decît paşii paznicului şi ai animalelor. Nici Hermine nu se întorcea... Clopotul fără limbă ar fi găsit mijlocul să sune pentru Hermine... Manteluţa din cuier s-ar fi mişcat... Nu era nici un vizitator, cei doi cîini lătrau de cum se apropia cineva. Edmée înţelese dintr-o dată. Şedea în faţa unei gravuri, a unui portret. Ochii ei trebuie să se fi

așezat pe chipul acela care o privea și el în față, și schimbul acesta de priviri curmase starea ei de singurătate... Făcu un semn cu mîna portretului și începu din nou să citească.

Dar parcă, prin semnul acela, ar fi acceptat ficțiunea, i-ar fi dat portretului drept la prezență. De altfel, își spunea ea, era primul semn pe care îl făcuse vreodată unui portret. Sau unui tablou. Sau unui bust. Nu săruta fotografiile, nu mîngîia statuile, nu striga către ecou. Niciuna dintre inscripțiile puse în grădinile publice sau agățate în muzee, care te opreau să atingi Îngerul Bunei Vestiri bolonez sau Tanagralele n-o priveau pe ea. Nici nu le vorbea. În vreme ce Pierre cocheta cu bibelourile, săruta în fiecare seară, pe ascuns, portretul Edméei — capul era totdeauna umed —, vorbea cu ele, își însușea, recitîndu-l, poemul în care Victor Hugo însărcinează o floare culeasă pe malul Oceanului să se ducă să moară pe o inimă, abis mai adînc, Edmée rămînea cu universul neînsuflețit într-o rezervă care, monden, se exprima prin fraza: „Nu vorbesc cu el..." Nu vorbea cu paharul care i se spărgea în mînă, cu gazul care fusese lăsat deschis, și chiar efigiile omenești îi păruseră întotdeauna ceea ce par ochilor animali, efigii neomenești. Azi pentru prima oară ieșea din această rezervă față de lucruri. Trebuie să li se spună pe nume, ce o apucase ? Adîncită în lectură, făcu un al doilea semn cu mîna portretului.

— Ei, ce s-a mai întîmplat ? Ce pot face pentru tine ?

Portretul răspunse pe loc. Era un portret care știa ce vrea.

— Vino să mă vezi.

Era un portret de bărbat. Tutuise un portret de bărbat. Numele lui era gravat acolo. Era Spontini. Spontini în haine de gală, cu ochii negri, cu o vanitate carnală pe buze și pe nas pe care ca n-o putea defini, și trăind neînchipuit de adevărat, poate pentru că Edmée nu privise niciodată bine portretele pînă în ziua aceea.

„Să sperăm că muzica ta e tot atît de vie ca tine", se gîndi ea. Dar Spontini părea că nu se prea sinchisește de

muzica lui. Nu se afla acolo ca muzician, se afla prin dreptul pe care îl are orice om celebru de a veghea la obişnuitele acte omeneşti, şi plăcerea pe care o avu Edmée să-l vadă răsărind deodată din perete era asemeni plăcerii pe care o ai cînd, stînd de sentinelă, îţi vine schimbul. De cîteva săptămîni în viaţa ei erau clipe palide, goale. Nu şi le mărturisise ei înşişi. Dar prin faptul că acum un veac mulţimea aplaudase entuziast *Vestala,* o operă la care poate că şi Stendhal avusese un strapontin, Spontini avea dreptul să intervină veşnic în certurile şi conştiinţele omeneşti. „Şi ceea ce era mai extraordinar, se gîndea Edmée, e că eu o admit, că vederea lui mă uşurează. Înseamnă că Spontini e scăparea mea pe lumea asta... Nu singura, pentru că văd deodată pe celălalt panou, de parcă s-ar deschide încă o fereastră, pe Donizetti, care îmi zîmbeşte. Ceva mai puţin grăsuţ. Cu gulerul mai puţin îngrijit. Un alt fel de ajutor... Mulţumesc pentru vizită."

Seara însă, Spontini şi Donizetti nu mai erau singuri. Toată ziua înfloriseră oameni celebri în casă. Cînd privirea Edméei se aşeza mai temeinic undeva, făcea să răsară un pictor, un scriitor. Longfellow se afla în salon, copil, era pe semne prima lui fotografie. Emerson se afla muribund în odaie : era ultima. Se năştea cîte un chip celebru din toate zidurile pe care le privea, din toate cărţile pe care le deschidea ; începu să vadă pînă şi busturile lui Washington şi al lui Franklin. În jurul ei se stabilea un fel de consiliu de administraţie al vieţii ei ; membrii ei erau Chopin, Livingstone. Înţelese deodată că în casa aceea în care nu aştepta decît o moartă, se strecuraseră toţi cei de care se ferise atît de bine pînă în ziua aceea, oamenii mari.

„Iată-i, îşi spuse ea... Am ajuns la punctul la care era Claudie cînd au început să se ivească în odaia ei. Fără îndoială, că au intrat în complot."

În adevăr, se alcătuise un complot împotriva Edméei, o înţelegere între chinez, animale, casă, timp. Complotul consta în a înlocui acea Edmée fericită, care îi conducea, cu o Edmée nervoasă, neîncrezătoare, sensibilă. Nu era altceva decît o substituire a Edméei... Edmée trebuia să şi-o mărturisească : azi i se puneau problemele pe care le dispreţuise în cel mai înalt grad odinioară. Cea a persona-

lului. Edmée n-avusese niciodată încurcături cu femeile de serviciu. Servitorii se puteau încăpăţîna în cusururile şi calităţile lor de slujitori ; ea n-avea glas, n-avea o conştiinţă specială pentru oamenii de serviciu, şi iată că seara trecută, în faţa unei neglijenţe, de altfel obişnuite, a chinezului, se simţise apucată de delirul sfînt pe care nu-l simţise niciodată, de acea furie a stăpînului faţă de sclav, pe care o moştenise, fără îndoială, de la maică-sa şi de la bunicele ei. Chinezul se bosumflase, iar ea, care fusese totdeauna numai dreptate, respect faţă de alţii, fusese apucată de o dorinţă, ca de o molipsire, să citească scrisori de slugi, să răscolească în fundul cuferelor, să verifice greutatea kilogramului de fructe. Instinctul sfînt al gospodinelor o dusese drept la o ladă veche cu ovăz din fostul grajd, în lada asta către sertarul al treilea, în acest sertar către un teanc de albituri. Desfăşurase pe rînd, ca pe nişte copii, una după alta, rufele chinezului, şi găsise în mijloc una dintre cămăşile ei roz, trei perechi de ciorapi de-ai ei, şi, chiar în mijlocul mijlocului, bricheta ei. Totul fără să dea greş, fără o şovăire, fără o orbecăială. Noţiunea asta de personal se întinsese, pornind de la chinez, asupra spălătoresei, a negustorului de gheaţă, pînă şi asupra grădinarului care îi vindea miere. Descoperise la rîndul ei, aşa cum descoperise mama ei, conjuraţia furnizorilor, trădarea cronică a celor din casă ; şi războiul sfînt al stăpînelor şi al intendentelor o înrolase în cohortele lui. Bănuielile ei se opreau la albituri, apă şi albine. Voise să nu-i pese, să-şi spună că nu căzuse totuşi atît de jos, îl chemase înapoi pe chinez ca să-şi dovedească că era liniştită, lucidă, dar la prima minciună i se făcuse negru înaintea ochilor, îi clocotise sîngele... Da, era în oaste, în oastea împotriva bucătăreselor, împotriva muştelor, împotriva dezordinei... Complotul animalelor nu era mai prost ţesut. Acelea acţionau în domeniul afecţiunii, al înduioşărilor. Acelea îi lingeau ceea ce Edméei îi plăcea mai puţi : picioarele, urechile, şi Edmée le îndura. Acelea veneau să se culce în locul de pe lumea asta în care Edmée ţinea să fie singură, în patul ei. Era o pisică pe care trebuia s-o ţii de labă, ca de o mînă, cînd dormea. Edmée o ţinea. Acolo complotul era opus celui al oamenilor. Voiau să-i descopere tot Edméei ; cîinele o

ducea la trupul şobolanului pe care îl omorise, papagalul la linguriţa de aur pe care o ascunsese în căptuşeala de zinc a văsucului lui de seminţe de floarea soarelui, pisicile la puii lor nelegitimi. Revelaţiei nesupunerii, egoismului, anarhiei care domneşte în lumea umană, îi corespundea cea a dragostei, a încrederii lumii animale. Dar răul era tot atît de mare, de vreme ce era aceeaşi dorinţă de a o scoate din lumea Edméei. Complotul izbutea de fapt să-i dea înapoi nişte simţuri de care nu avusese niciodată nevoie, acum poruncitoare, făgăduitoare sau copleşite. Tot trupul o durea, aşa cum o duruseră sînii cînd era însărcinată. Plimbarea ei zilnică, acea plimbare în care odinioară fiecare copac, fiecare floare, fiecare adiere îi dădea o întîlnire şi nu era decît o absenţă şi o nesfîrşită făgăduială de copac, de floare, de adiere, devenea o trecere în revistă a unei lumi lustruite şi complete. Încetase acea fugă a naturii prin faţa ei. Pudoarea se schimbase într-o îmbiere îndoielnică. Toate o îmbiau, toate se dăruiau, se albăstreau sau se îmbujorau. Era ca un bazar sau ca un rai. Festivităţile soarelui cînd răsărea sau apunea, a lunilor pline sau răscroite, bărcile havaienilor care cîntau în despicăturile dintre valuri, se ploconeau în curtenia mării şi a cerului. S-ar fi spus că întreg universul primise misiunea de a o absorbi. De a o absorbi de la ce ? De la cine ? Devenea mîncăcioasă, devenea cochetă... Pentru cine ? Se încercau cu ea toate mijloacele, care nu sînt felurite, prin care erau absorbiţi Hanibal, sau Cezar sau Sfîntul Anton, adică puritatea ceasului, formele goale în larg, şi toate aveau efect. Această mulţime de clipe arzătoare şi de păsări-muscă, o duceau cu ipocrizie către o condiţie modestă, pe care n-o cunoscuse niciodată. În fiecare săptămînă se organiza o desfăşurare uriaşă a naturii, al cărei rezultat era să-i dea unul dintre cele mai obişnuite apanaje ale condiţiei umane. În seara ciclonului, se surprinse brodînd. În seara rechinilor nu se putu stăpîni să nu tivească perdelele. „Dacă mai vine şi un cutremur, îşi spunea ea, mă apuc şi de cusătură în cruciuliţe..." Avea zile fără pereche în care spăla rufe, nopţi strălucitoare în care cîrpea. Din toată Oceania veneau curcubee, brize, pelicani, sfărîmături de corăbii sau chiar de insule, ca să-i aducă gustul

dulapurilor, al levănțichii, al sertarelor bine rînduite. Frămîntările toamnei și ale Pacificului, echinoxurile, solstițiile, păreau a nu avea altă țintă decît s-o pregătească pentru o căsătorie chibzuită, pentru un logodnic burghez... „Pentru Pierre", se gîndea Edmée.

Nici oamenii mari nu-și pierdeau vremea. Iată că oamenii mari își întindeau capul, Spontini măgarul, Donizetti boul, ca să vadă pe noua Edmée născîndu-se. De cînd prima lor căprărie ocupase casa, fusese un joc pentru ei să-și înlocuiască operele cu chipul și viața lor. Iată că lectura, muzica, deveneau pentru Edmée ceea ce erau pentru Pierre, nu apropierea unei lumi anonime, a unor pasiuni anonime, ci aceea a unor oameni cu nume și chipuri cumplit de personale. Acel cvartet al *Tinerei Fete și al Morții*, acel *Circ*, acel *Meleag al Guermanților*, își pierdeau puritatea de opere neconcepute, nevrute, renunțau la miracolul lor, nu mai erau transfigurarea subită a zilei însăși și a întîmplărilor ei. Dimpotrivă, nu mai erau decît o taină, taina omului care le scrisese sau le pictase, și tot ceea ce nu fusese pînă acum pentru Edmée decît atmosfera cea mai impersonală și mai insensibilă a vieții ei devenea dintr-o dată o mărturisire, o bucurie sau o jelanie a vieții altora. Acum, cînd cînta la pian sau citea, avea nevoie să caute în *Encyclopaedia Britannica* biografia și portretul autorului. Află că Spontini avea un caracter prost și se răzbuna pe manșetele lui, că Donizetti în 1842 abuză de plăceri, că fu pedepsit pentru asta începînd din 1843. Omenirea căpăta chipuri pentru ea. Sonatele, tablourile, poemele în care nu izbutea să vadă altădată decît o rezonanță, o iradiere a ei însăși, nu mai aveau asupra ei altă influență decît aceea a publicității pentru un mod deosebit de bucurie sau de durere omenească. Din muzica lui Schubert, naștere neprevăzută, se născuse Schubert, din muzica lui Mozart, Mozart. Le citea viața. Simfoniile, operele, cîntecele nu mai erau decît un acompaniament, acompaniamentul excursiilor lor, legăturilor lor. Oamenii mari își îndeplineau menirea, care e aceea de a mobila clipele de viață ale oamenilor mici. Prin ei se strecura în Edmée un gust pentru intimitate, pentru odihnă, pentru plimbare. Parcă cineva, văzînd-o neînstare să reînceapă viața de toate zilele prin mediocritate, îi însărcina pe Schubert și

Mozart s-o învețe bucuria plimbărilor pe măgar, meritele umbrarelor, sîciiala frigului la degete. Și izbutea. Îi treceau din gură, din mînă, ca din cioc o hrană, gustul lămpii aprinse în amurg, al valsului, al dulcețurilor, al șnițelelor, și chiar, asta fără știrea lor, al radioului. Mișcarea fericită a acestor oameni mari între podoabele, instrumentele și uneltele lor, o cîștiga treptat. Se trezea noaptea la gîndul că merele nu erau puse pe un strat de paie. Era aidoma unei treziri a lui Mozart... Poruncea să se pună în grădină capcane pentru paraziți : îl vedeai foarte bine pe Schubert ajutînd-o, cu o săpăligă în mînă... Către cine o duceau ? Cui ?... „Lui Pierre", se gîndea Edmée... Începea să știe și cui o smulgeau.

Cîteva rînduri de la domnul Kalegian, căruia îi scrisese să-i trimeată portretul lui Mozart, nu-i mai lăsară nici o umbră de îndoială.

Domnul Kalegian sosise chiar a doua zi, cu portretul lui Mozart. Se privise în oglindă înainte de a pleca. In adevăr, îi plăcea mai mult să dăruiască portretul acela, decît pe al său. „Cu atît mai mult cu cît i se văd mîinile, se gîndi el. Ale mele au arătătorul strîmbat de gută și de obișnuința de a-mi pune pantofii fără ajutorul limbii de pantofi, iar sub unghia inelarului stîng o umflătură roșie seamănă ciudat cu o eczemă. Și chiar e. De ce n-ar semăna ?... Cele ale lui Mozart sînt cu mult mai frumoase. Diferența e că Mozart e mort și că eu trăiesc, că pot asculta Mozart — nici nu mă costă nimic, am un bilet de intrare permanent — iar el nu poate. Cînd te gîndești, e chiar nedrept. E o porcărie ! E o scîrboșenie !"

Cînd o văzu pe Edmée, avu un șoc.

„Ce femeie superbă ! își spuse el. Dar nu mai e aceeași."

Nu stătea în firea domnului Kalegian să se mire de schimbarea oamenilor. Felul ocupațiilor pe care le avusese de cînd plecase de la Erzerum îi îngăduia, dimpotrivă, să-și revadă fără uimire foștii colegi sub cele mai deosebite forme și să primească fără discuție orice metamorfoză omenească. I se întîmpla să-și recunoască telegrafistul, dactilografa, libretistul pantomimelor liliputanilor a căror trupă o condusese cîndva, în fotografiile dictatorilor, ale nevestelor de pairi, ale condamnaților la moarte, și ase-

mânarea cu tovarăşi pierduţi care se strecura în portretele regilor vechii dinastii sau a mareşalilor victorioşi nu-l uluia mai mult. Ştia, din experienţă, că singura făptură statornică pe lumea asta e piticul. O adunare de pitici e o adunare de refuz de a cîştiga războaie, de a conduce *Stock Exchange,* de a fi preşedinte al Republicii... I-ar fi părut firesc ca Edmée să se urîţească, să se îngraşe, să aibă părul violet, să se cheme cu un nume coreean. Dar schimbarea pe care o vedea la ea era tocmai aceea pe care n-ar fi prevăzut-o niciodată. Edmée se afla în casa pe care şi-ar fi închipuit-o pentru ea, într-un loc care era peisajul ei, era mai frumoasă decît cu patru ani înainte, glasul, mişcările ei erau mai nobile, şi cu toate astea, şi domnului Kalegian nu-i plăcea cuvîntul, avea pe ea un văl pe care nu-l văzuse decît pe unii actori după filmul vorbitor : decăderea...

Îi arătă moşia ei, casa ei, odaia ei. Fiecare privire îi dovedea domnului Kalegian că nu locuia cu nici o manie, cu nici o josnicie. Stătură de vorbă. Află că sănătatea ei era desăvîrşită, că marea criză n-o mai apucase niciodată. Instinctul care făcuse din el cel mai bun samsar de actriţe de pe Broadway îi spunea că nu-i lipsea nici un dinte, că n-avea părul vopsit. Sprînceana Edméei era mereu arcul Domnului, pentru a întrebuinţa o metaforă la care ţinea ; unghiile suple, glandele discrete şi topite, ligamentele uşoare. Nu se micşorase cu acel sfert sau acea treime de centimetru cu care scade cea mai puţin susceptibilă vedetă după un insucces... Dragostea pe care o avea pentru Edmée în alt compartiment al sufletului nu-i lăsa nici ea nici o îndoială în privinţa asta : nu învăţase să mintă, să înşele, să se mintă pe ea însăşi, să se înşele pe ea însăşi... De ce atunci dezamăgirea asta, aceeaşi pe care o simţise cînd revăzuse mica sfîntă asiro-caldeeană, aceea care îl văzuse pe sfîntul Toma, pe care sfîntul Toma o vizita dintr-o curiozitate de fost necredincios, şi a cărei înfăţişare, cuvînt, chip mărginit îi striga în ziua aceea : „Sfîntul Toma nu mă vede, sînt aceea pe care sfîntul Toma n-are s-o mai vadă niciodată."

„Iat-o femeie desăvîrşită, îşi spuse domnul Kalegian, mîncîndu-şi pîinea prăjită cu unt. Iat-o soţie desăvîrşită. Dar nu mai e vorba de Edmée cea desăvîrşită".

Dar domnul Kalegian nu știa — nu degeaba era el oriental — că Edmée îi vedea dezamăgirea. Atitudinea lui, fără s-o bănuie, nu era comandată niciodată de voința lui, ci de natura obiectelor sau a făpturilor care îl înconjurau. Atitudinea domnului Kalegian, cînd era poftit de prieteni, se deosebea față de linguriţele de desert, după faptul că erau veritabile sau dintr-o imitație, adică pînă la urmă față de prieteni. Dacă te aflai la un negustor de covoare, era destul să te uiți la domnul Kalegian ca să știi dacă covorul era veritabil sau nu, chiar dacă vînzătorul îi era rudă și cumpărătorul dușman. Existau începuturi de primăvară mincinoase, cai de curse proști, cărora atitudinea domnului Kalegian le da pe față numaidecît înșelăciunea sau șmecheria. Din pricina asta veneraţia lui nu izbutea în clipa de față să-i ascundă Edméei un fel de superioritate, de libertate... Se înclina tot atît de adînc ca altădată. Ochii, inima lui se umpleau de imaginea ei cu aceeași voluptate și cu aceleași convulsii ale gîtlejului, dar avea un aer slobod, un ton ridicat, care dădea ceva umilitor, de măgulire, gesturilor lui, cuvintelor lui. Îl pierdu o clipă cînd, înainte de a pleca, luă mîna Edméei s-o sărute. „Dar nu din pricina mîinii mele, își spunea Edmée, ci din pricina pietrii inelului meu. Asta înseamnă numai că piatra e adevărată. Eu nu mai sînt adevărată... Ce drăguț e ! Cîtă osteneală își dă ca să-mi ascundă dezamăgirea lui ! Niciodată n-a fost domnul Kalegian mai cruțător și mai curtenitor în fața falsului argint-aurit !"

Tc domnul Kalegian găsi cheia tainei, cînd îi spuse, dupâ ce se urcase în automobil :

— Dragă Edmée, bizuie-te pe mine. Am să îndrept eu răul. Nu poți trăi așa, părăsită.

Părăsită ! O bănuise ea. Nu îndrăznise să și-o spună singură, tocmai pentru că ea nu părăsea, era credincioasă. Nu-și mai putea ascunde că nu mai simțea, nu mai era acolo acea prezență în ea, în jurul ei, care nu-i îngăduise niciodată să aibă vreo clipă de singurătate ! Totul se lămurea. Această strălucire a lumii, acest luciu al obiectelor, venea de la ceea ce era stins în ea. Abalstitiel nu mai era acolo, trăda... Iată unde o ducea pe Edmée faptul că îl îngăduise sub forma lui neoficială, că nu-l alesese, ca

celelalte, sub numele lui de Devotament, de Pietate sau de Jertfă, că nu voise să fie soră de caritate, călugăriță sau croină : sub forma asta, trăda. Profita că nu i se ceruse un angajament oficial, un jurămînt, o uniformă, trăda. Prezența divină era mai ușuratică decît un iubit, cînd nu era legată printr-un contract. Plecase fără s-o anunțe, fără să lase nimic ! Nopțile de insomnie, care acum cîteva săptămîni erau încă nopți de o încredere nemărginită, deveniseră dintr-o dată nopți de dureri de cap, de cute în cearșafuri. Plimbările singuratice nu mai duceau la întîlniri... Singurătatea nu mai era o întîlnire... Fără îndoială, Edmée știa că nu era singura femeie din lume care cunoscuse această tihnă, acest hatîr, nici prima care fusese trădată, dar ea merita mai multă cruțare. Nici o femeie nu mersese atît de departe în dragoste pentru o simplă prezență. Nici una nu simțise mai bine această travestire în aer, în lumină, în lîncezeală, și nu i se dăruise în asemenea măsură. Într-o legătură în care altele aiurează, slăbesc, se sfrijesc, nici una nu rămăsese atît de desăvîrșit rațională, atît de desăvîrșit femeie, și nu simțise mai bine valoarea propriilor ei sărutări, a căldurii ei omenești, în fața acestei încrederi fără chip și fără nume. Va să zică el nu-și dăduse seama de nimic ! Nu înțelesese ceea ce era Edmée, soiul ăsta de feciorie pe care o păstrase față de bărbați ; modestia cu care străbătuse cercul aleselor. Din legătura asta, din care celelalte ies împodobite și bogate pe viață, ieșea cu mîinile goale, nu profitase de situație. Întrebuințase această stăpînire a lumii care îi fusese hărăzită vreme de cîțiva ani, ca să se acopere, ca să se ignoreze ea însăși, ca să se ascundă... O favorită mai dibace ar fi ieșit din ea cu aventuri, cu amintiri : scrisorile lui... Dar ei nu-i rămînea nimic altceva decît o inimă renovată pentru viața burgheză, o inimă pentru servitori, pentru capcane de șobolani, pentru lecturi de romane... I se dădeau înapoi toate bagajele pe care, de pe cînd era copil, le lăsase la intrarea acestei preferințe, oamenii mari, muzica, natura... Îi erau dați înapoi Pierre, Jacques... Îi erau dați înapoi cu rea-credință, cu pretexte culese din cele mai urîte despărțiri : „La început ai fost a altuia, ai fost mamă de familie !“ I se dădea înapoi chiar ceea ce nu i se luase, dintr-o confuzie cu altă favorită mai puțin perfectă : nemul-

ţumirea, ciuda... Şi, ca şi cum ar fi fost vorba mai ales de trupul ei în legătura asta ireală (asta, în adevăr, i se ascunsese), i se dădea înapoi un trup în care simţea cum domnesc deodată îndatoririle şi cerinţele. Degetele ei erau cumplit de degete, pieptul ei cumplit de piept, degetele de la picioare, nările, cumplit de degete şi nări... Celălalt, ca s-o plaseze mai uşor, o schimba în femeie, în ceea ce socotea el o femeie... Părăsită ! Iată de ce căuta zadarnic să găsească din nou starea aceea de linişte, de har, de voluptate tainică pentru care jertfise tot, pentru care era încă gata să jertfească tot... O pierduse, asta o enerva mai mult decît orice — era firesc să fie enervată, ea, care nu era niciodată, de vreme ce ea nu mai era ea —, fără să fi greşit sau să fi înşelat...

— Dar unde eşti ! îi venea să strige. Unde te ascunzi?

El nu era nicăieri, dar ea avea o mare poftă de mîncare dimineaţa. El nu era nicăieri, dar războiul cu chinezul continua. Nu era nicăieri, dar erau viespi, ţînţari, urechelniţe. Universul colcăia în absenţa lui Abalstitiel. Se vedea, în adevăr, ce e universul, un om de paie şi o minciună. E de neînţeles ca eternitatea să fie fluşturatică !

Într-o dimineaţă se trezi cu furia femeilor blajine a căror viaţă a fost sfărîmată, şi sînt lacome de răzbunare. Dacă celălalt credea că ea avea să admită mişelia asta şi să se întoarcă la bărbatul care o aştepta acolo, n-o cunoştea. Prea ar fi fost simplu. „Te-am luat cu cinste, spunea el, te las cu cinste !..." Femeii nu-i pasă de cinste... Avea să se răzbune. Se sculă, împinsă de o ură neinduplecată. Acest şantajist ticălos trebuia umilit. Prin ce mijloc ? Femeile n-au decît unul. Dar e de preţ. Nu ştiu să-şi umilească aproapele decît cu propria lor ruşine. De altfel, toată mîndria asta tainică trebuia lichidată şi ea o dată pentru totdeauna ! Fără îndoială că după asta n-avea să se simtă mai prost. Ce noroc, dacă s-ar fi simţit mai prost!

Chiar în după-masa aceea profesorul elveţian de gimnastică făcea singur exerciţii pe plajă. Era acolo, frumos, întreg, crescut aproape de păcat aşa cum creşte buruiana de leac lîngă cucută. Lîngă soarta ta se află totdeauna o soartă antidot. Soarta antidot îl trimisese pe atletul diplomat Moravaz de la Chaux-de-Fonds în California, şi de

unsprezece luni îl aducea în fiecare după-masă pe plaja aceea. Făcea acolo — bărbații seamănă cu cocoșii care dansează, își ridică și-și scutură gîtul sau țopăie ca să cucerească găinușa sălbatică — toate exercițiile prin care e cucerită o femeie : dublul salt mortal — nu se mai încumeta la cel triplu — capra fără capră, antrenament la box, șpagat. Ridică fruntea, rămase nemișcat. Edmée venea către el. Femeia aceea inaccesibilă venea către el. Venea chiar de-a dreptul, trecînd peste pajiști și peste borduri în loc să meargă pe alei, așa cum ești silit s-o faci ca să prinzi cîinii. Dacă s-ar fi tras o sfoară între poarta grădinii și profesor, linia n-ar fi fost mai dreaptă. Stătea cu un genunchi în pămînt, pentru că încerca să facă sprinturi... Rămase în genunchi. Luă mîinile Edméei. Dumnezeu privea toate astea de sus, foarte jignit !

— Ce singurătate ! spuse el.

— Acesta e cuvîntul potrivit, rosti ea.

Cînd se întoarse în casă, se uită țintă la Spontini și la Mozart, ca să-i înfrunte... Toți sînt la fel, morți sau vii. Păreau a crede că dacă se lăsase îmbrățișată pe o plajă de un atlet elvețian, îi înșelase pe Spontini și pe Mozart.

Era, într-adevăr, Claudie. Domnul Kalegian coborî din automobil, salută de departe, privi o clipă, de parcă ar fi vrut să se asigure, cu minuțiozitatea lui legendară, că erau în adevăr mama și fiica de care era vorba... A o aduce pe Ifigenia Hecubei, pe Polixenia Jocastei, o adevărată Claudie unei false Edmée sau invers, ar fi fost o operație inutilă și actul unui nesocotit. Era, în adevăr, Edmée. Făcu semn să nu fie luat în seamă. Rămase la distanța care convenea cel mai mult frumuseții lui și pentru care îl pregăteau frizerul și maseurul, la cincisprezece metri. La cincisprezece metri, ansamblul domnului Kalegian era încă foarte prezentabil. Cel puțin așa spera el, pentru că cea mai mare distanță la care se putea așeza față de dulapul lui cu oglindă era de opt metri... El însuși, vai, n-avea să mai vadă niciodată un Kalegian prezentabil.

— Nu vă apropiați ! strigă el... Nu vreau să vă văd !

Îi zîmbiră de departe. Ansamblul se ţinu de minune pînă în clipa în care domnul Kalegian trebui să se urce iar în automobil. Atunci fu mai greu ; genunchii se îndoiau cu o mare neplăcere...

Cînd luă mîna Claudiei, mîna Edméei fu strivită ; avea un inel uriaş. Cînd o sărută, fu zgîriată, avea cercei uriaşi.

— Bărbatului meu îi place să mă împodobesc, spuse Claudie. Uite. Am inele la glezne.

Cînd o strînse la piept, Edmée se lovi. Pîntecele Claudiei era bombat.

— E o fată, spuse Claudie. Vom avea o fată, o Edmée... Dacă ne dai voie.

O strînse pe maică-sa în braţe, închizînd ochii. Era în adevăr prea mult să aibă în ea în seara asta pe mama ei, pe fiica ei.

— Te iubesc, spuse ea.

Asta era superioritatea domnului Bouvringot, domnului Têtepied sau a domnului Kalegian faţă de providenţă, faţă de Dumnezeu. Cînd puneau ordine într-o treabă omenească, era fără cusur. Nici o plîngere. Nici o corectură. Arhanghelul Gavril ar fi cerut o explicaţie între Edmée şi Claudie... Nu există decît burzuluiala inelului, a cerceilor şi dulcea apăsare a copilului. Moise Kalegian le readusese numai la atitudinea pe care o aveau în ajunul supărării. Era de altfel una dintre acele operaţii de care Edmée o crezuse totdeauna în stare pe Claudie : să şteargă trecutul, să elimine destinul... Claudie n-avea să spună niciodată motivul întoarcerii ei, aşa cum nu-l spusese pe cel al urii ei. Nu-şi cerea iertare pentru ura ei, îşi cerea iertare că se întorsese.

— Tu înţelegi tot ! spunea ea.

Edmée înţelegea prea bine.

„Aşa va fi întotdeauna, se gîndea ea. Totul e pe dos. Cînd sînt gata s-o primesc pe Claudie, vine Jacques. Apoi, cînd sînt o mamă ideală pentru Jacques, vine Claudie... Va trebui să mă deghizez... Va trebui să fiu prefăcută !..."

Claudie o ţinea îmbrăţişată, cu Edmée cea mică între ele, cu viitoarea Claudie preconcepută de pe acum în Ed-

mée cea mică... Edméei îi venea să plîngă : faptul că strînsese un bărbat în braţe, că-i sărutase obrajii, părul, buzele de bărbat, n-o schimbase cu nimic pe fiica ei, nu-i dăduse alte braţe, alţi ochi ! Pasiunea Claudiei pentru mama ei, trupul special al Claudiei, rezervat mamei ei, răsărea minunat de intact din îmbrăţişările conjugale, din patul conjugal. Jacques n-o sărutase decît de douăsprezece ori pe Marie-Rose, şi n-o mai săruta pe maică-sa decît ca pe o Marie-Rose mai familiară şi în acelaşi timp mai depărtată. Claudie îşi petrecuse de şase luni încoace cel puţin o treime din fiecare zi încrustată în somnul şi în trezirile lui Harold, dar găsea pentru Edmée buze, mîini, un pîntec care nu-l atinsese niciodată pe bărbatul ei... Prea tîrziu... Edmée nu mai era pregătită şi n-avea să mai fie niciodată la această întoarcere a adevăratei Claudie, cu toată neînduplecarea, cu toată forţa ei. Funcţiona din nou alternanţa fără leac care se perinda la ele de cînd se născuse Claudie, libertatea, alegerea, integritatea, fără să le atingă niciodată în acelaşi timp, dar de data asta Edmée gîndea că în paguba ei, şi pentru totdeauna... Iată că în faţa acestei Claudie însetată de explicaţii fără cuvinte, de pasiune fără mărturisiri, nu se mai simţea decît o mamă obişnuită, curioasă să ştie cum e ginerele, şi apartamentul, şi unde avea să se nască Edmée cea mică...

— Bărbatul tău, începu ea...

Dar Claudie nu se prea sinchisea de bărbatul ei... O luase pe maică-sa de braţ şi o trăgea către grădină. Nu ca să vadă grădina sau ca să vadă casa din grădină, sau ca să se apropie de mare prin grădină. Ci pentru că grădina avea alei şi pentru că se putea plimba dînd ocol, cu maică-sa la braţ, fără comentariile care sînt florile, iarba, munţii şi valurile. Se învîrtiră aşa, în acel soi de mînăstire sau de pistă pe care o reconstituiau odinioară în odaia cea mai încărcată de mobile şi obiecte. „Ieri am numărat de trei ori tacîmurile de argint", se gîndea Edmée.

— Cum e bărbatul tău ?

— Bărbatul meu ? Harold ? Foarte bine. E foarte bine.

Asta spunea şi Edmée despre Pierre. Era cel mai bun, cel mai muncitor, cel mai iubitor... Era foarte bine... Claudie adăugă, ca să încheie :

— Se înțelege de minune cu tata.

— Unde locuiți ?

De data asta Claudie se împotrivi. Principiul lui unde? cînd ? nu era altădată admis între ele. Scăpau întrebărilor de loc, vîrstă, cauză care duce la efect...

— Undeva, răspunse Claudie. Nu departe. E foarte bine.

Totul era foarte bine, ca pentru Edmée odinioară.

— Mamă, spunea Claudie, îți aduci aminte ?

Și vorbea despre o zi care nu rămăsese în amintirea Edméei. Edmée știa de ce vorbea de ziua aceea, pentru că avea caracterul nelipsit odinioară prietenilor Edméei, un fel de inutilitate, un fel de insensibilitate. Iată ziua aceea despre care vorbea Claudie : se treziseră de cum răsărise soarele, nu venise nimeni, nici măcar omul care aducea gheața, trebuiseră să postească, să bea apă călîie, nu se îmbrăcaseră, se culcaseră o dată cu soarele... O zi în care ar fi putut trăi goale, în care sufletul era gol...

„Cel mai îngrozitor lucru, se gîndea Edmée, e acela că trecutul se schimbă în mine, că memoria mea devine o altă memorie. Ceea ce credeam mai limpezit, mai fără însemnătate, se schimbă în enigmă, în rană. Amărăciunea, regretul, uimirea izvorîtă din evenimente, din cuvinte pe care le socoteam cuminți și liniștite... Și durerea... Vocile, care nu m-au atins cu viteza sunetului acum douăzeci de ani, mă întîlnesc acum, mă ating cu viteza luminii... Biata Claudie, care crede c-o ascult... De azi de dimineață n-am în urechi decît fraza doamnei Viénard, cînd ne-a strigat : «Mi l-au ucis pe Georges...» De ce ?"

Doamna Viénard strigase : „Mi l-au ucis pe Georges, cu douăzeci și doi de ani în urmă, odată, la miezul nopții." Era, în adevăr destul timp ca fraza ei să ajungă pînă la Edmée. Atunci abia o băgase de seamă. Cineva bătuse în obloane, mama Edméei le întredeschisese, și doamna Viénard strigase de jos : „Mi l-au ucis pe Georges !" Edmée se coborîse să-i deschidă. Doamna Viénard era o prietenă a mamei ei, văduva unui berar, care continuase afacerile bărbatului ei, o uriașă, croită ca un bărbat, cu fața staco-

jie, care avea trei băieți în război, pe cel care se ocupa de hamei, pe cel care se ocupa de orz, pe cel care conducea punerea în sticle... Mama Edméei, care era puțin surdă, întrebase încă o dată ce se întîmplase, și doamna Viénard răspunsese : „Mi l-au ucis pe Georges !..." Pentru Edmée, asta fusese o durere între alte dureri. O mulțime de fii din cartierul acela, al căror nume îl cunoștea și cărora le spunea pe nume, fuseseră uciși : credea că peste toate doliile acelea din ea, timpul pusese o lespede uniformă. Memoria îi fusese pînă mai zilele trecute un șanț într-un pămînt foarte solid, din care nu ieșeau nici mîini crispate, nici picioare încălțate cu bocanci. Doamna Viénard mai venise de două ori să bată în fereastră, pentru al doilea fiu, apoi pentru cel mai mic. Hameiul, orzul, dopurile nu mai avuseseră mult interes pentru doamna Viénard. Venea cam la același ceas. Îți venea să crezi că primăria întîrzia toată ziua vestea morții și nu se hotăra decît la miezul nopții. Începea să fie un obicei : Doamna Viénard se îmbrăca în grabă pe întuneric, își punea pe întuneric broșa italienească de mozaic care reprezenta un coș galben pe un fond negru, și venea să bată la Edmée... Vizitele următoare ar fi trebuit să fie mai puternic gravate în amintirea Edméei. Fără îndoială că doamna Viénard trebuie să fi răspuns în nopțile acelea, de pe trotuar : „Mi l-au ucis pe Alain, mi l-au ucis pe Bernard..." Nu. De azi de dimineață răsuna numai „Mi l-au ucis pe Georges", devenea mai mult decît un strigăt, devenea o deviză răsunătoare, ale cărei cuvinte erau sfințite și stăpîne pe acea zi. Edmée își aducea acum aminte că o auzise pe vecina de la primul etaj, care întredeschisese și ea obloanele, închizîndu-le și spunînd : „E doamna Viénard. I l-au ucis pe Georges..." A doua zi de dimineață, cînd făcuse primele cumpărături la Magazinul Economic Stephanois, patroana spusese unei cliente : „Știți. Biata doamna Viénard. I l-au ucis pe Georges..." Era o formulă adoptată de orășel... „A slăbit, de cînd i l-au ucis pe Georges." I se spunea și ei : „Era în anul în care vi l-au ucis pe Georges..." „Cine *l-au ?*" se întreba Edmée. Cine erau acei anonimi pe care doamna

Viénard nu îndrăznea, cu bunătatea ei, să-i numească mai mult ? Erau niște ființe fără nume. Nu spusese : „Fritzii *mi l-au* ucis pe Georges". Cei care *l-au* nu erau nici germani, nici francezi. Era acel amestec de zei, de oameni, de metale, de curente care adună bărbații tineri pe un cîmp de bătălie și încep prin a ucide un Georges... Edmée era atît de obsedată de asta, încît trebuia să se stăpînească să nu-i spună Claudiei : „Ți-am vorbit vreodată de doamna Viénard ?... I l-au ucis pe Georges..." Și doamna Viénard nu era singură. Din toate părțile se deschideau în fiecare zi în trecutul Edméei hăuri asemănătoare, înălțau, ca pe niște chemări sau semne, fraze și chipuri odinioară fără însemnătate, și Edmée era silită să recunoască sub masca doamnei Viénard, a funcționarului, a lui moș Voie, că i se dădea acum înapoi, după o viață insensibilă, partea ei de îngeri ai plăcerii sau ai morții.

„Mamă, spunea Claudie care pășea cu picioarele ei ușoare prin regatul în care nu se suferă, am regăsit ieri cutia galbenă."

Claudie așeza în cutia galbenă obiectele cultului Edméei, patrafirul de la Urmiah, carafa de lemn a chivotului, tămîia adevăraților zei pe care i-o dădea domnul Kalegian. Atunci Edmée strigase : „Minunății !" „Țin să i le dau", spusese el... Obiectele pe care le adori sînt cele care folosesc mai mult în viață.

„Am găsit chiar și axionul, urmă Claudie, axionul despre care domnul Kalegian mi-a spus că e traducerea axionului pentru fecioara neagră din Ulfa, din Caucaz. Sînt sigură că el a alcătuit-o în întregime pentru tine... De altfel, ești tu întreagă :

Ești tinerețea ce nu-mbătrînește,
Corabia care în veci plutește.
Tu purității ești amvon,
Și liniștii ești bastion.
Cînd vor să spună iubita lor cine e
Lumea și inima mea rostesc Edmée."

Domnul Kalegian avea talent. Întocmai așa era atunci Edmée. Și tocmai asta nu mai era acum.

„Mamă, m-am dus ieri din nou în grădina noastră din Los Angeles. Îți aduci aminte fuga noastră de acum aproape doisprezece ani. I-o povestisem domnului Kalegian. Mă felicitase pentru ea. O interpretase ca pe o excursie în raiul pierdut. O legendă de la Ulfa voia ca primii locuitori ai raiului să fi fost nu Adam și Eva, ci Eva și fiica ei.

De mînă își ține fata,
Ea, simplu-învestmîntata !
Se duc la Washington Park.
Sprînceana ei : al Domnului arc !
Îngerul de pază la poartă ridică
Oblonul, și sabia-i pică."

Toate astea nu sînt lucruri demne, se gîndea Edmée. N-am să-mi petrec restul vieții mințind în fața Claudiei, ascunzîndu-mă. Ultima jertfă pe care i-o datorez este să n-o mint... Poate că am să-mi vin într-o zi în fire, dacă alternanța funcționează.

— Cînd e botezul, Claudie ? Am să vin...

— Cum ! Ce bucurie ! Ai să dormi la noi.

— Nu, Claudie. Cred că am să mă întorc acasă.

— La tata ?

— Așa cred.

Claudie o privi. Era palidă.

— Dacă e pentru noi, nu te sili s-o faci. Nici Jacques nu mai e acolo.

— Nu. E pentru mine... Vorbește-i... Întreabă-l, cînd vei avea prilejul.

— N-avem nevoie să-l întrebăm. Îi cunoști pe bărbați!...

Nu-și grăbi plecarea. Rămase pînă noaptea. Dar acum se ivise pe chipul ei acea strălucire, acea absență pe care nu le avusese niciodată și pe care Edmée le cunoștea pentru că le simțise atît de des pe pielea ei ; de cîteva minute Claudie era singură pe lume.

Singură cu tot, singură cu nimic.
Marea absență e bunu-i unic.
Inima de slăbiciune e cruțată
Marea prezență o umple toată...
Acum în Ulfa, în Caucaz e clipa
În care rîndunica atinge clopotul cu aripa...

Era sfîrşitul axionului pretins armean.

La Los Angeles — numele i se potriveşte — Aşa e mama, Edmée aşa este.

Dar Claudie tăcuse.

Pierre prezida. Toată familia era acolo pentru ospăţul de botez. Aceste şase făpturi care dăduseră naştere prin rotirea lor la atîtea înrudiri, atîtea legături, atîtea salturi în dragoste, în admiraţie, în devotament, şi care vreme de doisprezece ani duseseră la capăt cu bine intermediul în care mistuiau şi dăruiau sentimente din cele mai înalte, nostalgia, dominaţia, inima, libertatea, realcătuiseră în seara asta o familie modestă, cu pionii ei : tatăl, mama, fiul cu logodnica lui, fiica şi ginerele, fără a mai pune la socoteală pe proaspăta botezată care, pe divanul din salon, orăcăia cu glas tare din fundul gîtlejului ei, pe care îl aţîţase pentru prima oară sarea pămîntului. Curseseră fluvii de lumină, atîrnaseră din înălţimile cerului trapeze de înaltă şcoală, fuseseră luate şi reluate citadele de ură şi de dragoste, universul îşi îmbrăcase, îşi pierduse, îşi îmbrăcase din nou vestmintele, dispoziţiile, nebuniile, iar ei mîncau vorbind despre timp, ca acrobaţii după ce îşi fac numărul. Mîncau încet, azi n-avea să fie spectacol de seară. Edmée n-avea să fugă, în seara asta Claudie n-avea să-l scuipe pe taică-său în faţă, în seara asta Pierre n-avea să se ducă la oglindă ca să vadă în sfîrşit de aproape cum arată nenorocirea... Nu-i recunoşti pe acrobaţii care iau masa între numerele lor decît după o sprinteneală a lingurilor, o invulnerabilitate a farfuriilor, o nemurire a carafelor... Pentru aceştia, de aici, era mai curînd vorba de un fel de înnobilare a lucrurilor pe care le serveau, pe care le mîncau... Acesta era beneficiul împătritei aventuri omeneşti care îi corupsese, pateul de ficat era înnobilat. Nu se prea ştia ce erau ei înşişi sub aparenţa lor de sărbătoare, risipiţi, rătăciţi, goliţi, dar pîinea, vinul erau înnobilate... Patima, o Patimă... Şi poate că în ei mai erau înnobilate cele prin care gustau alimentele, alimentele lumii : mîinile

lor, gura lor, ochii lor, simţurile lor. Actul înghiţirii era înnobilat, şi verii lui trupeşti, şi actul vorbirii, şi actul zămislirii, şi actul concepţiei... Despre suflete nu se putea spune nimic altceva decît că nu mai aveau în faţa lor pe lumea asta decît un drum nobil, compromisul...

Pierre tăia curca aceea sfîntă, turna acel vin de Kanah, îl gusta : era foarte bun, n-avea gust de dop. Pierre nu mai putea de bucurie, vinul de Kanah nu avea gust de dop... Stătea în faţa Edméei, cu picioarele adunate sub scaun, de teamă ca ele să nu atingă din nebăgare de seamă picioarele Edméei. De cînd se întorsese ea, părea că prima lui grijă, că cea mai mare cucernicie a lui era să n-o atingă. Ocolea pe departe, să nu-i atingă mîna îndelung decît dacă avea mănuşă ; dacă Edmée ar fi avut un voal gros pe obraz, poate că s-ar fi simţit la largul lui. Poate că între această Edmée care nu era aici şi această Edmée care era aici ar fi fost nevoie un timp de o Edmée intermediară, prezentă dar nevăzută. Pierre ieşise din propria lui viaţă, nu pentru că Edmée nu s-ar fi integrat în viaţa lui — se culca în odaia goală a Claudiei, îşi reluase deprinderile, trezirile, somnul —, dar pentru că se temea să n-o lovească, să n-o piardă din nou... Trebuia să nu mai calce în această viaţă, şi era olog cînd şedea în faţa ei, aşa cum era ciung cînt stătea în picioare lîngă ea, şi mut cînd vorbea ea. Asta era mai supărător decît orice. E nevoie de asemenea întîmplări pentru a bănui că oamenii vorbesc toţi în acelaşi timp şi că fiecare dintre cuvintele lor are nevoie să se încalece peste cuvintele celorlalţi. Pierre nu mai vorbea decît atunci cînd tăcea Edmée. După ce glasul Edméei tăcuse de o clipă. Pierre îndrăznea să vorbească. În jurul fiecărei fraze era un şanţ în care se rostogolea tăcerea. Mai uşor îi venea să vorbească singur, nici nu ştia c-o face, dar Edmée îl auzea din odaia ei. Nu-şi spunea nimic interesant. Era un monolog absolut exterior. Jacques trebuise să stăruie foarte mult ca să rămînă acasă în ziua în care se întorsese Edmée. Ştia bine că Edmée nu fugise de el, dar nici nu era foarte sigur că se întorsese ca să-l întîlnească pe el. Ar fi fost mai bucuros să vină acasă seara, la cîteva

ore după ea, ca şi cînd el s-ar fi întors, aşa cum jucase în dimineaţa plecării ei la Seedi rolul celui care se duce. Ca şi cum Edmée n-ar fi fost plecată. Jacques luptase ca să-l convingă. Pregătise apartamentul pentru Edmée, adică scosese din dulapuri, din mese, toate amintirile şi boarfele Edméei, şi le dusese în pivniţă, într-un cufăr. Nu era cutia galbenă. Era cufărul negru. Obiectele pentru cultul Edméei erau puse pentru totdeauna unele în pivniţă, altele în pod. Venise cam la ora fixată, cu un minut întîrziere. Dar Pierre nu mai punea un minut la socoteală. Trecuse pragul, făcuse acea mişcare care constă în a pune un picior înaintea celuilalt, ceea ce se cheamă a merge, mai precis a călca peste ; călcase peste prag. Pragul văzuse deasupra lui mişcarea de foarfece a picioarelor nevestei care se întorcea acasă, ciorapii, chiloţii nevestei fugare... Pierre nu-i pusese nici o întrebare, nici măcar despre ultima parte a călătoriei, nici măcar despre lucrurile pe care n-ar fi fost indiscret să le ştie, despre soneria de la intrare, despre modul cum funcţiona ascensorul casei. Edmée simţea de altfel că n-are s-o mai întrebe niciodată nimic. Nu pentru că ar fi înţeles... Dar el, al cărui instinct în viaţă era de a întreba, de a înţelege, primea să trăiască de acum înainte în prezenţa unei taine care n-avea să-i fie descoperită niciciînd. Nu renunţase la nici una din curiozităţi în ceea ce privea specialitatea lui, la capilaritatea petrolului, la greutatea naftului, ţinea o corespondenţă inchizitorială asupra modurilor de expediţie a uleiurilor semi-rafinate, a sudurilor de conducte petroliere. Dacă în stradă înflorea un tei înaintea altora, studia pămîntul de răsadniţă, aşezarea lui ; dacă o revistă publica o fotografie în culori, scria la redacţie ca să ceară amănunte asupra procedeului, dar nu-şi mai punea întrebări în legătură cu oamenii. Oamenii făceau parte dintr-un grup pe care era zadarnic să-l înţelegi. Nu le mai cerea adresa beţivilor, numărul poliţailor necuviincioşi. Omenirea n-are adresă, numerele preţuiesc unele cît şi altele. Asta era rezultatul luptei pe care o dusese doisprezece ani ca să-şi lămurească lumea ; trăia cu două miliarde de taine care erau oamenii... Taina cea mai scumpă şi cea mai de nepătruns se afla

lîngă el... Era o atenție a destinului... Asta era... În odaia lui Jacques adoptase toate obiectele fiului său, pînă și obiceiurile lui, și Edmée, care venise uneori să-i spună noapte bună, se gîndea că pînă și gesturile lui... Se împotrivise dorinței de a-i atinge fruntea ca să vadă dacă era fierbinte, de a-l înveli... Nu l-ar fi mîngîiat gîndul că se întorsese ca să-i fie mamă. Isprăvea vechile schițe, vechile desene ale lui Jacques. Se cuibărise, în lipsa unei existențe de bărbat, în ceea ce rămînea dintr-o existență de copil. Asta era prima lecție pe care ți-o dădea vederea lui Pierre : că la oameni propteaua trebuie să fie mai puternică, mai înaltă și mai înflorită decît pomul, și asta era a doua : că fericirea nu-i poate fi dată făpturii celei mai mediocre decît dacă făptura cea mai înzestrată cu toate frumusețile, bunătățile, luminile, se leagă de ea în toate minutele vieții ei și i se devotează. Nu trebuie să deznădăjduim pe nimeni. Mai rămîne loc pentru cîteva fericiri pe lumea asta... Jacques era mai puțin de plîns. Jacques credea în tot ceea ce viața îi dovedise a fi mincinos și depășit, în familie, în viitor, în răsplată. Își explica toate lucrurile întunecate în care îi fusese îngropată adolescența prin lumini ; fuga mamei lui prin dragoste, copilăria lui părăsită prin muncă, mica lui legătură conjugală cu Marie-Rose prin pasiune, acest mic nume meschin de Marie-Rose, prin cele două nume strălucitoare : Marie, Rose. Edmée nu se preocupa prea mult de el : numărul de doliuri, de renunțări, de enigme, de urîțenii de care avea să se lovească în viață, avea să fie, cu siguranță, destul de mare ca să se apropie de strălucire, generozitate și frumusețe.

Cu Claudie era altceva. Intimitatea de altădată nu se restabilise. Nu că ar fi nesocotit-o, că ar fi disprețuit-o pe maică-sa. O admira într-un fel și era sfioasă față de ea : n-o credea. Continua să socotească o jertfă întoarcerea Edméei la Pierre, întoarcere care îi fusese poruncită de toate puterile din ființa ei. Îi vorbea cum ai vorbi cuiva care știi că minte. Admitea ficțiunea asta nu numai față de Edmée, dar și față de tatăl ei, cu care era adesea din nou nepăsătoare sau aspră. Bietul Pierre, care știa că nu le va avea niciodată pe aceste două femei în același timp, nu

stăruia, hotărît să se mulţumească cu ele pe rînd. Uneori Claudie, convinsă de minciuna Edméei, nu se putea stăpîni să n-o îmbrăţişeze, să n-o sărute. Părea că-i spune maică-si : nu vom vorbi nimic de ceea ce te priveşte, nu vom vorbi nici măcar de ceea ce nu ne priveşte, dar e bine înţeles că, tăcînd, nu mă minţi ! Şi în tăcerea asta, în adevăr, Edmée juca, printr-o minciună uriaşă, rolul Edméei de altădată. Trecea ca altădată prin faţa statuilor fără să încerce să le cunoască numele. Dacă ar fi fost singură, s-ar fi oprit. Trecea, ca altădată, prin faţa croitoreselor, a florăreselor, vrînd să nu le ia în seamă. Dar le lua în seamă... Iată unde duce sinceritatea în viaţă : a avea cîte o minciună deosebită pentru bărbatul tău, pentru fiul tău şi pentru fiica ta. Bine că nu e una şi pentru tine însăţi. Dar la ce-ar fi folosit să le spună că nu e decît un adevăr : o femeie nu se întoarce acasă decît dacă cel care a cucerit-o o părăseşte... Claudiei mai puţin decît oricui ! Edmée n-ar fi putut îndura mila Claudiei. Prefera s-o vadă plîngîndu-l pe Abalstitiel, mai bucuros decît să-şi plîngă mama... De altfel, sentimentele pe care le avea Edmée pentru fata ei nu-i îngăduiau nici o mărturisire : era un fel de gelozie şi o mare teamă... Se temea ca soarta Claudiei să nu fie soarta ei. Avea toate motivele pentru asta. Era limpede că în existenţa Claudiei era ceva nefiresc : toată strălucirea pe care i-o dădea căsătoria, dragostea celor doi tineri căsătoriţi, venirea pe lume a fetiţei, nu-i erau de folos perechii, ci numai Claudiei. Edmée avea impresia că soţul nu beneficia de marea frumuseţe care o invadase de cîtva timp pe Claudie, nici de seninătatea, nici de devotamentul ei. Cînd se gîndea mai bine, Claudie se afla într-o crescătorie de frumuseţe, de fidelitate, de bunătate, aşa cum fusese şi Edmée, la un grad mai mic, în căsătoria ei perfectă cu Pierre. Dacă Abalstitiel înţelesese să şi-o păstreze şi pe Claudie pentru o legătură viitoare, aşa ar fi uns-o şi pregătit-o. Vedea în fiecare clipă la fiica ei semnele după care trebuise să recunoască, cu cincisprezece ani înainte, că fericirea ei pămîntească era un coteţ mare în care se îngraşă păsările pentru sacrificator... Căile cerului nu sînt felurite. Iubitul inexistent

n-are alte tertipuri decît iubiții reali... Averea, politețea, dragostea bărbatului Claudiei păreau a-i fi date de un al treilea, care în felul ăsta întreținea armonia familiei și aștepta să intervină la momentul potrivit... Nu era drept pentru Harold, dar nu fusese nici pentru Pierre... Toată lumea știe că pe acest pămînt tocmai făpturile cele mai izbutite și cele mai sensibile sînt oamenii de paie ai destinului și ai brutalității lui. Felul în care se măritase Claudie nu lăsa nici el nici o îndoială asupra viitorului : se măritase cu bărbatul ei așa cum îl luase Edmée pe Pierre : era primul venit. Era cel mai bun, cel mai respectat, cel mai vrednic de respect, dar era, ca Pierre, primul venit. Claudie cedase în fața primului venit, ca și Edmée, tocmai pentru că bărbații n-o atrăgeau. Abalstitiel rînduise lucrurile pentru el în așa chip, încît în Franța primul venit fusese politehnician, iar în America milionar. Numai pentru că nu se gîndise niciodată că Claudie s-ar mărita cu un nerod și nici Edmée cu un prăpădit.

Iată că Claudie se ridicase. Odinioară Edmée era cea care își întrerupea masa sub cel mai mic pretext, ca să se ducă la dulapuri sau la ferestre. Pieri în odăile din fund, ca Edmée altădată. Era ceasul la care Claudie, luptînd împotriva somnului, o vedea pe Edmée întîlnindu-se, după ce urca scara de incendiu și cornișele, cu valsatorii minunați care dansau cu ea deasupra nopții... Edmée n-avea să mai danseze în seara asta, o simțea deslușit : nu mai putea valsa deasupra oamenilor... Dar în clipa asta Claudie îi ținea locul acolo, sus. Era vădit cînd se coborî, după timp îndelungat, cu respirația tăiată, puțin ciufulită. O atinseseră mîini străine. Era încă acoperită de exaltare, de detașare... Pierre nu-și dădea seama de ceea ce se petrece. Jacques și-o explica prin bucuria de a fi mamă. Numai Harold suferea, cu presimțirea miraculoasă a soților care se schimbă în orbire miraculoasă de îndată ce răul e săvîrșit.

— De unde vii ?

— De unde vrei să vină, Harold ? spuse Pierre. Apartamentul n-are nici un pasaj secret.

Era adevărat. Edmée, cînd plecase, fusese nevoită să coboare pe scară.

— N-ar trebui să lipseşti atît de mult, Claudie.

— Ah, adevărat ?

Se aşeză din nou. Îşi întoarse ochii către maică-sa, nu pentru a şi-i întoarce către maică-sa, dar pentru a-i întoarce de la bărbatul ei, de la tatăl ei, de la fiica ei, de la ceilalţi... În adevăr, Abalstitiel nu-şi pierdea timpul... Edmée primi lovitura în inimă ; nu se putu stăpîni să nu rostească în sinea ei cuvîntul acesta îngrozitor : mama i-a deschis gustul, acum fiica. Ochii Claudiei erau plini de lacrimi.

Uite... Începea cu Claudie.

Cuprins

	Pag.
Prefață	5
Tabel cronologic	18
SUZANA ȘI PACIFICUL în românește de Aurel Stoicanu	23
JULIETTE ÎN ȚARA BARBAȚILOR în românește de Alexandru Baciu	193
ALEGEREA CELOR ALESE în românește de Lucia Demetrius	299

Combinatul Poligrafic „CASA SCÎNTEII"

Coli tipo : 31,50 Comanda 90 408

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Lei 14,50